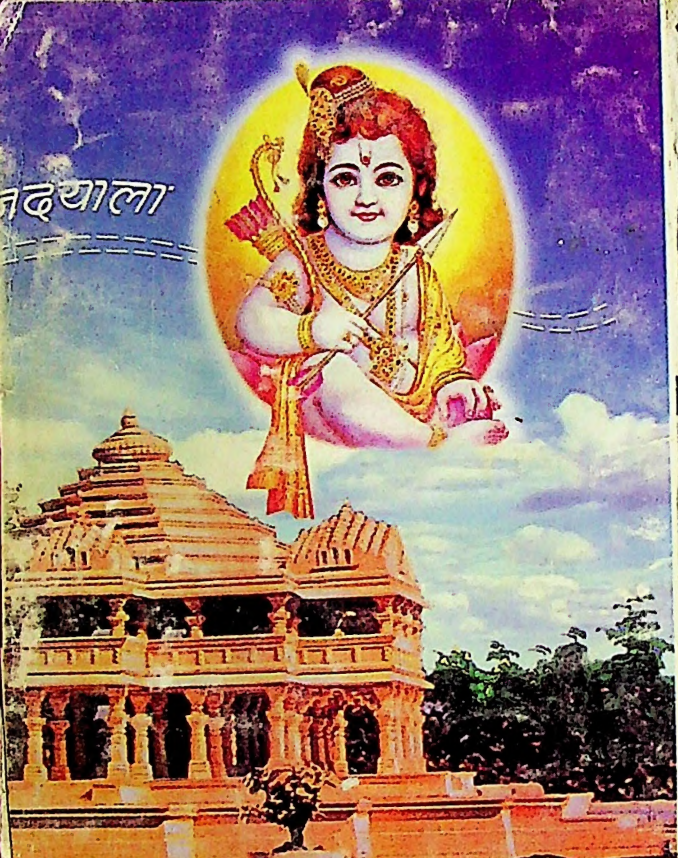

विद्याभवन प्राच्यविद्या ग्रन्थमाला

५

यजुर्वेदमाध्यन्दिनीय

चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी-२२१

राम कथा

अमृत वर्षा

कथाव्यास

पूज्य सन्त

श्री अतुलकृष्ण भारद्वाज जी महाराज

प्रकाशक—

चौखम्बा विद्याभवन

चौक (बनारस स्टेट बैंक भवन के पीछे)
पो० बा० नं० १०६९, वाराणसी २२१००१
दूरभाष : ४२०४०४

अन्य प्राप्तिस्थान—

चौखम्बा सुरभारती प्रकाशन

भारतीय संस्कृति एवं साहित्य के प्रकाशक तथा वितरक)
के० ३७/११७, गोपालमन्दिर लेन
पो० बा० नं० ११२९, वाराणसी २२१००१
दूरभाष : ३३३४३१

अन्य प्राप्तिस्थान—

चौखम्बा संस्कृत प्रतिष्ठान

३८ यू. ए., जवाहरनगर, बंगलो रोड
दिल्ली ११०००७
दूरभाष : २३६३९१

सर्वाधिकार सुरक्षित

निर्णयसागर संस्करण २००५

मूल्य { २७५-०० सजिल्द
२५०-०० पत्राकार

मुद्रक
फूल प्रिन्टर्स
वाराणसी

अथ प्रास्ताविक-संहितामन्त्राणामकाराद्यनुक्रमणिका-वेदपारायणविध्यनुवाकसूत्राध्यायाष्टविकृति-
याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रमसूत्र-पारस्करगृह्यसूत्रादिसमलङ्कृता

शुक्लयजुर्वेदमाध्यन्दिनीयसंहिता प्रारभ्यते ॥

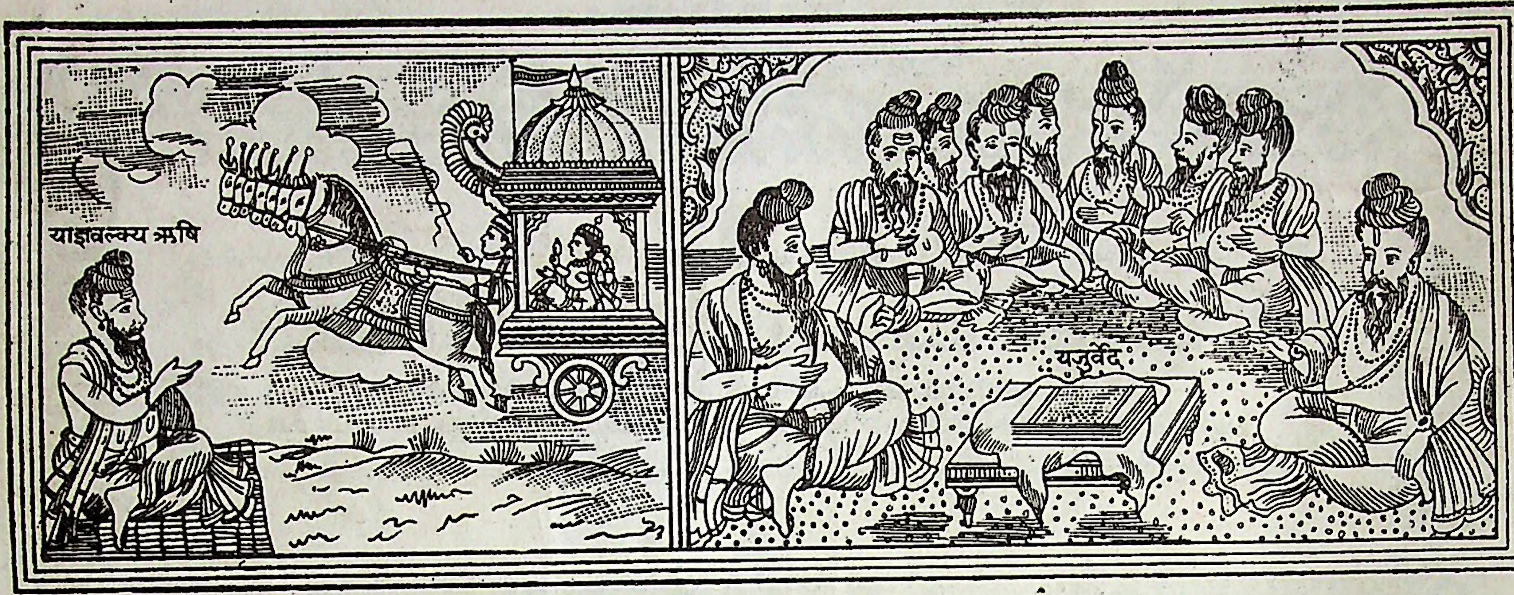
याज्ञवल्क्य ऋषि
यजुर्वेद

हेमाद्रिकृत चतुर्वर्गचितामणिस्थव्रतखंडोक्तविधिकर्मशास्त्रवचनानुसारेण शिक्षासहितवेदस्वरूपाणि

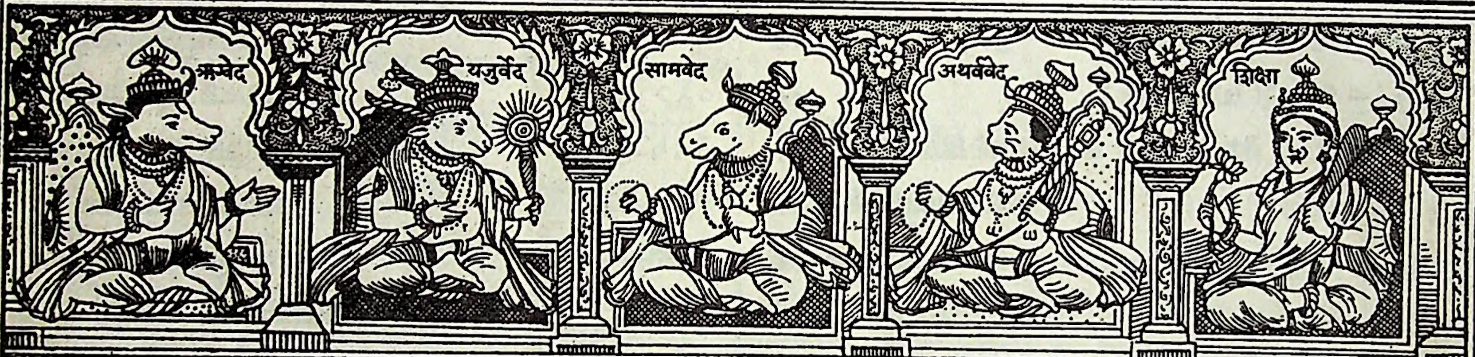

ऋग्वेदः श्वेतवर्णःस्यात्
द्विभुजो रासभाननः ।।
अक्षमालायुतः सौम्यः
प्रीतश्चाध्ययनोद्यतः ।।१।।

अजास्यः पीतवर्णःस्यात्
यजुर्वेदोऽक्षसूत्रधृक् ।।
वामे कुलिशपाणिस्तु
भूतिदो मंगलप्रदः ।।२।।

नीलोत्पलदलाभासः
सामवेदो हयाननः ।।
अक्षमालान्वितो दक्षे
वामे कंबुधरः स्मृतः ।।३।।

अथर्वणाभिधो वेदो
धवलो मर्कटाननः ।।
अक्षसूत्रं च खट्वाङ्गं
बिभ्राणो यजनप्रियः ।।४।।

शिक्षा शुभ्राभयकरा
ज्ञानमुद्रान्विता शुभा ।।
अक्षसूत्रा सकुंडीका
द्विभुजा दंड पंकजा ।।५।।

अथ शुक्लयजुर्वेदसंहितानुक्रमणिका ।

विषयाः	पृष्ठाङ्काः
१ संशोधयितुः प्रास्ताविकम्	५-१६
२ संहितामन्त्राणामकाराद्यनुक्रमणिका	१७-६८
३ वेदपारायणविधिः	६९-७४
४ अनुवाकसूत्राध्यायः	७५-८२
५ संहितायाः पूर्वविंशतिः	८३-५४८
६ संहिताया उत्तरविंशतिः	५४९-८४०
७ अष्टविकृतिमन्त्राः	८४१-९००
८ याज्ञवल्क्यशिक्षा	९०१-९२६
९ प्रतिज्ञासूत्रम्	९२७-०००
१० सर्वानुक्रमसूत्रम्	९२८-२१२
११ पारस्करगृह्यसूत्रम्	९७४-१०३१
१२ पारस्करगृह्यसूत्रपरिशिष्टं (श्राद्धसूत्रम्	१०३२-१०३६
१३ ” ” (स्नानसूत्रम्)	१०३७-१०३८
१४ ” ” (भोजनसूत्रम्	१०३८-१०४१

श्रीजगद्धात्र्यै परदेवतायै नमो नमः ॥

प्रास्ताविकम्

भो समाराधितभारतीचरणाम्बुजा विद्वांसः!

मंत्रो हीनः स्वरतो वर्णतो वा मिथ्याप्रयुक्तो न तमर्थमाह ।
स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतोऽपराधात् ॥ (पा. शि.)

सन्दृश्यते शब्दानां साधुत्वासाधुत्वावबोधाय सम्यक्तया शुद्धोच्चारणाय च व्याकरणशास्त्राध्ययनस्यावश्यकता । न शक्नोत्यनधीततच्छास्त्रः कोऽपि सुस्पष्टतया शब्दप्रयोजनं शब्दोच्चारणं च प्रयोगविज्ञानमपि ज्ञातुं कर्तुञ्च वैदिकोऽवैदिको वा । एतत्प्रतिपादनाय पूर्वोक्तः श्लोकः स्वविरचितायां शिक्षायां महर्षिणा पाणिनिनोपनिबद्धः । तथैव सामान्यतया शब्दप्रयोगविधावुच्चारणवेलायामपि तत्तत्पदानां विपरीतासंगतार्थदुर्बोधत्वादिदोषनिवारणाय सर्वथा **"व्याकरणशास्त्रज्ञानस्य"** वोध अत्यावश्यक इति प्रतिपादयता केनचिद्विदुषा **"यद्यपि बहु नाधीषे तथापि पठ पुत्र व्याकरणम् ॥ स्वजनः श्वजनो मा भूत्सकलं शकलं सकृच्छकृत्"** इति मनसि कृत्वा मत्पुत्रः "स्वजनस्य श्वजनेन, सकलस्य शकलेन, सकृत्पदस्य शकृदुच्चारणेन" च प्रयोगो न कुर्यादिति स्वपुत्रं लक्ष्यीकृत्यैव विरचितोऽयं श्लोक इत्यपि वक्तुं शक्यत एव । अत एव अपशब्दवारणाय सामान्यतया शब्दशास्त्रज्ञानं मूर्ध्नि

तिष्ठतीति सर्वैरपि स्वीकृतम्। तर्हि ये वैदिकाश्चतुर्षु वेदेषु कृतपरिश्रमाः स्वस्ववेदमंत्रोच्चारणं विधाय वैदिककर्मणि ताँश्च मन्त्रान् संप्रयुज्य यजमानस्य कल्याणाय प्रत्यहं संहितापाठेन रुद्रपाठेन जपेनाग्न्यावाहुतिप्रक्षेपेण च वेदमंत्राणां प्रयोगं विदधते तेषां तूदात्तानुदात्तस्वरितादीनां ज्ञानं तत्तन्मंत्रोच्चारणे तत्तत्स्वराणां तत्र तत्र सन्निवेशनं हस्तचालनविधौ ह्रस्व ७ दीर्घ ६ प्लुत ३ प्रभृतीनां तथैव ? ६ ÷ म् न लोकाँ १ ॥ शत्रूँ २ ॥ इत्यादिषु चिह्नेषु कुत्र कया रीत्याऽङ्गुलिनिर्देशः कार्य इत्यादि ज्ञानमपि शब्दशास्त्रज्ञानमन्तरा कथं स्यात्।

एतदर्थमेव पाणिनिना पूर्वोक्तश्लोके स्पष्टतया **“स्वरतो वर्णतो हीनो मंत्रो मिथ्याप्रयुक्तो मंत्रार्थं नाभिव्यनक्ति उतान्वर्थरहितः सन् वाग्वज्रो भूत्वा यजमानं हन्यात् यथा इन्द्रस्य नाशाय कृतेऽपि इन्द्रशत्रुशब्दप्रयोगे स्वरतोऽपराधेन वृत्रासुर एव हतः।”** एवं मा भूयादित्येतदर्थं मंत्रप्रयोगे स्वर-वर्णार्थज्ञानस्य प्राधान्यमिति सुस्पष्टमभिहितम्। अतः शब्दानां साधुत्वबोधाय व्याकरणज्ञानेन सह वेदमंत्राणां स्वरसन्धिज्ञानमुच्चारणज्ञानं याज्ञवल्क्यशिक्षाज्ञानं कात्यायनमहर्षिप्रणीतशुक्लयजुःप्रातिशाख्यज्ञानञ्च वैदिकानामत्यावश्यकमेवेति प्रतिभाति।

महर्षिणा याज्ञवल्क्येन शिक्षायां **स्वरप्रकरणे मात्राधिकारः, अध्ययनविधिः, हस्तचालनविधिः, स्वरसंहिताविधिः, वर्णप्रकरणे दैवताद्यधिकारः, सन्ध्यधिकारः, वर्णोच्चारणाधिकारः, पदाधिकारः, प्रकीर्णाधिकारश्च;** एवं प्रकरणानि निर्माय तत्तत्प्रकरणे सर्वोऽपि विधिः स्पष्टतया सोदाहरणः प्रदर्शितः, सोऽवश्यं वैदिकैः परिशीलनीयः। गुरोः सकाशात्परंपरया या तज्ज्ञानप्राप्तिमन्तरा वेदाध्ययनकर्तारो वेदपाठकाश्च केवलं स्वकीयबुद्ध्या वेदाध्ययनं संपादयितुं नार्हेयुरिति प्रदर्शनाय कानिचित् पदानामुदाहरणान्येतेभ्यः प्रकरणेभ्य उद्धृत्य कियद्वेदस्य दुर्बोधत्वमिति सर्वेषां ज्ञानाय मया प्रदीयते।

अध्ययनविधौ स्वरप्रकरणम् । तत्रोदात्तानुदात्तस्वरितादीनां ज्ञानाय तेषां लक्षणम्, तत्तत्स्वराणां स्थानम्, वर्णः, दैवतम्, जातिः, गोत्रम्, छन्दश्च । यथा—उदात्तस्वरस्य शुक्लो वर्णः, अग्निदैवतम्, ब्राह्मणजातिः, भारद्वाजगोत्रम्, गायत्रीच्छन्दः ॥ अनुदात्तस्य लोहितो वर्णः, सोमदैवतम्, क्षत्रियजातिः, गौतमगोत्रम्, त्रिष्टुप्छन्दः ॥ स्वरितस्वरस्य श्यामो वर्णः, सूर्यदैवतम्, वैश्यजातिः, गार्ग्यसगोत्रम्, जगतीच्छन्दः ॥ सामवेदे ये सप्त स्वराः षड्ज-ऋषभ-गान्धार-मध्यम-पञ्चम-धैवत-निषादादयो गानविधौ उक्तास्तेषां यजुर्वेदे तु त्रिभिरुदात्तानुदात्तस्वरितस्वरैरेव व्यवहार (उच्चारणम्) उक्तः । यथा—उच्चौ निषाद-गान्धारौ उदात्तस्वरे, नीचौ ऋषभ-धैवतौ अनुदात्तस्वरे, शेषाः षड्ज-मध्यम-पञ्चमाः स्वराः स्वरितस्वरेऽन्तर्भूताः । एतेन त्रिषु स्वरेषु तेषां स्वराणामन्तर्भूतत्वं ज्ञेयम् । अक्ष्णोर्निमेषमात्रेण यो स्वरः समुच्चार्यते स काल एकमात्राकालः स ह्रस्वस्वरः ॥ तावान्द्विः द्विमात्राकालो दीर्घस्वरो ज्ञेयः । तावानेव त्रिमात्राकालः प्लुतस्वरो ज्ञेयः ॥ सर्वत्र मंत्रोच्चारणे कण्डिकाया अर्धोच्चारणे जाते द्विमात्राकालो विरामः कार्यः । यथा "निधीनान्त्वा निधिपतिँ हवामहे वसो मम" । अत्र ममेति पदोच्चारणानन्तरं द्विमात्राकालं विरामं कृत्वैवाग्रिमाया अर्धकण्डिकाया उच्चारणं कर्तव्यम् । तथैव मंत्रसमाप्तावपि "त्वमजासिगर्भधम्" इत्यत्र त्रिमात्राकालो विरामः कार्यः । एवमेव वेदमंत्राणां पाठविधौ केवले मंत्रोच्चारणे वा सर्वत्राध्ययनस्यायं नियमो वोध्यः, करणीयश्च वैदिकैरेवंविधो विरामः । वैदिकैर्वेदमंत्रोच्चारणावसरे प्रणवस्यादावुच्चारणं (त्रिमात्रिकं) प्लुतं कृत्वा "भूर्भुवः स्वः" इति तिसृणां व्याहृतीनां तथैव सावित्रीमंत्रस्याप्युच्चारणमन्तरा संहितापाठो मंत्रपाठो वा नारम्भणीयः ।

सर्वानुक्रमसूत्रे प्रथमेऽध्याये "ऋषिच्छन्ददेवतादीन्येतान्यविदित्वा योऽधीतेऽनुब्रूते जपति जुहोति यजति याजयते तस्य ब्रह्म निर्वीर्यं भवति यातयामं भवत्यथान्तराश्व गर्तं वाऽऽपद्यते स्थाणुं वर्च्छेति प्रमीयते पापीयान् भवतीति" । तथैव "अथ विज्ञाये-

तानि योऽधीते तस्य वीर्यवदथ योऽर्थवित्तस्य वीर्यवत्तरं भवति जपित्वा हुत्वेष्ट्वा तत्फलेन युज्यते” इत्युक्तम्। अतश्च ऋषिच्छन्ददेवतादीनामिव मंत्राणां वर्णजातिदैवतानामपि ज्ञानेन वेदाध्ययनकर्तॄणां तत्तत्कर्मणि मंत्रप्रयोगञ्च विदधतां फलाफलत्वेन योगो जायते तदपि न विस्मरणीयं वैदिकैः।

हस्तचालनविधावुदात्तादिस्वराणां ज्ञानम्—वेदेषूदात्तानुदात्तस्वरितादयः स्वरा हस्तस्य चालनद्वारेव प्रदर्श्यन्ते। वेदपाठकाः स्वदक्षिणहस्तम् उपर्यधो मध्ये वामदक्षिणभागयोर्वा नयन्तस्तत्तत्स्वरान् दर्शयन्ति। यथा—उदात्तस्वरे हस्तस्योर्ध्वगमनम् (दक्षिणकर्णसमीपे इति यावत्), उदात्तस्वरोच्चारे गात्राणामायामेनोर्ध्वगमनं भवति ततश्च यः स्वरो निष्पद्यते तस्य स्वरस्य “उदात्तसंज्ञा” उक्ता। यथा—अग्ना ३ इ पत्नी। लाजी ३ न्॥ अनुदात्तस्वरे हस्तस्याधोनयनम् हृदयप्रदेशे च नयनम्॥ यस्य स्वरस्योच्चारणे गात्राणां मार्दवेन नीचैरधोगमनं भवति ततश्च यः स्वर उत्पद्यते तस्य “अनुदात्तसंज्ञा” उक्ता। यथा—“आर्षेयऽऋषीणाम्”॥ स्वरितस्वरे हस्तस्य मध्येऽधो वा सन्निवेशनम्। गात्राणामूर्ध्वाधोगमनेनोदात्तानुदात्तस्वरयोः समाहारेण यः स्वर उद्भवति तस्य “स्वरितसंज्ञा” उक्ता। यथा “धान्यमसि” वैष्णव्यौ”। एवं तत्तत्स्वरोच्चारे हस्तस्य सन्निवेशोऽपि त्र्यङ्गुलान्तरायो (न तु स्वमनसैव लघुर्दीर्घो वा हस्तप्रक्षेपः) हस्तचालनद्वारा तत्र तत्र तत्तत्स्वरप्रदर्शनपूर्वको नातिदीर्घो ह्रस्वो वा कार्यः। स्वदक्षिणवामपार्श्वयोस्तिर्यग्घस्तचालने स्वरविधौ तु षडङ्गुलान्तरं बोध्यम्। अत्रोपर्यधोभागे निर्दिष्टानामुदात्तानुदात्तस्वरितस्वराणां प्रचयस्वराणाञ्च विज्ञानं लेखद्वारा न प्रदर्शनयोग्यमतस्तद्वेदाध्ययनकाल एव स्वगुरोः सकाशाद्याज्ञवल्क्यशिक्षातो महर्षिकात्यायनप्रणीतशुक्लयजुःप्रातिशाख्यस्याध्ययनद्वारा चावश्यं वेदपाठकैः संपादनीयं नान्यथा वेदाध्ययनं फलजनकं भवेत्स्वस्य परस्य वा।

वेदे सन्धिप्रकरणम्—वेदे चतुर्विधः सन्धिरुक्तः । लोपा[१]ऽऽगम[२]विकारा[३]ः प्र[४]कृतिभावश्च । तस्यापि ज्ञानमावश्यकं वेदविदाम् । यत्र द्वयोः स्वरयोर्मध्ये मंत्रादौ सन्ध्यभावस्तत्र विवृत्तिनामा एका वृत्तिर्विज्ञेया । साऽपि "पिपीलिका-पाकवती-वत्सानुसारिणी-वत्सानुसृजितेति चतुर्विधा । तथा च "करिणी कुर्वणी चैव हरिणी हरिता तथा । तद्वद्धंसपदा नाम पञ्चैताः स्वरभक्तयः" ।। इति स्वरभक्तयोऽपि पञ्चविधा वर्तन्ते । आसामपि लक्षणान्युदाहरणानि च शिक्षाया ज्ञेयानि । यत्र मंत्राणां मध्येऽनुस्वारस्य ꣳ इत्याकारकेन चिह्नेन गुरुभूतोच्चारणं, ँ इत्याकारकेन चिह्नेन लघुभूतोच्चारणमपि यथा निर्दिष्टं तत्तत्र तथैवोच्चारणीयं प्रदर्शनीयञ्च । वेदे वकारस्य कुत्र (ब) गुरुभूतोच्चारणं यकारस्य यकारोच्चारणं कुत्र विभाषयाऽऽम्रेडितपदे कथमुच्चारणं कुत्र च वकारस्येषत्स्पृष्टत्वं-(लघुभूतोच्चारणम्) तत्सर्वमपि महर्षिणा कात्यायनेन योगिवर्येण याज्ञवल्क्येन च स्वस्वविरचिते ग्रन्थे सुस्पष्टं सोदाहरणं निर्दिष्टम् । तत्त उद्धृत्य कतिपयाः श्लोका लिख्यन्ते मया दिग्दर्शनाय । "पादाद्यञ्च पदाद्यञ्च तथाऽवग्रहकालिकम् । सुस्पष्टं (कालविलम्बेन गुरुभूतम्) तं विजानीयात्तत्तत्कालविलम्बनम् ।। वकारस्त्रिविधः प्रोक्तो गुरुर्लघुर्लघूत्तरः । आदौ गुरुर्लघुर्मध्ये पादान्ते च लघूत्तरः ।। सन्धिजौ च पदान्तीयावुपसर्गपरौ लघू । अथ-मा-न-स-शब्देभ्यो विभाषाऽऽम्रेडिते यवौ ।। पञ्चमादुत्तरो यो वो यदि नैकपदे भवेत् । संहितायां लघुः सोऽथ पदकाले गुरुर्भवेत् ।। यो वां वा वै मंत्रपाठे लघवो गुरवः पदे । उपसर्गपरो यस्तु स वकारो लघुर्मतः" ।। इति वकारस्य सुस्पृष्टत्वमीषत्स्पृष्टत्वञ्च ज्ञेयम् । तथाच यकारस्य जकारोच्चारणे "पादादौ च पदादौ च संयोगावग्रहेषु यः । जशब्द इति विज्ञेयो योऽन्यः स य इति स्मृतः ।। हकाररेफसंयुक्त ऋवर्णादय एव वा । सुस्पृष्टं तं विजानीयाद्यकारो नान्ययुग् यदि ।। उपसर्गात्परो यस्तु पदादिरपि दृश्यते । ईषत्स्पृष्टो (जकारोच्चारणरहितः) यथा वियन्त पदच्छेदे परो भवेत् ।। विभाषया यकारश्च नित्यमाम्रेडितेऽपि च । यत्र यत्रेति मा यज्ञं तथामेति-

पदादिभिः ॥ अथात उत्तरो यः स्यात्तथा नेतिपदात्परः । भवतीत्यपि पूर्वैव तथा च सपदादपि ॥ अथावयमादित्यादावथो ये अस्य दृश्यते । न यत्परो यथा च स्यात्सपदे तदुदाहृतः ॥ [illegible] लक्षणं यस्य वकारस्यापि तद्भवेत् । यत्र यत्र विशेषः स्यादिदानीं स स कथ्यते ॥ त्वदर्थवाचिनौ वो वां वा वै यदि निपातजं [illegible] शाश्च विकल्पार्थो ईषत्स्पृष्टास्तु ते स्मृताः ॥ एते श्लोका अवश्यं सार्था अध्येतव्याः ॥

वेदे स्वरसन्धिप्रकरणम्—उदात्तादयः परे स्वराः । "अभिनिहित-क्षैप्र-प्रश्लिष्ट-तैरोव्यञ्जन-तैरोभाव-पादवृत्त-ताथाभाव्य-भेदेन सप्तविधा अपि जात्येन सह अष्टौ स्वरितस्वराः । तेषां नीचस्वरपरा अभिनिहित-क्षैप्र-प्रश्लिष्टा ज्ञेयाः । वेदः असि वेदोसि । भागः असि भागोसि । कः असि कोसि । इत्यादौ "अकारे च" (शु. य. प्रा. ४ अ. ४३ सू.) इत्यनेनोकारे कृते "एदोद्भ्यामकारः" (शु. य. प्रा. ३ अ. सू. ६१) इति पूर्वरूपे वेदोसि । अत्र अभिनिहिताख्यः स्वरः । यत्र इवर्णं उवर्णश्च यकारं वकारं क्रमेणानुदात्तेऽसवर्णस्वरे परे प्राप्नोति तत्र क्षैप्राख्यः स्वरः । यथा-त्रि-अम्बकम्-त्र्यम्बकम् । यत्र इवर्णं इवर्णेन सह संयुतो (दीर्घः) उदात्तानुदात्तस्वरविशिष्टो भवति तत्र प्रश्लिष्टाख्यः स्वरः । यथा अभि-इन्धताम्-अभीन्धताम् । यत्रोदात्तपूर्वः स्वरः तस्मात्परः स्पर्शादिवर्णो व्यञ्जनयुतस्तत्र तैरोव्यञ्जनाख्यः स्वरः । यथा-इडे-रन्ते-हव्ये-काम्ये चन्द्रे इत्यादौ बोध्यम् । एवं गोपताविति गो पतौ इत्यत्र तैरोविरामः । यत्र स्वरितमध्ये विवृत्तिः (स्वरयोर्मध्ये सन्ध्यभावः) तत्र पादवृत्ताख्यः स्वरः । यथा-श्वित्रऽआदित्योर्मर्त्यानाम् । यत्र द्वयोरुदात्ताक्षरयोर्मध्ये विरामस्तत्र ताथाभाव्याख्यः स्वरः । यथा-तनू-नप्त्र इति तनू नप्त्रे इत्यादौ ।

वर्णप्रकरणे वर्णदैवताद्यधिकारः—तत्र स्वराणां नानाविधवर्णत्वं प्रतिपादितम् । स्पर्शवर्णानां कृष्णत्वम् । अन्तःस्थानां

कपिलत्वम् । ऊष्माक्षराणाम् असवर्णत्वम् । एवं तत्तद्वर्णानां तत्तद्वर्णभेदेन मुखनासिकस्थानाद्युच्चारितत्वेन नीलत्वं पीतत्वं श्वेतत्वं हरितत्वम् अतिनीलत्वञ्च कथितम् । एवमेव कण्ठ्याद्युच्चार्यमाणानां वर्णानां दैवताधिकारे आग्नेयत्वं नैर्ऋत्यत्वं सौम्यत्वं वायवत्वं रौद्रत्वम् आश्विनत्वं शेषाणां वैश्वदेवत्वञ्च पदानां दैवतत्त्वमुक्तम् । स्वराणां ब्राह्मणत्वम् । प्रथमद्वितीयतृतीयचतुर्थवर्गाणामाद्याक्षराणां चतुर्णां (क च ट त प, ख छ ठ थ फ, ग ज ड द ब, घ झ ढ ध भ) क्षत्रियत्वम् । पञ्चानां वर्गानामन्तिमा ये ङ ञ ण न माः तथाच ये अन्तस्थाः य र ल वा एतेषां वैश्यत्वम् । ऊष्माणः स ष श हाः हकारश्च तेषां शूद्रत्वं बोध्यम् ।

वर्णप्रकरणे सन्ध्यधिकारः—सन्ध्यधिकारश्चतुर्विधः । लोपागमविकाराः प्रकृतिभावश्चेति । यथा—लोपे अयक्ष्माः मा अयक्ष्मामा । शततेजाः वायुः शततेजावायुः ॥ अत्रोभयत्र विसर्गस्य लोपः । आगमे यथा—प्रत्यङ्सोमः प्रत्यङ्क्सोमः । प्राङ्सोमः प्राङ्क्सोमः । अत्र ककारस्यागमो विधीयते । तथैवात्र अस्मान्त्सीते । त्रीन्त्समुद्रान् । अत्र तकारागमो जातः । विकारे—आ इदम् । एदम् । आ इमे एमे । आ इष्यः एष्यः । प्र इषितः प्रेषितः । अत्र गुणो विधीयते । प्रकृतिभावे—यथा-आशुः शिशानः । युञ्जानः प्रथमम् । अदितिः षोडशाक्षरेण । इन्द्राग्नीऽआगतम् इत्यादिषु विसर्गस्य सन्धेश्च प्रकृतिभावः ॥

अध्ययनविधिर्वेदाध्ययने नियमाश्च—अध्ययनविधौ वेदपाठचिकीर्षुः प्राङ्मुख उदङ्मुखः पूज्यपूजकयोर्मध्ये प्राचीतिन्यायेन वा कुशकंबलाद्यासने उपविश्य नान्यमतिः स्वदक्षिणोरुभागे स्वदक्षिणहस्तकूर्परं निधाय स्वयमन्यैः सह वा प्रणवव्याहृतीसावित्रीपूर्वकं मधुरस्वरैर्वेदपाठं विदध्यात् । तत्रापि काकस्वरं, शङ्कितं, भीतम्, उद्घृष्टम्, अव्यक्तं, मूर्ध्निगतं (अत्युच्चस्वरेणोच्चारणम्), स्थानवर्जितम् (उदात्तानुदात्तस्वरितादीनां तत्तत्स्थानानुच्चारणम्), विरसं, (शृण्वतामानन्दजनकादिधर्मरहितम्), विस्वरं, विश्लिष्टं,

विपमाहतं, व्याकुलं (चित्तविक्षेपादिना पठनम्), तालहीनम् (मंत्राणां याथातथ्येन स्वरसहितोच्चारणरहितम्) इत्यादयश्चतुर्दशाध्ययनदोषाः परिवर्जनीया एव ।

वैदिकाः स्वस्य प्रमादेनोद्भूतान्यज्ञानेन कृतान्यपि सर्वपापानि वेदाध्ययने नित्यं निरताः सन्तः ऋक्संहितां यजुःसंहितां सामसंहितां वा सरहस्यां ज्ञात्वा पठन्तस्त्रिभिः पाठैर्दहन्ति अपि तु वेदमाश्रित्य पापं कुर्वतां वेदपाठश्च कुर्वतां पापानि न नाशमायान्तीत्यपि तत्रैव प्रतिपादितम् । यथा "न वेदबलमाश्रित्य पापकर्मरतिर्भवेत् । अज्ञानाच्च प्रमादाच्च दह्यन्ते कर्म नेतरत्" । तथा च न कदापि *स्वररहितो वेदपाठः कार्यः । ये स्वरविहीनम् ऋक्-यजुः-सामवेदाध्ययनं कुर्वन्ति ते अनृच ऋगादिभिर्दग्धा मरणानन्तरं वियोनिं सङ्गच्छन्ते ॥ †तथैव स्वरज्ञानेन सहार्थज्ञानमपि कर्मणां सिद्धये वेदविद्भिरवश्यं बोद्धव्यम् । अज्ञानेनोच्चारिता एकाऽपि स्वरादिरहिता मात्राऽनर्थजनका भूत्वोभयं (यजमानमृत्विजञ्च) पातयति । वेदाध्ययनं कुर्वद्भिरेते "[1]चुंलु-[2]नौका-[3]स्फुटो-[4]दण्डी [5]स्वस्तिको-[6]मुष्टिकाकृतिः । एते वै हस्तदोषाः स्युः [7]परशुश्चैव सप्तमः ॥" इति सप्त हस्तदोषाः सुतरां परित्याज्या एव । वेदमंत्रोच्चारणकाले वर्णान्न हन्यान्नापि वेदमंत्रान्गानसदृशं गायेन्नापि शरीरमितस्ततः कम्पयेत् । वेदारम्भे प्रथमतो (प्रारम्भे) येन मध्यमनीचोच्चप्लुतस्वरेणाध्ययनं समारब्धं तेनैव स्वरेण समापयेन्न तु मध्ये मंत्राणां नीचोच्चस्वरं विदध्यात् । दृष्टिरपि स्वकीयहस्ताग्रे संस्थाप्य मंत्रार्थमनुचिन्तयेत् । हस्तस्य चालनेऽपि हस्तस्योपरि वामदक्षिणभागयोर्यथागमनं तथैव मुखेन वर्णोच्चारणं स्वरप्रक्षेपश्च सर्वं युगपत् कुर्यात् ।

---

* "हस्तहीनं तु योऽधीते स्वरवर्णविवर्जितम् । ऋग्यजुःसामभिर्दग्धो वियोनिमधिगच्छति ॥" † "हस्तेन वेदं योऽधीते स्वरवर्णार्थसंयुतम् । ऋग्यजुःसामभिः पूतो ब्रह्मलोके महीयते ॥"

न कदापि हस्तभ्रष्टः स्वरभ्रष्टो वा वेदपाठफलं प्राप्नोति। स्वकीयकण्ठस्वरस्य माधुर्यत्वसंपादनाय प्रत्यहं वेदपाठकर्त्रा "आम्रपालाशविल्वानामपामार्गशिरीषयोः। वाग्यतः प्रातरुत्थाय भक्षयेद्दन्तधावनम् ॥ खादिरश्च कदम्बश्च करवीरकरञ्जकौ। एते कण्टकिनः पुण्याः क्षीरिणस्तु यशस्विनः" इति वृक्षाणां दन्तधावनं कर्तव्यं तेनास्य कण्ठस्य सूक्ष्मत्वं माधुर्यञ्च जायते॥ तथैव "त्रिफलां लवणाक्तां भक्षयेच्छिष्यकः सदा। क्षीणमेधाजनन्येषा स्वरवर्णकरी तथा" ॥ एतेन लवणेन सहिता त्रिफला ग्राह्येत्युपायोऽपि मेधाविवर्धनः प्रदर्शितः। अध्ययनवेलायां मध्येऽवसाने दक्षिणवामयोः स्वरयोश्चोर्ध्वक्षेपेऽधःक्षेपे च यत्र यत्राङ्गुलिनिर्देशः प्रदर्शितस्तत्र तत्र शिक्षानुसारेण कुमारीकुचयोरिव वत्सस्य शृङ्गयोरिव एतादृश ÷ उभयक्षेपः, ꞔ एतादृशोऽधःक्षेपः, एतादृशः ꞔ ʓ दक्षिणवामयोः क्षेपोऽनुस्वारस्यैतादृशो ꣳ ह्रस्वः, एतादृशो ꣴ दीर्घः, मकारे मुष्ट्याकृतिस्तकारे कुण्डलाकृतिर्नकारे नखाग्रे स्पर्शनम् इत्यादि सर्वं गुरोः सकाशाज्ज्ञातव्यम्। अध्ययनविधौ के च संदेहमधिगच्छन्ति विद्याप्राप्नुवद्भिश्च के के दोषाः परिवर्जनीया इत्यपि तत्रोक्तम्। एतद्विषये भगवान् महर्षिर्याज्ञवल्क्यः स्वयं शिक्षायां कथयति वा यश्च वेदाध्ययनकाले उपांशु (अस्पष्टमात्रास्वरवर्णम्) अधीते यश्चाध्ययनकाले वित्रसन् (अनवधानपूर्वकम्) भीत इव पठति सोऽपि सर्वदा पाठकाले संदेहं प्राप्नोत्येव। यश्च जडः, अलसः, अतिरोगग्रस्तः, विस्मृतमनाश्च सोऽपि विद्यां नाधिगच्छति। अपि तु यश्च अहेर्गणाद् इव, सम्मानान्नरकाद् इव, स्त्रीभ्यो राक्षसीभ्य इव भयं हृदि सञ्गच्छते स एव विद्यामवाप्नोति। अथवा गुरोः शुश्रूषया पुष्कलधनप्रदानेन प्रतिविद्यया वा विद्या प्राप्यते नान्य उपायो विद्याप्राप्तये।

वेदमंत्रोच्चारे कया रीत्या नादः कार्यः—तत्तत्पदानां नादविधावपि शाखायां वानरा इव "इहेहैषाम्" इत्यादौ, भाद्रपदे मेघा इव "शुक्रन्दुदुहे" इत्यादौ, कामलुब्धः कुक्कुट इव "कुक्कुटोसि" इत्यादौ, पुत्रवती नारी स्नेहाद्यथा मधुरं स्वपुत्रं चुम्बते तद्वत्

"युञ्जानः" इत्यादौ, हयं दृष्ट्वा वडवा स्वां योनिं शनैः शनैर्विकुरुते तद्वत् "सन्दुन्दुभे" इत्यादौ, दुर्दुरस्य-मण्डूकस्योदरं यथा प्रफुल्लते तद्वत् "अपाम्फेनेन" इत्यादौ भाराक्रान्तो यथा श्वासं गृह्णाति तद्वत् "अद्भ्यः संम्भृतः" इत्यादौ, कामातुरा नारी यथा स्वं पतिं जारं वा "सि सि" इति शब्दविशेषेण यथाह्वयति तद्वत् "सिꣳह्यसि" इत्यादौ, आकाशे स्वीयौ पक्षौ विस्तार्यानन्तरं गृध्रस्तौ यथा संकोचयति तद्वत् "यादूर्ध्वीनस्ते" इत्यादौ, यथानादं वर्णाः प्रयोक्तव्याः । नात्र वेदोच्चारणेषु केनापि मनःपूतमुच्चारणं कर्तुं शक्यते। परंपरयाऽप्राप्तविद्या गुरूणां सन्निधौ स्थित्वा ये वेदविद्यां क्रमपुरःसरं नाधीतास्तेऽन्यशास्त्रेषु पारीणा अपि न याज्ञवल्क्यमहर्षिभिर्विरचितशिक्षानिर्दिष्टवर्णोच्चारणाद्यनुकूलोच्चारणं तथाच कात्यायनमहर्षिप्रणीतं शुक्लयजुःप्रातिशाख्याध्ययनमन्तरा द्वित्वादिकञ्च सुस्पष्टतरं कर्तुं प्रभवन्ति ।

ऋग्यजुःसाममंत्राणां सागरत्वम् ।—शिक्षायां महर्षिणा याज्ञवल्क्येन "संहितासारबहुलः पदसंज्ञासमाकुलः । क्रमसन्धिसमाकीर्णो दुस्तरो मंत्रसागरः ॥ ऋक्संहितां त्रिरभ्यस्य यजुषां वा समाहितः । साम्नां वा सरहस्याञ्च सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ संहिता नयते सूर्यं पदञ्च शशिनः पदम् । क्रमश्च नयते सूक्ष्मं यत्तत्पदमनामयम् ॥ कालिन्दी संहिता ज्ञेया पदमुक्ता सरस्वती । क्रमेणाऽऽवर्तिता गंगा शम्भोर्वाणी तु नान्यथा ॥ यथा महाह्रदं प्राप्य क्षिप्तो लोष्टो विनश्यति । एवं दुश्चरितं सर्वं वेदे त्रिवृति मज्जति" ॥ एतैः पञ्चभिः श्लोकैर्महर्षिणा ऋग्यजुःसाममंत्राणां दुस्तरं सागरत्वमुक्तम् । तथैव ऋग्यजुःसाममंत्राणां तिसृभिरावृत्तिभिर्महापापादीनां नाशसामर्थ्यमपि द्योतितम् । एवञ्च संहितापाठः कर्तारमादित्यलोकं नयति, पदपाठश्चन्द्रस्य लोकं प्रापयति । क्रमपाठश्चानामयमविक्रियं ब्रह्मणश्चिदात्मकस्य स्वरूपं नयति । वेदमंत्राणां गङ्गादिस्वरूपत्वमपि तत्रैव-यथा संहिताया कालिन्दी-यमुनास्वरूपं पदानां सरस्वतीस्वरूपं क्रमस्य गंगायाः स्वरूपं च ज्ञेयम् । यथा यमुनाद्या नद्यः स्वजले स्नानकर्तारं पवित्रीकुर्वन्ति तथैव वेदानां संहिता-

पद्क्रमपाठकर्तारोऽपि तानधीत्य यमुनाप्रभृतिनदीषु कृतस्नानसदृशं पावित्र्यं लभन्त इति । एतदन्यच्चावश्यकं भगवता योगिवर्येण महर्षिणा याज्ञवल्क्येन कात्यायनेन च वैदिकानां हितकाम्यया सर्वं स्वे स्वे ग्रन्थे व्याख्यातम् । तत उद्धृत्य दिग्दर्शनरूपेण किञ्चिन्मयाऽत्र प्रदत्तम् ॥

किञ्च विदितं भवतामस्मिन्भारतवर्षे बहूनां संस्कृतमुद्रणालयानां मध्ये पञ्च दशैव परिगणिता एव मूर्ध्नि मुद्रणालया वर्तन्त इति । तेषामपि मोहमयी(मुंबई)स्थः “**निर्णयसागरनामा मुद्रणालयः**” सर्वेषां मूर्ध्नि तिष्ठतीति च । अस्मिन्मुद्रणालये प्रायः संस्कृतभाषाया महाराष्ट्रीयभाषाया हिन्दीभाषायाश्च विविधा ग्रन्थाः प्रकाश्यन्ते । वेदवैदिककाव्यसाहित्यन्यायधर्मशास्त्रप्रभृतिसर्वेषु विषयेषु प्रकाश्यमाना ग्रन्थाः शुद्धाः सुस्पष्टाक्षरा विश्वसनीयाश्चेति प्रसिद्धमेव । प्रायो द्वित्रिषु वर्षेष्वपरिसमाप्तेषु सर्वविषयाणां ग्रन्थानां प्रकाशनं परंपरया भवत्येवानिशम् । पूर्वमियं शुक्लयजुर्वेदसंहिता तच्छास्त्रविद्द्वारैव संशोधिताऽऽसीत् । अधुना क्रियमाणे मुद्रापणे तस्याधिकारिवर्गैर्मह्यं संशोधनायोक्तम् । मया त्वस्याः संशोधने सर्वेषां वैदिकब्राह्मणानां पूर्वतोऽप्यधिकतरं समुपयोगः स्यादिति विचारितम् । ततोऽहं याज्ञवल्क्यमहर्षिभिर्विरचितयाज्ञवल्क्यशिक्षानुसारेण कात्यायनमहर्षिभिश्च विरचितकात्यायनशुक्लप्रातिशाख्यसूत्रानुसारेण च संशोधनाय प्रवृत्तोऽस्मि तथापि मन्येऽहं यद्दुस्तरेऽस्मिन्मंत्रसमुदायरूपमहासागरे मदीयावगाहनं मम “बालचेष्टैव” एतत्तत्तच्छास्त्रज्ञातार एवावबोधिष्यन्तीति । कात्यायनमहर्षिप्रणीतं श्रीशुक्लयजुःप्रतिशाख्यसूत्रम् अष्टाध्यायैर्युक्तं वर्तते तदप्यधुना दुर्लभतरम् । मया च तस्योपरि “आनन्दपुरवास्तव्यैर्वंजसुतोवटनामभिः सुप्रसिद्धैः पण्डितप्रवरैर्विरचितं कालिकातायां मुद्रापितं भाष्यं समाकलय्य मंत्रेषु यकारषकारयोर्भेदो वकारेऽपि द्वित्वैकत्वयोर्भेदः ꣳ ६ः ६ ३ ÷ ब ह्य-त्क्न-ण्ण-द्वित्वादिकं तथैव व्याकरणरीत्या यत्र स्थले तथाविधं रूपं न जायते तत्र तथाविधस्य रूपस्य वैदिकव्याकरणरीत्या प्रदर्शनार्थं “अमृतवर्षिणीं टिप्पणीं” कृत्वा यथामति यथाशक्ति यथाज्ञानं मंत्राणां संशोधन-

पुरःसरमियं संहिता तत्तच्छास्त्रेषु कृतपरिश्रमाणां विद्यासंपन्नानां भवतां पुरः समुपस्थाप्यते । शुक्लयजुर्वेदमंत्राणां द्वित्वादिकस्य संशोधनं कियद्दुर्बोधमनेकविधञ्च वरीवर्तते तत्तु त एव कल्प्स्यन्ते नात्र सामान्यतया सर्वेषामवसरः । प्रथमाध्यायमारभ्य त्र्यध्यायपर्यन्तं मदीयप्रकृतेरस्वास्थ्येन तत्तथैवान्यदपि दृष्टिदोषवशान्मानुषदोषत्वाद्वा क्वचित् संशोधने स्खलनं भवेत् तदेतत् "नीरक्षीरविवेकन्यायेन" द्रक्ष्यन्ति भवन्तो बहुश्रुता इति प्रार्थ्यते ।

मयात्र न विस्मर्तुं योग्यं मदीयपरमसुहृद्भिर्वेदवेदाङ्गविद्भी **"राजपिप्पलाप्रदेशान्तर्वर्तिनर्मदातटस्थभालोदग्रामनिवासिभिरपि सम्प्रति मुम्बापुरीवास्तव्यैः पंड्योपाह्वैः शास्त्रिवर्यैस्तुलजाशंकरधीरजरामशास्त्रिभिः"** प्रारंभत आसमाप्ति प्रातिशाख्यशिक्षादिद्वारा संशोधने टिप्पण्याञ्च समयाभावेऽपि स्वस्य यत्साहाय्यं स्वकीयं मत्वा परिदत्तम् ।

इति शम् ।

इति प्रार्थयते मोहमयीकृतनिवासो विदुषामनुचरः

आचार्योपटङ्कस्त्रिकमजीतनुजनूरमृतलालशास्त्री

(जामनगर-वास्तव्यः)

शके १८७२ चैत्रशुक्लप्रतिपदि रविवासरे

ता. १९-३-५०

॥ अथ श्रीवाजसनेयसंहितामन्त्राणामकाराद्यनुक्रमणिका ॥

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अक्क्र॒न्कर्म्म॑	३	४७	अ॒ग्नये॑गृ॒हप॑तये	१०	२३	अ॒ग्निन्तम्म॑न्ये	१५	४१
अक्र॑न्दद॒ग्निः	१२ १२ १२	६ २१ ३३	अ॒ग्नये॑त्त्वा॒मह्य॑म्	७	४७	अ॒ग्निन्दू॒तम्	२२	१७
अक्ष॒न्नमी॑मदन्त॒	३	५१	अ॒ग्नये॑नीकवते॑प्प्रथम॒जान्	२४	१६	अ॒ग्निःप॒शुरा॑सीत्	२३	१७
अ॒क्ष॒राजाय॑कित॒वम्	३०	१८	अ॒ग्नये॑नीकवते॒रोहि॑ताञ्जिः	२९	५९	अ॒ग्निःपृ॒थुर्धर्म्म॑णः	१०	२९
अग्न॒ऽआयू॑ꣳषि	१९ ३५	३८ १६	अ॒ग्नये॒पीवा॑नम्	३०	२१	अ॒ग्निःप्प्रि॒येषु॑	१२	११७
अग्न॒ऽइन्द्र॒वरु॑ण	३३	४८	अ॒ग्नये॒स्वाहा॒सोमा॑य	२२	६	अ॒ग्निम॒द्यहोता॑रम्	२१ २८ २८	५९ २३ ४६
अ॒ग्नये॑कव्य॒वाह॑नाय	२	२९	अ॒ग्नये॒स्वाहा॒सोमा॑य॒स्वाहेन्द्रा॑य	२२	२७	अ॒ग्निँय्यु॒न॑ज्मि	१८	५१
अ॒ग्नये॑कुट॒रून्	२४	२३	अग्ना३ऽइपत्नी॑वन्	८	१०	अ॒ग्निर॑स्मि॒जन्म॑ना	१८	६६
अ॒ग्नये॑गाय॒त्राय॑	२९	६०	अ॒ग्नाव॒ग्निश्च॑रति	५	४	अ॒ग्निरेका॑क्क्षरेण	९	३१

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अग्निरृषिः पवमानः	२६	९	अग्निस्तिग्मेन	१७	१६	अग्ने त्वम्पुरीष्यः	१२	५९
अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिः	३	९	अग्निꣳस्तोमेन	२२	१५	अग्ने त्वꣳसुजागृहि	४	१४
अग्निर्ज्योतिषा	१३	४०	अग्निꣳहृदयेन	३९	८	अग्ने दब्धायः	२	२०
अग्निर्देवता	१४	२०	अग्निꣳहोतारम्	१५	४७	अग्ने दिवोऽअर्णम्	१२	४९
अग्निर्मूर्द्धा दिवः	३ १३ १५	१२ १४ २०	अग्नीषोमयोरुज्जितिम्	२	१५	अग्ने नय सुपथा	५ ७ ४०	३६ ४३ १६
अग्निर्वृत्राणि	३३	९	अग्नेऽअङ्गिरः	१२	८	अग्ने पक्षतिर्वायोः	२५	४
अग्निश्च पृथिवी	२६	१	अग्नेऽअच्छावदेह नः	९	२८	अग्ने पत्नीरिहावह	२६	२०
अग्निश्च मऽआपश्च	१८	१४	अग्ने गृहपते	२	२७	अग्ने पवस्व	८	३८
अग्निश्च सऽइन्द्रश्च	१८	१६	अग्ने जातान्	१५	१	अग्ने पावक रोचिषा	१७	८
अग्निश्च मे घर्मश्च	१८	२२	अग्ने तमद्याश्वम्	१५ १७	४४ ७७	अग्ने प्रेहि प्रथमः	१७	६९
अग्निष्वात्तानृतुमतः	१९	६१	अग्ने तव	१२	१०६	अग्नेऽभ्यावर्त्तिन्	१२	७
अग्निष्वात्ताः पितरः	१९	५९	अग्ने त्वन्नः	३ १५ २५	२५ ४८ ४७	अग्ने ब्रह्म गृभ्णीष्व	१	१८

	अ०	मं०
अग्नेयत्तेदिवि	१२	४८
अग्नेयत्तेशुक्रम्	१२	१०४
अग्नेयुक्ष्वाहि	१३	३६
अग्नेरनीकम्	८	२४
अग्नेर्जनित्रम्	५	२
अग्नेर्भागोसि	१४	२४
अग्नेर्वोपन्नगृहस्य	६	२४
अग्नेवाजजिद्वाजम्	२	७
अग्नेवाजस्य	१५	३५
अग्नेवेर्होत्रम्	२	९
अग्नेव्रतपतेव्रतञ्चरिष्यामि	१	५
अग्नेव्रतपतेव्रतमचारिषम्	२	२८
अग्नेव्रतपास्त्वे {	५ ५	६ ४०
अग्नेशर्द्धमहते	३३	१२
अग्नेसहस्राक्ष	१७	७१
अग्नेसहस्वपृतनाः	९	३७
अग्नेस्तनूरसि {	१ ५	१५ १
अग्नेस्वाहाकृणुहि	२७	२२
अग्रेणीरसि	६	२
अग्नेवृहन्नुषसाम्	१२	१३
अङ्गान्यात्मन्	१९	९३
अङ्गिरसोनः	१९	५०
अचिक्रदद्वृषा	३८	२२
अच्छायमेति	२७	१४
अच्छिन्नस्यते	७	१४
अजस्रमिन्दुम्	१३	४३
अजारेपिशङ्गिला	२३	५६
अजीजनोहिपवमान	२२	१८
अजोह्यग्नेरजनिष्ट	१३	५१
अतिनिहोऽअतिस्रिधः	२७	६
अतिविश्वाःपरिष्ठाः	१२	८४
अत्यन्याँ२ऽअगान्नान्याम्	५	४२
अत्रपितरोमादयध्वम्	२	३१
अत्रातेरूपमुत्तमम्	२९	१८
अथैतानष्टौ	३०	२२
अदब्धेभिःसवितः {	३३ ३३	६९ ८४

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अदितिर्द्यौरदितिः	२५	२३	अद्भ्यः स्वाहा	२२	२५	अनु तेशुष्मम्	३३	६७
अदितिष्ट्वादेवी	११	६१	अद्याद्देवाऽउदिता	३३	४२	अनुत्तमातेमघवन्	३३	७९
अदित्यास्त्वक्	४	३०	अधासथानः	१९	६९	अनुत्वामातामयताम्	४	२०
अदित्यास्त्वापृष्ठे	१४	५	अधाह्यग्ग्रेक्रतोः	१५	४५	अनुत्वारथोऽअनु	२९	१९
अदित्यास्त्वामूर्द्धन्	४	२२	आधिनऽइन्द्रैषाम्	३३	४७	अनुनोद्यानुमतिः	३४	९
अदित्यैरास्नासिविष्णवौ	१	३०	अधिपत्न्यसि	१५	१४	अनुवीरैरनुपुष्यास्म	२६	१९
अदित्यैरास्नासी	३८	३	अद्ध्वर्यवोचदधिवक्ता	१६	५	अनेजदेकम्मनसः	४०	४
अदित्यैरास्नास्यदितिष्टे	११	५९	अद्ध्वरुस्रोऽअद्रिभिः	२०	३१	अन्तरग्ग्नेरुचात्वम्	१२	१६
अदित्यैव्युन्दनम्	२	२	अनड्वान्वयः	१४	१०	अन्तरामित्रावरुणा	२९	६
अर्हश्रमस्यकेतवः	८	४०	अनड्वाहमन्वारभामहे	३५	१३	अन्तश्चरतिरोचना	३	७
अद्भ्यः क्षीरंव्यपिबत्	१९	७३	अनाधृष्टापुरस्तात्	३७	१२	अन्तस्तेद्यावापृथिवी	७	५
अद्भ्यः सम्भृतः	३१	१७	अनाधृष्योजातवेदाः	२७	७	अन्धन्तमः प्रविशन्ति {	४० ४०	९ १२

	अ०	मं०
अन्धस्थान्धं	३	२०
अन्नपतेन्नस्य	११	८३
अन्नात्परिस्रुतोरसम्	१९	७५
अन्यदेवाहुर्विद्यायाः	४०	१३
अन्यदेवाहुःसम्भवात्	४०	१०
अन्यवापोर्द्धमासानाम्	२४	३७
अन्यावोऽअन्याम्	१२	८८
अन्वग्निरुषसा	११	१७
अन्विदनुमतेत्त्वम्	३४	८
अपश्यङ्गोपाम्	३७	१७
अपाघमपकिल्बिषम्	३५	११
अपाङ्गम्भन्	१३	३०
अपांतामश्विनाघर्म्मम्	३८	१३
अपाधमदभिशस्तीः	३३	९५
अपान्त्वेमन्	१३	५३
अपाम्पृष्ठमसि	११ १३	२९ २
अपाम्पेरुः	६	१०
अपाम्फेनेननमुचेः	१९	७१
अपामिदन्न्ययनम्	१७	७
अपाररुम्पृथिव्यै	१	२६
अपाᳫंरसम्	९	३
अपितेषुत्रिषु	२३	५०
अपेतवीतविचर्सर्प्पता	१२	४५
अपेतोयन्तु	३५	१
अपोऽअद्य	२०	२२
अपोदेवामधुमतीः	१०	१
अपोदेवीरुपसृज	११	३८
अप्नस्वतीमश्विना	३४	२९
अप्स्वग्नेसधिष्टवसौ	१२	३६
अप्स्वन्तरमृतम्	९	६
अबोद्ध्यग्निःसमिधा	१५	२४
अभिगोत्राणिसहसा	१७	३९
अभित्यन्देवᳫंसविता	४	२५
अभित्वाशूरनोनुमो	२७	३५
अभिधाऽअसिभुवनमसि	२२	३
अभिप्रवन्तुसमनेव	१७	९६
अभिभूरसि	१०	२८

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अभियुञ्जङ्कृणीहिनः	२६	२१	अयन्दक्षिणाविश्वकर्म्मोत			अयम्पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्यरथ	१५	१७
अभीमम्महिमादिवम्	३८	१७	स्वरथस्वनश्च	१५	१६	अयम्पुरोभुवः	१३	५४
अभीषुणःसखीनाम् {	२७ ३६	४१ ६	अयन्नोऽअग्निः {	५ ७	३७ ४४	अयम्पुरोहरिकेशः	१५	१५
अभ्यर्षतसुष्टुतिम्	१७	९८	अयमग्निःपुरीष्यः	३	४०	अयंवाम्मित्रावरुणा	७	९
अभ्यादधामिसमिधम्	२०	२४	अयमग्निर्गृहपतिः	३	३९	अयंवेनः	७	१६
अभ्यावर्त्तस्वपृथिवि	१२	१०३	अयमग्निर्व्वीरतमः	१५	५२	अयꣳसहस्रमृषिभिः	३३	८३
अभ्रिरसिनार्य्यसि	११	१०	अयमग्निःसहस्रिणः	१५	२१	अयꣳसोऽअग्निः	१२	४७
अमीषाञ्चित्तम्	१७	४४	अयमिहप्रथमः {	३ १५ ३३	१५ २६ ६	अर्थेतस्थ	१०	३
अमुत्रभूयादध	२७	९	अयमुत्तरात्	१५	१८	अर्द्धऽऋचैरुक्थानाम्	१९	२५
अमेवनःसुहवाः	२६	२४	अयमुपर्य्यर्व्वाग्वसुः	१५	१९	अर्द्धमासाःपरूꣳषि	२३	४१
अयन्तेयोनिर्ऋत्त्वियः {	३ १२ १५	१४ ५२ ५६	अयम्पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्य			अर्म्मेभ्योहस्तिपम्	३०	११
अयन्दक्षिणाव्विश्वकर्म्मा	१३	५५	चक्षुः	१३	५६	अर्य्यमणम्बृहस्पतिम्	९	२७

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अर्व्वाञ्चौऽअद्य्या	३३	५१	अश्म्मन्नूर्ज्जम्	१७	१	अश्विनातेजसा	२०	८०
अवतत्त्यधनुष्ट्वम्	१६	१३	अश्म्मन्न्वतीरीयते	३५	१०	अश्विनानमुचेः	२०	५९
अवपतन्तीरवदन्	१२	९१	अश्म्माचमे	१८	१३	अश्विनापिबताम्	२०	९०
अवभृथनिचुम्पुणः	३ ८	४८ २७	अश्श्यामतङ्कामम्	१८	७४	अश्विनाभेषजम्	२०	६४
अवरुद्रमदीमहि	३	५८	अश्वत्थेवः	१२ ३५	७० ४	अश्विनाहविः	२०	६७
अवसृष्टापरापत	१७	४५	अश्वस्तूपरः	२४	१	अश्विभ्याञ्चक्षुः	१९	८९
अविर्न्नमेषः	१९	९०	अश्वंस्त्वा	३७	९	अश्विभ्याम्पच्यस्व	१०	३१
अवेष्टादन्दशूकाः	१०	१०	अश्वावतीर्ग्गोमतीः	३४	४०	अश्विभ्याम्पिन्वस्व	३८	४
अवौचामकवये	१५	२५	अश्वावतीᳫंसोमावतीम्	१२	८१	अश्विभ्याम्प्रातःसवनम्	१९	२६
अᳫंशुनाते	२०	२७	अश्विनंकृतस्यते	२०	३५	अश्वोघृतेन	२९	१०
अᳫंशुरᳫंशुष्टे	५	७	अश्विनागोभिः	२०	७३	अषाढँय्युत्सुपृतनास	३४	२०
अᳫंशुश्चमे	१८	१९	अश्विनाघर्म्मम्	३८	१२	अषाढासिसहमाना	१३	२६

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
अष्टौव्व्यक्ख्यत्	३४	२४	अस्म्मात्त्वमधि	३५	२२	अह्नैपारावतान्	२४	२५
असंख्यातासहस्राणि	१६	५४	अस्म्मिन्न्महत्त्यर्णवे	१६	५५	अह्रुतमसि	१	९
असवेस्वाहावसवेस्वाहा	२२	३०	अस्म्मेरुद्रामेहना	३३	५०	आकूतिमग्निम्	११	६६
असियमोऽअस्यादित्त्यः	२९	१४	अस्म्मेवोऽअस्त्त्विन्द्रियम्	९	२२	आकूत्त्यैप्प्रयुजे	४	७
असुन्वन्तमयजमानम्	१२	६२	अस्यप्प्रत्क्नामनु	३	१६	आकृष्ण्णेनरजसा	३३ ३४	४३ ३१
असुर्य्यानामतेलोकाः	४०	३	अस्याजरासः	३३	१	आक्क्रन्दयबलम्	२९	५६
असौयस्ताम्म्रः	१६	६	अस्येदिन्द्रोवावृधे	३३	९७	आक्क्रम्म्यवाजिन्	११	१९
असौयासेना	१७	४७	अहꣳकेतुना	३७	२१	आगत्त्यवाज्ज्यद्ध्वानम्	११	१८
असौयोवसर्प्पति	१६	७	अहरहरप्प्रयावम्	११	७५	आगन्मविश्ववेदसम्	३	३८
अस्कन्नमद्य	२	८	अहानिशम्भवन्तुनः	३६	११	आग्नेयःकृष्ण्णग्रीवः	२९	५८
अस्त्ताव्व्यग्निः	१२	२९	अहाव्व्यग्नेहविः	२०	७९	आग्रयणश्चमे	१८	२०
अस्म्माकमिन्द्रः	१७	४३	अहिरिवभोगैः	२९	५१	आघायेऽअग्निम्	७	३२

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
आव्याजानु	१९	६२	आतूर्नऽइन्द्र	३३	६५	आनुऽइन्द्रोहरिभिः	२०	४९
आच्छच्छन्दं÷	१५	५	आतेवृत्त्सः	१२	११५	आर्नऽएतुमनः	३	५४
आजंघ्नन्ति	२९	५०	आत्त्मनैमे	७	२८	आनासत्त्यात्रिभिः	३४	४७
आजिग्घ्रकुलशम्	८	४२	आत्त्मन्नुपस्थे	१९	९२	आनोनियुद्भि÷	२७	२८
आजुह्वानुऽईड्ड्य÷	२९	२८	आत्त्मानंन्ते	२९	१७	आनोभद्राः	२५	१४
आजुह्वानासरस्वती	२०	५८	आत्त्वाजिघर्म्मि	११	२३	आनोमित्त्रावरुणा	२१	८
आजुह्वानःसुप्प्रतीकः	१७	७३	आत्त्वाहार्षम्	१२	११	आनोयज्ञन्दिविस्पृशम्	३३	८५
आतम्भंज	१२	२७	आदित्त्यङ्गर्भम्	१३	४१	आनोयज्ञम्भारती	२९	३३
आतत्तऽइन्द्रायवं÷	३३	२८	आदित्त्यैर्न्न÷	२९	८	आन्त्राणिस्थालीः	१९	८६
आतिंत्थ्यरूपम्	१९	१४	आधत्तपितरः	२	३३	आपतयेत्त्वा	५	५
आतिष्ठन्तुम्पारि	३३	२२	आनुऽइडाभिः	३३	३४	आपयेस्वाहा	९	२०
आतिष्ठवृत्रहन्	८	३३	आनुऽइन्द्रोदूरात्	२०	४८	आपवस्व	८	६३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
आपश्चित्	३३	१८	आयङ्गौःपृश्निः÷	३	६	आरोदसीऽअपृणत्	३३	७५
आपोऽअस्मान्मातरः÷	४	२	आयद्दिषेनृपतिम्	३३	११	आवाचोमद्ध्यमरुहत्	१५	५१
आपोदेवीः	१२	३५	आयन्तुनःपितरः÷सोम्यासः÷	१९	५८	आवायोभूषशुचिपाः	७	७
आपोहुयत्	२७	२५	आयातुमुप	३३	८८	आविर्म्मर्य्याः	१०	९
आपोहिष्ठामयोभुवः÷ {	११ ३६	५० १४	आयात्विन्द्रः÷	२०	४७	आविश्वतः÷	११	२४
आप्यायस्वमदिन्तम	१२	११४	आयासायस्वाहा	३९	११	आवोदेवासः	४	५
आप्यायस्वसमेतुते	१२	११२	आयुर्म्मेपाहि	१४	१७	आशुःशिशानः	१७	३३
आब्रह्मन्ब्राह्मणः	२२	२२	आयुर्यज्ञेन {	९ १८ २२	२१ २९ ३३	आशुस्त्रिवृद्भान्तः	१४	२३
आमन्द्रैरिन्द्र	२०	५३	आयुष्मानग्ने	३५	१७	आश्रावयेति	१९	२४
आमावाजस्यप्रसवः	९	१९	आयुष्यंवर्च्चस्यम्	३४	५०	आसन्दीरूपम्	१९	१६
आमूरंजप्रत्यावर्त्तय	२९	५७	आयोष्ट्वासदने	१५	६३	आसीनासोऽअरुणीनाम्	१९	६३
			आरात्रिपार्थिवम्	३४	३२	आसुतेसिञ्चत	३३	२१

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
आसुष्वयन्ती	२९	३१	इदम्मेब्ब्रह्म	३२	१६	इन्द्रवायूऽइमे {	७ ३३	८ ५६
आहम्पितॄन्	१९	५६	इदंव्विष्ण्णुर्व्विचक्क्रमे	५	१५	इन्द्रवायूब्बृहस्प्पतिम्	३३	४५
इच्छन्तित्त्वा	३४	१८	इदꣳहविः	१९	४८	इन्द्रवायूसुसन्दृशा	३३	८६
इडऽएहि {	३ ३८	२७ २	इन्दुर्द्दक्ष÷	१८	५३	इन्द्रश्चमरुतश्च	८	५५
इडाभिरग्निरीड्ड्य÷	२१	१४	इन्द्रऽआसान्नेता	१७	४०	इन्द्रश्चसम्म्राट्	८	३७
इडाभिर्ब्भक्षानाप्प्नोति	१९	२९	इन्द्रगोमन्निहायाहि	२६	४	इन्द्र÷सुत्रामास्ववान्	२०	५१
इडामग्ने	१२	५१	इन्द्रघोषस्त्वा	५	११	इन्द्र÷सुत्रामाहृदयेन	१९	८५
इडायास्त्त्वापदे	३४	१५	इन्द्रन्दुर÷कवष्ष्य÷	२०	४०	इन्द्रस्यक्क्रोडः	२५	८
इडेरन्तेहव्व्ये	८	४३	इन्द्रन्दैवीर्व्विश÷	१७	८६	इन्द्रस्यरूपम्	१९	९१
इदमापः	६	१७	इन्द्रंव्विश्वा÷ {	१२ १५ १७	५६ ६१ ६१	इन्द्रस्यव्वज्ज्रोमरुताम्	२९	५४
इदमुत्तरात्	१३	५७	इन्द्रमरुत्त्वऽइह	७	३५	इन्द्रस्यव्वज्ज्रोसि	९ १०	५ २१
इदम्पितृब्भ्य÷	१९	६८	इन्द्रमिद्धरी	८	३५	इन्द्रस्यवृष्ण्ण÷	१७	४१

	अ०	मं०
इन्द्रस्यस्यूरसीन्द्रस्य	५	३०
इन्द्रस्यौजस्त्थ	३७	६
इन्द्राग्नीऽअपादियम्	३३	९३
इन्द्राग्नीऽअव्यथमानाम्	१४	११
इन्द्राग्नीऽआगतम्	७	३१
इन्द्राग्नीमित्रावरुणा	३३	४९
इन्द्राग्न्योःपक्षतिः	२५	५
इन्द्रायत्त्वा	६ ३८	३२ ८
इन्द्रायाहिचित्रभानो	२०	८७
इन्द्रायाहितूतुजानः	२०	८९
इन्द्रायाहिधियेषितः	२०	८८
इन्द्रायाहिवृत्रहन्	२६	५
इन्द्रायेन्दुम्	२०	५७
इन्द्रेमम्प्रतराम्	१७	५१
इन्द्रेहिमत्स्यन्धसः	३३	२५
इन्द्रोविश्वस्य	३६	८
इन्द्रोवृत्रम्	३३	२६
इन्धानास्त्वा	३	१८
इमञ्जीवेभ्यः	३५	१५
इमन्देवाः	९ १०	४० १८
इमन्नोदेव	११	८
इमम्मूर्णायुम्	१३	५०
इमम्माहिंसीरेकशफम्	१३	४८
इमम्माहिंसीर्द्विपादम्	१३	४७
इमम्मेवरुण	२१	१
इमꣳसाहस्रम्	१३	४९
इमꣳस्तनमूर्जस्वन्तम्	१७	८७
इमाऽउत्त्वापुरूवसो	३३	८१
इमान्तेधियम्	३३	२९
इमागिरऽआदित्येभ्यः	३४	५४
इमातेवाजिन्	२९	१६
इमानुकम्भुवना	२५	४६
इमामगृभ्णन्रशनाम्	२२	२
इमामेऽअग्नऽइष्टकाः	१७	२
इमारुद्रायतवसे	१६	४८
इमौतेपक्षावजरौ	१८	५२

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
इयन्तेयज्ञिया	४	१३	इषेरायेरमस्व	१३	३५	ईशानायुपरस्वतः	२४	२८
इयंवेदिःपरः	२३	६२	इष्कर्त्तारमद्ध्वरस्य	१२	११०	ईशावास्यम्	४०	१
इयत्त्यग्रऽआसीत्	३७	५	इष्कृतिर्न्नामवः	१२	८३	उक्त्ताःसञ्चराऽएताः {	२४ २४	१५ १७
इयदस्यायुः	१०	२५	इष्टोऽअग्निराहुतः	१८	५७	उक्त्ताःसञ्चराऽएताःशुनासी-	२४	१९
इयमुपरि	१३	५८	इष्टोयज्ञः	१८	५६	उक्थेभिर्वृत्रहन्तमा	३३	७६
इरज्यन्नग्ने	१२	१०९	इहरतिरिह	८	५१	उक्षासमुद्रः	१७	६०
इरावतीधेनुमती	५	१६	इहैवाग्नेऽअधि	२७	४	उखाङ्कृणोतु	११	५७
इषमूर्जमहमितः	१२	१०५	ईडितोदेवैर्हरिवान्	२०	३८	उग्रँल्लोहितेन	३९	९
इषश्चोर्जश्च	१४	१६	ईड्यश्चासि	२९	३	उग्रश्चभीमश्च	३९	७
इषिरोविश्वव्यचा	१८	४१	ईदृक्षासऽएतादृक्षासः	१७	८४	उग्राविघनिना	३३	६१
इषेत्वोर्जेत्वा	१	१	ईदृङ्चान्यादृङ्च	१७	८१	उच्चातेजातम्	२६	१६
इषेपिन्वस्वोर्जे	३८	१४	ईर्म्मान्तासः	३४	२१	उच्छुष्माऽओषधीनाम्	१२	८२

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
उतनोहिर्बुध्न्यः	३४	५३	उदीचीमारोह	१०	१३	उद्वयन्तमसस्प्परि	२० २७ ३५ ३८	२१ १० २४ १४
उतस्म्मास्य	९	१५	उदीरतामवरः	१९	४९	उन्नतऽऋषभः	२४	८
उतेदानीम्	३४	३७	उदुतिष्ठ	११	४१	उपज्म्मन्नुप	१७	६
उत्क्राममहते	११	२१	उदुत्तमम्	१२	१२	उपत्वाग्ने	३	४
उत्तानायामव	३४	१४	उदुत्त्यञ्जातवेदसम्	७ ८ ३३	४१ ४१ ३१	उपनःसूनवः	३३	७७
उत्तिष्ठन्नोजसा	८	३९	उदुत्वाविश्वे	१२ ३७	३१ ५२	उपप्प्रयन्तोऽअद्ध्वरम्	३	११
उत्तिष्ठब्रह्मणस्प्पते	३४	५६	उदेनमुत्तराम्	१७	५०	उपप्प्रागाच्छसनम्	२९	२३
उत्थायबृहती	११	६४	उदेषाम्बाहू	११	८२	उपप्प्रागात्परमम्	२९	२४
उत्सक्थ्याऽअव	२३	२१	उद्ग्राभञ्च	१७	६४	उपप्प्रागात्सुमन्मेधायि	२५	३०
उत्सादेब्भ्यःकुब्जम्	३०	१०	उद्दिवꣳस्तभानाम्	५	२७	उपयामगृहीतोसिद्ध्रुवोसि	७	२५
उदक्रमीत्	११	२२	उद्धर्षयमघवन्	१७	४२	उपयामगृहीतोसिप्प्रजापतये	२३	४
उदग्नेतिष्ठ	१३	१२	उद्बुद्ध्यस्वाग्ने	१५ १८	५४ ६१	उपयामगृहीतोसिबृहस्पतिसुतस्य	८	९

	अ०	मं०
उपयामगृहीतोसिमधवेत्त्वा	७	३०
उपयामगृहीतोसिसावित्रोसि	८	७
उपयामगृहीतोसिसुशर्म्मासि	८	८
उपयामगृहीतोसिहरिरसि	८	११
उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वा	७	२२
उपयामगृहीतोस्यग्नयेत्त्वा	८	४७
उपयामगृहीतोस्यन्तः	७	४
उपयामगृहीतोस्यश्विभ्याम्	२०	३३
उपयामगृहीतोस्याग्रयणः	७	२०
उपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यः	८	१
उपयामगृहीतोस्याश्विनम्	१९	८
उपश्वासयपृथिवीम्	२९	५५

	अ०	म०
उपहूताऽइह	३	४३
उपहूताः पितरः	१९	५७
उपहूतोद्यौष्पितोपमाम्	२	११
उपह्वरेगिरीणाम्	२६	१५
उपावसृजत्त्मन्या	२९	३५
उपावीरस्युपदेवान्	६	७
उपास्मैगायतानरः	३३	६२
उभापिबतम्	३४	२८
उभाभ्यान्देव	१९	४३
उभावामिन्द्राग्नी	३	१३
उभेसुश्चन्द्र	१५	४३
उरुविष्णो {	५ ५	३८ ४१

	अ०	मं०
उशन्तस्त्वा	१९	७०
उशिक्त्वन्देव	८	५०
उशिक्पावकः	१२	२४
उशिगसि	५	३२
उषस्तच्चित्रम्	३४	३३
उषासानक्तम्	२०	६१
उषासानक्ता	२०	४१
उस्राचेतम्	४	३३
उषेयह्वी	२१	१७
ऊर्क्चमेसूनृताचमे	१८	९
ऊर्गस्याङ्गिरस्यूर्णम्म्रदाः	४	१०
ऊर्जंवहन्तीः	२	३४

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
ऊर्ज्जोनपाज्जातवेदः	१२	१०८	ऋजवेत्त्वासाधवेत्त्वा	३७	१०	ऋतापाडृतधामा	१८	३८
ऊर्ज्जोनपातम्	२७	४४	ऋजीतेपरि	२९	४९	ऋतुथेन्द्र÷	२०	६५
ऊर्द्ध्वऽऊषुण÷	११	४२	ऋतञ्चमेमृतञ्चमे	१८	६	ऋधगित्था	३३	८७
ऊर्द्ध्वमेनम्	२३	२७	ऋतꣳसत्त्यम्	११	४७	एकयाच	२७	३३
ऊर्द्ध्वाऽअस्यसमिध÷	२७	११	ऋतजिच्च	१७	८३	एकयास्तुवत	१४	२८
ऊर्द्ध्वामारोह	१०	११	ऋतयैस्त्तेनहृदयम्	३०	१३	एकस्त्वष्टु÷	२५	४२
ऊर्द्ध्वामेनाम्	२३	२६	ऋतवस्त्तऽ	२३	४०	एकस्म्मैस्वाहा	२२	३४
ऊर्द्ध्वोभवप्प्रति	१३	१३	ऋतवस्त्ते	२६	१४	एकाचमे	१८	२४
ऋक्क्सामयोःशिल्पे	४	९	ऋतवस्त्थऽऋतावृध÷	१७	३	एजतुदशमास्यः	८	२८
ऋचंवाचम्	३६	१	ऋतञ्चसत्यञ्च	१७	८२	एण्ण्यह्नोमण्डूक÷	२४	३६
ऋचेत्त्वारुचेत्त्वा	१३	३९	ऋतवानम्महिषम्	१२	१११	एतञ्जानाथ	१८	६०
ऋचोनामास्म्मि	१८	६७	ऋतावानंवैश्वानरम्	२६	६	एतत्तेरुद्द्रावसम्	३	६१

	अ०	मं०
एतन्तेदेवसवितः	२	१२
एतꣳसधस्थ	१८	५९
एताऽअर्षन्ति	१७	९३
एताऽउवःसुभगाः	२९	३
एतांऽऐन्द्राग्नाः	२४	८
एतावद्रूपम्	१९	३१
एतावानस्य	३१	३
एदमगन्म	४	१
एधोस्येधिषीमहि	२० ३८	२३ २५
एनाविश्वान्यर्यऽआ	२६	१८
एनावोऽअग्निम्	१५	३२
एभिर्नोऽअर्कैः	१५	४६
एवश्छन्दः	१५	४
एवेदिन्द्रम्	२०	५४
एषच्छागःपुरोऽ	२५	२६
एषतेगायत्रः	४	२४
एषतेनिर्ऋते	९	३५
एषतेरुद्रभागः	३	५७
एषवस्तोमः	३४	४८
एषस्यवाजी	९	१४
एषातेऽअग्ने	२	१४
एषातेशुक्रतनूः	४	१७
एषावःसासत्या	९	१२
एषोहदेवः	३२	४
एह्यूषुब्रवाणि	२६	१३
ऐन्द्रःप्राणः	६	२०
ओजश्चमे	१८	३
ओमासश्चर्षणीधृतः	७	३३
ओषधयःप्रतिगृभ्णीत	११	४८
ओषधयःसम	१२	९६
ओषधीःप्रति	१२	७७
ओषधीरिति	१२	७८
ककुभꣳरूपम्	८	४९
कत्यस्यविष्ठाः	२३	५७
कदाचनप्रयुच्छसि	८	३
कदाचनस्तरीरसि	३ ८	३४ २

	अ०	मं०
कुल्याऽइव	१७	९७
कयात्त्वन्नऽऊत्त्या	३६	७
कयानश्चित्रः	२७ ३६	३९ ४
कल्प्पंतान्ते	३५	९
कुवृष्ष्युनव्यर्चस्वतीः	२०	६०
कस्त्वाच्छ्यति	२३	३९
कस्त्वायुनक्ति	१	६
कस्त्वाविमुञ्चति	२	२३
कस्त्वासत्यः	२७ ३६	४० ५
काऽईमरे	२३	५५
काण्डात्काण्डात्	१३	२०
कामङ्कामदुघे	१२	७२

	अ०	मं०
कायस्वाहा	२२	२०
कार्षिरसि	६	२८
काव्ययोराजानेषु	३३	७२
कास्विदासीत्	२३ २३	११ ५३
किꣳस्वित्सूर्य्यसमम्	२३	४७
किꣳस्विदासीत्	१७	१८
किꣳस्विद्वनङ्कः	१७	२०
कुक्कुटोसि	१	१६
कुतस्त्वमिन्द्र	३३	२७
कुम्भोवनिष्टुः	१९	८७
कुर्वन्नेवेहकर्म्माणि	४०	२

	अ०	मं०
कुलायिनीघृतवती	१४	२
कुविदङ्गयवम्	१० १९ २३	३२ ६ ३८
कृणुष्ष्वपाजः	१३	९
कृष्ष्णग्रीवाऽआग्नेयाः	२४ २४ २४	० ६ १४
कृष्ष्णाभौमाः	२४	१०
कृष्ष्णोसि	२	१
केतुङ्कृण्वन्	२९	३७
केष्ष्वन्तःपुरुषः	२३	५१
कोऽअस्यवेदभुवनस्य	२३	५९
कोऽदात्कस्म्मा	७	४८
कोऽसिकतमः	७ २०	२९ ४
कःस्विदेकाकी	२३ २३	९ ४५

	अ०	मं०		अ०	म०		अ०	मं०
क्रमंदूध्वमुग्निना	१७	६५	गायुत्रञ्छन्दौसि	३८	६	घृतम्मिमिक्षे	१७	८८
क्रुव्यादमुग्निम्	३५	१९	गायुत्रीत्रिष्टुप्	२३	३३	घृतवंतीभुवनानाम्	३४	४५
क्षुत्रस्यत्वापरस्याय	३८	१९	गायुत्रेणत्त्वा	१	२७	घृताचीस्त्थः	२	१९
क्षुत्रस्युयोनिरसि	२०	१	गावुऽउपावता	३३ ३३	१० ७१	घृताच्यसिजुहूः	२	६
क्षुत्रस्योल्बमसि	१०	८	गृहामाविभीत	३	४१	घृतेनुसीता	१२	७०
क्षुत्रेणाग्नेस्वायुः	२७	५	गोत्रुभिदङ्गोविदम्	१७	३८	घृतेनाक्तौपुशून्	६	११
क्षुपोराजन्	१५	३७	गोभिुर्न्नसोमम्	२०	६६	घृतेनाअन्तसम्पुथः	२९	२
खुड्गोवैश्वदेवः	२४	४०	गोमंदूपुणासुत्त्या	२०	८१	चक्षुंपःपिुता	१७	२५
गुणानान्त्वा	२३	१९	ग्रहाऽऊर्ज्जाहुतयः	९	४	चतस्रश्चमेुष्टौचमे	१८	२५
गुन्धुर्वस्त्त्वा	२	३	ग्रीष्ममेणऽऋुतुना	२१	२४	चतुस्त्रिःशत्तन्तवः	८	६१
गर्ब्भोऽअुस्योषधीनाम्	१२	३७	घर्म्मैतत्तेपुरीषम्	३८	२१	चतुस्त्रिःशद्वाजिनः	२५	४१
गर्ब्भोदेुवानाम्	३७	१४	घृतङ्घृतपावानः	६	१९	चतुःस्त्रक्तिुर्न्नाभिः	३८	२०

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
चत्वारिशृङ्गात्रयं÷	१७	९१	जवोयस्ते	९	९	तँयज्ञम्बर्हिषि	३१	९
चन्द्रमाऽअप्स्वन्तरा	३३	९०	जिह्वामेभद्रम्	२०	६	तंवोदस्मम्	२६	११
चन्द्रमामनसः	३१	१२	जीमूतस्येवभवति	२९	३८	तच्चक्षुर्देवहितम्	३६	२४
चित्तिञ्जुहोमि	१७	७८	जुषाणोबर्हिः	२०	४	ततोविराडजायत	३१	५
चित्पतिर्म्मा	४	४	ज्यैष्ठ्यञ्चमं	१८	४	तत्सवितुर्वरेण्यम् {	३ २२ ३०	३५ ९ २
चित्रन्देवानाम् {	७ १३	४२ ४६	ज्योतिरसि	५	३५	तत्सूर्यस्य	३३	३७
चिदसितयादेवतया	१२	५३	तऽआयंजन्त	१७	२८	तदश्विना	१९	८२
चिदसिमनासि	४	१९	तम्पत्नीभिः	१५	२०	तदस्यरूपममृतम्	१९	८१
चोदयित्रीसूनृतानाम्	२०	८५	तम्प्रत्नथा	७	१२	तदिदासभुवनेषु	३३	८०
जनयत्यैत्त्वा	१	२२	तत्त्वायामि	१८ २१	४९ २	तदेजतितन्नैजति	४०	५
जनस्यगोपाः	१५	२७	तन्त्वाशोचिष्ठ	३	२६	तदेव	३२	१
जनिष्ठाऽउग्रः	३३	६४	तन्त्वासमिद्भि÷	३	३	तद्विप्रासोविपन्यवं÷	३४	४४

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
तद्विष्णोःपरमम्	६	५	तपसेस्वाहा	३९	१२	तस्माऽअरङ्गमामवः {	११ ३६	५२ १६
तनूनपाच्छुचिव्रतः	२१	१३	तप्तायनीमे	५	९	तस्मादश्वा	३१	८
तनूनपात्पथः	२९	२६	तमिद्गर्भम्	१७	३०	तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतःसम्भृतम्	३१	७
तनूनपादसुरः	२७	१२	तमिन्द्रम्पशवः	२०	६९	तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतऽऋचः	३१	६
तनूपाऽअग्नेसि	३	१७	तमीशानञ्जगतः	२५	१८	तस्यंव्वयꣳसुमतौ	२०	५२
तनूपाभिषजा	२०	५६	तमुत्त्वादध्यङ्	११	३३	तस्यास्तेसत्यसवसः	४	१८
तन्तुनारायस्पोषेण	१५	७	तमुत्त्वापाथ्यः	११	३४	ताऽअस्यसूददोहसः {	१२ १५	५५ ६०
तन्नस्तुरीपम्	२७	२०	तरणिर्विश्वदर्शतः	३३	३६	ताऽउभौचतुरःपदः	२३	२०
तन्नोवातः	२५	१७	तवंभ्रमासः	१३	१०	तानुऽआवोढम्	२०	८३
तन्मित्रस्य	३३	३८	तवंवायवृतस्पते	२७	३४	तानासत्या	२०	७४
तपश्चतपस्यश्च	१५	५७	तवशरीरम्	२९	२२	तान्पूर्वया	२५	१६
तपसेकौलालम्	३०	७	तवायꣳसोम	२६	२३	ताभिषजा	२०	७५

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
ताँ सवितुः	१७	७४	तेजोऽसि शुक्रम्	२२	१	त्रीन्त्समुद्रान्	१३	३१
तिरश्चीनः	३३	७४	तेनोऽअर्वन्तः	९	१७	त्र्यम्बकं यजामहे	३	६०
तिस्रऽइडा	२१	१९	तेहि पुत्रासः	३	३३	त्र्यविर्वयो गायत्र्यै	२४	१२
तिस्रस्त्रेधा	२०	६३	त्रयादेवाः	२०	११	त्र्यविश्च मे	१८	२६
तिस्रो देवीर्बर्हिः	२७	१९	त्रातारमिन्द्रम्	२०	५०	त्र्यायुषं जमदग्नेः	३	६२
तिस्रो देवीर्हविषा	२०	४३	त्रिधा हितम्पणिभिः	१७	१२	त्वन्नोऽअग्ने तव	३४	१३
तीव्रान्घोषान्	२९	४४	त्रिꣳशद्धाम विराजति	३	८	त्वन्नोऽअग्ने वरुणस्य	२१	३
तुभ्यन्ताऽअङ्गिरः	१२	११६	त्रिपादूर्ध्वः	११	४	त्वमग्नऽईडितः	१९	६६
तेऽअस्य योषणे	२७	१७	त्रीणि तऽआहुः	२९	१५	त्वमग्ने द्युभिः	११	२७
तेऽआचरन्ती	२९	४१	त्रीणि पदा	३४	४३	त्वमग्ने प्रथमः	३४	१२
तेजः पशूनाम्	१९	९५	त्रीणि शता	३३	७	त्वमग्ने व्रतपाः	४	१६
तेजोऽसि तेजः	१९	९	त्रिवृदसि	१५	९	त्वमङ्ग प्रशꣳसिषः	६	३७

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
त्वमिन्द्रप्प्रतूर्त्तिष्ष्व	३३	६६	त्वामग्नेऽअङ्गिरसः	१५	२८	दिग्भ्यःस्वाहा	३९	२
त्वमिमाऽओषधीः	३४	२२	त्वामग्नेपुष्क्करात्	१५	२२	दिवःपृथिव्याः	२९	५३
त्वमुत्तमास्योषधे	१२	१०१	त्वामग्नेयजमानाः	१२	२८	दिवस्प्परि	३२	१८
त्वँय्यविष्ठ	१३ १८	३२ ७७	त्वामग्नेवृणते	२७	३	दिविधाऽइमम्	३८	११
त्वयाहिनः	१९	५३	त्वामद्यऽऋषे	२१	६१	दिविपृष्टः	३३	९२
त्वष्टातुरीपः	२१	२०	त्वामिद्धिहवामहे	२७	३७	दिविविष्ष्णुः	२	२५
त्वष्टादधच्छुष्म्मम्	२०	४४	त्वाꣳहिमन्द्रतमम्	३३	१३	दिवोमूर्द्धासि	१८	५४
त्वष्टावीरन्देवकामम्	२९	९	त्वेऽअग्नेस्वाहुतः	३३	१४	दिवोवाविष्ष्णऽउत	५	१९
त्वꣳसोमपितृभिः	१९	५४	दक्षिणामारोह	११	७८	दीक्षायैरूपम्	१९	१३
त्वꣳसोमप्प्रचिकितः	१९	५२	दधिक्राव्णोऽअकारिषम्	२३	३२	दीर्घायुस्त्ते	१२	१००
त्वाङ्गन्धर्वाः	१२	९८	दꣳष्ट्राभ्याम्मलिम्लून्	११	७८	दुरोदेवीर्द्दिशः	२१	१६
त्वाञ्चित्रश्श्रवस्तम	१५	३१	दस्रायुवाकवः	३३	५८			

	अ०	मं०
दृतेदृꣳहमा	३६	१८
दृतेदृꣳहमामित्रस्य	३६	१८
दृशानोरुक्मः {	१२ १२	१ २५
दृष्ट्वापरिस्रुतः	१९	७९
दृष्ट्वारूपेव्याकरोत्	१९	७७
दृꣳहस्वदेवि	११	५९
देवऽइन्द्रः {	२१ २८	५५ १९
देवकृतस्यैनसः	८	१३
देवन्देवंवोवसे	३३	९१
देवम्बर्हिःसरस्वती	२१	४८
देवम्बर्हिरिन्द्रम्	२८	१२

	अ०	मं०
देवम्बर्हिर्वयोधसम्	२८	३५
देवम्बर्हिर्वारितीनाम्	२१	५७
देवम्बर्हिर्वारितीनान्देवमिन्द्रः	२८	२१
देवम्बर्हिर्वारितीनान्देवमिन्द्रंवयोधसम्	२८	४४
देवश्रुतौदेवेष्वाघोषतम्	५	१७
देवसवितः {	९ ११ ३०	१ ७ १
देवसवितरेषते	५	३९
देवस्त्वासवितः	११	६३
देवस्यचेततः	२२	११
देवस्यत्वासवितुःप्रसवे	१	१०

अ.	मं.	अ.	मं.	अ.	मं.	अ.	मं.
१	२१	५	२६	६	३०	११	९
१	२४	६	१	९	३०	११	२८
५	२२	६	९	९	३८	१८	३७
२०	३	३७	१	३८	१		

	अ०	मं०
देवस्यसवितुर्मतिम्	२२	१४
देवस्याहꣳसवितुःसवे {	० ९	१० १३
देवहूर्यज्ञऽआच	१७	६२
देवागातुविदः	८	२१
देवादेवानांभिषजा	२१	५३
देवादैव्याहोतारा	२८	४०

	अ०	मं०
देवानाम्भद्रासुमतिः	२५	१५
देवान्दिवमगन्	८	६०
देवायज्ञमतन्वत	१९	१२
देवासोहिष्म्मा	३३	९४
देवीऽउषासानक्ता	२८	३७
देवीऽउषासानक्तेन्द्रम्	२८	१४
देवीऽउषासावश्विना	२१	५०
देवीऽऊर्जाहुतीदुघे {	२१ २८ २८	५२ १६ ३९
देवीजोष्ट्रीवसुधिती {	२८ २८	१५ ३८
देवीजोष्ट्रीसरस्वती	२१	५१
देवीद्यावापृथिवी	३७	३

	अ०	मं०
देवीरापऽएषवो	८	२६
देवीरापःशुद्धाः	६	१३
देवीरापोऽअपान्नपात्	६	२७
देवीर्द्वारऽइन्द्रम्	२८	१३
देवीर्द्वारोऽअश्विना	२१	४९
देवीर्द्वारोवयोधसम्	२८	३६
देवीस्तिस्रस्तिस्रः	२८ २१	१८ ५४
देवेन्नोमनसा	३४	२३
देवेभ्योहि	३३	५४
देवोअग्निःस्विष्टकृत् {	२८ २८ २८	५८ २२ ४५
देवोदेवैः {	२१ २८	५६ २०
देवोनराशंसः	२८	४२

	अ०	मं०
देवोवनस्पतिः	२८	४९
दैव्योवम्र्यः	३७	४
देहिमेददामिते	३	५०
दैव्याऽअध्वर्यवस्त्वा	२३	४२
दैव्यामिमाना	२०	४२
दैव्यायधर्त्रे	१७	५६
दैव्यावध्वर्यूऽ {	३३ ३३	३३ ७६
दैव्याहोताराऽऊर्ध्वम्	२७	१८
दैव्याहोताराप्रथमा	२९	३२
दैव्याहोतारा	२१	१८
द्याम्मालेखीः	५	४३
द्युभिरक्तुभिः	३४	३०

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
द्यौ॑ऽशान्ति॑	३६	१७	द्वेसृ॒तीऽअ॑शृणव॑म्	१९	४७	धूर॑सि॒धूर्व्व॑	१	८
द्यौरा॑सीत्पू॒र्व्वचि॑त्ति॑ {	२३ २३	१२ ५४	धन्व॑ना॒गा॑ऽ	२९	३९	धृष्टि॑र॒स्यपा॑ग्ने	१	१७
द्यौस्त्तेपृ॑थि॒व्यु॑म्	२३	४३	धु॒र्त्तोदि॒व॑ऽ	३७	१६	ध्रु॒वक्षि॑तिध्रु॒वयो॑नि॑	१४	१
द्यौस्त्तेपृ॒ष्ठम्	११	२०	धा॒ता॒रा॒ति॑ऽ	८	१७	ध्रु॒वसद॑न्त्वा	९	२
द्रु॒प्सश्च॑स्कन्द	१३	५	धा॒ना॑ऽक॑र॒म्भ॑ऽ	१९	२१	ध्रु॒वासि॑ध॒रुणा	१३	१६
द्र॒वि॒णो॒दा॑ऽपि॑पीषति	२६	२२	धा॒ना॒नां॑ᳫरू॒पम्	१९	२२	ध्रु॒वासि॑ध॒रु॒णे॒त॑ऽ	१३	३४
द्रापे॒ऽअन्ध॑सस्पते	१६	४७	धा॒नाव॑न्त॒ङ्कर॒म्भिण॑म्	२०	२९	ध्रु॒वासि॑द्धु॒ृ॒व्योय॑म्	५	२८
द्रु॒पदा॑दिव	२०	२०	धा॒न्यमसि	१	२०	ध्रु॒वोसि॑पृथि॒वीम्	५	१३
द्र॒न्न॑ऽस॒र्प्पिरा॑सुति॑	११	७०	धा॒मुच्छ॒द॒ग्नि॑ऽ	१८	७६	नक्तो॒षा॒सा॒सम॑नसा {	१२ १७	२ ७०
द्वारो॑दे॒वीर॒न्व॑स्य	२७	१६	धाम॑न्ते॒विश्व॑म्	१७	९९	नक्ष॑त्रेभ्य॒ऽस्वाहा॑	२२	२८
द्वि॒पदा॒याश्च॑तु॑ष्पदा॑	२३	३४	धू॒म्रान्व॑स॒न्ताया॒लभ॑ते	२४	११	नतं॑वि॑दाथ	३४	५१
द्वेवि॑रू॒पे॒चर॑त॒	३३	५	धू॒म्रब॒भ्रुनी॑काशा॑	२४	१८	नत॒द्र॒क्षां॑ᳫसि	१७	३१

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
नतस्यप्रतिमाऽअस्ति	३२	३	नम÷शुङ्गवे	१६	४०	नमस्तेरुद्रमन्यवे	१६	१
नतेदूरेपरुमा	३४	१९	नम÷शम्भवाय	१६	४१	नमस्तेहरसे	१७ ३६	११ २०
नत्वावाँ२ऽअन्यः	२७	३६	नमःशुष्क्याय	१६	४५	नमःस्रुत्याय	१६	३७
नदीभ्य÷पौञ्जिष्ठम्	३०	८	नमःश्वभ्यः	१६	२८	नमोगणेभ्य÷	१६	२५
नमश्चनभस्यश्च	१४	१५	नम÷सभाभ्य÷	१६	२४	नमोज्येष्ठाय	१६	३२
नमऽआशवे	१६	३१	नम÷सिकत्याय	१६	४३	नमोधृष्णवे	१६	३६
नमऽउष्णीषिणे	१६	२२	नमःसुतेनिर्ऋते	१२	६३	नमोबभ्लुशाय	१६	१८
नम÷कपर्दिने	१६	२९	नमःसेनाभ्यः	१६	२६	नमोबिल्मिने	१६	३५
नमःकूप्याय	१६	३८	नमःसोभ्याय	१६	३३	नमोमित्रस्य	४	३५
नम÷कृत्स्नायतया	१६	२०	नमस्तऽआयुधाय	१६	१४	नमोरोहिताय	१६	१९
नमःपर्णाय	१६	४६	नमस्तक्षभ्यः	१६	२७	नमोवःपितरः	२	३२
नमःपार्याय	१६	४२	नमस्तेऽअस्तु	३६	२१	नमोवञ्चते	१६	२१

४३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
नमोवन्न्याय	१६	३४	नराशꣳसꣳप्प्रति	२०	३७	नाभ्याऽआसीत्	३१	१३
नमोवात्त्याय	१६	३९	नराशꣳसस्यमहिमानम्	२९	२७	नार्य्यस्त्तेपत्न्यः	२३	२६
नमोविसृजद्भ्यः	१६	२३	नर्म्मायपुꣳश्चलूम्	३०	२०	नाशयित्त्रीबलासस्या	१२	९७
नमोव्रज्ज्याय	१६	४४	नवदशभिरस्तुवत	१४	३०	निष्क्क्रमणन्निषदनम्	२५	३८
नमोस्तुनीलग्ग्रीवाय	१६	८	नवभिरस्तुवत	१४	२९	नियुत्त्वान्वायवा	२७	२९
नमोस्तुरुद्रेभ्योयेन्तरिक्षे	१६	६५	नवविꣳशत्त्यास्तुवत	१४	३१	निवेशनꣳसङ्गमनꣳ	१२	६६
नमोस्तुरुद्रेभ्योयेदिवि	१६	६४	नवाऽउंऽएतत्	२३ २५	१६ ४४	निषसाद धृतव्व्रतः	१० २०	२७ २
नमोस्तुरुद्रेभ्योयेपृथिव्याम्	१६	६६	नहितेषाममा	३	३२	निहोताहोतृषदने	११	३६
नमोस्तुसर्प्पेभ्यः	१३	६	नहिस्पशमविदन्	३३	६०	नीलग्ग्रीवाःशितिकंठादिवम्	१६	५६
नमोहिरण्ण्यबाहवे	१६	१७	नानाहिवान्देवहितम्	१९	७	नीलग्ग्रीवाःशितिकंठाःशर्वाऽ	१६	५७
नमोह्रस्वाय	१६	३०	नाभापृथिव्याः	११	७६	नृत्तायसूतम्	३०	६
नयत्त्परोनान्तरः	२०	८२	नाभिर्म्मेचित्तम्	२०	९	नृषदेवेडप्सुषदे	१७	१२

	अ०	मं०
पञ्चदिशोदैवीः	१७	५४
पञ्चनद्यःसरस्वतीम्	३४	११
पञ्चस्वन्तःपुरुषऽ	२३	५२
पथस्पथःपरिपतिम्	३४	४२
पयःपृथिव्याम्	१८	३६
पयसाशुक्रममृतम्	१९	८४
पयसोरूपम्	१९	२३
पयसोरेतऽआभृतम्	३८	२८
परमस्याःपरावतः	११	७२
परम्मृत्योऽअनु	३५	७
परमेष्ठीत्त्वासादयतुदिवस्पृ	१५	५८
परमेष्ठीत्त्वासादयतुदिवस्पृष्ठेव्यचस्वतीम्	१५	६४

	अ०	मं०
परमेष्ठ्यभिधीतः	८	५४
परस्याऽअधि	११	७१
परितेदूडभोरथो	३	३६
परितेधन्वनः	१६	१२
परित्वागिर्वणः	५	२९
परित्वाग्नेपुरम्	११	२६
परिद्यावापृथिवी	३२	१२
परिनोरुद्रस्य	१६	५०
परिमाग्नेदुश्चरितात्	४	२८
परिवाजपतिः	११	२५
परिवीरसिपरित्वा	६	६
परीतोषिञ्चता	१९	२

	अ०	मं०
परीत्यभूतानि	३२	११
परीमेगामनेषत	३५	१८
परोदिवापरऽएना	१७	२९
पवमानःसोऽअद्य	१९	४२
पवित्रेणपुनीहि	१९	४०
पवित्रेस्थोवैष्णव्यौ {	१ १०	१२ ६
पशुभिःपशूनाप्नोति	१९	२०
पष्ठवाट्चमे	१८	२७
पष्ठवाहोविराजः	२४	१३
पातन्नोऽअश्विना	२०	६२
पावकयायः	१७	१०
पावकवर्चाःशुक्रवर्चाः	१२	१०७

	अ०	मं०
पावकानःसरस्वती	२०	८४
पाहिनोऽअग्नऽएकया	२७	४३
पितानोऽसिपितानः	३७	२०
पितुन्नुस्तोषम्	३४	७
पितृभ्यःस्वधायिभ्यः	१९	३६
पीवोऽअन्नारयिवृधः	२७	२३
पुत्रमिवपितरौ	१० २०	३४ ७७
पुनन्तुमादेवजनाः	१९	३९
पुनरासद्यसदनम्	१२	३९
पुनन्तुमापितरः	१९	३७
पुनरूर्जानिवर्त्तस्व	१२ १२	९ ४०
पुनर्न्नःपितरो	३	५५

	अ०	मं०
पुनर्म्मनःपुनरायुः	४	१५
पुनस्त्वादित्यारुद्रा	१२	४४
पुनातितेपरिस्रुतम्	१९	४
पुराक्क्रूरस्यविसृपो	१	२८
पुरीष्यासोऽअग्नयः	१२	५०
पुरीष्योऽसिविश्वभराः	११	३२
पुरुदस्मोविषुरूपऽ	८	३०
पुरुषऽएवेदम्	३१	२
पुरुषमृगश्चन्द्रमसः	२४	३५
पूर्ण्णादर्व्विपरापत	३	४९
पूषणंवनिष्ठुना	२५	७
पूषन्तवव्व्रतेवयं	३४	४१

	अ०	मं०
पूषापञ्चाक्षरेण	९	३२
पृच्छामित्त्वाचितये	२३	४९
पृच्छामित्त्वापरमन्तम्	२३	६१
पृथिविदेवयजन्न्योषध्याः	१	२५
पृथिवीचमऽइन्द्रश्च	१८	१८
पृथिवीच्छन्दः	१४	१९
पृथिव्याऽअहम्	१७	६७
पृथिव्याःपुरीषम्	१४	४
पृथिव्याःसधस्थात्	११	१६
पृथिव्यैस्वाहा	२२	२९
पृश्निस्तिरश्चीनपृश्निः	२४	४
पृषदश्वामरुतः	२५	२०

	अ०	मं०
पृष्ठीम्मेंराष्ट्रम्	२०	८
पृष्ठोदिविपृष्ठो	१८	७३
प्रघासिनोहवामहे	३	४४
प्रजापतयेच	२४	३०
प्रजापतयेत्त्वा	२२	५
प्रजापतयेपुरुषान्	२४	२९
प्रजापतिःसम्भ्रियमाणः	३९	५
प्रजापतिर्व्विश्वाकर्म्मामनः	१८	४३
प्रजापतिश्चरति	३१	१९
प्रजापतिष्ट्वा	१३	१७
प्रजापतेनत्त्वदेतान् {	१० २३	२० ६५
प्रजापतेस्तपसा	२९	११
प्रजापतौत्त्वा	३५	६
प्रतद्विष्णुस्तवते	५	२०
प्रतद्वोचेदमृतन्नु	३२	९
प्रतिक्क्षत्रेप्प्रति	२०	१०
प्रतिपदसि	१५	८
प्रतिपन्थाम्	४	२९
प्रतिश्श्रुत्कायाऽअर्त्तनम्	३०	१९
प्रतिस्पशः	१३	११
प्रतीचीमारोह	१०	१२
प्रतूर्त्तंवाजिन्	११	१२
प्रतूर्व्वन्नेह्यवक्कामन्	११	१५
प्रत्युष्टुᳪरक्षः	१ १	७ २०
प्रथमाद्वितीयैः	२०	१२
प्रथमावांᳪसरथिना	२९	७
प्रनूनंब्रह्मणस्पतिः	३४	५७
प्रनोयच्छत्त्वसुमा	९	२९
प्रपर्व्वतस्यवृषभस्य	१०	१९
प्रप्प्रायमग्निः	१२	३४
प्रबाहवासिसृतम्	२१	९
प्रमन्न्महेशवसानाय	३४	१६
प्रमुञ्चधन्न्वनस्त्व	१६	९
प्रयाभिर्य्यासिदाश्वाᳪसम्	२७	२७
प्रवऽइन्द्रायबृहते	३३	९६
प्रवायुमच्छाबृहती	३३	५५

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
प्रवांवृजेसुप्प्रया॰	३३	४४	प्राणम्मेंपाह्यपानं	१४	८	प्रोथदश्श्वोन	१५	६२
प्रवींरयाशुर्चंय॰	३३	७०	प्राणश्चंमेऽपानश्चं	१२	२	प्रोह्यमांणःसोमऽ	८	५६
प्रवोंमुहेमन्दंमानायान्धसो	३३	२३	प्राणायंमेवर्च्चोंदा॰	७	२७	बण्णमुहाँ२ऽअंसि	३३	३९
प्रवोंमुहेमहिनमं÷	३४	१७	प्राणायस्वाहा	{ २२ २३	२३ १८	बट्सूंरुर्य्यश्श्रवंसा	३३	४०
प्रसद्यभस्म्मंना	१२	३८	प्रातरग्गिम्प्रात॰	३४	३४	बर्हिंषद॰पितर॰	१९	५५
प्रस्तरेणंपरिधिना	१८	६३	प्रातर्जितंभगंम्	३४	३५	बलविज्ज्ञायस्स्थविंर॰	१७	३७
प्रागपागुदंगधराक्	६	३६	प्रेताजयंतानर॰	१७	४६	बह्वीनाम्पिता	२९	४२
प्राचीनंबर्हिं॰प्प्रदिशां	२९	२९	प्रेदंग्गेज्ज्योतिंष्म्मान्	१२	३२	बाहूमेबलंम्	२०	७
प्राचीमनुंप्प्रदिशं	१७	६६	प्रेद्धोंऽअग्ग्ने	१७	७६	बीभत्त्सायैंपौल्क्कसम्	३०	१७
प्राच्यैंदिशेस्वाहा	२२	२४	प्रैतुब्रह्मंणस्प्पति॰	{ ३३ ३७	८९ ७	बृहदिन्द्रांय	२०	३०
प्राणदाऽअंपानदा॰	१७	१५	प्रैतुंवाजी	११	४६	बृहन्निदिदूध्मऽ	३३	२५
प्राणपामेंऽअपानपा॰	२०	३४	प्रैषेभिं÷प्प्रैषान्	१९	१९	बृहंस्प्पतेऽअति	२६	३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
वृहस्प्पतेपरि	१७	३६	ब्राह्मणोस्यमुखम्	३१	११	भूम्म्याऽआखून्	२४	२६
वृहस्प्पतेवाजंजय	९	११	भगऽएवभगवान्	३४	३८	भूरसिभूमिरस्य	१३	१८
वृहस्प्पतेसवितः	२७	८	भगप्प्रणेतर्भग	३४	३६	भूर्भुवःस्वःतत्त्सवितुः	३६	३
वोधामेऽअस्य	१२	४२	भद्रङ्कर्णेभिः	२५	२१	भूर्भुवःस्वर्द्यौरिव	३	५
ब्रह्मक्षत्रम्पवते	१९	५	भद्राऽउतप्प्रशस्तयः	१५	३९	भूर्भुवःस्वःसुप्प्रजाः	३	३७
ब्रह्मजज्ज्ञानम्	१३	३	भद्रोनोऽअग्निराहुतः	१५	३८	भेषजमसि	३	५९
ब्रह्मणस्पतेत्त्वमस्य	३४	५८	भद्रोमेसिप्प्रच्यवस्व	४	३४	मखस्यशिरोसि	३७	८
ब्रह्मणेब्राह्मणम्	३०	५	भवतन्नःसमनसौ	५ १२	३ ६०	मधवेस्वाहा	२२	३१
ब्रह्मसूर्य्यसमम्	२३	४८	भायैदार्वाहारम्	३०	१२	मधुनक्क्तमुतोषसः	१३	२८
ब्रह्माणिमेमतयः	३३	७८	भुज्युःसुपर्ण्णः	१८	४२	मधुमतीर्न्नऽइषं	७	२
ब्रह्मणमद्य	७	४६	भुवोयज्ञस्य	१३ १५	१५ २३	मधुवाताऽऋतायते	१३	२७
ब्रह्मणासःपितरः	२९	४७	भूतायत्त्वानारातये	१	११	मधुमान्नः	१३	२९

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
मधुश्चमाधवश्च	१३	२५	मयुःप्राजापत्त्यः	२४	३१	महीद्यौःपृथिवी {	८ १३	३२ ३२
मद्ध्वासुज्ज्ञन्नक्षसे	२७	१३	मरुताꣳस्कन्धाः	२५	६	महीनाम्पयोसि	४	३
मनसःकाममाकूतिम्	३९	४	मरुतोयस्यहि	८	३१	महीमूषुमातरम्	२१	५
मनस्त्तऽआप्प्यायताम्	६	१५	मरुत्त्वन्तम्वृषभम्	७	३६	महोऽअग्नेःसमिधानस्य	३३	१७
मनोजूतिर्ज्जुषताम्	२	१३	मरुत्त्वाँ२ऽइन्द्र	७	३८	महोऽअर्णःसरस्वती	२०	८६
मनोनयेषु	७	१७	मर्म्माणितेवर्म्मणा	१७	४९	माच्छन्दःप्रमा	१४	१८
मनोन्वाह्वामहे	३	५३	मशकान्केशैः	२५	३	मातऽइन्द्रते	१०	२२
मनोमेतर्प्पयत	६	३१	महाँ२ऽइन्द्रोनृवदा	७	३९	माताचतेपिताचतेग्ग्रम्	२३	२४
मन्न्यवेयस्त्तापम्	३०	१४	महाँ२ऽइन्द्रोयऽओजसा	७	४०	माताचतेपिताचतेग्ग्रे	२३	२५
मयिगृह्णाम्म्यग्ग्रे	१३	१	महाँ२ऽइन्द्रोवज्ज्रहस्तः	२६	१०	मातेवपुत्रम्	१२	६१
मयित्त्यदिन्द्रियम्	३८	२७	महानाम्न्योरेवत्त्यः	२३	३५	मात्वाग्निर्ध्वनयीत्	२५	३७
मयीदमिन्द्रः	२	१०	महित्रीणामवोस्तु	३	३१	मात्त्वातपत्प्रियः	२५	४३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
मानुःशहसुः	३	३०	मित्रस्यंचर्षणीधृतं÷	११	६२	मृगोनभीमः	११	७१
मानंस्तोकेतनंये	१६	१६	मित्रस्यंमा	५	३४	मेधाम्मेरुणः	३२	१५
मानोमुहान्तंमुत	१६	१५	मित्रहुवेपूतदक्षम्	३३	५७	मोषूणंऽइन्द्रात्र	३	४६
मानोंमित्रोवरुणः	२५	२४	मित्रावरुणाभ्यान्त्वा	७	२३	यऽआत्मुदावलुदा	२५	१३
मापोमौर्पधीः	६	२२	मित्रोनुऽएहि	४	२७	यऽइन्द्रऽइन्द्रियम्	२०	७०
माभेर्म्मासंविंक्थाः	१ ६	२३ २५	मित्रोनवांक्षरेण	९	२३	यऽइमाविश्वा	१७	१७
मामांहिंसीज्जनिता	१२	१०२	मीढुष्टमुशिवंतम	१६	५१	यऽइमेद्यावांपृथिवी	२९	३४
मावोंरिपत्	१२	९५	मुखसदस्य	१९	८८	यऽएतावंन्तश्च	१६	६३
मासुभित्थाः	११	६८	मुञ्चन्तुंमाशपथ्यात्	१२	९०	युकोसकौशंकुन्तिका	२३	२२
माहिंभूर्म्मा	६ ८	१२ २३	मूर्द्धानन्दिवः	७ ३३	२४ ८	युकासकौशंकुन्तुकऽ	२३	२३
मित्रश्चमुऽइन्द्रश्च	१८	१७	मूर्द्धावयं÷प्रजापतिः	१४	९	यङ्क्रन्दसीऽअवसा	३२	७
मित्रःसुसृज्यं	११	५३	मूर्द्धासिराट्	१४	२१	यजानोमित्रावरुणा	३३	३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
यजुर्भिराप्यन्ते	१९	२८	यत्तेसोमदिविज्योतिः	६	३३	यदत्त्युपजिह्विका	११	७४
यज्जाग्रंतोदूर	३४	१	यत्पुरुषंव्यदधुः	३१	१०	यदत्ररिप्तंरसिनः	१९	३५
यज्ञंयज्ञङ्गच्छ	८	२२	यत्पुरुषेणहविषा	३१	१४	यदद्यसूरऽउदिते	३३	२०
यज्ञस्यदोहः	८	६२	यत्प्रज्ञानमुत	३४	३	यदद्यकच्चवृत्रहन्	३३	३५
यज्ञायज्ञावः	२७	४२	यत्रधाराऽअनपेताः	१८	६५	यदश्वस्यक्रविषः	२५	३२
यज्ञेनयज्ञमयजन्त	३१	१६	यत्रबाणाःसम्पतन्ति	१७	४८	यदश्वायवासं÷	२५	३९
यज्ञोदेवानाम् {	८ ३३	४ ६८	यत्रब्रह्मंच	२०	२५	यदस्याऽअंहुभेद्या÷	२३	२८
यतेस्वाहाधावते	२२	८	यत्रेन्द्रश्च	२०	२६	यदाकूतात्	१८	५८
यतोयतःसमीहसे	३६	२२	यत्रौषधीः	१२	८०	यदापिपेषमातरं	१९	११
यत्तेगात्रादग्निना	२५	३४	यथेमांवाचम्	२६	२	यदापोऽअघ्न्याऽइति	२०	१८
यत्तेपवित्रम्	१९	४१	यदक्रन्दः	२९	१२	यदाबध्नन्दाक्षायणाः	३४	५२
यत्तेसादेमहसा	२५	४०	यदग्नेकानिकानि	११	७३	यदिजाग्रद्यदिस्वप्नम्	२०	१६

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
रेतोमूत्रंविजहाति	१९	७६	वनेषुव्यन्तरिक्षम्	४	३१	वसन्तेनऽऋतुना	२१	२३
रेवतीरमध्वंबृहस्पते	६	८	वयन्तेऽअद्यररिमा	१८	७५	वसवस्त्रयोदशाक्षरेण	९	३४
रेवतीरमध्वमस्मिन्	३	२१	वयन्नामप्रब्रवामा	१७	९०	वसवस्त्वाकृण्वन्तु	११	५८
रोहितोधूम्म्ररोहितः	२४	२	वयꣳसोमव्रते	३	५६	वसवस्त्वाछृन्दन्तु	११	६५
लाङ्गलम्पवीरवत्	१२	७१	वयꣳहित्वाप्रयति	८	२०	वसवस्त्वाञ्जन्तु	२३	८
लोकम्पृणच्छिद्रम् {	१२ १५	५४ ५९	वरुणःक्षत्रम्	२०	७२	वसवस्त्वाधूपयन्तु	११	६०
लोमभ्यःस्वाहा	३९	१०	वरुणःप्राविता	३३	४६	वसुचमेवसतिश्च	१८	१५
लोमानिप्रयतिर्म्मम	२०	१३	वरुणस्योत्तम्भनमसि	४	३६	वसुभ्यऽऋश्यान्	२४	२७
वक्ष्यन्तीवेदागनीगन्ति	२९	४०	वरूत्रीन्त्वष्टुः	१३	४४	वसुभ्यस्त्वा	२	१६
वनस्पतिरवसृष्टः	२०	४५	वर्षाभिर्ऋतुना	२१	२५	वसूनाम्भागोसि	१४	२५
वनस्पतेवसृजा	२७	२१	वर्षाहूर्ऋतूनाम्	२४	३८	वसोःपवित्रमसि	१	२
वनस्पतेवीड्वङ्गः	९२	५२	वसन्तायकपिञ्जलान्	२४	२०	वसोःपवित्रमसिशतधारम्	१	३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
यस्तेस्तनःशशयो	३८	५	यस्यौषधीःप्प्रसर्पथ	१२	८६	यातेहेतिर्म्मीढुष्टम	१६	११
यस्म्माञ्जातम्	३२	५	याऽइषवोयातुधानानाम्	१३	७	याःफलिनीर्य्या	१२	८९
यस्म्मान्नजातः	८	३६	याँ२ऽआवहः	८	१९	यामिषुङ्गिरिशन्त	१६	३
यस्म्मिन्त्सर्वाणि	४०	७	याऽओषधीःपूर्वा	१२	७५	याम्मेधान्देवगणाः	३२	१४
यस्म्मिन्नश्वासः	२०	७८	याऽओषधीःसोमराज्ञीर्वह्वीः	१२	९२	यावतीद्यावापृथिवी	३८	२६
यस्म्मिन्नृचःसाम	३४	५	याऽओषधीःसोमराज्ञीर्विष्ठिताः	१२	९३	यावाङ्कशा	७	११
यस्यकुम्म्भोगृहे	१७	५२	यातेऽअग्नेयः	५	८	यावोदेवाः	१३ १८	२३ ४७
यस्यप्प्रयाणम्	११	६	यातेघर्म्म	३८	१८	याव्याघ्रंविषूचिकोभौ	१९	१०
यस्यायंविश्वऽ	३३	८२	यातेधामानिपरमाणि	१७	२१	याशतेन	१३	२१
यस्यास्तेघोर	१२	६४	यातेधामानिहविषा	४	३७	याश्चेदमुपशृण्वन्ति	१२	९४
यस्येमेहिमवन्तः	२५	१२	यातेधामान्युश्मसि	६	३	याःसेनाऽअभीत्वरीः	११	७७
यस्यैतेयज्ञियः	८	२९	यातेरुद्रशिवातनूः	१६	२ ४९	यास्तेऽअग्ने	१३ १८	२२ ४६

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
यु॒क्तेन॒मन॑सा	११	२	यु॒वꣳसु॒राम॑म्	१० २०	३३ ७६	येदे॒वासो॑दि॒व्येका॑दशस्थ	७	१९
यु॒क्त्वाय॑सवि॒ता	११	३	यु॒ष्माऽइन्द्रः॑	१	१३	येन॒ऽऋष॑यः	१५	४९
यु॒क्वाहिके॒शिना॑	८	३४	यू॒प॒व्र॒स्काऽउ॒त	२५	२९	येन॒कर्म्मा॑ण्य॒पसः॑	३४	२
यु॒क्ष्वाहि॒दे॑व॒हूत॑मान्	१३ ३३	३७ ३४	येऽअ॒ग्नि॒ष्वा॒त्ताः	१९	६०	येन॒द्यौरु॒ग्रा	३२	६
यु॒जेवा॒म्ब्रह्म॑	११	५	येचे॒हपि॒तरः॑	१९	६७	येन॒ःपूर्वे॑पि॒तरः॑	१९	५१
यु॒ञ्जते॒मन॑ऽ	११ ३७	४ २	ये॒जने॑षु॒म॒लि॒म्लव॑ः	११	७९	येन॒वह॑सि	१५ १८	५५ ६२
यु॒ञ्जन्ति॑ब्र॒ध्नम्	२३	५	ये॒तीर्था॑नि	१६	६१	येन॑ःस॒पत्ना	३४	४६
यु॒ञ्जन्त्य॑स्य	२३	६	येते॒पन्था॑ः	३४	२७	येना॑पावक॒चक्ष॑सा	३३	३२
यु॒ञ्जाथा॒ꣳरास॑भम्	११	१३	येत्वा॑हिह॒त्ये	३३	६३	येना॑स॒मत्सु	१५	४०
यु॒ञ्जानः॒प्र॑थ॒मम्	११	१	येदे॒वाऽअ॒ग्निने॑त्रा	९	३६	येने॒दम्भू॒तम्भुव॑नम्	३४	४
यु॒नक्त॒सीरा	१२	६८	येदे॒वादे॒वाना॑म्	१७	१३	येन्ने॑षुवि॒विद्ध्य॑न्ति	१६	६२
यु॒वन्त॒मि॑न्द्रापर्वता	८	५३	येदे॒वादे॒वेष्वधि॑	१७	१४	येप॒थाम्प॑थि॒रक्ष॑यः	१६	६०

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
येभूतानामधिपतयः	१६	५९	योदेवेभ्यः	३१	२०	रयिञ्चमेरायञ्चमे	१८	१०
येरूपाणिप्रतिमुञ्चमानाऽ	२	३०	योनःपिता	१७	२७	रश्मिनासत्याय	१५	६
येवाजिनम्परिपश्यन्ति	२५	३५	योभूतानामधिपतिः	२०	३२	राजन्तमदध्वराणाम्	३	२३
येग्रामीरोचने	१३	८	योरेवान्योऽअमीवहा	३	२९	राज्ञ्यसिप्राचीदिग्वसवस्ते	१५	१०
येवृक्षेषुशष्पिञ्जरा	१६	५८	योवःशिवतमः	११ ३६	५१ १५	राज्ञ्यसिप्राचीदिग्विराट्	१४	१३
येषामध्येति	३	४२	रक्षसाम्भागोसि	६	१६	रातिꣳसत्पतिम्	२२	१३
येसमानाःसमनसःपितरः	१९	४५	रक्षोहणंवलगहनम्	५	२३	रायावयꣳससवाꣳसः	७	१०
येसमानाःसमनसोजीवाः	१९	४६	रक्षोहणोवः	५	२५	रायेनुयम्	२७	२४
योऽअग्निःकव्यवाहनः	१९	६५	रक्षोहाविश्वचर्षणिः	२६	२६	रुचन्नोधेहि	१८	४८
योऽअग्निरग्नेरध्यजायत	१३	४५	रजताहरिणीः	२३	३७	रुचम्ब्राह्मम्	३१	२१
योऽअस्मभ्यम्	११	८०	रथवाहनꣳहविः	२९	४५	रुद्राःसꣳसृज्य	११	५४
योगेयोगेतवस्तरम्	११	१४	रथेतिष्ठन्नयति	२९	४३	रूपेणवोरूपम्	७	४५

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
शारदेनऽऋतुना	२१	२६	शैशिरेणऽऋतुना	२१	२८	सखायःसंव्वः	१५	२९
शिरोमेश्रीर्यशः	२०	५	श्रायन्तऽइवसूर्य्यं	३३	४१	सङ्क्रन्दनेनानिमिषेण	१७	३४
शिल्पावैश्वदेव्यः	२४	५	श्रीणामुदारः	१२	२२	सञ्चेद्ध्यस्वाग्ने	२७	२
शिवेनवचसा	१६	४	श्रीश्चतेलक्ष्मीश्च	३१	२२	सञ्ज्ञानमसि	१२	४६
शिवोनामासि	३	६३	श्रुधिश्रुत्कर्ण	३३	१५	सन्तेपयांसि	१२	१३
शिवोभवप्रजाभ्यो	११	४५	श्वात्राःपीता	४	१२	सन्तेमनः	६	१८
शिवोभूत्वा	१२	१७	श्वात्रास्त्थवृत्रतुरो	६	३४	सन्तेवायुः	११	३९
शुक्रज्योतिश्च	१७	८०	श्वित्रऽआदित्यानाम्	२४	३९	सन्त्वमग्ने	३	१९
शुक्रन्त्वाशुक्रेण	४	२६	षडस्यविष्ठाः	२३	५८	सन्धयेजारम्	३०	९
शुक्रश्चशुचिश्च	१४	६	षोडशीस्तोमः	१५	३	सम्प्रच्यवद्ध्वम्	१५	५३
शुद्धवालःसर्वशुद्धवालः	२४	३	सऽइधानः	१५	३६	सम्बर्हिरङ्क्ताम्	२	२२
शुनःसुफाला	१२	६९	सऽइषुहस्तैः	१७	३५	सम्भूतिञ्च	४०	११

	अ०	मं०		अ०	म०		अ०	मं०
वसन्तस्यादितिः	४	२१	व्वाजस्येमाम्प्रसवः	९	२४	व्वायुःपुनातु	३५	३
वहंव्वपाजातवेदः	३५	२०	व्वाजायस्वाहा	१८ २२	२८ ३२	व्वायुरग्ग्रेगायज्ञप्रीः	२७	३१
व्वाचन्तेशुन्धामि	६	१४	व्वाजेवाजेवत	९ २१	१८ ११	व्वायुरनिलममृतं	४०	१५
व्वाचस्पतयेपवस्व	७	१	व्वाजोनःसप्त	१८	३२	व्वायुष्ट्वापचतैः	२३	१३
व्वाचस्पतिम्	८ १७	४५ २३	व्वाजोनोऽअद्य	१८	३३	व्वायोःपूतः	१९	३
व्वाचेस्वाहाप्राणाय	३९	३	व्वातम्प्राणेनापानेन	२५	२	व्वायोयेतेसहस्रिणो	२७	३२
व्वाजःपुरस्तात्	१८	३४	व्वातरंहाभव	९	८	व्वायोशुक्रोऽ	२७	३०
व्वाजश्चमेप्रसवश्च	१८	१	व्वातस्यजूतिम्	१३	४२	व्वार्त्रहत्याय	१८	६८
व्वाजस्यनुप्रसवः	९	२५	व्वातायस्वाहा	२२	२६	व्विकिरिद्रविलोहित	१६	५२
व्वाजस्यनुप्रसवे	१८	३०	व्वातोवामनोवा	९	७	व्विज्यन्धनुः	१६	१०
व्वाजस्यमाम्प्रसवः	१७	६३	व्वाममद्यसवितः	८	६	व्वित्तञ्चमेवेद्यञ्च	१८	११
व्वाजस्येमम्प्रसवःसुषुवे	९	२३	व्वायव्यैर्व्वायव्यानि	१९	२७	व्विदद्यदीसरमा	३३	५९

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
विद्मातेऽअग्ने	१२	१९	विराडसिदक्षिणा	१५	११	विश्वस्यमूर्द्धन्नधि	१८	५५
विद्याञ्चाविद्याञ्च	४०	१४	विराड्ज्योतिरधारयत्	१३	२४	विश्वाऽआशाः	३८	१०
विधृतिन्नाभ्या	२५	९	विवस्वन्नादित्यैषः	८	५	विश्वानिदेव	३०	३
विधेमतेपरमे	१७	७५	विश्वकर्म्मन्हविषावर्द्धनेन	८ १७	४६ २४	विश्वारूपाणि	१२	३
विनऽइन्द्र	८ १८	४४ ७०	विश्वकर्म्मन्हविषावावृधानः	१७	२२	विश्वासाम्भुवाम्पते	३७	१८
विपाजसापृथुना	११	४९	विश्वकर्म्मात्त्वा {	१४ १४	१२ १४	विश्वेऽअद्यमरुतो {	१८ ३३	३१ ५२
विभक्तारꣳहवामहे	३०	४	विश्वकर्म्माविमनाऽ	१७	२६	विश्वेदेवाऽअꣳशुषु	८	५७
विभूरसिप्रवाहणः	५	३१	विश्वकर्म्माह्यजनिष्ट	१७	३२	विश्वेदेवाःशृणुतेमम्	३३	५३
विभूर्म्मात्रा	२२	१९	विश्वतश्चक्षुरुत	१७	१९	विश्वेदेवाश्चमसेषून्नीतः	८	५८
विभ्राड्बृहत्	३३	३०	विश्वस्मैप्राणायापानाय	१३	१९	विश्वेदेवासऽआगत	७	३४
विमानऽएषदिवः	१७	५९	विश्वस्यकेतुः	१२	२३	विश्वेभिःसोम्म्यम्	३३	१०
विमुच्यध्वमघ्न्याः	१२	७३	विश्वस्यदूतम्	१५	३३	विश्वेषामदितिः	३३	१६

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
विश्वोदेवस्यनेतुः	११ २२	६७ २१	वेद्यावेदिः	१९	१७	शतमिन्नुशरदो	२५	२२
विष्णोःकर्म्माणि	१३ ६	३३ ४	वेनस्तत्पश्यत्	३२	८	शतंवोऽअम्ब	१२	७६
विष्णोःक्क्रमोसि	१२	५	वैश्वदेवीपुनती	१९	४४	शन्तेपरेभ्यः	२३	४४
विष्णोरराटमसि	५	२१	वैश्वानरस्यसुमतौ	२६	७	शन्नोदेवीः	३६	१२
विष्णोर्नुकम्	५	१८	वैश्वानरोनऽऊतये	१८ २६	७२ ८	शन्नोभवन्तु	९ २१	१६ १०
वीतꣳहविः	१७	५७	व्यचस्वतीरुर्व्विया	२९	३०	शन्नोमित्रः	३६	९
वीतिहोत्रन्त्वा	२	४	व्रतङ्कृणुत	४	११	शन्नोवातः	३६	१०
वृष्ण्णऽऊर्म्मिरसि	१०	२	व्रतञ्चमऽऋतवश्च	१८	२३	शंवातःशꣳहिते	३५	८
वेदाहमस्य	२३	६०	व्रतेनदीक्षामाप्नोति	१९	३०	शमितानोवनस्प्पतिः	२१	२१
वेदाहमेतम्	३१	१८	व्रीहयश्चमे	१८	१२	शर्म्मचस्थः	११	३०
वेदेनरूपे	१९	७८	व्रेशीनान्त्वा	८	४८	शर्म्मास्यवधूतम्	१ १	१४ १९
वेदोसियेन	२	२१	शश्चमेमयश्च	१८	८	शादन्दद्भिः	२५	१

	अ०	मं०
यदिदिवायदि	२०	१५
यदिमावाजयन्	१२	८५
यदूवध्यमुदरस्य	२५	३३
यद्ग्रामेयदरण्ये	३ २०	४५ १७
यद्दत्तंयत्परादानम्	१८	६४
यद्देवादेवहेडनम्	२०	१४
यद्देवासोललामगुम्	२३	२९
यद्धरिणोयवमत्ति	२३ २३	३० ३१
यद्धविष्यमृतुशो	२५	२७
यद्वाजिनोदाम	२५	३१
यद्वातोऽअपः	२३	७
यद्वाहिष्टंतदग्नये	२६	१२
युन्ताचमेधुर्त्ताचमे	१८	७
यन्त्रीराट्	१४	२२
यन्निर्णिजा	२५	२५
यन्नीक्षणम्	२५	३६
यन्तेदेवीनिर्ऋतिः	१२	६५
यम्परिधिम्	२	१७
यःप्राणतः	२३ २५	३ ११
यन्मेछिद्रम्	३६	२
यमग्नेकव्यवाहनत्वम्	१९	६४
यमग्नेपृत्सु	६	२९
यमश्विनानमुचेः	१९	६४
यमश्विनासरस्वती	२०	६८
यमायुत्त्वाङ्गिरस्वते	३८	९
यमायत्त्वामखायत्त्वा	३७	११
यमाययमसूम्	३०	१५
यमायस्वाहान्तकाय	३९	१३
यमेनदत्तम्	२९	१३
यवानाम्भागः	१४	२६
यश्चिदापः	२७	२६
यस्तुसर्वाणि	४०	६
यस्तेऽअद्य	१२	२६
यस्तेऽअश्वसनिः	८	१२
यस्तेद्रप्सस्कन्	७	२६
यस्तेरसःसम्भृतऽ	१९	३३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
सम्मासृजामि	१८	३५	सꣳहितोविश्वसामा	१८	३९	सद्योजातो	२९	३६
संवत्सरोसि	२७	४५	सजातोगर्भोऽअसि	११	४३	सधमादोद्युम्निनीः	१०	७
संवर्चसा	२ ८ ८	२४ १५ १३	सजूरब्दः	१२	७४	सनऽइन्द्राय	२६	१७
संवसाथाम्	११	३१	सजूर्ऋतुभिः	१४	७	सनः पावक	१७	९
संवाम्मनांꣳसि	१२	२८	सजूर्देवेन	३	१०	सनः पितेव	३	२४
सꣳशितम्मे	११	८१	सजोषाऽइन्द्र	७	३७	सनोवन्धुः	३२	१०
सꣳशितोरश्मिना	२३	१४	सत्यञ्चमेश्रद्धा	१८	५	सनोभुवनस्य	१८	४४
सꣳसमिद्युवसे	१५	३०	सत्रस्यर्द्धि	८	५२	सनःसिन्धुरवभृथायोद्यतः	८	५९
सꣳसीदस्व	११	३७	सत्वन्नश्चित्र	२७	३८	सपर्यगाच्छुक्रम्	४०	८
सꣳसृष्टाम्वसुभिः	११	५५	सत्वन्नोऽअग्ने	२१	४	सप्तऽऋषयः	३४	५५
सꣳस्रवभागास्थ	२	१८	सदसस्पतिमद्भुतम्	३२	१३	सप्ततेऽअग्ने	१७	७९
सꣳहितासि	३	२२	सदुद्रवत्	१५	३४	सप्तास्यासन्	३१	३१

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
सप्प्रथमोवृहस्पतिः	७	१५	समिद्धोऽअञ्जन्	२९	१	समुद्रोसिविश्वव्यचाः	५	३३
सवौंधिसूरिः	१२	४३	समिद्धोऽअद्य	२९	२५	सम्यक्स्रवन्ति {	१३ १७	३८ ९४
समख्येदेव्या	४	२३	समिधाग्निम् {	३ १२	१ ३०	सम्राडसिप्रतीची	१५	१२
समग्निरग्निना	३७	१५	समिन्द्रणोमनसा	८	१५	सयक्षदस्यमहिमानम्	२७	१५
समध्वरायोषसौ	३४	३९	समुद्रङ्गच्छ	६	२१	सरस्वतीमनसा	१९	८३
समास्त्वाग्नऽऋतवो	२७	१	समुद्रस्त्वा	१७	४	सरस्वतीयोन्याम्	१९	९४
समितꣳसङ्कल्पेथाम्	१२	५७	समुद्रादूर्म्मिः	१७	८९	सरोभ्योधैवरम्	३०	१६
समिदसिसूर्य्यस्त्वा	२	५	समुद्रायत्वा	३८	७	सर्व्वेनिमेषाजज्ञिरे	३२	२
समिद्धऽइन्द्रः	२०	३६	समुद्रायशिशुमारान्	२४	२१	सवितातेशरीराणि	३५	५
समिद्धेऽअग्नौ	१७	५५	समुद्रेतेहृदयम् {	८ २०	२५ १९	सवितातेशरीरेभ्यः	३५	२
समिद्धोऽअग्निः	२१	१२	समुद्रेत्त्वानृमणाऽ	१२	२०	सवितात्त्वासवानाम्	९	३९
समिद्धोऽअग्निरश्विना	२०	५५	समुद्रोसिनभस्वान्	१८	४५	सविताप्रथमेहन्	३९	६

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
सवितावरुणः	२०	७१	सहस्वमेऽअरातीः	१२	९९	सीसेनतन्त्रम्मनसा	१९	८०
सवितुस्त्वाप्रसवऽ	१	३१	साकंयक्ष्मप्रपत	१२	८७	सुगव्यन्नः	२५	४५
सवित्राप्रसवित्रा	१०	३९	साविश्वायुः	१	४	सुगावोदेवाः	८	१८
सहदानुंपुरुहूत	१८	६९	सिञ्चन्तिपरि	२०	२८	सुजातोज्योतिषा	११	४०
सहरय्यानिवर्त्तस्व {	१२ १२	१० ४१	सिनीवालिपृथुष्टुके	३४	१०	सुत्रामाणम्पृथिवीम्	२१	६
सहव्युवाडमर्त्यः	२२	१६	सिनीवालीसुकपर्द्दा	११	५६	सुनावमारुहेयम्	२१	७
सहश्चसहस्यश्च	१४	२७	सिन्धोरिवप्राद्ध्वने	१७	९५	सुपर्णम्वस्तेमृगः	२९	४८
सहसाजातान्	१५	२	सिᳫंह्यसिसपत्नसाही	५	१०	सुपर्णःपार्ज्जन्यः	२४	३४
सहस्तोमाःसहछन्दसः	३४	४९	सिᳫंह्यसिस्वाहा	५	१२	सुपर्णोसिगरुत्मान् {	१७ १२	७२ ४
सहस्रशीर्षापुरुषः	३१	१	सीदत्त्वम्	१२	१५	सुप्रजाःप्रजाः	७	१८
सहस्रस्यप्रमासि	१५	६५	सीदहोतः	११	३५	सुबर्हिरग्निः	२१	१५
सहस्राणिसहस्रशः	१६	५३	सीरायुञ्जन्ति	१२	६७	सुभूःस्वयम्भूः	२३	६३

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
सुमित्रियानऽआपः	३५ ३६ ३८	१२ २३ २३	सोऽअग्निर्य्योवसुः	१५	४२	सोमोराजा	१९	७२
सुरावन्तम्बर्हिषदम्	१९	३२	सोमꣳराजानमवसे	९	२६	सौरीवलाका	२४	३३
सुवीरोव्वीरान्	७	१३	सोमःपवते	७	२१	स्तीर्णम्बर्हिः	२९	४
सुपारथिरश्वानिव	३४	६	सोममद्भ्यः	१९	७४	स्तोकानामिन्दुम्	२०	४६
सुषुम्णःसूर्य्यरश्मिः	१८	४०	सोमराजन्विश्वाः	६	२६	स्थिरोभवव्वीड्वङ्गऽ	११	४४
सुष्टुतिःसुमतीवृधः	२२	१२	सोमस्यत्वा	१०	१७	स्योनापृथिविनः	३५ ३६	२१ १३
सुसन्दृशन्त्वा	३	५२	सोमस्यत्विषिरसि	१० १०	५ १५	स्योनासिसुषदासि	१०	२६
सुसमिद्धायशोचिषे	३	२	सोमस्यरूपम्	१९	१५	स्रुचश्चमेचमसाश्च	१८	२१
सूपस्थाऽअद्यदेवः	२१	६०	सोमानꣳस्वरणम्	३	२८	स्वगात्त्वादेवेभ्यः	२२	४
सूर्य्यऽएकाकीचरति	२३ २३	१० ४६	सोमायकुलुङ्गः	२४	३२	स्वतवाँश्चप्रघासी	१७	८५
सूर्य्यत्वचसस्थ	१०	४	सोमायलवान्	२४	२४	स्वयम्भूरसि	२	२६
सूर्य्यरश्मिर्हरिकेशः	१७	५८	सोमायहꣳसान्	२४	२२	स्वयंव्वाजिँस्तन्वम्	२३	१५
सूर्य्यस्यचक्षुरारोह	४	३२	सोमोधेनुम्	३४	२१	स्वराडसिसपत्नहा	५	२४

	अ०	मं०		अ०	मं०		अ०	मं०
स्वराडसुदीची	१५	१३	स्वाहारुद्रायरुद्रहूतये	३८	१६	हिरण्यपाणिःसविता	३४	२५
स्वर्णघर्मःस्वाहा	१८	५०	स्वैर्दक्षैर्दक्षपितेह	१४	३	हिरण्यरूपाउषसः	१०	१६
स्वर्यन्तोनापेक्षन्तऽ	१७	६८	हꣳसःशुचिषत्	१० १२	२४ १४	हिरण्यशृङ्गोयोऽ	२९	२०
स्वस्तिनऽइन्द्रः	२५	१९	हरयोधूमकेतवः	३३	२	हिरण्यहस्तोऽअसुरः	३४	२६
स्वाङ्कृतोसि	७ ७	३ ६	हविर्द्धानँयदश्विना	१९	१८	हृदेत्त्वामनसेत्त्वा	६ ३७	२५ १५
स्वादिष्ठयामदिष्ठया	२६	२५	हविष्मतीरिमाः	६	२३	हेमन्तेनऽऋतुना	२१	२७
स्वादुषꣳसदःपितरः	२९	४६	हस्तऽआधायसविता	११	११	होताध्वर्युरावया	२५	२८
स्वाद्वीन्त्वास्वादुना	१९	१	हिङ्कारायस्वाहा	२२	७	होतायक्षत्तनूनपातमुद्भिदम्	२८	२५
स्वाहापूष्णेशरसे	३८	१५	हिमस्यत्त्वाजरायुणा	१७	५	होतायक्षत्तनूनपातमतिभिः	२८	२
स्वाहाप्राणेभ्यः	३९	१	हिरण्मयेनपात्रेण	४०	१७	होतायक्षत्तनूनपात्सरस्वतीम्	२१	३०
स्वाहामरुद्भिः	३७	१३	हिरण्यगर्भःसम्	१३ २३ २५	४ १ १०	होतायक्षत्तिस्र	२१ २८	३७ ८
स्वाहायज्ञम्मनसः	४	६	हिरण्यपाणिमूतये	२२	१०	होतायक्षत्त्वष्टारमिन्द्रम्	२८	९
स्वाहायज्ञम्वरुणः	२१	२२				होतायक्षत्पेशस्वतीः	२८	३१

	अ०	मं०
होतायक्क्षत्प्रचेतसा	२८	३०
होतायक्क्षत्प्रजापतिम्	२३	६४
होतायक्क्षत्समिधाग्निमिडः	२१	२९
होतायक्क्षत्समिधानम्महत्	२८	२४
होतायक्क्षत्समिधेन्द्रम्	२८	१
होतायक्क्षत्सरस्वतीम्मेषस्य	२१	४४
होतायक्क्षत्सुपेशसासुशिल्पे	२८	२९
होतायक्क्षत्सुपेशसोपे	२१	३५
होतायक्क्षत्सुबर्हिषम्पूषण्वतम्	२८	२७
होतायक्क्षत्सुरेतसमृषभम्	२१	३८
होतायक्क्षत्सुरेतसन्त्वष्टारम्	२८	३२

	अ०	मं०
होतायक्क्षत्स्वाहाकृतीरग्निम्	२८	३४
होतायक्क्षदग्निꣳस्वाहा	२१	४०
होतायक्क्षदग्निꣳस्विष्टकृतम्	२१	४७
होतायक्क्षदश्विनौच्छागस्य	२१	४१
होतायक्क्षदश्विनौच्छागस्य हविषऽआत्ताम्	२१	४३
होतायक्क्षदश्विनौसरस्वतीम्	२१	४२
होतायक्क्षदिडाभिरिन्द्रम्	२८	३
होतायक्क्षदिन्द्रꣳस्वाहा	२८	११
होतायक्क्षदिडेडितः	२१	३२
होतायक्क्षदिन्द्रमृषभस्य	२१	४५
होतायक्क्षदीडेन्यमीडितम्	२८	२६

	अ०	मं०
होतायक्क्षदुपेदिन्द्रस्य	२८	६
होतायक्क्षदोजोनवीर्य्यम्	२८	५
होतायक्क्षद्दुरोदिशः	२१	३४
होतायक्क्षद्दैव्याहोतारा {	२१ २८	३६ ७
होतायक्क्षद्बर्हिरूर्णम्रदा	२१	३३
होतायक्क्षद्बर्हिषीन्द्रम्	२८	४
होतायक्क्षद्वनस्पतिम् {	२१ २८ २८	३९ १० ३३
होतायक्क्षद्वनस्पतिमभि	२१	४६
होतायक्क्षद्व्यचस्वतीः	२८	२८
होतायक्क्षन्नराशꣳसम्	२१	३१
श्रीवाजसनेयशुक्लयजुर्वेदसंहितायाः	०	०
ककारादिमंत्रकोशः समाप्तः ।	०	०

इति श्रीवाजसनेयशुक्लयजुःसंहितामन्त्रकोशः समाप्तः ॥

अथ वेदपारायणविधिः शुक्लयजुर्वेदानुवाकसूत्राध्यायश्च ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ वेदपारायणविधिः ॥ ॥ स्थण्डिलं कल्पयित्वा तत्राग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य्याज्येनैताभ्यो देवताभ्यो जुहोति अग्नये सोमायेन्द्राय विश्वेभ्यो देवेभ्यऽऋषिभ्यऽऋग्भ्यो यजुर्भ्यः सामभ्यः श्रद्धायै प्रज्ञायै मेधायै धारणायै श्रियै ह्रियै सावित्र्यै सवित्रे प्रजापतये काण्डऽऋषये सोमाय काण्डऽऋषये अग्नये काण्डऽऋषये विश्वेभ्यो देवेभ्यः काण्डऽऋषिभ्यः संहिताभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो याज्ञिकीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो वारुणीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो हव्यवाहाय विश्वेभ्य ऋग्गणेभ्योऽनुमत्यै स्विष्टकृते च पृथक्स्वाहाकारेण हुत्वा व्याहृतिभिश्च पुनः परिषिञ्चति ॥ समाप्ते चैता यजुषा तर्प्पयति। एवमृग्वेदस्य काण्डऽऋष्यादिवर्ज्यमास्विष्टकृतस्तेषां स्थाने शतर्चिभ्यो माध्यमेभ्यो गृत्समदाय विश्वामित्राय वामदेवायात्रये भरद्वाजाय जामदग्न्याय गौतमाय वसिष्ठाय प्रगाथेभ्यः पावमानीभ्यो देवताभ्यः क्षुद्रसूक्तेभ्यो महासूक्तेभ्यो महानाम्नीभ्य इति ॥ ततो वेदादिमारभ्य सन्ततमधीयीतेत्याह भगवान्बौधायनः ॥ इति वेदपारायणोपक्रमविधिः ॥

अथ वेदपारायणे कलशप्रतिष्ठापनादिप्रकारः ॥ तीर्थे देवालये गेहे प्रशस्ते सुपरिष्कृते ॥ कलशं

सुदृढं तत्र सुनिर्णिक्तं विभूषितम् ॥ पुष्पपल्लवमालाभिश्चन्दनैः कुङ्कुमादिभिः ॥ मृत्तिकाभिश्च सम्मिश्रवेदिमध्ये न्यसेत्ततः ॥ पञ्चाशद्भिः कुशैः कार्यो व्रह्मा पश्चान्मुखस्थितः ॥ स्नापितः स्थापितः कुम्भे चतुर्वाहुश्चतुर्मुखः ॥ वत्सजान्वाकृतिं दण्डमुत्तराग्रैः कुशैः कृतम् ॥ व्रह्मोपधाने दत्त्वा तं ततः स्वस्त्ययनं पठेत् ॥ प्रतिष्ठां कारयेत्पश्चात्पूजाद्रव्यमथोच्यते ॥ यज्ञोपवीतनैवेद्यवस्त्रचन्दनकुङ्कुमैः ॥ स्रग्धूपदीपताम्बूलैरक्षतैश्च पितामहम् ॥ व्रह्मजज्ञानमिति वा गायत्र्या वा प्रपूजयेत् ॥ उपाध्यायश्च सम्पूज्यो यथापाठं पठेत्ततः ॥ इति वेदपारायणे कलशप्रतिष्ठापनादिप्रकारः ॥

अथानश्नत्पारायणविधिः ॥ अथातोऽनश्नत्पारायणविधिं व्याख्यास्यामः ॥ आसमाप्तेर्नाश्नीयात् यथाशक्ति वाऽऽपः पयः फलान्योदनं वा हविष्यमल्पं भुक्त्वा तदाशेषमधीयीत ॥ ग्रामात्प्राचीमुदीचीं वा दिशमुपगम्याग्निमुपसमाधाय परिस्तीर्येद्ध्मं प्रदायाज्येनैताभ्यो देवताभ्यो जुहोति ॥ अग्नये सोमायेन्द्राय प्रजापतये वृहस्पतये विश्वेभ्यो देवेभ्यो व्रह्मणे ऋषिभ्य ऋग्भ्यो यजुर्भ्यः श्रद्धायै मेधायै प्रज्ञायै धारणायै सदसस्पतय अनुमतये श्रियै ह्रियै सावित्र्यै सवित्रे प्रजापतये

काण्डऽऋषये सोमाय काण्डऽऋषये विश्वेभ्यो देवेभ्यः काण्डऽऋषिभ्यः संहिताभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो याज्ञिकीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो वारुणीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो हव्यवाहाय
॥ ३४ ॥ विश्वेभ्य ऋग्गणेभ्य अनुमत्यै स्विष्टकृते च पृथक् स्वाहाकारेण हुत्वा व्याहृतिभिश्च पुनः परिषिञ्चति ॥ समाप्ते चैता यजुषा तर्पयति एवमृग्वेदिकानां काण्डऽऋष्यादिवर्जमास्विष्टकृतस्तेषां स्थाने शतर्चिभ्यो माध्यमेभ्यो गृत्समदाय विश्वामित्राय वामदेवायात्रये भरद्वाजाय जामदग्न्याय गौतमाय वसिष्ठाय प्रगाथेभ्यः पावमानीभ्यः क्षुद्रसूक्तेभ्यो महानाम्नीभ्य इति ॥ ततो वेदादिमारभ्य सन्ततमधीयीत ॥ नास्यान्तरानध्यायो नास्यान्तराजननमरणे अशुची नान्तरा व्याहरेन्नान्तरा विरमेत् यावदन्तमधीयीत ॥ यद्यन्तरा विरमेत् त्रीन् प्राणायामानायम्य प्रणवं वा प्रणिदाय
यावत्कालमधीयीत ॥ ततः सर्वं निशो निशान्तरं सङ्ग्रामारण्यसलिलं प्रलोप्य परिदध्यात् ॥ ॥ ३४ ॥
आदावन्ते च ब्राह्मणभोजनं दक्षिणादानं च दद्यात् ॥ परातेन विधिना वेदमधीयीत ततः स पूतो वेदो भवति मनःशुद्धश्च भवति द्वाभ्यां पारायणाभ्यां ऋग्भिश्च भोजन इहाधीते अनृतेभ्यः

प्रमुच्यते त्रिभिर्बहुभ्यः पातकोपपातकेभ्यः शूद्रायां रेतः सिक्त्वा गंगासु निमज्जँश्च भवति ॥ चतुर्भिः शूद्रान्नभोजनात्तत्सेवनात्तत्स्त्रीसेवनाच्च ॥ पञ्चभिरयाज्ययाजनात्पूतो भवति ॥ अग्राह्यग्रहणाद्ग्राहणाद्भ्यासोपासन्नाच्च षड्भिर्ब्राह्मणस्य लोहितकरणात् स्त्रीलोहितकरणात्पशुहननात्सुवर्णस्तेयात्पतिसम्प्रयोगाच्च सप्तभिः प्राजापत्यानां हीनाचरणात् ॥ यज्ञोपवेधनाच्च अष्टभिश्चान्द्रायणस्यान्तरानाचरणाद्गुरुतल्पगमनाद्रजस्वलागमनाच्च नवभिः सुरापानाच्च दशभिरश्रोत्रिययाजनात् असोमपानात् अन्यायतश्च एकादशभिर्ब्राह्मणहननाद्गर्भहननाद्द्वादशभिः पूर्वजन्मेहजन्मकृतैः सर्वैः पापैः प्रमुच्यते स्वर्गलोकं गच्छति पितॄन् स्वर्गलोकं गमयति अग्निष्टोमादीन् क्रतून्यजति तैः क्रतुभिरिष्टं भवति ॥ वेदाध्यायी सदैव स्याद्यथा हि सत्यवाक् शुचिः ॥ यं यं कामयते कामं तं तं वेदेन साधयेत् ॥ असाध्यं नास्ति यत्किंचिद्ब्रह्मणो हि फलं महत् ॥ ब्रह्मणो हि फलं महदिति समाप्तौ यजुषा तर्पयतीति ॥ समाप्ते वेदपारायणे समाप्ते एता देवताः पूर्वोक्ता अग्निसोमाद्यजुषा तर्पयति यजुर्वेदपारायणे तस्य वेदस्य प्राधान्यमुच्यते ॥ अथवा भूरादिव्याहृतिचतुष्टयात्मकं यजुः-

शब्देन गृह्यते ॥ तेनैतदुक्तं भवति ॥ भूर्देवाँस्तर्पयामीति अनेन प्रकारेण तर्पयित्वा अग्निसोमादीँस्तर्पयेदिति
॥ नास्यान्तरा जननमरणे ॥ अशुची इति नाशुचिहेतुभूते इत्यर्थः ॥ नान्तराव्याहरेदिति
॥ ३५ ॥ ॥ उपक्रान्तवेदपारायणमध्ये न व्याहरेन्नाध्यापयेत् तथा लौकिकवचनमपि न ब्रूयात् ॥
विहितं नित्यनैमित्तिकं कर्मानुपयुक्त्वा वक्ति न कुर्यादित्यर्थः ॥ निशो निशान्तरम् सङ्ग्रामारण्यसलिलं
लोप्य परिदध्यादिति लोप्य छित्त्वा परिहार्य्यं वर्जयित्वेत्यर्थ इति यावत् ॥ परिदध्यात्
समापयेत् ॥ निशान्तरं निशीथः सन्ध्या वा ॥ सलिलं वृष्टिरुदकसमीपभूमिका वा निशादिकालान्देशाँश्च
वर्जयित्वा समापयेदित्यर्थः ॥ ततः स पूतो वेदो भवतीति वेदो भवति वेदात्मको
भवति उत्कृष्टज्ञानवान्भवेदित्यर्थः ॥ द्वाभ्यां पारायणाभ्यां ऋग्भिश्चेति ऋग्भिः पावमानीभिः
पारायणद्वयं पावमान्यश्च मिलित्वोक्तफलाय कल्प्यते इत्यर्थः ॥ एवमुत्तरत्र पारायणत्रयं गंगास्नानं
च मिलित्वा साधनम् ॥ निमज्जँश्च भवति पूतो भवतित्यर्थः ॥ प्राजापत्यानाचरणं प्रक्रान्तप्राजापत्यानामननुष्ठानम् ॥ ३५ ॥
एवं चान्द्रायणस्यानाचरणं यज्ञोपवेधनं यज्ञविनाशः ॥ इत्यनश्वत्पारायणविधिः ॥

अनुवाकसूत्राध्यायः ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐअथानुवाकान् वक्ष्यामि ब्रह्मणा निर्मितान् पुरा ॥ शिष्याणामुपदेशाय यज्ञसँस्कार एव च॥ विप्राणां यज्ञकालेषु जपहोमार्चनादिषु ॥ इषेत्त्वैका वसोः पवित्रं तिस्रोऽग्नेव्व्रतपते सप्त पवित्रेस्त्थो द्वे शर्म्मासि तिस्रो धूर्ष्ट्रिरसिशर्म्मासि द्विकौ देवस्य त्वा पञ्च प्रत्युष्टꣳरक्षस्तिस्रो दशैकत्रिꣳशत् ॥ अनु० १० ॥ मंत्राः ३१ ॥ अ० १ ॥ कृष्ण्णोसिषडग्नेव्वाजजित्तिस्रो मयीदमग्नीषोमयोःपञ्चकावग्नेदब्धायोचतस्रः संवर्चसापञ्चाग्नये कव्यवाहनायषट् सप्तचतुस्त्रिꣳशत् ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ३४ ॥ अ० २ ॥ समिधाग्निम्भूर्भुवःस्वश्चतुष्कावग्निर्ज्ज्योतिर्द्वे उपप्रयन्तः षड्विꣳशतिर्भूर्भुवःस्वश्चतस्रो गृहामातिस्रः प्रघासिनःपञ्च पूर्ण्णादर्विद्वे अक्षन्नमीमदन्तषडेषते सप्त दशात्रिषष्टिः ॥ अनु० १० ॥ मंत्राः ६३ ॥ अ० ३ ॥ एदंद्वे महीनांपयश्चतस्र आकूत्याऋक्सामयोर्द्विकौ व्व्रतङ्कृणुतषडेषतेचतस्रो वस्व्यसितिस्र एषतेद्वे शुक्रन्त्वाचतस्रोऽदित्यास्त्वगष्टौदश सप्तत्रिꣳशत् ॥ अनु० १० ॥ मंत्राः ३७ ॥ अ० ४ ॥ अग्नेस्तनूरापतयेचतुष्कौ तप्ता-

यनीमेद्वे इन्द्रघोषस्तिस्रो युञ्जतेऽष्टौ देवस्यत्त्वाचतस्रो देवस्यत्त्वापञ्च विभूरसि चतस्रो ज्योतिरसिषडुरुविष्णणोतिस्रो दश त्रिचत्वारिꣳशत् ॥ अनु० १० ॥ मंत्राः ४३ ॥ अ० ५ ॥ देवस्यत्त्वाषडुपावीरसिपञ्च माहिःषट् सन्तेतिस्रः समुद्द्रङ्गच्छहविष्म्मतीर्द्द्विकौ हृदेत्त्वापञ्च देवस्यत्त्वाष्टावष्टौ सप्तत्रिꣳशत् ॥ अनु० ८ ॥ मंत्राः ३७ ॥ अ० ६ ॥ वाचस्प्पतयऽउपयामगृहीतोसित्रिकावावायोयंवांद्विकौ यावामेका तम्प्रत्क्नथाचतस्रो यंवेनोयेदेवासस्त्रिकाविन्द्रायमूर्द्धानंद्विकौ यस्त्त एका प्राणायमेतिस्रो मधवऽइन्द्राग्ग्नीऽआगतमाघौमासश्चर्षणीधृतोविश्श्वेदेवासऽआगतेन्द्रमरुत्त्वोमरुत्त्वन्तंवृषभंमरुतान्त्वौजसेसजोषाऽइन्द्रमरुत्त्वाँ२ऽइन्द्रमहाँ२ऽइन्द्रोमहाँऽ२इन्द्रएकैकोदुत्त्यमष्टौ पंचविꣳशतिरष्टाचत्वारिꣳशत् ॥ अनु० २५ ॥ मंत्राः ४८ ॥ अ० ७ ॥ उपयामगृहीतोस्यादित्त्येभ्यः पञ्च वाममद्यद्वे सुशर्म्मास्येकाबृहस्प्पतिसुतस्यद्वे हरिरसिचतस्रः समिन्द्रणोष्टौ माहिरेजतुदमास्यःपञ्चकावातिष्ठयुक्ष्वाहीन्द्रमिदेकैका यस्म्मान्नद्वेऽग्नेपत्वोत्तिष्ठन्नदृश्रमुदुत्त्यमेकैकाऽजिग्घ्रद्वे विनऽइन्द्रवाचस्प्पतिंविश्श्वकर्म्मन्नेकैकाग्ग्नयेत्त्वाचतस्र इहरतिस्तिस्रः परमेष्ठीदश त्रयोविꣳशतिस्त्रि-

षष्टिः ॥ अनु० २३ ॥ मंत्राः ६३ ॥ अ० ८ ॥ देवसवितश्चतस्र इन्द्रस्यवज्ज्रः पञ्च देवस्याहंदशापयेतिस्त्रो व्वाजस्येममष्टावग्निरेकाक्क्षरेणैषते चतुष्कौ सविताद्वे अष्टौ चत्वारिꣳशत् ॥ अनु० ८ ॥ ॥ मंत्राः ४० ॥ अ० ९ ॥ अपोदेवाश्चतस्रः सोमस्यत्त्विषिःपञ्चावेष्ट्राःसप्त सोमस्यत्त्वाचतस्र इन्द्रस्यवज्ज्रःपञ्च स्योनासि चतस्रः सवित्रेकाश्विभ्याञ्चतस्रोऽष्टौ चतुस्त्रिꣳशत् ॥ अनु० ८ ॥ मंत्राः ३४ ॥ अ० १० ॥ युञ्जानऽएकादश प्रतूर्त्तꣳषोडश देवस्यत्त्वा दशाऽऽपोदेवीर्द्वादशापोह्येकादशादितिष्ट्वापञ्चाऽऽकूतिमष्टादश सप्त त्र्यशीतिः ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ८३ ॥ अ० ११ ॥ दृशानःसप्तदश दिवस्प्परिद्वादश समिधाग्ग्निपञ्चदशापेतसप्तदशा सुन्वन्तं त्रयोदश याऽओषधीःसप्तविꣳशतिर्मामाषोडश सप्त सप्तदशꣳशतम् ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ११७ ॥ अ० १२ ॥ मयिगृह्णामिपंचदश दशध्रुवासि मधुव्वाताऽएकादशकौ सम्म्यक्स्रवन्तिनवेमम्माषडपान्त्वैकाऽयम्पुरःपञ्च सप्ताष्टापञ्चाशत् ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ५८ ॥ अ० १३ ॥ ध्रुवक्क्षितिः षट् सजूर्ऋतुभिर्मूर्द्धावयोर्द्विकाविन्द्राग्नीऽआयुर्म्मेषट्कावाशुस्त्रिवृदेकाऽग्नेर्भागोस्येकयाचतुष्कावष्टावेकत्रिꣳशत् ॥ अनु० ८ ॥ मंत्राः ३१ ॥

अ० १४ ॥ अग्नेजातान् पञ्च रश्मिम्मनासत्त्यायचतस्रो राज्ञस्यपम्पुरःपंचकावग्निर्मूर्द्धैकोनत्रिꣳशत्
येनऽऋषयोऽष्टौ तपश्चनव सप्त पञ्चषष्टिः ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ६५ ॥ अ० १६ ॥ नमस्त्तेषोडश
हिरण्यबाहवऽउष्णीषिणेतक्षभ्योज्येष्ठायपञ्चकाः स्रुत्त्यायचतस्रः शम्भवायैका पार्य्यायपञ्च
द्रापेऽअन्धसोविꣳशतिर्नव षट्षष्टिः ॥ अनु० ९ ॥ मंत्राः ६६ ॥ अ० १६ ॥ अश्मन्नूर्जंदश
नमस्त्तेपञ्चाग्निस्तिग्मेननव चक्षुषःपिताष्टावाशुःशिशानःसप्तदशोदेनंक्रमद्ध्वमग्निनापंचदशकौ
शुक्रज्योतिःसप्तेमꣳस्तनंत्रयोदश नवैकोनशतम् ॥ अनु० ९ ॥ मंत्राः ९९ ॥ अ० १७ ॥ वाजः-
सत्त्यमूर्क्चतुष्काऽअश्मान्ग्निस्त्रिकावꣳशुःपञ्चैकाचतस्रो वाजायद्वे वाजस्यन्वष्टावृताषाड्त्रयोदशा-
ग्निम्युनज्मिसप्त यदाकूताद्द्वार्त्रहत्यायदशकौ त्रयोदश सप्तसप्ततिः ॥ अनु० १३ ॥ मंत्राः ७७ ॥
अ० १८ ॥ स्वादीन्त्वैकादश देवायज्ञंकिꣳशतिः सुत्रावन्तꣳसप्तदशोदीरतान्त्रयोदशाह्याजानुर्दश ॥ ३८
सोमोराजाष्टौ सीसेनतन्त्रꣳषोडश सप्त पञ्चनवतिः ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ९५ ॥ अ० १९ ॥ क्षत्रस्य-
योनिस्त्रयोदश यद्देवादशाभ्यादधाम्यष्टौ योभूतानाञ्चतस्रः समिद्धऽइन्द्रऽएकादश आयात्त्वष्टौ
७८

समिद्धोऽअग्निर्द्वादशाश्विनाहविस्त्रयोदशाश्विनातेजसैकादश नव नवतिः ॥ अनु० ९ ॥ मंत्राः ९० ॥ अ० २० ॥ इमम्मेसमिद्धोऽअग्निरेकादशकौ वसन्तेनऽऋतुनाषड् होतायक्षत्समिधाग्निर्द्वादशाऽश्विनौछागस्यसप्त देवम्बर्हिश्चतुर्दश षडेकषष्टिः ॥ अनु० ६ ॥ मंत्राः ६१ ॥ अ० २१ ॥ तेजोसिपञ्चाग्नय एका हिङ्कारायद्वे तत्सवितुर्दश विभूर्मात्रैका कायद्वे आब्रह्मंस्त्रयोदश शेषादेकैकोनविंशतिश्चतुस्त्रिंशत् ॥ अनु० १९ ॥ मंत्राः ३४ ॥ अ० २२ ॥ हिरण्यगर्भोयः प्राणतोद्विकौ युञ्जत्यष्टौ वायष्ट्वापञ्च प्राणायतिस्र उत्सक्थ्याद्वादश गायत्रीकस्त्वाषट्कौ कःस्विदष्टौ कास्विद्दश सुभूःस्वयम्भूस्तिस्र एकादश पञ्चषष्टिः ॥ अनु० ११ ॥ मंत्राः ६५ ॥ अ० २३ ॥ अश्वस्तूपरोधूम्रान्वसन्तायसमुद्रायशिशुमारान्मयुःप्राजापत्योदशकाश्चत्वारश्चत्वारिंशत् ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ४० ॥ अ० २४ ॥ शादन्दद्भिर्नवैकैकाहिरण्यगर्भश्चतस्र आनोदश मानोमित्रोयदश्वस्याष्टकौ यत्तेषडिमानुकंद्वे पञ्चदश सप्तचत्वारिंशत् ॥ अनु० १५ ॥ मंत्राः ४७ ॥ अ० २५ ॥ अग्निश्चपञ्चदशोच्चातऽएकादश द्वौ षड्विंशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २६ ॥ अ० २६ ॥ समास्त्वादशो-

द्वाऽअस्यपावाऽअन्नाद्द्वादशकावाभित्त्वेकादश चत्वारः पञ्चचत्वारिꣳशत् ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ४५ ॥
अ० २७ ॥ होताषक्षदेकादश देवम्बर्हिर्द्वादश पुनरप्येवं चत्वारः षट्चत्वारिꣳशत् ॥ अनु० ४ ॥
॥ २८ ॥ मंत्राः ४६ ॥ अ० २८ ॥ समिद्धोऽअञ्जन्नेकादश षदक्रन्दस्त्रयोदश समिद्धोऽअद्यद्वादश केतुङ्कृण्वँश्चतुर्विꣳशतिश्चत्वारः
षष्टिः ॥ अनु० ४ ॥ मंत्राः ६० ॥ अ० २९ ॥ देवसवितःषट् तपसेकौलालꣳषोडश
द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३० ॥ सहस्रशीर्षाषोडशाद्भ्यःषट् द्वौ
द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३१ ॥ तदेवसप्त वेनस्तन्नव द्वौ षोडश ॥ अनु० २ ॥
मंत्राः १६ ॥ अ० ३२ ॥ अस्याजरासःसप्तदशाऽऽपश्चिद्द्वादश विभ्राट्चतुर्दश प्रवावृज एकादश
प्रवायुम्प्रवीरयापञ्चदशकावानस्त्रयोदश सप्त सप्तनवतिः ॥ अनु० ७ ॥ मंत्राः ९७ ॥ अ० ३३ ॥
षज्जाग्रतः पञ्चनद्यःसोमोधेनुमाकृष्णेनपूषन्तवदशकानतष्टौ षडष्टपंचाशत् ॥ अनु० ६ ॥ मंत्राः ॥ २८ ॥
५८ ॥ अ० ३४ ॥ अपेतोदशाघं द्वादश द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २२ ॥ अ० ३५ ॥
ऋचंवाचꣳषोडश द्यौःशान्तिरष्टौ द्वौ चतुर्विꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २४ ॥ अ० ३६ ॥ देवस्य-

त्त्वादश षमायत्त्वैकादश द्वावेकविꣳशतिः ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः २१ ॥ अ० ३७ ॥ देवस्यत्त्वाष्टौषमायत्त्वाक्षत्रस्यत्त्वादशकौ त्रयोऽष्टाविꣳशतिः ॥ अनु० ३ ॥ मंत्राः २८ ॥ अ० ३८ ॥ स्वाहाप्राणेभ्यःषडुग्रश्चसप्त द्वौ त्रयोदश ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः १३ ॥ अ० ३९ ॥ ईशावास्यमष्टावन्धन्तमोनव द्वौ सप्तदश ॥ अनु० २ ॥ मंत्राः १७ ॥ अं० ४० ॥ दशाध्यायेसमाख्याताऽनुवाकाः सर्वसंख्यया ॥ शतंदशानुवाकाश्च नवान्ये च मनीषिभिः ॥ १ ॥ सप्तषष्टिश्चितो ज्ञेयाः सौत्रे द्वाविंशतिस्तथा ॥ अश्व एकोनपञ्चाशत् पञ्चत्रिंशत्खिले स्मृताः ॥ २ ॥ शुक्रियेषु तु विज्ञेया एकादश मनीषिभिः ॥ एकीकृत्य समाख्यातं त्रिशतं त्र्यधिकं मतम् ॥ ३ ॥ इत्यनुवाकसूत्राध्यायः ॥

वेदपारायणविधिरनुवाकसूत्राध्यायश्च समाप्तः ।

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥
गणनाथसरस्वतीरविशुक्रबृहस्पतीन् ॥ पंचैतान् संस्मरन्नित्यं
वेदवाणीं प्रवर्तयेत् ॥ अथानुवाकसूत्रम् ॥ इषेत्त्वैका, वसोः
पवित्रंतिस्रोऽग्नेव्रतपते सप्त, पवित्रेस्थो द्वे, शर्म्मासितिस्रो,
धृष्टिरसिशर्म्मासिद्विकौ, देवस्यत्त्वा तिस्रो, देवस्यत्त्वा पंच,
प्रत्युष्टꣳरक्षस्तिस्रो, दशैकत्रिꣳशत् ॥ हरिः ॐ ॥ इ॒षेत्त्वा॑ ॥
इ॒षेत्त्वो॒र्ज्जेत्त्वा॑वा॒यव॑स्त्थदे॒वोव॑ः सवि॒ताप्प्रार्प्प॑यतु॒श्रेष्ठ॑तमाय॒

कर्म्मणऽआप्प्यायद्ध्वमघ्न्याऽइन्द्रायभागम्प्रजावतीरनमीवा
ऽअयक्ष्मामावस्तेनऽईशतमाघशꣳसोद्ध्रुवाऽअस्मिन्गोपतौ
स्यातबह्वीर्य्यजमानस्यपशून्पाहि ॥ १ ॥ [१-१] व्वसोः
पवित्रम् ॥ व्वसोःपवित्रमसिद्यौरसिपृथिव्यसिमातरिश्वनो
घर्म्मोसिविश्वधाऽअसि ॥ परमेणधाम्नादृꣳहस्वमाह्वार्म्माते
यज्ञपतिर्ह्वार्षीत् ॥ २ ॥ व्वसोःपवित्रम् ॥ व्वसोःपवित्रमसि ॥ १ ॥
शतधारंव्वसोःपवित्रमसिसहस्रधारम् ॥ देवस्त्वासवितापुनातु

व्वसो॑ःप॒वित्त्रे॑णश॒तधा॑रेणसु॒प्प्वा॒कामं॑धुक्षः ॥ ३ ॥ साव्वि॒श्श्वा
यु॑÷ ॥ साव्वि॒श्श्वायु॒ःसाव्वि॒श्श्वकं॑र्म्मा॒साव्वि॒श्श्वधां॑याः ॥ इन्द्रं॑स्य
त्त्वाभा॒गꣳसोमे॒नातं॑नच्मि॒व्विष्ष्णो॑ह॒व्व्यꣳरं॑क्ष ॥ ४ ॥ [३-२]
अग्ने॑व्व्रतपते । व्र॒तञ्चं॑रिष्ष्यामि॒तच्छं॑केय॒न्तन्मे॑राद्ध्यताम् ॥ इ॒द
म॒हमनृं॑तात्त्स॒त्त्यमुपै॑मि ॥ ५ ॥ कस्त्त्वां॑ । युनक्ति॒सत्त्वां॑युनक्ति॒क
स्म्मै॑त्त्वायु॒नक्ति॒तस्म्मै॑त्त्वायुनक्ति ॥ कर्म्म॑णेवा॒व्वेषां॑यवाम् ॥ ६ ॥
प्रत्त्युं॑ष्टꣳरक्षं॑÷ ॥ प्रत्त्युं॑ष्टꣳरक्ष॒ःप्प्रत्त्युं॑ष्टाऽअरां॑तयो॒निष्टं॑प्त॒ꣳरक्षो॒

निष्ट॑प्ता॒ऽअरा॑तयः ॥ उ॒र्वन्तरि॑क्ष॒मन्वे॑मि ॥ ७ ॥ धूर॑सि ॥ धूर॑सि॒धूर्व॒धूर्व॑न्त॒न्धूर्व॒तँय्यो॒स्म्मान्धूर्व॑ति॒तन्धूर्व॒यंव्व॒यन्धूर्वा॑मः ॥ दे॒वाना॑मसि॒व्वह्नि॑तम॒ꣳसस्नि॑तम॒म्पप्रि॑तम॒ञ्जुष्ट॑तम॒न्देव॒हूत॑मम् ॥ ८ ॥ अह्रु॑तमसि । हवि॒र्द्धान॒न्दृꣳह॑स्व॒माह्वा॒र्म्माते॑य॒ज्ञप॑तिर्ह्वार्षीत् ॥ व्विष्णु॑स्त्वाक्क्रमतामु॒रुव्वाता॒याप॑हत॒ꣳरक्षो॒यच्छ॑न्ता॒म्पञ्च॑ ॥ ९ ॥ दे॒वस्य॑त्त्वा । सवि॒तुः प्प्र॑स॒वेश्विनो॑र्ब्बा॒हुभ्या॑म्पू॒ष्णोहस्ता॑भ्याम् ॥ अ॒ग्नये॒जुष्ट॑ङ्गृह्णा॒म्म्य॒ग्नीषोमा॑भ्या॒

जुष्टङ्गृह्णामि ॥ १० ॥ भूतायन्त्वा ॥ भूतायन्त्वानारातयेस्वरभिविक्ख्येषन्दृꣳहन्तान्दुर्य्याꣳपृथिव्यामुर्व्वन्तरिक्षमन्वेमि पृथिव्यास्त्वानाभौसादयाम्म्यदित्त्याऽउपस्त्थेग्ग्नेहव्यꣳरक्ष ॥ ११ ॥ [७-३] पवित्रेस्त्थऽ ॥ पवित्रेस्त्थोव्वैष्णव्यौ सवितुर्व्वं÷प्प्रसवऽउत्त्पुनाम्म्यच्छिद्द्रेणपवित्रेणसूर्य्यस्यरश्मिभि÷ ॥ देवीरापोऽअग्ग्रेगुवोऽअग्ग्रेपुवोग्ग्रेऽइममद्ययज्ञन्नयताग्ग्रेयज्ञपतिꣳसुधातुँय्यज्ञपतिन्देवयुवम् ॥ १२ ॥ युष्म्मा

॥ ३ ॥ इन्द्र॑÷ ॥ यु॒ष्म्माऽइन्द्रो॑वृणीतवृ॒त्र॒तू॒र्य्यै॑यू॒यमिन्द्र॑मवृणीद्ध्वं॑
वृ॒त्र॒तू॒र्य्यै॑प्प्रोक्षि॑तास्त्थ ॥ अ॒ग्नये॑त्त्वा॒जुष्ट्ट॒म्प्रोक्षा॑म्म्य॒ग्नीषोमा॑
भ्या॒न्त्वा॒जुष्ट्टम्प्रोक्षा॑मि ॥ दैव्या॑य॒कर्म्म॑णेशु॒न्धद्ध्व॒न्देव॒य॒ज्ज्या
यै॒यद्वो॑शु॑द्धाःपरा॒ज॒ग्घ्नुरि॒दंव॒स्तच्छु॑न्धामि ॥ १२ ॥ [२-४]
शर्म्मा॑सि ॥ शर्म्मा॒स्यव॑धूत॒ꣳरक्षो॑व॑धूता॒ऽअरा॑त॒यो॒दि॑त्त्या॒स्त्व
ग॑सि॒प्प्रति॑त्त्वा॒दि॑ति॒र्व्वे॑त्तु ॥ अ॒द्रि॑रसिव्वा॒नस्प॒त्त्यो॒ग्रावा॑सिपृ॒थु ॥ ३ ॥
बु॒ध्नंप्प्रति॑त्त्वा॒दि॑त्त्या॒स्त्वग्ग्वे॑त्तु ॥ १४ ॥ अ॒ग्नेस्त॒नूः ॥ अ॒ग्ने

स्तनूरसिव्वाचोव्विसर्ज्जनन्देववीतयेत्त्वागृह्णामिबृहद्ग्रावासिव्वान
स्प्पत्त्यःसऽइदन्देवेब्भ्योहविःशमीष्ष्वसुशमिशमीष्ष्व॥ हवि
ष्कृदेहिहविष्कृदेहि ॥ १५ ॥ कुक्कुटोसि ॥ कुक्कुटोसिमधु
जिह्वऽइषमूर्ज्जमावदत्त्वयाव्वयꣳसङ्घातꣳसङ्घातञ्जेष्म्मव्वर्षवृद्ध
मसिप्प्रतित्त्वाव्वर्षवृद्धव्वेत्तुपरापूतꣳरक्षᳵपरापूताऽअरातयोप
हतꣳरक्षोव्वायुर्व्वोव्विविनक्तुदेवोवःसविताहिरण्ण्यपाणिᳵप्प्रति
गृब्भ्णात्त्वच्छिद्रेणपाणिना ॥ १६ ॥ [३-५] धृष्टिरसि ॥

धृष्टि॑र॒स्यपा॑ग्नेऽअ॒ग्निमा॒मादं॑जहि॒निष्क्र॒व्याद॑ꣳसे॒धादे॑व॒यजं॑
व॒ह ॥ ध्रु॒वम॑सिपृथि॒वीन्दृ॑ꣳहब्रह्म॒वनि॑त्वाक्षत्र॒वनि॑सजात॒व
न्यु॒प॑दधामि॒भ्रातृ॑व्यस्य॒व॒धाय॑॥ १७॥ अग्ने॒ब्रह्म॑ । गृभ्णी
ष्वध॒रुण॑मस्य॒न्तरि॑क्षन्दृ॑ꣳहब्रह्म॒वनि॑त्वाक्षत्र॒वनि॑सजात॒वन्यु
प॑दधामि॒भ्रातृ॑व्यस्य॒व॒धाय॑ ॥ ध॒र्त्रम॑सि॒दिव॑न्दृ॑ꣳहब्रह्म॒वनि॑
त्वाक्षत्र॒वनि॑सजात॒वन्यु॒प॑दधामि॒भ्रातृ॑व्यस्य॒व॒धाय॑ ॥ वि॒श्वा॑
भ्य॒स्त्वाशा॑भ्य॒ऽउप॑दधामि॒चित॑स्थोर्ध्व॒चितो॒भृगू॑णा॒माङ्गि॑र

सा॒न्तप॑सातप्प्यद्ध्वम् ॥१८॥ [२-६] शर्म्मा॑सि॥ शर्म्मा॒स्यव॑धूत॒ꣳ
रक्षोव॑धू॒ताऽअरा॑त॒यो॒दि॑त्त्या॒स्त्वग॑सि॒प्प्रति॒त्त्वादि॑ति॒र्व्वे॑त्तु ॥ धि॒ष
णा॑सि॒पर्व्व॑ती॒प्प्रति॒त्त्वादि॑त्त्या॒स्त्वग्ग्वे॑त्तु॒दि॒वस्क॑म्भ॒नीर॑सि॒धि॒ष
णा॑सि॒पार्व्व॑ते॒यीप्प्रति॑त्त्वापर्व्व॑ती॒र्व्वे॑त्तु॒धा॒न्न्य॒मसि ॥ १९ ॥ धा॒न्न्य॒
मसि । धि॒नु॒हि॒दे॒वान्प्रा॒णाय॑त्त्वो॒दा॒नाय॑त्त्वा॒व्व्या॒नाय॑त्त्वा ॥
दी॒र्ग्घाम॒नु॒प्प्रसि॑ति॒मायु॑षे॒धान्दे॒वोव॑÷सवि॒ता॒हिर॑ण्ण्यपाणि॒ꣳ
प्प्रति॑गृब्भ्णा॒त्त्वच्छि॑द्द्रेण॒पा॒णिना॒चक्षु॑षे॒त्त्वाम॒ही॒ना॒म्पयो॑सि

॥ २० ॥ [२-७] दे॒वस्यं॑त्त्वा ॥ सवि॒तुश्प्प्रं॑स॒वे॒ऽश्विनो॑र्ब्बा॒हुब्भ्यां
म्पू॒ष्णोहस्तां॑ब्भ्याम् ॥ संव्वं॑पामि॒सम्माप॒ऽओषं॑धीभि॒ःसमोषं॑
ध॒योरसे॑न ॥ सᳫं रे॒वती॒र्ज्जगं॑तीभिःपृच्यन्ता॒ᳫं सम्मधुं॑मती॒र्म्म
धुं॑मतीभिःपृच्यन्ताम् ॥ २१ ॥ जनं॑यत्त्यैत्त्वा॒ ॥ जनं॑यत्त्यै
त्त्वा॒सँय्यौ॑मी॒दम॒ग्ग्नेरि॒दम॒ग्ग्नीषोमं॑योरि॒षेत्त्वां॑घ॒र्म्मो॑ऽसि॒व्विश्श्वा
युं॑रु॒रुप्प्रं॑थाऽउ॒रुप्प्रं॑थस्वो॒रुस्तें॑य॒ज्ञपं॑तिःप्प्रथताम॒ग्ग्निष्टे॑त्त्वच॒म्मा
हि॒ᳫं सीद्दे॒वस्त्वां॑सवि॒ताश्श्रं॑पयतु॒व्वर्षिं॑ष्ठे॒ऽधि॒नाके॑ ॥ २२ ॥ माभेः ॥

माभे॒र्म्मासं॑व्विक्था॒ऽअत॑मेरु॒र्य्य॒ज्ञोत॑मेरु॒र्य्यज॑मानस्यप्प्र॒जाभू॑
यात्रि॒ता॑य॑त्त्वाद्वि॒ता॑य॑त्त्वैक॒ता॑य॑त्त्वा ॥२३॥ [३-८] दे॒वस्य॑त्त्वा ।
सवि॒तुःप्प्र॑स॒वे॒श्विनो॑र्ब्बा॒हुभ्भ्या॑म्पूष्णोहस्ता॑भ्भ्याम् ॥ आद॑देध्व
रकृ॒तं॑न्दे॒वेभ्भ्य॒ऽइन्द्र॑स्यबा॒हुर॑सि॒दक्षि॑णः स॒हस्र॑भृष्टिः श॒तते॑जा
वा॒यु॒र॑सिति॒ग्ग्मते॑जाद्वि॒ष॒तोव॒धः ॥२४॥ पृथि॑विदेवयजनि ॥ पृ
थि॑विदेवयज॒न्न्योष॑द्ध्यास्ते॒मू॒लम्माहि॑ꣳसिषंव्व्र॒जङ्ग॑च्छगो॒ष्ठा॒नं॑व्व
र्ष॑तु॒ते॒द्यौर्ब्ब॑धा॒नदे॑वसवितःप॒रमस्या॑म्पृथि॒व्व्याꣳश॒ते॒नपा॒शै॒र्य्यो॒

ऽस्म्मान्द्वेष्टियञ्चव्वयन्द्विष्म्मस्तमतोमामौक्॥२५॥ अपाररुम्॥
अपाररुम्पृथिव्यैदेवयजनाद्वध्यासंव्रजङ्गच्छगोष्ठानंव्वर्षतुतेद्यौ
र्बधानदेवसवितःपरमस्याम्पृथिव्याꣳशतेनपाशैर्य्योऽस्म्मान्द्वे
ष्टियञ्चव्वयन्द्विष्म्मस्तमतोमामौक् ॥ अररोदिवम्मापप्प्तोद्र
प्सस्तेद्याम्मास्कन्व्रजङ्गच्छगोष्ठानंव्वर्षतुतेद्यौर्बधानदेवसवि
तःपरमस्याम्पृथिव्याꣳशतेनपाशैर्य्योऽस्म्मान्द्वेष्टियञ्चव्वयन्द्वि
ष्म्मस्तमतोमामौक् ॥ २६ ॥ गायत्रेणंत्वा ॥ गायत्रेणंत्वाच्छ

न्दंसापरिगृह्णामित्रैष्टुंभेनत्वाच्छन्दंसापरिगृह्णामिजागतेन
त्वाच्छन्दंसापरिगृह्णामि ॥ सुक्ष्माचासिंशिवाचासिस्योनाचा
सिसुषदांचास्युर्ज्जस्वतीचासिपयंस्वतीच ॥ २७ ॥ पुराक्क्रूरस्यं ।
व्विसृपोव्विरप्प्शिन्नुदादायंपृथिवीञ्जीवदांनुम्॥ यामैरयँश्चन्द्रम
सिस्वधाभिस्तामुधीरांसोऽअनुदिश्श्यंयजन्ते॥ प्प्रोक्षंणीरासांद
यद्विषतोव्वधोसि ॥२८॥ [५-९] प्रत्त्युंष्टुरक्षः ॥ प्रत्त्युंष्टुरक्षः
प्प्रत्त्युंष्टाऽअरातयोनिष्टंप्तुरक्षोनिष्टंप्ताऽअरातयः॥ अनिशि

तोसिसपत्न॒क्षिद्वा॒जिनं॑न्त्वाव्वाजे॒ध्यायै॒सम्मा॑र्ज्मि॥प्रत्त्यु॑ष्ट॒ꣳर
क्षः॒प्रत्त्यु॑ष्टा॒ऽअरा॑तयो॒निष्ट॑प्त॒ꣳरक्षो॒निष्ट॑प्ता॒ऽअरा॑तयः॥अनि॑
शितासिसपत्न॒क्षिद्वा॒जिनीं॑न्त्वाव्वाजे॒ध्यायै॒सम्मा॑र्ज्मि॥२९॥
अदि॑त्त्यै॒रास्न्ना॑सि॒व्विष्ण्णो॑र्व्वे॒[1]ष्प्यो᳕स्यू॒र्ज्जेत्त्वाद॑ब्ब्धेनत्त्वा॒चक्षु॒षाव॑प
श्श्यामि॥अ॒ग्ग्नेर्ज्जि॒ह्वासि॑सु॒हूर्द्दे॒वेब्भ्यो॒धाम्म्ने॑धाम्म्नेमेभव॒यजु॑षे
यजुषे॥ ३०॥ स॒वि॒तुस्त्वा॑। प्प्रस॒वऽउत्पु॑ना॒म्म्यच्छि॑द्द्रेणप॒वित्रे॑

---

[1] वेष्पोसि इति काण्वानां पाठः। तत्संहिताभाष्ये छांदसः पकारादेश इति सायणाचार्योक्तिः। माध्यंदिनीयानां तु वेष्योसि इति पाठः। अत्र उवटमहीधरादिभाष्यकारैः पकारादेशस्यानुक्तिः।

णसूर्य्यँस्यरश्मिभिं÷ ॥ सवितुर्व्वँ÷प्प्रसवऽउत्पुनाम्म्यच्छिद्रे णपवित्त्रेँणसूर्य्यँस्यरश्मिभिं÷ ॥ तेजोँसिशुक्क्रमँस्यमृतंमसि धामनामाँसिप्प्रियन्देवानामनाँधृष्टन्देवयजंनमसि ॥ ३१ ॥ [३-१०] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां प्रथमोध्यायः ॥ १ ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः। अनुवाकसूत्रम्॥ कृष्णोसिषड, ग्नेवाजजित्तिस्रो, मयीद, मग्नीषोमयोः पंचका, वग्नेदब्धायोचतस्रः, संवर्चसापंचा, ग्नयेकव्यवाहनायषट् सप्तचतुस्त्रिꣳशत्॥ हरिः

ओँ ॥ कृष्ण्णोसि ॥ कृष्ण्णोस्याखरेष्ठोग्ग्नयेत्त्वाजुष्ट्टम्प्रोक्षामिव्वे
दिरसि बर्हिषेत्त्वाजुष्ट्टाम्प्रोक्षामिबर्हिरसिस्रुग्ग्भ्यस्त्वाजुष्ट्टम्प्रो
क्षाम्म्यदित्त्यैव्युन्दनम् ॥ १ ॥ अदित्त्यैव्युन्दनमसिव्विष्ण्णो
स्तुपोस्यूर्ण्णम्म्रदसन्त्वास्तृणामिस्वासस्त्थान्देवेब्भ्योभुवपतये
स्वाहाभुवनपतयेस्वाहाभूतानाम्पतयेस्वाहा ॥२॥ गन्धर्व्वस्त्वा ।
व्विश्श्वावसुःपरिदधातुव्विश्श्वस्यारिष्ट्यैयजमानस्यपरिधिरस्यग्ग्नि
रिडऽईडितः ॥ इन्द्रस्यबाहुरसिदक्षिणोव्विश्श्वस्यारिष्ट्यैयजमान

स्यपरि॒धिर॑स्य॒ग्निरि॒डऽई॑डि॒तः ॥ मि॒त्रावरु॑णौत्वोत्तर॒तःपरि॑धत्तान्ध्रु॒वेण॒धर्म्म॑णा॒व्विश्व॒स्यारि॑ष्ट्यै॒यज॑मानस्यपरि॒धिर॑स्य॒ग्निरि॒डऽई॑डि॒तः ॥ ३ ॥ व्वी॒तिहो॑त्रन्त्वा । कवेद्यु॒मन्त॒ꣳसमि॑धीमहि ॥ अग्ने॑बृ॒हन्त॑मद्ध्व॒रे ॥ ४ ॥ स॒मिद॑सि ॥ स॒मिद॑सि॒सूर्य्य॑स्त्वापु॒रस्ता॑त्पातु॒कस्या॑श्चिद॒भिश॑स्त्यै ॥ स॒वि॒तुर्ब्बा॒हूस्त्थ॒ऽऊर्ण्ण॑म्म्रद॒सन्त्वास्तृणामिस्वास॒स्थन्दे॒वेभ्य॒ऽआत्वा॒व्वस॑वोरु॒द्राऽआ॑दि॒त्याःस॑दन्तु ॥५॥ घृ॒ताच्य॑सि । जु॒हूर्न्नाम्म्ना॒सेदम्प्रि॒येण॒धाम्म्ना॑

प्प्रियꣳसदऽआसीदघृताच्च्यस्युपभृन्नाम्न्नासेदम्प्प्रियेणधाम्न्नां
प्प्रियꣳसदऽआसीदघृताच्च्यसिद्ध्रुवानाम्न्नासेदम्प्प्रियेणधाम्न्नां
प्प्रियꣳसदऽआसीदप्प्रियेणधाम्न्नांप्प्रियꣳसदऽआसीद ॥ ध्रुवा
ऽअसदन्नृतस्ययोनौताव्विष्ष्णोपाहिपाहियज्ञम्पाहियज्ञपतिंपा
हिमाँय्यज्ञन्न्यम् ॥ ६ ॥ [६-१] अग्ग्नेव्वाजजित् ॥ अग्ग्नेव्वाज
जिद्वाजन्त्वासरिष्ष्यन्तंव्वाजजितꣳसम्मार्ज्मि ॥ नमोदेवे
ब्भ्यःस्वधापितृब्भ्यःसुयमेमेभूयास्तमस्कन्नमद्य ॥ ७ ॥ अस्कं

न्न॒मद्य । दे॒वेभ्य॒ऽआज्ज्य॒ꣳ सम्भ्रि॑यास॒मङ्घ्रि॑णा । व्विष्ण्णो॒ मा त्त्वाव॑
क्क्रमिषं॒ व्वसु॑मतीमग्ग्ने ते च्छा॒यामुप॑स्त्थेषं॒ व्विष्ण्णो॒ स्त्थान॑मसीत॒ऽ
इन्द्रो॑ व्वी॒र्य्य॑मकृणोदू॒र्द्ध्वो॑ऽद्ध्व॒रऽआस्त्था॑त् ॥८॥ अग्ने॒ व्वेः ॥ अग्ने॒
व्वे॒र्हो॑त्रं॒ व्वे॒र्दू॒त्त्य॒मव॑तान्त्त्वान्द्यावा॑पृथि॒वीऽअव॒त्त्वन्द्यावा॑पृथि॒वी
स्वि॑ष्ट॒कृद्दे॒वेभ्य॒ऽइन्द्र॒ऽआज्ज्ये॑न ह॒विषा॑ भू॒त्स्वाहा॒ सञ्ज्ज्योति॑षा॒
ज्ज्योतिः॑ ॥९॥ [३-२] म॒यी॒दम् ॥ म॒यी॒दमिन्द्र॑ऽइन्द्रि॒यन्द॑धा
त्त्व॒स्म्मान्रायो॑ म॒घवा॑नꣳ सचन्ताम् ॥ अ॒स्म्माक॑ꣳ सन्त्वा॒शिषः॑

ति॑र्य्य॒ज्ञमि॒मन्त॑नो॒त्त्वरि॑ष्टँय्य॒ज्ञꣳसमि॒मन्द॑धातु ॥ व्विश्वे॑दे॒वास॑
ऽइ॒हमा॑दयन्ता॒मो ॥ ३ँम्प्रति॑ष्ठ ॥१३॥ ए॒षाते॑ ॥ ए॒षाते॑ऽअग्ने॒स॒
मित्त॒याव्वर्द्ध॑स्व॒चाच॑प्प्यायस्व ॥ व्व॒र्द्धि॒षी॒महि॑चव्व॒यमाच॑प्प्यासि
षीमहि ॥ अग्ने॑व्वाजजि॒द्वाज॑न्त्वाससृ॒वाꣳसं॑व्वाज॒जित॒ꣳसम्मा॑
र्ज्मि ॥१४॥[५-३] अ॒ग्नीषोम॑यो॒रुज्जि॑तिम् ॥ अ॒ग्नीषोम॑यो॒रु
ज्जि॑ति॒मनूज्जे॑ष॒व्वाजं॑स्यमाप्प्रस॒वेन॒प्प्रोहा॑मि॥अ॒ग्नीषो॑मौ॒तमप॑नु
द॒ताँ॒य्यो॒स्म्मान्द्वेष्टि॑यञ्चं॑व्व॒यन्द्वि॒ष्मोव्वाजं॑स्यैनम्प्रस॒वेनापो॑हा

मि ॥ इन्द्राग्न्योरुज्जितिमनूज्जेषंव्वाजंस्यमाप्प्रसवेनप्प्रोहामि ॥
इन्द्राग्नीतमपंनुदताँय्योस्म्मान्द्वेष्टियञ्चंव्वयन्द्विष्ष्मोव्वाजंस्यै
नम्प्रसवेनापोहामि ॥ १५ ॥ व्वसुंब्भ्यस्त्वा । रुद्रेब्भ्यंस्त्वादि
त्त्येब्भ्यंस्त्वासञ्ज्ञानाथान्द्यावापृथिवीमित्त्रावरुणौत्त्वावृष्ट्या
वताम् ॥ व्यन्तुव्वयोक्तꣳरिहाणामरुताम्पृषतीर्ग्गच्छवशापृश्नि
र्ब्भूत्त्वादिवंङ्गच्छततोनोव्वृष्टिमावह ॥ चक्षुष्प्पाऽअग्ग्नेसिचक्षु
र्म्मेपाहि ॥ १६ ॥ यम्परिधिम् ॥ यम्परिधिम्पर्य्यधत्थाऽअग्ग्नेदेव

पणिभिंर्ग्गुह्यमानः॥तन्तंऽएतमनुजोषम्भराम्म्येषनेत्त्वदंपचे
तयाताऽअग्ग्नेःप्प्रियम्पाथोपीतम् ॥ १७॥ सꣳस्स्रवभांगास्त्थे
षाबृहन्तःप्प्रस्तरेष्ठाःपंरिधेयांश्श्चदेवाः ॥ इमांव्वाचंमभिविश्श्वे
गृणन्तंऽआसद्यास्म्मिन्न्बर्हिषिंमादयद्ध्वꣳस्वाहाव्वाट् ॥ १८ ॥
घृताचीस्त्थः॥ घृताचीस्त्थोधुर्य्यौपातꣳसुम्म्नेस्त्थःसुम्म्नेमां
धत्तम् ॥ यज्ञनमंश्श्चतऽउपचयज्ञस्यांशिवेसन्तिष्ठस्वस्विष्टेमेस
न्तिष्ठस्व ॥१९॥[५-४]अग्ग्नेंदब्धायो ॥ शीतमपाहिमांदिद्योः

पाहि प्प्रसित्त्यै पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्मन्न्याऽअविषन्न÷ पितुङ्कृ
णु सुषदा योनौ स्वाहा व्वाडग्न्नये संव्वेशपतये स्वाहा सरस्वत्त्यै यशो
भगिन्न्यै स्वाहा ॥ २० ॥ व्वेदोसि ॥ व्वेदोसि येन त्त्वन्देव व्वेद द्देवे
ब्भ्यो व्वेदो भवस्तेन मह्यं व्वेदो भूयाः ॥ देवा गातुविदो गातुं व्वित्त्वा
गातुमित ॥ मनसस्पतऽइमन्देव यज्ञꣳ स्वाहा व्वाते धाः ॥ २१ ॥
सम्बर्हिः ॥ सम्बर्हिरङ्क्ताꣳ हविषा घृतेन समादित्त्यैर्व्वसुभिः सम्म
रुद्भि÷ ॥ समिन्द्रो व्विश्वदेवेभिरङ्क्तान्दिव्व्यन्नभो गच्छतु यत्स्वाहा

॥ २२ ॥ कस्त्त्वां ॥ कस्त्त्वाव्विमुंञ्चतिसत्त्वाव्विमुंञ्चतिकस्म्मैं
त्त्वाव्विमुंञ्चतितस्म्मैंत्त्वाव्विमुंञ्चति ॥ पोषायरक्षंसाम्भागोसि
॥ २३ ॥ [४] संव्वर्च्चंसा ॥ सं[1]व्वर्च्चंसापयंसासन्तनूभिरगंन्म
हिमनंसासꣳशिवेनं ॥ त्वं[2]ष्ट्टासुदत्त्रोव्विदंधातुरायोनुंमार्ष्टुतन्न्वो
यद्व्विलिष्ट्टम् ॥२४॥ दिविव्विष्ण्णुं÷ ॥ दिविव्विष्ण्णुर्व्यंक्रꣳस्तजा
गंतेनच्छन्दंसाततोनिर्ब्भंक्क्तोयोस्म्मान्द्वेष्ट्टियञ्चंव्वयन्द्विष्म्मो

---

[1] संव्वर्च्चसा । अत्र "परं तु रेफहकाराभ्याम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. १७१ सू.) इत्यनेन रकारात्परस्य चकारस्य द्वित्वम् । [2] त्वष्ट्टा । अत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२-सू.) इत्यनेन टकारस्य द्वित्वम् । एवं दिवि विष्ण्णुः । द्विष्म्मः । योस्म्मान् । इत्येतादृशेषु बोध्यम् ।

न्तरिक्षेव्विष्णुर्व्यक्रꣳस्तत्रैष्टुभेनच्छन्दसाततोनिर्भक्तोयो
स्म्मान्द्वेष्टियञ्च्चव्वयन्द्विष्म्मःपृथिव्व्यांव्विष्णुर्व्यक्रꣳस्तगाय
त्रेणच्छन्दसाततोनिर्भक्तोयोस्म्मान्द्वेष्टियञ्च्चव्वयन्द्विष्म्मो
स्म्मादन्नादस्यैप्प्रतिष्ठायाऽअगन्म्मस्वःसञ्ज्योतिषाभूम ॥२५॥
स्वयम्भूरसि ॥ स्वयम्भूरसिश्श्रेष्ठोरश्मिर्व्वर्च्चोदाऽअसिव्वर्च्चोमे
देहि ॥ सूर्य्यस्यावृतमन्वावर्त्ते ॥ २६ ॥ अग्ग्नेगृहपते । सुगृ
हपतिस्त्वयाग्ग्नेहङ्गृहपतिनाभूयासꣳ सुगृहपतिस्त्वम्मयाग्ग्ने

॥ १३ ॥

गृ॒हप॑तिनाभूयाः॥ अ॒स्थू॒रिणौ॒गार्ह॑पत्त्यानिसन्तुश॒तꣳहि॒माः
सू॒र्य्य॑स्या॒वृत॒मन्वाव॑र्त्ते ॥ २७ ॥ अग्ने॑व्रतपते । व्र॒तम॑चारिष॒
न्तद॑शक॒न्तन्मे॑राधी॒दम॒हँय्य॑ऽएवास्म्मि॒सो॒स्म्मि ॥ २८ ॥
[५] अ॒ग्नये॑कव्य॒वाह॑नाय॒ । स्वाहा॒सोमा॑यपि॒तृम॑ते॒स्वाहा॑ ॥
अप॑हता॒ऽअसु॑रा॒रक्षा॑ꣳसिव्वेदि॒षद॑ः ॥ २९ ॥ येरू॒पाणि॑ ।
प्प्रतिमु॒ञ्चमा॑ना॒ऽअसु॑रा॒ःसन्त॑ःस्व॒धया॒चर॑न्ति ॥ प॒रा॒पुरो॑नि॒
पु॒रोयेभर॑न्त्य॒ग्निष्टाँल्लो॒कात्प्प्रणु॑दा॒त्त्य॒स्म्मात् ॥ ३० ॥ अत्र॑

पितरः ॥ अत्रपितरोमादयध्वँऽयथाभागमावृषायध्वम् ॥
अमीमदन्तपितरोयथाभागमावृषायिषत ॥ ३१ ॥ नमोवः
पितरोरसायनमोवःपितरःशोषायनमोवःपितरोजीवायनमो
वःपितरःस्वधायैनमोवःपितरोघोरायनमोवःपितरोमन्यवेन
मोवःपितरःपितरोनमोवोगृहान्न÷पितरोदत्तसतोव÷पितरोदे
ष्मैतद्व÷पितरोव्वासऽआधत्त ॥ ३२ ॥ आधत्त । पितरो
गर्भङ्कुमारम्पुष्करस्रजम् ॥ यथेहपुरुषोसत् ॥ ३३ ॥ ऊर्ज्जं

व्वहन्तीꣳ ॥ ऊर्ज्जंव्वहन्तीरमृतङ्घृतम्पयं÷कीलालम्परिस्रुतम् ॥ स्वधास्त्थंतर्प्पयंतमेपितॄन् ॥ ३४ ॥ [६] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम्। समिधाग्निं, भूर्भुवःस्वश्चतुष्का, वग्निर्ज्योतिर्द्वे, उपप्रयन्तोऽअध्वरꣳषड्विꣳशतिः, भूर्भुवःस्वश्चतस्रो,गृहामातिस्रः, प्रघासिनोहवामहे पञ्च, पूर्णादर्विद्वे,ऽअक्षन्नमीमदन्तषडे, षते

---

१ ऊर्ज्जम्। अत्र “परं तु रेफहकाराभ्याम्” (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) रेफहकाराभ्यां परं व्यञ्जनं द्विरुच्यते। तेन रकारात्परस्य जकारस्य द्विर्भावः

सप्त, दश ॥ १० ॥ त्रिषष्टिः ॥ ६३ ॥ हरिः ॐ ॥ समिधाग्निम् ॥ समिधाग्निन्दुवस्यतघृतैर्[1]ब्बोधयतातिथिम् ॥ आस्मिन्हव्याजुहोतन ॥ १ ॥ [2]सुसमिद्धायशोचिषे । घृतन्तीव्रञ्जुहोतन ॥ अग्नयेजातवेदसे ॥ २ ॥ तन्त्वा । समिद्भिरङ्गिरोघृतेनवर्द्धयामसि ॥ बृहच्छोचायविष्ठ्य ॥ ३ ॥ उपत्त्वा । ग्नेहविष्मतीर्घृताचीर्य्यन्तुहर्य्यत ॥ जुषस्वसमिधोमम ॥ ४ ॥ [४-१] भूर्भुवः ॥

---

[1] घृतैर्ब्बोधयता । अत्र परं तु रेफहकाराभ्याम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन रकारात्परस्य बकारव्यञ्जनस्य द्वित्वम् । [2] सुसमिद्धाय । अत्र भाविभ्यः सः पं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सुकारात्परस्य सकारस्य षकारे प्राप्ते अनुसन्तनोतु बृहस्पतिसुतस्सुसमिद्धाय० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ क.) इत्यनेन सकारस्य प्रकृतिभावः न षत्वम् ।

भूर्भुवःस्वर्द्यौरिवभूम्नापृथिवीवंव्वरिम्म्णा ॥ तस्यांस्त्तेपृथिविदेवयजनिपृष्ठेग्ग्निमंन्नादमन्नाद्यायादंधे ॥५॥ आयम् ॥ आयङ्गौः पृश्निंरक्क्रमीदसंदन्नमातरंम्पुरः ॥ पितरंञ्चप्प्रयन्त्स्वं÷ ॥ ६ ॥ अन्तश्चंरति । रोचनास्यप्प्राणादंपानती ॥ व्यंकख्यन्महिषोदिवंम् ॥ ७ ॥ त्रिꣳशद्धामं ॥ त्रिꣳशद्धामव्विरांजतिव्वा[1]क्क्पतङ्गायंधीयते ॥ प्रतिवस्तोरहद्द्युभिं÷ ॥८॥ [४-२] अग्निर्ज्योतिं÷ ॥ अ

---

[1] वाक्पतिः । अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम्, तत्र पूर्वः ककारो द्विरुक्तिजः पकारः संयोगः ।

ग्निर्ज्ज्योति॒र्ज्ज्योति॑र॒ग्निश्स्वाहा॒सूर्य्यो॒ज्ज्योति॒र्ज्ज्योति॒ꣳसूर्य्य॒ꣳ
स्वाहा॑ ॥ अ॒ग्निर्व्वर्च्चो॒ज्ज्योति॒र्व्वर्च्च॒ꣳस्वाहा॒सूर्य्यो॒व्वर्च्चो॒ज्ज्योति॒र्व्वर्च्च॒ꣳ
स्वाहा॑ ॥ ज्योति॒ꣳसूर्य्य॒ꣳसूर्य्यो॒ज्ज्योति॒ꣳस्वाहा॑ ॥ ९ ॥ स॒जूर्द्दे॒
वेन॑ । स॒वि॒त्रा स॒जूरात्र्येन्द्र॑वत्त्या ॥ जु॒षा॒णोऽअ॒ग्निर्व्वे॑तु॒स्वाहा॑ ॥
स॒जूर्द्दे॒वेन॑सवि॒त्रा स॒जूरु॒षसेन्द्र॑वत्त्या ॥ जु॒षा॒णश्सूर्य्यो॑व्वेतु॒स्वाहा॑
॥ १० ॥ [२-३] उ॒प॒प्प्र॒यन्तो॑ऽअद्ध्वरम् ॥ उ॒प॒प्प्र॒यन्तो॑ऽअद्ध्वर

---

१ उपप्प्रयन्तोऽअद्ध्वरम् अत्र एदोद्भ्यां पूर्वमकारः (शु. य. प्रा. ४ अ. ६१ सू.) इत्यनेन सर्वत्र पूर्वरूपे प्राप्ते प्रकृतिभाव ऋक्षु (शु. य. प्रा. ४ अ. ८१ सू.) इत्यनेन गाहमानादिभिः सूत्रैरभिनिहितेभ्योऽन्यत्र ऋक्षु प्रकृतिभावविधानसामर्थ्यान्न पूर्वरूपम् ।

म्मन्त्रंव्वोचेमाग्नये ॥ आरेऽअस्म्मेचंशृण्णवते ॥ ११ ॥ अग्नि
र्म्मूर्द्धा । दिवः[१]ककुत्त्पतिः पृथिव्याऽअयम् ॥ अपाꣳरेताꣳसि
जिन्न्वति ॥ १२ ॥ उभावाम् ॥ उभावामिन्द्राग्नीऽआहुवद्ध्या
ऽउभाराधसःसहमादयद्ध्यै ॥ उभादातारांविषाꣳरयीणामुभा
व्वाजस्यसातयेहुवेवाम् ॥ १३ ॥ अयन्ते ॥ अयन्तेयोनिर्ऋत्त्वि
योयतोजातोऽअरोचथाः ॥ तञ्जानन्नग्नऽआरोहाथानोव्वर्द्धया

---

[१] दिवःककुत्पतिः । अत्र दिवोऽककुःपृथिव्योः (शु. य. प्रा. ३ अ. २४ सू.) इत्यनेन अककुत्पृथिव्योर्विसर्जनीयस्य सकारविधानान्नात्र सकारः ककुत्परत्वात् ।

रयिम् ॥ १४॥ अयमिह । प्प्रथमोधायिधातृभिर्होतायजिष्ठो
ऽअद्ध्वरेष्ष्वीड्यः ॥ यमप्प्नवानोभृगवोव्विरुरुचुर्व्वनेषुचित्रंव्वि
ब्भ्वंव्विशेविशे ॥ १५॥ अस्यप्प्रत्नाम् ॥ अस्यप्प्रत्नामनुद्द्युतꣳ
शुक्रन्दुदुह्रेऽअह्रयः ॥ पयः सहस्रसामृषिम् ॥ १६ ॥ तनूपाऽ
अग्नेऽसितन्वम्मेपाह्यायुर्दाऽअग्नेस्यायुर्म्मेदेहिव्वर्च्चोदाऽअग्ने
सिव्वर्च्चोमेदेहि ॥ अग्नेयन्मेतन्वाऽऊनन्तन्मऽआपृण ॥ १७॥
इन्धानास्त्वा । शतꣳहिमाद्द्युमन्तꣳसमिधीमहि ॥ व्वयस्वन्तो

व्वयस्कृतꣳसहस्वन्तꣳसहस्कृतम् ॥ अग्ग्नेसपत्नदम्भनमदब्ब्धा
सोऽअदाब्भ्यम् ॥ चित्रावसोस्वस्त्तितेपारमशीय ॥ १८ ॥
सन्त्वम् ॥ सन्त्वमग्ग्नेसूर्य्यस्यव्वर्च्चसागथाꣳसमृषीणाꣳस्तुते
नं ॥ सम्प्रियेणधाम्न्नासमहमायुषासंव्वर्च्चसासम्प्रजयासꣳराय
स्प्पोषेणग्ग्मिषीय ॥ १९ ॥ अन्धस्त्थ ॥ [1]अन्धस्त्थान्धोव्वो
भक्षीयमहस्त्थमहोव्वोभक्षीयोर्ज्जस्त्थोर्ज्जव्वोभक्षीयरायस्प्पोषं

---

[1] अन्धसःस्थ इतिपदे प्रत्ययसवर्णम्मुदि शाकटायनः (३ अ. ९ क.) इत्यनेन शषसेषु मुत्संज्ञकेषु परेषु विसर्गस्य परसवर्णं भवति तने सकारे मुदि परसवर्णं प्राप्तं परन्तु जित्परे मुदि तु लुङ्ङ्मुदि जित्परे (३ अ. १३ क.) इत्यनेन स्थे जित्परे मुदि सति विसर्गस्य लोपः। तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (४ अ. १०२ क.) इत्यनेन द्वित्वे धस्य चर्त्वे अन्धस्त्थ इति ॥

स्त्थरा॒यस्पोषं॑व्वोभक्षीय ॥ २० ॥ रेव॑ती॒रम॑द्ध्वम् ॥ रेव॑ती॒रम॑
द्ध्वम॒स्मिन्न्योना॑व॒स्मिन्न्गो॒ष्ठेस्मिँल्लो॒केस्मिन्न्क्षये॑ ॥ इ॒हैव
स्त्त॒माप॑गात ॥ २१ ॥ स॒ꣳहि॒तासि॑ । व्विश्वरू॒प्प्यू॒र्ज्जा॑मावि॑श
गौप॒त्त्येन॑ ॥ उप॑त्त्वाग्ग्ने दि॒वेदि॑वे॒दोषा॑वस्त्तर्द्धि॒याव्व॒यम् ॥ नमो॒भ
र॑न्त॒ऽएम॑सि ॥ २२ ॥ राज॑न्तमद्ध्व॒राणा॑म् ॥ राज॑न्तमद्ध्व॒राणा॑ङ्गो॒
पामृ॒तस्य॒दीदि॑विम् ॥ व्वर्द्ध॑मान॒ꣳस्वेदमे॑ ॥ २३ ॥ सन॑ः ॥ सन॑ः
पि॒तेव॑सू॒नवेग्ग्ने॑सूपाय॒नोभ॑व ॥ सच॑स्वानःस्व॒स्त्तये॑ ॥ २४ ॥

अग्ग्नेत्त्वम् ॥ अग्ग्नेत्त्वन्नोऽअन्तमऽउतत्त्राताशिवोभवाव्वरू
त्थ्यः ॥ व्वसुरग्ग्निर्व्वसुश्श्रवाऽअच्छानक्षिद्द्युमत्तमꣳरयिन्दाः
॥ २५ ॥ तन्त्वा ॥ तन्त्वाशोचिष्ठदीदिवःसुम्म्नायनूनमीमहे
सखिब्भ्यः ॥ [1]सनोबोधिश्श्रुधीहवमु[2]रुष्ष्याणोऽअघायतःसम
स्म्मात् ॥ २६ ॥ इडऽएहि ॥ [3]इडऽएह्यदितऽएहिकाम्म्याऽएत ॥

---

[1] सः नो बोधिः । अत्र व्यञ्जने च (शु. य. प्रा. २ अ. १६ सू.) इत्यनेन सः इति पदस्य विसर्जनीयस्य लोपे सनोबोधिः इति सिद्ध्यति ।

[2] उरुष्याणः । अत्र उरुष्यानः इति पदम् । अत्र निपण्णायरथवाहणमिन्द्र० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन नकारस्य णकारे, स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन पस्य द्वित्वम् ।

[3] इडेएहि इतिपदम् । अत्र सन्ध्यक्षरमयवायावम् (शु. य. प्रा. ४-अ-४७ सू.) इत्यनेन इडे इति एकारस्य अयादेशे यवयोः पदान्तयोः स्वरमध्ये लोपः (४ अ. १२५ सू.) इत्यनेन यकारस्य लोपे पुनः स्वरसन्धिप्राप्तौ "न परकालः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४ सू.) इति निषेधः ।

मयिवꣳकामधरणम्भूयात् ॥ २७ ॥ सोमानꣳस्वरणं । कृणु
हिब्रह्मणस्प्पते ॥ कक्षीवन्तँय्यऽऔशिजः ॥ २८ ॥ योरेवान् ॥
योरेवान्योऽअमीवहाव्वसुवित्पुष्टिवर्द्धनः ॥ सनःसिषक्तुय
स्तुरः ॥ २९ ॥ मानः ॥ मानꣳशꣳसोऽअररुषोधूर्त्तिः प्प्रण
ङ्मर्त्त्यस्य ॥ [2]रक्षाणोब्रह्मणस्प्पते ॥ ३० ॥ महित्रीणाम् ॥

---

[1] "पुष्टिवर्द्धनः" अत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. अ. सू. १०२) इति सूत्रेण पुष्टिपदे शषसहानां चतुर्णां वर्णानाम् ऊष्मसंज्ञत्वात् षकारोष्मणः परस्य स्पर्शसंज्ञकस्य टकारस्य द्वित्वं जातम् । तेनैकषकारो द्वौ टकारौ च संयोगः । तत्र प्रथमष्टकारः क्रमजो ज्ञेयः । अन्येष्वप्येतादृशेषु स्थलेषु द्वित्वं बोध्यम् । तथैव पुष्टिवर्द्धनः इत्यत्र वर्द्धनः इति पदे परं तु रेफहकाराभ्याम् (४-१०१) इत्यनेन रकारोत्तरवर्तिनः धव्यञ्जनस्य द्वित्वे जश्त्वे धकारस्य दकारः । [2] रक्षाणः । रक्षा नः इतिपदम् । अत्र निषण्णाय रथवाहणम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन नकारस्य णकारो निपात्यते ।

महि॑त्रीणामवो॑स्तुद्युक्षम्मि॒त्रस्या॑र्य्य॒म्मणः॑ ॥ दु॒रा॒धर्ष॒ँव्वरु॑णस्य
॥ ३१ ॥ न॒हितेषा॑म् ॥ न॒हितेषा॑म॒माच॒ननाद्ध्वं॑सुव्वार॒णेषु॑ ॥ ईशे॑
रि॒पु॒र॒घश॑ꣳसः ॥ ३२ ॥ तेहि । पु॒त्रासो॒ऽअदि॑ते॒ःप्प्रजी॒वसे॒म
र्त्या॑य ॥ ज्योति॒र्य्यच्छ॒न्त्यज॑स्रम् ॥ ३३ ॥ क॒दाच॒न । स्त॒रीर॑
सि॒नेन्द्र॑सश्चसिदा॒शुषे॑ ॥ उपो॒पेन्नुम॑घव॒न्भू॒य॒ऽइन्नु॒ते॒दान॑न्दे॒वस्य॑
पृ॒च्यते ॥ ३४ ॥ तत्स॑वि॒तुः ॥ तत्स॑वि॒तुर्व्वरे॑ण्य॒म्भर्ग्गो॑दे॒वस्य॑
धीमहि ॥ धियो॒योनः॑प्प्रचो॒दया॑त् ॥ ३५ ॥ शतम् ॥ १०० ॥

परिते । दू[1]डभोरथोस्म्माँ२ ॥ ऽअश्नोतुब्विश्वत÷ ॥ येनरक्षं
सिदाशुष÷ ॥ ३६ ॥ [२६-४] भूर्भुव÷ ॥ भूर्भुवᳵस्व÷
सु[2]प्प्रजाःप्प्रजाभि÷स्याꣳसुवीरोब्वीरैःसुपोषᳵपोषैᳵ ॥ नर्य्यं
प्प्रजाम्मेपाहिशꣳस्यपशून्मेपाह्यथर्य्यपितुम्मेपाहि ॥ ३७॥
आगन्म । ब्विश्ववेदसमस्म्मभ्यंब्वसुवित्तमम् ॥ अग्ग्नेसम्म्राड
भिद्युम्न्नमभिसहऽआयच्छस्व ॥ ३८ ॥ अयमग्ग्निः ॥ अय

---

[1] दूडभो रथः । दुःदभः इतिपदम् अत्र "उकारं दुर्दे (शु. य. प्रा. ३ अ. ४२ सू.)" इत्यनेन दुरित्यस्य विसर्गस्य उकारो दकारे परे दन्त्यश्च मूर्धन्यत्वमापद्यते । तेन दकारस्य उकारे दस्य मूर्धन्ये दुउडभः । सवर्णयोरुकारयोः सवर्णदीर्घः । [2] सुप्प्रजाः अत्र "स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (४ अ. १०० सू.)" इत्यने प्रजाशब्दघटितप्रकारे परे पकारस्य द्वित्वम् । एवं वरेण्ण्यम् । पुन्नासः । द्युम्न्नम् एतादृशेषु स्थलेषु ज्ञेयम् ।

म॒ग्निर्गृ॒हप॑ति॒र्ग्गार्ह॑पत्त्यः प्प्र॒जायां᳚व्वसु॒वित्त॑मः ॥ अग्ने॑गृहपते॒
भि॒द्युम्न॑म॒भिस॑ह॒ऽआय॑च्छस्व ॥ ३९ ॥ अ॒यम॒ग्निः ॥ अ॒य
म॒ग्निः पु॑री॒ष्ष्यो॒रयि॒मान्पु॑ष्टि॒वर्द्ध॑नः ॥ अग्ने॑पुरीष्ष्या॒भिद्युम्न
म॒भिस॑ह॒ऽआय॑च्छस्व ॥ ४० ॥ [४-५] गृहा॒मा । बि॑भीत॒मा
व्वे॑पद्ध्व॒मूर्ज्ज॒म्बिब्भ्र॑त॒ऽएम॑सि ॥ ऊर्ज्ज॒म्बिब्भ्र॑द्वः सु॒मनाः॑ सु॒मेधा
गृहा॒नैमि॒मन॑सा॒मोद॑मानः ॥ ४१ ॥ येषा॑म॒ध्येति॑ । प्प्र॒वस॑न्[1]न्येषु॒

---

[1] "प्रवसन्न्येषु" इत्यत्र "स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (१०० शु. य. प्रा. ४ अ. सू.)" इत्यनेन नकारस्य द्वित्वम् ।

सौमनसोबहुः ॥ गृहानुपह्वयामहेतेनोजानन्तुजानतः ॥४२॥
उपहूताऽइह । गावऽउपहूताऽअजावयः ॥ अथोऽअन्नस्य
कीलालऽउपहूतोगृहेषुनꣳ ॥ क्षेमायवꣳशान्त्यैप्रपद्येशिवꣳ
शग्ग्मꣳशँय्योःशँय्योः ॥ ४३ ॥ [३-६] प्रघासिनोहवाम
हे । मरुतश्चरिशादसꣳ ॥ करम्भेणसजोषसꣳ ॥ ४४ ॥
यद्ग्रामे ॥ यद्ग्रामेयदरण्ण्येयत्सभायाँय्यदिन्द्रिये ॥ यदेन
श्चकृमावयमिदन्तदवयजामहेस्वाहा ॥ ४५ ॥ मोषूणः ॥

[1]मोषूणऽइन्द्रात्रपृत्सुदेवैरस्तिहि[2]ष्म्मातेशुष्मिन्नवयाः ॥ महश्चिद्यस्यमीढुषोयव्याहविष्म्मतोमरुतोव्वन्दतेगीः ॥४६॥ अक्रन्कर्म्म । कर्म्मकृतः सहव्वाचामयोभुवा ॥ देवेभ्यःकर्म्मकृत्वास्तम्प्रेतसचाभुवः ॥ ४७ ॥ अवभृथनिचुम्पुण । निचेरुरसिनिचुम्पुणः ॥ अवदेवैर्द्देवकृतमेनोयासिषमवमर्त्यैर्म्मर्त्यकृतम्पुरुराव्णोदेव[3]रिषस्प्पाहि ॥ ४८ ॥ [५-७] पूर्ण्णादर्व्वि ॥

---

१ मो षूणः । अत्र मो षून: इतिपदम् । "निषण्णाय रथवाहणम् (३ अ. ८७ सू.)" इत्यनेन णकारस्य निपातः । २ हिष्म्माते । अत्र हेर्मिथोदयः (३ अ. ६८ सू.) इत्यनेन मकारोदये हिशब्दात्परस्य सकारस्य षकारः । तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" इति द्वित्वम् । ३ देवरिषस्प्पाहि । अत्र "अध्वनो रजसो रिषः स्पृशस्पातौ (३ अ. २८ सू.)" इत्यस्मिन् पातौ इति धातुग्रहणात् पाधातो रूपे परेऽपि रिषः विसर्गस्य सकारः । तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

पूर्ण्णादर्व्विपरापतसुपूर्ण्णापुनरापत । वस्नेवव्विक्रीणावहाऽइष
मूर्ज्जꣳशतक्रतो ॥ ४९ ॥ देहिमे ॥ देहिमेददामितेनिमेधेहि
नितेदधे ॥ निहारंञ्चहरासिमेनिहारन्निर्हराणितेस्वाहा ॥ ५० ॥
[२-८] अक्षन्नमीमदन्त ॥ अक्षन्नमीमदन्तह्यवप्प्रियाऽअ
धूषत ॥ अस्तोषतस्वभानवोव्विप्प्रानविष्ठयामतीयोजान्विन्द्र
तेहरी ॥ ५१ ॥ सुसन्दृशन्त्वा ॥ [1]सुसन्दृशन्त्वाव्वयम्मघवन्व

---

[1] सुसन्दृशम् । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे (३ अ. ५९ सू.)" इत्यनेन षत्वापत्तौ "अनुसन्तनोतु बृहस्पतिसुतस्यसुसमिद्धायसुसन्दृशम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावः न षत्वम् ।

न्दिषीमहि ॥ प्रनूनम्पूर्ण्णवन्धुरस्तुतोयासिव्वशाँ २ ॥ ऽअनु
योजान्विन्द्रतेहरी ॥ ५२ ॥ मनोनु ॥ मनोन्न्वाह्वामहेनारा
शꣳसेनस्तोमेन ॥ पितॄणाञ्चमन्न्मभिꣳ ॥ ५३ ॥ आनꣳ ॥
आनꣳऽएतुमनꣳपुनꣳक्रत्त्वेदक्षायजीवसे ॥ ज्योक्चसूर्य्यन्दृशे
॥ ५४ ॥ पुनर्न्नꣳ । पितरोमनोददातुदैव्योजनꣳ ॥ जीवंव्रा
तꣳसचेमहि ॥ ५५ ॥ व्वयꣳसोम । व्व्रतेतवमनस्तनूषुबिब्भ्र
तꣳ ॥ प्रजावन्तꣳसचेमहि ॥ ५६ ॥ [६-९] एषते । रुद्र

भागःसहस्वस्राम्बिकयातञ्जुषस्वस्वाहैषतेरुद्रभागऽआखुस्ते[१]
पशुः ॥ ५७ ॥ अवरुद्रम् ॥ अवरुद्रमदीमह्यवदेवन्त्र्यम्बकम् ॥
यथानोवस्यसस्करद्[२]यथानःश्रेयसस्करद्[३]यथानोव्यवसाययात्
॥ ५८ ॥ भेषजमसि । भेषजङ्गवेश्वायपुरुषायभेषजम् ॥
सुखम्मेषायमेष्यै ॥ ५९ ॥ त्र्यम्बकँय्यजामहे । सुगन्धिम्पु

---

१ आखुःते। अत्र "तथयोः सम् (३ अ. ८ सू.)" इत्यनेन तकारे परे सत्वे आखुस्ते इति रूपम्। २ वस्यसस्करत् अत्र "समानपदे च (३ अ. ३० क.)" इत्यप्राप्तौ "कविष्करत्कृधिपु (३ अ. ३२ सू.)" इत्यनेन करत्परे विसर्जनीयस्य सकारः। तत "ऊष्मान्तस्थाम्यश्च स्पर्शः" इति ककारस्य द्वित्वम्। ३ श्रेयसस्करत् अत्र "समानपदे च (३ अ. ३० सू.)" इत्यनेन समानपदे विसर्गस्य ककारे परे सकारः। तत "ऊष्मान्तस्थाम्यश्चस्पर्शः (४ अ. १०२ सू.)" इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम्।

ष्टि॒वर्द्ध॑नम् ॥ उ॒र्व्वा॒रु॒कमि॑व॒बन्ध॑नान्मृ॒त्त्योर्म्मु॑क्षीय॒मामृता॑त् ॥
त्र्य॑म्बकँय्यजामहे सु॒ग॒न्धिम्प॑ति॒वेद॑नम् ॥ उ॒र्व्वा॒रु॒कमि॑व॒बन्ध॑नादि॒तोमु॑क्षीय॒मामुत॑÷ ॥ ६० ॥ ए॒तत्ते॑ । रु॒द्राव॒सन्तेन॑
प॒रोमू॒ज॑व॒तोती॑हि ॥ अव॑ततधन्वा॒पिना॑काव॒सᳵकृत्ति॑वासा॒ऽ
अहि॑ꣳसन्नᳵशि॒वोती॑हि ॥ ६१ ॥ त्र्या॒यु॒षञ्ज॒मद॑ग्नेᳵक॒श्यप॑स्य त्र्या॒यु॒षम् ॥ यद्दे॒वेषु॑त्र्या॒यु॒षन्तन्नो॑ऽअस्तु॒त्र्या॒यु॒षम् ॥ ६२ ॥
शि॒वोनाम॑ ॥ शि॒वोनामा॑सि॒स्वधि॑तिस्ते पि॒तानम॑स्तेऽअस्तु॒मा

मा॑हिꣳसीः ॥ निव॑र्त्तया॒म्म्यायु॑षे॒न्नाद्या॑यप्प्र॒जन॑नायरा॒यस्पो
षा॑यसुप्प्रजा॒स्त्वाय॑सु॒वीर्य्या॑य ॥ ६३ ॥ १० ॥ [७-१०]
इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीवेदपुरु
षायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ एदंद्वे, महीनाम्पयश्चतस्र, आकू
त्याऋक्सामयोर्द्विकौ, व्रतंकृणुतषडे, षाते चतस्रो, वस्व्य
सितिस्र, एषतेद्वे, शुक्रंत्वाचतस्रो, ऽऽदित्यास्त्वगष्टौ, दश सप्त
त्रिꣳशत् ॥ १० ॥ ३७ ॥ ४ ॥ हरिःॐ ॥ एदम् ॥ [१]एदम॑गन्म

---

[१] एदमगन् । अत्र आ इदम् अत्र “कण्ठ्यादिवर्ण एकारम् (४ अ. ५३ सू.)” इत्यनेन कण्ठ्यात्परः इवर्णः पूर्वस्वरः परश्च एकारमापद्यते । तेन एदमगन् ।

देवयजंनम्पृथिव्यायत्रंदेवासोऽअजुषन्तव्विश्श्वे ॥ ऋक्सामा ब्भ्याꣳसन्तरन्तोयजुर्ब्भीरायस्प्पोषेणसमिषामदेम ॥ इमाऽ आपꣳशमुंमेसन्तुदेवीरोषधेत्त्रायस्वस्वधितेमैनꣳ[1]हिꣳसीः ॥ १ ॥ आपोऽअस्मान् ॥ आपोऽअस्मान्मातरः[2]शुन्धयन्तुघृतेन नोघृतप्प्वःपुनन्तु ॥ व्विश्श्वꣳहिरिप्प्रम्प्रवहन्तिदेवीरुदिदाब्भ्यः

---

[1] हिंसीः । (हिꣳसीः) अत्र अनुस्वाराच्च तत्पूर्वात् (शु. य. प्रा. ३ अ. ५७ सू.) इत्यनेन षकारापत्तौ अनुसन्तनोतु (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे अथानुस्वारस्य गूमित्यादेशः शषसहरेफेषु (शु. य. प्रा. परिशिष्ट सू.) इत्यनेन अनुस्वारस्य दीर्घगूंत्वम् । [2] शुन्धयन्तु । अत्र स्वरात्० इति सूत्रेण द्वित्वे प्राप्तेऽपि स्ववर्गीये चानुत्तमे (शु. य. प्रा. ४ अ. ११५ सू.) इत्यनेन स्ववर्गीये द्वित्वनिषेधादत्र नकारात्परे स्ववर्गीये धकारे नकारस्य न द्वित्वम् । एवमेवैतादृशेषु स्थलेषु ज्ञेयम् । यथा पुनन्तु । शान्तिः । भोष्छन्दः । सन्तु । अन्तरिक्षात् । अजुषन्त । सन्तरन्तः ।

शुचिरापूतऽएमि ॥ दीक्षातपसोस्तनूरसितान्त्वाशिवाꣳश
ग्ग्माम्परिदधेभद्रंव्वर्ण्णम्पुष्ष्यन्[1] ॥२॥ [२-१] महीनाम्पयः ॥
महीनाम्पयोसिवर्च्चोदाऽअसिवर्च्चोमेदेहि ॥ वृत्रस्यासिकनीनं
कश्चक्षुर्दाऽअसिचक्षुर्म्मेदेहि ॥ ३ ॥ चित्पतिर्म्मा ॥ चित्पति
र्म्मापुनातुव्वाक्पतिर्म्मापुनातुदेवोमासवितापुनात्त्वच्छिद्रेणप
वित्रेणसूर्य्यस्यरश्मिभिः ॥ तस्यतेपवित्रपतेपवित्रपूतस्यय
त्कामम्पुनेतच्छकेयम् ॥४॥ आवः ॥ आवोदेवासऽईमहेव्वामम्प्र

---

[1] पुष्ष्यन् । अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. अ. १०० सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

यत्त्युद्धरे ॥ आवोदेवासऽआशिषोयज्ञियासोहवामहे ॥ ५ ॥
स्वाहायज्ञम् ॥ स्वाहायज्ञम्मनसः स्वाहोरोरन्तरिक्षात्त्स्वाहा
द्यावापृथिवीभ्याꣳस्वाहाव्वातादारभेस्वाहा ॥ ६ ॥ [४-२]
आकूत्त्यैप्प्रयुजे ॥ आकूत्त्यैप्प्रयुजेग्नयेस्वाहामेधायैमनसेग्न
येस्वाहादीक्षायैतपसेग्नयेस्वाहासरस्वत्त्यैपूष्ण्णेग्नयेस्वाहा ॥
आपोदेवीर्ब्बृहतीर्व्विश्वशम्भुवोद्यावापृथिवीऽउरोऽअन्तरिक्ष ॥
बृहस्प्पतयेहविषाव्विधेमस्वाहा ॥ ७ ॥ व्विश्वोदेवस्य ॥ व्विश्वो

देवस्यनेतुर्म्मर्त्तोवुरीतसक्ख्यम् ॥ विश्श्वोरायऽइषुध्यतिद्युम्नंवृ
णीतपुष्यसेस्वाहा ॥८॥ [२-३] ऋक्सामयोःशिल्पे ॥ ऋक्सा
मयोःशिल्पेस्त्थस्तेवामारंभेतेमापातमास्ययज्ञस्योदृचः ॥ श
र्म्मासिशर्म्ममेयच्छनमस्तेऽअस्तुमामाहिꣳसीः ॥ ९ ॥ ऊर्ग्ग
सि ॥ ऊर्ग्गस्याङ्गिरस्यूर्ण्णम्म्रदाऽऊर्ज्जंमयिधेहि ॥ सोमस्यनी
विरसिविष्ण्णोःशर्म्मासिशर्म्मयजमानस्येन्द्रस्ययोनिरसिसुस
स्याःकृषीस्कृधि ॥ उच्छ्रयस्ववनस्पतऽऊर्द्ध्वोमापाह्यꣳहसऽ

आस्यय॒ज्ञस्यो॒द्दृचः॑ ॥ १० ॥ [२-४] ब्र॑तङ्कृ॒णुत । ब्र॒तङ्कृ॒णुता॒ग्निर्ब्र॑ह्मा॒ग्निऽर्य॒ज्ञोव्वन॒स्प्पति॑ऽर्य॒ज्ञियः॑ ॥ दैवी॒न्धियं॑म्मनामहेसु॒मृडी॒काम॒भिष्ट॑येव्वर्च्चो॒धाँऽय॒ज्ञवा॑हसꣳसु॒ती॒र्त्था॑नोऽअस॒द्वशे॑॥येदे॒वाम॑नो॒जाताम॑नो॒यु॒जो॒दक्ष॑क्क्रतव॒स्त्तेनो॑वन्तु॒तेनः॑पान्तु॒तेब्भ्य॒ꣳस्वाहा॑ ॥ ११ ॥ श्वा॒त्त्राःपी॒ताः ॥ श्वा॒त्त्राःपी॒ताभ॑वतयू॒यमा॑पोऽअ॒स्स्माक॑म॒न्तरु॒दरे॑सु॒शेवाः॑ ॥ ताऽअ॒स्स्मभ्य॑मय॒क्ष्मा

---

१ अग्न वृतम् कृणुत इति पदम् । स्पर्शे परपञ्चमस्य (शु. य. प्रा. ४ अ. १२ सू.) इत्यनेन मकारस्य स्पर्शवर्णपरे स्पर्शवर्णस्य पञ्चमाक्षरो भवति तेन ङकारः । एवन्ते तत्र नकारः ।

ऽअनमीवाऽअनागसꣳस्वदन्तुदेवीरमृताऽऋतावृधः ॥ १२ ॥ इयन्ते । यज्ञियान्तनूरपोमुञ्चामिनप्प्रजाम् ॥ अꣳहोमुचꣳस्वाहाकृताꣳपृथिवीमाविशतपृथिव्यासम्भव ॥ १३ ॥ अग्नेत्त्वम् ॥ अग्नेत्त्वꣳसुजागृहिव्वयꣳसुमन्दिषीमहि ॥ रक्षाणोऽअप्प्रयुच्छन्प्रबुधेनꣳ[1]पुनस्कृधि॥ १४ ॥पुनर्म्मनः ॥ पुनर्म्मनꣳपुनरायुर्म्मऽआगन्पुनः प्प्राणःपुनरात्त्मामऽआगन्पुनश्चक्षुꣳ

---

[1] पुनस्कृधि । अत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वे प्राप्ते ऋवर्णे (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन ऋवर्णपरे स्पर्शे निषेधान्न ककारस्य द्वित्वम् । यत्र यत्र ऊष्मभ्योऽन्तःस्थेभ्यश्च परः स्पर्शवर्णः ऋविशिष्टश्चेत्तत्र तत्र द्वित्वाभावो ज्ञेयः । यथा-कृपीस्कृधि ।

पु॒नᳲश्रोत्र॑म्म॒ऽआग॑न् ॥ वै॒श्वा॒न॒रोऽअद॑ᳶधस्त्तनू॒पाऽअ॒ग्निर्न्न॑ः
पातुदु॒रि॒ताद॑व॒द्यात् ॥ १५ ॥ त्वम॑ग्ने । व्रत॒पाऽअ॑सिदे॒वऽ
आमर्त्त्ये॒ष्ष्वा ॥ त्वँय्य॒ज्ञेष्ष्वीड्य॑ः ॥ रास्वेय॑त्त्सो॒माभू॒यो॑
भरदे॒वोन॑ःसवि॒ताव्वसो॑र्द्दा॒ताव्वस्व॑दात् ॥ १६ ॥ [६-५]
ए॒षाते॑ । शु॒क्रत॒नू॒रे॒तद्व॒र्च॒स्त्तया॒सम्भ॑व॒भ्भ्राजं॑ङ्गच्छ ॥ जूर॑सि
धृ॒तामन॑सा॒जुष्ट्टा॒व्विष्ण्ण॑वे ॥ १७ ॥ तस्या॑स्त्ते । स॒त्यस॑वसᳲ
प्प्रस॒वेत॒न्न्वो॒य॒न्त्रम॑शी॒यस्वाहा॑ ॥ शु॒क्रम॑सिच॒न्द्रम॑स्य॒मृत॑मसिवै

श्वदे॒वम॑सि ॥ १८ ॥ चिद॑सि । म॒नासि॒धीर॑सि॒दक्षि॑णासि॒क्ष॒
त्रिया॑सिय॒ज्ञिया॒स्यदि॑तिरस्युभयतꣳशी॒र्ष्ण्णी ॥ सान॒ꣳसुप्प्राची॒
सुप्प्र॑तीच्च्येधिमि॒त्रस्त्वा॑प॒दिब॑ध्नीताम्पू॒षाद्ध्व॑नस्प्पा॒त्विन्द्रा॒या
द्ध्य॑क्षाय ॥ १९ ॥ अनु॑त्त्वा । मा॒ताम॑न्यता॒मनु॑पि॒तानु॒भ्राता॒
सग॒र्भ्योनु॒सखा॒सयू॑त्थ्यꣳ ॥ सादे॑विदे॒वमच्छे॒हीन्द्रा॑य॒सोम॑ꣳरु॒
द्रस्त्वाव॑र्त्तयतुस्व॒स्तिसोम॑सखा॒पुन॒रेहि॑ ॥ २० ॥ [४-६]
वस्व्य॑सि ॥ वस्व्य॒स्यदि॑तिरस्यादि॒त्त्यासि॑रु॒द्रासि॑च॒न्द्रासि॑ ॥

बृहस्प्पतिंष्ट्वासुम्म्नेरंम्म्णातुरुद्द्रोव्वसुंभिराचंके ॥ २१ ॥ अदिं
त्त्यास्त्त्वा । मूर्द्धन्नाजिघर्म्मिदेवयजंनेपृथिव्याऽइडांयास्प्पद
मंसिघृतवत्त्स्वाहा ॥ अस्म्मेरंमस्वास्म्मेतेबन्धुस्त्त्वेरायोमेरायो
माव्वयꣳरायस्प्पोषेणव्वियौष्म्मतोतोरायं÷ ॥ २२ ॥ [1]संमंक्ख्ये ।
देव्या धियासन्दक्षिंणयोरुचंक्षसा ॥ मामऽआयुꣳप्प्रमोषीम्मोंऽ
अहन्तवंव्वीरंव्विंदेयतवंदेविसन्द्दृशिं ॥ २३ ॥ [३-७] एषतें ।

---

[1] समक्ख्ये । अत्र स्वरात्संयोगा० (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन खकारस्य द्वित्वे जाते प्रथमैर्द्वितीयास्तृतीयैश्चतुर्थाः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०८ सू.) इत्यनेन खस्थाने ककारो विहितः ।

गायत्त्रोभागऽइतिमेसोमायब्ब्रूतादेषतेत्त्रैष्टुभोभागऽइतिमेसो
मायब्ब्रूतादेषतेजागतोभागऽइतिमेसोमायब्ब्रूताच्छन्दोनामा
नाꣳसाम्म्राज्ज्यङ्गच्छेतिमेसोमायब्ब्रूतादास्म्माकोसिशुक्क्रस्ते
ग्ग्रह्योविचितस्त्वाविचिन्वन्तु ॥ २४ ॥ अभित्त्यम् ॥ अभि
त्त्यन्देवꣳ[1]सवितारमोण्ण्योः कविक्क्रतुमर्च्चामिसत्त्यसवꣳरत्नधा
मभिप्प्रियम्मतिङ्कविम् ॥ ऊर्द्ध्वायस्यामतिर्भाऽअदिद्युतत्त्सवी

---

[1] देवꣳसवितारमोण्ण्योः । अत्र देवम् इत्यस्य मकारस्य अनुस्वारं रोष्मसु मकारः (शु. य. प्रा. ४ अ-१ सू.) इत्यनेन उष्मणि सकारे परे अनुस्वारे अथानुस्वारस्य गूंमित्यादेशः शषसहरेफेषु (का. प. १ सू.) इत्यनेन (गूंकारे) कृते गूंविशिष्टं रूपम् । एवम् उरुꣳहिराजा । अꣳहोमुचः । इत्यादिस्थलेषु गूंकारोऽनेन ज्ञेयः । वयꣳसुम. । अग्ने त्वꣳसुजा. । सोमꣳरुद्रस्त्वा. ।

मनिर्हिरंण्ण्यपाणिरमिमीतसुक्रतुःकृपास्वंः॥ प्रजाभ्यंस्त्त्वा
प्प्रजास्त्त्वांनुप्प्राणंन्तुप्प्रजास्त्त्वमंनुप्प्राणींहि॥२५॥[२-८]
शुक्रन्त्वां। शुक्रेणंक्रीणामिचन्द्रञ्चन्द्रेणामृतंममृतेंन॥ सग्ग्मे
तेगोरस्म्मेतेंचन्द्राणितपंसस्त्तनूरंसिप्प्रजापंतेर्व्वर्ण्णःपरमेणंप
शुनांक्रीयसेसहस्रपोषम्पुंषेयम्॥२६॥ मित्रोनंः॥ मित्रोनऽए
हिसुमिंत्रधऽइन्द्रस्योरुमाविंशदक्षिणमुशन्नुशन्तꣳस्योनःस्यो
नम्॥ स्वानभ्राजाङ्घारेबम्भांरेहस्त्तसुहंस्त्तकृशांनवेतेवंःसोम

ऋय॑णा॒स्ता॒त्र॑क्षध्व॒म्मावो॑दभन् ॥ २७ ॥ परि॑मा । ग्ने॒दु॒श्च॑रिता
द्बा॒ध॒स्वा॒मा॒सुच॑रितेभज ॥ उदा॒यु॑षा॒स्वा॒यु॒षोद॑स्थाम॒मृता॒ँ २ ॥
ऽअनु॑ ॥ २८ ॥ प्रति॒पन्था॑म् ॥ प्रति॒पन्था॑मपद्महि स्व॒स्ति॒गा
म॒ने॑हस॑म् ॥ येन॒विश्वाः॒परि॒द्विषो॑वृ॒णक्ति॑वि॒न्दते॒वसु॑ ॥ २९ ॥
[४-९] अदि॑त्या॒स्त्वक् ॥ अदि॑त्या॒स्त्वग॒स्यदि॑त्यै॒सद॒ऽआ
सी॑द ॥ अस्त॑भ्ना॒द्द्यां॑वृष॒भोऽअ॒न्तरि॑क्ष॒ममि॑मीत॒वरि॒माणं॑पृ ॥३०॥
थि॒व्याः ॥ आसी॑दु॒द्विश्वा॒भुव॑नानि स॒म्राड्विश्वे॑त्तानि॒वरु॑णस्य

व्व्रतानि ॥ ३० ॥ व्वनेषुवि ॥ व्वनेषुव्व्यन्तरिक्षन्ततानव्वाजमर्व्वत्त्सुपयंऽउस्रियासु ॥ हृत्त्सुक्क्रतुंव्वरुणोव्विक्ष्वग्निन्दिवि सूर्य्यमदधात्त्सोममद्रौ ॥ ३१ ॥ सूर्य्यस्यचक्षुः ॥ सूर्य्यस्य चक्षुरारोहाग्नेरक्ष्णःकनीनकम् ॥ [1]यत्रैतशेभिरीयसेभ्राजमानोव्विपश्चिता ॥ ३२ ॥ उस्रावेतम् ॥ उस्रावेतन्धूर्षाहौयुज्ज्येथामनश्श्रूऽअवीरहणौब्रह्मचोदनौ ॥ स्वस्त्तियजमानस्यगृहा

---

१ अत्र स्वरात्संयोगा० (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन द्वित्वे प्राप्ते न क्षवृचिश्विसतयेभ्यस्त्रैकम् (शु. य. प्रा. ६ अ. २७ सू.) इत्यनेनैतेभ्यः परस्य त्रशब्दस्य द्वित्वं न भवति तेन क्षत्र, वृत्र, चित्रम्। श्वित्रम्, सत्रस्य। तत्र गच्छ, यत्र पूर्वे। इत्येतेषु द्वित्वाभावो ज्ञेयः।

न्ग॑च्छतम् ॥ ३३ ॥ भ॒द्रोमे॑ । सि॒प्प्रच्च्य॑वस्वभुवस्प्पते॒व्विश्श्वा॑
न्य॒भिधामा॑नि ॥ मात्त्वा॑परिप॒रिणो॑व्विद॒न्मात्त्वा॑परिप॒न्थिनो॑
व्विद॒न्मात्त्वा॒वृका॑ऽअघा॒यवो॑व्विदन् ॥ श्ये॒नोभू॒त्त्वापरा॑पत॒यज॑
मानस्यगृ॒हान्ग॑च्छ॒तन्नौ॑सँस्कृ॒तम् ॥ ३४ ॥ नमो॑मि॒त्रस्य॑ ॥ नमो॑
मि॒त्रस्य॒व्वरु॑णस्य॒चक्ष॑सेम॒होदे॒वाय॒तदृ॒तꣳस॑पर्य्यत ॥ दू॒रे॒दृशे॑दे॒व
जा॑तायके॒तवे॑दि॒वस्प्पु॒त्राय॒सूर्य्या॑यशꣳसत ॥ ३५ ॥ व्वरु॑णस्यो॒
त्तम्भ॑नम् ॥ व्वरु॑णस्यो॒त्तम्भ॑नमसि॒व्वरु॑णस्यस्कम्भ॒सर्ज्ज॑नीस्त्थो॒

व्वरु॑णस्यऽऋ॒तसद॑न्न्यसि॒व्वरु॑णस्यऽऋ॒तसद॑नमसि॒व्वरु॑णस्यऽऋ॒त
सद॑न॒मासी॑द ॥ ३६ ॥ याते॑ ॥ याते॒धामा॑निह॒विषा॒यज॑न्ति॒
ताते॒विश्वा॑परि॒भूर॑स्तुय॒ज्ञम् ॥ ग॒य॒स्फान॑÷प्प्र॒तर॑णःसु॒वीरो
वीरह॒ाप्प्रच॑रासोम॒दुर्य्याँन् ॥ ३७ ॥ [८-१०] इतिश्रीवाज
सनेयसंहितायांचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥
अनुवाकसूत्रम्–अग्नेस्तनू, रापतयेत्वाचतुष्कौ, तप्तायनीमेद्वे,
इन्द्रघोषस्त्वास्तिस्रो, युंजतेमनाष्टौ, देवस्यत्वाचतस्रो, देव

स्यत्वापंच, विभूरसिचतस्रो, ज्योतिरसिष, डुरुविष्णोतिस्रो,
दश त्रिचत्वारिꣳशत् ॥ [अ. ५ मं. ४३-अनु० १०] हरिः ॐ ॥
अ॒ग्नेस्त॒नूः ॥ अ॒ग्नेस्त॒नूर॑सि॒विष्ण्ण॑वे त्त्वा॒सोम॑स्यत॒नूर॑सि॒वि
ष्ण्ण॑वे॒त्त्वाति॑थेराति॒थ्यम॑सि॒विष्ण्ण॑वेत्त्वाऽश्श्ये॒नाय॑त्त्वासोम॒
भृते॒विष्ण्ण॑वेत्त्वा॒ग्नये॑त्त्वारायस्प्पोष॒दे विष्ण्ण॑वेत्त्वा ॥ १ ॥
अ॒ग्नेर्ज्जनि॑त्त्रम् ॥ अ॒ग्नेर्ज्जनि॑त्त्रमसि॒वृष॑णौस्त्थऽउ॒र्व्वश्श्य॑स्या॒
युर॑सिपु॒रूर॑वाऽअसि ॥ गा॒य॒त्त्रेण॑त्त्वा॒च्छन्द॑सामन्थामि॒त्त्रैष्टु॑भे

॥२२॥

नत्त्वाच्छन्दसामन्थामिजागतेनत्त्वाच्छन्दसामन्थामि ॥ २ ॥ भवतन्नः ॥ भवतन्नःसमनसौसचेतसावरेपसौ ॥ मायज्ञꣳहिꣳसिष्टम्मायज्ञपतिञ्जातवेदसौशिवौभवतमद्यनः ॥ ३ ॥ अग्नावग्निः ॥ अग्नावग्निश्चरतिप्प्रविष्टऽऋषीणाम्पुत्रोऽअभिशस्तिपावा ॥ सनःस्योनःसुयजायजेहदेवेभ्योहव्यꣳसदमप्प्रयुच्छन्त्स्वाहा ॥ ४ ॥ [४-१] आपतयेत्त्वा ॥ आपतयेत्त्वापरिपतयेगृह्णामितनूनप्त्रेशाक्वरायशक्मनऽओजि

ष्टाय ॥ अना॑धृष्टमस्यनाधृ॒ष्यन्दे॒वाना॒मोजोन॑भिशस्त्यभि
शस्ति॒पाऽअ॑नभिशस्ते॒न्यमञ्ज॑सास॒त्यमु॒प॑गेषꣳस्वि॒तेमा॑धाः
॥ ५ ॥ अग्ने॑व्व्रतपाः ॥ अग्ने॑व्व्रतपा॒स्त्वेव्व्र॑तपा॒यातव॑त॒नूरि॒यꣳ
सामयि॒योमम॑त॒नूरे॒षासात्त्वयि ॥ स॒हनौ॑व्व्रतपतेव्व्र॒तान्यनु॑मे
दी॒क्षान्दी॒क्षाप॑ति॒र्म्मन्य॑ता॒मनु॒तप॒स्तप॑स्प्पतिः ॥ ६ ॥ अ॒ꣳ
शुर॑ꣳशुष्टे । देव॒सो॒माप्प्या॑यता॒मिन्द्रा॑यैकधन॒विदे॑ ॥ आतुभ्य॒
मिन्द्र॒ꣳप्प्याय॑ता॒मात्त्वमिन्द्रा॑यप्प्यायस्व ॥ आप्प्या॑यया॒स्म्मा

न्तसर्वा॑न्त्सु॒न्न्यामे॒धया॑स्व॒स्त्तिते॑देवसोमसु॒त्त्याम॑शीय ॥ एष्ट्टा
रा॒यꣳप्प्रेषेभगा॑यऽऋ॒तमृ॑तवा॒दे॒भ्योनमो॒द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑म्
॥ ७॥ याते॑ ॥ याते॑ऽअग्ने॑यꣳश॒याप्त॒नू॒र्व्वर्षि॑ष्ठागह्व॒रे॒ष्ठा ॥ उ॒ग्रं
व्वचो॒ऽअपा॑वधी॒त्त्वे॒षंव्वचो॒ऽअपा॑वधी॒त्त्स्वाहा॑ ॥ याते॑ऽअग्ने॑रजꣳ
श॒याप्त॒नू॒र्व्वर्षि॑ष्ठागह्व॒रे॒ष्ठा ॥ उ॒ग्रंव्वचो॒ऽअपा॑वधी॒त्त्वे॒षंव्वचो॒ऽ
अपा॑वधी॒त्त्स्वाहा॑ ॥ याते॑ऽअग्ने॑हरि॒श॒याप्त॒नू॒र्व्वर्षि॑ष्ठागह्व॒रे॒ष्ठा ॥
उ॒ग्रंव्वचो॒ऽअपा॑वधी॒त्त्वे॒षंव्वचो॒ऽअपा॑वधी॒त्त्स्वाहा॑ ॥ ८॥ [४-२]

१४९

संहि. त॒प्ताय॑नीमे ॥ त॒प्ताय॑नीमेसिवि॒त्ताय॑नीमे॒स्यव॑तान्मानाथि॒ता पू. अ.
३४ ॥ द॒व॑तान्माव्यथि॒तात् ॥ वि॒दे॒द॒ग्निर्न्नभो॒नामाग्ने॑ऽअङ्गि॒र॒ऽआयु॑ ॥ ५ ॥
ना॒नाम्ने॑हि॒यो॒स्याम्पृ॑थि॒व्याम॑सि॒यत्ते॑ना॑धृष्ट॒न्नाम॑य॒ज्ञिय॒न्तेन॒
त्त्वाद॑धेवि॒दे॒द॒ग्निर्न्नभो॒नामाग्ने॑ऽअङ्गि॒र॒ऽआयु॑ना॒नाम्ने॑हि॒यो
द्वि॒तीय॑स्याम्पृथि॒व्याम॑सि॒यत्ते॑ना॑धृष्ट॒न्नाम॑य॒ज्ञिय॒न्तेन॒त्त्वाद॑धे
वि॒दे॒द॒ग्निर्न्नभो॒नामाग्ने॑ऽअङ्गि॒र॒ऽआयु॑ना॒नाम्ने॑हि॒यस्तृ॒तीय॑ ॥ ३४ ॥
स्याम्पृथि॒व्याम॑सि॒यत्ते॑ना॑धृष्ट॒न्नाम॑य॒ज्ञिय॒न्तेन॒त्त्वाद॑धे ॥ अनु॑

त्त्वादेववीतये ॥ ९ ॥ सिं[1]ꣳह्यसि । सपत्नसाहीदेवेब्भ्यं÷कल्प्प
स्वासिꣳह्यसिसपत्नसाहीदेवेब्भ्यं÷शुन्धस्वासिꣳह्यसिसपत्न
साहीदेवेब्भ्यं÷शुम्भस्व ॥ १० ॥ [२-३] इन्द्रघोषस्त्त्वा ॥ इन्द्र
घोषस्त्त्वावसुभि÷पुरस्त्तात्त्पातुप्प्रचेतास्त्त्वारुद्रैःपश्चात्त्पातुम
नोजवास्त्त्वापितृभिर्द्दक्षिणतःपातुव्विश्श्वकर्म्मात्त्वादित्त्यैरुत्तर
तःपात्त्विदमहन्तप्तंव्वार्बहिर्द्धायज्ञान्निःसृजामि ॥ ११ ॥

---

[1] अत्र अनुस्वारं रोप्मसु मकारः (शु. य. प्रा. ४ अ० १ सू.) इत्यनेन मकारस्यानुस्वारे कृते अथानुस्वारस्य गूमित्यादेशः शषसहरेफेषु (शु. य. प्रा. परिशि. सू.) इत्यनेन दीर्घगूंकारे प्राप्ते नानुस्वारः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०९ सू.) इत्यनेन स्योन इति संयोगे परे सकारे न दीर्घगुंकारः किन्तु ह्रस्वः ।

सिꣳह्यसि ॥ सिꣳह्यसिस्वाहासिꣳह्यस्यादित्त्यवनिःस्वाहा
सिꣳह्यसिब्ब्रह्मवनि÷क्षत्त्रवनिःस्वाहासिꣳह्यसिसुप्प्रजाव
नीरायस्प्पोषवनिःस्वाहासिꣳह्यस्यावहदेवाँयजमानायस्वा
हाभूतेब्भ्यस्त्वा ॥ १२ ॥ ध्रुवोसि । पृथिवीन्दृꣳहद्ध्रुवक्षिदस्य
न्तरिक्षन्दृꣳहाच्युतक्षिदसिदिवन्दृꣳहाग्न्ने÷पुरीषमसि ॥ १३ ॥
[३-४] युञ्जतेमन÷ ॥ युञ्जतेमनऽउतयुञ्जतेधियोव्विप्प्राव्वि ॥ ३५ ॥
प्प्रस्यबृहतोव्विपश्चित÷ ॥ व्विहोत्त्रादधेव्वयुनाविदेकऽइन्मही

देवस्यसवितुःपरिष्टुतिꣳस्वाहा ॥ १४ ॥ इदंव्विष्ण्णु÷ ॥ इदं
व्विष्ण्णुर्व्विचक्रमेत्रेधानिदधेपदम् ॥ समूढमस्यपाꣳसुरेस्वाहा
॥१५॥ इरावतीधेनुमती ॥ इरावतीधेनुमतीहिभूतꣳसूयवसिनी
मनवेदशस्या ॥ व्व्यस्कभ्नारोदसीव्विष्ण्णवेतेदाधर्त्थपृथिवीम
भितोमयूखैꣳस्वाहा ॥ १६ ॥ देवश्रुतौदेवेषु ॥ देवश्रुतौदेवेष्वा
घोषतम्प्राचीम्प्रेतमद्ध्वरङ्कल्पयन्तीऽऊर्द्ध्वँयज्ञन्नयतम्माजिह्व
रतम् ॥ स्वङ्गोष्ठमावदतन्देवी[1]दुर्य्येऽआयुर्म्मानिर्व्वादिष्टम्प्रजा

---

[1] अत्र रकारात्परस्य यकारस्य परंतु रेफहकाराभ्याम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन द्वित्वम् ।

म्मानिर्व्वादिष्टमत्रंरमेथांव्वर्ष्म्मन्पृथिव्याः ॥ १७ ॥ व्विष्णोर्न्नु[1] ।
कंव्वीर्य्याणिप्प्रवोचंयःपार्त्थिवानिव्विममेरजाᳪंसि ॥ योऽ
अस्कभायदुत्तरꣳसधस्त्थंव्विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायोव्विष्णवे
त्त्वा ॥ १८ ॥ दिवोवा । व्विष्णऽउतवापृथिव्यामहोवाव्वि
ष्णऽउरोरन्तरिक्षात् ॥ उभाहिहस्ताव्वसुनापृणस्वाप्प्रयच्छद
क्षिणादोतसव्याद्विष्णवेत्त्वा ॥ १९ ॥ प्रतत् ॥ प्रतद्विष्णु

---

[1] अत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वम् ॥ यथा—विष्णाऽउत वा । विष्णऽ उरोर० । द्विष्णवे त्वा । प्रतद्विष्णुः । विष्णोरराटम् । इत्यादिषु बोध्यम् ।

स्त्तवतेव्वीर्य्यैणमृगोनभीमःकुचरोगिरिष्ठाः ॥ यस्योरुषुत्त्रिषु
व्विक्क्रमणेष्ष्वधिक्षियन्तिभुवनानिव्विश्श्वा ॥ २० ॥ व्विष्ण्णोररा
टम् ॥ व्विष्ण्णोरराटमसिव्विष्ण्णोःश्न्नप्त्रेस्त्थोव्विष्ण्णोःस्यूर
सिव्विष्ण्णोर्द्ध्रुवोसि ॥ व्वैष्ण्णवमसिव्विष्ण्णवेत्त्वा ॥२१॥ [८-५]
देवस्यत्त्वा । सवितुःप्प्रसवेश्श्विनोर्ब्बाहुब्भ्याम्पूष्ण्णोहस्त्ता
ब्भ्याम् ॥ आददेनार्य्यसीदमहꣳरक्षसाङ्ग्रीवाऽअपिकृन्तामि ॥
बृहन्नसिबृहद्द्रवाबृहतीमिन्द्रायव्वाचंव्वद ॥ २२ ॥ रक्षोहणंव्व

लगहनम् ॥ रक्षोहणँव्वलगहनँव्वैष्ण्णवीमिदमहन्तंव्वलगमुत्कि
रामियम्मेनिष्ट्योयममात्त्योनिचखानेदमहन्तंव्वलगमुत्किरा
मियम्मैसमानोयमसंमानोनिचखानेदमहन्तंव्वलगमुत्किरा
मियम्मेसबन्धुर्य्यमसंबन्धुर्न्निचखानेदमहन्तंव्वलगमुत्किरा
मियम्मैसजातोयमसंजातोनिचखानोत्कृत्त्याङ्किरामि॥२३॥
स्वराडसि । सपत्नहासत्रराडस्यभिमातिहाजनराडसिरक्षोहा
सर्व्वराडस्यमित्रहा ॥ २४ ॥ रक्षोहणोवः ॥ रक्षोहणोवोव्व ॥ ३७ ॥

लगहनꣳम्प्रोक्षामिव्वैष्ण्णवान्न्रक्षोहणोवोव्वलगहनोवनयामिव्वै
ष्ण्णवान्न्रक्षोहणोवोव्वलगहनोवस्तृणामिव्वैष्ण्णवान्न्रक्षोहणौवां
व्वलगहनाऽउपदधामिव्वैष्ण्णवीरक्षोहणौवांव्वलगहनौपर्य्यूहा
मिव्वैष्ण्णवीव्वैष्ण्णवमसिव्वैष्ण्णवास्त्थ ॥ २५ ॥ [४-६] देवस्य
त्त्वा । सवितुःप्प्रसवेश्विनोर्ब्बाहुब्भ्याम्पूष्ण्णोहस्त्ताब्भ्याम् ॥
आददेनार्य्यसीदमहꣳरक्षसाङ्ग्रीवाऽअपिकृन्तामि ॥ यवोसि
यवयास्म्मद्द्वेषोयवयारातीर्द्दिवेत्त्वान्तरिक्षायत्त्वापृथिव्यैत्त्वा

शुन्ध॑न्ताँल्लो॒काःपि॑तृ॒षद॑नाᳶपि॑तृ॒षद॑नमसि ॥ २६ ॥ उद्दि॑
वं॑म् ॥ उद्दिवꣳ॑स्तभा॒नान्तरि॑क्षम्पृण॒दृꣳह॑स्वपृथि॒व्यान्द्यु॑तान
स्त्वा॑मारु॒तोमि॑नोतु॒मित्रा॒वरु॑णौध्रु॒वेण॒धर्म्म॑णा ॥ ब्र॒ह्म॒वनि॑
त्वाक्षत्र॒वनि॑रायस्पो॒ष॒वनि॒पर्य्यू॑हामि ॥ ब्रह्म॑दृꣳहक्ष॒त्रन्दृꣳह
हायु॑र्दृꣳहप्प्र॒जान्दृꣳ॑ह ॥ २७ ॥ ध्रु॒वासि॑ । ध्रु॒वो॒यँय्यज॑मानो॒
स्मिन्ना॒यत॑नेप्प्र॒जया॑प॒शुभि॑र्भूयात् ॥ घृ॒तेन॒द्यावापृथिवी ॥ ३८ ॥
पू॒र्य्यै॑थामिन्द्र॑स्यच्छ॒दिर॑सिवि॒श्वज॒नस्य॑च्छा॒या ॥ २८ ॥ परि॑

त्वा । गिर्व्वणोगिरंऽइमाभंवन्तुव्विश्वतं÷ ॥ वृद्धायुमनुवृद्धयो
जुष्टांभवन्तुजुष्टंयः ॥ २९ ॥ इन्द्रंस्यस्यूः ॥ इन्द्रंस्यस्यूरसी
न्द्रंस्यद्ध्रुवोसि ॥ ऐन्द्रमंसिव्वैश्वदेवमंसि ॥ ३० ॥ [५-७]
व्विभूरंसि । प्प्रवाहंणोव्वह्निरसिहव्व्यवाहंनः ॥ श्वात्रोसिप्प्रचे
तास्तुथोसिव्विश्ववेदाऽउशिगंसि ॥ ३१ ॥ उशिगंसि । कवि
रङ्घांरिरसिबम्भांरिरवस्यूरंसिदुवंस्वाञ्छुन्ध्यूरंसिमार्ज्जालीयं÷
सम्म्राडंसिकृशानुं÷परिषद्योंसिपवंमानोनभोंसिप्प्रतक्वांमृष्टो

सिहव्व्यसूदंनऽऋतधांमासिस्वर्ज्योतिंःसमुद्रोसि ॥ ३२ ॥
॥३९॥ समुद्रोसि। व्विश्वव्व्यंचाऽअजोस्येकंपादहिंरसिबुध्न्योव्वागंस्यैन्द्र
मंसिसदोस्यृतंस्यद्वारौमामासन्ताप्तमद्ध्वंनामद्ध्वपतेप्प्रमांतिर
स्वस्त्तिमेस्म्मिन्पथिदेवयानेंभूयान्मित्रस्यंमा ॥ ३३ ॥ मित्र
स्यंमा ॥ मित्रस्यंमा चक्षुंषेक्षद्ध्वमग्नंयःसगराःसगंरास्त्थ
सगंरेणनाम्म्नारौद्रेणानींकेनपातमांग्नयःपिपृतमांग्नयोगोपा ॥ ३९ ॥
यतंमानमोवोस्त्तुमामांहिꣳसिष्ट ॥ ३४ ॥ [४-८] ज्योति

रसि । व्विश्वरूपंव्विश्वेषान्देवानांꣳसमित् ॥ त्वꣳसोमतनू
कृद्भ्योद्वेषोभ्योन्यकृतेभ्यऽउरुयन्तासिव्वरूथꣳस्वाहाजुषा
णोऽअप्सुराज्ज्यंस्यव्वेतुस्वाहा ॥ ३५ ॥ शतम् ॥ २०० ॥
अग्नेनयं । सुपथारायेऽअस्म्मान्विश्वानिदेवव्वयुनानिव्वि
द्वान् ॥ युयोद्ध्यस्म्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठान्तेनमंऽउक्तिंव्विधेम
॥ ३६ ॥ अयन्नं÷ ॥ अयन्नोऽअग्निर्व्वरिवस्कृणोत्वयम्मृधं÷

पुरऽएतुप्प्रभिन्दन् ॥ अयंव्वाजाञ्जयतुव्वाजसातावयꣳशत्रू
ञ्जयतुजर्हृषाणꣳस्वाहा ॥ ३७ ॥ उरुव्विष्ण्णो ॥ उरुव्विष्ण्णो
व्विक्क्रमस्वोरुक्षयायनस्कृधि ॥ घृतङ्घृतयोनेपिबप्प्रप्प्रयज्ञपति
न्तिरस्वाहा ॥ ३८ ॥ देवसवितꣳ ॥ देवसवितरेषतेसोमस्त्तꣳ
रक्षस्वमात्त्वादभन् ॥ एतत्त्वन्देवसोमदेवोदेवाँ २ ॥ ऽउपा
गाऽइदमहम्मनुष्ष्यान्त्सहरायस्प्पोषेणस्वाहानिर्व्वरुणस्यपा

---

१ अत्र वाजान् जयतु इति पदे तकारवर्गश्चकारवर्गे चकारवर्गम् । (शु. य. प्रा. ४ अ. १५ सू.) इत्यनेन वाजान् पदघटिततवर्गस्य नकारस्य जयतुपदघटिते चकारवर्गे परे चवर्गत्वं जातम् । तेन वाजाञ्जयतु । एवं शत्रूञ्जयतु ।

शांन्तमुञ्चये ॥ ३९ ॥ अग्ग्नेंव्व्रतपाः ॥ अग्ग्नेव्व्रतपास्त्त्वेव्व्रतपाया
तवंतनूम्मंय्यभूंदेषासात्त्वयियोममंतनूस्त्त्वय्यभूंदियꣳसाम
यिं ॥ यथायथन्नौव्व्रतपतेव्व्रतान्न्यनुंमेदीक्षान्दीक्षापंतिरमꣳ
स्तानुतपस्त्तपंस्प्पातिः ॥ ४० ॥ [६-९] उरुव्विंष्णणो ॥ उरुव्विं
ष्णणोव्विक्क्रंमस्वोरुक्षयांयनस्क्कृधि ॥ घृतङ्घृंतयोनेपिबप्प्रप्प्रंयज्ञ
पंतिन्तिरस्वाहा ॥ ४१ ॥ अत्त्यन्न्यान् ॥ अत्त्यन्न्याँ २ ॥
ऽअगान्नान्न्याँ २ ॥ ऽउपांगामर्व्वाक्त्त्वापरेब्भ्योविंदम्परोवंरे

ऽभ्यꣳ ॥ तन्त्वाजुषामहेदेवव्वनस्प्पतेदेवयज्ज्यायैदेवास्त्वादेव
यज्ज्यायैजुषन्ताव्विष्ण्णवेत्त्वा ॥ ओषधेत्त्रायस्वस्वधितेमैनꣳ
हिꣳसीः ॥ ४२ ॥ द्याम्मा ॥ द्याम्मालेखीरन्तरिक्षम्माहिꣳ
सीःपृथिव्व्यासम्भव ॥ अयꣳहित्त्वास्वधितिस्त्तेतिजानःप्प्रणि
नायम्महतेसौभगाय ॥ अतस्त्वन्देववनस्प्पतेशतवल्शोव्वि
रोहसहस्रवल्शाव्विवयꣳरुहेम ॥ ४३ ॥ [३-१०।] ॥
इति श्रीवाजसनेयसंहितायां पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ देवस्यत्त्वाषड्, पावीरसिपंच, माहिःषट्, संतेतिस्त्रः, समुद्रंगच्छ, हविष्मतीरिमाद्विकौ, हृदेत्वापंच, देवस्यत्वाष्टौ, अष्टौ सप्तत्रिꣳशत् ॥

[अ. ६ मं. ३७ अनु. ८] हरिः ॐ ॥ दे॒वस्य॑त्त्वा । स॒वि॒तुःप्प्र॑स॒वे॒ऽश्विनो॑र्बा॒हुब्भ्यां॑म्पू॒ष्ण्णोहस्ता॑ब्भ्याम् ॥ आद॑दे॒नार्य॑सी॒दम॒हꣳरक्ष॑साङ्ग्री॒वाऽअपि॑कृन्तामि ॥ यवो॑सिय॒वया॒स्म्मद्द्वेषो॑य॒वयारा॑तीर्दि॒वेत्त्वा॒न्तरि॑क्षायत्त्वापृथि॒ब्व्यैत्त्वा॒शुन्ध॑न्ताँल्लो॒काः

पितृषदनाःपितृषदनमसि ॥ १ ॥ अग्ग्रेणीरसि । स्वावेशऽ
उन्नेतॄणामेतस्यव्वित्तादधित्त्वास्त्थास्यतिदेव[1]स्त्त्वासवितामद्ध्वा
नक्तुसुपिप्पलाब्भ्यस्त्त्वौषधीब्भ्यः ॥ द्यामग्ग्रेणास्पृक्षऽआ
न्तरिक्षम्मद्ध्येनाप्प्राःपृथिवीमुपरेणादृꣳहीः ॥ २ ॥ याते ॥
यातेधामान्न्युश्म्मसिगमद्ध्यैयत्त्रगावोभूरिशृङ्गाऽअयासः ॥
अत्राहतदुरुगायस्यव्विष्ण्णोःपरमम्पदमवभारिभूरि ॥ ब्रह्म
वनिन्त्वाक्षत्त्रवनिंरायस्प्पोषवनिपर्य्यूहामि ॥ ब्रह्मदृꣳहक्ष

---

[1] अत्र देवः त्वा इति पदम् । तथयोः सम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८ सू.) इत्यनेन त्वाघटिते तकारे परे विसर्जनीयस्य सत्त्वे देवस्त्वेति ।

त्रन्दृꣳहायुर्दृꣳहप्प्रजान्दृꣳह ॥ ३ ॥ विष्णोᳵकर्म्माणि ।
पश्श्यतयतोव्व्रतानिपस्प्पशे ॥ इन्द्रस्ययुज्ज्यᳵसखा ॥ ४ ॥
तद्विष्णोᳵ। परमम्पदꣳसदापश्श्यन्तिसूरयः ॥ दिवीवचक्षु
राततम् ॥ ५ ॥ परिवीरसि ॥ परिवीरसिपरित्त्वादेवीर्व्विशो
व्ययन्ताम्परीमँय्यजमानꣳरायोमनुष्ष्याणाम् ॥ दिवःसूनु
रस्येषतेपृथिव्व्याँल्लोकऽआरण्ण्यस्तेपशुः ॥ ६ ॥ [६-१] उपा
वीरसि ॥ उपावीरस्युपदेवान्दैवीर्व्विशᳵप्प्रागुरुशिजोवह्नित

मान् ॥ देव॑त्त्वष्ट॒र्व्वसु॑रमह॒व्याते॑स्वदन्ताम् ॥ ७ ॥ रेव॑ती॒र
म॑द्ध्वम् ॥ रेव॑ती॒रम॑द्ध्व॒म्बृह॑स्पते[1]धा॒रया॒व्वसू॑नि ॥ ऋ॒तस्य॑त्त्वा
देवहवि॒ःपाशे॑न॒प्प्रति॑मु॒ञ्चामि॒[2]धर्षा॒मानु॑षः ॥ ८ ॥ दे॒वस्य॑त्त्वा ।
सवि॒तुःप्प्र॑स॒वे॒श्विनो॑र्बा॒हु॒ऽभ्यां॑पू॒ष्ण्णोहस्ता॑ऽभ्याम् ॥ अ॒ग्नी
षोमा॑ऽभ्या॒ञ्जु॒ष्ट॒न्नियु॑नज्मि ॥ अ॒द्भ्यस्त्वौष॑धी॒ऽभ्योनु॑त्त्वा
मा॒ताम॑न्यता॒मनु॑पि॒तानु॒ऽभ्राता॒सग॒र्ऽभ्योनु॒सखा॒सयू॑त्थ्यः ॥ ॥ ४३ ।

---

[1] धारय वसूनि पदम् । अत्र अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारय० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे धारयघटिताकारस्य दीर्घत्वं विधीयते । तेन धारयाव्वसूनि । [2] अत्र पिबासोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १२९ सू.) इत्यनेन धर्ष इत्यकारस्य दीर्घः ।

अग्नीषोमाभ्भ्यान्त्वाजुष्टम्प्रोक्षामि ॥ ९ ॥ अपाम्पेरुः ॥
अपाम्पेरुरस्यापोदेवीःस्वदन्तुस्वात्तञ्चित्सद्देवहविः ॥ सन्ते
प्प्राणोव्वातेनगच्छताꣳसमङ्गानियजत्त्रैःसँय्यज्ञपतिराशिषा
॥ १० ॥ घृतेनाक्तौ । पशूँस्त्रायेथाꣳरेवतियजमानेप्प्रिय
न्धाऽआविश ॥ उरोरन्तरिक्षात्सजूर्देवेनव्वातेनास्यहविष
स्त्मनायजसमस्यतन्न्वाभव ॥ व्वर्षोव्वर्षीयसियज्ञेयज्ञपतिन्धाः
स्वाहादेवेभ्भ्योदेवेभ्भ्यःस्वाहा ॥ ११ ॥ [५-२] माहि÷ ॥

॥४४॥ माहिर्भूर्म्मापृदाकुर्न्नमस्त्तऽआतानानर्व्वाप्प्रेहि ॥ घृतस्यकु
ल्याऽउपऽऋतस्यपथ्याऽअनु ॥ १२ ॥ देवीरापꣳ । शुद्धावो ॥ ६
ढ्वꣳसुपरिविष्टादेवेषुसुपरिविष्टाव्वयम्परिवेष्टारोभूयास्म ॥१३॥
व्वाचन्ते ॥ व्वाचन्तेशुन्धामिप्प्राणन्तेशुन्धामिचक्षुस्त्तेशुन्धा
मिश्श्रोत्रन्तेशुन्धामिनाभिन्तेशुन्धामिमेढ्रन्तेशुन्धामिपायु
न्तेशुन्धामिचरित्राँस्त्तेशुन्धामि ॥ १४ ॥ मनस्त्ते ॥ ॥४४।
मनस्त्तऽआप्प्यायतांव्वाक्तऽआप्प्यायताम्प्राणस्त्तऽआप्प्याय

ताञ्चक्षुस्त्तऽआप्प्यायताᳪं श्रोत्रन्तऽआप्प्यायताम् ॥ यत्तेक्रूरँयदास्थितन्तत्तऽआप्प्यायतान्नि[1]ष्ट्यायतान्तत्तेशुद्ध्यतुशमहोभ्यः ॥ ओषधेत्रायस्वस्वधितेमैनᳪंहिᳪंसीः ॥ १५ ॥ रक्षसाम्भागः ॥ रक्षसाम्भागोऽसिनिरस्त्तᳪंरक्षऽइदमहᳪंरक्षोभितिष्ठामीदमहᳪंरक्षोवबाधऽइदमहᳪंरक्षोधमन्तमोनयामि ॥ घृतेनद्यावापृथिवीप्प्रोर्ण्णुवाथांव्वायोव्वेस्त्तोकानामग्निराज्ज्यंस्यव्वे

---

[1] निष्ट्यायताम् । अत्र निःस्त्यायताम् इति पदम् । अत्र नेःस्त्यास्तनोः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७० सू.) इत्यनेन नेरुपसर्गात्परयोः स्त्यास्तन्योर्धात्वोः सकारस्य षकारो भवति संहितायाम् । इति षत्वे षात्तथौ मूर्धन्यम् इति ष्टुत्वे (शु. य. प्रा. ३. अ. ८० सू.) ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शे इत्यनेन टकारस्य द्वित्वम् ।

तुस्वाहास्वाहांकृतेऽऊर्द्ध्वंनभसम्मारुतङ्गच्छतम् ॥ १६ ॥
इदमांपꣳ ॥ इदमांपुꣳप्प्रवंहतावद्यञ्चमलंञ्चयत् ॥ यच्चांभिदु
द्रोहानृंतँय्यच्चंशेपेऽअंभीरुणंम् ॥ आपोंमातस्म्मादेनंसꣳपवं
मानश्श्चमुञ्चतु ॥ १७ ॥ [६-३] सन्तें ॥ सन्तेमनोमनं
सासम्प्राणःप्प्राणेनंगच्छताम् ॥ रेडंस्यग्निष्ट्वांश्श्रीणात्त्वापं
स्त्त्वासमंरिणन्वातंस्यत्त्वाध्राज्यैपूष्ष्णोरꣳहयांऽऊष्म्मणोंव्य
थिषत्त्प्रयुंतन्द्वेषं÷ ॥ १८ ॥ घृतङ्घृंतपावानꣳ ॥ घृतङ्घृंतपा

वानꣳपिबतव्वसांव्वसापावानꣳपिबतान्तरिक्षस्यहविरसिस्वाहा ॥ दिश÷प्प्रदिशऽआदिशोव्विदिशऽउद्दिशोदिग्ग्भ्यः स्वाहा ।१९। ऐन्द्रःप्प्राणः ॥ ऐन्द्रःप्प्राणोऽअङ्गेऽअङ्गेनिदीध्यदैन्द्रऽउदानोऽअङ्गेऽअङ्गेनिधीतः ॥ देवत्त्वष्टर्भूरितेसꣳसमेतुसलक्ष्मायद्विषुरूपम्भवाति ॥ देवत्त्रायन्तमवसेसखायोनुत्त्वामातापितरोमदन्तु ॥ २० ॥ [३-४] समुद्रङ्गच्छ ॥ समुद्रङ्गच्छस्वाहान्तरिक्षङ्गच्छस्वाहादेवꣳसवितारङ्गच्छस्वाहामित्त्रावरुणौगच्छ

स्वाहा॑होरा॒त्रेग॑च्छ॒स्वाहा॒च्छन्दा॑ꣳसिगच्छ॒स्वाहा॒द्यावा॑पृथि॒वी
ग॑च्छ॒स्वाहा॑य॒ज्ञङ्ग॑च्छ॒स्वाहा॒सोम॑ङ्ग॑च्छ॒स्वाहा॑दि॒व्यन्नभो॑गच्छ॒
स्वाहा॒ग्निंवै॑श्वान॒रङ्ग॑च्छ॒स्वाहा॒मनो॑मे॒हार्दि॑यच्छ॒दिव॑न्तेधू॒मो
ग॑च्छतु॒स्व॒ज्ज्योति॑ः पृथि॒वीम्भस्म्म॒नापृ॑ण॒स्वाहा॑ ॥२१॥ मापः ॥
मापो॒मौष॑धीर्हिꣳसी॒र्द्धाम्म्नो॑धाम्म्नोराज॒ꣳस्ततो॑व्वरुणनोमुञ्च ॥
यदा॒हुर॒घ्न्याऽइति॒व्वरु॒णेति॒शपा॑महे॒ततो॑व्वरुणनोमुञ्च ॥ सुमि॒
त्रि॒यान॒ऽआप॒ऽओष॑धयःसन्तुदु॒र्म्मित्रि॒यास्तस्मैसन्तु॒यो॒

स्म्मान्द्वेष्ट्टियञ्चँव्व॒यन्द्वि॒ष्म्मः ॥ २२ ॥ [२-५] ह॒विष्म्म॑ती
रि॒माः ॥ ह॒विष्म्म॑तीरि॒माऽआपो॑ह॒विष्म्मा॒ँ २ ॥ ऽआवि॑वा
सति ॥ ह॒विष्म्मा॑न्दे॒वोऽअ॑द्ध्व॒रोह॒विष्म्माँ २ ॥ ऽअस्त्तु॒सूर्य्य÷
॥ २३ ॥ अ॒ग्ग्नेर्व्व÷ ॥ अ॒ग्ग्नेर्व्वो॑पन्न॑गृहस्य॒सद॑सिसादयामीन्द्रा॒
ग्ग्न्योर्भा॑ग॒धेयी॑स्त्थमि॒त्त्रावरु॑णयोर्भा॑ग॒धेयी॑स्त्थ॒व्विश्श्वे॑षान्दे॒
वानांम्भा॑ग॒धेयी॑स्त्थ ॥ अ॒मूर्ज्जाऽउप॒सूर्य्ये॒याभि॑र्व्वा॒सूर्य्य÷
स॒ह ॥ तानो॑हिन्न्वन्त्वद्ध्व॒रम् ॥ २४ ॥ [२-६] ह॒दे॑त्त्वा ॥

हृदेत्त्वामनंसेत्त्वादिवेत्त्वासूर्य्यायत्त्वा ॥ ऊर्द्ध्वमिममध्वरन्दि
विदेवेषुहोत्त्रांयच्छ ॥ २५ ॥ सोमराजन् ॥ सोमराजन्विं
श्वास्त्वम्प्रजाऽउपावरोहविश्वास्त्वाँम्प्रजाऽउपावरोहन्तु ॥
शृणोत्त्वग्निःसमिधाहवम्मेशृण्वन्त्वापोधिषणाश्चदेवीः ॥
[2]श्रोताग्ग्रावाणोविदुषोनयज्ञꣳशृणोतुदेवःसविताहवम्मेस्वाहा
॥ २६ ॥ देवीरापꣳ ॥ देवीरापोऽअपान्नपाद्योवऽऊर्म्मिर्हँवि

---

[1] अत्र विश्वाऽऊष्मान्तं परिद्धिपस्त्वं त्वाम् (शु. य. प्रा. ४ अ. २७ सू.) इत्यनेन विश्वापदम् ऊष्मान्तं (सान्तम्) जाते विश्वास्त्वम् विश्वास्त्वाम् ।

[2] श्रोताग्ग्रावाणः । पिबासोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १२९ सू.) इत्यनेन श्रोत इति क्रियापदस्थह्रस्वाकारस्य दीर्घः ।

ष्ण्य॒ऽइन्द्रि॒यावा॑न्म॒दिन्त॑मः ॥ तन्दे॒वेभ्यो॑दे॒वत्राद॑त्तशु॒क्रपे
भ्यो॒येषां॑म्भा॒गस्त्थस्वाहा॑ ॥ २७ ॥ कार्षि॑रसि ॥ कार्षि॑रसि
स॒मु॒द्रस्य॒त्त्वाक्षि॑त्त्या॒ऽउन्न॑यामि ॥ समापो॑ऽअ॒द्भिर॑ग्ग्मत॒सम्मो
ष॑धीभि॒रोष॑धीः ॥ २८ ॥ यम॑ग्ग्ने ॥ यम॑ग्ग्नेपृ॒त्त्सुमर्त्य॒मवा॒
वाजे॑षु॒यञ्जु॒नाः ॥ सयन्ता॒शश्व॑ती॒रिषः॒स्वाहा॑ ॥ २९ ॥ [५-७]
दे॒वस्य॑त्त्वा ॥ दे॒वस्य॑त्त्वासवि॒तुःप्प्र॑स॒वे॒ऽश्विनो॑र्ब्बा॒हुभ्या॑म्पू॒ष्णो
हस्ता॑भ्याम् ॥ आद॑दे॒रावा॑सिगभी॒रमि॒मम॑ध्व॒रङ्कृधीन्द्रा॑यसु

पूतंमम् ॥ उत्तमेनंपविनोर्ज्जँस्वन्तम्मधुंमन्तम्पयंस्वन्तंनिग्ग्रा
ब्भ्यास्त्थदेवश्श्रुतंस्त्तर्प्पयंतमामनोंमे ॥ ३० ॥ मनोंमे । तर्प्प
यतव्वाचंम्मेतर्प्पयतप्प्राणम्मैतर्प्पयतचक्षुंम्मैतर्प्पयतश्श्रोत्रंम्मे
तर्प्पयतात्त्मानंम्मेतर्प्पयतप्प्रजाम्मैतर्प्पयतपशून्म्मैतर्प्पयतग
णान्म्मैतर्प्पयतगणामेमाव्वितृंषन् ॥ ३१ ॥ इन्द्रांयत्त्वा ॥ इन्द्रां
यत्त्वाव्वसुंमतेरुद्द्रवंतऽइन्द्रांयत्त्वादित्त्यवंतऽइन्द्रांयत्त्वाभिमा
तिग्घ्ने ॥ श्येनायंत्त्वासोमभृतेग्ग्नयेंत्त्वारायस्प्पोषदे ॥ ३२ ॥

यत्ते । सोमदिविज्ज्योतिर्य्यत्पृथिव्व्याँय्यदुरावन्तरिक्षे । तेना
स्म्मैयजमानायोरुरायेकृद्ध्याधिदात्रेव्वोचः ॥३३॥ श्वात्रास्त्थ ॥
श्वात्रास्त्थव्वृत्रतुरोराधोगूर्त्ताऽअमृतस्यपत्नीः ॥ तादेवीर्द्देवत्रे
मँय्यज्ञन्नयतोपहूताः सोमस्यापिबत ॥ ३४ ॥ माभेः ॥
माभेर्म्मासंविक्क्थाऽऊर्ज्जन्धत्स्वधिषणेव्वीड्वीसतीव्वीडयेथामू
र्ज्जन्दधाथाम् ॥ पाप्माहतोनसोमः ॥ ३५ ॥ प्रागपा
क् ॥ प्रागपागुदगधराक्क्सर्व्वतस्त्वादिशऽआधावन्तु ॥ अम्ब

निष्प्पर[1]रसमरीर्विदाम् ॥ ३६ ॥ त्वमङ्ग ॥ त्वमङ्गप्रशꣳसिषोदेवश्शविष्ठमर्त्यम् ॥ नत्वदन्योमघवन्नस्तिमर्डितेन्द्रब्रवीमितेवचः ॥ ३७॥ [८-८] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ वाचस्पतयेत्रिको, पयामगृहीतोसित्रिका, वायोद्विका, यंवांद्विको, यावामेका, तंप्रत्नथाचतस्रो,ऽयंवेनस्त्रिका, ॥ ४९ ॥

---

[1] निष्पर अत्र निः इति विसर्गस्य आविर्निरिड इडाया वसतिर्वरिवः (शु. य. प्रा. ३ अ. २३ सू.) इत्यनेन यथायोगं ककारपकारपरयोः विसर्जनीयस्य पकारः क्रियते इति पकारे कृते निष्परः ।. तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

येदेवासस्त्रिका, इन्द्राय मूर्द्धानंद्विकौ, यस्तएका, प्राणायमे तिस्रो, मघवऽएकेन्द्राग्नीऽआगतमेका, घैको, मासऽएका, विश्वेदेवासऽआगतऽएके, न्द्रमरुत्वऽएका, मरुत्वन्तंवृषभमेका, [1]मरुतान्त्वा, सजोषाऽइन्द्रऽएका, मरुत्वाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएका, महाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएका, महाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएको, दुत्यमष्टौ पंचविꣳशतिरष्टाचत्वारिꣳशत् [अ. ७ मं. ४८ अनु. २५]

---

[1] इति शतपथब्राह्मणपाठः ।

हरिः ॐ॥व्वा[1]चस्प्पतयेपवस्वव्वृष्णोऽअꣳशुभ्याङ्गभस्तिपूतः॥
देवोदेवेभ्यःपवस्वयेषाम्भागोसि ॥ १ ॥ मधुमतीर्न्नः ॥ मधुम
तीर्न्नऽइषस्कृधियत्तेसोमादाभ्यन्नामजागृवितस्मैतेसोमसो
मायस्वाहास्वाहोर्व्वन्तरिक्षमन्वेमिस्वाङ्कृतोसि ॥ २ ॥ स्वाङ्कृ
तोसि । व्विश्वेभ्यऽइन्द्रियेभ्योदिव्येभ्यःपार्त्थिवेभ्योमन
स्त्वाष्टुस्वाहात्वासुभवसूर्य्यायदेवेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्योदे

---

[1] व्वाचस्प्पतये अत्र प्रकृत्या कखयोः पफयोश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इत्यनेन विसर्गस्य प्रकृतिभावे प्राप्ते पतितालव्यस्वरोदये (शु. य. प्रा. ३ अ. ३५ सू.) इत्यनेन पतिशब्दे परे विसर्जनीयस्य सकारे कृते ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम्।

वाᳪंशोयस्म्मैत्त्वेडेतत्त्सत्त्यमुपरिप्प्रुताभङ्गेनहत्तोसौफड्प्रा
णायंत्त्वाव्यानायंत्त्वा ॥ ३ ॥ [३-१] उपयामगृहीतोसि ॥
उपयामगृहीतोस्यन्तऽर्यँच्छमघवन्पाहिसोमम् ॥ उरुष्यराय
ऽएषोयजस्व ॥ ४ ॥ अन्तस्त्ते[1] ॥ अन्तस्त्तेद्यावापृथिवीदधा
म्म्यन्तर्दधाम्म्युर्व्वन्तरिक्षम् ॥ सजूर्देवेभिरवरैःपरैश्चान्तऽर्या
मेमघवन्मादयस्व ॥५॥ स्वाङ्कृतोसि ॥ स्वाङ्कृतोसिविश्वेभ्यऽ

---

[1] अन्तस्त्ते । अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन नकारस्य द्वित्वे प्राप्ते स्ववर्गीये चानुत्तमे (शु. य. प्रा. ४ अ. ११५ सू.) इत्यनेन स्ववर्गीये तकारे परे द्वित्वनिषेधान्न द्वित्वम् ।

इन्द्रियेभ्योदिव्येभ्यःपार्त्थिवेभ्योमनस्त्वाष्टुस्वाहात्त्वासु
भवसूर्य्यायदेवेभ्यस्त्त्वामरीचिपेभ्यऽउदानायत्त्वा ॥ ६ ॥
[३-२]आवायो ॥ आवायो भूषशुचिपाऽउपनःसहस्त्रन्तेनि
युतोविश्ववार ॥ उपोतेऽअन्धोमद्यमयामियस्यदेवदधिषेपूर्व्व
पेयंव्वायवेत्त्वा ॥ ७॥ इन्द्रवायूऽइमे । सुताऽउपप्रयोभिराग
तम् ॥ इन्द्रवोवामुशन्तिहि ॥ उपयामगृहीतोसिव्वायवऽइन्द्र[१]

---

[१] इन्द्रवायुभ्याम् । अत्र पूर्वो द्वन्द्वेष्ववायुषु (शु. य. प्रा. ३ अ. १२८ सू.) इत्यनेन अवायौ द्वन्द्वसमासे पूर्वस्य पदान्तस्याकारस्य दीर्घविधानाभावात्रेन्द्रशब्दाकारस्य दीर्घाकारो वायुशब्दपरत्वात् ।

वायुभ्यान्त्वैषते योनिः सजोषोभ्यान्त्वा ॥ ८ ॥ [२-३]
अयंव्वाम् ॥ अयंव्वाम्मित्रावरुणासुतः सोमऽऋतावृधा ॥ म
मेदिह श्रुतꣳहवम् ॥ उपयामगृहीतोसिमित्रावरुणाभ्यान्त्वा
॥ ९ ॥ रायाव्वयम् ॥ रायाव्वयꣳसंसवाꣳसोमदेमहव्येनदेवा
यवसेनगावः ॥ तान्धेनुम्मित्रावरुणायुवन्नोविश्वाहाधत्तमन
पस्फुरन्तीमेषते योनिर्ऋतायुभ्यान्त्वा ॥ १० ॥ [२-४]
यावाम् ॥ यावाङ्कशामधुमत्यश्विनासूनृतावती ॥ तयां

य॒ज्ञम्मि॑मिक्षतम् ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोस्य॒श्विऽभ्यां॑न्त्वै॒षते॒योनि॒
र्म्माध्वी॑ऽभ्यान्त्वा ॥ ११ ॥ [१-५] तम्प्र॒त्नथा॑ । पू॒र्व्व
था॑व्वि॒श्वथे॒मथा॑ज्ज्ये॒ष्ठता॑तिम्ब॒र्हि॒षद॑ꣳस्व॒र्व्विद॑म् ॥ प्र॒ती॒ची॒नं
वृ॒जन॑न्दोहसे॒धुनि॑मा॒शुञ्ज॒यन्त॒मनु॒यासु॒व्वर्द्ध॑से ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑
हीतोसि॒शण्डा॑यत्त्वै॒षते॒योनि॑र्व्वी॒रता॑म्पा॒ह्यप॑मृष्ट॒ꣳशण्डो॑दे॒वा
स्त्त्वा॑शु॒क्रपाः॒प्प्रण॑य॒न्त्वना॑धृष्टासि ॥ १२ ॥ सु॒वीरो॑व्वी॒रान् ॥
सु॒वीरो॑व्वी॒रान्प्र॑ज॒नय॒न्परी॑ह्य॒भिरा॒यस्पोषे॑ण॒यज॑मानम् ॥

सञ्जग्ग्मानोदिवापृथिव्याशुक्रःशुक्रशोचिषानिरस्तःशण्डः
शुक्रस्याधिष्ठानमसि ॥१३॥ अच्छिन्नस्यते । देवसोमसुवीर्य्य
स्यरायस्प्पोषस्यददितारःस्याम ॥ साप्प्रथमासँस्कृतिर्व्विश्ववा
रासप्प्रथमोव्वरुणोमित्रोऽअग्निः॥१४॥ सप्प्रथमः॥ सप्प्रथमो
बृहस्प्पतिश्चि[1]कित्वाँस्तस्म्माऽइन्द्रायसुतमाजुहोतस्वाहा ॥
तृ[2]म्पन्तुहोत्रामद्ध्वोयाःस्विष्टायाःसुप्प्रीताःसुहुतायत्स्वाहाया

---

[1] तथयोः सम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १३६ सू.) इत्यनेन नकारस्य सकारे अनुनासिकमुपधा प्रागन्तस्थायाः (शु. य. प्रा. ३ अ. १३१ सू.) इत्यनेन चोपधायामनुनासिके कृते रूपम् । नात्र धामञ्छत्रून्. (शु. य. प्रा. ३ अ. १४६ सू.) इति निषेधस्त्वंपरत्वाभावात् ॥ [2] तृम्पन्तु होत्राः । अत्र ऋषरेभ्यः (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे विधीयमानं णत्वं प्राप्तं परञ्च तवर्गे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ९४ सू.) इत्यनेन निषेधान्न णत्वम् ।

डु॒ग्ग्रीत् ॥ १५ ॥ [४-६] अ॒यंव्वे॒नः ॥ अ॒यंव्वे॒नश्चो॑द॒य॒
त्पृश्न्नि॑गर्भा॒ज्ज्योति॑र्ज्जरायू॒रज॑सोव्वि॒माने॑ ॥ इ॒मम॒पाꣳसं॒ङ्ग॒मे
सूर्य्य॑स्य॒शिशु॒न्नव्विप्प्रा॑म॒तिभी॑रिहन्ति ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि॒म
र्क्का॑यत्त्वा ॥ १६ ॥ म॒नो॑न । ये॒षु॒ह॒वं॑नेषु॒ति॒ग्ग्मं॑व्वि॒पः॒शच्च्या॑व्व॒नु॒
थो॒द्द्रव॑न्ता ॥ आ॒यः॒श॒र्य्या॑भि॒स्तु॒वि॒नृ॒म्म्णो॑ऽअ॒स्या॑श्श्री॑णीता॒
दि॒श॒ङ्ग॒भ॑स्त्तावे॒षते॒योनि॑ःप्प्र॒जाः॒पा॒ह्यप॑मृ॒ष्ट्टोम॒र्क्को॑दे॒वास्त्त्वा॑म
न्थि॒पाः॒प्प्रण॑य॒न्त्त्वना॑धृष्ट्टासि ॥ १७ ॥ सु॒प्प्र॒जाः । प्प्र॒जाः

प्प्र॑ज॒नय॒न्त्परी॑ह्य॒भिरा॒यस्प्पोषे॑ण॒यज॑मानम् ॥ स॒ञ्ज॒ग्ग्मा॒नो
दि॒वापृ॑थि॒व्व्याम॒न्थीम॒न्थिशो॑चिषा॒निर॑स्त्तो॒मर्क्को॑म॒न्थिनो॑धि॒
ष्ठान॑मसि ॥ १८ ॥ [३-७] येदे॑वासꣳ ॥ येदे॑वासोदि॒व्व्येका॑
दश॒स्त्थपृ॑थि॒व्व्याम॒द्ध्येका॑दश॒स्त्थ ॥ अ॒प्प्सु॒क्षितो॑महि॒नैका॑दश॒
स्त्थतेदे॑वासोय॒ज्ञमि॒मञ्जु॑षद्ध्वम् ॥ १९ ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि ॥
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोस्याग्ग्र॒य॒णोसि॒स्वाग्ग्रयणꣳपा॒हिय॒ज्ञम्पा॒हिय॒ज्ञ
प॑ति॒व्विष्ण्णु॒स्त्वामि॑न्द्रि॒येण॑पातु॒व्विष्ण्णु॒न्त्वम्पा॑ह्य॒भिसव॑ना

निपाहि ॥ २० ॥ सोमः पवते ॥ सोमः पवतेसोमः पवतेस्म्मै
ब्रह्मणेस्म्मैक्षत्रायास्म्मैसुन्वतेयजमानायपवतऽइषऽऊर्ज्जेप
वतेद्भ्यऽओषधीब्भ्यः पवतेद्यावापृथिवीब्भ्याम्पवतेसुभूताय
पवतेव्विश्वेब्भ्यस्त्वादेवेब्भ्यऽएषतेयोनिर्व्विश्वेब्भ्यस्त्वादेवे
ब्भ्यः ॥ २१ ॥ [३-८] उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाबृहद्व
तेव्वयस्वतऽउक्थाव्यङ्गृह्णामि ॥ यत्तऽइन्द्रबृहद्वयस्तस्म्मै
त्वाव्विष्णवेत्वैषतेयोनिरुक्थेब्भ्यस्त्वादेवेब्भ्यस्त्वादेवाव्यँ

ऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामिमित्रावरुणाऽभ्यान्त्वा ॥ २२ ॥ मित्रा
वरुणाऽभ्यान्त्वा । देवाव्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामीन्द्रायत्त्वादेवा
व्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामीन्द्राग्निऽभ्यान्त्वादेवाव्यँऽयज्ञस्यायु
षेगृह्णामीन्द्रावरुणाऽभ्यान्त्वादेवाव्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामी
न्द्राबृहस्प्पतिऽभ्यान्त्वादेवाव्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामीन्द्रावि
ष्णुऽभ्यान्त्वादेवाव्यँऽयज्ञस्यायुषेगृह्णामि ॥ २३ ॥ [२-९]
सं. १० मूर्द्धानन्दिवः ॥ मूर्द्धानन्दिवोऽअरतिम्पृथिव्यावैश्वानरमृतऽ

आजातमग्निम् ॥ कविꣳसम्म्राजमतिथिञ्जनानामासन्नापा
त्रञ्जनयन्तदेवाः ॥ २४ ॥ उपयामगृहीतोसि । ध्रुवोसिध्रुव
क्षितिर्ध्रुवाणान्ध्रुवतमोच्युतानामच्युतक्षित्तमऽएषतेयोनिर्व्वै
श्वानरायत्त्वा ॥ ध्रुवन्ध्रुवेणमनसाव्वाचासोममवनयामि ॥ अथा
नऽइन्द्रऽइद्विशोसपत्नाःसमनसस्करत् ॥ २५ ॥ [२-१०] यस्ते
द्रप्सस्कन्दतियस्तेऽअꣳशुर्ग्रावच्युतोधिषणयोरुपस्थात् ॥
अद्ध्वर्य्योर्व्वापरिवायःपवित्रात्तन्तेजुहोमिमनसाव्वषट्कृतꣳस्वा

हा॑दे॒वाना॑मु॒त्क्रम॑णमसि ॥ २६ ॥ [१-११] प्रा॒णाय॑मे । व्व॒र्च्चो॒
दा॒व्वर्च्च॑सेपवस्व॒व्या॒नाय॑मेव्व॒र्च्चो॑दा॒व्वर्च्च॑सेपवस्वोदा॒नाय॑मेव्व॒र्च्चो॑दा॒
व्वर्च्च॑सेपवस्व॒व्वा॒चेमे॑व्व॒र्च्चो॑दा॒व्वर्च्च॑सेपवस्व॒क्क्रतु॒द॒क्षा॑ऽभ्या॑म्मेव्व॒र्च्चो॒
दा॒व्वर्च्च॑सेपवस्व॒श्श्रोत्त्रा॑यमेव्व॒र्च्चो॑दा॒व्वर्च्च॑सेपवस्व॒चक्षु॑ऽर्भ्या॑म्मेव्व॒
र्च्चो॑दसौ॒व्वर्च्च॑सेपवेथमा॒त्क्मने॑मे ॥ २७ ॥ आ॒त्क्मने॑मे । व्व॒र्च्चो॑दा
व्वर्च्च॑सेपव॒स्वौज॑सेमेव्व॒र्च्चो॑दा॒व्वर्च्च॑सेपव॒स्वायु॑षेमेव्व॒र्च्चो॑दा॒व्वर्च्च॑सेपव
स्व॒व्विश्वा॑ऽभ्यो॒मेप्प्र॒जाऽभ्यो॑व्व॒र्च्चो॑दसौ॒व्वर्च्च॑सेपवेथाम् ॥ २८ ॥

कोसि । कतमोसिकस्यासिकोनामासि ॥ यस्यतेनामामन्महियन्त्वासोमेनातीतृपाम ॥ भूर्भुवःस्वःसुप्रजाःप्रजाभिःस्याꣳसुवीरोवीरैःसुपोषःपोषैः ॥ २९ ॥ [३-१२] उपयामगृहीतोसिमधवेत्त्वोपयामगृहीतोसिमाधवायत्त्वोपयामगृहीतोसिशुक्रायत्त्वोपयामगृहीतोसिशुचयेत्त्वोपयामगृहीतोसिनभसेत्त्वोपयामगृहीतोसिनभस्यायत्त्वोपयामगृहीतोसीषेत्त्वौपयामगृहीतोस्यूर्ज्जेत्त्वौपयामगृहीतोसिसहसेत्त्वोपयामगृ

हीतोसिसहस्यायत्त्वोपयामगृहीतोसितपसेत्त्वोपयामगृहीतो
सितपस्यायत्त्वोपयामगृहीतोस्यꣳहसस्पतयेत्त्वा ॥ ३० ॥
[१-१३] इन्द्राग्ग्नीऽआगतम् ॥ इन्द्राग्ग्नीऽआगतꣳसुतङ्गी
र्भिर्न्नभोव्वरेण्ण्यम् ॥ अस्यपातन्धियेषिता ॥ उपयामगृहीतो
सीन्द्राग्ग्निभ्यान्त्वैषतेयोनिरिन्द्राग्ग्निभ्यान्त्वा ॥ ३१ ॥
[१-१४] आघं ॥ आघायेऽअग्ग्निमिन्धतेस्तृणन्तिबर्हिरानु

---

[१] आघाये । अत्र अथोदारिथशोचपनयसादयर्जुतृपशम्रुसलक्ष्माघाघारास्यृभवत यकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) यकारे परे एते दीर्घा भवन्ति । तेन घ इत्यस्याकारस्य दीर्घः । एवम् अघायतः इत्यत्रापि दीर्घः ।

षक् ॥ येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ उपयामगृहीतोस्यग्नीन्द्रा
ब्भ्यान्त्वैषतेयोनिरग्नीन्द्राब्भ्यान्त्वा ॥ ३२ ॥ [१-१५]
ओमासश्च[1]र्षणीधृतः ॥ ओमासश्चर्षणीधृतोव्विश्श्वेदेवासऽआ
गंत ॥ दाश्श्वाꣳसोदाशुषः सुतम् ॥ उपयामगृहीतोसिव्विश्श्वे
ब्भ्यस्त्वादेवेब्भ्यंऽएषतेयोनिर्व्विश्श्वेब्भ्यस्त्वादेवेब्भ्यः ॥ ३३ ॥
[१-१६] व्विश्श्वेदेवासः ॥ व्विश्श्वेदेवासऽआगतशृ[2]णुतामऽइमꣳ

---

[1] अत्र पिवासोमम् । (शु. य. प्रा. ३ अ. १२९ सू.) इत्यनेन चर्षणिशब्दस्येकारस्य दीर्घे चर्षणीधृतः । [2] श्रृणुत मऽइमम् । अत्र श्रृणुततिविपिधजिभवतपिबेतस्रतिष्ठरक्षा मकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे परे एते दीर्घा भवन्ति । इति तकारस्य दीर्घे शृणुतामऽइमम् ।

हवम् ॥ एदम्[1]बर्हिर्न्निषीदत ॥ उपयामगृहीतोसिव्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यऽएषतेयोनिर्व्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः ॥ ३४ ॥ [१-१७] इन्द्रमरुत्वꣳ ॥ इन्द्रमरुत्वऽइहपाहिसोमँय्यथाशार्य्यातेऽअपिबꣳसुतस्य ॥ तवप्प्रणीतीतवशूरशर्म्मन्नाविवासन्तिकवयःसुयज्ञाः ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामरुत्वतऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामरुत्वते ॥ ३५ ॥ [१-१८] मरुत्वन्तंवृषभं । व्वावृधानमकवारिन्दिव्यꣳशासमिन्द्रम् ॥

---

[1] वर्हिर्निषीदत अत्र निःसीदत इति पदम् । अत्र नेः सीदतेः (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन नेः परस्य सीदतेत्यत्रस्थसकारस्य षकारः ।

वि॒[1]श्वासा॒हम॑वसे॒नूत॑नायो॒ग्रꣳ स॑हो॒दामि॒हतꣳ हु॑वेम ॥ उप॒
या॒मगृ॑हीतो॒सीन्द्रा॑यत्त्वाम॒रुत्व॑तऽए॒षते॒योनि॒रिन्द्रा॑यत्त्वाम॒रु
त्व॑ते ॥ [2][१-१९] उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसिम॒रुता॑न्त्वौज॑से ॥३६॥
[१-२०] स॒जोषा॑ऽइन्द्र ॥ स॒जोषा॑ऽइन्द्र॒सग॑णोम॒रुद्भिꣳ
सोमं॑म्पिबवृत्र॒हाशू॑रवि॒द्वान् ॥ [3]ज॒हिशत्रूँ॒ १ ॥ रप॒मृधो॑नुद॒
स्वाथाभ॑यङ्कृणुहिवि॒श्वतो॑नꣳ ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑ही॒तो॒सीन्द्रा॑यत्त्वा

---

[1] विभ्वासाहम् । अत्र विश्वशब्दाकारस्य विश्वसहभुवपुषवसुषु (शु. य. प्रा. ३ अ. १०१ सू.) इत्यनेन सहपरे दीर्घाकारः । [2] (इति शतपथे) ।
[3] शत्रूँ १ ॥ रपमृधः । अत्र स्वर औपशविः (शु. य. प्रा. ३ अ. १३२ सू.) इत्यनेन नकारस्य स्वरे परे अनुस्वारे उपधायामनुनासिक्ये च रूपम् ।

मरुत्त्वतऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामरुत्त्वते॥ ३७॥ [१-२१] [1]मरुत्त्वाँ २ ॥ ऽइन्द्र । वृषभोरणायपिबासोममनुष्ष्वधम्मदाय ॥ आसिञ्चस्वजठरेमद्ध्वऽऊर्म्मिन्त्वꣳराजासिप्प्रतिपत्त्सुतानाम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामरुत्त्वतऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामरुत्त्वते ॥३८॥ [१-२२] महाँ २॥ ऽइन्द्र÷ ॥ महाँ २ ॥ ऽइन्द्रोनृवदाचर्षणिप्प्राऽउतद्द्विबर्हाऽअमिनःसहो

---

[1] मरुत्वान् इन्द्रः। अत्राकारोपधो यकारम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १४३ सू.) इत्यनेन स्वरे परे नकारस्य यकारे कृते उपधायामनुनासिक्ये च यवयोः पदान्तयोः स्वरमध्ये लोपः (शु. य. प्रा. ४ अ. १२५ सू.) इत्यनेन यकारलोपे न परकाल० (शु. य. प्रा. ३ अ. ४ सू.) इत्यनेन सन्धेर्निषेधः। तथैव महाँ २ इन्द्रः।

भिः ॥ अ॒स्म॒द्र्य॑ग्वावृधेवी॒र्य्या॑यो॒रुःपृथुःसु॒कृ॑तःक॒[1]र्तृभि॑
र्भूत् ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसिम॒हे॒न्द्राय॑त्त्वै॒षते॒योनि॑र्म्महे॒न्द्राय॑
त्त्वा ॥३९॥ [१-२३] म॒हाँ २॥ ऽइन्द्रः॥ म॒हाँ २॥ ऽइन्द्रो॒
यऽओज॑सापु॒र्ज्जन्यो॑वृष्टि॒माँ २॥ ऽइ॑व॥ स्तोमै॑र्व्व॒त्सस्य॑वावृधे ॥
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसिम॒हे॒न्द्राय॑त्त्वै॒षते॒योनि॑र्म्महे॒न्द्राय॑त्त्वा ॥४०
[१-२४] उदु॒त्त्यम् ॥ उदु॒त्त्यञ्जा॒तवे॑दसन्दे॒वंव्व॑हन्तिके॒तव॑ः ॥ ॥५९॥

---

[1] कर्तृभिः । अत्र परंतु रेफहकाराभ्याम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यस्यापवादभूतेन ऊष्मान्त. (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन तकारस्य द्वित्वे प्राप्ते ऋवर्णे च (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन ऋवर्णे परे व्यञ्जनस्य द्विर्भावनिषेधान्न द्वित्वम् । एतादृशेष्वन्येष्वपि बोध्यम् ।

दृशेव्विश्वायसूर्य्यꣳस्वाहा ॥४१॥ चित्रन्देवानाम् ॥ चित्रन्देवानामुदगादनीकञ्चक्षुर्म्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः ॥ आप्राद्यावापृथिवीऽअन्तरिक्षꣳसूर्य्यऽआत्माजगतस्तस्थुषश्चस्वाहा ॥ ४२ ॥ अग्नेनय । सुपथारायेऽअस्मान्विश्वानिदेववयुनानिविद्वान् ॥ युयोद्ध्यस्मज्जुहुराणमेनोभूयिष्ठान्तेनमऽउक्तिंविधेमस्वाहा ॥ ४३ ॥ अयन्नः ॥ अयन्नोऽअग्निर्वरिवस्कृणोत्वयम्मृधः पुरऽएतुप्रभिन्दन् ॥ अयंवाजाञ्जयतुवा

जसातावयꣳशत्रूँञ्जयतुजर्हृषाणःस्वाहा ॥ ४४ ॥ रूपेणवः ॥
रूपेणवोरूपमऽभ्यागान्तुथोवोव्विश्ववेदाव्विभजतु ॥ ऋतस्य
पथाप्प्रेतचन्द्रदक्षिणाव्विस्वः[1]परऽश्यव्व्यन्तरिक्षँयतस्वसदस्यैः
॥ ४५ ॥ ब्राह्मणमद्य । विदेयम्पितृमन्तम्पैतृमत्यमृषिमा
र्षेयꣳसुधातुदक्षिणम् ॥ अस्म्मद्राताता देवत्रागच्छतप्प्रदातार
माविशत ॥ ४६ ॥ अग्नयेत्त्वा ॥ अग्नयेत्त्वामह्यंव्वरुणोददातु

---

[1] विस्वः । अत्र वेर्युदयः (शु. य. प्रा. ३ अ. ६७ सू.) इत्यनेन वेः उपसर्गात्परस्य सकारस्य यकारोदये षकारो भवति । अतो नात्र सकारात्परस्य वकारोदयस्य वेरुपसर्गस्य सकारस्य षकारः ।

सो॒मृत॒त्त्वम॑शी॒यायु॒र्दा॒त्रऽए॑धि॒मयो॒मह्य॑म्प्रतिग्ग्रही॒त्रेरु॒द्राय॑
त्वा॒मह्यँ॒व्वरु॑णोददातु॒सो॒मृत॒त्त्वम॑शीयप्प्रा॒णोदा॒त्रऽए॑धि॒व्वयो॒
मह्य॑म्प्रतिग्ग्रही॒त्रेबृह॒स्प्पत॑ये॒त्त्वा॒मह्यं॒व्वरु॑णोददातु॒सो॒मृत॒त्त्व
म॑शीय॒त्त्वग्ग्दा॒त्रऽए॑धि॒मयो॒मह्य॑म्प्रतिग्ग्रही॒त्रेय॒माय॑त्त्वा॒मह्यं॒
व्वरु॑णोददातु॒सो॒मृत॒त्त्वम॑शीय॒हयो॑दा॒त्रऽए॑धि॒व्वयो॒मह्य॑म्प्रति
ग्ग्रही॒त्रे ॥ ४७ ॥ को॑दात् ॥ को॑दा॒त्त्कस्म्मा॑ऽअदा॒त्त्कामो॑दा॒
त्त्कामा॑यादात् ॥ कामो॑दा॒ताकाम॑ःप्प्रतिग्ग्रही॒ताकामै॒तत्ते॑

॥४८॥[८-२५]इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ उपयामगृहीतोस्यादित्येभ्यः पंच, वाममद्यद्वे, सुशर्मास्येका, बृहस्पतिसुतस्यद्वे, हरिरसिचतस्रः, समिन्द्रेऽष्टौ, माहिः पंच, ऽएजतुदशमास्यः पंचा, तिष्ठैका, सुक्ष्वाह्येके, न्द्रमिदेका, यस्मान्नद्वे, ऽग्नेपवस्वो, त्तिष्ठन्न, हृश्रमु, दुत्यमेकैका, जिघ्र द्वे, विनइन्द्र, वाचस्पतिं, विश्वकर्मन्नेकैका, ग्नयेत्वाचतस्र,

इहरतिस्तिस्रः, परमेष्ठीदश, त्रयोविꣳशतिस्त्रिषष्टिः ॥ [अ. ८ मं. ६३ अनु. २३] हरिः ॐ ॥ उ॒प॒या॒मगृंहीतोसि ॥ उ॒प॒या॒मगृंहीतोस्यादि॒त्येभ्यंस्त्वा ॥ व्विष्ण्णंऽउरुगा॒यै॒ष॒ते॒सोम॒स्तꣳरंक्षस्व॒मात्त्वांदभन् ॥ १ ॥ क॒दा॒च॒न । स्त्त॒रीरंसि॒नेन्द्रंसश्चासि दा॒शुषें ॥ उपो॒पेन्नुमंघव॒न्भू॒य॒ऽइन्नुते॒दानंन्दे॒वस्यंपृच्च्यतऽआदि॒त्येभ्यंस्त्वा ॥ २ ॥ क॒दा॒च॒न । प्प्रयु॒ंच्छस्यु॒भेनिपांसि॒जन्मंनी ॥ तुरीयादि॒त्यसवंनन्तऽइन्द्रि॒यमातंस्त्थाव॒मृतंन्दि॒

च्यादित्त्येब्भ्यस्त्त्वा ॥ ३ ॥ यज्ञोदेवानाम् ॥ यज्ञोदेवाना
म्प्रत्त्यैतिसुम्म्नमादित्त्यासो[1]भवतामृडयन्त÷ ॥ आवोर्व्वाची
सुमतिर्व्ववृत्त्यादꣳहोश्चिद्यावरिवोवित्तरासदादित्त्येब्भ्यस्त्त्वा
॥ ४ ॥ व्विवस्वन्नादित्त्य ॥ व्विवस्वन्नादित्त्यैषतेसोमपीथस्त्त
स्मिन्मत्त्स्व ॥ श्रदस्म्मैनरोव्वचसेदधातनयदाशीर्द्दादम्पती
व्वाममश्नुतः ॥ पुमान्पुत्रोजायतेव्विन्दतेव्वस्वधाव्विश्वाहारपऽ
एधतेगृहे ॥ ५ ॥ [५-१] व्वाममद्य । सवितर्व्वाममुश्वोदिवे

---

[1] भवत मृडयन्तः । अत्र शृणुत्विपिभ्रजिभवतपिवेतस्मतिष्टरक्षा मकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे दीर्घे भवता मृडयन्तः ।

दिवेव्वाममस्म्मभ्यꣳसावीः ॥ व्वामस्यहिक्षयस्यदेवभूरेरयाधियाव्वामभाज÷स्याम ॥ ६ ॥ उपयामगृहीतोसि । सावित्रोसिचनोधाश्चनोधाऽअसिचनोमयिधेहि ॥ जिन्वयज्ञञ्जिन्वयज्ञपतिम्भगायदेवायत्त्वासवित्रे ॥ ७ ॥ [२-२] शतम् ॥ ३०० ॥ उपयामगृहीतोसि । सुशर्म्मासिसुप्प्रतिष्ठानोबृहदुक्षायनम÷ ॥ व्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यऽएषतेयोनिर्व्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्य÷ ॥ ८ ॥ [१-३] उपयामगृहीतोसि ॥ उप

यामगृहीतोसिबृहस्प्पतिसुतस्यदेवसोमतऽइन्दोरिन्द्रियावतः पत्नीवतोग्ग्रहाँ २ ॥ ऽऋध्यासम् ॥ अहम्परस्त्तादहमवस्त्ताद्यदन्तरिक्षन्तदुमेपिताभूत् ॥ अहꣳसूर्य्यमुभयतोददर्शाहन्देवानाम्परमङ्गुहायत् ॥ ९ ॥ अग्ना ३॥ ऽइपत्नीवन् ॥ अग्ना ३ ॥ ऽइपत्नीवन्त्सजूर्देवेनत्त्वष्ट्रासोमम्पिबस्वाहा ॥ प्रजापतिर्वृषासिरेतोधारेतोमयिधेहिप्प्रजापतेस्त्तेवृष्ण्णोरेतो ॥ ६३ ॥

---

[1] वृहस्प्पतिसुतस्य । अत्र भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सस्य षत्वे प्राप्ते अनुसन्तनोतु वृहस्पति० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन समानपदे सस्य प्रकृतिभावविधानान्न षत्वम् । तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति पकारस्य द्वित्वम् ।

धसौ॑रेतो॒धाम॑शीय ॥ १० ॥ [२-४] उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि ॥
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि॒हरि॑रसिहारियोज॒नोहरि॑भ्यान्त्वा ॥ हर्य्यो॑
र्द्धा॑नास्त्थ॑स॒हसो॑मा॒ऽइन्द्रा॑य ॥ ११ ॥ यस्ते॑ । ऽअश्व॒सनि॑
र्ब्भ॑क्षो॒यो॒गो[1]॑सनि॒स्तस्य॑तऽइ॒ष्टय॑जुषस्स्तु॒तस्तो॑मस्यश॒स्तोक्थ॒
स्यो॒प॑हूत॒स्योप॑हूतोभक्षयामि ॥ १२ ॥ दे॒वकृ॑त॒स्यैन॑सꣳ ॥
दे॒वकृ॑त॒स्यैन॑सो॒व॒यज॑नमसिमनु॒ष्य॒कृ॑त॒स्यैन॑सो॒व॒यज॑नमसिपि॒
तृकृ॑त॒स्यैन॑सो॒व॒यज॑नमस्या॒त्मकृ॑त॒स्यैन॑सो॒व॒यज॑नम॒स्यैन॑सऽए

---

[1] गोसनिस्त. । भात्रिभ्यः सः पं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन पत्वप्राप्तौ अनुसन्त० (३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषिध्यते।

नसोवयजंनमसि ॥ यच्चाहमेनोविद्वाँश्चकारयच्चाविद्वाँस्तस्य
सर्व्वस्यैनंसोवयजंनमसि॥१३॥ संव्वर्च्चँसा॥ संव्वर्च्चँसापयंसासन्त
नूभिरगंन्महिमनंसासꣳशिवेनं ॥ त्वष्टांसुदत्रोविदंधातुरायो
नुंमार्ष्टुतन्वोयद्विलिष्टम्॥१४॥ [४-५][1]संमिन्द्र।णोमनंसाने
षिगोभिःसꣳसूरिभिर्म्मघवन्तसꣳस्वस्त्या ॥ सम्ब्रह्मंणादेव
कृतँय्यदस्तिसन्देवानांꣳसुमतौयज्ञियानांꣳस्वाहा ॥ १५ ॥

---

[1] समिन्द्रणो । अत्र इन्द्र नः इति पदद्वयेन भाविभ्य० (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन समानपदत्वाभावाण्णत्वाप्राप्तौ निपण्णायरथवाहण । मिन्द्रऽएणम्परिणीयते समिन्द्रण० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८३ सू.) इत्यनेन णत्वं निपात्यते ।

सं॑व्वर्च्च॑सा ॥ सं॑व्वर्च्च॑सा॒पय॑सा॒सन्त॒नू॒भि॒रग॑न्महि॒मन॑सा॒सꣳशि॒
वे॒न॑। त्वष्टा॑सु॒दत्रो॒व्विद॑धातु॒रायो॒नु॑मार्ष्टु॒तन्वो॒यद्विलि॑ष्टम्॥ १६॥
धा॒ता॒रा॒तिः। सं॑वि॒तेदञ्जु॑षन्ताम्प्र॒जाप॑ति॒र्न्नि॑धि॒पादे॒वोऽअ॒ग्निः ॥
त्वष्टा॒व्विष्णु॑ः प्र॒जया॑सꣳररा॒णा॒यज॑माना॒य॒द्द्रवि॑णन्दधात॒
स्वाहा॑ ॥ १७ ॥ सु॒गाव॑ः ॥ सु॒गावो॑दे॒वाःसद॑नाऽअकर्म्म॒यऽ
आ॑ज॒ग्मेदꣳसव॑नञ्जु॒षा॒णाः ॥ भर॑माणा॒व्वह॑माना॒ह॒वीꣳष्य॒
स्म्मेध॑त्तव्वस॒वो॒व्वसू॑नि॒स्वाहा॑ ॥ १८ ॥ साँ २ ॥ ऽआव॑हः ॥

याँ २ ॥ ऽआवहऽउशतोदेवदेवाँस्तान्प्रेरयस्वेऽअग्नेसधस्त्थे ॥
जक्षिवाꣳसः पपिवाꣳसंश्च्विश्श्वेसुङ्घर्म्मꣳस्वरातिष्ठतानु
स्वाहा ॥ १९ ॥ व्वयःहि । त्त्वाम्प्रयतियज्ञेऽअस्म्मिन्नग्नेहोतार
मवृणीमहीह ॥ ऋधगयाऽऋधगुताशमिष्ठाःप्रजानन्यज्ञमु
पयाहिविद्वान्त्स्वाहा ॥ २० ॥ देवागातुविदः ॥ देवागातुविदोगा
तुंवित्त्वागातुमित ॥ मनसस्पतऽइमन्देवयज्ञꣳस्वाहावातेधाः
॥ २१ ॥ यज्ञंयज्ञम् ॥ यज्ञंयज्ञङ्गच्छयज्ञपतिङ्गच्छस्वाँय्योनिं

ङ्गच्छस्वाहा ॥ एषतेयज्ञोयज्ञपतेसहसूक्तवाकःसर्व्ववीरस्तञ्जु
षस्वस्वाहा ॥ २२ ॥ [८-६] माहिःमाहिर्भूर्म्मापृदाकुः ॥
उरुꣳहिराजाव्वरुणश्चकारसूर्य्यायपन्थामन्वेतवाऽउ ॥ अप
देपादाप्प्रतिधातवेकरुतापवक्ताहृदयाव्विधश्चित् ॥ नमोव्वरुणा
याभिष्ठितोव्वरुणस्यपाशः ॥ २३ ॥ अग्नेरनीकम् ॥ अग्ने
रनीकमपऽआविवेशापान्नपात्प्रतिरक्षन्नसुर्य्यम् ॥ दमेदमेस

---

१ हृदयाविधश्चित् । अत्र अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयद्धणिसेदिमेन्द्रियधारयचित्रभङ्कुरवयुनाश्वस्यहृदय० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे हृदयाकारस्य दीर्घाकारो विधीयते । अतो हृदयशब्दाकारस्य दीर्घाकारः ।

मिधँऽस्यक्ष्यग्ग्नेप्प्रतितेजिह्वाघृतमुच्चरण्ण्यत्स्वाहा ॥ २४ ॥ समु
द्द्रेते ॥ समुद्द्रेतेहृदयमप्प्स्वन्तः सन्त्वाव्विशन्त्वोषधीरुतापः ॥
यज्ञस्यत्त्वायज्ञपतेसूक्तोक्तौनमोवाकेव्विधेमयत्स्वाहा ॥ २५ ॥
देवीरापः ॥ देवीरापऽएषवोगर्ब्भस्त्तꣳसुप्प्रीतꣳसुभृतम्बिभृत ॥
देवसोमैषतेलोकस्त्तस्मिञ्छञ्चव्वक्ष्वपरिचव्वक्ष्व ॥ २६ ॥ अव
भृथनिचुम्पुण । निचेरुरसिनिचुम्पुणः ॥ अवदेवैर्द्देवकृतमे
नोयासिषमवमर्त्त्यैर्म्मर्त्त्यकृतम्पुरुराव्ण्णोदेवरिषस्प्पाहिदेवा

नाꣳसमिदंसि ॥ २७ ॥ [५-७] एजंतुदशंमास्यः ॥ एज
तुदशंमास्योगर्भोजरायुंणासह ॥ यथायंवायुरेजंतियथांसमु
द्रऽएजंति ॥ एवायन्दशंमास्योऽअस्रंज्जरायुंणासह ॥ २८ ॥
यस्यैते । यज्ञियोगर्भोयस्यैयोनिर्हिरण्ययी ॥ अङ्गान्यह्रु
तायस्यतम्मात्रासमंजीगमꣳस्वाहा ॥ २९ ॥ पुरुदस्म्मोवि
षुंरूपः ॥ पुरुदस्म्मोविषुंरूपऽइन्दुंरन्तर्म्महिमानंमानञ्जधी
रः ॥ एकंपदीन्द्विपदींत्रिपदीञ्चतुंष्पदीमष्टापंदीम्भुवनानु

प्प्रथन्ताꣳस्वाहा ॥ ३० ॥ मरुतोयस्य ॥ मरुतोयस्यहिक्षये
[1]पाथादिवोव्विमहसः ॥ ससुगोपातमोजनः ॥ ३१ ॥ मही
द्यौः । पृथिवीचनऽइमँय्यज्ञम्मिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नोभरी
मभिः ॥ ३२ ॥ [५-८] [2]आतिष्ठ । वृत्रहन्रथँय्युक्तातेब्र
ह्मणाहरी ॥ अर्व्वाचीनꣳसुतेमनोग्ग्रावाकृणोतुव्वग्नुना ॥
उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाषोडशिनऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वा ॥६७॥

---

[1] अत्र पिबा सोमम् (शु. य. प्रा. अ. १३० सू.) इत्यनेन पाथ इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घः । [2] आतिष्ठ वृत्रहन् । अत्र तिष्ठाद्युदात्तम् । (शु. य. प्रा. ३ अ. १०४ सू.) तिष्ठेत्येतत्पदं दीर्घमापद्यते यद्याद्युदात्तं भवति । इत्यनेन विधीयमानो दीर्घाकार आतिष्ठपदस्य आद्युदात्तत्वाभावेन न दीर्घः ।

षो॒ड॒शिने॑ ॥ ३३ ॥ [१-९] यु॒क्ष्वाहि[1] । के॒शिना॒हरी॒वृष॑णा
क॒क्ष्य॒प्रा ॥ अथा॑नऽइन्द्रसो॑मपा॒गि॒रामु॒प॑श्रु॒तिञ्चर ॥ उ॒प॒
या॒मगृ॑हीतो॒सीन्द्रा॑यत्त्वाषो॒ड॒शिन॑ऽए॒षते॒योनि॒रिन्द्रा॑यत्त्वाषो
ड॒शिने॑ ॥ ३४ ॥ [१-१०] इन्द्र॒मित् ॥ इन्द्र॒मिद्धरी॑वह॒तोप्र॑ति
धृष्टशवसम् ॥ ऋषी॑णाञ्च स्तु॒तीरुप॑य॒ज्ञञ्च॒मानु॑षाणाम् ॥ उ॒प॒
या॒मगृ॑हीतो॒सीन्द्रा॑यत्त्वाषो॒ड॒शिन॑ऽए॒षते॒योनि॒रिन्द्रा॑यत्त्वाषो
ड॒शिने॑ ॥ ३५ ॥ [१-११] यस्मा॒न्न । जा॒तःप॒रोऽअ॒न्योऽअ

---

[1] अत्र पिबा सोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १३० सू.) इत्यनेन अकारस्य दीर्घे युक्ष्वाहि इति ।

स्त्तुयऽआविवेशभुवनानिव्विश्श्वा ॥ प्रजापतिᳶप्प्रजयासꣳ
रराणस्त्रीणिज्ज्योतीꣳषिसचतेसषोडशी ॥ ३६ ॥ इन्द्रश्श्च ।
सम्म्राड्वरुणश्श्चराजातौतेभक्षञ्चक्क्रतुरग्ग्रऽएतम् ॥ तयोरहमनुभ
क्षम्भक्षयामिव्वाग्ग्देवीजुषाणासोमस्यतृप्प्यतुसहप्प्राणेनस्वा
हा ॥ ३७ ॥ [२-१२] अग्ग्नेपवस्व ॥ अग्ग्नेपवस्वस्वपाऽअस्म्मे
व्वर्च्चःसुवीर्य्यम् ॥ दधद्द्रयिम्मयिपोषम् ॥ उपयामगृहीतोस्य
ग्नयेत्त्वाव्वर्च्चसऽएषतेयोनिरग्ग्नयेत्त्वाव्वर्च्चसे ॥ अग्ग्नेव्वर्च्चस्विन्व

र्च्चैंस्वाँस्त्त्वन्देवेष्ष्वासिव्वर्च्चैंस्वानहम्मंनुष्ष्येषुभूयासम् ॥ ३८॥
[१-१३] उत्तिष्ठन्नोजंसा ॥ उत्तिष्ठन्नोजंसासहपीत्त्वीशिप्प्रेंऽ
अवेपयः ॥ सोमंमिन्द्रचमूसुतम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्राय
त्त्वौजंसऽएषतेयोनिरिन्द्रांयत्त्वौजंसे ॥ इन्द्रौजिष्ठौजिष्ठस्त्त्व
न्देवेष्ष्वस्योजिंष्ठोहम्मंनुष्ष्येषुभूयासम् ॥ ३९ ॥ [१-१४]
अदृंश्श्रमस्य । केतवोव्विरश्म्मयोजनाँ२ ॥ ऽअनु ॥ भ्राजन्तोऽ
अग्ग्नयोयथा ॥ उपयामगृहीतोसिसूर्य्यायत्त्वाब्भ्राजायैषते

योनिꣳसूर्य्यायत्त्वाभ्राजाय ॥ सूर्य्यँभ्राजिष्ठभ्राजिष्ठस्त्त्व
न्देवेष्ष्वसिभ्राजिष्ठोहम्मनुष्ष्येषुभूयासम् ॥४०॥[१-१५]
उदुत्त्यम् ॥ उदुत्त्यञ्जातवेदसन्देवंव्वहन्तिकेतवः ॥ दृशेव्वि
श्श्वायसूर्य्यम् ॥ उपयामगृहीतोसिसूर्य्यायत्त्वाभ्राजायैषते
योनिꣳसूर्य्यायत्त्वाभ्राजाय ॥ ४१ ॥ [१-१६] आजिग्घ्र ॥
आजिग्घ्रकलशम्मह्यात्त्वाव्विशन्त्त्वन्दवꣳ ॥ पुनरूर्ज्जानिवर्त्त
स्वसानःसहस्रन्धुक्क्ष्वोरुधारापयस्वतीपुनर्म्माविशताद्द्रयिः

॥ ४२ ॥ इडेरन्ते ॥ इडेरन्तेहव्येकाम्म्येचन्द्रेज्ज्योतेदितिसरस्वतिमहिव्विश्श्रुति ॥ एतातेऽअग्घ्न्ये[1]नामानिदेवेब्भ्योमासुक्कृतं ब्ब्रूतात् ॥ ४३ ॥ [२-१७] व्विनः ॥ व्विनऽइन्द्रम्मृधोजहि नीचायच्छपृतन्न्यतः ॥ योऽअस्म्माँ२ ॥ ऽअभिदासत्त्यधरङ्ग[2]मयातमः ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाव्विमृधऽएषते योनिरिन्द्रायत्त्वाव्विमृधे ॥ ४४ ॥ [१-१८] व्वाचस्प्पतिं ।

---

[1] अस्य नामानि । अत्र नामानिपदस्थस्य निशब्दो बहुलम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इति सूत्रेण पदान्तीयस्य निशब्दस्य लोपे प्राप्तेऽपि सूत्रे बहुलम् ग्रहणात्क्वचिन्न भवति । तेन नात्र लोपः ।

[2] अत्र पिबा सोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १३० सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे जाते गमयातमः ।

व्विश्श्वकर्म्माणमूतयेमनोजुवंव्वाजेऽअद्याहुवेम[1] ॥ सनोव्विश्श्वा
निहवंनानिजोषद्विश्श्वशम्भूरवसेसाधुकर्म्मा ॥ उपयामगृही
तोसीन्द्रायत्त्वाव्विश्श्वकर्म्मणऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाव्विश्श्वक
र्म्मणे ॥ ४५ ॥ [१-१९] व्विश्श्वकर्म्मन्हविषा ॥ व्विश्श्वकर्म्म
न्हविषाव्वर्द्धनेनत्रातारमिन्द्रमकृणोरवद्ध्यम् ॥ तस्म्मैविशः
समनमन्तपूर्व्वीरयमुग्ग्रोविहव्योयथासत् ॥ उपयामगृहीतो

---

[1] अद्य हुवेम । अत्र अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहेदेवेपु (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन अद्येत्येतत्पदं ह्रस्वहकारतकारचकारभवतवृणीमहेदेवेत्येपु परेपु दीर्घमापद्यते । इति हकारे परे अद्यशब्दाकारो दीर्घो जातः । तेन अद्याहुवेम इति ।

सीन्द्रा॑यत्त्वाव्वि॒श्श्वक॑र्म्मणऽए॒षते॒योनि॒रिन्द्रा॑यत्त्वाव्वि॒श्श्वक॑र्म्मणे ॥ ४६ ॥ [१-२०] उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतो॒स्य॒ग्ग्नये॑त्त्वागाय॒त्रच्छ॑न्दसङ्गृ॒ह्णामीन्द्रा॑यत्त्वात्त्रि॒ष्टुप्प्छ॑न्दसङ्गृ॒ह्णामि॒व्वि॒श्श्वेब्भ्य॑स्त्त्वादे॒वेब्भ्यो॒जग॑च्छन्दसङ्गृ॒ह्णाम्म्य॑नु॒ष्टुप्त्ते॑भिग॒रः ॥४७॥ व्व्रेशी॑नान्त्वा ॥ व्व्रेशी॑नान्त्वा॒पत्म॒न्नाधू॑नोमि कु॒कू॒नना॑नान्त्वा॒पत्म॒न्नाधू॑नोमि भ॒न्दना॑नान्त्वा॒पत्म॒न्नाधू॑नोमिम॒दिन्त॑मानान्त्वा॒पत्म॒न्नाधू॑नोमिम॒धुन्त॑माना

न्त्वापत्मन्नाधूनोमिशुक्रन्त्वांशुक्रऽआधूनोम्म्यह्नोरूपेसूर्य्यँ
स्यरश्मिषु ॥ ४८ ॥ ककुभꣳरूपं । वृषभस्यरोचतेबृह
च्छुक्रःशुक्रस्यपुरोगाःसोमꣳसोमस्यपुरोगाः ॥ यत्तेसोमादां
भ्यन्नामजागृवितस्म्मैत्त्वागृह्णामितस्म्मैतेसोमसोमायस्वा
हां ॥४९॥ उशिक्त्वम् ॥ उशिक्त्वन्देवसोमाग्ग्नेःप्प्रियम्पाथो
पीहिवशीत्त्वन्देवसोमेन्द्रस्यप्प्रियम्पाथोपीह्यस्म्मत्त्सखात्त्व
न्देवसोमविश्श्वेषान्देवानाम्प्प्रियम्पाथोपीहि ॥ ५० ॥ [४-२१]

इ॒हर॑ति÷ ॥ इ॒हर॑ति॑रि॒हर॑मद्ध्वमि॒हधृ॑ति॑रि॒हस्वधृ॑ति॒ःस्वाहा॑ ॥
उ॒प॒सृ॒जन्ध॒रुण॑म्मा॒त्रेध॒रुणो॑मा॒तर॒न्धय॑न् ॥ रा॒यस्पोष॑म॒स्मा
सु॑दी॒धर॒त्स्वाहा॑ ॥ ५१ ॥ स॒त्रस्य॒ऽऋद्धि÷ ॥ स॒त्रस्य॒ऽऋद्धि॑र॒
स्यग॑न्म॒ज्ज्योति॑र॒मृता॑ऽअभूम ॥ दिव॑म्पृथि॒व्याऽअध्यारु॑हा॒मा
वि॑दामदे॒वान्स्व॒ज्ज्योति÷ ॥ ५२ ॥ यु॒वन्त॑म् ॥ यु॒वन्त॑मि
न्द्रापर्वतापु॒रो॒यु॒धायोन॑÷पृत॒न्याद॒पतन्त॒मिद्ध॑तं॒वज्रे॑ण॒तन्त॒
मिद्ध॑तम् ॥ दू॒रेच॒त्ताय॑च्छन्त्स॒द्गह॑नँ॒यदिन॑क्षत् ॥ अ॒स्मा

कुꣳशात्रूँन्परिँशूरविश्वतोदस्मार्दर्षीष्टविश्वत÷ ॥ भूर्भुवꣳस्व÷
सुप्प्रजाःप्प्रजाभि÷स्यामसुवीराव्वीरैःसुपोषाꣳपोषै÷ ॥ ५३ ॥
[३-२२] परमेष्ठ्यभिधीतꣳ[1] । प्प्रजापतिर्व्वाचिव्व्याहृतायाम
न्घोऽअच्छेतꣳसवितासन्न्यांविश्वकर्म्मादीक्षायाम्पूषासोमक्र
यंण्याम्मिन्द्रश्च ॥ ५४॥ इन्द्रश्च । मरुतश्चक्रयायोपोत्थितो
सुरꣳपण्ण्यमानोमित्रःक्रीतोविष्ण्णु÷शिपिविष्टऽऊरावासन्नो

---

[1] परमेष्ठ्यभिधीतः । अत्र परमेस्थ्यभिधीतः इत्यत्र भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सकारस्य षत्वे षात्तथौ- मूर्धन्यम् (शु. य प्रा. ३ अ. ८१ सू) इत्यनेन षकारात्परौ तथौ मूर्धन्यत्वमापद्येते । तकारस्य टकारो थकारस्य ठकारो भवतीति ज्ञेयम् । एवं थकारस्य ठकारे कृते ऊष्मान्ताभ्यश्च स्पर्शाः (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ठकारस्य द्वित्वम् ।

व्विष्ण्णुर्न्नरन्धिषःप्प्रोह्यमाणःसोमः ॥ ५५ ॥ प्रोह्यमाणः
सोमः ॥ प्रोह्यमाणःसोमऽआगतोव्वरुणऽआसन्द्यामासन्नो
ग्निराग्नीद्ध्रऽइन्द्रोहविर्द्धानेथर्व्वोपावह्रियमाणोव्विश्वेदेवाः
॥ ५६ ॥ व्विश्वेदेवाः ॥ व्विश्वेदेवाऽअꣳशुषुन्न्युप्तोव्विष्ण्णुरा
प्प्रीतपाऽआप्प्या[1]य्यमानोयमःसूयमानोव्विष्ण्णुःसम्भ्रियमा
णोव्वायुःपूयमानःशुक्रःपूतःशुक्रःक्षीरश्रीर्म्मन्थीसक्तुश्रीर्व्वि

---

[1] आप्प्याय्यमानः । अत्र आप्प्यायमानो यमो० (शु. य. प्रा. ४ अ. १५१ सू.) इत्यनेन द्विः यकारा संयोगा भवन्ति तेन द्वियकारे कृते पुनस्तृतीये क्रमजे यकारे प्राप्ते तस्य निषेधः ।

॥८॥

॥७२॥ श्वेदेवाः ॥ ५७ ॥ व्विश्वेदेवाः ॥ व्विश्वेदेवाश्चमसेषून्नीतोसुर्हो
मायोद्यतोरुद्रोहूयमानोव्वातोऽभ्याव्वृत्तोनृचक्षाःप्प्रतिक्ख्यातो
भक्षोभक्ष्यमाणःपितरोनाराशꣳसाःसन्नःसिन्धुः ॥ ५८ ॥
सन्नःसिन्धुः ॥ सन्नःसिन्धुरवभृथायोद्यतःसमुद्रोऽभ्यवह्रि
यमाणःसलिलःप्प्रप्लुतोययोरोजसास्क्कभितारजाꣳसिवीर्ये
भिर्व्वीरतमाशविष्ठा ॥ यापत्येतेऽअप्प्रतीतासहोभिर्व्विष्णूऽ ॥७३॥
अगन्वरुणापूर्व्वहूतौ ॥ ५९ ॥ देवान्दिवम् ॥ देवान्दिवम

गन्यज्ञस्ततोमाद्रविणमष्टुमनुष्यानन्तरिक्षमगन्यज्ञस्ततो
माद्रविणमष्टुपितॄन्पृथिवीमगन्यज्ञस्ततोमाद्रविणमष्टुयङ्कञ्च
लोकमगन्यज्ञस्ततोमेभद्रमभूत् ॥ ६० ॥ चतुस्त्रिꣳशत्त
न्तवः ॥ चतुस्त्रिꣳशत्तन्तवोयेवितत्निरेयऽइमँय्यज्ञꣳस्व
धयाददन्ते ॥ तेषाञ्छिन्नꣳसम्म्वेतद्दधामिस्वाहाघर्म्मोऽ
अप्प्येतुदेवान् ॥ ६१ ॥ यज्ञस्यदोहः ॥ यज्ञस्यदोहोव्वित
तःपुरुत्रासोऽअष्टधादिवमन्वाततान ॥ सयज्ञधुक्ष्वमहिमे

शु. य. संहि. ॥७४॥

पू. अ. ॥ ९ ॥

ष्प्रजायांꣳरायस्पोषंविश्वमायुरशीयस्वाहा ॥ ६२ ॥ आपवस्व ॥ आपवस्वहिरण्यवदश्ववत्सोमवीरवत् ॥ वाजङ्गोमन्तमाभरस्वाहा ॥ ६३ ॥ [१०-२३] ॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ देवसवितश्चतस्त्र, इंद्रस्यवज्रः पंच, देवस्याहंदश, पयेस्वाहातिस्रो, वाजस्येममष्टा, वग्निरेकाक्षरेणचतुष्कौ,

॥ ७४ ॥

---

[1] हिरण्यवदश्ववत् । अत्र अश्वशब्दस्य वतुपरे अश्वरश्मि० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन अश्वशब्दाकारस्य दीर्घाकारे प्राप्ते नाश्वद्धिरण्यात् (शु. य. प्रा. ३ अ. ९९ सू.) इत्यनेन हिरण्यशब्दात्परस्याश्वशब्दाकारो न दीर्घ इति निषेधान्नात्राश्वशब्दाकारो दीर्घः ।

षतेचतुष्कौ, सवितात्वाद्वे, अष्टौचत्वारिꣳशत् [अ. ९ मं. ४० अनु. ८] हरिः ॐ ॥ देवंसवितꣳ ॥ देवंसवितꣳप्प्रसुवयज्ञम्प्रसुवयज्ञपतिम्भगाय ॥ दिव्योगन्धर्व्वःकेतपूःकेतन्नꣳपुनातुव्वाचस्प्पतिर्व्वाजन्नꣳस्वदतुस्वाहा ॥ १ ॥ ध्रुवसदन्त्वा । नृषदम्मनꣳसदमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टंगृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाजुष्टतमम् ॥ अप्प्सुषदन्त्वाघृतसदंव्योमसदमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाजुष्टत

मम् ॥ [1]पृथिविसदन्त्वान्तरिक्षसदन्दिविसदन्देवसदन्नाकसदमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाजुष्टतमम् ॥ २ ॥ अपाꣳरसम् ॥ [2]अपाꣳरसमुद्वयसꣳसूर्य्येसन्तꣳसमाहितम् ॥ अपाꣳरसस्ययोरसस्तंव्वोगृह्णाम्म्युत्तममुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिरिन्द्रा

---

[1] पृथिविसदन्त्वा । अत्र भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन समानपदे षत्वप्राप्तौ पृथिविदिव्युपरिचर्षणिशकुनियासिभ्यः (शु. य. प्रा. ३ अ. ८३ सू.) इत्यनेन पृथिविपरस्य सस्य षत्वनिषेधः। एवं दिविसदन्देवसदम् इत्यादिषु बोध्यम् ।

[2] अपाꣳरसम् अत्र। दीर्घाद्र्द्धमात्रा पूर्वाचाध्यर्द्धा (शु. य. प्रा. ४ अ. १४९ सू.) इत्यनेन दीर्घात्स्वरात्परोऽनुस्वारोऽर्धमात्राकालो भवति तेन अपामित्यस्याऽऽकारात्परस्य मकारस्यानुस्वारस्यार्द्धमात्राप्रदर्शको ह्रस्वो गुंकारोऽत्र ज्ञेयः। एवं अपाꣳरसस्य। रजाꣳसि, प्रजायाꣳरायस्पोषम् ।

यत्त्वा॒जुष्ट॑तमम् ॥ ३ ॥ ग्रहा॑ऽऊर्ज्जा॑हुतयꣳ ॥ ग्रहा॑ऽऊर्ज्जा॑हुत
यो॒द्ध्यन्तो॒व्विप्प्रा॑यम॒तिम् ॥ तेषा॒ंव्विशि॑प्प्रियाणा॑ंव्वो॒हमिष॒मूर्ज्ज॒ꣳ
सम॑ग्ग्रभमुपया॒मगृ॑हीतो॒सीन्द्रा॑यत्त्वा॒जुष्ट॑ङ्गृह्णाम्म्ये॒षते॒योनि॒
रिन्द्रा॑यत्त्वा॒जुष्ट॑तमम् ॥ स॒म्पृचौ॑स्त्थ॒ꣳसम्मा॑भ॒द्रेण॑पृङ्क्तंव्वि॒पृचौ॑
स्त्थो॒व्विमा॑ंपा॒प्मना॑ंपृङ्क्तम् ॥ ४ ॥ [४-१] इन्द्र॑स्य॒व्वज्ज्र॑÷ ॥
इन्द्र॑स्य॒व्वज्ज्रो॑सिव्वाज॒सास्त्त्वया॒यंव्वाजꣳसेत् ॥ व्वाज॑स्य॒नुप्प्रं॑
स॒वेमा॒तरम्म॒हीमदि॑ति॒न्नाम॒व्वच॑ंसाकरामहे ॥ यस्या॑मि॒दंव्विश्श्व॒

म्भुवनमाविवेशतस्यांन्नोदेवःसविताधर्म्मसाविषत् ॥ ५ ॥
अप्प्स्वन्तः॥ अप्प्स्वन्तरमृतमप्प्सुभेषजमपामुतप्प्रशस्त्तिष्ष्व
श्श्वाभवतव्वाजिनः॥ देवीरापोयोवऽऊर्म्मिःप्प्रतूर्त्तिःककुन्न्मा
न्वाजसास्तेनायंव्वाजꣳसेत् ॥ ६ ॥ व्वातोवा ॥ व्वातोवामनो
वागन्धर्व्वाःसप्तविꣳशतिः ॥ तेऽअग्ग्रेश्श्वमयुञ्जँस्तेऽअस्म्मि
ञ्जवमादधुः॥ ७॥ व्वातरꣳहाभव। व्वाजिन्न्युज्ज्यमानऽइन्द्र
स्येवदक्षिणःश्श्रियैधि॥ युञ्जन्तुत्त्वामरुतोव्विश्श्ववेदसऽआतेत्त्व

ष्टा॑प॒त्सुज॒वन्द॑धातु ॥८॥ ज॒वोय॒ः ॥ ज॒वोयस्त्ते॑व्वाजि॒न्निहि॑तो॒
गुहा॒यः श्श्ये॒नेपरी॑त्तो॒ऽअच॑रच्च॒व्वाते॑ ॥ तेन॑नोव्वाजि॒न्बल॑वा॒न्ब
लैनव्वाज॒जिच्च॒भव॒सम॑नेचपारयि॒ष्णुः ॥ व्वाजि॑नोव्वाजजितो॒
व्वाज॑ꣳसरि॒ष्ष्यन्तो॒बृह॒स्प्पते॑र्भा॒गमव॑जिग्घ्रत ॥९॥ [५-२]
दे॒वस्या॒हम् ॥ दे॒वस्या॒हꣳस॑वि॒तुः स॒वेस॒त्त्यस॑वसो॒बृह॒स्प्पते॑रु॒त्त
मन्नाक॑ꣳरुहेयम् ॥ दे॒वस्या॒हꣳस॑वि॒तुः स॒वेस॒त्यस॑वस॒ऽइन्द्र॑स्यो
त्त॒मन्नाक॑ꣳरुहेयम् ॥ दे॒वस्या॒हꣳस॑वि॒तुः स॒वेस॒त्त्यप्प्र॑सवसो॒

बृहस्पतैरुत्तमन्नाकंमरुहम् ॥ देवस्याहꣳसवितुश्सवेसत्त्यप्प्र
सवसऽइन्द्रस्योत्तमन्नाकंमरुहम् ॥ १० ॥ बृहंस्पतेव्वाजंम् ॥
बृहंस्पतेव्वाजञ्जयबृहस्पतंयेव्वाचंव्वदतबृहस्पतिंव्वाजञ्जाप
यत ॥ इन्द्रव्वाजंञ्जयेन्द्रांयव्वाचंव्वदुतेन्द्रंव्वाजंञ्जापयत ॥११॥
एषावं÷ ॥ एषावꣳसासत्त्यासंव्वागंभूद्ययाबृहस्पतिंव्वाजम
जींजपताजींजपतबृहस्पतिंव्वाजंव्वनंस्पतयोव्विमुंञ्चयद्धम् ॥ ॥७७॥
एषावꣳसासत्त्यासंव्वागंभूद्ययेन्द्रंव्वाजमजींजपताजींजपतेन्द्रं

वाजंव्वनस्प्पतयोव्विमुञ्चयद्ध्वम् ॥ १२ ॥ देवस्याहम् ॥ देवस्याहꣳ
सवितुःसवेसत्त्यप्प्रसवसोबृहस्प्पतेर्व्वाजजितोव्वाजञ्जेषम् ॥
वाजिनोव्वाजजितोद्ध्वंनस्कब्भ्नुवन्तोयोजनामिमानाᳵकाष्ठां
गच्छत ॥ १३ ॥ः एषस्यः ॥ [1]एषस्यव्वाजीक्षिपणिन्तुरण्ण्य
तिग्ग्रीवायाम्बद्धोऽअपिकक्षऽआसनि ॥ क्रतुन्दधिक्राऽअ
नुसꣳसनिष्ष्यदत्त्पथामङ्काꣳस्यन्वापनीफणत्त्स्वाहा ॥ १४ ॥

---

[1] एषः स्यः वाजी । अत्र स्य एव च (शु. य. प्रा. ३ अ. १७ सू.) इति सूत्रेण सपरे व्यञ्जने एष इत्यस्य विसर्गस्य लोपः । तथैव स्य इत्यस्य वाजीघटिते वकारे व्यञ्जने परे विसर्जनीयस्य लोपः । तेन एषस्यवाजी । अत्र लोपागमविकारप्रकृतिभावानां चतुर्णां सन्धीनां मध्येऽयं लोपनामा सन्धिर्विज्ञेयः ।

उतस्म्मं ॥ उतस्म्मास्यद्द्रवंतस्तुरण्ण्यतः पुर्ण्णन्नवेरनुंवातिप्प्र
गर्द्धिनं÷ ॥ श्येनस्यैवद्ध्रजंतोऽअङ्कसम्परिंदधिक्राव्ण्णं÷
सहोर्ज्जातरित्रतꣳस्वाहां ॥ १५ ॥ शन्नं÷ ॥ शन्नोंभवन्तुवा
जिनोहवेंषुदेवतांतामितद्द्रवꣳस्वर्क्काः ॥ जम्भयन्तोहिंवृकꣳ
रक्षांꣳसिसनेम्म्यस्म्मद्युंयवन्नमीवाꣳ ॥ १६ ॥ तेनं÷ ॥ तेनोऽ
अर्वन्तोहवनꣳश्रुतोहवंविश्श्वेंशृण्वन्तुवाजिनोंमितद्द्रवꣳ ॥ सह
स्रसामेधसांतासनिष्प्यवोंमहोयेधनꣳसमिथेषुंजभ्रिरे ॥१७॥

व्वाजेवाजेवत । व्वाजिनोनो॒धने॑षु॒व्विप्प्राऽअमृताऽऋतज्ञाः ॥
अ॒स्यम॒द्ध्व÷पिबतमा॒दय॑द्ध्वन्तृ॒प्प्तायातप॒थिभि॑र्द्दे॒वया॑नैः ॥ १८ ॥
आमा॑ ॥ आमा॒व्वाज॑स्यप्प्रस॒वो॑जगम्म्या॒देमेद्यावा॑पृथि॒वीवि॒श्व
रू॑पे ॥ आमा॑गन्ताम्पि॒तरा॑मा॒तरा॒चा॑मा॒सोमो॑ऽअमृत॒त्त्वेन॑ग
म्म्यात् ॥ व्वाजि॑नोव्वाजजितो॒व्वाज॑ꣳससृ॒वाꣳसो॒बृह॒स्प्पते॑
ꣳर्भा॒गमव॑जिग्घ्रतनिमृजा॒नाः ॥ १९ ॥ [१०-३] आ॒प
ये॒स्वाहा॑ । स्वा॒पये॒स्वाहा॑पि॒जाय॒स्वाहा॒क्क्रत॑वे॒स्वाहा॒व्वस॑वे॒स्वाहा॑

हर्प्पतये[1]स्वाहाह्नेमुग्ग्धायस्वाहामुग्ग्धायवैनꣳशिनायस्वाहाव्वि
नꣳशिनंऽआन्त्यायनायस्वाहान्त्यायभौवनायस्वाहाभुवनस्य
पतयेस्वाहाधिपतयेस्वाहा ॥ २० ॥ आयुर्य्यज्ञेनं । कल्प्प
ताम्प्राणोयज्ञेनंकल्प्पताञ्चक्षुर्य्यज्ञेनंकल्प्पताꣳश्रोत्त्रँय्यज्ञेनं
कल्प्पताम्पृष्ठँय्यज्ञेनंकल्प्पताँय्यज्ञोयज्ञेनंकल्प्पताम् ॥ प्रजा
पतेꣳप्रजाऽअभूमस्वर्देवाऽअगन्मामृताऽअभूम ॥ २१ ॥

---

[1] अहर्प्पतये । अत्र समानपदे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते, अहःपतौ रेफम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ३९ सू.) इत्यनेन पतिशब्दे परे अहरित्यस्य विसर्जनीयस्य रेफः । तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

अस्म्मेवः ॥ अस्म्मेवोऽअस्त्विन्द्रियमस्म्मेनृम्म्णमुतक्क्रतुर
स्म्मेव्वर्च्चाꣳसिसन्तुवः ॥ नमोमात्रेपृथिव्यैनमोमात्रेपृथि
व्याऽइयन्तेराड्यन्तासियमनोद्ध्रुवोसिधरुणः ॥ कृष्यैत्त्वा
क्षेमायत्त्वारय्यैत्त्वापोषायत्त्वा ॥ २२ ॥ [३-४] व्वाज
स्येमम् ॥ व्वाजस्येमम्प्रसवःसुषुवेग्ग्रेसोमꣳराजानमोषधीष्व
प्सु ॥ ताऽअस्म्मभ्यम्मधुमतीर्ब्भवन्तुव्वयꣳराष्ट्रेजागृयाम
पुरोहिताꣳस्वाहा ॥ २३ ॥ व्वाजस्येमाम् ॥ व्वाजस्येमाम्प्रसवःशि

श्श्रियेदिव॑मिमाचव्विश्श्वाभुव॑नानिसम्म्राट् ॥ अदि॑त्त्सन्तन्दा
पय॑तिप्प्रजानन्त्सनो॑रयिꣳसर्व्ववी॑रन्निय॑च्छतुस्वाहा॑ ॥ २४ ॥
व्वाज॑स्यनु । प्प्र॑सवऽआब॑भूवेमाचव्विश्श्वाभुव॑नानिसर्व्वत॑÷ ॥
सने॑मिराजापरि॑यातिव्विद्द्वान्प्प्रजाम्पुष्टिं॑व्वर्द्धय॑मानोऽअस्म्मेस्वा
हा॑ ॥ २५ ॥ सोमꣳराजा॑नम् । सोमꣳराजा॑नमव॑सेग्निम
न्वार॑भामहे ॥ आदित्त्यान्व्विष्ण्णुꣳसूर्य्य॑म्ब्रह्मा॑णञ्चबृहस्प
तिꣳस्वाहा॑ ॥ २६ ॥ अर्य्य॑मणम्बृहस्प्पति॑म् ॥ अर्य्य॑मण

म्बृहस्प्पतिमिन्द्रन्दानायचोदय ॥ व्वाचंव्विष्णणुꣳसरस्वतीꣳ
सवितारञ्चव्वाजिनꣳस्वाहा ॥ २७ ॥ अग्नेऽअच्छ ॥ अग्नेऽ
अच्छावदेहनꣳप्प्रतिनꣳसुमनाभव ॥ [1]प्रनोयच्छसहस्रजित्त्वꣳ
हिधनदाऽअसिस्वाहा ॥ २८ ॥ प्रनः ॥ प्रनोयच्छत्त्वर्य्यमा
प्प्रपूषाप्प्रबृहस्प्पतिः ॥ प्रवाग्ग्देवीददातुनꣳस्वाहा ॥२९॥ देव
स्यत्त्वा । सवितुःप्प्रसवेश्श्विनोर्बाहुब्भ्याम्पूष्णणोहस्ताब्भ्याम् ॥

---

[1] प्रनो यच्छत्वर्यमा । अत्र ऋपरेभ्यो नकारो णकारꣳ समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन ऋकारषकाररेफेभ्य उत्तरो नकारो णकारमापद्यते समानपदे । अनेन समानपदे णत्वविधानादत्र प्र नो इति पदयोः समानपदत्वाभावान्न णत्वम् ।

सरंस्वत्यैव्वाचोयन्तुर्य्यन्त्रियैदधामिबृहस्पतेष्ट्वासाम्म्राज्ज्येना
भिषि[1]ञ्चाम्म्यसौ ॥ ३० ॥ [८-५] अग्निरेकाक्षरेण । प्प्राणमुद
जयत्तमुज्जेषमश्विनौद्व्यक्षरेणद्विपदोमनुष्ष्यानुदजयत्तान्ता
नुज्जेषंविष्ण्णुस्त्र्यक्षरेणत्रीँल्लोकानुदजयत्तानुज्जेषꣳसोमश्चतुर
क्षरेणचतुष्प्पदꣳपशूनुदजयत्तानुज्जेषम्पूषापञ्चाक्षरेण ॥ ३१ ॥
पूषापञ्चाक्षरेण ॥ पूषापञ्चाक्षरेणपञ्चदिशऽउदजयत्ताऽउज्जे

---

१ अभिषिञ्चामि । अत्र अभेश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ६५ सू.) इत्यनेन अभेः परस्य सिञ्चामीतिपदघटितस्य सकारस्य षत्वे रूपम् ।

षꣳसवि॒ताषड॑क्षरेण॒षडृ॒तूनुद॑जय॒त्तानुज्जे॑षम्म॒रुतः॑स॒प्ताक्ष॑रे
णस॒प्तग्ग्रा॒म्म्यान्प॒शूनुद॑जयँ॒स्तानुज्जे॑ष॒म्बृह॒स्पति॑र॒ष्टाक्ष॑रेण
गाय॒त्रीमुद॑जय॒त्तामुज्जे॑षम्मि॒त्रोनवा॑क्षरेण ॥ ३२ ॥ मि॒त्रो
नवा॑क्षरेण । त्रि॒वृत॒ꣳ॒स्तोम॒मुद॑जय॒त्तमुज्जे॑षं॒व्वरु॑णो॒दशा॑क्षरेण
व्वि॒राज॒मुद॑जय॒त्तामुज्जे॑ष॒मिन्द्र॒ऽएका॑दशाक्षरेण॒त्रि॒ष्टुभ॒मुद॑ज
य॒त्तामुज्जे॑षं॒व्विश्वे॑दे॒वाद्वाद॑शाक्षरेण॒जग॑ती॒मुद॑जयँ॒स्तामुज्जे॑षं॒व्व
स॑व॒स्त्रयो॑दशाक्षरेण ॥ ३३ ॥ व्वस॑व॒स्त्रयो॑दशाक्षरेण । त्रयो॒द

शꣳस्तोममुदजयँस्तमुज्जेषꣳ रुद्राश्चतुर्दशाक्षरेणचतुर्दशꣳस्तोममुदजयँस्तमुज्जेषमादित्त्याःपञ्चदशाक्षरेणपञ्चदशꣳस्तोममुदजयँस्तमुज्जेषमदिति[1]ꣳषोडशाक्षरेणषोडशꣳस्तोममुदजयत्तमुज्जेषम्प्रजापतिꣳसप्तदशाक्षरेणसप्तदशꣳस्तोममुदजयत्तमुज्जेषम् ॥ ३४ ॥ [४-६] एषते । निर्ऋतेभागस्त्तञ्जुषस्वस्वाहाग्निनेत्रेꣳभ्योदेवेꣳभ्यः पुरꣳसद्भ्यꣳस्वाहायमनेत्रे

---

[1] अदितिंःषोडशा । अत्र प्रत्ययसवर्णम्मुदि शाकटायनः (शु. य. प्रा. ३ अ. ९ सू.) इति विसर्गस्य परसवर्णे प्राप्ते अविकारं शाकल्यः शषसेषु (शु. य. प्रा. ३ अ. १० सू.) इत्यनेन परसवर्णनिषेधाद्विसर्ग एव । लोपागमविकारप्रकृतिभावानां चतुर्णां सन्धीनां मध्ये प्रकृतिभावाख्योऽयं सन्धिः ।

भ्यो॑दे॒वेभ्यो॑दक्षिणा॒सद्भ्य॒ꣳस्वाहा॑वि॒श्वदे॑वनेत्रेभ्यो॑दे॒वेभ्य॑ः
पश्चा॒त्सद्भ्य॒ꣳस्वाहा॑मि॒त्रावरु॑णनेत्रेभ्यो॑वाम॒रुन्ने॑त्रेभ्यो॑वादे॒वे
भ्य॑ऽउत्तरा॒सद्भ्य॒ꣳस्वाहा॒सोम॑नेत्रेभ्यो॑दे॒वेभ्य॑ऽउपरि॒सद्भ्यो॒दुव॑
स्वद्भ्य॒ꣳस्वाहा॑॥३५॥ येदे॒वाः॥ येदे॒वाऽअ॒ग्निने॑त्राꣳपु॒रꣳसद॒स्ते
भ्य॒ꣳस्वाहा॒येदे॒वाय॒मने॑त्रादक्षिणा॒सद॒स्तेभ्य॒ꣳस्वाहा॒येदे॒वा
वि॒श्वदे॑वनेत्राꣳपश्चा॒त्सद॒स्तेभ्य॒ꣳस्वाहा॒येदे॒वामि॒त्रावरु॑णने
त्रावाम॒रुन्ने॑त्रावोत्तरा॒सद॒स्तेभ्य॒ꣳस्वाहा॒येदे॒वाःसोम॑नेत्राऽ

उपरिसदोदुवस्वन्तस्त्तेब्भ्यꣳस्वाहा ॥ ३६ ॥ अग्ग्नेसहस्व ॥
अग्ग्नेसहस्वपृतनाऽअभिमातीरपास्य ॥ दुष्टरस्तरन्नरातीर्व्वर्च्चो
धायज्ञवाहसि ॥ ३७ ॥ देवस्यत्त्वा । सवितुःप्प्रसवेश्विनो
र्ब्बाहुब्भ्याम्पूष्णोहस्त्ताब्भ्याम् ॥ उपाꣳशोर्व्वीर्य्येणजुहोमि
हतꣳरक्षꣳस्वाहारक्षंसान्त्वाव्वधायावधिष्मरक्षोवधिष्मामु
मसौहतः ॥ ३८ ॥ [४-७] सवितात्त्वा । सवानाꣳसुवता

---

१ उपरिसदः । अत्र भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन षत्वप्राप्तौ पृथिविदिव्युपरिचर्षणिशकुनियासिभ्यः (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन उपरिशब्दात्परस्य सदः इत्यस्य सस्य प्रकृतिभावे जाते न षत्वम् ।

मु॒ग्निर्गृ॒हप॑तीना॒ꣳसोमो॒व्वन॒स्पती॑नाम् ॥ बृह॒स्पति॑र्व्वा॒चऽ
इन्द्रो॒ज्ज्यैष्ठ्या॑यरु॒द्रः पशु॒भ्यो॑मि॒त्रः स॒त्त्योव्वरु॑णो॒धर्म्म॑पती॑ना
म् ॥ ३९ ॥ इ॒मन्दे॑वाः ॥ इ॒मन्दे॑वाऽअसप॒त्नꣳसु॑वद्ध्वम्मह॒ते
क्ष॒त्राय॑मह॒तेज्ज्यैष्ठ्या॑यमह॒तेजान॑राज्ज्या॒येन्द्र॑स्येन्द्रि॒याय॑ ॥
इ॒मम॒मुष्य॑पु॒त्रम॒मुष्यै॑पु॒त्रम॒स्यैव्वि॒शऽए॒षवो॑मी॒राजा॒सोमो॒
स्माकं॑म्ब्राह्म॒णाना॒ꣳराजा॑ ॥ ४० ॥ [२-८] ॥ इतिश्रीवाज
सनेयसंहितायांनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ अपोदेवाश्चतस्रः, सोमस्यत्विषिः पञ्चा,
वेष्टादन्दशूकाः सप्त, सोमस्यत्वाचतस्र, ऽइन्द्रस्यवज्रः पञ्च,
स्योनासिचतस्रः, सवित्राप्रसवित्रैका, श्विभ्यांपच्यस्वचतस्रो,
ष्टौचतुस्त्रिꣳशत्[अ.१०मं.३४अनु.८]हरिःॐ॥ अ॒पोदे॒वाꣳ॥
अ॒पोदे॒वामधु॑मतीरगृ॒भ्ण॒न्नूर्ज्ज॑स्वतीरा॒जस्व॒श्चिता॑नाꣳ ॥ याभि
र्म्मि॒त्रावरु॑णाव॒भ्य॑[1]षि॑ञ्च॒न्याभि॒रिन्द्र॒मन॑य॒न्नत्यरा॑तीꣳ ॥ १ ॥

---

[1] अभ्यपिञ्चन् । अभि असिञ्चन् । इति द्वे पदे अत्र अभेश्च (शु. ३ अ. ६५ सू.) अभेरुपसर्गात्परस्य सिञ्चतेः सकारः षकारमापद्यते संहितायाम् । इति इत्यनेनासिञ्चन्पदघटिताकारस्य व्यवधानेन षत्वाप्राप्तौ अव्यवहितोऽपि (शु. य. प्रा. ३ अ. ६६ सू.) इत्यनेन व्यवधानेऽपि षकारे रूपम् ।

वृष्ण्ण॑ऽऊ॒र्म्मिः ॥ वृष्ण्ण॑ऽऊ॒र्म्मि॑र॑सिराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दे॒हि॒स्वाहा॒
वृष्ण्ण॑ऽऊ॒र्म्मि॑र॑सिराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑दे॒हि॒वृ॒षसे॒नोऽसिराष्ट्र॒दारा॒
ष्ट्रम्मे॑दे॒हि॒स्वाहा॑वृ॒षसे॒नोऽसिराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑दे॒ह्य॒र्त्थे॑त॑स्त्थ
॥ २ ॥ अ॒र्त्थे॑त॑स्त्थ । राष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑द॒त्त॒स्वाहा॒र्त्थे॑त॑स्त्थराष्ट्र॒
दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑द॒त्तौज॑स्वतीस्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑द॒त्त॒स्वाहौज॑स्व
तीस्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑द॒त्ता॒प॑÷परि॒वा॒हिणी॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्र
म्मे॑द॒त्त॒स्वाहा॒प॑÷परि॒वा॒हिणी॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मु॒ष्म्मै॑द॒त्ता॒पा

म्पतिरसि राष्ट्रदा राष्ट्रम्मे देहि स्वाहापाम्पतिरसि राष्ट्रदा राष्ट्रममु
ष्मै देह्यपाङ्गर्भोसि राष्ट्रदा राष्ट्रम्मे देहि स्वाहापाङ्गर्भोसि राष्ट्र
दा राष्ट्रममुष्मै देहि सूर्य्यत्वचसस्त्थ ॥ ३ ॥ सूर्य्यत्व
चसस्त्थ । राष्ट्रदा राष्ट्रम्मे दत्त स्वाहा सूर्य्यत्वचसस्त्थ राष्ट्रदा
राष्ट्रममुष्मै दत्त सूर्य्यवर्च्चसस्त्थ राष्ट्रदा राष्ट्रम्मे दत्त स्वाहा सूर्य्य
वर्च्चसस्त्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त मान्दास्त्थ राष्ट्रदा राष्ट्रम्मे दत्त
स्वाहा मान्दास्त्थ राष्ट्रदा राष्ट्रममुष्मै दत्त व्रजक्षितस्त्थ राष्ट्रदा

रा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॑व्रज॒क्षित॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मुष्मै॑दत्त॒व्वाशा॑
स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॒व्वाशा॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मुष्मै॑दत्त॒
शवि॑ष्ठास्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॒शवि॑ष्ठास्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒
मुष्मै॑दत्त॒शक्व॑रीस्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॒शक्व॑रीस्त्थराष्ट्र॒
दारा॒ष्ट्रम॒मुष्मै॑दत्तजन॒भृत॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒स्वाहा॑जन॒भृ
त॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मुष्मै॑दत्तवि॒श्व॒भृत॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम्मे॑दत्त॒
स्वाहा॑वि॒श्व॒भृत॑स्त्थराष्ट्र॒दारा॒ष्ट्रम॒मुष्मै॑द॒त्तापः॑स्व॒राज॑स्त्थरा

ष्ट्रदाराष्ट्रममुष्मैदत्त ॥ मधुमतीर्म्मधुमतीभिःपृच्यन्ताम्महि
क्षत्रङ्क्षत्रियायवन्न्वानाऽअनाधृष्टाःसीदतसहौजसोमहिक्षत्रङ्क्ष
त्रियायदधतीः ॥ ४ ॥ [४-१] शतम् ॥ ४०० ॥ सोमस्यत्त्वि
षिः ॥ सोमस्यत्त्विषिरसितवेवमेत्त्विषिर्भूयात् ॥ अग्नयेस्वा
हासोमायस्वाहासवित्रेस्वाहासरस्वत्त्यैस्वाहापूष्णेस्वाहाबृह
स्प्पतयेस्वाहेन्द्रायस्वाहाघोषायस्वाहाश्श्लोकायस्वाहांशाय
स्वाहाभगायस्वाहार्य्यम्म्णेस्वाहा ॥ ५ ॥ पवित्रेस्त्थः ॥ पवि

त्रे॑स्त्थोव्वैष्ण॒व्व्यौ॑सवि॒तुर्व्व॑ः प्प्रस॒वऽउत्पु॑ना॒म्म्यच्छि॑द्रेणप॒वि
त्रे॑ण॒सूर्य्य॑स्यर॒श्मिभि॑ः ॥ अनि॑भृष्टमसि॒व्वा॒चोबन्धु॑स्तपो॒
जाः सोम॑स्यदा॒त्रम॑सि॒स्वाहा॑राज॒स्वः ॥ ६ ॥ स॒ध॒मादो॑द्द्यु॒म्म्नि
नीः ॥ स॒ध॒मादो॑द्द्यु॒म्म्निनी॒राप॑ऽए॒ताऽअना॑धृष्टाऽअप॒स्युवो॒व्वसा॑
नाः ॥ प॒स्त्या॑सुचक्रे॒व्वरु॑णःस॒धस्त्थ॑म॒पाꣳशिशु॑र्म्मा॒तृत॑मा
स्व॒न्तः ॥ ७ ॥ क्ष॒त्रस्योल्ब॑म् ॥ क्ष॒त्रस्योल्ब॑मसिक्ष॒त्रस्य॑ज॒रा
य्व॑सिक्ष॒त्रस्य॒योनि॑रसिक्ष॒त्रस्य॒नाभि॑र॒सीन्द्र॑स्य॒व्वार्त्र॑घ्नमसिमि॒

त्रस्यांसिव्वरुणस्यासित्त्वयायंव्वृत्रंव्वधेत् ॥ हृबासिंरुजासिंक्षु
मासिं ॥ पातैनम्प्राञ्चंम्पातैनंम्प्रत्यञ्चंम्पातैनंन्तिर्य्यञ्चंन्दि
ग्ग्भ्यश्पांत ॥ ८ ॥ आविर्म्मर्य्याꣳ ॥ आविर्म्मर्य्याऽआ
वित्तोऽअग्निर्गृहपंतिरावित्तऽइन्द्रोवृद्धश्श्रवाऽआवित्तौमित्रा
वरुणौधृतव्रतावावित्तꣳपूषाविश्ववेदाऽआवित्तेद्यावापृथिवीवि
श्वशंम्भुवावावित्तादितिरुरुशंर्म्मा ॥ ९ ॥ [५-२] अवेष्टा
दन्दशूकाꣳ ॥ अवेष्टादन्दशूकाꣳप्राचीमारोहगायत्रीत्त्वाव

तुरथन्त॒रꣳसाम॑त्रि॒वृत्त्स्तोमो॑व्वस॒न्तऽऋ॒तुर्ब्रह्म॒द्रवि॑ण॒न्दक्षि॑णा॒
मारो॑ह ॥ १० ॥ दक्षि॑णा॒मारो॑ह । त्रि॒ष्टुप्प्त्वा॑वतुबृ॒हत्त्साम॑पञ्चद॒
शस्तोमो॑ग्ग्री॒ष्म्मऽऋ॒तुःक्ष॒त्रन्द्रवि॑णम्प्र॒तीची॒मारो॑ह ॥ ११ ॥
प्र॒तीची॒मारो॑ह॒ । जग॑तीस्त्वावतुव्वैरू॒पꣳसाम॑सप्तद॒शस्तोमो॑
व्व॒र्षाऽऋ॒तुर्व्विड्द्रवि॑णमु॒दीची॒मारो॑ह ॥ १२ ॥ उदीची॒मारो॑हा ।
नु॒ष्टुप्प्त्वा॑वतुव्वैरा॒जꣳसामै॑कवि॒ꣳशस्तोम॑÷श॒रदृ॒तुःफल॒न्द्रवि॑
णमू॒र्ध्वामारो॑ह ॥ १३ ॥ ऊ॒र्ध्वामारो॑ह । प॒ङ्क्तिस्त्वा॑वतुशाक्वर

रैवतेसामनीत्त्रिणवत्त्रयस्त्रिꣳशौस्तोमौहेमन्तशिशिरावृतूवर्च्चो
द्रविणम्प्रत्त्यञ्चन्नमुचेꣳशिर÷ ॥ १४ ॥ सोमस्यत्त्विषि÷ ॥
सोमस्यत्त्विषिरसितवेवमेत्त्विषिर्भूयात् ॥ मृत्त्योःपाह्यो
जोसिसहोस्यमृतमसि ॥ १५ ॥ हिरण्ण्यरूपाऽउषस÷ ॥
हिरण्ण्यरूपाऽउषसोविरोकऽउभाविन्द्राऽउदिथꣳसूर्य्यश्च ॥
आरोहतंवरुणमित्त्रगर्त्तन्ततश्चक्षाथामदितिन्दितिञ्चमित्त्रोसि
वरुणोसि ॥ १६ ॥ [७-३] सोमस्यत्त्वा । द्युम्न्नेना

भिषिञ्चाम्म्यग्नेर्भ्राजसासूर्य्यस्यवर्च्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण ॥ क्षत्रा
णाङ्क्षत्रपतिरेध्यतिदिद्यून्पाहि ॥ १७ ॥ इमन्देवाः ॥ इम
न्देवाऽअसपत्नꣳसुवद्ध्वम्महतेक्षत्रायमहतेज्ज्यैष्ठ्यायमहते
जानराज्ज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय ॥ इमममुष्ष्यपुत्रममुष्ष्यैपुत्र
मस्यैविशऽएषवोमीराजासोमोस्माकम्ब्राह्मणानाꣳराजा
॥ १८ ॥ प्रपर्व्वतस्य । वृषभस्यपृष्ठान्नावश्चरन्तिस्वसिचऽइया
नाः ॥ ताऽआववृत्रन्नधरागुदक्ताऽअहिम्बुध्न्यमनुरीयमा

णाꣳ ॥ व्विष्ण्णो॑र्व्वि॒क्क्रम॑णमसि॒व्विष्ण्णो॒र्व्वि॑क्क्रान्तमसि॒व्विष्ण्णो॑ꣳ
॥८९॥ क्क्रा॒न्तम॑सि ॥ १९ ॥ प्प्रजा॑पते॒न । त्त्वदे॒तान्न्य॒न्न्योव्विश्श्वा॑रू॒पा
णि॒परि॒ताब॑भूव ॥ यत्त्का॑मास्त्तेजुहु॒मस्त्तन्नो॑ऽअस्त्त्व॒यम॒मु
ष्ष्य॑पि॒तासाव॒स्स्यापि॒ताव्व॒यꣳस्स्या॑म॒पत॑योरयी॒णाꣳस्वाहा॑ ॥ रु॒द्द्र
यत्ते॒क्क्रिवि॒पर॒न्नाम॒तस्म्मि॑न्हु॒तम॑स्यमे॒ष्ट्टम॑सि॒स्वाहा॑ ॥ २० ॥
[४-४] इन्द्र॑स्य॒व्वज्ज्र॑÷ ॥ इन्द्र॑स्य॒व्वज्ज्रो॑सिमि॒त्त्रावरु॑णयोस्त्त्वा ॥८९॥
प्प्रशा॒स्त्रोःप्प्रशि॒षा॑युनज्मि ॥ अव्य॑थायै॒त्त्वास्व॒धायै॒त्त्वारि॑ष्ट्टोऽ

अर्ज्जुनोमरुताम्प्रसवेनजयापाममनसासमिन्द्रियेण ॥ २१ ॥ माते ॥ मातऽइन्द्रतेव्वयन्तुराषाडयुक्तासोऽअब्रह्मताव्विदसाम ॥ तिष्ठा[1]रथमधियंव्वज्ज्रहस्तारश्मीन्देवयमसेस्वश्वान् ॥२२॥ अग्नयेगृहपतये ॥ अग्नयेगृहपतयेस्वाहासोमायव्वनस्पतयेस्वाहामरुतामोजसेस्वाहेन्द्रस्येन्द्रियायस्वाहा ॥ पृथिविमातर्म्मामाहिꣳसीर्म्मोऽअहन्त्वाम् ॥ २३ ॥ हꣳसःशुचिषत् ॥ हꣳसःशुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोतावेदिषदतिथिर्दुरोण

---

[1] तिष्ठारथेन । अत्र तिष्ठाद्युदात्तम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १०४ सू.) इत्यनेन तिष्ठेत्येतत्पदे आद्युदात्ते तस्याकारस्य दीर्घो भवति। अतो दीर्घाकारः ।

सत् ॥ नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जागोजाऽऋतजाऽअद्रिजाऽ
ऋतम्बृहत् ॥ २४ ॥ इयदसि ॥ इयदस्यायुरस्यायुर्म्मयिधेहि
युङ्ङसिवर्च्चोसिवर्च्चोमयिधेह्यूर्ग्गस्यूर्ज्जम्मयिधेहि ॥ इन्द्रस्यवां
वीर्य्यकृतोबाहूऽअभ्युपावहरामि ॥ २५ ॥ [५-५] स्योनासि ।
सुषदासिक्षत्रस्ययोनिरसि ॥ स्योनामासीदसुषदामासीदक्षत्र
स्ययोनिमासीद ॥ २६ ॥ निषसाद[1] । धृतव्रतोवरुणःपस्त्यास्वा ॥
साम्म्राज्यायसुक्रतुः ॥ २७ ॥ अभिभूरसि ॥ अभिभूरस्येता

---

[1] निषसाद । अत्र नि ससाद इति पदम् ससाद च (शु. य. प्रा. ३ अ. ६० सू.) इत्यनेन नेः परस्य ससादशब्दस्य सकारस्य षकारे निषसादेति रूपम् ।

स्त्तेपञ्चदिशःकल्प्पन्ताम्ब्रह्मँस्त्वम्ब्रह्मासिसवितासिसत्त्य
प्प्रसवोव्वरुणोसिसत्त्यौजाऽइन्द्रोसिव्विशौजारुद्द्रोसिसुशेवः ॥
बहुकारश्श्रेयस्करभूयस्करेन्द्रस्यव्वज्ज्रोसितेनमेरद्ध्य ॥ २८ ॥
अग्निःपृथुः ॥ अग्निःपृथुर्द्धर्म्मणस्प्पतिर्ज्जुषाणोऽअग्निःपृ
थुर्द्धर्म्मणस्प्पतिराज्ज्यस्यव्वेतुस्वाहास्वाहाकृताःसूर्य्यस्यरश्मिम
भिर्य्यतद्ध्वꣳसजातानाम्मद्ध्यमेष्ठ्याय ॥ २९ ॥ [४-६] सवि
त्त्राप्प्रसवित्त्रा । सरस्वत्त्याव्वाचात्त्वष्ट्रारूपैःपूष्ण्णापशुभिरिन्द्रे

---

[१] श्रेयस्करभूयस्कर इत्यत्र समानपदे च (शु. य प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन ककारपकारपरयोः यथायोगं समानपदे सकारः पकारश्च विधीयते ।

सं. १६

णास्म्मेबृहस्प्पतिनाब्ब्रह्मणाव्वरुणेनौजसाग्निनातेजसासोमे
नराज्ञाव्विष्ण्णुनादशम्म्यादेवतयाप्प्रसूतःप्प्रसर्प्पामि ॥ ३० ॥
[१-७] अश्श्विब्भ्याम्पच्च्यस्व ॥ अश्श्विब्भ्याम्पच्च्यस्वसरस्व
त्यैपच्च्यस्वेन्द्रायसुत्राम्म्णेपच्च्यस्व ॥ व्वायुःपूतःपवित्रेणप्प्र
त्यङ्क्[1]सोमोऽअतिस्रुतः ॥ इन्द्रस्ययुज्ज्यःसखा ॥ ३१ ॥ कुवि
दङ्ग । यवमन्तोयवञ्चिद्यथादान्त्यनुपूर्व्वँव्वियूय ॥ इहेहैषाङ्कृणु

---

[1] प्रत्यङ्क्सोमः । अत्र प्रत्यङ् सोम इति पदम् । ङ्नौ क्ताभ्यां सकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. १५ सू.) ङकारनकारौ यथासंख्यं ककारतकाराभ्यां सकारे परे व्यवधीयेते । तेनात्र ङकारात्परस्य ककारे रूपम् । लोपागमविकारप्रकृतिभावानां चतुर्णां सन्धीनां मध्येऽयमागमाख्यः सन्धिः ।

हि॒भोज॑नानि॒येब॒र्हिषो॒नम॑ऽउ॒क्तिँय्यज॑न्ति ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतो
स्य॒श्विब्भ्या॑न्त्वा॒सर॑स्वत्त्यै॒त्त्वेन्द्रा॑यत्त्वासु॒त्राम्म्णे॑ ॥ ३२ ॥ सु॒वꣳ
सु॒राम॑म् ॥ सु॒वꣳसु॒राम॑म॒श्विना॒नमु॑चावासु॒रेसचा॑ ॥ व्वि॒पि॒पा
नाशु॑भस्प्पती॒ऽइन्द्र॒ङ्कर्म्म॑स्वावतम् ॥ ३३ ॥ पु॒त्रमि॑वपि॒तरौ॑ ॥
पु॒त्रमि॑वपि॒तरा॑व॒श्विनो॒भेन्द्रा॒वथुः॒काव्व्यै॑र्द॒ꣳसना॑भिः ॥ यत्त्सु
रामं॒व्व्यपि॑बः॒शची॑भिः॒सर॑स्वती॒त्त्वाम॒घव॒न्नभि॑ष्णक् ॥ ३४ ॥
[४-८] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

श्रीवेदपुरुषायनमः । अनुवाकसूत्रम् । युञ्जानएकादश, प्रतूर्त्तँ व्वाजिन्षोडश, देवस्यत्वादश, पोदेवीर्द्वादश, पोह्येकादश, द्वितिष्ठ्वापञ्चा, कूतिमग्निमष्टादश, सप्तत्र्यशीतिः ॥ [अ. ११ मं. ८३ अनु० ७] ॥ हरिः ॐ ॥ यु॒ञ्जा॒नःप्प्र॑थ॒मम् ॥ यु॒ञ्जा॒नः प्प्र॑थ॒मम्मन॑स्त॒त्त्वाय॑सवि॒ताधियं॑÷ ॥ अ॒ग्नेर्ज्ज्योति॑र्न्नि॒चाय्य॑ पृ॒थि॒व्याऽअद्ध्याभ॑रत् ॥१॥ यु॒क्ते॒न॒मन॑सा । व्व॒यन्दे॒वस्य॑सवि॒तुः स॒वे ॥ स्व॒र्ग्ग्या॑य॒शक्त्या॑ ॥ २ ॥ यु॒क्त्वाय॑सवि॒ता । दे॒वान्त्स्व॑

र्य्यतोधियादिवम् ॥ बृहज्ज्योतिः करिष्ष्यतः सविताप्प्रसुवाति
तान् ॥ ३ ॥ युञ्जतेमनः ॥ युञ्जतेमनऽउतयुञ्जतेधियोविप्प्रा
विप्प्रस्यबृहतोविपश्चितः ॥ विहोत्त्रादधेवयुनाविदेकऽइन्मही
देवस्यसवितुःपरिष्टुतिः ॥ ४ ॥ युजेवाम् ॥ युजेवाम्ब्रह्मपूर्व्यं
न्नमोभिर्व्विश्श्लोकऽएतुपत्थ्येवसूरेः ॥ शृण्वन्तुविश्वेऽअमृत
स्यपुत्त्राऽआयेधामानिदिव्यानितस्थुः ॥ ५ ॥ यस्यप्प्रयाणम् ॥
यस्यप्प्रयाणमन्वन्यऽइद्ययुर्देवादेवस्यमहिमानमोजसा ॥

यःपार्त्थि॑वानिविम॒मेसऽएत॑शो॒रजा॑ᳫँसिदे॒वःस॑वि॒ताम॑हित्व॒
ना ॥ ६ ॥ देव॑सवितः ॥ देव॑स॑वित॒ᳶप्प्रसु॑वय॒ज्ञम्प्रसु॑वय॒ज्ञप॑ति॒
म्भगा॑य ॥ दि॒व्योग॑न्ध॒र्व्वःकै॑त॒पूःकेत॑न्नᳶपुना॒तु॒व्वाचस्प्पाति॒र्व्वा
च॑न्नᳶस्वदतु॒ ॥ ७ ॥ इ॒मन्न॑ः ॥ इ॒मन्नो॑देवसवित॒र्य्य॒ज्ञम्प्र[1]ण॑य
दे॒वा॒व्यᳫँसखि॒विद॑ᳫँसत्रा॒जित॑न्धन॒जित॑ᳫँस्व॒र्ज्जित॑म् ॥ ऋ॒चा
स्तोम॒ᳫँसम॑र्द्धयगाय॒त्रेण॑रथन्त॒रम्बृ॒हद्गा॑य॒त्रव॑र्त्तनि॒स्वाहा॑ ॥ ८ ॥

---

[1] प्रणय। अत्र प्र नय इति पदम्। अत्र समानपदाभावेन ऋषरेभ्यः इत्यस्याप्राप्तौ प्रनेतिनुदातिहिनोमीनाम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८९ सू.) इत्यनेन प्रपूर्वाणां नेति नुदाति हिनोमि इत्येषां नकारस्य णकारो विधीयते तेनात्र प्रणय इत्यत्र णत्वम्। सूत्रे हिनोमीतिविकरणनिर्देशाद्यत्र विकरणाभावस्तत्र न णत्वम्।

देवस्यंत्त्वा । सवितुश्प्प्रंसवेश्श्विनोर्ब्बाहुब्भ्याम्पूष्ष्णोहस्त्ताब्भ्याम् ॥ आददेगायत्त्रेणच्छन्दसाङ्गिरस्वत्पृथिव्व्याश्सधस्त्थादग्ग्निम्पुरीष्ष्यमङ्गिरस्वदाभरत्त्रैष्टुभेन[1]च्छन्दसाङ्गिरस्वत् ॥ ९ ॥ अब्भ्रिरसि ॥ अब्भ्रिरसिनार्य्यसित्त्वयाव्वयमग्ग्निꣳशकेमखनितुꣳसधस्त्थऽआ ॥ जागतेनच्छन्दसाङ्गिरस्वत् ॥ १० ॥ हस्तऽआधाय । सविताबिब्भ्रदब्भ्रिꣳहिरण्ययीम् ॥ अग्ग्ने

---

[1] त्रैष्टुभेन । अत्र ऋषरेभ्यो नकारो णकारꣳ समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन व्यवधानेऽपि विहितस्य प्राप्तस्य णत्वस्य शिलिसिवर्गमध्यमव्यवहितोऽपि (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन शकारलकारसकार (मध्यमवर्गं) चवर्गटवर्गतवर्गव्यवधानेषु ऋषरेभ्यः परस्य नकारस्य प्रकृतिभावादत्र णत्वं निषिध्यते ।

ज्योतिर्न्निचाय्यंपृथिव्याऽअद्ध्याभरदानुष्टुभेनच्छन्दसाङ्गिर
स्वत् ॥ ११ ॥[११-१] प्रतूर्त्तँव्वाजिन् ॥ प्रतूर्त्तँव्वाजिन्नाद्द्रवव्वरिं
ष्ठामनुसंव्वतम् ॥ दिवितेजन्मपरममन्तरिक्षेतवनाभि÷पृथि
व्यामधियोनिरित् ॥ १२॥ युञ्जाथाꣳरासभम् ॥ युञ्जाथाꣳ
रासभँय्युवमस्मिन्न्यामेवृषण्वसू ॥ अग्निम्भरन्तमस्मयुम्
॥ १३ ॥ योगेयोगेतवस्त्तरम् ॥ योगेयोगेतवस्त्तरंव्वाजेवाजे
हवामहे ॥ सखायऽइन्द्रमूतये ॥ १४ ॥ प्रतूर्व्वन्नेहि ॥ प्रतूर्व्वं

न्नेह्यवक्रामन्नशस्तीरुद्रस्यगाणपत्त्यम्मयोभूरेहि॥ उर्व्वँन्तरिक्षं
व्वीहिस्वस्त्तिगव्यूतिरभयानिकृण्वन्पूष्ण्णासयुजासह ॥१५॥
पृथिव्याःसधस्त्थात्॥ पृथिव्याःसधस्त्थादग्निम्पुरीष्यमङ्गि
रस्वदाभराग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेमोग्निम्पुरीष्यमङ्गिर
स्वद्भरिष्यामꣳ ॥ १६ ॥ अन्वग्निः ॥ अन्वग्निरुषसामग्र
मक्ख्यदन्वहानिप्प्रथमोजातवेदाꣳ ॥ अनुसूर्य्यस्यपुरुत्राच
रश्म्मीननुद्यावापृथिव्वीऽआततन्थ ॥१७॥ आगत्त्यव्वाजी ॥

आगत्त्यंव्वाज्ज्यद्ध्वानꣳसर्व्वाम्मृधोव्विधूनुते ॥ अग्निꣳसधस्त्थे
महतिचक्षुषानिचिकीषते ॥ १८॥ आक्रम्म्यंव्वाजिन् ॥ आक्र
म्म्यंव्वाजिन्पृथिवीमग्निमिच्छरुचात्त्वम् ॥ भूम्म्यांव्वृत्त्वाय
नोब्रूहियतꣳखनेमतंव्वयम् ॥ १९ ॥ द्यौस्त्ते । पृष्ठम्पृथिवी
सधस्त्थमात्मान्तरिक्षꣳसमुद्द्रोयोनिः ॥ व्विक्ख्यायचक्षु
षात्त्वमभितिष्ठपृतन्न्यतः ॥ २० ॥ उत्क्राम । महतेसौभगाय
स्म्मादास्त्थानाद्द्रविणोदाव्वाजिन् ॥ व्वयꣳस्यामसुमतौपृथि

व्याऽअग्निङ्ह्वनन्तऽउपस्त्थेऽअस्याः ॥ २१ ॥ उदक्क्रमीत् ॥ उदक्क्र
मीद्द्रविणोदाव्वाज्ज्यर्व्वाकꣳसुलोकꣳसुकृतम्पृथिव्व्याम् ॥ ततः
स्वनेमसुप्प्रतीकमग्निꣳस्वोरुहाणाऽअधिनाकमुत्तमम् ॥ २२ ॥
आत्त्वा । जिघर्म्मिमनसाघृतेनप्प्रतिक्षियन्तम्भुवनानिव्विश्श्वा ॥
पृथुन्तिरश्श्चाव्वयसाबृहन्तंव्व्यचिष्ठमन्नैरभसन्दृशानम् ॥ २३ ॥
आविश्श्वतः । प्प्रत्त्यञ्चञ्जिघर्म्म्यरक्षसामनसातज्जुषेत ॥ मर्य्य
श्रीस्स्पृहयद्वर्णोऽअग्निर्नाभिमृशेतन्व्वाजर्भुराणः ॥ २४ ॥

परिवाजपतिः ॥ [1]परिवाजपतिःकविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् ॥
दधद्रत्नानिदाशुषे ॥ २५ ॥ परित्वा । ग्नेपुरंव्वयंव्विप्रꣳसह
स्यधीमहि ॥ धृषद्वर्ण्णन्दिवेदिवेहन्तारम्[2]भङ्गुरावताम् ॥ २६ ॥
त्वमग्ने ॥ त्वमग्नेद्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वम
श्मनस्परि ॥ त्वंव्वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वन्[3]नृणान्नृपतेजा

---

[1] परिवाजपतिः कविः । अत्र कविष्करत्कृधिषु (शु. य. प्रा. ३ अ. ३२ सू.) इत्यनेन कविपरे पतिशब्दस्य विसर्गस्य षकारे प्राप्ते वाजपतिर्वासऽएदिधिषुरन्तःपर्शव्येनान्तःपार्श्व्यमिति च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३८ सू.) इत्यनेन सकारषकारयोर्निषेधाद्विसर्जनीय एव ।

[2] भङ्गुरावताम् । अत्र अश्वरश्मिमतिसुमति (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे भङ्गुरशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

[3] नृणाम् । अत्र ऋपरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे ऋकारात्परस्य नकारस्य णत्वम् ।

य॒से॒शुचि॑ः ॥ २७ ॥ [१६-२] दे॒वस्यं॑त्त्वा । स॒वि॒तुः प्प्र॑स॒
वे॒श्विनो॑र्ब्बा॒हुब्भ्यां॑म्पू॒ष्ण्णो॑हस्त्ता॑ब्भ्याम् ॥ पृ॒थि॒व्याः स॒धस्त्था॑
द॒ग्निम्पु॑री॒ष्य॒मङ्गि॒रस्व॒त्त्ख॑नामि ॥ ज्योति॑ष्म॒न्तन्त्वा॑ग्ग्ने
सु॒प्प्रती॑क॒मज॑स्त्रेण भा॒नुना॒दीद्य॑तम् ॥ शि॒वम्प्र॒जाब्भ्यो॒हि॑ꣳ
सन्तम्पृ॒थि॒व्याः स॒धस्त्था॑द॒ग्निम्पु॑री॒ष्य॒मङ्गि॒रस्व॒त्त्ख॑नामꣳ
॥ २८ ॥ अ॒पाम्पृ॒ष्ठम् ॥ अ॒पाम्पृ॒ष्ठम॑सि॒योनि॑र॒ग्ग्नेः स॑मु॒द्रम॒
भित॒ꣳपिन्व॑मानम् ॥ व॒र्द्धमा॑नो म॒हाँ२॥ ऽआच॒पुष्क॑रे दि॒वो

मात्रयाव्वरिम्म्णाप्प्रथस्व ॥ २९ ॥ शर्म्मच ॥ शर्म्मचस्त्थो
व्वर्म्मचस्त्थोच्छिद्द्रेबहुलेऽउभे ॥ व्यचस्वतीसंव्वसाथाम्भृतम
ग्निम्पुरीष्ष्यम् ॥ ३० ॥ संव्वसाथाम् ॥ संव्वसाथाꣳस्वर्व्विदा
समीचीऽउरसात्मना ॥ अग्निमन्तर्ब्भरिष्ष्यन्तीज्ज्योति
ष्म्मन्तमजस्रमित् ॥ ३१ ॥ पुरीष्ष्योसि । व्विश्वभराऽअथ
र्व्वात्त्वाप्प्रथमोनिरमन्थदग्ग्ने ॥ त्वामग्ग्नेपुष्क्करादद्ध्यथर्व्वानिर
मन्थत ॥ मूर्द्ध्नोव्विश्वस्यव्वाघतः ॥ ३२ ॥ तमुत्त्वा । दद्ध्य

ङ्॒ऋषि॑÷पु॒त्रऽई॑धे॒ऽअथ॑र्वणः ॥ वृ॒त्र॒हणं॑म्पुरन्द॒रम् ॥ ३३ ॥
त॒मु॑त्वा । पा॒त्थ्यो॒वृ॒षा॒स॒मी॑धेद॒स्यु॒हन्त॑मम् ॥ ध॒न॒ञ्ज॒यꣳरणे॑
रणे ॥ ३४ ॥ सीद॑होतः ॥ सीद॑होत॒ःस्वऽउ॑लो॒के चि॑कि॒त्त्वा
न्त्सो[1]दया॑य॒ज्ञꣳसु॑कृ॒तस्य॒योनौ॑ ॥ दे॒वा॒वीर्दे॒वान्ह॒विषा॑यजा॒स्य
ग्ने॑बृ॒हद्यज॑माने॒वयो॑धाः ॥ ३५ ॥ निहोता॑ । होतृ॒षद॑ने॒वि
दा॑नस्त्वे॒षोदी॑दि॒वाँ२॥ऽअ॑सद॒त्सु॒दक्ष॑÷ ॥ अद॑ब्धव्रतप्प्रम
ति॒र्वसि॑ष्ठःसहस्र॒म्भ॒रःशु॒चि॑जिह्वो॒ऽअ॒ग्निः ॥ ३६ ॥ सꣳसी

---

[1] सादय यज्ञम्। इति पदम्। अत्र अथोदारिथशोचपनय सादयर्जुं॰ (य. शु.प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन यकारे परे दीर्घविधानात्। सादयायज्ञम्।

द॒स्व । म॒हाँ २॥ऽअ॑सि॒शोच॑स्वदे॒ववी॑तमः ॥ वि॒धू॒मम॑ग्नेऽअरु॒ष
म्मि॑येध्यसृ॒जप्प्र॑शस्तदर्श॒तम् ॥ ३७॥ [१०-३] अ॒पोदे॒वीः ॥
अ॒पोदे॒वीरुप॑सृज॒मधु॑मतीरय॒क्ष्माय॑प्प्र॒जाब्भ्यः ॥ तासा॑मा॒
स्त्थाना॒दुज्जि॑हता॒मोष॑धयः सुपि॒प्पलाः ॥ ३८ ॥ सन्ते॑ । वा॒यु
र्म्मा॑त॒रिश्वा॑दधातूत्ता॒नाया॒हृद॑यँ॒ यद्विक॑स्तम् ॥ योदे॒वाना॒ञ्चर॑
सि॒प्प्राण॑थेन॒कस्म्मै॑देव॒वष॑डस्तु॒तुब्भ्य॑म् ॥ ३९ ॥ सु॒जा॑तो॒ज्ज्यो
तिषा । स॒हशर्म्म॒वरू॑थ॒मास॑द॒त्स्वः ॥ वासो॑ऽअग्ने॒वि॒श्व

रूपꣳसंव्व्ययस्वविभावसो ॥४०॥ उदुतिष्ठ । स्वद्ध्वरा[1]वानोदेव्या
धिया ॥ दृशेचभासाबृहतासुशुक्वनिराग्ग्नेयाहिसुशस्तिभिः
॥ ४१ ॥ ऊर्द्ध्वऽऊषुणः ॥ [2]ऊर्द्ध्वऽऊषुणऽऊतये[3]तिष्ठादेवो
नसविता ॥ ऊर्द्ध्वोव्वाजस्यसनितायदञ्जिभिर्व्वाघद्भिर्व्विह्वयामहे
॥ ४२ ॥ सजातः ॥ सजातोगर्ब्भोऽअसिरोदस्योरग्ग्नेचारुर्व्वि
भृतऽओषधीषु ॥ चित्रःशिशुःपरितमाꣳस्यक्तून्प्रमातृब्भ्योऽ

---

१ अवानोधिया । अत्र अवोपसर्गस्य ह्रस्वाकारस्य नोपरे धारययोजाव० (य. शु. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः । २ ऊर्द्ध्वऽऊपुणः ऊर्द्ध्व ऊ सुनः इत्यत्र ऊश्चापृक्तात् (शु. य. प्रा. ३ अ. ६२ सू.) इत्यनेन अपृक्तसंज्ञादूकारात्परः सकारः षत्वमापद्यते तेन सस्य षकारः । ३ तिष्ठादेवः । अत्र तिष्ठाद्युदात्तम् (शु. य प्रा. ३ अ. १०४ सू.) इत्यनेन यदि तिष्ठेत्येतत्पदं आद्युदात्तं भवेत्तदा दीर्घत्वं प्राप्नोति । अत्र तिष्ठेत्येतस्याद्यदात्तत्वाद्दीर्घः ।

अधिकनिक्क्रदद्द्वाः ॥ ४३ ॥ स्थिरोभव । व्वीड्वङ्गऽआशुर्ब्भव
व्वाज्यर्व्वन् ॥ पृथुर्ब्भवसुषदस्त्वमग्ग्नेःपुरीषवाहणः[1] ॥ ४४ ॥
शिवोभव । प्प्रजाब्भ्योमानुषीब्भ्यस्त्वमङ्गिरः ॥ माद्यावा
पृथिवीऽअभिशोचीर्म्मान्तरिक्षम्मावनस्प्पतीन् ॥ ४५ ॥ प्रैतु ।
व्वाजीकनिक्क्रदन्नानदद्द्रासभःपत्त्वा ॥ भरन्नग्ग्निम्पुरीष्यम्मा
पाद्यायुषःपुरा ॥ वृषाग्ग्निंव्वृषणम्भरन्नपाङ्गर्ब्भꣳसमुद्रियम् ॥

---

[1] पुरीषवाहणः । अत्र ऋषरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यप्राप्तौ स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन ऋषरेभ्यो स्वरयवहकवर्गपवर्गव्यवधानेष्वपि णत्वविधानादत्र वाहनशब्दस्य नस्य णत्वम् ।

अग्न॒ऽआया॑हिव्वी॒तये॑ ॥ ४६ ॥ ऋ॒तꣳस॒त्यम् ॥ ऋ॒तꣳस॒
त्यमृ॒तꣳस॒त्यम॒ग्निम्पु॑री॒ष्य॒मङ्गि॒र॒स्वद्भ॑रामः ॥ ओष॑धय॒ः
प्रति॑मोदद्ध्वम॒ग्निमे॒तꣳशि॒वमा॒यन्त॑म॒भ्यत्र॑यु॒ष्माः ॥ व्यस्य॒
न्विश्श्वा॒ऽअनि॑रा॒ऽअमी॑वानि॒षीद॑न्नो॒ऽअप॑दुर्म्म॒तिञ्ज॑हि ॥४७॥
ओष॑धय॒ःप्रति॑ । गृभ्णी॒तपुष्प॑वतीःसुपिप्प॒लाः ॥ अ॒यं॑व्वो॒
गर्ब्भ॑ऽऋ॒त्विय॑ःप्र॒त्नꣳस॒धस्त्थ॒मास॑दत् ॥४८॥ व्विपाज॑सा ।
पृ॒थु॒नाशो॑शु॑चानो॒बाध॑स्वद्वि॒षोर॒क्षसो॒ऽअमी॑वाः ॥ सु॒शर्म्म॑णो

बृहतश्शर्म्मंणिस्यामुग्ग्नेरह६सुहवंस्यप्प्रणीतौ ॥४९॥ [१२-४]
॥१००॥ आपोहि । [1]ष्ठामंयोभुवुस्त्तानंऽऊर्ज्जेदंधातन ॥ मुहेरणांयुच
क्षंसे ॥ ५० ॥ योवंः । शिवतंमोरसुस्त्तस्यंभाजयतेहनंः ॥
उशुतीरिंवमुातरंः ॥ ५१ ॥ तस्म्माऽअरंम् ॥ तस्म्माऽअरंङ्ग
मामवोयस्युक्षयांयुजिन्न्वंथ ॥ आपोंजुनयंथाचनं ॥ ५२ ॥
मित्रश्सहृसृज्ज्यं । पृथिवीम्भूमिंञ्च्ज्योतिषासुह ॥ सुजांतञ्ज्ञात ॥ १०० ।

---

[1] हिष्ठामयः। अत्र हि स्थामयो भुवः। अत्र हेर्मिंथोदयः (शु. य. प्रा. ३ अ. ५८ सू.) इत्यनेन हिशब्दात्परः मकारोदयो थकारोदयो वा सकारस्य षकारो विधीयते। तथा सति ततः ष्टुत्वे थकारस्य ठकारे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ठकारस्य द्वित्वम्।

वेदसमयुक्ष्मायंत्त्वासढसृजामिप्प्रजाब्भ्यः ॥ ५३ ॥ रुद्राःसढ
सृज्यं । पृथिवीम्बृहज्ज्योतिःसमीधिरे । तेषाम्भानुरजस्त्रऽइ
च्छुक्रोदेवेषुरोचते ॥५४॥ सढसृष्टांव्वसुभिः ॥ सढसृष्टांव्वसुभी
रुद्रैर्द्धीरैःकर्म्मण्ण्याम्मृदम् ॥ हस्त्ताब्भ्याम्मृद्वीङ्कृत्त्वासिनी
वालीकृणोतुताम् ॥ ५५ ॥ सिनीवालीसुकपर्द्दा । सुकुरीरा
स्वौपशा ॥ सातुब्भ्यमदितेमह्योखान्दधातुहस्त्तयोः ॥ ५६ ॥
उखाङ्कृणोतु ॥ उखाङ्कृणोतुशक्त्याबाहुब्भ्यामदितिर्द्धिया ॥

मातापुत्रँय्यथोपस्थेसाग्निम्बिभर्त्तुगर्भऽआ ॥ मखस्यशि
रोसि ॥५७॥ वसंवस्त्वा। कृण्वन्तुगायत्रेणच्छन्दंसाङ्गिरस्वद्ध्रु
वासिंपृथिव्यसिधारयामयिंप्प्रजाᳪंरायस्प्पोषंङ्गौपत्त्यᳪंसुवी
र्य्यᳪंसजातान्यजंमानायरुद्रास्त्वांकृण्वन्तुत्रैष्टुंभेनच्छन्दंसा
ङ्गिरस्वद्ध्रुवास्यन्तरिंक्षमसिधारयामयिंप्प्रजाᳪंरायस्प्पोषंङ्गौ
पत्त्यᳪंसुवीर्य्यᳪंसजातान्यजंमानायादित्त्यास्त्वांकृण्वन्तु
जागंतेनच्छन्दंसाङ्गिरस्वद्ध्रुवासिद्द्यौरंसिधारयामयिंप्प्रजाᳪं

रा॒यस्प्पोष॑ङ्गौप॒त्त्यꣳसु॒वीर्य्य॑ꣳसजा॒तान्न्यज॑मानाय॒व्विश्श्वे॑त्त्वा
दे॒वाव्वै॑श्श्वान॒राःकृ॑ण्ण्व॒न्त्त्वानु॑ष्ट्टुभे॒नच्छन्द॑साङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वासि॒दि
शो॑सिधा॒रया॒मयि॑प्प्र॒जाꣳरा॒यस्प्पोष॑ङ्गौप॒त्त्यꣳसु॒वीर्य्य॑ꣳस
जा॒तान्न्यज॑मानाय ॥ ५८ ॥ अदि॑त्त्यै॒रास्न्ना॑ ॥ अदि॑त्त्यै॒रा
स्न्ना॒स्यदि॑तिष्ट्टे॒बिल॑ङ्गृब्भ्णातु ॥ कृ॒त्त्वाय॒सामहीमु॒खाम्मृ॒न्न्मयी॒ँ
य्योनि॑म॒ग्ग्नये॑॥ पु॒त्त्रेब्भ्य॒ᳲप्प्राय॑च्छ॒दादि॑तिᳲश्श्र॒पया॒निति॑ ॥५९॥
व्वसं॑वस्त्त्वा । धूपयन्त्तुगाय॒त्त्रेण॒च्छन्द॑साङ्गिर॒स्वद्द्रुद्रास्त्त्वा॑धूप

यन्तुत्रैष्टुभेनच्छन्दसाङ्गिरस्वदादित्यास्त्वाधूपयन्तुजागतेन
च्छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वेत्त्वादेवाव्वैश्वानराधूपयन्त्वानुष्टुभेनच्छ
न्दसाङ्गिरस्वदिन्द्रस्त्वाधूपयतुव्वरुणस्त्वाधूपयतुव्विष्णुस्त्वा
धूपयतु ॥ ६० ॥ [११-५] अदितिष्ट्वा । देवीव्विश्वदेव्यावतीपृ
थिव्याꣳसधस्त्थेऽअङ्गिरस्वत्खनत्त्ववटदेवानान्त्वापत्नीर्देवी
र्व्विश्वदेव्यावतीꣳपृथिव्याꣳसधस्त्थेऽअङ्गिरस्वद्दधतूखेधिषणा

---

१ अदितिष्ट्वादेवी । इति पदम् अत्र संधिरंशुरदितिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन सन्धिः अंशुः अदितिः एतेषां विसर्जनीयसकारस्य षत्वं समानपदे विधीयते । तेनात्र अदितेर्विसर्जनीयस्य षत्वे ष्टुत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टकारस्य द्वित्वम् ।

स्त्वादेवीर्व्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्त्थेऽअङ्गिरस्वद्भी
न्धतामुखे व[1]रूत्रीष्ष्ट्वादेवीर्व्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्त्थेऽ
अङ्गिरस्वच्छ्रपयन्तूखेग्नास्त्वादेवीर्व्विश्वदेव्यावतीः पृथिव्याः
सधस्त्थेऽअङ्गिरस्वत्पचन्तूखेजनयस्त्वाच्छिन्नपत्रादेवीर्व्वि
श्वदेव्यावतीः पृथिव्याः सधस्त्थेऽअङ्गिरस्वत्पचन्तूखे ॥ ६१ ॥
मित्रस्यचर्षणीधृतः ॥ मित्रस्यचर्षणीधृतोवोदेवस्यसानसि ॥

---

[1] वरूत्रीः त्वा इति पदम् । अत्र मातृभिरर्चिभिःपायुभिर्वरूत्रीः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७९ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे त्वापरे वरूत्रीः इत्यस्य विसर्जनीयस्य षत्वं पात्तथोमूर्धन्यम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८० सू.) इति मूर्धन्यत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति द्वित्वे वरूत्रीष्ष्ट्वा ।

द्युम्नाश्चित्रश्रवस्तमम् ॥ ६२ ॥ देवस्त्वा । सवितोद्वपतुसुपा
णिःस्वङ्गुरिःसुबाहुरुतशक्त्या ॥ अव्यथमानापृथिव्यामाशा
दिशऽआपृण ॥ ६३ ॥ उत्थायबृहती । भवोदुतिष्ठध्रुवात्त्वम् ॥
मित्रैतान्तऽउखाम्परिददाम्म्यभित्त्याऽएषामाभेदि ॥ ६४ ॥
वसवस्त्वा ॥ वसवस्त्वाच्छृन्दन्तुगायत्रेणच्छन्दसाङ्गिरस्वद्रु
द्रास्त्वाच्छृन्दन्तुत्रैष्टुभेनच्छन्दसाङ्गिरस्वदादित्त्यास्त्वाच्छृ
न्दन्तुजागतेनच्छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वेत्त्वादेवावैश्वानराऽआच्छृ

न्दुन्त्वानुष्टुभेनच्छन्दसाङ्गिरस्वत् ॥ ६५ ॥ [५-६] आकूति
मग्निम् ॥ आकूतिमग्निम्प्रयुजꣳस्वाहामनोमेधामग्निम्प्रयु
जꣳस्वाहाचित्तंविज्ञातमग्निम्प्रयुजꣳस्वाहावाचोविधृतिम
ग्निम्प्रयुजꣳस्वाहाप्रजापतयेमनवेस्वाहाग्नयेवैश्वानरायस्वा
हा ॥ ६६ ॥ विश्वोदेवस्य । नेतुर्मर्त्तोवुरीतसख्यम् ॥ वि
श्वोरायऽइषुध्यतिद्युम्नंवृणीतपुष्यसेस्वाहा ॥ ६७ ॥ मासु ।
भित्थामासुरिषोम्बधृष्णुवीरयस्वसु ॥ अग्निश्चेदङ्करिष्य

थꣳ ॥ ६८ ॥ दृꣳह॑स्वदेवि । पृथिवि स्व॒स्तय॑ऽआसु॒रीमा॒या
स्व॒धया॑कृ॒तासि॑ ॥ जुष्टं॑न्दे॒वेब्भ्य॑ऽइ॒दम॑स्तुह॒व्यमरि॑ष्टा॒त्वमु॒दि॑
हि य॒ज्ञेऽअ॒स्मिन् ॥ ६९ ॥ द्व॒न्नꣳस॒र्प्पिरा॑सु॒तिꣳ । प्र॒त्नोहो॑
ता॒व्वरे॑ण्यꣳ ॥ सह॑सस्[1]पु॒त्रोऽअद्भु॑तꣳ ॥ ७० ॥ शतम् ॥ ५०० ॥
परं॑स्या॒ऽअधि॑ । सं॒व्वतो॒वरा॑ꣳ२॥ऽअ॒ब्भ्यात॑र ॥ य॒त्राह॒मस्मि॒
ताँ२॥ऽअं॑व ॥ ७१ ॥ प॒रमस्या॑÷परा॒वत॑÷ ॥ प॒रमस्या॑ꣳ
परा॒वतो॒रो॑हिदं॑श्वऽइ॒हाग॑हि ॥ पु॒रीष्य॒÷पु॒रु॒प्प्रि॒योग्ने॒त्वन्त॑

---

[1] सहसः पुत्रः इत्यत्र रायः सहसः पोषपुत्रयोः (शु.य.प्रा. ३ अ. २५ सू.) इत्यनेन रायसहसशब्दयोः सकारस्य पोषपुत्रपरयोःपरयोःक्रमेण सत्वम्। सहसस्पुत्रः।

रा॒मृधः॑ ॥ ७२ ॥ यद॑ग्ने ॥ यद॑ग्ने॒कानि॒कानि॑चि॒दाते॒दारू॑णिद॒ध्मसि॑ ॥ सर्व्व॒न्तद॑स्तु॒तेघृ॒तन्तज्जु॑षस्वयविष्ठ्य ॥ ७३ ॥ यद॒त्ति॑ ॥ यद॒त्त्यु॑प॒जिह्वि॑का॒यद्व॒म्म्रोऽअ॑ति॒सर्प्प॑ति ॥ सर्व्व॒न्तद॑स्तु॒तेघृ॒तन्तज्जु॑षस्वयविष्ठ्य ॥ ७४ ॥ अह॑रह॒रप्प्र॑यावम् ॥ अह॑रह॒रप्प्र॑याव॒म्भर॒न्तोश्वा॑येव॒तिष्ठ॑तेघा॒सम॑स्म्मै ॥ रा॒यस्प्पोषे॑णसमि॒षामद॒न्तोग्ग्ने॒माते॒प्प्रति॑वेशारिषाम ॥ ७५ ॥ नाभा॑पृथि॒व्याः । स॑मि॒धा॒नेऽअ॒ग्नौरा॒यस्प्पोषा॑यबृह॒तेह॑वामहे ॥ इ॒र

म्मदम्बृहदुक्थँय्यजत्रञ्जेतारमग्निम्पृतनासुसासहिम् ॥७६॥
॥१०५॥ याःसेनाः ॥ याःसेनाऽअभीत्वरीराव्याधिनीरुगणाऽउत ॥ ॥ ११ ।
येस्त्तेनायेचतस्क्करास्त्ताँस्त्तेऽअग्नेपिदधाम्म्यास्ये ॥ ७७ ॥
दꣳष्ट्राभ्याम्मलिम्लूꣳन् ॥ दꣳष्ट्राभ्याम्मलिम्लूञ्जम्भ्यै
स्त्तस्क्कराँ[1] २॥ऽउत ॥ हनुभ्याꣳस्त्तेनान्भगवस्त्ताँस्त्त्वङ्खाद
सुखादितान् ॥ ७८ ॥ येजनेषु । मलिम्लवस्त्तेनासस्त्तस्क्क ॥ १०

---

[1] तस्क्कराँऽउत । तत् कराँऽउत इति पदे । अत्र तद्बृहतौ करपत्योस्तलोपश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ५२ सू.) इत्यनेन तच्छब्दस्य करशब्दपरे सकारे पूर्वस्य तद्घटिततकारस्य लोपे च कृते ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम् ।

राव्वनें ॥ येकक्षेंष्ष्वघायवस्त्ताँस्त्तेंदधामिजम्भंयोः ॥ ७९ ॥
योऽअस्म्मब्भ्यंम् ॥ योऽअस्म्मब्भ्यंमरातीयाद्यश्च्चंनोद्द्वेषंते
जनंः ॥ निन्द्दाद्योऽअस्म्मान्धिप्प्सांच्चसर्व्वन्तम्मंस्म्मसाकुरु
॥ ८० ॥ सꣳशितम्मे ॥ सꣳशितम्मेब्रह्मसꣳशितंव्वीर्य्यम्ब
लम् ॥ सꣳशितङ्क्षत्रञ्जिष्ष्णुयस्याहमस्म्मिपुरोहितः ॥ ८१ ॥
उदेंषाम् ॥ उदेंषाम्बाहूऽअंतिरमुद्वर्च्चोंऽअथोबलंम् ॥ क्षिणोमि
ब्रह्मंणामित्त्रानुन्नंयामिस्वाँ२॥ऽअहम् ॥ ८२॥ अन्नंपतेन्नंस्य ।

नोदेह्यनमीवस्यंशुष्मिणंः ॥ प्रप्प्रंदातारंन्तारिषऽऊर्ज्जंन्नोधेहिद्विपदेचतुंष्पदे ॥ ८३॥ [१८-७] ॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायाम् एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ इशानःसप्तदश, दिवस्परिद्वादश, समिधाग्निंपंचदशा, पेतसप्तदशा, सुन्वन्तमयजमानंत्रयोदश, याऽओषधीः सप्तविꣳशति, मांमाषोडश, सप्तसप्तदशꣳशतम् ॥

[अ. १२ मं. ११७ अनु. ७] हरिः ॐ॥ इशानोरुक्मः ॥

दृ॒[1]शा॒नोरु॒क्मऽउ॒र्व्याव्य॑द्यौद्दु॒र्मर्ष॒मायु॑ःश्रि॒येरु॑चा॒नः ॥ अ॒ग्निर॒मृतो॑ऽअभव॒द्वयो॑भि॒र्यदे॑न॒न्द्यौरज॑नयत्सु॒रेता॑ः ॥ १ ॥ नक्तो॒षासा॒सम॑नसा ॥ नक्तो॒षासा॒सम॑नसा॒विरू॑पेधा॒पये॑ते॒शिशु॒मेक॑ꣳसमी॒ची ॥ द्यावा॒क्षामा॑रु॒क्मोऽअ॒न्तर्विभा॑तिदे॒वाऽअ॒ग्निन्धा॑रयन्द्रविणो॒दाः ॥ २ ॥ विश्वा॑रू॒पाणि॑ ॥ विश्वा॑रू॒पाणि॒प्प्रति॑मुञ्चतेक॒विःप्प्रासा॑वीद्भ॒द्रंद्वि॒पदे॒चतु॑ष्प्पदे ॥ विनाक॑म

---

[1] दृशानः। अत्र ऋषरेभ्यः (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन एतैरेव व्यवधानेऽपि। णत्वविधानात्र णत्वप्राप्तिः। तथापि शिलिसिवर्गमध्यमव्यवहितोऽपि (शु. य. प्रा. ३ अ. ९५ सू.) इत्यनेन णत्वनिषेधः शिष्यबुद्धिव्युत्पादनार्थो ज्ञेयः।

कख्यत्त्सविताव्वरेण्ण्योनुप्प्रयाणमुषसोव्विराजति ॥ ३ ॥ सुपर्ण्णो
सि । गुरुत्त्माँस्त्रिवृत्तेशिरोगायत्त्रञ्चक्षुर्बृहद्रथन्तरेपक्षौ ॥ स्तोमऽ
आत्त्माच्छन्दाꣳस्यङ्गानियजूꣳषिनाम ॥ सामतेतनूर्व्वामदे
व्यँय्यज्ञायज्ञियम्पुच्छन्धिष्ण्ण्याᳵशफाः ॥ सुपर्ण्णोसिगरु
त्त्मान्दिवङ्गच्छस्व÷पत ॥ ४ ॥ व्विष्ण्णोᳵक्क्रम÷ ॥ व्विष्ण्णोᳵ
क्क्रमोसिसपत्त्नहागायत्त्रञ्छन्दऽआरोहपृथिवीमनुविक्क्रमस्व
व्विष्ण्णोᳵक्क्रमोस्यभिमातिहात्त्रैष्टुभञ्छन्दऽआरोहान्तरिक्षम

नुविक्क्रमस्वविष्ण्णोःक्क्रमोस्यरातीयतोहन्ताजागतञ्छन्दऽआ
रोहदिवमनुविक्क्रमस्वविष्ण्णोःक्क्रमोसिशत्रूयतोहन्तानुष्टुभ
ञ्छन्दऽआरोहदिशोनुविक्क्रमस्व ॥ ५॥ अक्क्रन्ददग्निः ॥ अक्क्र
न्ददग्निस्तनयन्निवद्यौःक्षामारेरिहद्वीरुधःसमञ्जन् ॥ सद्यो
जज्ञानोविहीमिद्धोऽअख्यदारोदसीभानुनाभात्यन्तः ॥६॥
अग्नेभ्यावर्त्तिन् ॥ अग्नेभ्यावर्त्तिन्नभिमानिवर्त्तस्वायुषावर्च्च
साप्रजयाधनेन ॥ सन्यामेधयारय्यापोषेण ॥ ७॥ अग्नेऽ

अङ्गिरः । शतन्तेसन्त्वावृतः सहस्रन्तऽउपावृतः ॥ अधा
पोषस्यपोषेणपुनर्न्नोनष्टमाकृधिपुनर्न्नोरयिमाकृधि ॥ ८ ॥ पुन
रूर्ज्जा । निवर्त्तस्वपुनरग्नऽइषायुषा ॥ पुनर्न्नःपाह्यꣳहसः ॥९॥
सहरय्या । निवर्त्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया ॥ विश्वप्स्न्याविश्वत
स्परि ॥ १० ॥ आत्वा । हार्षमन्तरभूर्द्ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः ॥
विशस्त्वासर्व्वावाञ्छन्तुमात्वद्राष्ट्रमधिभ्रशत् ॥ ११ ॥
उदुत्तमम् ॥ उदुत्तमंवरुणपाशमस्मदवाधमंविमद्ध्यमꣳ

श्र॑थाय[1] ॥ अथा॑व्व॒यमा॑दित्त्यव्व्र॒तेतवाना॑गसो॒ऽअदि॑तयेस्याम
॥ १२ ॥ अग्ग्रे॑बृ॒हन् ॥ अग्ग्रे॑बृ॒हन्नु॒षसा॑मू॒र्द्ध्वो॑ऽअ॑स्त्थान्निर्ज्ज
ग॒न्वान्तम॑सो॒ज्ज्यो॑ति॒षागा॑त् ॥ अ॒ग्ग्निर्भा॒नु॒ना॒रुश॑ता॒स्वङ्ग॒ऽ
आ॒जा॒तोव्विश्श्वा॒सद्मा॑न्यप्प्राꣳ ॥ १३ ॥ ह॒ꣳसःशु॑चि॒षत् ॥ ह॒ꣳ
सःशु॑चि॒षद्व॒सु॑रन्तरिक्ष॒सद्धोता॑व्वेदि॒षदति॑थि॒र्दु॒रोण॒सत् ॥ नृ॒ष
द्व॑र॒सदृ॑त॒सद्व्यो॑म॒सद॒ब्जा॒गो॒जाऽऋ॑त॒जाऽअ॑द्रि॒जाऽऋ॒तम्बृ॒हत्

---

[1] श्रथय इति पदम्। श्रथोदारिथशोचपनयसादयर्जुन्नृपशत्रुसलक्ष्माधारात्यृतमवत यकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन एतेषां यकारे परे दीर्घः। तेन श्रथाय इति पदम्।

॥१०९॥ ॥ १४ ॥ सीदत्त्वम् ॥ सीदत्त्वम्मातुरस्याऽउपस्त्थेव्विश्श्वान्न्य
ग्ग्नेव्वयुनानिव्विद्द्वान् ॥ मैनान्तपसामार्च्चिषाभिशोचीरन्तर ॥ १२ ॥
स्याꣳशुक्क्रज्ज्योतिर्व्विभाहि ॥ १५ ॥ अन्तरग्ग्ने । रुचात्त्वमु
खायाःसदनेस्वे ॥ तस्यास्त्वꣳहरसातपञ्जातवेदःशिवोभव
॥ १६ ॥ शिवोभूत्त्वा । मह्ह्यमग्ग्नेऽअथोसीदशिवस्त्त्वम् ॥
शिवाःकृत्त्वादिशःसर्व्वाःस्वाँय्योनिमिहासदः॥१७॥[१७-१] ॥ १०९ ॥
दिवस्प्परि । प्प्रथमञ्जज्ञेऽअग्ग्निरस्म्मद्द्वितीयम्परिजातवेदाः ॥

तृतीय॑मप्सुनृमणा[1]ऽअज॑स्रमिन्धा॑नऽएनञ्जरतेस्वाधीः॥१८॥
विद्माते॑ ॥ विद्माते॑ऽअग्नेत्रेधात्रयाणि॑विद्मातेधामविभृ॑
तापुरुत्रा ॥ विद्मातेनाम॑परमङ्गुहायद्विद्मातमुत्सँ॑यत॑ऽ
आजगन्थ॑ ॥ १९ ॥ समुद्रेत्त्वा॑ । नृमणा॑ऽअप्स्वन्तर्नृचक्षा॑ऽ
ईधेदिवोऽअ॑ग्नऽऊध॑न् ॥ तृतीये॑त्त्वारज॑सितस्थिवाꣳस॑मपा
मुपस्थे॑महिषाऽअ॑वर्द्धन् ॥ २० ॥ अक्र॑न्ददग्निः ॥ अक्र॑न्द

---

[1] नृमणा । अत्र ऋपरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ स्वरयवहकपैश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) एतैर्व्यवधानेऽपि ऋपरेभ्यो णत्वविधानात्पवर्गस्य व्यवधानेऽपि णत्वे नृमणा इति रूपम् ।

द॒ग्ग्निस्त्त॒नय॑न्निव॒द्यौःक्षामा॒रेरि॑हद्वी॒रुध॑÷सम॒ञ्जन् ॥ स॒द्योज॑
ज्ञा॒नोव्विहीमि॒द्धोऽअक्ख्य॒दारोद॑सीभा॒नुना॑भात्त्य॒न्तः ॥२१॥
श्री॒णामु॑दा॒रः ॥ श्री॒णामु॑दा॒रोध॒रुणो॑रयी॒णाम्म॑नी॒षाणा॒म्प्रा
र्प्पण॒ःसोम॑गोपाः ॥ व्वसु॑÷सू॒नुःसह॑सोऽअ॒प्सुरा॒जा॒व्विभा॒त्त्य
ग्र॑ऽउ॒षसा॑मिधा॒नः ॥ २२ ॥ व्विश्व॑स्यके॒तुः ॥ व्विश्व॑स्यके॒तु
र्ब्भुव॑नस्य॒गर्ब्भ॒ऽआरोद॑सीऽअपृणा॒ज्जाय॑मानः ॥ व्वी॒डुञ्चि॒दद्द्रि॑
मभिनत्त्परा॒यञ्जना॒यद॒ग्निमय॑जन्त॒पञ्च॑ ॥ २३ ॥ उ॒शिक्पा॑

वकः ॥ उशिक्पावकोऽअरतिःसुमेधामर्त्त्येष्वग्निरमृतोनि
धायि ॥ इयर्त्तिधूममरुषम्भरिभ्रदुच्छुक्रेणशोचिषाद्यामिन
क्षन् ॥ २४ ॥ दृशानोरुक्मः ॥ दृशानोरुक्मऽउर्व्याव्यद्यौद्दु
र्मर्षमायुःश्रियेरुचानः ॥ अग्निरमृतोऽअभवद्वयोभिर्य
देनन्द्यौरजनयत्त्सुरेताः ॥ २५ ॥ यस्त्ते ॥ यस्त्तेऽअद्यकृण
वद्भद्रशोचेपूपन्देवघृतवन्तमग्ने ॥ प्रतन्नयप्प्रतरंव्वस्योऽअच्छा
भिसुम्नन्देवभक्तँय्यविष्ठ ॥ २६ ॥ आतम् ॥ आतम्भजसौ

श्श्रवसेष्ष्वग्ग्नऽउक्थऽउक्थऽआभजशस्यमाने ॥ प्प्रियःसूर्य्ये
प्प्रियोऽअग्ग्नाभवात्त्युज्जातेनभिनदुज्जानित्त्वैः ॥ २७ ॥
त्वामग्ग्ने ॥ त्वामग्ग्नेयजमानाऽअनुद्द्यून्विश्श्वावसुदधिरेव्वा
र्य्याणि ॥ त्वयासहद्द्रविणमिच्छमानाव्व्रजङ्गोमन्तमुशिजोव्वि
वव्रुः ॥ २८ ॥ अस्त्ताव्य्यग्निः ॥ अस्त्ताव्य्यग्निर्न्नराꣳसुशे
वोव्वैश्श्वानरऽऋषिभिःसोमगोपाः ॥ अद्द्वेषेद्द्यावापृथिवीहुवेम
देवाधत्तरयिमस्म्मेसुवीरम् ॥ २९ ॥ [१२-२]समिधाग्निम् ॥ ॥ १११ ।

स॒मिधा॒ग्निन्दु॑वस्यत घृ॒तैर्ब्बो॑धय॒ताति॑थिम् ॥ आस्मि॑न्ह॒व्या जु॑होतन ॥ ३० ॥ उदु॑त्त्वा ॥ उदु॑त्त्वा॒ विश्वे॑ दे॒वाऽअग्ने॒ भर॑न्तु चित्ति॑भिः ॥ स नो॑ भव शि॒वस्त्त्वꣳ सु॒प्रती॑को वि॒भाव॑सुः ॥३१॥ प्रेत् ॥ प्रेद॑ग्ने॒ ज्ज्योति॑ष्म्मान्याहि शि॒वेभि॑र॒र्च्चिभि॒ष्ट्वम्[1] ॥ बृ॒हद्भि॑र्भा॒नुभि॒र्भास॒न्मा हि॑ꣳसीस्त्त॒न्वा॒ प्र॒जाः ॥ ३२ ॥ अक्र॑न्द

---

[1] आर्चिभिस्त्वम् इति पदम् । अत्र मातृभिरार्चिभिः पायुभिर्वरूत्रीः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७९ सू.) इत्यनेन मातृभिः आर्चिभिः पायुभिः वरूत्रीः एतेषां पदानां एकाक्षरे प्रत्यये विसर्जनीयसकारस्य षः । तेन सस्य षत्वे, पात्तथौ मूर्धन्यम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८० सू.) इत्यनेन त्वमित्यस्य तस्य मूर्धन्ये टकारे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टस्य द्वित्वे आर्चिभिष्ट्वम् ।

दग्ग्निः ॥ अक्क्रन्ददग्ग्निस्त्तनयन्निवद्यौःक्षामारेरिहद्वीरुधः
समञ्जन् ॥ सद्द्योजज्ञानोव्विहीमिद्धोऽअक्ख्यदारोदसीभानु
नाभात्त्यन्तः ॥ ३३ ॥ प्प्रायम् ॥ प्प्रायमग्ग्निर्ब्भरतस्य
शृण्ण्वेव्वियत्त्सूर्य्योनरोचतेबृहद्भाः ॥ अभियःपूरुम्पृतनासुत
स्त्थौदीदायदैव्व्योऽअतिथिःशिवोनः ॥ ३४ ॥ आपोदेवीः ॥
आपोदेवीःप्प्रतिगृब्भ्णीतभस्म्मैतत्त्स्योनेकृणुद्ध्वꣳसुरभाऽउ
लोके ॥ तस्म्मैनमन्ताञ्जनयःसुपत्त्नीर्म्मातेवपुत्त्रम्बिभृता

प्स्वेनत् ॥ ३५ ॥ अप्स्वग्ने ॥ अप्स्वग्ने[1]सधिष्ट्व[2]सौषधी
रनुरुध्यसे ॥ गर्भेसञ्जायसेपुनः ॥ ३६ ॥ गर्भोऽअसि ॥
गर्भोऽअस्योषधीनाङ्गर्भोवनस्पतीनाम् ॥ गर्भोविश्वस्य
भूतस्याग्नेगर्भोऽअपामसि ॥ ३७ ॥ प्रसद्यभस्मना ॥
प्रसद्यभस्मनायोनिमपश्चपृथिवीमग्ने ॥ सꣳसृज्यमातृभिष्ट्व[3]

---

१ सधिष्ट्व । अत्र सधिस्त्व इति पदद्वयम् । अत्र विसर्गस्य परसवर्णे, सधिरंशुरदितिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन षत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्श इत्यनेन टस्य द्वित्वम् । २ सः ओषधीः इति पदद्वयम् । अत्र सऽओषधीमयोः (शु. य. प्रा. ३ अ, १५ सू.) इत्यनेन ओषधीपरे सः पदस्य विसर्जनीयस्य लोपे, सन्ध्यक्षर ऐकारौकारौ (शु. य. प्रा. ४ अ. ५७ सू.) इत्यनेन वृद्धौ सौषधी इति पदम् । ३ मातृभिस्त्वम् इति पदम् । मातृभिर-

ज्योतिष्म्मान्पुनरासंदः ॥ ३८ ॥ पुनंरासद्य ॥ पुनंरासद्य
सदंनमुपश्श्वंपृथिवीमंग्ग्ने ॥ शेषेमातुर्य्यथोपस्त्थेन्तरंस्याꣳ
शिवतंमः ॥ ३९ ॥ पुंनरूर्ज्जा । निवंर्त्तस्वपुनंरग्ग्नऽइषायुंषा ॥
पुनर्न्नंःपाह्यꣳहंसः ॥ ४० ॥ सहरय्या । निवंर्त्तस्वाग्ग्नेपिन्न्वं
स्वधारंया ॥ विश्श्वप्प्स्न्यांविश्श्वतस्प्परिं ॥ ४१ ॥ बोधांमे ।
ऽअस्यव्वचंसोयविष्ठमꣳहिंष्ठस्यप्प्रभृंतस्यस्वधावः ॥ पीयंति

र्चिभिः पायुभिर्वरूत्रीः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७१ सू.) इत्यनेन मातृभिः अर्चिभिः पायुभिः वरूत्रीः एतेषां पदानां विसर्जनीयस्य सकारस्य षकार एकाक्षरे प्रत्यये परे इति षत्वे च पात्तथौ मूर्धन्यम् (शु. य. प्रा. ३ अ. ८० सू.) इत्यनेन तस्य मूर्धन्ये टकारे ऊष्मान्त० इत्यनेन टस्य द्वित्वम् ।

त्त्वोऽअनुत्त्वोगृणातिव्वृन्दारुष्ट्टे[1]तन्त्वंव्वन्देऽअग्ग्ने ॥ ४२ ॥ स
बोधि । सूरिर्म्मघवाव्वसुपतेव्वसुदावन् ॥ युयोद्ध्यस्म्मद्द्वेषाꣳ
सिव्विश्श्वकर्म्मणेस्वाहा ॥ ४३ ॥ पुनस्त्त्वा । दित्त्यारुद्द्रावसवꣳ
समिन्धताम्पुनर्ब्ब्रह्माणोव्वसुनीथयज्ज्ञैः ॥ घृतेनत्त्वन्तन्त्वंव्वर्द्धय
स्वसत्त्याःसन्तुयजमानस्यकामाꣳ ॥ ४४ ॥ [१५-३] अपेत ॥
अपेतव्वीतव्विचसर्प्पतातोयेत्त्रस्त्थपुराणायेचनूतनाꣳ ॥ अदा

---

[1] वृन्दारुष्ट्टे अत्र वृन्दारुः ते इति पदद्वयम् । वृन्दारुर्मांकिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७४ सू.) इत्यनेन वृन्दारोः विसर्गस्य परसवर्णे, षात्तथौ मूर्धन्यम् इत्यनेन च ते इत्यस्य मूर्धन्ये टेकारे कृते ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टकारस्य द्वित्वम् ।

द्यमोवसानम्पृथिव्याऽअक्रन्निमम्पितरोलोकमस्म्मै ॥ ४५ ॥
सँज्ज्ञानमसि । कामधरणम्मयितेकामधरणम्भूयात् ॥ अग्ने
र्भस्म्मास्यग्नेः पुरीषमसिचितस्त्थपरिचितऽऊर्द्ध्वचित÷श्रय
ध्वम् ॥ ४६ ॥ अयꣳसः ॥ अयꣳसोऽअग्निर्य्यस्म्मिन्त्सो
ममिन्द्र÷सुतन्दधेजठरेव्वावशानः ॥ सहस्रियंव्वाजमत्त्य
न्नसप्तिꣳससवान्त्सन्त्स्तूयसेजातवेदः ॥ ४७ ॥ अग्नेयत् ॥
अग्नेयत्तेदिविवर्च्च÷पृथिव्याँय्यदोषधीष्ष्वप्प्स्वायजत्र ॥

येनान्तरिक्षमुर्व्वाततन्थत्त्वेषःसभानुरर्ण्णवोनृचक्क्षाः[1] ॥४८॥ अग्नेदिवः ॥ अग्नेदिवोऽअर्ण्णमच्छाजिगास्यच्छादेवाँ२॥ ऽऊचिषेधिष्ण्याये ॥ यारोचनेपरस्तात्सूर्य्यस्ययाश्चावस्तादुपतिष्ठन्तऽआपः ॥ ४९ ॥ पुरीष्ष्यासोऽअग्नयः । प्प्रावणेभिः[2]सजोषसः ॥ जुषन्ताँय्यज्ञमद्द्रुहोनमीवाऽइषोमहीः ॥ ५० ॥ इडामग्ने । पुरुदꣳसꣳसनिङ्गोःशश्वत्तमꣳहवमा

---

[1] यत्र यकारवकाररहितदीर्घस्वरितस्वरात्परो विसर्गस्तत्र कनिष्ठिकाक्षेपः सर्वत्र कार्यः ।

[2] प्रावणेभिः । अत्र प्रवणश्टङ्गयासेषु (शु. य. प्रा. ३ अ. १०५ सू.) इत्यनेन वन श्टङ्ग यास इत्येतेषु परेषु प्र इत्येतत्पदस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारो विधीयते । अत्र प्रशब्दाद्वनशब्दः परः । तेन प्रशब्दाकारो दीर्घः ।

नायसाध ॥ स्यान्नःसूनुस्तनयोव्विजावाग्नेसातेसुमतिर्भूत्व
स्म्मे ॥ ५१ ॥ अयन्ते ॥ अयन्तेयोनिर्ऋत्त्वियोयतोजातोऽ
अरोचथाः ॥ तञ्जानन्नग्नऽआरोहाथानोव्वर्द्धयारयिम् ॥५२॥
चिदसि ॥ चिदसितयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीदपरिचिदसित
यादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ ५३ ॥ लोकम्पृण । छिद्रम्पृ
णाथोसीदद्ध्रुवात्त्वम् ॥ इन्द्राग्नीत्त्वाबृहस्पतिरस्मिन्योना
वसीषदन् ॥ ५४ ॥ ताऽअस्य ॥ ताऽअस्यसूददोहसःसोमꣳ

श्रीणन्तिपृश्नयꣳ ॥ जन्मन्देवानांव्विशस्त्रिष्ष्वारोचनेदिवः
॥ ५५ ॥ इन्द्रंव्विश्वा÷ ॥ इन्द्रंव्विश्वाऽअवीवृधन्त्समुद्द्रव्यचस
ङ्गिर÷ ॥ [1]रथीतमꣳ रथीनांव्वाजानाꣳ सत्त्पतिम्पतिम् ॥ ५६ ॥
समितम् ॥ समितꣳ सङ्कल्पेथाꣳ सम्प्प्रियौरोचिष्ष्णूसुमनस्य
मानौ ॥ इषमूर्ज्जमभिसंव्वसानौ ॥ ५७ ॥ सं[2]वाम् ॥ संवा

---

[1] रथितमम् । इति पदम् । रथि तकारनकारयोः (शु. य. प्रा. ३ अ. ११२ सू.) इत्यनेन तकारे नकारे च परे रथि इत्येतत्पदं दीर्घं भवति। तेन रथीतमम् ।

[2] उपसर्गात्परो यस्तु स वकारो लघुर्मतः। वो वां वा वै मंत्रपाठे लघवो गुरवः पदे। इति वामित्यस्यात्र लघुत्वम् ।

म्मनाꣳसिसंव्व्रतासमुचित्तान्याकरम्[1] ॥ अग्नेपुरीष्याधिपा
भवत्त्वन्नऽइषमूर्ज्जँय्यजमानायधेहि ॥ ५८ ॥ अग्नेत्त्वम् ॥
अग्नेत्त्वम्पुरीष्योरयिमान्पुष्टिमाँ२॥ऽअसि ॥ शिवाःकृत्त्वा
दिशःसर्व्वाःस्वँय्योनिमिहासदः ॥ ५९ ॥ भवतन्नः ॥ भवं
तन्नःसमनसौसचेतसावरेपसौ ॥ मायज्ञꣳहिꣳसिष्टम्मायज्ञ
पतिञ्जातवेदसौशिवौभवतमद्यनः ॥ ६० ॥ मातेवपुत्रम् ॥ माते

---

[1] अत्र मकारोच्चारे दक्षिणहस्तेन मुष्ट्याकृतिः कार्या । यत्र यत्रावसानगतो मकारस्तत्र मुष्ट्याकृतिः "मुष्ट्याकृतिर्मकारे स्यात्" इति या. शिक्षायाम् ।

वंपुत्रम्पृथिवीपुरीष्यमग्निꣳस्वेयोनावभारुखा ॥ तांविश्वैर्देवै
र्ऋतुभिःसंविदानःप्प्रजापतिर्व्विश्वकर्म्माविमुञ्चतु ॥ ६१ ॥
[१७-४] असुंन्वन्तमयंजमानम् ॥ असुंन्वन्तमयंजमान
मिच्छस्त्तेनस्येत्त्यामान्न्विहितस्क्करस्य ॥ अन्न्यमस्म्मदिच्छ
सातंऽइत्त्यानमोंदेविनिर्ऋतेतुब्भ्यंमस्त्तु ॥ ६२ ॥ नमःसुते ॥
नमःसुतेंनिर्ऋतेतिग्ग्मतेजोयस्म्मयंविचृताबन्धमेतम् ॥ यमे

---

१ वकारस्त्रिविधः प्रोक्तो गुरुर्लघुर्लघूतरः। आदौ गुरुर्लघुर्मध्ये पदान्ते च लघूतरः। यत्र पदादौ वकारस्तत्रोच्चारणं गुरुभूतम्। यत्र पदादेर्मध्ये यदा च पदस्यान्ते वकारस्तदा तु क्रमेण लघु लघूतरं मध्यमवृत्त्योच्चारणम्। अत्र वकारः पदस्य मध्ये वर्तते तेन न गुरुभूतत्वच्चारणञ्चेति इति।

नत्त्वँय्यम्म्यासँविदानोत्तमेनाकेऽअधिरोहयैनम् ॥ ६३ ॥
यस्यांस्ते । घोरऽआसञ्जुहोम्म्येषाम्बन्धानामवसर्ज्जनाय ॥ या
न्त्वाजनोभूमिरितिप्प्रमन्दतेनिर्ऋँतिन्त्वाहम्परिवेदव्विश्श्वतः
॥ ६४ ॥ यन्ते । देवीनिर्ऋँतिराबबन्धपाशङ्ग्रीवास्वविचृत्त्यम् ॥
तन्तेव्विष्ष्य[1]ाम्म्यायुषोनमद्ध्यादथैतम्पितुमद्धिप्प्रसूतः ॥ नमो
भूत्त्यैयेदञ्चकार ॥ ६५ ॥ निवेशनःसङ्गमनः ॥ निवेशनः

---

[1] विष्ष्यामि अत्र विस्यामि इति पदम् । अत्र वेर्युदयः (शु. य. प्रा. ३ अ. ६७ सू.) इत्यनेन वेः उपसर्गात्परस्य यकारोदयस्य सकारस्य षकारे कृते स्वरात्संयोगादिर्द्धिरुच्यते (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन षकारस्य द्वित्वे रूपम् ।

सङ्गमनोव्वसूनांव्विश्वारूपाभिचष्टेशचीभिः ॥ देवऽइवसविता
सत्त्यधर्म्मेन्द्रोनतस्त्थौसमरेपथीनाम् ॥ ६६ ॥ सीरायुञ्जन्ति ।
कवयोयुगाव्वितन्वतेपृथक् ॥ धीरादेवेषुसुम्नया ॥ ६७ ॥
युनक्तसीरा ॥ युनक्तसीराव्वियुगातनुद्ध्वङ्कृतेयोनौव्वपतेहवी
जम् ॥ गिराचश्श्रुष्टिःसभराऽअसन्नोनेदीयऽइत्त्सृण्ण्यःपक्वमे
यात् ॥ ६८ ॥ शुनꣳसु । फालाव्विकृषन्तुभूमिꣳशुनङ्कीना
शाऽअभियन्तुव्वाहैः ॥ शुनासीराहविषातोशमानासुपिप्पला

ऽओष॑धीꣳकर्त्त॑ना॒स्म्मे ॥ ६९ ॥ घृ॒तेन॒सीता॑ ॥ घृ॒तेन॒सीता॒मधु॑
ना॒सम॑ज्ज्यतां॒व्विश्वै॑र्द्दे॒वैरनु॑मता॒मरु॒द्भिः॑ ॥ ऊर्ज्ज॑स्वती॒पय॑सा॒पि
न्व॑माना॒स्म्मान्त्सी॑ते॒पय॑सा॒ब्भ्याव॑वृत्त्स्व ॥ ७० ॥ लाङ्ग॑ल॒
म्पवी॑रवत् ॥ लाङ्ग॑ल॒म्पवी॑रव॒त्सु॒शेव॑ꣳसोम॒पित्त्स॑रु ॥ तदुद्व॑प
ति॒गाम॑विं॒म्प्रफ॒र्व्य॑ञ्च॒पीव॑रीम्प्र॒स्थाव॑द्रथ॒वाह॑णम् ॥ ७१ ॥
काम॑ङ्का॒मदु॑घे । धुक्ष्व॒मि॒त्राय॒व्वरु॑णायच ॥ इन्द्रा॑या॒श्विब्भ्यां
म्पू॒ष्णे॒प्प्र॒जाब्भ्य॒ऽओष॑धीब्भ्यꣳ ॥ ७२ ॥ व्विमु॑च्च्यद्ध्वम् ॥

व्विमुच्यद्ध्वमघ्न्यादेवयानाऽअगन्मतमस[1]स्पारमस्य ॥ ज्ज्यो
तिरापाम ॥ ७३ ॥ सजूरब्दं÷ ॥ सजूरब्दोऽअयवोभिꣳसजू
रुषाऽअरुणीभिꣳ ॥ सजोषसावश्विनादꣳसोभिꣳसजूःसूरऽ
एतशेनसजूर्व्वैश्वानरऽइडयाघृतेनस्वाहा ॥ ७४ ॥ [१३-५]
याऽओषधीꣳ ॥ याऽओषधीꣳपूर्व्वाजातादेवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ॥
मनैनुबभ्रूणामहꣳशतन्धामानिसप्तच ॥ ७५ ॥ शतंवं÷ ॥

---

[1] तमसस्पारम् । अत्र तमसोऽपरस्मात् (शु. य. प्रा. ३ अ. २६ सू.) इत्यनेन विसर्जनीयः सकारमापद्यतेऽपरस्ताच्छब्दे परे । इति तमस इत्यस्य विसर्गस्य सकारे कृते तमसस्पारम् । अन्यथा तमसः पारम् इति स्यात् । अपरस्तात्किम् । आदित्यवर्णन्तमसः परस्तात् (संहिता अ. ३१ मं. १८)

शतंवो[1]ऽअम्बधामानिसहस्रंमुतवोरुहं÷ ॥ अधाशतक्रत्वोयू
यमिमम्मेऽअगदङ्कृत ॥ ७६ ॥ ओषधीᳶप्प्रति । मोदद्ध्वम्पु
ष्प्पवतीᳶप्प्रसूवरीᳶ ॥ अश्श्वाऽइवसजित्त्वरीर्व्वीरुधं÷पारयि
ष्ण्णव÷ ॥ ७७ ॥ ओषधीरिति । मातरस्त्तद्वोदेवीरुपंब्रुवे ॥
सनेयमश्श्वङ्गांवासऽआत्त्मानन्तवंपूरुष ॥ ७८ ॥ अश्श्वत्थे
वं÷ ॥ अश्श्वत्थेवोनिषदनम्पर्ण्णेवोव्वसति[2]ष्कृता ॥ गोभाजऽइ ॥११९॥

---

[1] त्वदर्थवाचिनौ वो वां वा वै यदि निपातजौ। आदेशाश्च विकल्पार्थां ईषत्स्पृष्टास्तु ते स्मृताः । अर्थादेते लघव उच्चारणीयाः (या. शि.) [2] वसतिः कृता इति पदम् । आविनिरिडइडायावसतिर्वरिवः (शु. य. प्रा. ३ अ. २३ सू.) इत्यनेन ककारपकारयोः परयोरेतेषां सस्य षत्वम् । तेन वसतिष्कृता ।

त्त्किलासथयत्त्सनवथपूरुषम् ॥ ७९ ॥ यत्रौषधीꣳ । सम
ग्ग्मतराजानꣳसमिताविव ॥ विप्प्रꣳसऽउच्च्यतेभिषग्ग्रक्षोहा
मीवचातनꣳ ॥ ८० ॥ अश्श्वावतीꣳ[१]सोमावतीम् ॥ अश्श्वाव
तीꣳसोमावतीमूर्ज्जयन्तीमुदोजसम् ॥ आवित्त्सिसर्व्वाऽओष
धीरस्म्माऽअरिष्टतातये ॥ ८१ ॥ उच्छुष्म्माꣳ ॥ उच्छुष्म्माऽ
ओषधीनाङ्गावोगोष्ठादीरते ॥ धनꣳसनिष्ष्यन्तीनामात्मा

---

[१] अश्श्ववतीम् । इति पदम् । अत्र अश्वरश्मिसुमति० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे अश्श्वशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । तेन अश्श्वावतीम् । एवं सोमावतीं रश्मीवतीम् ।

नून्तवपूरुष ॥ ८२ ॥ इष्कृतिर्नाम । वोमाताथोयूयꣳस्त्थनि
ष्कृतीः ॥ सीराःपतत्रिणीस्त्थनयदामयतिनिष्कृथ ॥ ८३ ॥
अतिविश्श्वाः । परिष्ठास्त्तेनऽइवव्व्रजमक्रमुः ॥ ओषधीःप्प्रा
चुच्च्यवुर्य्यत्किञ्चतन्न्वोरपः ॥ ८४ ॥ यदिमाः ॥ यदिमाव्वा
जयन्नहमोषधीर्हस्त्तऽआदधे ॥ आत्मायक्ष्मस्यनश्श्यतिपु
राजीवगृभोयथा ॥ ८५ ॥ यस्यौषधीः । प्प्रसर्प्पथाङ्गमङ्ग
म्परुष्प्परुः ॥ ततोयक्ष्मंव्विबाधद्ध्वऽउग्ग्रोमद्ध्यमशीरिव ॥८६॥

सा॒कँय्य॑क्ष्म ॥ सा॒कँय्य॑क्ष्म॒प्प्रप॑त॒चाषे॑णकिकिदी॒विना॑ ॥ सा॒
कंव्वात॑स्य॒द्ध्राज्ज्या॑सा॒कन्न॑श्श्यनि॒हाक॑या ॥ ८७॥ अ॒न्याव॑÷ ॥
अ॒न्यावो॑ऽअ॒न्याम॑वत्त्व॒न्यान्यस्या॒ऽउपा॑वत ॥ ताःसर्व्वा॑÷सं
वि॒दा॒ना॒ऽइ॒दम्मे॒प्प्रा[1]व॑ता॒व्वच॑÷ ॥ ८८ ॥ याःफ॒लिनीः॑ ॥ याः
फ॒लिनी॒र्य्याऽअ॑फ॒लाऽअ॑पु॒ष्प्पायाश्च॑पु॒ष्प्पिणीः॑ ॥ बृह॒स्प्पति॑
प्प्रसू॑ता॒स्त्तानो॑मु॒ञ्च॒न्त्वꣳह॑सः ॥ ८९ ॥ मु॒ञ्चन्तु॑मा । शप॒

---

[1] इदम्मेप्प्रावताव्वचः । अत्र अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारयन्वित्रभङ्गुरवयुनाश्वस्यहृदयघुष्यत्तोभ्यवताध्यर्धशक्तिपुरुशाग्नि वकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वचः इत्यस्य वकारे परे अवत इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

त्थ्यादथोव्वरुण्ण्यादुत ॥ अथोयमस्यपड्वीशात्सर्व्वस्म्माद्देवकि
ल्बिषात् ॥ ९० ॥ अवपतन्तीरवदन् ॥ अवपतन्तीरवदन्दि
वऽओषधयस्परि ॥ यञ्जीवमश्न्नवामहैनसरिष्ष्यातिपू[1]रुषः
॥ ९१ ॥ याऽओषधीः ॥ याऽओषधीःसोमराज्ञीर्ब्बह्वीःशत
विचक्षणाः ॥ तासामसित्त्वमुत्तमारङ्कामायशꣳहृदे ॥ ९२ ॥
याऽओषधीः ॥ याऽओषधीःसोमराज्ञीर्व्विष्ठिताःपृथिवीमनु ॥

---

[1] पूरुषः । अत्र पुरुषोऽवसाने (शु. य. प्रा. ३ अ. १२० सू.) पुरुष इति दीर्घो निपात्यते अवसाने चेत् । अत्र पू इत्यस्य निपातनाद्दीर्घः । अनवसाने पुरुषऽएवेदम् । अत्र ह्रस्व एव ।

बृहस्प्पतिंप्प्रसूताऽअस्यैसन्दत्तव्वीर्य्यम् ॥ ९३ ॥ याश्च ॥
याश्चेदमुंपशृण्ण्वन्तियाश्चंदूरम्परांगताः ॥ सर्व्वाः÷सङ्गत्यंवी
रुधोस्यैसन्दत्तव्वीर्य्यम् ॥ ९४ ॥ मावः÷ ॥ मावोरिषत्खनि
तायस्म्मैचाहङ्खनामिवः ॥ द्विपाच्चतुष्प्पादस्म्माकꣳसर्व्वम
स्त्वनातुरम् ॥ ९५ ॥ ओषधयःसम् ॥ ओषधयःसमंवद
न्तसोमेनसहराज्ञा ॥ यस्म्मैकृणोतिब्राह्मणस्त्तꣳराजन्पार
यामसि ॥ ९६ ॥ नाशयित्रीबलासस्य ॥ नाशयित्रीबलास

स्यार्शसऽउपचितामसि ॥ अथोशतस्ययक्ष्माणाम्पाकारोरसि
नाशनी ॥ ९७ ॥ त्वाङ्गन्धर्व्वाः ॥ त्वाङ्गन्धर्व्वाऽअखनँस्त्वा
मिन्द्रस्त्वाम्बृहस्पतिः ॥ त्वामोषधेसोमोराजाव्विद्वान्य
क्ष्मादमुच्च्यत ॥ ९८ ॥ सहस्वमे ॥ सहस्वमेऽअरातीःसहस्व
पृतनायतः ॥ सहस्वसर्व्वंपाप्मानꣳसहमानास्योषधे ॥ ९९ ॥
दीर्ग्घायुस्त्ते ॥ दीर्ग्घायुस्त्तऽओषधेखनितायस्म्मैचत्त्वाखना
म्म्यहम् ॥ अथोत्त्वन्दीर्ग्घायुर्भूत्त्वाश[1]तवल्शाव्विरोहतात्

---

[1] अत्र लकारशकारयोर्योगे हरितारख्या स्वरभक्तिर्बोध्या ।

॥ १०० ॥ त्वमुत्तमा । स्योषधेतवंवृक्षाऽउपस्त्तयꣳ ॥ उपं
स्त्तिरस्त्तुसोस्म्माकँय्योऽअस्म्माँ२॥ऽअभिदासति ॥ १०१ ॥
[२७-६] मामां ॥ मामांहिꣳसीज्जनितायःपृथिव्यायोवा
दिवꣳसत्त्यधर्म्माव्यानट् ॥ यश्चापश्चन्द्राःप्रथमोजजानक
स्म्मैदेवायंहविषांव्विधेम ॥ १०२ ॥ अब्भ्यावर्त्तस्व । पृथि
वियज्ञेनपयसासह ॥ व्वपान्तेऽअग्निरिषितोऽअरोहत् ॥ १०३ ॥
अग्नेयत् ॥ अग्नेयत्तेशुक्रँय्यच्चन्द्रँय्यत्पूतँय्यच्चयज्ञियम् ॥

तद्देवेभ्योभरामसि ॥ १०४ ॥ इषमूर्ज्जम् ॥ इषमूर्ज्जमहमि
तऽआदमृतस्ययोनिम्महिषस्यधाराम् ॥ आमागोषुव्विशत्त्वा
तनूषुजहामिसेदिमानिराममीवाम् ॥ १०५ ॥ अग्नेतव ॥
अग्नेतवश्श्रवोव्वयोमहिभ्भ्राजन्तेऽअर्च्चयोव्विभावसो ॥ बृहद्भानोशवसाव्वाजमुक्थ्यन्दधासिदाशुषेकवे ॥ १०६ ॥
पावकवर्च्चाःशुक्रवर्च्चाः ॥ पावकवर्च्चाःशुक्रवर्च्चाऽअनूनवर्च्चाऽ
उदियर्षिभानुना ॥ पुत्रोमातराव्विचरन्नुपावसिपृणक्षिरोदसीऽ

उ॒भे ॥ १०७ ॥ ऊर्ज्जो॑नपात् ॥ ऊर्ज्जो॑नपाज्जातवेदꣳसुश॒
स्त्तिभि॒र्म्मन्द॑स्वधी॒तिभि॑र्हि॒तः ॥ त्वेऽइष॒ꣳसन्द॑धु॒र्भूरि॑वर्प्प
सश्चि॒त्रोतं॑योव्वा॒मजा॑ताꣳ ॥ १०८ ॥ इ॒रज्ज्यन्न॑ग्ने । प्प्रथय
स्वज॒न्तुभि॑र॒स्म्मेरा॒यो॑ऽअमर्त्त्य ॥ सद॑र्श॒तस्य॒व्वपु॑षो॒व्विरा॑ज
सिपृ॒णक्षि॑सान॒सिङ्क्रतु॑म् ॥ १०९ ॥ इ॒ष्क्कर्त्तार॑मध्व॒रस्य॑ ॥
इ॒ष्क्कर्त्तार॑मध्व॒रस्य॒प्प्रचे॑तस॒ङ्क्षय॑न्त॒ꣳराध॑सोम॒हः ॥ रा॒तिंव्वा॒मस्य॑[1]

---

[1] निश्चयेन कर्तारम् निष्कर्तारमिति प्राप्ते निशब्दो बहुलम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन क्वचिन्नकारमात्रस्य लोपे इष्कर्तारम् ।

सुभगाम्महीमिषन्दधासिसानासिꣳरयिम् ॥ ११० ॥ [1]ऋतावा
नम्महिषं। विश्वदर्शतमग्निꣳसुम्नायंदधिरेपुरोजनाः ॥ श्रुत्क
र्णꣳसप्प्रथस्तमन्त्वागिरादैव्यम्मानुषायुगा ॥ १११ ॥ आ
प्प्यायस्व ॥ आप्प्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यम् ॥ [2]भवा
वाजस्यसङ्गथे ॥ ११२ ॥ सन्ते ॥ सन्तेपयाꣳसिसमुयन्तु
वाजाःसंवृष्ण्यान्यभिमातिषाहः ॥ आप्प्यायमानोऽअमृ

---

[1] ऋतावानम्। अत्र अश्वरश्मि० (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे ऋतशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः। [2] भवन्वाजस्य इति पदम्। अत्र वाजस्य परे भव इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य स चावरूथ्यवाजस्य पायुपु च (शु. य. प्रा. ३ अ. ११० सू.) इत्यनेन दीर्घे भवान्वाजस्य। तथैव भवापायुर्विशोऽअस्याऽअदब्धः।

ता॑यसोमदि॒विश्श्रवा॑ꣳस्युत्त॒मानि॑धिष्ष्व ॥ ११३ ॥ आप्प्या॑य
स्व । मदि॒न्तम॒सोम॒विश्श्वे॑भिर॒ꣳशु॒भि॑ः ॥ भ॑वा॑नꣳसु॒प्प्रथ॑स्त्त
म॒ꣳसखा॑वृ॒धे ॥ ११४ ॥ आते॑ । व॒त्त्सोमनो॑यमत्त्पर॒माच्चि॑
त्त्स॒धस्त्था॑त् ॥ अग्ग्ने॒त्त्वाङ्का॑मयागि॒रा ॥ ११५ ॥ तुब्भ्य॒
न्ताः ॥ तु॒ब्भ्य॒न्ताऽअङ्गि॒रस्त्तम॒विश्श्वा॑ः सु॒क्षि॒तय॒ꣳपृथ॑क् ॥
अ॒ग्ग्ने॒कामा॑ययेमिरे ॥ ११६ ॥ अ॒ग्ग्निःप्प्रि॒येषु॑ ॥ अ॒ग्ग्निः

---

१ भवनः इति पदम् । भव इत्येतस्य ह्रस्वाकारस्य नः परे भव च (शु. य. प्रा. ३ अ. १०९ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे कृते भवानः इति पदम् ।

प्प्रि॒येषु॒धाम॑सु॒कामो॑भू॒तस्य॒भव्य॑स्य ॥ सु॒म्म्राडेको॒व्विरा॑जति ॥ ११७ ॥ [१६-७] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ मयिगृह्णामिपंचदश, ध्रुवास्येकादश, मधुव्वाताऽएकादश, सम्यक्स्रवंतिनवे,मंमाषड,पांत्वैका,ऽयंपुरःपंच, सप्ताष्टापंचाशत् [अनु. ७ मं. ५८ अ. १३] ॥ हरिःॐ ॥ मयि॑गृह्णामि ॥ मयि॑गृ॒ह्णा॒म्म्यग्ग्रे॑ऽअ॒ग्निꣳरा॒यस्प्पोषा॑यसु॒प्प्रजा॒

स्त्वायंसुवीर्य्यांय ॥ मामुंदेवताꣳसचन्ताम् ॥ १ ॥ अपाम्पृष्ठम् ॥ अपाम्पृष्ठमंसियोनिंरग्नेःसंमुद्रमभितꣳपिन्वंमानम् ॥ वर्द्धंमानोमुहाँ२॥ऽआचपुष्क्रेदिवोमात्रंयावरिम्मणाप्प्रंथस्व ॥ २ ॥ ब्रह्मंयज्ञानम् ॥ ब्रह्मंयज्ञानम्प्रंथमम्पुरस्ताद्विसीमतःसुरुचोंवेनऽआंवꣳ ॥ सबुध्न्याऽउपमाऽअंस्यविष्ठाःसतश्चयोनिमसंतश्चविवंः ॥ ३ ॥ हिरण्यगर्भःसम् ॥ हिरण्यगर्भःसमंवर्त्तताग्ग्रेंभूतस्यंजातःपतिरेकंऽआसीत् ॥ सदांधार

पृथिवीन्द्यामुतेमाङ्कस्म्मैदेवायंहविषांव्विधेम ॥ ४ ॥ द्रप्स
श्चंस्कन्द । पृथिवीमनुद्यामिमञ्चयोनिमनुयश्चपूर्व्वः ॥ समा
नँय्योनिमनुंसञ्चरंन्तन्द्रप्प्सञ्जुहोम्म्यनुंसप्तहोत्राᳫ ॥ ५ ॥
नमोऽस्तु । सर्प्पेब्भ्योयेकेचंपृथिवीमनु ॥ येऽअन्तरिक्षेयेदि
वितेब्भ्यःसर्प्पेब्भ्योनमः ॥ ६ ॥ याऽइषवंᳫ ॥ याऽइषवो
यातुधानानाँय्येवाव्वनस्पतीँ१॥रनु ॥ येवावटेषुशेरंतेतेब्भ्यः
सर्प्पेब्भ्योनमः ॥ ७ ॥ येवा ॥ येवामीरोचनेदिवोयेवा

सूर्य्यँस्यरश्मिम्मषुं ॥ येषामप्सुसदस्कृतन्तेभ्यः सर्प्पेभ्योन[1]

मः ॥ ८ ॥ कृणुष्वपाजः ॥ कृणुष्वपाजःप्रसितिन्नपृथ्वीँ

य्याहिराजेवामवाँ२॥ऽइभेन ॥ तृष्वीमनुप्रसितिन्द्रूणानो

स्तासिविध्यरक्षसस्तपिष्ठैः ॥ ९ ॥ तवभ्रमासः ॥ तवभ्र

मासऽआशुयापतन्त्यनुस्पृशधृषताशोशुचानः ॥ तपूꣳष्य

---

[1] सदस्कृतम्। अत्र सदोद्यौर्नमस्कृतम्पिता पथेषु (शु. य. प्रा. ३ अ. ३४ सू.) इत्यनेन यथासंख्यं सदः द्यौः नमः एतेषां विसर्जनीयसंबन्धिनः सस्य क्रमेण कृतं पिता पथः एतेषु पदेषु परेषु पकारः। एवं पकारे कृते ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वे प्राप्ते ऋवर्णे (शु. य. प्रा. ४ अ. ११२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वनिषेधः।

ग्नेजुह्वापतङ्गानसंन्दितोव्विसृजव्विष्ष्वगुल्काः ॥ १० ॥ प्रति
स्प्पशः ॥ प्रतिस्प्पशोव्विसृजतूर्ण्णितमोभवापायुर्व्विशोऽअ
स्याऽअदब्धः ॥ योनोदूरेऽअघशꣳसोयोऽअन्त्यग्ग्नेमा[1]किष्ट्टे
व्यथिरादधर्षीत् ॥ ११ ॥ उदग्ग्ने । तिष्ठप्प्रत्त्यातनुष्ष्वन्न्यु
मित्राँ२ऽओषतात्तिग्ग्महेते ॥ योनोऽअरातिꣳसमिधानच
क्रेनीचातन्धक्ष्यतसन्नशुष्कम् ॥ १२ ॥ ऊर्द्ध्वोभव ॥ ऊर्द्ध्वोभव
प्प्रतिविद्ध्याद्ध्यस्म्मदाविष्कृणुष्ष्वदैव्व्यान्न्यग्ग्ने ॥ अवस्थिरा

---

[1] माकिष्टे। अत्र वृन्दारुर्माकिः (शु. य. प्रा. ३ अ. ७४ सू.) इत्यनेन विसर्गस्य सस्य षत्वे द्वित्वे रूपम्।

तंनुहियातुजूनांञ्जामिमजांमिम्प्रमृंणीहिशत्रून् ॥ अग्नेष्ट्वा
तेजंसासादयामि ॥ १३ ॥ 12 अग्निर्म्मूर्द्धा । दिवश्ककुत्त्पतिंः
पृथिव्याऽअयम् ॥ अपाꣳरेताꣳसिजिन्न्वति ॥ इन्द्रंस्यत्त्वौजं
सासादयामि ॥ १४ ॥ ४ भुवोंयज्ञस्यं ॥ भुवोंयज्ञस्यरजंसश्चने
तायत्रांनियुद्भिंःसचंसेशिवाभिंः ॥ दिविमूर्द्धानंन्दधिषेस्वर्षा
ञ्जिह्वामंग्नेचकृषेहव्यवाहंम् ॥ १५ ॥ [१५-१] ध्रुवासिं ।
धरुणास्तृंताविश्वकंर्म्मणा ॥ मात्त्वांसमुद्रऽउद्वंधीन्मासुंप

ण्णोव्यथमानापृथिवीन्दृꣳह ॥ १६ ॥ प्रजापतिष्ट्वा । साद
यत्त्वपाम्पृष्ठेसमुद्रस्येमन् ॥ व्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्प्रथस्वपृथि
व्यसि ॥ १७॥ भूरसि ॥ भूरसिभूमिरस्यदितिरसिव्विश्वधाया
व्विश्वस्यभुवनस्यधर्त्री ॥ पृथिवीँय्यच्छपृथिवीन्दृꣳहपृथिवी
म्माहिꣳसीः ॥ १८ ॥ व्विश्वस्म्मैप्प्राणाय ॥ व्विश्वस्म्मैप्प्रा
णायापानायव्यानायोदानायप्प्रतिष्ठायैचरित्राय ॥ अग्निष्ट्वा

---

१ प्रजापतिष्ट्वा । सकारपरे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ७८ सू.) इत्यनेन सकारः परो यस्मादेकाक्षरात्तस्यैकाक्षरे प्रत्यये विसर्जनीयसकारस्य षत्वम् । अत्र प्रजापतिशब्दे पाधातोः पतिशब्दस्य सस्य षकारे ष्टुत्वे द्वित्वे रूपम् ।

भिपा॑तुम॒ह्यास्व॒स्त्त्याच्छ॒र्दिषा॒शन्त॑मेन॒तया॑दे॒वत॑याङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒
वासी॑द् ॥ १९ ॥ काण्डा॑त्त्काण्डात्त्प्र॒रोह॑न्ती ॥ काण्डा॑
त्त्काण्डात्त्प्र॒रोह॑न्ती॒परु॑षः[1]परुष॒स्प्परि॑ ॥ ए॒वानो॑दूर्वे॒प्प्रत॑नुस॒
हस्त्रे॑णश॒तेन॑च ॥ २० ॥ याश॒तेन॑ । प्प्रत॒नोषि॑स॒हस्त्रे॑णव्वि॒रो
ह॑सि ॥ तस्या॑स्त्तेदेवीष्ट॒केव्वि॒धेम॑ह॒विषा॑व्व॒यम् ॥ २१ ॥ यास्त्ते॑ ॥
यास्त्ते॑ऽअग्ग्ने॒सूर्य्ये॒रुचो॒दिव॑मात॒न्न्वन्ति॑र॒श्म्मिभि॑ः ॥ ताभि॑

---

[1] परुषः परुषस्परि। अत्र समानपदे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते न परुषः परुषि (शु. य. प्रा. ३ अ. ३७ सू.) इत्यनेन परुषि परे पूर्वपरुषशब्दघटितविसर्जनीयस्य सकारो निषिध्यते। अतो न सकारः किन्तु विसर्ग एव।

न्नोऽअद्यसर्व्वाभीरुचेजनायनस्कृधि ॥ २२ ॥ यावः ॥ या
१२९॥ वोंदेवाᳲसूर्य्येरुचोगोष्ष्वश्वेषुयारुचः ॥ इन्द्राग्नीताभिᳲस ॥ १३
र्व्वाभीरुचन्नोधत्तबृहस्प्पते ॥ २३ ॥ व्विराड्ज्योतिः ॥ व्वि
राड्ज्योतिरधारयत्त्स्वराड्ज्योतिरधारयत् ॥ प्रजापतिष्ट्वासा
दयतुपृष्ठेपृथिव्व्याज्ज्योतिष्म्मतीम् ॥ व्विश्वस्म्मैप्प्राणायापाना
यव्व्यानायव्विश्वञ्ज्योतिर्य्यच्छ ॥ [1]अग्निष्ट्टेधिपतिस्त्तयादेवत ॥ १२९

---

[1] अग्निष्टे। अग्निस्ते इति पदम्। अत्र वायुरग्निरग्नेरेकाक्षरे (शु. य. प्रा. ३ अ. ७७ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे ते पदे परे अग्निशब्दघटितस्य सस्य षत्वे ष्टुत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन टस्य द्वित्वम्।

याङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ २४ ॥ मधुश्च ॥ मधुश्चमाधवश्चवासन्तिकावृतूऽअग्नेरन्तꣳश्लेषोसिकल्पेतान्द्यावापृथिवीकल्पन्तामापऽओषधयꣳकल्पन्तामग्नयꣳ पृथङ्ममज्ज्यैष्ठ्यायसव्व्रताꣳ ॥ येऽअग्नयꣳसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽइमे ॥ वासन्तिकावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसंविशन्तु[1] तयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ २५ ॥ अषाढासि ॥ अषा

---

[1] अभिसंविशन्तु । अत्र भाविभ्यः सः षं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) अनेन प्राप्तस्य षकारस्य अनुसन्तनोतुबृहस्पतिसुतस्यसुसमिन्द्रायसुसन्दृशमभिसत्वाऽभिसंविशन्तु० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे षत्वाभावः ।

ढासि॒सह॑माना॒सह॒स्वारा॑ती॒ःसह॑स्वपृतनाय॒तः ॥ स॒हस्र॑वीर्य्या
सि॒सामा॑जिन्व ॥ २६ ॥ [११-२] म॒धु॒व्वाता॑ः ॥ मधु॒व्वाता॑ऽऋ
ता॒य॒तेमधु॑क्षरन्ति॒सिन्ध॑वः ॥ माध्वी॑र्न्नःस॒न्त्वोष॑धीः ॥ २७ ॥
मधु॒नक्त॑म् ॥ मधु॒नक्त॑मु॒तोष॑सो॒मधु॑म॒त्पार्थि॑व॒ꣳरज॑÷ ॥ म
धु॒द्यौर॑स्तु॒नःपि॒ता ॥ २८ ॥ म॒धु॑मान्नः ॥ मधु॑मान्नो॒व्वन॒स्पति॒
र्म्मधु॑माँ२॥ऽअस्तु॒सूर्य्य॑÷ ॥ माद्ध्वी॒र्गावो॑भवन्तु॒नः ॥ २९ ॥
अ॒पाङ्गम्म॑न् ॥ अ॒पाङ्गम्म॑न्त्सीद॒मात्त्वा॒सूर्य्यो॑भिता॑प्प्सी॒न्मा

ग्निर्व्वै॑श्वान॒रः ॥ अच्छि॑न्नपत्राःप्र॒जाऽअ॑नु॒वीक्ष॒स्वानु॑त्त्वादि॒
व्या॑वृ॒ष्टिः॑सचताम् ॥ ३० ॥ त्रीन्त्स॑मु॒द्रान् ॥ त्रीन्त्स॑मु॒द्रा
न्त्स॒मं॑सृ॒पत्त्स्व॒र्ग्गान॒पाम्पति॑र्वृ॒ष॒भऽइष्ट॑कानाम् ॥ पुरी॑ष॒ं॑व्वसा॑नः
सु॒कृ॒तस्य॑लो॒केतत्र॑गच्छ॒यत्र॒पूर्व्वे॒परे॑ताः ॥ ३१ ॥ म॒हीद्यौः ।
पृ॑थि॒वीच॑न॒ऽइ॒मँय॒ज्ञम्मि॑मिक्षताम् ॥ पि॒पृ॒तान्नो॒भरी॑मभिः
॥ ३२ ॥ व्विष्णोः॒कर्म्मा॑णि । पश्श्यत॒यतो॑व्व्र॒तानि॑पस्प॒शे ॥
इन्द्र॑स्य॒युज्ज्यः॒सखा॑ ॥ ३३ ॥ ध्रु॒वासि॑ । ध॒रुणे॒तोज॑ज्ञेप्रथ॒म

शु. य.
संहि.
॥१३१॥

पू. अ
॥ १३

मे॒ब्भ्योयोनि॑ब्भ्यो॒ऽअधि॑जा॒तवे॑दाः ॥ सगा॑य॒त्र्यात्रि॒ष्टुभा॑नु॒ष्टु
भा॑चदे॒वेब्भ्यो॑ह॒व्यंव्व॑हतुप्प्रजा॒नन् ॥ ३४ ॥ इ॒षेरा॒ये । र॑म
स्व॒सह॑सेद्यु॒म्म्नऽऊ॒र्ज्जेऽअप॑त्त्याय ॥ स॒म्म्राड॑सिस्व॒राड॑सिसार
स्व॒तौत्वोत्सौ॒प्प्राव॑ताम् ॥३५॥ अग्ग्ने॑यु॒क्ष्व ॥ अग्ग्ने॑यु॒क्ष्वाहि
येत॑वाश्श्वा॑सोदेवसा॒धव॑÷ ॥ अरं॒व्वह॑न्तिम॒न्यवे॑ ॥ ३६ ॥
यु॒क्ष्वाहि। दे॑व॒हूत॑मा॒ँ२॥ऽअश्श्वाँ॑२॥ऽअग्ग्नेर॒थीरि॑व॥ निहोता॑
पू॒र्व्यःस॑दः ॥ ३७ ॥ [११-३] स॒म्म्यक्स्र॑वन्ति । स॒रितो॒

॥ १३१

नधेनाऽअन्तर्हृदामनंसापूयमांनाः ॥ घृतस्युधाराऽअभिचांक
शीमिहिरण्ययोंव्वेतसोमद्ध्यें ऽअग्नेः ॥ ३८ ॥ ऋचेत्त्वां ।
रुचेत्त्वांभासेत्त्वाज्ज्योतिंषेत्त्वा ॥ अभूदिदंव्विश्वंस्यभुवंनस्य
व्वाजिनमग्नेर्व्वैश्वानरस्यंच ॥ ३९ ॥ अग्निर्ज्ज्योतिंषा ॥
अग्निर्ज्ज्योतिंषाज्ज्योतिंष्म्मान्रुक्क्मो[1]व्वर्च्चंसाव्वर्च्चंस्वान् ॥ सहस्र
दाऽअंसिसहस्रांयत्त्वा ॥ ४० ॥ आदित्त्यङ्गर्ब्भंम् ॥ आदित्त्य

---

[1] यत्र रकारपरस्य हकारपरस्य च स्पर्शवर्गस्य द्वित्वं तत्र ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ज्ञेयम्। अस्य परं तु रेफहकाराभ्याम् इत्यनेन विधीयमानस्य द्वित्वस्यापवादभूतत्वात्। यथा संवर्च्चसा। गर्ब्भम्। पार्त्थिवम्। चक्षुर्म्मित्रस्य। अग्निर्ज्ज्योतिषा।

ङ्गर्भ॒म्पय॑सा॒सम॑ङ्ग्धिस॒हस्र॑स्यप्प्रति॒मांवि॒श्वरू॑पम् ॥ परि॑वृङ्ग्धि
हर॑सा॒माभिम॑[1]ꣳस्थाःश॒तायु॑षङ्कृणुहिची॒यमा॑नः ॥४१॥ व्वात॑
स्यजू॒तिम् । व्वरु॑णस्यनाभि॒मश्वं॑जज्ञा॒न[2]ꣳसरि॒रस्य॒मद्ध्ये॑ ॥ शिशु॑
न्नदी॒ना[3]ꣳहरि॒मद्रि॑बुद्ध्न॒मग्ने॒माहि॑ꣳसीःपर॒मेव्व्यो॑मन् ॥४२॥
अज॑स्र॒मिन्दु॑म् ॥ अज॑स्र॒मिन्दु॑मरु॒षम्भु॑र॒ण्यु॒म॒ग्निमी॑डे

---

१ मंस्थाः । अत्र संयोगाद्यश्च यो भवेत् । (या. शि.) यत्र संयोगाद्योऽनुस्वारो मात्रिको द्विमात्रिको वा वर्णो भवेत्तत्र ऋवर्णव्यञ्जनादिगं संयोगाद्यं वर्जयित्वा ह्रस्व एव बोध्यः । संयोगात्पूर्वः संयोगपूर्वः इति समासः । अत्र नानुस्वारः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०९ सू.) लिङ्गम् ।

२ वर्णे तु मात्रिके पूर्वे ह्यनुस्वारो द्विमात्रिकः । (या. शि.) मात्रिकेऽ (ह्रस्ववर्णे पूर्वे) नुस्वारे सो द्विमात्रिको लेख्यो बोध्य उच्चारणीयश्च । अत्र अनुस्वारो ह्रस्वपूर्वोऽध्यर्धमात्रा पूर्वा चार्धमात्रेति (शु. य. प्रा. ४ अ. १४८ सू.) प्रमाणम् ।

३ द्विमात्रिके मात्रिकः स्यादिति (या. शि.)। यत्रानुस्वारात्पूर्ववर्णो द्विमात्रिकस्तत्र मात्रिकोऽ (ह्रस्वः ७इत्याकारकः) नुस्वारो विधेयो ह्रस्वोच्चारणीयश्च । अत्र दीर्घादर्द्धमात्रा पूर्वा चाध्यर्धा (शु. य. प्रा. ४ अ. १४९ सू.) लिङ्गम् ।

पूर्व्वचित्तिन्नमोभिः ॥ सपर्व्वभिर्ऋतुशःकल्प्पमानोगाम्माहिꣳ
सीरदितिंव्विराजम् ॥ ४३ ॥ व्वरूत्रीन्त्वष्टुः ॥ व्वरूत्रीन्त्व
ष्टुर्व्वरुणस्यनाभिमविञ्जज्ञानाꣳरजसःपरस्मात् ॥ महीꣳ
साहस्रीमसुरस्यमायामग्नेमाहिꣳसीःपरमेव्योमन् ॥ ४४ ॥
योऽअग्निः ॥ योऽअग्निरग्नेरध्यजायतशोकात्पृथिव्याऽउत
वादिवस्परि ॥ येनप्रजाव्विश्वकर्म्माजजानतमग्नेहेडःपरि
तेव्वृणक्तु ॥ ४५ ॥ चित्रन्देवानाम् ॥ चित्रन्देवानामुदगाद

नीकञ्चक्षुर्म्मित्रस्यव्वरुणस्याग्नेः ॥ आप्प्राद्यावापृथिवीऽअन्त
रिक्षꣳसूर्य्यऽआत्मा जगतस्तस्थुषश्च ॥ ४६ ॥ [९-४]
इमम्मा । हिꣳसीर्द्विपादम्पशुꣳसहस्राक्षोमेधायचीयमानः ॥
मयुम्पशुम्मेधमग्नेजुषस्वतेनचिन्वानस्तन्वोनिषीद ॥ मयु
न्तेशुगृच्छतुयन्द्विष्मस्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ४७ ॥ इमम्मा ।
हिꣳसीरेकशफम्पशुङ्कनिक्रदव्वाजिनव्वाजिनेषु ॥ गौरमार

---

[1] यत्र स्वरात्परस्य संयोगस्याद्यक्षरस्य द्वित्वं दृश्यते तत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन ज्ञेयम् । चिन्वानः । संव्व्यच्यमानः । जनित्रम् । वरुणस्याग्नेः । परञ्च स संयोगः सजातीयकण्ठ्यतालव्यदन्त्यमूर्धन्यौष्ठ्यवर्णानां न चेत् तत्र तु द्वित्वाभाव एव यथा इमम्मा । गौरन्ते ।

ण्ण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्तन्न्वोनिषीद ॥ गौरन्तेशुगृच्छतुयन्द्विष्ष्मस्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ४८ ॥ इमꣳसाहस्रम् ॥

इमꣳसाहस्रꣳशतधारमुत्त्संव्य्यच्यमानꣳसरिरस्यमद्ध्ये ॥ घृतन्दुहानामदितिञ्जनायाग्ग्नेमाहिꣳसीःपरमेव्व्योमन् ॥ गवयमारण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्तन्न्वोनिषीद ॥ गवयन्तेशुगृच्छतुयन्द्विष्ष्मस्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ४९ ॥ इममूर्ण्णायुं । व्वरुणस्यनाभिन्त्वचम्पशूनान्द्विपदाञ्चतुष्ष्पदाम् ॥ त्वष्टुः

प्रजानाम्प्रथमञ्जनित्रमग्नेमाहिꣳसीःपरमेव्व्योमन् ॥ उष्ट्र
मारण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्त्तन्वोनिषीद ॥ उष्ट्रन्ते
शुगृच्छतुयन्द्विष्मस्त्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ५० ॥ अजोहि ॥ अजो
ह्यग्नेरजनिष्टशोकात्सोऽअपश्श्यज्जनितारमग्रे ॥ तेनदेवादेव
तामग्रमायँस्त्तेनरोहमायन्नुपमेद्ध्यासः ॥ शरभमारण्यमनुते
दिशामितेनचिन्वानस्त्तन्वोनिषीद ॥ शरभन्तेशुगृच्छतुय
न्द्विष्मस्त्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ५१ ॥ त्वँय्यविष्ठ । दाशुषोनॄँः

पा॑हिशृणु॒धीगिर॑÷ ॥ रक्षा॑तो॒कमु॒तत्मना॑ ॥ ५२ ॥ [६-५]
अ॒पान्त्वा॑ ॥ अ॒पान्त्वे[1]म॑न्त्सादयाम्म्य॒पान्त्वोद्म॑न्त्सादयाम्म्य॒
पान्त्वा॒भस्म्म॑न्त्सादयाम्म्य॒पान्त्वा॒ज्ज्योति॑षिसादयाम्म्य॒पा
न्त्वाय॑नेसादयाम्म्यर्ण्ण॒वेत्त्वा॒सद॑नेसादयामिसमु॒द्रे त्त्वा॒सद॑ने
सादयामिसरि॒रे त्त्वा॒सद॑नेसादयाम्म्य॒पान्त्वा॒क्षये॑सादयाम्म्य॒
पान्त्वा॒सधि॑षिसादयाम्म्य॒पान्त्वा॒सद॑नेसादयाम्म्य॒पान्त्वा॑स॒ध
स्त्थे॑सादयाम्म्य॒पान्त्वा॒योनौ॑सादयाम्म्य॒पान्त्वा॒पुरी॑षेसादया

---

[1] एमनि इति पदम् । निशङ्गो बहुलम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन क्वचिन्निकारघटितेकारस्यापि लोपः । एवं लोपे एमन् भवति ।

म्म्यपान्त्वापाथंसिसादयामिगायत्रेणंत्त्वाच्छन्दंसासादयामि
त्रैष्टुंभेनत्त्वाच्छन्दंसासादयामिजागंतेनत्त्वाच्छन्दंसासादया
म्म्यानुंष्टुभेनत्त्वाच्छन्दंसासादयामिपाङ्क्तेनत्त्वाच्छन्दंसासाद
यामि ॥ ५३ ॥ [१-६] अयम्पुरः ॥ अयम्पुरोभुवस्त्तस्य
प्प्राणोभौवायनोव्वंसन्तः प्प्राणायनोगायत्रीव्वासन्तीगायत्र्यै
गायत्रङ्गायत्रादुपाꣳशुरुपाꣳशोस्त्रिवृत्त्रिवृतोरथन्तरंव्वसिष्ठऽ
ऋषिः प्प्रजापतिगृहीतयात्त्वयाप्प्राणङ्गृह्णामिप्प्रजाब्भ्यः

॥ ५४ ॥ अयन्दक्षिणा । विश्वकर्म्मातस्यमनोवैश्वकर्म्मणङ्ग्रीष्मोमानसस्त्रिष्टुब्ग्रैष्मीत्रिष्टुभः स्वारꣳस्वारादन्तर्य्यामोन्तर्य्यामात्पञ्चदशःपञ्चदशाद्बृहद्भरद्वाजऽऋषिः प्रजापतिगृहीतयात्त्वयामनोगृह्णामिप्प्रजाभ्यः ॥ ५५ ॥ अयम्पश्चात् ॥ अयम्पश्चाद्विश्वव्यचास्तस्यचक्षुर्वैश्वव्यचसंवर्षाश्चाक्षुष्योजगतीवार्षीजगत्याऽऋक्सममृक्समाच्छुक्रःशुक्रात्सप्तदशःसप्तदशाद्वैरूपञ्जमदग्निर्ऋषिःप्रजापतिगृहीतयात्त्वया

चक्षुर्गृह्णामिप्प्रजाब्भ्यः ॥ ५६ ॥ इदमुत्तरात् ॥ इदमुत्त
रात्त्स्वस्तस्यश्श्रोत्रꣳसौवꣳशरच्छ्रौत्र्यनुष्टुप्प्शारद्यनुष्टुभऽऐ
डमैडान्मन्थीमान्थिनऽएकविꣳशऽएकविꣳशाद्वैराजंवि[1]श्वामि
त्रऽऋषिः प्प्रजापतिगृहीतयात्त्वयाश्श्रोत्रङ्गृह्णामिप्प्रजाब्भ्यः
॥ ५७ ॥ इयमुपरिमतिस्तस्यैव्वा[2]ङ्मात्त्याहैमन्तोव्वाङ्म्ययःप
ङ्क्तिर्हैमन्तीपङ्क्त्यैनिधनवन्निधनवतऽआग्ग्रयणऽआग्ग्रयणात्त्रि

---

[1] विश्वामित्रः । अत्र नरहामित्रेषु च (शु. य. प्रा. ३ अ. १०३ सू.) इत्यनेन मित्रशब्दपरे विश्वशब्दस्य दीर्घाकारः । [2] वाक्मात्या इति पदम् । पञ्चमेऽपञ्चमम् । (शु. य. प्रा. ४ अ. १२१ सू.) पञ्चमे स्पर्शे प्रत्यये परेऽपञ्चमः पञ्चममापद्यते । इत्यनेन ककारस्य पञ्चमे स्वरे पञ्चमः । वाङ्मात्या ।

णवत्रयस्त्रिꣳशौत्रिणवत्रयस्त्रिꣳशाभ्यांꣳशाक्वररैवतेव्विश्वक
र्म्मऽऋषि÷प्प्रजापतिगृहीतयात्त्वयाव्वाचंङ्गृह्णामिप्प्रजाभ्यो
लोकन्ताऽइन्द्रम् ॥ ५८ ॥ [५-७] इतिश्रीवाजसनेयसंहि
तायांत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ ध्रुवक्षितिर्षट्, सजूर्ऋतुभिर्द्विका, मूर्द्धाव्वयो द्विका, इन्द्राग्नीऽअव्यथमानाꣳषडा, युर्मेषडा, शुस्त्रिवृदेका,

---

१ अध्यायः १२-लोकंपृण. १ । ताऽअस्य. २ । इंद्रंविश्वाः. ३ ॥ इति प्रतीकानि ॥
५४ ५५ ५६

ग्नेभर्गोसिचतुष्कै,कयाचतुष्का,ष्टावेकात्रिꣳशत् [अ. १४ मं. ३१ अनु. ८] ॥ हरिः ॐ ॥ ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिꣳ ॥ ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासिध्रुवँय्योनिमासीदसाधुया ॥ उक्ख्यस्यकेतुम्प्रथमञ्जुषाणाश्विनाध्वर्य्यूसादयतामिहत्त्वा ॥ १ ॥ कुलायिनीघृतवती ॥ कुलायिनीघृतवतीपुरन्धिꣳस्योनेसीदसदनेपृथिव्याः ॥ अभित्त्वारुद्द्राव्वसवोगृणन्त्वमाब्रह्मपीपि

---

[1] ध्रुवयोनिः ॥ अत्र समानपदे ऋषरेभ्यः स्वरयवहकपेभ्यश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ६२ सू.) इत्यनेन णत्वप्राप्तौ इन्द्राग्नी चित्रभानो० (य. शु. प्रा. ३ अ. ९३ सू.) इत्यनेन णत्वनिषेधः ।

हिसौभगायाश्विनाध्वर्यूसादयतामिहत्त्वा ॥ २॥ स्वैर्दक्षैः ॥
स्वैर्दक्षैर्दक्षपितेहसीददेवानांꣳसुम्नेबृहतेरणाय ॥ पितेवैधि
सूनवऽआसुशेवास्वावेशातन्वासंविशस्वाश्विनाध्वर्यूसादयता
मिहत्त्वा ॥ ३ ॥ पृथिव्याःपुरीषम् ॥ पृथिव्याःपुरीषमस्य
प्प्सोनामतान्त्वाविश्वेऽअभिगृणन्तुदेवाः ॥ स्तोमपृष्ठाघृतव
तीहसीदप्रजावदस्मेद्रविणायजस्वाश्विनाध्वर्यूसादयतामि
हत्त्वा ॥४॥ अदित्यास्त्वा । पृष्ठेसादयाम्यन्तरिक्षस्यधर्त्रीं

त्रिष्टुम्भंत्नीन्दिशामधिपत्नीम्भुवनानाम् ॥ ऊर्म्मिर्द्रप्सोऽ
अपामसिविश्वकर्म्मातऽऋषिरश्विनाध्वर्यूसादयतामिहत्वा
॥ ५ ॥ शुक्रश्च ॥ शुक्रश्चशुचिश्चग्रैष्म्मावृतूऽअग्नेरन्तꣳश्लेषो
सिकल्प्पेतान्द्यावापृथिवीकल्प्पन्तामापऽओषधयꣳकल्प्पन्ता
मग्नयꣳपृथङ्ममज्ज्यैष्ठ्यायसव्रताꣳ ॥ येऽअग्नयꣳसमनसो
न्तराद्यावापृथिवीऽइमे ॥ ग्रैष्म्मावृतूऽअभिकल्प्पमानाऽइन्द्र
मिवदेवाऽअभिसंविशन्तुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥६॥

[६-१]सजूर्ऋतुभि÷।सजूर्व्विधाभि÷सजूर्देवैःसजूर्देवैर्व्वयोनाधैरग्नयेत्त्वाव्वैश्वानरायाश्विनाध्वर्य्यूसादयतामिहत्त्वासजूर्ऋतुभि÷सजूर्व्विधाभि÷सजूर्व्वसुभिःसजूर्देवैर्व्वयोनाधैरग्नयेत्त्वाव्वैश्वानरायाश्विनाध्वर्य्यूसादयतामिहत्त्वासजूर्ऋतुभि÷सजूर्व्विधाभि÷सजूरुद्रैःसजूर्देवैर्व्वयोनाधैरग्नयेत्त्वाव्वैश्वानरायाश्विनाध्वर्य्यूसादयतामिहत्त्वासजूर्ऋतुभि÷सजूर्व्विधाभि÷सजूरादित्त्यैःसजूर्देवैर्व्वयोनाधैरग्नयेत्त्वाव्वैश्वानरायाश्विनाध्वर्य्यूसा

दयतामि॒हत्त्वा॑स॒जूर्ऋ॒तुभि॑÷स॒जूर्वि॒धाभि॑÷स॒जूर्विश्वै॑र्दे॒वैःस॒
जूर्दे॒वैर्व्वयोना॒धैर॒ग्नये॑त्त्वावैश्वान॒राया॒श्विना॑द्ध्व॒र्य्यूसा॑दयतामि॒
हत्त्वा॑॥ ७॥ प्रा॒णम्मे॑। पा॒ह्यपा॒नम्मे॑पाहिव्या॒नम्मे॑पाहि॒चक्षु॑
र्म्मऽउ॒र्व्यावि॒भा॑हि॒श्रोत्र॑म्मेश्श्लोकय॥अ॒पःपि॒न्वौष॑धीर्जिन्व
द्वि॒पाद॑व॒चतु॑ष्प्पात्पाहिदि॒वोवृ॒ष्टिमेर॑य ॥ ८ ॥ [२-२] मू॒र्द्धा
व॒य॑÷ । प्प्र॒जाप॑ति॒श्च्छन्द॑÷क्ष॒त्त्रंव्वयो॒मय॑न्द॒च्छन्दो॑विष्ट॒म्भो
व॒योधि॑पति॒श्च्छन्दो॑वि॒श्वक॑र्म्मा॒वय॑÷परमे॒ष्ठीच्छन्दो॑ब॒स्तो

वयोविबलञ्छन्दोवृष्णिर्वयोविशालञ्छन्दःपुरुषोवयस्तन्द्रञ्छन्दोव्याघ्रोवयोनाधृष्टञ्छन्दःसिꣳहोवयश्छदिश्छन्दःपष्ठवाड्वयोबृहतीच्छन्दऽउक्षावयःककुप्छन्दऽऋषभोवयःसतोबृहतीच्छन्दोनड्वान्वयः ॥९॥ अनड्वान्वयः। पङ्क्तिश्छन्दोधेनुर्वयोजगतीच्छन्दस्त्र्यविर्वयस्त्रिष्टुप्छन्दोदित्यवाड्वयोविराट्छन्दःपञ्चाविर्वयोगायत्रीच्छन्दस्त्रिवत्सोवयऽउष्णिक्छन्दस्तुर्यवाड्वयोनुष्टुप्छन्दोलोकन्ताऽइन्द्रम् ॥१०॥

---

१ अध्यायः १२ लोकंपृण. ५४ १ ताऽअस्य. ५५ २ । इन्द्रंविश्वाः. ५६ ३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

शु. य. संहि. [२-३] इन्द्रा॑ग्नी॒ऽअव्य॑थमानाम् ॥ इन्द्रा॑ग्नी॒ऽअव्य॑ पू. अ.
॥१४०॥ थमाना॒मिष्ट॑कान्दृꣳहतँध्रु॒वम् ॥ पृ॒ष्ठेन॒द्यावा॑पृथि॒वीऽअ॒न्त ॥ १४ ॥
रि॑क्षञ्च॒व्विबा॑धसे ॥ ११ ॥ व्वि॒श्वक॑र्म्मा॒त्त्वा । सादयत्त्व॒न्त
रि॑क्षस्यपृ॒ष्ठेव्यच॑स्वती॒म्प्रथ॑स्वतीम॒न्तरि॑क्षँयच्छा॒न्तरि॑क्ष
न्दृꣳहा॒न्तरि॑क्ष॒म्माहि॑ꣳसीः ॥ व्विश्व॑स्मैप्रा॒णाया॑पा॒नाय॑
व्या॒नायो॑दा॒नाय॑प्रति॒ष्ठायै॑च॒रित्त्रा॑य ॥ व्वा॒युष्ट्वा॒भिपा॑तुम॒ह्यास्व॒ ॥ १४० ॥
स्त्याच्छ॒र्दिषा॒शन्त॑मेन॒तया॑दे॒वत॑याङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वासी॑द ॥ १२ ॥

शतम् ॥ ७०० ॥ राज्ञ्यसि ॥ राज्ञ्यसिप्प्राचीदिग्विराडसि
दक्षिणादिक्सम्म्राडसिप्प्रतीचीदिक्स्वराडस्युदीचीदिगधिप
त्न्यसिबृहतीदिक् ॥ १३ ॥ व्विश्वकर्म्मात्त्वा । सादयत्त्व
न्तरिक्षस्यपृष्ठेज्ज्योतिष्म्मतीम् ॥ व्विश्वस्म्मैप्प्राणायापानाय
व्यानायव्विश्वञ्ज्योतिर्य्यच्छ ॥ व्वायुष्टेधिपतिस्तयादेवतया
ङ्गिरस्वद्ध्रुवासीद ॥ १४ ॥ नभश्श्च । नभस्यश्श्चव्वार्षिकावृतूऽ

---

१ वायुष्टे । अत्र वायुस्ते इति पदम् । "वायुरग्निरग्नेरेकाक्षरे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७७ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे पदे परे वायुः अग्निः अग्नेः एतेषां विसर्गस्य षत्वं भवति । ततः ष्टुत्वे ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वे रूपम् ।

अ॒ग्ग्नेर॑न्तꣳश्श्ले॒षो॒सि॒कल्प्पै॑ता॒न्द्यावा॑पृथि॒वीकल्प्प॑न्ता॒माप॒ऽओ
ष॑धय॒ꣳकल्प्प॑न्ताम॒ग्ग्नय॒ꣳपृथ॒ङ्ङ्मम॒ज्ज्यैष्ठ्या॑य॒सव्व्र॑ताꣳ ॥ ये॒ऽ
अ॒ग्ग्नय॒ꣳसम॑नसो॒न्तरा॒द्यावा॑पृथि॒वीऽइ॒मे ॥ व्वार्षि॑कावृ॒तूऽअ॒
भि॒कल्प्प॑माना॒ऽइन्द्र॑मिव दे॒वाऽअ॑भि॒संवि॑शन्तु॒तया॑दे॒वत॑याङ्गि
र॒स्वद्ध्रु॒वेसी॑दतम् ॥ १५ ॥ इ॒षश्च॑ ॥ इ॒षश्चोर्ज्ज॑श्च॒शार॑दा
वृ॒तूऽअ॒ग्ग्नेर॑न्तꣳश्श्ले॒षो॒सि॒कल्प्पै॑ता॒न्द्यावा॑पृथि॒वीकल्प्प॑न्ता॒मा
प॒ऽओष॑धय॒ꣳकल्प्प॑न्ताम॒ग्ग्नय॒ꣳपृथ॒ङ्ङ्मम॒ज्ज्यैष्ठ्या॑य॒सव्व्र॑ताꣳ ॥

येऽअग्नयःसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽइमे ॥ शारदावृतूऽ
अभिकल्प्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसंविशन्तुतयादेवतया
ङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ १६ ॥ [६-३] आयुर्म्मे । पाहिप्प्रा
णम्मेपाह्यपानम्मेपाहिव्यानम्मेपाहिचक्क्षुर्म्मेपाहिश्श्रोत्रम्मे
पाहिव्वाचम्मेपिन्वमनोमेजिन्वात्मानम्मेपाहिज्ज्योतिर्म्मेय
च्छ ॥ १७ ॥ माच्छन्दः । प्प्रमाच्छन्दःप्प्रतिमाच्छन्दोऽअस्त्री
वयश्[1]च्छन्दःपङ्क्तिश्छन्दऽउष्णिक्छन्दोबृहतीच्छन्दोनुष्टु

---

[1] अत्र "अस्त्रीवयश्छन्दः" इत्यत्र "चछयोः शम्" इत्यनेन यकारोत्तरवर्तिनो विसर्जनीयस्य शकारः ।

प्प्छन्दोव्विराड्छन्दोगायत्रीच्छन्दस्त्रिष्टुप्प्छन्दोजगतीच्छन्दः
॥ १८ ॥ पृथिवीच्छन्दः ॥ पृथिवीच्छन्दोन्तरिक्षञ्छन्दो
द्यौश्च्छन्दः समाश्च्छन्दोनक्षत्राणिच्छन्दोव्वाक्छन्दोमन
श्च्छन्दः कृषिश्च्छन्दोहिरण्ण्यञ्छन्दोगौश्च्छन्दोजाच्छन्दो
श्वश्च्छन्दः ॥ १९ ॥ अग्निर्देवता ॥ अग्निर्देवताव्वातोदेव
तासूर्य्योदेवताचन्द्रमादेवताव्वसवोदेवतारुद्रादेवतादित्यादेव
तामरुतोदेवताव्विश्वेदेवादेवताबृहस्पतिर्देवतेन्द्रोदेवताव्वरुणो

देवता ॥ २० ॥ मूर्द्धासि ॥ मूर्द्धासिराड्ध्रुवासिधरुणाधर्त्र्यसि
धरणी ॥ आयुषेत्त्वाव्वर्च्चसेत्त्वाकृष्यैत्त्वाक्षेमायत्त्वा ॥ २१ ॥
यन्त्रीराट् ॥ यन्त्रीराड्यन्त्र्यसियमनीध्रुवासिधरित्री ॥ इषेत्त्वो
र्ज्जेत्त्वारय्यैत्त्वापोषायत्त्वा[1]लोकन्ताऽइन्द्रम् ॥ २२ ॥ [६-५]
आशुस्त्रिवृत् ॥ आशुस्त्रिवृद्भान्तःपञ्चदशोव्व्योमासप्तदशोधरु
णऽएकविꣳशःप्प्रतूर्त्तिरष्टादशस्त्तपोनवदशो[2]भीवर्त्तःसविꣳशो

---

[1] अध्याय १२–लोकंपृण. ५४ १–ताऽअस्य. ५५ २ । इंद्रंविश्वाः. ३ ५६ ॥ इति प्रतीकानि ॥ [2] अभीवर्त्तः । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमति[illegible]सुतचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारयचित्रभङ्गुरवयुनाश्वस्यहृदयघुष्यर्त्ताध्यवताभ्यर्चशक्तिपुरुशचि वकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे अभि इत्यस्य ह्रस्वेकारस्य दीर्घेकारः ।

व्वर्च्चो द्द्वाविꣳशः सम्भरणस्त्रयोविꣳशो योनिश्चतुर्व्विꣳशो गर्ब्भाः
पञ्च्चविꣳशऽओजस्त्रिणवः क्क्रतुरेकत्त्रिꣳशः प्प्रतिष्ठा त्त्रयस्त्रिꣳशो
ब्ब्रध्न्नस्य[1] व्विष्टपं चतुस्त्रिꣳशो नाकः षट्त्रिꣳशो व्विवर्त्तोऽष्टाचत्त्वारिꣳ
शो धर्त्त्रञ्चतुष्टोमः ॥ २३ ॥ [१-६] अग्नेर्ब्भागः ॥ अग्नेर्ब्भा
गोसि दीक्क्षायाऽआधिपत्यम्ब्रह्म स्पृतन्त्रिवृत्स्तोमऽइन्द्रस्य भा

---

१ ब्रध्नस्य । अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन द्वित्वम् । न त्वत्र धकारोत्तरवर्तिनो नकारस्य स्ववर्गीयत्वेन स्ववर्गीये चानुत्तमे (शु. य. प्रा. ४ अ. ११५ सू.) इत्यनेन निषेधः । तस्यानुत्तमे एव स्ववर्गीये वर्णपरे निषेधात् । अत्र तु अनुनासिकाश्चोत्तमाः (य. शु. प्रा. १ अ. ८६ सू.) इत्यनेन वर्गोत्तमा ङञणनमाः (वर्गोत्तमसंज्ञकाः) अनुनासिका भवन्ति । इति धकारत्तरोवर्तिनो नकारस्य वर्गोत्तमत्वात्तदतिरिक्तेषु वर्णपरेषु स्ववर्गीयेष्वेव द्वित्वनिषेधो बोध्यः । एवं तत्तत्स्थलेषु ज्ञेयम् ।

गोसिविष्णोराधिपत्त्यङ्क्षत्रꣳस्पृतम्पञ्चदशस्तोमोनृचक्षं
साम्भागोसिधातुराधिपत्त्यञ्जनित्रꣳस्पृतꣳसप्तदशस्तोमो
मित्रस्यभागोसिवरुणस्याधिपत्त्यन्दिवोवृष्टिर्वातंस्पृतऽएक
विꣳशस्तोमोवसूनाम्भागः ॥ २४ ॥ वसूनाम्भागः ॥ वसू
नाम्भागोसिरुद्राणामाधिपत्त्यञ्चतुष्पात्स्पृतञ्चतुर्विꣳशस्तो
मऽआदित्त्यानाम्भागोसिमरुतामाधिपत्त्यङ्गर्भास्पृताःपञ्च
विꣳशस्तोमोदित्त्यैभागोसिपूष्णऽआधिपत्त्यमोजंस्पृतन्त्रि

णवस्त्तोमोदेवस्यसवितुर्भ्भागोसिबृहस्पतेराधिपत्त्यꣳसमी
चीर्दिशस्पृताश्चतुष्टोमस्त्तोमोयवानाम्भागः ॥ २५ ॥ यवा
नाम्भागः ॥ यवानाम्भागोस्ययवानामाधिपत्त्यम्प्रजास्पृता
श्चतुश्चत्त्वारिꣳशस्त्तोमऽऋभूणाम्भागोसिविश्वेषान्देवानामा
धिपत्त्यम्भूतꣳस्पृतन्त्रयस्त्रिꣳशस्त्तोमःसहश्च ॥ २६ ॥ सह
श्च । सहस्यश्चहैमन्तिकावृतूऽअग्नेरन्तःश्लेषोसिकल्पेतान्द्या
वापृथिवीकल्पन्तामापऽओषधयःकल्पन्तामग्नयःपृथङ्म

मज्ज्यैष्ठ्यायसव्व्रताः॥ येऽअग्नयःसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽइमे ॥ हैमन्तिकावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसंविशन्तुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥२७॥ [४-७] एकयास्तुवत । प्प्रजाऽअधीयन्तप्प्रजापतिरधिपतिरासीत्तिसृ[1]भिरस्तुवतब्ब्रह्मासृज्ज्यतब्ब्रह्मणस्प्पतिरधिपतिरासीत्पञ्चभिरस्तुवतभूतान्यसृज्ज्यन्तभूतानाम्पतिरधिपतिरासीत्सप्तभिरस्तु

---

[1] तिसृभिः । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षत्वप्राप्तौ "ऋकाररेफारुदयश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८३ सू.) इत्यनेन यत्र ऋकारोदयः, रेफोदयः, अरुदयश्च सकारस्तत्र प्रकृत्या स्यातेनात्र सस्य ऋकारोदयत्वान्न षत्वम् ।

वतसप्प्तऽऋ॒षयो॑सृज्ज्यन्तधा॒ताधि॑पतिरासी॒न्न॒वभि॑रस्तुवत
॥२८॥ न॒वभि॑रस्तुवत। पि॒तरो॑सृज्ज्य॒न्तादि॑ति॒रधि॑पत्न्यासीदे॒
का॒द॒शभि॑रस्तुवतऽऋ॒तवो॑सृज्ज्यन्तार्त्त॒वाऽअधि॑पतयऽआसँस्त्र
यो॒द॒शभि॑रस्तुवत॒मासा॑ऽअसृज्ज्यन्तसं॒वत्त्स॒रोधि॑पतिरासीत्त्प
ञ्च॒द॒शभि॑रस्तुवतक्ष॒त्त्रम॑सृज्ज्य॒तेन्द्रोधि॑पतिरासीत्त्सप्प्तद॒शभि॑
रस्तुवतग्ग्रा॒म्म्याःप॒शवो॑सृज्ज्यन्त॒बृ॒ह॒स्प्पति॒रधि॑पतिरासीन्नव
द॒शभि॑रस्तुवत॥२९॥ न॒व॒द॒शभि॑रस्तुवत। शू॒द्रा॒र्य्या॑वसृज्ज्येता

महोरात्रेऽअधिपत्नीऽआस्तामेकविꣳशत्यास्तुवतैकशफाः पशवोसृज्यन्तव्वरुणोधिपतिरासीत्त्रयोविꣳशत्यास्तुवतक्षुद्राः पशवोसृज्यन्तपूषाधिपतिरासीत्पञ्चविꣳशत्यास्तुवतारण्याः पशवोसृज्यन्तव्वायुरधिपतिरासीत्सप्तविꣳशत्यास्तुवतद्यावांपृथिवीव्यैतांव्वसंवोरुद्राऽआंदित्याऽअंनुव्यायँस्तऽएवाधिपतयऽआसन्नवविꣳशत्यास्तुवत ॥३०॥ नवविꣳशत्यास्तुवत ॥ नवंविꣳशत्यास्तुवतव्वनस्प्पतयोसृज्यन्तसोमोधि

पतिरासीदेकत्रिꣳशतास्तुवतप्रजाऽअसृज्यन्तयवाश्चायवा
श्चाधिपतयऽआसँस्त्रयस्त्रिꣳशतास्तुवतभूतान्यशाम्म्यन्प्रजा
पतिःपरमेष्ठ्यधिपतिरासील्लोकन्ताऽइन्द्रम् ॥ ३१ ॥ [४-८]
इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीवेद
पुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ अग्नेजातान्पञ्च,रश्मिना
सत्यायचतस्रो,राज्ञ्यसिपञ्चा,यंपुरःपञ्चा,ग्निर्मूर्द्धैकोनत्रिꣳश, ॥ १४६ ॥

---

१ अध्यायः १२-लोकंपृण. १-ताऽअस्य. २। इंद्रविश्वाः. ३ इति प्रतीकानि ॥
॥ मंत्रः ॥ ५४ ५५ ५६

द्येनऽऋषयोऽष्टौ, तपश्चनव, सप्त पञ्चषष्टिः ॥ [अ. १५ मं. ६५ अनु. ७] ॥ हरिः ॐ ॥ अग्ने जातान् ॥ अग्ने जातान्प्रणुदानꣳसपत्नान्प्रत्यजातान्नुद जातवेदꣳ ॥ अधिनोब्रूहिसुमनाऽअहेडँस्तवस्याम शर्म्मँस्त्रिवरूथऽउद्भौ ॥ १ ॥ सहसाजातान् ॥ सहसाजातान्प्रणुदानꣳसपत्नान्प्रत्यजाताञ्जातवेदोनुदस्व ॥ अधिनोब्रूहिसुमनस्यमानोवयꣳस्यामप्रणुदानꣳसपत्नान् ॥ २ ॥

---

१ प्रणुदानः । अत्र प्रनुदान इति पदम् । अत्र समानपदत्वाभावेन "ऋपरेभ्यः" इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ "प्रनेतिनुदातिहिनोमीनाम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८९ सू.) इत्यनेन प्रशब्दात्परे स्थितानामेतेषां नकारस्य णत्वविधानादत्र णत्वम् । तथा चात्र प्रनुद नः दकारोत्तरवर्तिनः ह्रस्वाकारस्य नकारे परे "धारयोव०" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः ।

षो॒ड॒शस्त्तोम॑ः ॥ षो॒ड॒शस्त्तोम॒ऽओजो॒द्द्रवि॑णञ्चतु॒श्चत्त्वारि॒ꣳ
शस्त्तोमो॒व्वर्च्चो॑द्द्रवि॑णम् ॥ अ॒ग्नेःपुरी॑षमस्य॒प्प्सो॒नाम॒तान्त्वा॒
व्विश्वे॑ऽअ॒भिगृ॑णन्तु॒दे॒वाः ॥ स्त्तोम॑पृष्ठाघृ॒तव॑ती॒हसी॑दप्प्र॒जाव॑
द॒स्म्मेद्द्रवि॒णाय॑जस्व ॥ ३ ॥ ए॒वश्च्छन्द॑ः ॥ ए॒वश्च्छन्दो॒
वरि॑व॒श्च्छन्द॑ःश॒म्भूश्च्छन्द॑ःपरि॒भूश्च्छन्द॑ऽआ॒च्छच्छन्दो॒
मन॒श्च्छन्दो॒व्यच॒श्च्छन्द॒ꣳसिन्धु॒श्च्छन्द॑ःसमु॒द्द्रश्च्छन्द॑ःस
रि॒रञ्छन्द॑ःक॒कुप्प्छन्द॑स्त्रिक॒कुप्प्छन्द॑ःका॒व्यञ्छन्दो॑ऽअ॒ङ्कुप

ञ्छन्दो॒क्षर॑पङ्क्ति॒श्छन्द॑ः प॒दप॑ङ्क्ति॒श्छन्दो॑ व्विष्टा॒रप॑ङ्क्ति॒श्छ
न्द॑ः क्षु॒रो भ्र॒ज॒श्छन्द॑ऽआ॒च्छच्छन्द॑ः प्र॒च्छच्छन्द॑ः ॥ ४ ॥
आ॒च्छच्छन्द॑ः प्र॒च्छच्छन्द॑ः । स॒ꣳयच्छन्दो॑ व्वि॒यच्छन्दो॑ बृ
ह॒च्छन्दो॑ रथन्त॒रञ्छन्दो॑ निका॒यश्छन्दो॑ व्विव॒धश्छन्दो॒ गिर॒
श्छन्दो॒ भ्र॒जश्छन्द॑ः स॒ꣳस्तु॒प्छन्दो॑ नु॒ष्टुप्छन्द॒ऽए॒व॒श्छ
न्दो॒ व्वरि॑व॒श्छन्दो॒ व्वय॒श्छन्दो॑ व्वय॒स्कृच्छन्दो॒ व्विष्प॑र्द्धा॒श्छ
न्दो॑ व्विशा॒लञ्छन्द॑श्छ॒दिश्छन्दो॑ दूरोह॒णञ्छन्द॑स्त॒न्द्रञ्छ

न्दोऽअङ्काङ्कञ्छन्द÷ ॥ ५ ॥ [५-१] रश्मिनासत्त्याय । सत्त्यञ्जिन्वप्प्रेतिनाधर्म्मणाधर्म्मञ्जिन्वान्वित्त्यादिवादिवञ्जिन्वसन्धिनान्तरिक्क्षेणान्तरिक्क्षञ्जिन्वप्प्रतिधिनापृथिव्यापृथिवीञ्जिन्वविष्टम्भेनवृष्ट्यावृष्टिञ्जिन्वप्प्रवयाह्नाहर्ज्जिन्वानुयारात्र्यारात्रीञ्जिन्वोशिजावसुब्भ्योवसूञ्जिन्वप्प्रकेतेनादित्त्येब्भ्यऽआदित्त्याञ्जिन्वतन्तुनारायः ॥ ६ ॥ तन्तुनारायः ॥ तन्तुनारायस्पोषेणरायस्पोषञ्जिन्वसꣳसर्प्पेणश्रु

तायंश्रुतञ्जिन्वैडेनौषधीभिरोषधीर्जिन्वोत्तमेनंतनूभिस्तनू
र्जिन्ववयोधसाधीतेनाधीतञ्जिन्वाभिजितातेजसातेजोजिन्व
॥ ७ ॥ प्रतिपदसि । प्प्रतिपदेत्त्वानुपदस्यनुपदेत्त्वासम्पद
सिसम्पदेत्त्वातेजोसितेजसेत्त्वात्रिवृदसि ॥ ८ ॥ त्रिवृद
सि । त्रिवृतेत्त्वाप्प्रवृदसिप्प्रवृतेत्त्वाव्विवृदसिव्विवृतेत्त्वासवृदसि
सवृतेत्त्वाक्रमोस्याक्रमायत्त्वासङ्क्रमोसिसङ्क्रमायत्त्वोत्क्रमोस्यु
त्क्रमायत्त्वोत्क्रान्तिरस्युत्क्रान्त्यैत्त्वाधिपतिनोर्ज्जोर्ज्जञ्जिन्व

॥ ९ ॥ [४-२] राज्ञ्यसि ॥ राज्ञ्यसिप्प्राचीदिग्ग्वसवस्तेदेवाऽअधिपतयोग्निर्हेतीनाम्प्रतिधर्त्तात्रिवृत्त्वास्तोमः पृथिव्याꣳश्रयत्वाज्यमुक्थमव्व्यथायैस्तभ्नातुरथन्तरꣳसामप्प्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षऽऋषयस्त्वाप्प्रथमजादेवेषुदिवोमात्रयावरिम्म्णाप्प्रथन्तुविधर्त्ताचायमधिपतिश्चतेत्त्वासर्व्वेसंविदानानाकस्यपृष्ठेस्वर्ग्गेलोकेयजमानञ्चसादयन्तु ॥ १० ॥ विराडसि ॥ विराडसिदक्षिणादिग्ग्रुद्रास्तेदेवाऽअधिपतयऽइन्द्रो ॥१४९

हेतीनाम्प्प्रतिधर्त्तापञ्चदशस्त्वास्तोम÷पृथिव्याᳫँश्रयतुप्प्रऽ
उगमुक्थमव्यथायैस्तभ्नातुबृहत्सामप्प्रतिष्ठित्याऽअन्तरि
क्षऽऋषयस्त्वाप्प्रथमजादेवेषुदिवोमात्त्रयाव्वरिम्म्णाप्प्रथन्तु
व्विधर्त्ताचायमधिपतिश्चतेत्त्वासर्व्वेसंविदानानाकस्यपृष्ठेस्वर्ग्गे
लोकेयजमानञ्चसादयन्तु ॥ ११ ॥ सम्म्राडसि । प्प्रतीची
दिगादित्यास्तेदेवाऽअधिपतयोव्वरुणोहेतीनाम्प्प्रतिधर्त्तासप्त
दशस्त्वास्तोम÷पृथिव्याᳫँश्रयतुमरुत्त्वतीयमुक्थमव्य

थायैस्तब्भ्नातुवैरूपꣳसामप्प्रतिष्ठित्त्याऽअन्तरिक्षऽऋषय
स्त्त्वाप्प्रथमजादेवेषुदिवोमात्त्रयावरिम्णाप्प्रथन्तुविधर्त्ताचा
यमधिपतिश्चतेत्त्वासर्व्वेसंविदानानाकस्यपृष्ठेस्वर्ग्गेलोकेयजमा
नञ्चसादयन्तु ॥१२॥ स्वराडसि ॥ स्वराडस्युदीचीदिङ्मरुतस्ते
देवाऽअधिपतयꣳसोमोहेतीनाम्प्प्रतिधर्त्तैकविꣳशस्त्त्वास्तो
मः पृथिव्याꣳश्रयतुनिष्क्केवल्यमुक्थमव्यथायैस्तब्भ्नातुवैरा
जꣳसामप्प्रतिष्ठित्त्याऽअन्तरिक्षऽऋषयस्त्त्वाप्प्रथमजादेवे

षुदिवोमात्रयाव्वरिम्म्णाप्प्रथन्तुव्विधर्त्ताचायमधिपतिश्चतेत्त्वा
सर्व्वेसंविदानानाकस्यपृष्ठेस्वर्ग्गेलोकेयजमानञ्चसादयन्तु ।१३।
अधिपत्न्यसि। बृहतीदिग्ग्विश्वेतेदेवाऽअधिपतयोबृहस्प्पतिर्हे
तीनाम्प्रतिधर्त्तात्रिणवत्रयस्त्रिंशौत्त्वास्त्तोमौपृथिव्याँश्रय
तांवैश्वदेवाग्निमारुतेऽउक्थेऽअव्यथायैस्त्तभ्नीताँशाक्वररै
वतेसामनीप्प्रतिष्ठित्त्याऽअन्तरिक्षऽऋषयस्त्वाप्प्रथमजादेवे
षुदिवोमात्रयाव्वरिम्म्णाप्प्रथन्तुव्विधर्त्ताचायमधिपतिश्चतेत्त्वा

सर्वैंसंविदानानाकस्यपृष्ठेस्वर्गेलोकेयजमानञ्चसादयन्तु ।१४।
॥१५१॥ [५-३] अयम्पुरः ॥ अयम्पुरोहरिकेशꣳसूर्य्यरश्मिस्तस्य ॥ १५ ॥
रथगृत्सश्चरथौजाश्चसेनानीग्ग्रामण्यौ ॥ पुञ्जिकस्थलाचक्र
तुस्थलाचाप्सरसौदङ्क्ष्णवःपशवोहेतिःपौरुषेयोवधःप्प्रहेति
स्तेभ्योनमोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्मोयश्च
नोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः॥१५॥अयन्दक्षिणा।विश्वकर्म्मा ॥ १५१
तस्यरथस्वनश्चरथेचित्रश्चसेनानीग्ग्रामण्यौ ॥ मेनकाचसहज

न्याचाप्प्सरसौयातुधानाहेतीरक्षाꣳसिप्प्रहेतिस्त्तेभ्योन
मोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्म्मोयश्चनोद्वेष्टितमे
षाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥ १६ ॥ अयम्पश्चात् ॥ अयम्पश्चाद्विश्वव्य
चास्त्तस्यरथप्प्रोतश्चासमरथश्चसेनानीग्ग्रामण्ण्यौ ॥ प्रम्म्लो
चन्तीचानुम्म्लोचन्तीचाप्प्सरसौव्याग्घ्राहेतिःसर्प्पाःप्प्रहेति
स्त्तेभ्योनमोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्म्मोयश्च
नोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥ १७ ॥ अयमुत्तरात् ॥ अयमु

त्तरात्सँय्यद्वसुस्तस्यताक्क्ष्र्यश्चारिष्टनेमिश्चसेनानीग्ग्रामण्ण्यौ ॥ विश्वाचीचघृताचीचाप्प्सरसावापोहेतिर्व्वातःप्प्रहेतिस्तेब्भ्योनमोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥१८॥ अयमुपरि ॥ अयमुपर्य्यर्व्वाग्वसुस्तस्यसेनजिच्चसुषेणश्चसेनानीग्ग्रामण्ण्यौ ॥ उर्व्वशीचपूर्व्वचित्तिश्चाप्प्सरसावपस्फूर्जन्हेतिर्व्विद्युत्प्प्रहेतिस्तेब्भ्योनमोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषा

ज्रम्भैदद्ध्मः ॥ १९ ॥ [५-४] अग्निर्म्मूर्द्धा । दिवःककु
त्पतिःपृथिव्याऽअयम् ॥ अपाꣳरेताꣳसिजिन्वति ॥ २० ॥
अयमग्निः । सहस्त्रिणोव्वाजस्यशतिनस्पतिः ॥ मूर्द्धाकवी
रयीणाम् ॥ २१ ॥ त्वामग्ने ॥ त्वामग्नेपुष्करादध्यथर्व्वानिर
मन्थत ॥ मूर्द्ध्नोव्विश्वस्यव्वाघतः ॥ २२ ॥ भुवोयज्ञस्य ॥ भुवोय
ज्ञस्यरजसश्चनेतायत्रानियुद्भिःसचसेशिवाभिः ॥ दिविमूर्द्धा
नन्दधिषेस्वर्षाञ्जिह्वामग्नेचकृषेहव्यवाहम् ॥ २३ ॥ अबोध्य

ग्निः । स॒मि॒धाजना॑ना॒म्प्रति॑धे॒नुमि॑वाय॒तीमु॒षास॑म् ॥ य॒ह्वाऽ
इ॑व॒प्प्रव॒यामु॒ज्जिहा॑ना॒ःप्प्रभा॒नवः॑सिस्रते॒नाक॒मच्छ॑ ॥ २४ ॥
अवो॑चामक॒वये॑ ॥ अवो॑चामक॒वये॒मेध्या॑य॒वचो॑व॒न्दारु॑वृष॒भा
य॒वृष्णे॑ ॥ गवि॑ष्ठिरो॒नम॑सा॒स्तोम॑म॒ग्नौदि॒वीव॑रु॒क्ममु॑रु॒व्यञ्च॑
मश्श्रेत् ॥ २५ ॥ अ॒यमि॒ह । प्प्र॑थ॒मोधा॑यिधा॒तृभि॒र्होता॒यजि॑
ष्ठोऽअध्व॒रेष्वीड्यः॑ ॥ यमप्न॑वानो॒भृग॑वोवि॒रुरु॒चुर्वने॑षु॒चि॒त्रं ॥१५३॥

---

[1] धेनुमिवायतीमुषासम् । अत्र ईम्शब्दात्परस्य उपशब्दस्य कारस्य "उषमहोभिर्नक्तेमी०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११८ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

व्विब्भ्वंव्विशेविशे ॥ २६ ॥ जनस्यगोपाः ॥ जनस्यगोपाऽअ
जनिष्टजागृविरग्ग्निःसुदक्क्ष÷सुवितायनव्व्यसे ॥ घृतप्प्रतीको
बृहतादिविस्पृशा[1]द्युमद्विभातिभरतेब्भ्यःशुचि÷ ॥ २७ ॥
त्वामग्ने ॥ त्वामग्ग्नेऽअङ्गिरसोगुहाहितमन्व्वविन्दञ्छिश्श्रि
याणंव्वनेवने ॥ [2]सजायसेमत्थ्यमानःसहोमहत्त्वामाहुःसहस

---

[1] दिविस्पृशाः । अत्र "भाविभ्यः सः षः समानपदे" इत्यनेन प्राप्तस्य षत्वस्य अनुसंतनोतुबृहस्पतिसुतस्यसुसमिद्धायसुसन्दृशमभिसत्त्वाऽभिसंविशन्तुसुसस्याऽअतिस्थूलम्मुसलेपत्नीसंयाजान्कनुस्थलाञ्जिसक्थो दिविस्पृशा०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे षत्वनिषेधः ।

[2] सः जायसे । अत्र "व्यञ्जने च" (शु. य. प्रा. ३ अ. १६ सू.) इत्यनेन जायसे परे स इत्यस्य विसर्जनीयस्य लोपे सजायसे इति पदम् ।

स्पुत्रमङ्गिरꣳ ॥ २८ ॥ सखायꣳसम् ॥ सखायꣳसंवः सम्म्य
ञ्चमिषꣳस्तोमञ्चाग्नये ॥ वर्षिष्ठायक्षितीनामूर्ज्जोनप्त्रेसहस्व
ते ॥ २९ ॥ सꣳसमित् ॥ सꣳसमिद्युवसेवृषन्नग्नेविश्वान्यर्य्य
ऽआ ॥ इडस्प्पदे[1] समिध्यसेसनोवसून्याभर ॥ ३० ॥ त्वाञ्चि
त्रश्श्रवस्तम ॥ त्वाञ्चित्रश्श्रवस्तमहवन्तोविक्षुजन्तवः ॥
शोचिष्केशम्पुरुप्प्रियाग्नेहव्यायवोढवे ॥ ३१ ॥ एनावः ॥

---

[1] इडः पदे इति पदम् । अत्र "आविनिरिडइडाया वसनिर्दरिचः" (शु. य. प्रा. ३ अ. २३ सू.) इत्यनेन विसर्जनीयस्य ककारपकारपरयोः सकारः-पकारश्च यथायोगं विधीयते । इडस्प्पदे इति रूपम् ।

एनावोऽअग्निन्नमसोर्ज्जोनपातमाहुवे ॥ प्रियञ्चेतिष्ठमरतिꣳ
स्वध्वरंविश्वस्यदूतममृतम् ॥ ३२ ॥ विश्वस्यदूतम् ॥ विश्वस्य
दूतममृतंविश्वस्यदूतममृतम् ॥ सयोजतेऽअरुषाविश्वभोजसा
सदुद्रवत्स्वाहुतꣳ ॥ ३३ ॥ सदुद्रवत् ॥ सदुद्रवत्स्वाहुतꣳसदुद्र
वत्स्वाहुतꣳ ॥ सुब्रह्मायज्ञःसुशमीवसूनान्देवꣳराधोजनाना
म् ॥ ३४ ॥ अग्नेवाजस्य ॥ अग्नेवाजस्यगोमतऽईशानꣳसहसो
यहो ॥ अस्मेधेहिजातवेदोमहिश्रवः ॥ ३५ ॥ सऽइधानः ॥

सऽइधानो[1]वंसुष्क्कविरग्निरीडेन्न्योगिरा ॥ रेवदस्म्मभ्यम्पुर्व्वणी
कदीदिहि ॥ ३६॥ क्षपोराजन् ॥ क्षपोराजन्नुतत्क्मनाग्ग्नेव्वस्त्तो
रुतोषसः ॥ सतिग्ग्मजम्भरक्षसोदहप्प्रति॥ ३७॥ भद्द्रोनः ॥
भद्द्रोनोऽअग्निराहुतोभद्द्रारातिःसुभगभद्द्रोऽअद्ध्वरः ॥ भद्द्राऽ
उतप्प्रशंस्त्तयः ॥ ३८ ॥ भद्द्राऽउत । प्प्रशंस्त्तयोभद्द्रम्मनः
कृणुष्ष्ववृत्त्रतूर्य्ये ॥ येनांसमत्त्सुंसासहः ॥ ३९ ॥ येनांसम

---

[1] वसुष्कविः इति। "कविष्करत्कृधिषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३२ सू.) इत्यनेन कविः करत् कृधिः एतेषु परेषु विसर्जनीयस्य सकारः षकारश्च भवति। तेनात्र कविः परे पूर्वविसर्जनीयस्य षकारे कृते "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम्।

त्सु । सासहोवंस्त्थरातंनुहिभूरिशर्द्धंताम् ॥ व्वनेमातेऽअभि
ष्टिभिः ॥ ४० ॥ अग्निन्तम् ॥ अग्निन्तम्मंन्न्येयोव्वसुरस्त्तँ
ऽयँऽयन्तिधेनवः ॥ अस्त्तमर्व्वन्तऽआशवोस्त्तन्नित्त्यासोव्वा
जिनऽइषंꣳस्तोतृभ्यऽआभर ॥ ४१ ॥ सोऽअग्निः[1] ॥ सोऽ
अग्निर्य्योव्वसुर्गृणेसँऽयमायन्तिधेनवः ॥ समर्व्वन्तोरघु
द्रुवःसꣳसुजातासःसूरयऽइषंꣳस्तोतृभ्यऽआभर ॥ ४२ ॥
उभेसु[2]श्चन्द्र । सर्प्पिषोदर्व्वीश्श्रीणीषऽआसनि ॥ उतोनऽउत्पु

---

[1] सोऽअग्निः । अत्र "व्यञ्जने" च (शु. य. प्रा. ३ अ. १७ सू.) इति सूत्रे व्यञ्जने परे एव विसर्गस्य लोपविधानान्न लोपस्ततो विसर्गस्य रुत्वे

पूर्व्याऽउक्थेषुशवसस्प्पतऽइषꣳस्तोतृब्भ्यऽआभर ॥ ४३ ॥
अग्नेतम् ॥ अग्नेतमद्याश्वन्नस्तोमैꣳक्रतुन्नभद्रꣳहृदिस्पृ
शम् ॥ ऋध्यामातऽओहैꣳ ॥ ४४ ॥ अधाहि ॥ अधा
ह्यग्नेक्रतोर्भद्रस्यदक्षस्यसाधोः ॥ रथीऽर्ऋतस्यबृहतो
बभूथ ॥ ४५ ॥ एभिर्न्नः ॥ एभिर्न्नोऽअर्कैर्भवानोऽअर्वा
ङ्स्वर्ण्णज्ज्योतिः ॥ अग्नेविश्वेभिꣳसुमनाऽअनीकैꣳ ॥ ४६ ॥

ओत्वे सोऽश्वग्निः इति पदम्। २ सुश्चन्द्रः। अत्र "चन्द्रेसु शकारेण" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५४ सू.) इत्यनेन चन्द्रशब्दे परे सुशब्दः शकारेण व्यवधीयते। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च" स्पर्शः (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन चकारस्य द्वित्वम्।

अ॒ग्निꣳहोता॑रम् ॥ अ॒ग्निꣳहोता॑रम्मन्ये॒दास्व॑न्तं॒वसु॑ꣳसू॒नुꣳ
सह॑सोजा॒तवे॑दसं॒विप्र॒न्नजा॒तवे॑दसम् ॥ यऽऊ॒र्द्ध्वया॑स्वध्व॒रोदे॒वो
दे॒वाच्या॑कृ॒पा ॥ घृ॒तस्य॒विभ्रा॑ष्टि॒मनु॑वष्टि॒शो॒चिषा॒जुह्वा॑नस्य
स॒र्प्पिष॑÷ ॥ ४७ ॥ अग्ने॒त्त्वम् ॥ अग्ने॒त्त्वन्नो॒ऽअन्त॑मऽउ॒त
त्रा॒ता॒शि॒वोभ॑वावरू॒थ्य॒÷ ॥ वसु॑र॒ग्निर्वसु॑श्रवा॒ऽअच्छा॑नक्षि
द्यु॒मत्त॑मꣳर॒यिन्दा॑ः ॥ तन्त्वा॑शोचिष्ठदीदिवःसु॒म्नाय॑नू॒नमी॑
महे॒सखि॑भ्यः ॥ ४८ ॥ [२९-५] येन॒ऽऋष॑यः ॥ येन॒ऽऋष॑य॒

॥१५७॥

स्त्तपंसासुत्रमायन्निन्धांनाऽअग्निꣳस्वंराभरंन्तः ॥ तस्मिन्न
हन्निदंधेनाकेंऽअग्निँय्यमाहुर्म्मनंवस्त्तीर्ण्णबंर्हिषम् ॥ ४९ ॥
तम्पत्नीभिः ॥ तम्पत्नीभिरनुंगच्छेमदेवाःपुत्रैर्ब्भ्रातृंभिरुत
वाहिरंण्ण्यैः ॥ नाकङ्गृब्भ्णानाःसुंकृतस्यंलोकेतृतीयेंपृष्ठेऽअधिं
रोचनेदिवः ॥ ५० ॥ आवाचः ॥ आवाचोमद्ध्यंमरुहद्भुर
ण्ण्युरयमग्निःसत्पंतिश्चेकिंतानः ॥ पृष्ठेपृंथिव्यानिहिंतोदवि
ध
द्युतदस्प्पदङ्कृणुताँय्येपृंतन्यवंः ॥ ५१ ॥ अयमग्निः ॥

॥ १५७ ॥

अयमग्निर्व्वीरतमोव्वयोधाःसहस्रियोद्द्योततामप्प्रयुच्छन्॥ व्विभ्राजमानःसरिरस्यमद्ध्यऽउपप्प्रयाहिदिव्व्यानिधाम ॥ ५२॥ सम्प्रच्च्यवद्ध्वमुप। सम्प्रयाताग्ग्नेपथोदेवयानान्कृणुद्ध्वम्॥ पुनःकृण्ण्वानापितरायुवानान्वाताꣳसीत्त्वयितन्तुमेतम् ॥ ५३ ॥ उद्बुद्ध्यस्व॥ उद्बुद्ध्यस्वाग्नेप्प्रतिजागृहित्त्वमिष्टापूर्त्तेसꣳसृजेथामयञ्च॥ अस्म्मिन्त्सधस्त्थेऽअद्ध्युत्तरस्म्मिन्न्विश्श्वेदेवायजमानश्च्चसीदत ॥ ५४ ॥ येनव्वहसि । सहस्रँय्येनाग्नेसर्व्ववेद

सम् ॥ तेनेमँ᳘यज्ञन्नोनयस्वर्द्देवेषुगन्तवे ॥ ५५ ॥ अयन्ते ॥
अयन्तेयोनिर्ऋत्त्वियोयतोजातोऽअरोचथाः ॥ तञ्जानन्न
ग्नऽआरोहाथानोवर्द्धयारयिम् ॥ ५६ ॥ [८-६] तपश्च ॥
तपश्चतपस्यश्चशैशिरावृतूऽअग्नेरन्तःश्लेषोसिकल्प्पेतान्द्या
वापृथिवीकल्प्पन्तामापऽओषधयःकल्प्पन्तामग्नयःपृथङ्म
मज्यैष्ठ्यायसव्रताः ॥ येऽअग्नयःसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽ
इमे ॥ शैशिरावृतूऽअभिकल्प्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसं

म्मास्यापृ॑थि॒वीम्मोर्व॒न्तरि॑क्षम् ॥ ६३॥ प॒र॒मे॒ष्ठीत्त्वा॑ । सादय
तुदि॒वस्पृ॒ष्ठेव्यच॑स्वती॒म्प्रथ॑स्वती॒न्दिवँ॑य्यच्छ॒दिव॑न्दृꣳह॒दिव॒
म्माहिꣳ॑सीः ॥ विश्व॑स्म्मैप्प्रा॒णाया॑पा॒नाय॑व्व्या॒नायो॑दा॒नाय॑
प्प्रति॒ष्ठायै॑च॒रित्त्राय॑ ॥ सूर्य्य॑स्त्त्वा॒भिपा॑तुम॒ह्यास्व॒स्त्त्याच्छ॒र्दि॑
षा॒शन्त॑मेन॒तया॑दे॒वत॑याङ्गिर॒स्वद्ध्रु॒वेसी॑दतम् ॥ ६४ ॥ स॒हस्र॑
स्यप्प्र॒मासि॑ । स॒हस्र॑स्यप्प्रति॒मासि॑स॒हस्र॑स्यो॒न्मासि॑सा॒ह॒स्रो॑सि
स॒हस्रा॑यत्त्वा ॥ ६५ ॥ [९-७] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां

पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ नमस्तेषोडश, हिरण्यबाहव, ऽउष्णीषिणे, तक्षभ्यो, ज्येष्ठायपञ्चकाः, स्रुत्यायचतस्रः, शंभवायैका, पार्य्यायपञ्च, द्रापेऽअंधसोविꣳशति, र्नवषट्षष्टिः [अ. १६ मं. ६६ अनु. ९]॥ हरिः ॐ॥ नमस्ते[1] ॥ नमस्तेरुद्र मन्यवऽउतोतऽइषवेन मः ॥ बाहुभ्यामुततेनमः ॥ १ ॥ याते । रुद्रशिवातनूरघो

---

[1] नमस्ते । इत्यत्र "तथयोः सम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८ सू.) इत्यने गकारोत्तरवर्तिनो विसर्जनीयस्य तकारे परे सकारे कृते नमस्ते इति सिद्ध्यति ।

रापापकाशिनी ॥ तयानस्तन्वाशन्तमयागिरिशन्ताभिचाक
शीहि ॥२॥ यामिषुम् ॥ यामिषुङ्गिरिशन्तहस्तेबिभर्ष्यस्तवे ॥
शिवाङ्गिरित्रताङ्कुरुमाहिꣳसीःपुरुषञ्जगत् ॥ ३ ॥ शिवेनव
चसा । त्वागिरिशाच्छावदामसि ॥ यथानःसर्व्वमिज्जगदय
क्ष्मꣳसुमनाऽअसत् ॥ ४ ॥ अद्ध्यवोचत् ॥ अद्ध्यवोचदधिव
क्ताप्प्रथमोदैव्व्योभिषक् ॥ अहीँश्च्च[1]सर्व्वाञ्जम्भयन्त्सर्व्वाश्चयातु

---

[1] अहीन् च । इत्यत्र "चच्छयोः शम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. १३५ सू.) इत्यनेन नकारस्य चछयोः परयोः शकारं विधीयते उपधायामनुनासिकमपि । तथा अहीँश्च इति कृते "ऊष्मान्तस्थास्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.)इत्यने चकारस्य द्वित्वम् ।

धान्योधराचीꣳपरासुव ॥ ५ ॥ असौयः ॥ असौयस्त्ताम्म्रोऽ
अरुणऽउतबब्भ्रुःसुमङ्गल÷ ॥ येचैनꣳरुद्राऽअभितोदिक्क्षु[1]
श्श्रिताःसहस्त्रशोवैषाꣳहेडऽईमहे ॥ ६ ॥ असौयः ॥ असौयो
वसर्प्पतिनीलग्ग्रीवोव्विलोहितꣳ ॥ उतैनङ्गोपाऽअदृश्श्रन्नदृश्श्र
न्नुदहार्य्यꣳसदृष्टोमृडयातिनꣳ ॥ ७ ॥ नमोस्त्तु ॥ नमोस्त्तु
नीलग्ग्रीवायसहस्त्राक्क्षायमीढुषे॥अथोयेऽअस्यसत्त्वानोहन्ते

---

[1] दिक्षुश्श्रिताः। अत्र दिक्षु इति पदम्। "करेफाभ्याञ्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५८ सू.) इत्यनेन करेफाभ्यां सरस्य षकारस्य षत्वं विधीयते। तेनात्र सकारस्य षत्वे कषसंयोगे क्षः इति क्षत्वे रूपम्। "स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते सर्वत्र" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन शकारस्य द्वित्वम्।

भ्योकरन्नमः ॥ ८ ॥ प्रमुंञ्च ॥ प्रमुंञ्चधन्वंनस्त्वमुभयो
रात्न्योर्ज्याम् ॥ याश्चंतेहस्तऽइषंवः परातांभगवोवप ॥ ९ ॥
विज्यन्धनुः कपर्दिनोविशंल्योबाणवाँ२॥ऽउत ॥ अनेश
न्नस्ययाऽइषंवऽआभुरंस्यनिषङ्गधिः ॥ १० ॥ यातें । हेति
र्मीढुष्टमहस्तेबभूवतेधनुः ॥ तयास्मान्विश्वतस्त्वमंय
क्ष्मयापरिभुज ॥ ११ ॥ परिते ॥ परितेधन्वंनोहेतिरस्मा
न्वृणक्तुविश्वतः ॥ अथोयऽइषुधिस्तवारेऽअस्मन्निधेहि

शु. य.
संहि.
॥१६२॥

तम् ॥ १२॥ अवतत्त्यधनुः ॥ अवतत्त्यधनुष्ट्वꣳसहस्राक्षश
तेषुधे ॥ निशीर्य्यशल्यानाम्मुखाशिवोनःसुमनाभव ॥ १३ ॥
नमस्ते ॥ नमस्तऽआयुधायानाततायधृष्णवे ॥ उभा
भ्यामुततेनमोबाहुभ्यान्तवधन्वने ॥ १४ ॥ मानः ॥
मानोमहान्तमुतमानोऽअर्भकम्मानऽउक्षन्तमुतमानऽउ
क्षितम् ॥ मानोव्वधीःपितरम्मोतमातरम्मानःप्रियास्तन्वो
रुद्ररीरिषः ॥ १५ ॥ मानस्तोके । तनयेमानऽआयुषिमानो

पू. अ.
॥ १६ ॥
॥१६२॥

गोषुमानोऽअश्वेषुरीरिषꣳ ॥ मानोवीरान्रुद्रभामिनोवधीर्हविष्मन्तꣳसदमित्त्वाहवामहे ॥ १६ ॥ [१६-१] शतम् ॥ ८०० ॥ नमोहिरण्यबाहवे ॥ सेनान्येदिशाञ्चपतयेनमो नमोवृक्षेब्भ्योहरिकेशेब्भ्यꣳपशूनाम्पतयेनमोनमः शष्पिञ्जरायत्त्विषीमते[1]पथीनाम्पतयेनमोनमोहरिकेशायोपवीतिनेपुष्टानाम्पतयेनमोनमोबब्भ्लुशाय ॥ १७ ॥ नमोबब्भ्लुशाय । व्याधिनेन्नानाम्पतयेनमोनमोभवस्यहेत्त्यैजगताम्पत

---

[1] त्विषिमते । अत्र शृणुतत्विपिध्रजिभवतपिवेतस्तातिष्ठरक्षा मकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे परे एते दीर्घा भवन्ति ।

येनमोनमोरुद्रायाततायिनेक्षेत्राणाम्पतयेनमोनमःसूताया
हन्त्यैव्वनानाम्पतयेनमोनमोरोहिताय ॥ १८ ॥ नमोरोहि
ताय । स्त्थपतयेवृक्षाणाम्पतयेनमोनमोभुवन्तयेव्वारिवस्कृ
तायौषधीनाम्पतयेनमोनमोमन्त्रिणेव्वाणिजायकक्षाणाम्पत
येनमोनमऽउच्चैग्घोषायाक्रन्दयतेपत्तीनाम्पतयेनमोनमः
कृत्स्नायतया ॥ १९ ॥ नमःकृत्स्नायतया । धावतेसत्त्व
नाम्पतयेनमोनमःसहमानायनिव्याधिनऽआव्याधिनीनाम्प

तयेनमोनमोनिषङ्गिणेककुभायस्तेनानाम्पतयेनमोनमोनिचेरवेपरिचरायारण्यानाम्पतयेनमोनमोव्वञ्चते ॥ २० ॥ नमोव्वञ्चते । परिवञ्चतेस्तायूनाम्पतयेनमोनमोनिषङ्गिणऽइषुधिमतेतस्कराणाम्पतयेनमोनमःसृकायिभ्योजिघांसद्भ्योमुष्णताम्पतयेनमोनमोऽसिमद्भ्योनक्तञ्चरद्भ्योविकृन्तानाम्पतयेनमः ॥ २१ ॥ [५-२] नमऽउष्णीषिणे । गिरिचरायकुलुञ्चानाम्पतयेनमोनमऽइषुमद्भ्योधन्वा

यिभ्यं॑श्चवो॒नमो॒नमं॑ऽआतन्वा॒नेभ्यं॑ःप्प्रति॒दधा॑नेभ्यश्चवो॒
नमो॒नमं॑ऽआ॒यच्छ॒द्द्भ्योस्यं॑द्द्भ्यश्चवो॒नमो॒नमो॑व्विसृ॒जद्
द्भ्यं॑ः ॥ २२ ॥ नमो॑व्विसृ॒जद्द्भ्यो॒ । व्विध्यं॑द्द्भ्यश्चवो॒
नमो॒नमं॑ःस्वप॒द्द्भ्यो॒जाग्रं॑द्द्भ्यश्चवो॒नमो॒नम॒ꣳशया॑नेभ्य॒
ऽआसी॑नेभ्यश्चवो॒नमो॒नम॒स्तिष्ठं॑द्द्भ्यो॒धावं॑द्द्भ्यश्चवो॒नमो॒
नमं॑ःस॒भाभ्यं॑ः ॥ २३ ॥ नमं॑ःस॒भाभ्यं॑ः । स॒भाप॑ति
भ्यश्चवो॒नमो॒नमो॒श्वे॒भ्यो॒श्वं॑पतिभ्यश्चवो॒नमो॒नमं॑ऽआव्या॒

धि॒नीभ्यो॑ वि॒विध्य॑न्तीभ्यश्च वो॒ नमो॒ नम॒ ऽउग॑णाभ्यस्तृꣳह॒
तीभ्य॑श्च वो॒ नमो॒ नमो॑ ग॒णेभ्य॑ः ॥ २४ ॥ नमो॑ ग॒णेभ्यो॑ ।
ग॒णप॑तिभ्यश्च वो॒ नमो॒ नमो॒ व्राते॑भ्यो॒ व्रात॑पतिभ्यश्च वो॒ नमो॒ न
मो॒ गृत्से॑भ्यो॒ गृत्स॑पतिभ्यश्च वो॒ नमो॒ नमो॒ वि॒रू॑पेभ्यो॒ वि॒श्व॑रू
पेभ्यश्च वो॒ नमो॒ नम॒ः सेना॑भ्यः ॥ २५ ॥ नम॒ः सेना॑भ्यः ।
सेना॒निभ्य॑श्च वो॒ नमो॒ नमो॑ र॒थिभ्यो॑ ऽअर॒थेभ्य॑श्च वो॒ नमो॒ न
म॑ः क्ष॒तृभ्य॑ः सङ्ग्रही॒तृभ्य॑श्च वो॒ नमो॒ नमो॑ म॒हद्‌भ्यो॑ ऽअर्भ॒के

भ्यश्चवोनमः ॥ २६ ॥ [५-३] नमस्तक्षभ्यो ।
रथकारेभ्यश्चवोनमोनमः कुलालेभ्यः कर्म्मारेभ्यश्चवोनमो
नमोनिषादेभ्यः पुञ्जिष्ठेभ्यश्चवोनमोनमः श्वनिभ्योमृगयु
भ्यश्चवोनमोनमः श्वभ्यः ॥ २७ ॥ नमः श्वभ्यः ।
श्वपतिभ्यश्चवोनमोनमोभवायचरुद्रायचनमः शर्वायचपशु
पतयेचनमोनीलग्ग्रीवायचशितिकण्ठायचनमः कपर्दिने
॥ २८ ॥ नमः कपर्दिने । चव्युप्तकेशायचनमः सहस्रा

क्षाय॑चश॒तध॑न्न्वनेच॒नमो॑गिरिश॒याय॑चशिपिवि॒ष्टाय॑च॒नमो॑
मी॒ढुष्ट॑माय॒चेषु॑मतेच॒नमो॑ह्र॒स्वाय॑ ॥ २९ ॥ नमो॑ह्र॒स्वाय॑ ।
च॒व्वा॒म॒नाय॑च॒नमो॑बृह॒तेच॒व्वर्षी॑यसेच॒नमो॑वृ॒द्धाय॑चस॒वृधे॑च॒न
मो॒ग्ग्र्या॑यचप्प्रथ॒माय॑च॒नम॑ऽआ॒शवे॑ ॥ ३० ॥ नम॑ऽआ॒
शवे॑ । चाजि॒राय॑च॒नम॒ःशीग्घ्र्या॑यच॒शीब्भ्या॑यच॒नम॒ऽऊ
र्म्म्या॑यचावस्व॒न्न्या॑यच॒नमो॑नादे॒याय॑चद्वी॒प्प्या॑यच ॥ ३१ ॥
[५-४] नमो॑ज्ज्ये॒ष्ठाय॑ । चकनि॒ष्ठाय॑च॒नम॑ःपूर्व्व॒जाय॑चाप॒र

जायंचनमोमध्यमायंचापगल्भायंचनमोजघन्यायचबु
ध्न्यायचनमःसोभ्याय ॥ ३२ ॥ नमःसोभ्याय । चप्रति
सर्यायचनमोयाम्यायचक्षेम्यायचनमःश्लोक्यायचा
वसान्यायचनमऽउर्वर्यायचखल्यायचनमोवन्याय ॥ ३३ ॥
नमोवन्याय । चकक्ष्यायचनमःश्रवायचप्रतिश्रवायचन
मऽआशुषेणायचाशुरथायचनमःशूरायचावभेदिनेचनमोबि
ल्मिने ॥ ३४ ॥ नमोबिल्मिने । चकवचिनेचनमोवर्म्मि

४१४

णे॑चव्व॒रू॒थिने॑च॒नम॑ः श्श्रु॒ताय॑चश्श्रु॒तसे॑नाय॑च॒नमो॑दुन्दु॒भ्या
य॑चाहन॒न्या॒यच॒नमो॑धृ॒ष्णवे॑ ॥ ३५॥ नमो॑धृ॒ष्णवे॑ । चप्र
मृ॒शाय॑च॒नमो॑निष॒ङ्गिणे॑चेषु॒धिमते॑च॒नम॑स्ती॒क्ष्णेष॑वे॒चायु॒धिने॑
च॒नम॑ः स्वायु॒धाय॑चसु॒धन्व॑नेच ॥ ३६ ॥ [५-५] नम॒ꣳस्रु॒त्या॑
य । च॒पथ्या॑यच॒नम॒ꣳकाट्ट्या॑यच॒नीप्प्या॑यच॒नम॒ꣳकुल्या॑यच॒
सर॒स्या॒यच॒नमो॑नादेया॑यचवैश॒न्ताय॑च॒नम॒ꣳकूप्प्या॑य ॥३७॥
नम॒ꣳकूप्प्या॑य । चाव॒ट्ट्या॒यच॒नमो॑व्वीध्र्या॑यचात॒प्प्या॒यच॒न

मोमेघ्यायचविद्युत्यायचनमोवर्ष्यायचावर्ष्यायचनमो
वात्याय ॥ ३८ ॥ नमोवात्याय । चरेष्म्यायचनमोवास्तु
व्यायचवास्तुपायचनमꣳसोमायचरुद्रायचनमस्ताम्राय
चारुणायचनम÷शङ्गवे ॥ ३९ ॥ नम÷शङ्गवे । चपशुपत
येचनमऽउग्रायचभीमायचनमोऽग्रेवधायचदूरेवधायचन
मोहन्त्रेचहनीयसेचनमोवृक्षेभ्योहरिकेशेभ्योनमस्ताराय
॥ ४० ॥ [४-६] नम÷शम्भवाय । चमयोभवायचनम÷श

ङ्करायचमयस्करायचनमः शिवायचशिवतरायच ॥ ४१ ॥
[१-७] नमः पार्याय । चावार्यायचनमः प्रतरणायचोत्तर
णायचनमस्तीर्थ्यायचकूल्यायचनमः शष्प्यायचफेन्याय
चनमः सिकत्याय ॥ ४२ ॥ नमः सिकत्याय । चप्रवाह्याय
चनमः किंशिलायचक्षयणायचनमः कपर्दिनेचपुलस्तये
चनमऽइरिण्यायचप्रपथ्यायचनमोव्रज्याय ॥ ४३ ॥ नमो
व्रज्याय । चगोष्ठ्यायचनमस्तल्प्यायचगेह्यायचनमोहृद

य्यायचनिवेष्प्यायचनमःकाट्यायचगह्वरेष्ठायचनमःशु
ष्क्याय ॥ ४४ ॥ नमःशुष्क्याय : चहरित्यायचनमः
पाꣳसव्यायचरजस्यायचनमोलोप्यायचोलप्यायचनमऽ
ऊर्व्यायचसूर्म्यायचनमःपर्ण्णाय ॥ ४५ ॥ नमःपर्ण्णाय ।
चपर्ण्णशदायचनमऽउद्गुरमाणायचाभिघ्नतेचनमऽआखिदते
चप्रखिदतेचनमऽइषुकृद्भ्योधनुष्कृद्भ्यश्चवोनमोनमोव
ःकिरिकेभ्योदेवानाꣳहृदयेभ्योनमोविचिन्वत्केभ्योनमो

व्विक्क्षिणत्केब्भ्योनमऽआनिर्हतेब्भ्यः ॥ ४६ ॥ [५-८]
द्रापेऽअन्धसः ॥ द्रापेऽअन्धसस्प्पतेदरिद्द्रनीललोहित ॥
आसाम्प्रजानामेषाम्पशूनाम्माभेर्म्मारोङ्मोचनः किञ्चनाम
मत् ॥ ४७ ॥ इमारुद्द्राय । तवसेकपर्दिनेक्क्षयद्द्वीरा
यप्प्रभरामहेमतीः ॥ यथाशमसद्द्विपदेचतुष्प्पदेविश्श्वम्पुष्ट
ङ्ग्रामेऽअस्म्मिन्ननातुरम् ॥ ४८ ॥ याते । रुद्द्रशिवा
तनूःशिवाविश्श्वाहाभेषजी ॥ शिवारुतस्यभेषजीतयानोमृड

जीवसें ॥ ४९ ॥ परिंनꣳ ॥ परिंनोरुद्रस्यंहेतिर्वृंणक्तुपरिंत्वेष
स्यंदुर्म्मतिरंघायोः ॥ अवंस्त्थिरामघवंद्भ्यस्त्तनुष्ववमीढ्वस्त्तो
कायतनंयायमृड ॥ ५० ॥ मीढुंष्टमशिवंतम । शिवोनं÷सुम
नांभव ॥ परमेवृक्षऽआयुंधन्निधायकृत्तिंवसांनऽआचंरपिनांक
म्बिभ्रदांगहि ॥ ५१ ॥ विकिंरिद्रविलोंहित ॥ विकिंरिद्रवि
लोंहितनमंस्त्तेऽअस्त्तुभगवꣳ॥यास्त्तेंसहस्रꣳहेतयोन्न्यमस्म्म
न्निवंपन्तुताः ॥ ५२ ॥ सहस्रांणिसहस्रशः ॥ सहस्रांणिसह

स्रशोबाह्वोस्त्तवहेतयः ॥ तासामीशानोभगवःपराचीनामु
खाकृधि ॥ ५३ ॥ असंङ्ख्यातासहस्राणि ॥ असंङ्ख्यातासह
स्राणियेरुद्द्राऽअधिभूम्म्याम् ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्न्वानि
तन्न्मसि ॥ ५४ ॥ अस्मिन्न्महति । अस्मिन्न्महत्त्यर्ण्णवे
न्तरिक्षेभवाऽअधि ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्न्वानितन्न्मसि
॥ ५५ ॥ नीलग्ग्रीवाःशितिकण्ठाः ॥ नीलग्ग्रीवाःशितिकण्ठा
दिवꣳरुद्द्राऽउपश्श्रिताः ॥ तेषाꣳसहस्रयोजनेवधन्न्वानित

न्न्मसि ॥ ५६ ॥ नीलंग्ग्रीवाःशितिकण्ठाः । शर्व्वाऽअधः
क्षमाचराः ॥ तेषांꣳसहस्रयोजनेवधन्न्वांनितन्न्मसि ॥ ५७ ॥
येवृक्षेषु । शष्प्पिञ्जंरानीलंग्ग्रीवाव्विलोंहिताः ॥ तेषांꣳसहस्र
योजनेवधन्न्वांनितन्न्मसि ॥ ५८ ॥ येभूतानांम् ॥ येभूताना
मधिपतयोव्विशिखासंःकपर्दिनंः ॥ तेषांꣳसहस्रयोजनेवध
न्न्वांनितन्न्मसि॥५९॥येपथाम्॥येपथाम्पंथिरक्षंयऽऐलबृदाऽ
आंयुर्य्युधंः॥ तेषांꣳसहस्रयोजनेवधन्न्वांनितन्न्मसि ॥ ६० ॥

येती॒र्त्थानि॑ । प्प्र॒चर॑न्तिसृ॒काह॑स्त्तानिष॒ङ्गिणः॑ ॥ तेषा॑ᳪंसहस्रयो॒जने॒व॒धन्वा॑नितन्मसि ॥ ६१ ॥ येन्ने॑षु । व्वि॒वि॒द्ध्या॑न्ति॒पात्रैषु॒पिब॑तो॒जना॑न् ॥ तेषा॑ᳪंसहस्रयो॒जने॒व॒धन्वा॑नितन्मसि ॥ ६२ ॥ यऽए॒ताव॑न्तः ॥ यऽए॒ताव॑न्तश्च्च॒भूया॑ᳪंसश्च्च॒दिशो॑रु॒द्द्राव्वि॑तस्त्थि॒रे ॥ तेषा॑ᳪंसहस्रयो॒जने॒व॒धन्वा॑नितन्मसि ॥ ६३ ॥

नमो॑स्त्तु । रु॒द्द्रेब्भ्यो॒येदि॒विये॒षा॑व्व॒र्षमिष॑वः ॥ तेब्भ्यो॒दश॒प्प्राची॒र्दश॑दक्षि॒णादश॑प्प्र॒ती॒ची॒र्दशो॒दी॑ची॒र्दशो॒र्द्ध्वाः ॥ तेब्भ्यो॒न

मोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्द्विष्म्मोयश्चनोद्वेष्टितमे
षाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥६४॥ नमोस्त्तु । रुद्द्रेभ्योयेन्तरिक्क्षेयेषां
व्वातऽइषवः॥ तेभ्योदशप्प्राचीर्द्दशंदक्क्षिणादशप्प्रतीचीर्द्दशो
दीचीर्द्दशोर्द्ध्वाः ॥ तेभ्योनमोऽअस्त्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुते
यन्द्विष्म्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदद्ध्मः ॥६५॥ नमोस्त्तु ।
रुद्द्रेभ्योयेपृथिव्व्याँऽयेषामन्नमिषवः ॥ तेभ्योदशप्प्राचीर्द्दशं
दक्क्षिणादशप्प्रतीचीर्द्दशोदीचीर्द्दशोर्द्ध्वाः॥ तेभ्योनमोऽअस्त्तु

तेनौंवन्तुतेनौंमृडयन्तुतेयन्द्विष्मोयश्चंनोद्वेष्टितमेंषाञ्जम्भेंद द्ध्मः॥६६॥[२०-९]इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥

अश्मन्नूर्जंदश, नमस्तेपञ्चा, ग्निस्तिग्मेननव, चक्षुषःपिताष्टा, वाशुःशिशानःसप्तदशो, देनंकमध्वमाग्निनापञ्चदशकौ, शुक्रज्योतिश्चसप्ते, मꣳस्तनंत्रयोदश, नवैकोनशतं [मं. ९९ अ. १७ अनु. ९] ॥ हरिःॐ ॥ अश्मन्नूर्जम् ॥ अश्मन्नू

र्ज्जम्पर्व्वतेशिश्श्रियाणामद्भ्यऽओषधीभ्योव्वनस्प्पतिभ्योऽ
अधिसम्भृतम्पयः ॥ ताम्नऽइषमूर्ज्जन्धत्तमरुतःसꣳरराणाऽ
अश्म्मँस्त्तेक्क्षुन्मयितऽऊर्ग्ग्यन्द्विष्मस्त्तन्तेशुगृच्छतु ॥ १ ॥
इमामे । ऽअग्नऽइष्टकाधेनवःसन्त्वेकाचदशचदशचशतञ्च
शतञ्चसहस्रञ्चसहस्रञ्चायुतञ्चायुतञ्चनियुतञ्चनियुतञ्चप्प्रयुत
ञ्चार्ब्बुदञ्चन्न्यर्ब्बुदञ्चसमुद्द्रश्चमद्ध्यञ्चान्तश्चपरार्द्धश्चैतामेऽअग्नऽ
इष्टकाधेनवःसन्त्वमुत्त्रामुष्मिँल्लोके ॥२॥ ऋतवस्त्थ । ऽऋता

वृधंऽऋतुष्ठास्त्थंऽऋतावृधंः ॥ घृतश्चुतोंमधुश्चुतोंव्विराजोनाम कामदुघाऽअक्षीयमाणाः ॥३॥ समुद्रस्यत्त्वा ॥ समुद्रस्यत्त्वावकयाग्ग्नेपरिव्व्ययामसि ॥ पावकोऽअस्म्मभ्यꣳशिवोभव ॥४॥ हिमस्यत्त्वा । जरायुणाग्ग्नेपरिव्व्ययामसि ॥ पावकोऽअस्म्मभ्यꣳशिवोभव ॥५॥ उपज्ज्मन् ॥ उपज्ज्मन्नुपवेतसेवतरन्नदीष्ष्वा ॥ अग्ग्नेपित्तमपामसिमण्डूकिताभिरागहिसेमन्नोयज्ञम्पावकवर्ण्णꣳशिवङ्कृधि ॥६॥ अपामिदम् ॥ अपामिदन्न्ययनꣳ

समु॒द्रस्य॑नि॒वेश॑नम् ॥ अ॒न्याँस्त्ते॑ऽअ॒स्म्मत्त॑पन्तु॒हे॒तय॑÷पाव॒
कोऽअ॒स्म्मब्भ्य॑ꣳशि॒वोभ॑व ॥ ७ ॥ अग्ग्ने॑पावक । रो॒चिषा॑
म॒न्द्रया॑दे॒वजि॒ह्वया॑ ॥ आदे॒वान्व॑क्षि॒यक्षि॑च ॥ ८ ॥ सन॑÷
पाव॑कदीदि॒वोग्ग्ने॑दे॒वाँ २ ॥ इ॒हाव॑ह ॥ उप॑य॒ज्ञꣳह॒विश्च्च॑नः
॥ ९ ॥ पा॒व॒कया॒यः ॥ पा॒व॒कया॒यश्श्चि॒तय॑न्त्याकृ॒पाक्षाम॑न्न्रु॒
रु॒चऽउ॒षसो॒नभा॒नुना॑ ॥ तूर्व्व॒न्नया॒मन्ने॑त॑शस्य॒नूरण॒ऽआयो॑घृ॒णे
न॒त॑तृषा॒णोऽअ॒जर॑÷ ॥ १० ॥ [१०-१] नम॑स्त्ते ॥ नम॑

४२८

स्त्ते॒हर॑सेशो॒चिषे॒नम॑स्त्तेऽअस्त्व॒र्च्चिषे॑ ॥ अ॒न्याँस्त्ते॑ऽअ॒स्म्मत्त॑
पन्तु॒हे॒तय॑ःपा॒व॒कोऽअ॒स्म्मभ्य॑ꣳशि॒वोभ॑व ॥ ११ ॥ नृ॒षदे॒
व्वेट् ॥ नृ॒षदे॒व्वेड॑प्सु॒षदे॒व्वेड्ब॑र्हि॒षदे॒व्वेड्व॑न॒सदे॒व्वेट्स्व॒र्व्विदे॒व्वेट् ॥ १२ ॥
येदे॒वाः ॥ येदे॒वादे॒वानाँय॒ज्ञिया॑य॒ज्ञिया॑नाꣳसं॑वत्त्स॒रीण॒मु
प॑भा॒गमास॑ते ॥ अ॒हु॒ता॒दो॑ह॒विषो॑य॒ज्ञेऽअ॒स्म्मिन्त्स्व॒यम्पि॑बन्तु
मधु॑नोघृ॒तस्य॑ ॥ १३ ॥ येदे॒वाः ॥ येदे॒वादे॒वेष्व॒धि॑दे॒वत्त्व
माय॒न्न्येब्रह्म॑णःपु॒रऽए॒तारो॑ऽअ॒स्य ॥ ये॑भ्यो॒नऽऋ॒तेपव॑ते॒धाम॒

किञ्चननतेदिवोनपृथिव्व्याऽअधिस्नुषु ॥ १४ ॥ प्राणदाऽअ
पानदाः ॥ प्राणदाऽअपानदाव्व्यानदाव्वर्च्चोदाव्वरिवोदाः ॥
अन्न्याँस्तेऽअस्म्मत्तपन्तुहेतयः पावकोऽअस्म्मभ्यꣳशिवो
भव ॥ १५ ॥ [५-२] अग्निस्तिग्ग्मेन[१] । शोचिषायासद्वि
श्श्वन्न्युत्त्रिणम् ॥ अग्निर्न्नोव्वनतेरयिम् ॥ १६ ॥ सऽइमा ।
व्विश्श्वाभुवनानिजुह्वदृषिर्होतान्न्यसीदत्पितानः ॥ सऽआशि

---

[१] अग्निस्तिग्मेन । अत्र विसर्गस्य सत्वे कृते "वायुरग्निरग्नेरेकाक्षरे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७७ सू.) इत्यनेन अग्निशब्दात्परस्य सस्य षत्वं न । अग्नेः परस्य तिग्मशब्दस्य एकाक्षराभावात् ।

षा॒द्र॑विणमि॒च्छमा॑नःप्प्रथम॒च्छद॑वरा॒ँ२॥ऽआवि॑वेश ॥ १७ ॥
कि॒ꣳस्वि॑त् ॥ कि॒ꣳस्वि॑दासीदधि॒ष्ठान॑मा॒रम्भ॑णङ्कत॒मत्स्वि॑
त्कथासी॑त् ॥ यतो॒भूमि॑ञ्ज॒नय॑न्वि॒श्वक॑र्म्मा॒व्विद्यामौर्णो॑न्म
हि॒नाव्वि॒श्वच॑क्षाः॥ १८॥ व्वि॒श्वत॑श्चक्षु॒रुत । व्वि॒श्वतो॑मुखो
व्वि॒श्वतो॑बाहु॒रु॒तव्वि॒श्वत॑स्प्पात् ॥ सम्बा॒हुभ्या॒न्धम॑ति॒सम्पत॑
त्रै॒र्द्यावा॒भूमी॑ज॒नय॑न्दे॒वऽए॒कः÷ ॥ १९॥ कि॒ꣳस्वि॑त् ॥ कि॒ꣳ
स्वि॒द्वन॒ङ्कऽउ॒सवृ॒क्षऽआ॑स॒यतो॒द्यावा॑पृथि॒वीनि॑ष्टत॒क्षुः ॥ मनी॑

मं. २०

षिणो॒मन॑सापृ॒च्छतेदु॒तद्यद॒ध्यति॑ष्ठ॒द्भुव॑नानिधा॒रय॑न् ॥ २० ॥
यातें ॥ या॒ते॒धामा॑निपर॒माणि॒याव॒मायाम॑ध्य॒मावि॑श्वकर्म्म॑न्नु॒
तेमा ॥ शिक्षा॒सखि॑भ्योह॒विषि॑स्वधावः॒स्वयँय्य॑जस्वत॒न्वं॑वृ॒
धा॒नः ॥ २१ ॥ विश्व॑कर्म्म॑न्ह॒विषा॑ । वावृधा॒नःस्व॒यँय्य॑जस्व
पृथि॒वीमु॒तद्याम् ॥ मु॒ह्य॑न्त्व॒न्येऽअ॒भित॑÷स॒पत्ना॑ऽइ॒हास्म्मा
कम्म॒घवा॑सू॒रिर॑स्तु ॥ २२ ॥ वा॒चस्प्पति॑म् ॥ वा॒चस्प्पतिं॑वि॒
श्वक॑र्म्माणमू॒तये॑मनो॒जुवं॒वाजे॑ऽअ॒द्याहु॑वेम ॥ सनो॒विश्वा॑नि॒

हव॑नानिजोषद्वि॒श्वश॑म्भू॒रव॑सेसा॒धुक॑र्म्मा ॥ २३ ॥ वि॒श्व॑क
र्म्म॑न्ह॒विषा॑ ॥ वि॒श्व॑कर्म्म॑न्ह॒विषा॒वर्द्धने॑नत्रा॒तार॒मिन्द्र॑मकृणो
रव॒ध्यम् ॥ तस्मै॒विशः॒सम॑नमन्तपू॒र्व्वीर॒यमु॒ग्रोवि॒हव्यो॒य
थास॑त् ॥२४॥ [९-३] चक्षु॑षःपि॒ता । मन॑सा॒हिधीरो॑घृ
तमे॑नेऽअजन॒न्नम्न॑माने ॥ य॒देदन्ता॒ऽअद॑दृहन्त॒पूर्व्व॒ऽआदि
द्यावा॑पृथि॒वीऽअ॑प्रथेताम् ॥ २५ ॥ वि॒श्वक॑र्म्मा॒विम॑नाः ॥ वि॒
श्वक॑र्म्मा॒विम॑ना॒ऽआद्विहा॑याधा॒ताविधा॒ताप॑र॒मोतस॒न्दृक् ॥

तेषामिष्टानिसमिषामदन्ति[1]यत्रासप्तऽऋषीन्परऽएकमाहुः
॥ २६ ॥ योनः । पिताजनितायोव्विधाताधामानिव्वेदभुवना
निव्विश्वा ॥ योदेवानान्नामधाऽएकऽएवतꣳसम्प्रश्नम्भुवना
यन्त्यन्या ॥ २७ ॥ तऽआयजन्तद्रविणꣳसमस्माऽऋषयःपू
र्व्वैञ्जरितारोनभूना ॥ असूर्त्तेसूर्त्तेरजसिनिषत्तेयेभूतानिसमकृ
ण्वन्निमानि ॥ २८ ॥ परोदिवा । परऽएनापृथिव्यापरोदेवेभि

---

[1] यत्रासप्तऽऋषीन्। अत्र सप्तऋषीन् परे यत्रशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य "नरस्सप्तऋषीन्०" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२२ सू.) इत्यनेन दीर्घः।

रसुरै[1]र्य्यदस्ति ॥ कꣳस्विद्गर्भम्प्रथमन्दध्रऽआपोयत्रदेवाः
समपश्श्यन्तपूर्व्वे ॥ २९ ॥ तमित् ॥ तमिद्गर्भम्प्रथमन्द
ध्रऽआपोयत्रदेवाःसमगच्छन्तविश्वे ॥ अजस्यनाभावध्येकम
र्प्पितँय्यस्मिन्विश्वानिभुवनानितस्थुः ॥ ३० ॥ नतम् ॥
नतंविदाथयऽइमाजजानान्यद्युष्माकमन्तरम्बभूव ॥ नी
हारेणप्रावृताजल्प्याचासुतृपऽउक्थशासश्चरन्ति ॥ ३१ ॥

---

[1] अत्र परं तु रेफहकाराभ्याम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन रकारात्परस्य यकारस्य द्विस्त्वम् ।

वि॒श्वक॑र्म्मा॒हि ॥ वि॒श्वक॑र्म्मा॒ह्यज॑निष्टदे॒वऽआदिद्ग॑न्ध॒र्व्वो॑ऽ
अ॑भवद्द्वि॒तीय॑÷ ॥ तृ॒तीय॑÷पि॒ताज॑नि॒तौष॑धीना॒मपाङ्गर्ब्भं॒
व्य॑दधात्पुरु॒त्रा ॥ ३२ ॥ [८-४] आ॒शुःशिशा॑नः ॥
आ॒[1]शुःशिशा॑नोवृष॒भोनभी॒मोघ॑नाघ॒नःक्षोभ॑णश्चर्षणी॒नाम् ॥
स॒ङ्क्रन्द॑नोनिमि॒षऽए॑कवी॒रःश॒तꣳसेना॑ऽअजयत्त्सा॒कमिन्द्र॑÷
॥ ३३ ॥ स॒ङ्क्रन्द॑नेनानिमि॒षेण॑ । जि॒ष्णुना॑युत्त्का॒रेण॑

---

[1] "आशुःशिशानः" इत्यत्र "प्रत्ययसवर्णं मुदि शाकटायनः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९ सू.) इत्यनेन मुत्संज्ञकेषु शषसान्यतरवर्णपरेषु विसर्जनीयस्य परसवर्णे शकारे प्राप्ते "अविकारं शाकल्यः शषसेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. १० सू.) इत्यनेन परसवर्णो निषिध्यते। एतादृशेष्वन्यस्थलेष्वेवमेव निषेधो ज्ञेयः।

दुश्च्यवनेनधृष्ण्णुना ॥ तदिन्द्रेणजयततत्सहध्वँय्युधोनरऽ
इषुहस्त्तेनवृष्ण्णा ॥ ३४ ॥ सऽइषुहस्त्तैः ॥ सऽइषुह
स्त्तैःसनिषङ्गिभिर्वशीसꣳस्रष्टासयुधऽइन्द्रोगणेन ॥ सꣳसृष्ट
जित्सोमपाबाहुशर्द्ध्युग्रधन्न्वाप्प्रतिहिताभिरस्त्ता ॥ ३५॥ बृह
स्प्पतेपरि । दीयारथेनरक्षोहामित्राँ २॥ऽअपबाधमानः ॥
प्रभञ्जन्त्सेनाःप्प्रमृणोयुधाजयन्नस्म्माकमेद्ध्यवितारथानाम्
॥ ३६ ॥ बलविज्ञायस्त्थविरः ॥ बलविज्ञायस्त्थविरःप्प्रवीरः

स॒ह॑स्वान्वा॒जीसह॑मानऽउ॒ग्रः ॥ अ॒भिवी॑रो[1]ऽअ॒भिस॑त्त्वा[2]सहो॒जाजैत्र॑मिन्द्र॒रथ॒माति॑ष्ठगो॒वित् ॥ ३७ ॥ गो॒त्र॒भिद॑ङ्गो॒विद॑म् ॥ गो॒त्र॒भिद॑ङ्गो॒विदं॒वज्ज्र॑बाहु॒ञ्जय॑न्त॒मज्म॑प्प्रमृ॒णन्त॒मोज॑सा ॥ इ॒मꣳस॑जाता॒ऽअनु॑वीरयद्ध्व॒मिन्द्रꣳ॑सखायो॒ऽअनु॒सꣳर॑भद्ध्वम् ॥ ३८ ॥ अ॒भिगो॒त्राणि॑ ॥ अ॒भिगो॒त्राणि॒सह॑सा॒गाह॑मानोद॒

---

१ अभिवीरः । अत्र "अश्वरश्मि०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे अभि इत्यस्य ह्रस्वेकारस्य दीर्घेकारे प्राप्ते "अभिविख्येषंवीर०" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन वीरपरे अभेर्दीर्घनिषेधः । २ अभिसत्त्वा । अत्र "भाविभ्यः सः पं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सस्य षत्वे प्राप्ते "अनुसन्तनोतुबृहस्पतिसुतस्य सुसमिन्द्धायसुसन्दृशमभिसत्त्वा" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे षत्वाभावः ।

यो॒व्वी॒रःश॒तम॑न्न्यु॒रिन्द्र॑÷ ॥ दु॒श्च्य॒व॒नःपृत॑ना॒षाड॑यु॒द्ध्यो॒स्म्मा
क॒ꣳसेना॑ऽअवतु॒प्प्रयु॒त्त्सु ॥ ३९ ॥ इन्द्र॑ऽआसाम् ॥ इन्द्र॑ऽ
आ॒सान्ने॒ताब्बृह॒स्प्पति॒र्द्दक्षि॑णाय॒ज्ञःपु॒रऽए॑तु॒सोम॑÷ ॥ दे॒व॒से॒ना
ना॑मभिभञ्ज॒तीना॒ञ्जय॑न्तीनाम्म॒रुतो॑य॒न्त्वग्ग्र॑म् ॥ ४० ॥
इन्द्र॑स्य॒ब्वृष्ण्णो॑÷ ॥ इन्द्र॑स्य॒ब्वृष्ण्णो॒व्वरु॑णस्य॒राज्ञ॑ऽआदि॒त्त्याना॑
म्म॒रुता॒ꣳशर्द्ध॑ऽउ॒ग्ग्रम् ॥ म॒हाम॑नसाम्भुव॒नच्च्य॒वाना॒ङ्घोषो॑दे॒
वाना॒ञ्जय॑ता॒मुद॑स्थात् ॥ ४१ ॥ उद्ध॑र्षय । मघव॒न्नायु॑धा॒

न्युत्सत्त्वनाम्मामकानाम्मनाꣳसि ॥ उद्वृत्रहन्वाजिनांवाजि
नान्युद्रथानाञ्जयताँऽयन्तुघोषाः ॥ ४२ ॥ अस्म्माकमि
न्द्रः ॥ अस्म्माकमिन्द्रःसमृतेषुध्वजेष्वस्म्माकँय्याऽइषव
स्ताजयन्तु ॥ अस्म्माकंव्वीराऽउत्तरेभवन्त्वस्म्माँ२॥ऽउदेवाऽ
अवताहवेषु ॥ ४३ ॥ अमीषाञ्चित्तम् ॥ अमीषाञ्चित्तम्प्रति
लोभयन्तीगृहाणाङ्गान्यप्प्वेपरेहि ॥ अभिप्प्रेहिनिर्दहहृत्सु
शोकैरन्धेनामित्रास्त्तमसासचन्ताम् ॥ ४४ ॥ अवसृष्टापरा ।

प॒त॒शर॑व्ये॒ब्रह्म॑सꣳशिते ॥ गच्छा॒मित्रा॒न्प्रप॑द्यस्व॒मामीषा॒ङ्क
ञ्च॒नोच्छि॑षः ॥ ४५ ॥ प्रेत॑ ॥ प्रेता॒जय॑ता[1]नर॒ऽइन्द्रो॑व॒ःशर्म्म॑
यच्छतु ॥ उ॒ग्रावः॑सन्तुबा॒हवो॑नाधृ॒ष्या॒यथास॑थ ॥ ४६ ॥
अ॒सौया । सेना॑मरु॒तः॒परे॑षाम॒भ्यैति॑न॒ऽओज॑सा॒स्पर्द्ध॑माना ॥
ताङ्गू॑हत॒तम॒साप॑व्रतेन॒यथा॒मीऽअ॒न्योऽअ॒न्यन्नजा॒नन् ॥४७॥
यत्र॑बा॒णाः । स॒म्पत॑न्तिकु॒मारा॑वि॒शि॒खाऽइ॑व ॥ तन्न॒ऽइन्द्रो॑बृह॒

---

[1] प्रेताजयतानरः । अत्र जयतशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य “धारयामयोजाव” (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन नकारे परे दीर्घाकारः ।

स्पतिरदितिःशर्म्मयच्छतुव्वि[1]श्वाहाशर्म्मयच्छतु ॥४८॥ मर्म्मा
णिते ॥ मर्म्माणितेव्वर्म्मणाच्छादयामिसोमस्त्वाराजामृतेनानु
वस्ताम् ॥ उरोर्व्वरीयोव्वरुणस्तेकृणोतुजयन्तन्त्वानुदेवामदन्तु
॥४९॥ [१७-५] उदेनम् ॥ उदेनमुत्तरान्नयाग्नेघृतेनाहुत ॥
रायस्पोषेणसꣳसृजप्प्रजयाचबहुङ्कृधि ॥५०॥ शतम् ॥९००॥
इन्द्रेमम् ॥ इन्द्रेमम्प्रतरान्नयसजातानामसद्वशी ॥ समेनंव्व
र्च्चसासृजदेवानाम्भागदाऽअसत् ॥ ५१ ॥ यस्यकुर्म्मः ॥

---

[1] विश्वाहा। अत्र नरहामित्रेषु च (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन हा परे विश्वशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः।

यस्य॑कु॒म्भो॑गृ॒हेह॒विस्त्तम॑ग्ग्नेव्वर्द्धया॒त्त्वम् ॥ तस्म्मै॑दे॒वाऽअधि॑ब्ब्र
व॒न्नयञ्च॒ब्रह्म॑ण॒स्प्पति॑ः ॥ ५२ ॥ उदु॑त्त्वा ॥ उदु॑त्त्वा॒व्विश्श्वे॑
दे॒वाऽअग्ग्ने॒भर॑न्तु॒चित्त्ति॑भिः ॥ सनो॑भवशि॒वस्त्त्वꣳसु॒प्प्रती॑को
व्वि॒भाव॑सुः ॥ ५३ ॥ पञ्च्च॒दिश॑ः ॥ पञ्च्च॒दिशो॒दैवी॑र्य॒ज्ञम॑व
न्तुदे॒वीरपाम॑तिन्दुर्म्म॒तिम्बाध॑मानाः ॥ रा॒यस्प्पोषे॑य॒ज्ञप॑तिमा॒
भज॑न्तीरा॒यस्प्पोषे॒ऽअधि॑य॒ज्ञोऽअ॑स्त्थात् ॥ ५४ ॥ समि॑द्धेऽअ
ग्ग्नौ॥समि॑द्धेऽअ॒ग्ग्नावधि॑मामहा॒नऽउ॒क्क्थप॑त्र॒ऽईड्ड्यो॑गृभी॒तः॥

तप्तङ्घर्म्मम्परिगृह्यायजन्तोर्ज्जायद्यज्ञमयजन्तदेवाः ॥ ५५ ॥
दैव्यायधर्त्रे । जोष्ट्रेदेवश्श्रीःश्रीमनाःशतपयाः ॥ परिगृह्यदे
वायज्ञमायन्देवादेवेभ्योऽअध्वर्यन्तोऽअस्थुः ॥ ५६ ॥
वीतꣳहविः । शमितꣳशमितायजध्यैतुरीयोयज्ञोयत्रहव्यमे
ति ॥ ततोवाकाऽआशिषोनोजुषन्ताम् ॥ ५७ ॥ सूर्यर
श्मिर्हरिकेशः । पुरस्तात्सविताज्योतिरुदयाँ२॥ऽअजस्रम् ॥
तस्यपूषाप्प्रसवेयातिविद्वान्त्सम्पश्यन्विश्वाभुवनानिगोपाः

॥ ५८ ॥ व्विमानंऽएषः ॥ व्विमानंऽएषादिवोमद्ध्यंऽआस्तेऽआपप्प्रिवान्रोदसीऽअन्तरिक्क्षम् ॥ सव्विश्श्वाचीरभिचष्टेघृताचीरन्तरापूर्व्वमपरञ्चकेतुम् ॥ ५९ ॥ उक्क्षासंमुद्रः ॥ उक्क्षासंमुद्रोऽअरुणःसुपर्ण्णःपूर्व्वस्ययोनिम्पितुराविवेश ॥ मद्ध्येदिवोनिहितꣳपृश्निरश्मा व्विचक्रमे[1]रजंसस्पात्यन्तौ ॥ ६० ॥ इन्द्रंव्विश्श्वां÷ ॥ इन्द्रंव्विश्श्वांऽअवीवृधन्त्समुद्रव्यचसङ्गिरं÷ ॥ रथी

---

[1] रजसस्पात्यन्तौ इति पदं "अध्वनो रजसो रिपः स्पृशस्पातौ" (शु. य. प्रा. ३ अ. २८ सू.) इत्यनेन रजसपरस्य विसर्जनीयस्य पाति पदे परे सकारे रूपम् !

तमꣳरथीनांव्वाजानाꣳसत्पतिम्पतिम् ॥ ६१ ॥ देवहूर्य्यज्ञः ॥
देवहूर्य्यज्ञऽआचव्वक्षत्सुम्नहूर्य्यज्ञऽआचव्वक्षत्॥ यक्षद
ग्निर्देवोदेवाँ२॥ऽआचव्वक्षत् ॥ ६२॥ व्वाजस्यमा । प्प्रसवऽ
उद्ग्राभेणोदग्ग्रभीत् ॥ अधासपत्नानिन्द्रोमेनिग्ग्राभेणाधराँ
२॥ऽअकꣳ ॥ ६३ ॥ उद्ग्राभञ्च । निग्ग्राभञ्चब्रह्मदेवाऽअवी
वृधन् ॥ अधासपत्नानिन्द्राग्नीमेविषूचीनान्व्यस्यताम् ॥ ६४ ॥
[१५-६] क्रमंद्ध्वमग्निनां ॥ क्रमंद्ध्वमग्निनानाकमुक्ख्यꣳ

हस्त्तेषुबिभ्भ्रतः ॥ दिवस्पृष्ठꣳस्वर्गत्त्वामिश्श्रादेवेभिराद्ध्वम्
॥ ६५ ॥ प्राचीमनु । प्प्रदिशम्प्रेहिविद्द्वानग्ग्नेरग्ग्नेपुरोऽअग्ग्नि
र्ब्भवेह ॥ विश्श्वाऽआशादीद्यानोविभाह्यूर्ज्जन्नोधेहिद्विपदेच
तुष्प्पदे ॥ ६६ ॥ पृथिव्याऽअहम् ॥ पृथिव्याऽअहमुदन्तरि
क्क्षमारुहमन्तरिक्क्षाद्दिवमारुहम् ॥ दिवोनाकस्यपृष्ठात्स्व
र्ज्ज्योतिरगामहम् ॥ ६७ ॥ स्वर्य्यन्त÷ ॥ स्वर्य्यन्तोनापेक्क्षन्तऽ
आद्याꣳरोहन्तिरोदसी ॥ यज्ञँय्येविश्श्वतोधारꣳसुविद्द्वाꣳसो

व्वितेनिरे ॥ ६८॥ अग्ग्नेप्प्र॥ अग्ग्नेप्प्रेहिप्प्रथमोदेवयताञ्चक्क्षु
र्द्देवानामुतमर्त्त्यानाम्॥ इयक्क्षमाणाभृगुभिꣳसजोषाꣳस्वर्य्य
न्तुयजमानाꣳस्वस्ति ॥ ६९॥ नक्क्तोषासा॥ नक्क्तोषासास
मनसाव्विरूपेधापयेतेशिशुमेकꣳसमीची ॥ द्यावाक्क्षामारु
क्क्मोऽअन्तर्व्विभातिदेवाऽअग्ग्निन्धारयन्द्रविणोदाः ॥ ७० ॥
अग्ग्नेसहस्राक्क्ष । शतमूर्द्धञ्छतन्तेप्प्राणाःसहस्रंव्व्यानाः ॥
त्वꣳसाहस्रस्यरायऽईशिषेतस्म्मैतेव्विधेमव्वाजायस्वाहा॥७१॥

सु॒प॒र्ण्णो॑ऽसि । ग॒रुत्क्मा॑न्पृ॒ष्ठेपृ॑थि॒व्याःसी॑द ॥ भा॒सान्तरि॑क्ष॒
माप्पृ॑ण॒ज्ज्योति॑षा॒दिव॒मुत्त॑भान॒तेज॑सा॒दिश॒ऽउद्दृ॑ꣳह ॥७२॥
आ॒जुह्वा॑नꣳसु॒प्प्रती॑कꣳ । पु॒रस्ता॒दग्ग्ने॒स्वँय्योनि॒मासी॑दसाधु॒
या ॥ अ॒स्मिन्त्स॒धस्थे॒ऽअद्ध्युत्त॑रस्मि॒न्विश्श्वे॑देवा॒यज॑मान
श्चसीदत ॥ ७३ ॥ ताꣳस॑वि॒तुः ॥ ताꣳस॑वि॒तुर्व्वरे॑ण्ण्यस्यचि॒
त्रामाहंवृ॑णेसु॒म॒तिंवि॒श्श्वज॑न्न्याम् ॥ याम॑स्य॒कण्ण्वो॒ऽअदु॑ह॒त्प्र
पी॑नाꣳस॒हस्र॑धारा॒म्पय॑सा॒महीङ्गाम् ॥ ७४ ॥ वि॒धेम॑ते ।

परमेजन्न्मंन्नग्ग्नेव्विधेमस्त्तोमैरवंरेसधस्त्थें ॥ यस्म्माद्योनेंरुदा
रिंथा[1]यजेतम्प्रत्त्वेहवीꣳषिंजुहुरेसमिंद्धे ॥ ७५ ॥ प्रेद्धोंऽ
अग्ग्ने ॥ प्रेद्धोंऽअग्ग्नेदीदिहिपुरोनोजंस्त्रयासूर्म्म्यायविष्ठ ॥
त्वाꣳशश्श्वंन्तऽउपंयन्न्तिव्वाजाꣳ ॥ ७६ ॥ अग्ग्नेतम् ॥
अग्ग्नेतमद्याश्श्वन्नस्त्तोमैꣳक्क्रतुन्नभद्द्रꣳहृंदिस्पृशंम् ॥ ऋद्ध्यामां
तऽओहैꣳ ॥ ७७ ॥ चित्तिञ्जुहोमि ॥ चित्तिञ्जुहोमिमनंसा

---

[1] रिथ यजेतम्। इति पदे। अत्र "अथोदारिथ." (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन रिथशब्दस्य यकारे परे दीर्घविधानात् रिथायजेतम्।

घृ॒तेन॒यथा॑दे॒वाऽइ॒हाग॑मन्वी॒तिहो॑त्राऽऋता॒वृध॑÷ ॥ पत्त्ये॒विश्व॑
स्य॒भूम॑नोजु॒होमि॑वि॒श्वक॑र्म्मणेवि॒श्वाहादा॑भ्यꣳह॒विः ॥७८॥
स॒प्तते॑ । ऽअग्ने स॒मिध॑÷स॒प्तजि॒ह्वाःस॒प्तऽऋष॑यꣳस॒प्तधाम॑
प्प्रि॒याणि॑ ॥ स॒प्तहोत्रा॑ꣳस॒प्त॒धात्त्वा॑यजन्तिस॒प्तयो॑नी॒रापृ॑ण
स्वघृ॒तेन॒स्वाहा॑ ॥ ७९ ॥ [१५-७] शु॒क्रज्ज्यो॑तिश्च । चि॒त्र
ज्ज्यो॑तिश्चस॒त्त्यज्ज्यो॑तिश्च॒ज्ज्योति॑ष्म्माँश्च ॥ शु॒क्रश्च॑ऽऋत॒पा
श्चात्त्य॑ꣳहाः ॥ ८० ॥ ई॒दृङ्च॑ ॥ ई॒दृङ्चा॑न्या॒दृङ्च॑स॒दृङ्च

प्प्रतिसदृङ्ङ्च[1] ॥ मितश्चसम्मितश्चसभराः ॥८१॥ ऋतश्चसत्त्य
श्चध्रुवश्चधरुणश्च ॥ धर्त्ताचविधर्त्ताचविधारयः ॥ ८२ ॥
ऋतजिच्च।सत्त्यजिच्चसेनजिच्चसुषेणश्च ॥ अन्तिमित्रश्चदूरेऽअ
मित्रश्चगणः ॥८३॥ ईदृक्षासऽएतादृक्षासः ॥ ईदृक्षासऽए
तादृक्षासऽऊषुणः सदृक्षासः[2]प्प्रतिसदृक्षासऽएतन ॥ मिता
सश्चसम्मितासोनोऽअद्यसभरसोमरुतोयज्ञेऽअस्म्मिन् ॥८४॥

---

[1] प्रतिसदृङ्च अत्र "भाविभ्यः सः पं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन पकारे प्राप्ते "अनुसन्तनोतु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषिद्ध्यते। [2] प्रतिसदृक्षासः। अत्र "भाविभ्यः सः पं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन मूर्धन्यषत्वापत्तौ "अनुसन्तनोतु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषेधे न षत्वम्।

स्वतवाँश्च । प्रघासीचसान्तपनश्चगृहमेधीच ॥ क्रीडीचशा
कीचौज्जेषी ॥ ८५ ॥ इन्द्रन्दैवीः ॥ इन्द्रन्दैवीर्विशोमरुतो
नुवर्त्मानोभवन्यथेन्द्रन्दैवीर्विशोमरुतोनुवर्त्मानोभवन् ॥
एवमिमँय्यजमानन्दैवीश्चविशोमानुषीश्चानुवर्त्मानोभव
न्तु ॥ ८६ ॥ [७-८] इमꣳस्तनम् ॥ इमꣳस्तनमूर्ज्जस्व
न्तन्धयापाम्प्रपीनमग्नेसरिरस्यमद्ध्ये ॥ उत्सञ्जुषस्वमधुमन्त
मर्वन्तसमुद्रियꣳसदनमाविशस्व ॥ ८७ ॥ घृतम्मिमिक्षे ।

घृतमस्ययोनिर्घृतेश्रितोघृतंवस्यधाम ॥ अनुष्वधमावहमा
दयस्वस्वाहाकृतंवृषभवक्षिहव्यम् ॥ ८८ ॥ समुद्रादूर्मिः ॥
समुद्रादूर्मिर्मधुमाँ२ ॥ ऽउदारदुपाꣳशुनासममृतत्वमानट् ॥
घृतस्यनामगुह्यँय्यदस्तिजिह्वादेवानाममृतस्यनाभिः ॥ ८९ ॥
वयन्नाम ॥ वयन्नामप्रब्रवामाघृतस्यास्मिन्यज्ञेधारयामान[1]
मोभिः ॥ उपब्रह्माशृणवच्छस्यमानञ्चतुःशृङ्गोवमीद्गौरऽ

---

[1] धारयामानमोभिः। अत्र धारयाम नमोभिः इति पदे। अत्र "धारयाम योजाव" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन धारयाम इत्यादिपदेभ्यः परे नकारे सति पूर्वह्रस्वाकारस्य दीर्घो भवति। तेन धारयामानमोभिः।

ए॒तत् ॥ ९० ॥ च॒त्त्वारि॑शृ॒ङ्गा ॥ च॒त्त्वारि॒शृङ्गा[1]॒त्त्रयो॑ऽअस्य॒
पा[2]दा॒द्द्वेशी॒र्षेस॒प्तहस्त्ता॑सोऽअस्य ॥ त्रिधा॑ब॒द्धोव्वृ॑ष॒भोरो॑रवीति
म॒हो॒दे॒वोम॑र्त्त्याँ॒२॥ऽआवि॑वेश ॥ ९१ ॥ त्रि॒धा॑हि॒तम् ॥ त्रि॒धा॑
हि॒तम्प॒णिभि॑र्ग्गु॒ह्यमा॑नङ्ग॒वि॑दे॒वासो॑घृ॒तमन्न्व॑विन्दन् ॥ इन्द्र॒ऽ
ए॒क॒ꣳसूर्य्य॒ऽएक॑ञ्जजानवे॒नादेक॑ꣳस्व॒धया॒निष्ट्ट[3]॑तक्षुः ॥ ९२ ॥
ए॒ताऽअ॑र्षन्ति ॥ ए॒ताऽअ॑र्षन्तिहृ॒द्या॑त्त्समु॒द्राच्छ॒तव्व्र॑जारि॒पुणा॒

---

[1] चत्वारि श्रृङ्गाणि इति पदे "निशब्दो बहुलम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन पदान्तीयश्रृङ्गाणिपदस्य निशब्दस्य लोपः। [2] अस्य पादानि इत्यत्रापि "निशब्दो बहुलम्" इत्यनेन पादानिपदस्य निशब्दस्य लोपः। [3] निष्टृतक्षुः अत्र "ततक्षौ" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७१ सू.) इत्यनेन ततक्षूत्तरपदे निरुपसर्गस्य विसर्गस्य षकारे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ष्टुत्वेन जातस्य टकारस्य द्वित्वम्।

नावचक्क्षे॥ घृतस्यधाराऽअभिचाकशीमिहिरण्ण्ययोव्वेतसोम
द्ध्यऽआसाम् ॥ ९३ ॥ सम्म्यक्स्रवन्ति । सरितोनधेनाऽ
अन्तर्हृदामनसापूयमानाꣳ ॥ एतेऽअर्षन्त्यूर्म्मयोघृतस्यमृगाऽ
इवक्षिपणोरीषमाणाꣳ ॥ ९४ ॥ सिन्धोरिवप्प्राद्ध्वने । शूघना
सोव्वातप्प्रमियꣳपतयन्तियह्वाः ॥ घृतस्यधाराऽअरुषोनव्वाजी
काष्ठाभिन्दन्नूर्म्मिभिꣳपिन्वमानꣳ ॥ ९५ ॥ अभिप्प्रवन्त ॥
अभिप्प्रवन्तसमनेवयोषाꣳकल्ल्याण्ण्य÷स्मयमानासोऽअग्नि

म् ॥ घृतस्यधाराꣳसमिधोनसन्तताजुषाणो[1]हर्य्यतिजातवेदाꣳ ॥ ९६ ॥ कन्याऽइवव्वहतुम् ॥ कन्याऽइवव्वहतुमेतवाऽउऽअञ्ज्यञ्जानाऽअभिचाकशीमि ॥ यत्रसोमःसूयतेयत्रयज्ञोघृतस्यधाराऽअभितत्त्पवन्ते ॥ ९७ ॥ अभ्यर्षत । सुष्टुतिङ्गव्यमाजिमस्मासुभद्राद्रविणानिधत्त ॥ इमँय्यज्ञन्नयतदेवतानोघृतस्यधारामधुमत्त्पवन्ते ॥ ९८ ॥ धामन्ते ॥ धामन्ते

---

[1] अत्र "परं तु रेफहकाराभ्याम्" (शु. य. प्रा.अ. सू.) इत्यनेन यकारस्य द्वित्वम् । यत्र रेफहकारात्परः स्पर्शवर्णस्तत्र तु "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेनैव द्वित्वं भवति । तथैव यत्र रेफहकाराभ्यां परः स्पर्शातिरिक्तवर्णस्तत्र तु "परं तु रेफहकाराभ्याम्" इत्यनेन द्वित्वम् ।

व्विश्श्व॒म्भुव॑न॒मधि॑श्श्रित॒म॒न्तश्स॑मु॒द्द्रेहृ॒द्द्य॒न्तरायु॑षि ॥ अ॒पाम॒नी॑केस॒मि॒थेय॑ऽआभृ॑त॒स्त्तम॑श्श्याम॒मधु॑मन्तन्तऽऊ॒र्म्मिम् ॥९९॥

[१३-९]इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांसप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ व्वाजः, सत्त्य, मूर्द्ध चतुष्का, अश्म्मा, ऽग्निस्त्रिका, वꣳशुः पञ्चै, काचतस्रो, व्वाजायद्वे, व्वाजस्यन्वष्टा, ऽकृतापाट्त्रयोदशा, ग्निंयुनज्मि सप्त, यदाकूता, द्वार्त्रहत्त्यायदशकौ, त्रयोदशसप्तसप्ततिः ॥

[अ. १८ मं. ७७ अनु. १३] हरिः ॐ ॥ व्वाजंश्चं[1] । मेप्प्रसवश्चंमेप्प्रयतिश्चमेप्प्रसितिश्चमेधीतिश्चंमेक्रतुश्चमेस्वरंश्चमेश्श्लोकंश्चमेश्श्रवश्चंमेश्श्रुतिंश्चमेज्ज्योतिंश्चमेस्वश्चमेयज्ञेनंकल्पन्ताम् ॥१॥ प्राणश्चं । मेपानश्चंमेव्यानश्चमेसुश्चमेचित्तञ्चंमऽआधीतञ्चमेव्वाक्चंमेमनंश्चमेचक्षुंश्चमेश्श्रोत्रंञ्चमेदक्षंश्चमेबलंञ्चमेयज्ञेनंकल्पन्ताम् ॥ २ ॥ ओजंश्च । मेसहंश्चमऽ

---

[1] अत्र वाजश्च्च इत्यत्र जकारोत्तरवर्तिनो विसर्जनीयस्य चकारे परे "चछयोः शम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८ सू.) इत्यनेन शकारे कृते "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन शकारात्परस्य स्पर्शवर्णस्य चकारस्य द्वित्वम्। एवमेतादृशेष्वन्येषु स्थलेषु बोध्यम्।

आत्माचंमेतनूश्चंमेशर्म्मंचमेव्वर्म्मंचमेङ्गांनिचमेस्त्थींनिच
मेपरूꣳषिचमेशरींराणिचमऽआयुंश्चमेजराचंमेयज्ञेनंकल्प्प
न्ताम् ॥ ३ ॥ ज्यैष्ठ्यंञ्च । मऽआधिंपत्त्यञ्चमेमन्न्युश्चंमेभा
मंश्चमेमंश्चमेम्भंश्चमेजेमाचंमेमहिमाचंमेव्वरिमाचंमेप्प्रथि
माचंमेव्वर्षिमाचंमेद्राघिमाचंमेवृद्धञ्चंमेवृद्धिंश्चमेयज्ञेनंकल्प्प
न्ताम् ॥ ४ ॥ [४-१] सत्त्यञ्चं । मेश्श्रद्धाचंमेजगंच्चमेध
नंञ्चमेव्विश्श्वंञ्चमेमहंश्चमेक्क्रीडाचंमेमोदंश्चमेजातञ्चंमेजनिष्ष्य

मांणञ्चमेसूक्तञ्चमेसुकृतञ्चमेयज्ञेनंकल्पन्ताम् ॥ ५ ॥ ऋतञ्चं ।
मेमृतंञ्चमेयक्ष्मञ्चमेनामयच्चमेजीवातुश्चमेदीर्ग्घायुत्त्वञ्चमेन
मित्रञ्चमेभंयञ्चमेसुखञ्चमेशयंनञ्चमेसूषाश्चंमेसुदिनंञ्चमेयज्ञे
नंकल्पन्ताम् ॥ ६ ॥ यन्ताचं । मेधर्त्ताचंमेक्षेमंश्चमेधृतिं
श्चमेविश्वंञ्चमेमहंश्चमेसंविच्चंमेज्ञात्रंञ्चमेसूश्चंमेप्प्रसूश्चंमेसीरं
ञ्चमेलयंश्चमेयज्ञेनंकल्पन्ताम् ॥ ७ ॥ शञ्चं । मेमयंश्चमे
प्प्रियञ्चंमेनुकामश्चंमेकामंश्चमेसौमनसश्चंमेभगंश्चमेद्रविंण

ञ्चमेभ॒द्रञ्च॑मे॒श्श्रेय॑श्चमे॒व्वसी॑यश्चमे॒यश॑श्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम्
॥ ८ ॥ [४-२] ऊर्क्च ॥ ऊर्क्च॑मेसू॒नृता॑चमे॒पय॑श्चमे॒रस॑श्चमेघृ॒
तञ्च॑मे॒मधु॑चमे॒सग्धि॑श्चमे॒सपी॑तिश्चमेकृ॒षि॑श्चमे॒व्वृ॒ष्टि॑श्चमे॒जैत्र॑
ञ्चम॒ऽऔद्भि॑द्यञ्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम् ॥ ९ ॥ र॒यिश्च॑ । मे॒रा
य॑श्चमेपु॒ष्टञ्च॑मे॒पुष्टि॑श्चमेव्वि॒भुच॑मेप्प्र॒भुच॑मेपू॒र्णञ्च॑मेपू॒र्णत॑रञ्च
मे॒कुय॑वञ्च॒मेऽक्षि॑तञ्च॒मेन्न॑ञ्च॒मेक्षु॑च्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम्॥ १० ॥
व्वि॒त्तञ्च॑ । मे॒व्वेद्य॑ञ्चमेभू॒तञ्च॑मेभवि॒ष्यच्च॑मेसु॒गञ्च॑मेसुप॒त्थ्य॒

ञ्चमऽऋद्धञ्चमुऽऋद्धिश्चमेकृष्टञ्चमेकृष्टिश्चमेमतिश्चमेसुमति
श्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ ११ ॥ व्रीहयश्च । मेयवाश्चमेमा
षाश्चमेतिलाश्चमेमुद्गाश्चमेखल्वाश्चमेप्प्रियङ्गवश्चमेणवश्चमे
श्श्यामाकाश्चमे[1]नीवाराश्चमेगोधूमाश्चमेमसूराश्चमेयज्ञेनक
ल्प्पन्ताम् ॥ १२ ॥ [४-३] अश्मा च । मेमृत्तिका च मे
गिरयश्चमेपर्वताश्चमेसिकताश्चमेव्वनस्पतयश्चमेहिरण्यञ्चमे

---

[1] नीवाराः । अत्र नि वारहारयोरनवग्रहे (शु. य. प्रा. ३ अ. १०६ सू.) इत्यनेन अवग्रहवर्जिते वारहारयोरन्यतरे परे पूर्वो नीत्युपसर्गो दीर्घो भवति । तेन नीवाराः ।

य॑श्चमेश्श्या॒मञ्च॑मेलो॒हञ्च॑मे॒सीस॑ञ्चमे॒त्रपु॑चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ता
म् ॥ १३ ॥ अ॒ग्निश्च॑ । म॒ऽआप॑श्चमेव्वी॒रुध॑श्चम॒ऽओष॑धयश्च
मेकृष्टप॒च्च्याश्च॑मेकृष्टप॒च्च्याश्च॑मेग्ग्रा॒म्म्याश्च॑मेप॒शव॑ऽआर॒ण्ण्या
श्च॑मेव्वि॒त्तञ्च॑मे॒व्वित्ति॑श्चमेभू॒तञ्च॑मे॒भूति॑श्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम्
॥ १४ ॥ व्वसु॑च । मेव्वस॒तिश्च॑मे॒कर्म्म॑च ॥ मे॒शक्ति॑श्च॒मेर्त्थ॑श्च
म॒ऽएम॑श्चमऽइ॒त्त्याच॑मे॒गति॑श्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम् ॥ १५ ॥
[३-४] अ॒ग्निश्च॑ । म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒सोम॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमेसवि॒ता

च॑म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒सर॑स्वतीचम॒ऽइन्द्र॑श्चमेपू॒षाच॑म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒बृह॒स्पति॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम् ॥१६॥ मि॒त्रश्च॑। म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒वरु॑णश्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमेधा॒ताच॑म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒त्वष्टा॑चम॒ऽइन्द्र॑श्चमेम॒रुत॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒विश्वे॑चमेदे॒वाऽइन्द्र॑श्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम्॥१७॥ पृ॒थि॒वीच॑। म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒न्तरि॑क्षञ्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒द्यौश्च॑म॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒समा॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒नक्ष॑त्राणिचम॒ऽइन्द्र॑श्चमे॒दिश॑श्चम॒ऽइन्द्र॑श्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम्॥१८॥ [३-५]

अ॒ꣳशुश्च॑। मेर॒श्मिश्च॒ मेदा॑भ्यश्च॒ मेधि॑पतिश्च मऽउपा॒ꣳशु॒श्च॑मे
न्तर्या॒मश्च॑ मऽऐन्द्रवाय॒वश्च॑ मेमैत्रावरु॒णश्च॑ मऽआश्वि॒नश्च॑ मे
प्प्रतिप्प्र॒स्त्थान॑श्च मेशु॒क्रश्च॑ मेम॒न्थीच॑मेय॒ज्ञेन॑कल्प्पन्ताम्। १९॥
आ॒ग्ग्र॒य॒णश्च॑ । मेव्वैश्वदे॒वश्च॑ मेद्ध्रु॒वश्च॑ मेव्वैश्वान॒रश्च॑ मऽऐन्द्रा॒ग्न
श्च॑मेम॒हावैश्वदेवश्च॑ मेमरुत्व॒तीया॑श्च मे॒निष्कै॑वल्यश्च मेसावि॒त्र
श्च॑मेसारस्व॒तश्च॑ मेपात्नीव॒तश्च॑ मेहारियो॒जनश्च॑ मेय॒ज्ञेन॑कल्प्प
न्ताम् ॥ २० ॥ स्रु॒च॑श्च । मेचम॒साश्च॑ मेव्वाय॒व्या॒निचमेद्द्रोण

कलशश्च मे ग्रावाणश्च मे धिषवणे च मे पूतभृच्च मऽआधवनीयश्च मे वेदिश्च मे बर्हिश्च मेवभृथश्च मे स्वगाकारश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ २१ ॥ अग्निश्च । मे घर्म्मश्च मेर्कश्च मे सूर्य्यश्च मे प्प्राणश्च मे श्वमेधश्च मे पृथिवी च मोदितिश्च मोदितिश्च मे द्यौश्च मे ङ्गुलयः शक्क्वरयो दिशश्च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ २२ ॥ व्रतञ्च । मऽऋतवश्च मे तपश्च मे संवत्सरश्च मेहोरात्रेऽऊर्वष्ठीवे बृहद्रथन्तरे च मे यज्ञेन कल्पन्ताम् ॥ २३ ॥ [५-६] एका च । मे तिस्रश्च मे ति

स्रश्च॑मे॒पञ्च॑चमे॒पञ्च॑चमेस॒प्तच॑मेस॒प्तच॑मे॒नव॑चमे॒नव॑चम॒ऽए
का॑दशचम॒ऽएका॑दशचमे॒त्रयो॑दशचमे॒त्रयो॑दशचमे॒पञ्च॑दशच
मे॒पञ्च॑दशचमेस॒प्तद॑शचमेस॒प्तद॑शचमे॒नव॑दशचमे॒नव॑दशच
म॒ऽएक॑विꣳशतिश्चम॒ऽएक॑विꣳशतिश्चमे॒त्रयो॑विꣳशतिश्चमे॒त्र
यो॑विꣳशतिश्चमे॒पञ्च॑विꣳशतिश्चमे॒पञ्च॑विꣳशतिश्चमेस॒प्तवि॑ꣳ
शतिश्चमेस॒प्तवि॑ꣳशतिश्चमे॒नव॑विꣳशतिश्चमे॒नव॑विꣳशतिश्च
म॒ऽएक॑त्रिꣳशच्चम॒ऽएक॑त्रिꣳशच्चमे॒त्रय॑स्त्रिꣳशच्चमेय॒ज्ञेन॑क

ल्पन्ताम्॥२४॥ चत॑स्रश्च । मे॒ष्टौच॑मे॒ष्टौच॑मे॒द्वाद॑शचमे॒द्वाद॑श
चमे॒षो[1]ड॑शचमे॒षोड॑शचमेव्विꣳश॒तिश्च॑मेव्विꣳश॒तिश्च॑मे॒चतु॑
र्व्विꣳशतिश्चमे॒चतु॑र्व्विꣳशतिश्चमे॒ष्टावि॑ꣳशतिश्चमे॒ष्टावि॑ꣳशति
श्चमे॒द्वात्रि॑ꣳशच्चमे॒द्वात्रि॑ꣳशच्चमे॒षट्त्रि॑ꣳशच्चमे॒षट्त्रि॑ꣳशच्चमेच
त्वारि॒ꣳशच्च॑मे॒चत्वारि॒ꣳशच्च॑मे॒चतु॑श्चत्वारिꣳशच्चमे॒चतु॑श्चत्वा
रिꣳशच्चमे॒ष्टाच॑त्वारिꣳशच्चमेय॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम् ॥ २५ ॥

---

[1] षोडशशब्दे षड् दश इति पदद्वयम् । अत्र षड्दशदन्तयोः संख्यावयोऽर्थयोश्च (शु. य. प्रा. ३ अ. ४७ सू.) इत्यनेन षड्शब्दघटितान्त्यवर्णस्य डकारस्य सोपधे ओकारे षो इति कृते ततः परस्य संख्यावाचिनो दशशब्दस्य दकारस्य मूर्द्धन्ये क्रमेण डकारे च कृते षोडश इति ॥

त्र्यवि॑श्च।मेत्र्य॒वीच॑मेदित्य॒वाट्ट्च॑मेदित्यौ॒हीच॑मे॒पञ्चा॑विश्चमेप
ञ्चा॒वीच॑मेत्रिव॒त्सश्च॑मेत्रिव॒त्साच॑मेतुर्य॒वाट्ट्च॑मेतुर्यौ॒हीच॑मे
य॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम् ॥ २६ ॥ प॒ष्ठ॒वाट्ट्च॑ ॥ प॒ष्ठ॒वाट्ट्च॑मेपष्ठौ॒हीच॑मऽ
उ॒क्षाच॑मेव॒शाच॑मऽऋष॒भश्च॑मेवे॒हच्च॑मेन॒ड्वाँश्च॑मेधे॒नुश्च॑मेय॒ज्ञे
न॑कल्पन्ताम् ॥२७॥ [४-७] वाजा॑य॒स्वाहा॑। प्रस॒वाय॒स्वाहा॑
पि॒जाय॒स्वाहा॒क्रत॑वे॒स्वाहा॒वस॑वे॒स्वाहा॑ह॒र्पत॑ये॒स्वाहा॒ह्ने॑मु॒ग्धा
य॒स्वाहा॑मु॒ग्धाय॑वैनꣳशि॒नाय॒स्वाहा॑विन॒ꣳशिन॑ऽआन्त्याय॒ना

यस्वाहान्त्यायभौवनायस्वाहाभुवनस्यपतयेस्वाहाधिपतये
स्वाहाप्प्रजापतयेस्वाहा ॥ इयन्तेराण्ण्मित्रायायन्तासियमनऽ
ऊर्ज्जेत्त्वाव्वृष्ट्यैत्त्वाप्प्रजानान्त्वाधिपत्त्याय ॥ २८ ॥ आयुर्य्य
ज्ञेन । कल्प्पताम्प्राणोयज्ञेनकल्प्पताञ्चक्षुर्य्यज्ञेनकल्प्पताꣳ
श्रोत्रँय्यज्ञेनकल्प्पताव्वाग्ग्यज्ञेनकल्प्पताम्मनोयज्ञेनकल्प्पता
मात्त्मायज्ञेनकल्प्पताम्ब्रह्मायज्ञेनकल्प्पताञ्ज्योतिर्य्यज्ञेनक
ल्प्पताꣳस्वर्य्यज्ञेनकल्प्पताम्पृष्ठँय्यज्ञेनकल्प्पताँय्यज्ञोयज्ञेन

कल्प्पताम् ॥ स्तोम॑श्च॒यजु॑श्च॒ऽऋक्च॒साम॑चबृ॒हच्च॑रथन्त॒रञ्च॑ ॥
॥१९५॥ स्व॑र्द्दे॑वाऽअगन्मा॒मृता॑ऽअभूम॒प्प्र॒जाप॑तेःप्प्र॒जाऽअ॑भूम॒व्वेट्स्वा ॥ १८ ।
हा॑ ॥२९॥ [२-८] व्वाज॑स्यनु॒ । प्प्र॑सवेमा॒तर॑म्म॒हीमदि॑ति॒न्नाम॒व्व
च॑साकरामहे ॥ यस्या॑मि॒दंव्विश्व॒म्भुव॑नमावि॒वेश॒तस्या॑न्नोदे॒वः
स॑वि॒ताधर्म्म॑साविषत् ॥ ३० ॥ व्विश्वे॑ऽअ॒द्य । म॒रुतो॒व्विश्व॑ऽऊ॒
ती॒व्विश्वे॑भवन्त्व॒ग्नय॒ःसमि॑द्धाः ॥ व्विश्वे॑नोदे॒वाऽअव॒साग॑मन्तु॒ ॥१९॥
व्विश्व॑मस्तु॒द्द्रवि॑णं॒व्वाजो॑ऽअ॒स्म्मे ॥ ३१ ॥ व्वाजो॑नः । स॒प्तप्प्र॒

दिश॒श्चत॑स्रोवापरा॒वत॑÷ ॥ व्वाजो॑नो॒व्विश्वै॑र्दे॒वैर्द्धन॑साता॒वि॒हाव॑तु ॥ ३२ ॥ व्वाजो॑नः ॥ व्वाजो॑नो॒ऽअ॒द्यप्प्रसु॑वाति॒दान॒॑व्वाजो॑दे॒वाँ२॥ऽऋ॒तुभि॑÷कल्प्पयाति ॥ व्वाजो॒हि॒मा॒सर्व्वं॑वीरञ्ज॒जान॒व्विश्वा॒ऽआशा॒व्वाज॑पति॒र्ज्जयेयम् ॥ ३३ ॥ व्वाज॑÷पु॒रस्त्ता॑त् ॥ व्वाज॑÷पु॒रस्त्ता॑दु॒तम॑द्ध्य॒तोनो॒व्वाजो॑दे॒वाꣳह॒विषा॑व्वर्द्धयाति॥ व्वाजो॒हि॒मा॒सर्व्वं॑वीरञ्च॒कार॒सर्व्वा॒ऽआशा॒व्वाज॑पति॒र्ब्भवेयम् ॥ ३४ ॥ सम्मां । सृजामि॒पय॑सापृथि॒व्याःसम्मां॑सृजाम्म्य॒द्भिरोष॑धी

भिꣳ ॥ सो॒हंव्वाजंꣴसनेयमग्ग्ने ॥ ३५ ॥ पय॑÷पृथि॒व्याम् ॥
पय॑÷पृथि॒व्याम्पय॒ऽओष॑धीषु॒पयो॑दि॒व्य॒न्तरि॑क्षे॒पयो॑धाꣳ ॥
पय॑स्वतीꣳप्प्र॒दिशः॑÷सन्तु॒मह्य॑म् ॥३६॥ दे॒वस्य॑त्त्वा । स॒वि॒तुः
प्प्र॑स॒वे॒श्विनो॑र्ब्बा॒हुब्भ्या॑म्पू॒ष्णोहस्ता॑ब्भ्याम् ॥ सर॑स्वत्त्यैव्वा॒
चो॒यन्तु॒र्य्य॒न्त्रेणा॒ग्ग्नेःसाम्म्रा॑ज्ज्येना॒भिषि॑ञ्चामि ॥३७॥ [८-९]
ऋ॒ता॒षाडृ॒तधा॑मा ॥ ऋ॒ता॒षाडृ॒तधा॑मा॒ग्ग्निर्ग्ग॑न्ध॒र्व्वस्त्तस्यौष॑ध
यो॑प्प्स॒रसो॒मुदो॒नाम॑ ॥ सन॑ऽइ॒दम्ब्र॒ह्म॑क्ष॒त्त्रम्पा॑तु॒तस्म्मै॒स्वाहा॒

व्वाट्ताब्भ्यꣳस्वाहा ॥ ३८ ॥ सꣳहितोव्विश्श्वसामा ॥ सꣳहितो
व्विश्श्वसामासूर्य्यौगन्धर्व्वस्तस्यमरीचयोप्प्सरसऽआयुवोनाम॥
सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्म्मैस्वाहावाट्ताब्भ्यꣳस्वाहा ॥ ३९ ॥
सुषुम्म्णःसूर्य्यरश्म्मिꣳ ॥ सुषुम्म्णःसूर्य्यरश्म्मिश्चन्द्रमागन्ध
र्व्वस्तस्यनक्षत्राण्ण्यप्प्सरसौभेकुरयोनाम॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्र
म्पातुतस्म्मैस्वाहावाट्ताब्भ्यꣳस्वाहा ॥ ४० ॥ इषिरोव्विश्श्वव्य
चाꣳ ॥ इषिरोव्विश्श्वव्यचावातोगन्धर्व्वस्तस्यापोऽअप्प्सरसऽऊ

ज्ञोंनामं ॥ सनंऽइदम्ब्रह्मंक्षत्रम्पांतुतस्मैस्वाहावाट्ताभ्यः
स्वाहां ॥ ४१ ॥ भुज्युःसुंपर्ण्णः ॥ भुज्युःसुंपर्ण्णोंयज्ञोगं
न्धर्व्वस्तस्यदक्षिणाऽअप्प्सरसंस्तावानामं ॥ सनंऽइदम्ब्रह्मंक्ष
त्रम्पांतुतस्मैस्वाहावाट्ताभ्यःस्वाहां ॥ ४२ ॥ प्रजापंतिर्व्वि
श्वकंर्म्मा ॥ प्रजापंतिर्व्विश्वकंर्म्मामनोंगन्धर्व्वस्तस्यंऽऋक्सा
मान्यंप्प्सरसऽएष्टंयोनामं ॥ सनंऽइदम्ब्रह्मंक्षत्रम्पांतुतस्मैस्वा
हावाट्ताभ्यःस्वाहां ॥ ४३ ॥ सनंः ॥ सनोंभुवनस्यपतेप्र

जापते॒यस्य॑तऽउ॒परि॑गृ॒हायस्य॑वे॒ह ॥ अ॒स्मैब्रह्म॑णे॒स्मैक्ष॒त्राय॒
महि॒शर्म्म॑यच्छ॒स्वाहा॑ ॥ ४४ ॥ समु॒द्रो॒सि ॥ समु॒द्रो॒सिन॒
भ॑स्वाना॒र्द्रदा॑नुꣳश॒म्भूर्म्म॑यो॒भूर॒भिमा॑व्वाहि॒स्वाहा॑मारु॒तो॒सिम॒
रु॒ता॑ङ्ग॒णःश॒म्भूर्म्म॑यो॒भूर॒भिमा॑व्वाहि॒स्वाहा॑व॒स्यूर॑सि॒दुव॑स्वाञ्छ॒
म्भूर्म्म॑यो॒भूर॒भिमा॑व्वाहि॒स्वाहा॑ ॥ ४५ ॥ यास्ते॑ ॥ यास्ते॑ऽ
अ॒ग्ने॒सूर्य्ये॒रुचो॒दिव॑मात॒न्वन्ति॑र॒श्मिभि॑÷ ॥ ताभि॑र्न्नो॒ऽअ॒द्य
सर्व्वा॑भीरु॒चेजना॑यनस्कृधि ॥४६॥ याव॑÷ ॥ यावो॑देवा॒ꣳसूर्य्ये॒

रुचोगोष्ष्वश्श्वेषुयारुचं÷ ॥ इन्द्राग्ग्नीताभिꣳसर्व्वाभीरुचंन्नोधत्त बृहस्प्पते ॥४७॥ रुचंन्नꣳ ॥ रुचंन्नोधेहिब्ब्राह्मणेषुरुचꣳराजंसुनस्कृधि ॥ रुचंव्विश्श्यैषुशूद्द्रेषुमयिंधेहिरुचारुचंम् ॥४८॥ तत्त्वा । यामिब्ब्रह्मणाव्वन्दंमानस्त्तदाशांस्त्तेयजंमानोहविर्ब्भि÷॥ अहेडमानोव्वरुणेहबोद्ध्युरुशꣳसमानऽआयुꣳप्प्रमोषीꣳ ॥ ४९ ॥ स्वर्ण्ण ॥ स्व[1]र्ण्णघर्म्मःस्वाहास्वर्ण्णार्क्कःस्वाहास्वर्ण्णशुक्क्रःस्वाहा

---

[1] स्वः नः इति पदे. । अत्र समानपदत्वाभावेन "ऋपरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ निषण्णायरथ० (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन णत्वनिपातः ।

स्व॒र्ण्णज्ज्योति॒ꣳस्वाहा॒स्व॒र्ण्णसू॒र्य्य॒ꣳस्वाहा॑ ॥५०॥ [१३-१०]
अ॒ग्निँय्यु॑नज्मि ॥ अ॒ग्निँय्यु॑नज्मि॒शव॑साघृ॒तेन॑दि॒व्यꣳसु॑प॒र्ण्णँव्वय॑साबृ॒हन्त॑म् ॥ तेन॑व्व॒यङ्ग॑मेमब्र॒ध्नस्य॑वि॒ष्टप॒ꣳस्वो॒रुहा॑णा॒ऽअधि॒नाक॑मु॒त्त॒मम्॥५१॥ शतम्॥१०००॥ इ॒मौते॑। प॒क्षाव॒जरौ॑पत॒त्रिणौ॒याभ्या॒ꣳरक्षा॑ꣳस्यप॒हꣳस्य॑ग्ने ॥ ताभ्याँ॑म्पतेमसुकृता॑मुलो॒कँय्यत्र॒ऽऋष॑योज॒ग्मुःप्र॑थम॒जाःपु॑रा॒णाः ॥५२॥ इन्दु॑र्द॒क्षः । श्ये॒नऽऋ॒तावा॒हिर॑ण्ण्यपक्षꣳशकु॒नोभु॑

रण्युः ॥ महान्त्सधस्त्थेध्रुवऽआनिषत्तोनमस्त्तेऽअस्त्तुमा
माहिꣳसीः ॥ ५३ ॥ दिवोमूर्द्धा । सिपृथिव्यानाभिरूर्ग्गपा
मोषधीनाम् ॥ विश्वायुःशर्म्मसप्प्रथा[1]नमस्प्पथे ॥ ५४ ॥
विश्वस्यमूर्द्धन् ॥ विश्वस्यमूर्द्धन्नधितिष्ठसिश्रितःसमुद्रेतेहृदय
मप्प्स्वायुरपोदत्तोदधिम्भिन्त ॥ दिवस्प्पर्ज्जन्यादन्तरिक्षात्पृ
थिव्यास्त्ततोनोवृष्ट्याव ॥ ५५ ॥ इष्टोयज्ञः ॥ इष्टोयज्ञोभृ

---

[1] नमस्प्पथे अत्र "सदो द्यौर्नमस्कृतम्पिता पथेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. २४ सू.) इत्यनेन कृतं पिता पथ इत्येतेषु परेषु यथासंख्यं सदः द्यौः नमः एतेषां विसर्गस्य सकारो विधीयते। तेनात्र पथे परे नमःपदघटितविसर्जनीयस्य सकारे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम्।

गुभिराशीर्दाव्वसुभिः ॥ तस्यंनऽइष्टस्यप्प्रीतस्यद्द्रविणेहागमेः
॥ ५६ ॥ इष्टोऽअग्निः ॥ इष्टोऽअग्निराहुतःपिपर्त्तुनऽइष्टꣳ
हविः ॥ स्वगेदन्देवेभ्योनमः ॥ ५७ ॥ [७-११] यदा
कूतात् ॥ यदाकूतात्समसुस्रोद्धृदोवामनसोवासम्भृतञ्चक्षुषो
वा ॥ तदनुप्प्रेतसुकृतामुलोकँय्यत्रऽऋषयोजग्मुःप्प्रथमजाः
पुराणाः ॥ ५८ ॥ एतꣳसधस्त्थ ॥ एतꣳसधस्त्थपरितेददा
मियमावहाच्छेवधिञ्जातवेदाः ॥ अन्वागन्तायज्ञपतिर्वोऽअ

त्रतꣳस्म्मंजानीतपरमेव्व्योमन् ॥ ५९ ॥ एतञ्जानाथ । परमे
व्व्योमन्देवाः सधस्त्थाव्विदरूपमंस्य ॥ यदागच्छांत्पथिभिं
र्द्देवयानैरिष्टापूर्त्तेकृणवाथाविरस्म्मै ॥ ६० ॥ उद्बुध्यस्व ॥
उद्बुध्यस्वाग्नेप्प्रतिंजागृहित्त्वमिंष्टापूर्त्तेसꣳसृजेथामयञ्च ॥ अ
स्म्मिन्त्सधस्त्थेऽअद्ध्युत्तरस्म्मिन्विश्वेदेवायजमानश्चसीदत
॥ ६१ ॥ येनव्वहसि । सहस्रँयेनाग्नेसर्व्ववेदसम् ॥ तेनेमँ
ऽयज्ञन्नोनयस्वर्द्देवेषुगन्तवे ॥ ६२ ॥ प्रस्तरेणपरिधिना ।

स्रुचाव्वेद्यांचबर्हिषां ॥ ऋचेमँऽयज्ञन्नोनयस्वर्द्देवेषुगन्तवे ॥ ६३ ॥ यद्दत्तम् ॥ यद्दत्तँऽयत्परादानँऽयत्पूर्त्तँऽयाश्चदक्षिणाः ॥ तदग्निर्वैश्वकर्म्मणःस्वर्द्देवेषुनोदधत् ॥ ६४ ॥ यत्रधाराः ॥ यत्रधाराऽअनपेतामधोर्ग्घृतस्यचयाः ॥ तदग्निर्वैश्वकर्म्मणःस्वर्द्देवेषुनोदधत् ॥ ६५ ॥ अग्निरस्मि ॥ अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदाघृतम्मेचक्षुरमृतम्मऽआसन् ॥ अर्कस्त्रिधातूरजसोविमानोजस्रोघर्म्मोहविरस्मिनाम ॥ ६६ ॥

ऋचोनामं ॥ ऋचोनामांस्म्मियजूꣳषिनामांस्म्मिसामांनि
नामांस्म्मि ॥ येऽअग्नयः पाञ्चंजन्न्याऽअस्याम्पृंथिव्यामधिं ॥
तेषांमसित्त्वमुंत्तमः प्प्रनोंजीवातंवेसुव ॥ ६७ ॥ [१०-१२]
व्वार्त्रंहत्त्यायशवंसे ¹पृतनाषाह्यांयच ॥ इन्द्रत्त्वावंर्त्तया
मसि ॥ ६८ ॥ सहदांनुम्पुरुहूत । क्षियन्तंमहस्त्तामिंन्द्रस
म्पिंणक्कुणांरुम् ॥ ²अभिवृत्त्रंव्वर्द्धंमानम्पियांरुमपादंमिन्द्रतव

---

१ पृतनाषाह्याय च अत्र "सहेः पृतनायाः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७५ सू.) इत्यनेन पृतनाशब्दात्परस्य सस्य षत्वं निपात्यते। २ अभिवृत्रम्। अत्र "अश्वरश्मि" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन प्राप्तो अभि इत्यस्य ह्रस्वेकारस्य दीर्घाकारो "अभिविश्व्येपंवीरविश्ववत्सवृत्रवाजयन्तेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन अभेः परेषु एतेषु पदेषु निषिद्ध्यते तेनात्र वकारे परेऽपि दीर्घो न भवति।

सं॑जघन्थ ॥ ६९ ॥ व्विन॑÷ ॥ व्विन॑ऽइन्द्र॒मृधो॑जहिनी॒चाय॑
च्छपृतन्न्यु॒तः ॥ योऽअ॒स्म्माँ२॥ऽअ॑भि॒दास॒त्त्यध॑रङ्गमया॒त
म॑÷ ॥ ७० ॥ मृ॒गोन । भी॒मः॑कु॒च॒रोगि॑रि॒ष्ठाः॑प॑रा॒वत॒ऽआ
ज॑गन्था॒पर॑स्याः ॥ सृ॒कꣳस॒ꣳशाय॒पवि॒मिन्द्र॑ति॒ग्मं॑व्विश॒त्रू॒न्ता
ढि॒व्विमृधो॑नुदस्व ॥ ७१ ॥ व्वै॒श्वा॒न॒रोन॑÷ ॥ व्वै॒श्वा॒न॒रोन॑ऽ
ऊ॒तय॒ऽआप्प्रया॑तुपरा॒वत॑÷ ॥ अ॒ग्निर्न्न॑÷सुष्टु॒तीरुप॑ ॥ ७२ ॥
पृ॒ष्टोदि॒वि । पृ॒ष्टोऽअ॒ग्निःपृ॑थि॒व्व्याम्पृ॒ष्टोव्विश्वा॒ऽओष॑धी॒रावि॑

वेश ॥ वैश्वानरःसहसापृष्टोऽअग्ग्निःसनोदिवास[1]रिषस्प्पातुन
क्क्तम् ॥ ७३ ॥ अश्श्यामतम् ॥ अश्श्यामतङ्काममग्ग्नेतवो
तीऽअश्श्यामरयिꣳरयिवःसुवीरम् ॥ अश्श्यामव्वाजमभिवा
जयन्तोश्श्यामद्युम्नमजराजरन्ते ॥ ७४ ॥ व्वयन्ते ॥ व्वय
न्तेऽअद्यररिमाहिकाममुत्तानहस्तानमसोपसद्य ॥ यजिष्ठेन
मनसायक्षिदेवानस्रेधतामन्मनाविप्प्रोऽअग्ग्ने ॥ ७५ ॥ धा

---

[1] रिषस्प्पातु इति पदम्। अत्र “अध्वनो रजसो रिषः स्पृशस्पातौ” (शु. य. प्रा. ३ अ. २८ सू.) इत्यनेन रिषः पदस्य विसर्जनीयस्य पातु पदे परे सत्वे परवेच “ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः” (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पातुघटितपकारस्य द्वित्वे रूपम्।

मुच्छदुग्निः ॥ धामुच्छदुग्निरिन्द्रोब्रह्मादेवोबृहस्पतिः ॥
सचेतसोविश्वेदेवायज्ञम्प्रावन्तुनःशुभे ॥ ७६ ॥ त्वँय्यविष्ठ ।
दाशुषोनॄँःपाहिशृणुधीगिरः ॥ रक्षातोकमुतत्मना ॥ ७७ ॥
[१०-१३]इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामष्टादशोऽध्यायः १८॥

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ स्वाद्वीन्त्वैकादश, देवायज्ञंविꣳशतिः, सुरावन्तꣳसप्तदशो, दीरतान्त्रयोदशा, च्याजानुर्दश, सोमोराजाष्टौ, सीसेनतन्त्रꣳषोडश, सप्त पञ्च

नवतिः ॥ [अ. १९ मं. ९५ अनु. ७] हरिःॐ ॥ स्वाद्वीन्त्वा । स्वादुनातीव्रान्तीव्रेणामृताममृतेन ॥ मधुमतीम्मधुमतासृजामिसꣳसोमेन ॥ सोमोस्यश्विभ्याम्पच्यस्वसरस्वत्यैपच्यस्वेन्द्रायसुत्राम्णेपच्यस्व ॥ १ ॥ परीतः ॥ परीतोषिञ्चतासुतꣳसोमोयऽउत्तमꣳहविः ॥ दधन्वायोनर्योऽअप्स्वन्तरासुषावसोममद्रिभिः ॥ २ ॥ वायोःपूतः । पवित्रे

---

१ परीतः सिञ्चता इति पदे । अत्र “उकारमितः सिञ्चता सोपधः” (शु. य. प्रा. ३ अ. ४६ सू.) इत्यनेन इतःसंबन्धिविसर्गस्य सिञ्चतौ परे सोपध उकारो विधीयते परश्च मूर्धन्यो भवति इति । सोपधे ओकारे सकारस्य मूर्धन्यत्वे च परीतोषिञ्चता इति सिद्धम् ।

णप्प्रत्त्यङ्क्सोमोऽअतिद्रुतꣳ ॥ इन्द्रस्यसुज्ज्यꣳसखा ॥ व्वायोः
पूतःपवित्त्रेणप्प्राङ्क्सोमोऽअतिद्रुतꣳ ॥ इन्द्रस्यसुज्ज्यꣳसखा
॥ ३ ॥ पुनातिते । परिस्स्रुतꣳसोमꣳसूर्य्यस्यदुहिता ॥ व्वारेण
शश्श्वतातना ॥ ४ ॥ ब्रह्म[1]क्षत्रम् ॥ ब्रह्मक्षत्रम्पवतेतेजऽइन्द्रि
यꣳसुरयासोमःसुतऽआसुतोमदाय ॥ शुक्रेणदेवदेवताꣳपि
पृग्ग्धिरसेनान्नँय्यजमानायधेहि ॥ ५ ॥ कुविदङ्ग । यवम

---

[1] अत्र "परं तु रेफहकाराभ्याम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०१ सू.) इत्यनेन हकारात्परस्य मकारस्य द्वित्वे प्राप्तेऽपि "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु.य.प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वविधानात्तेनैवात्र स्पर्शवर्णपरे मकारे तस्य द्वित्वम् ।

न्तो॒यव॑व्रि॒ह्यथा॒दान्त्य॑नुपू॒र्व्वँव्वि॒यूय॑ ॥ इ॒हेहै॑षाङ्कृणुहि॒भोज॑ना
नि॒येब॒र्हिँषो॒नम॑ऽउक्तिँ॒य्यज॑न्ति ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोस्या॒श्वि
ब्भ्या॑न्त्वा॒सर॑स्वत्यै॒त्त्वेन्द्रा॑यत्त्वासु॒त्राम्म्ण॑ऽए॒षते॒योनि॒स्त्तेज॑
सेत्त्वावी॒र्य्या॑यत्त्वा॒बला॑यत्त्वा ॥ ६ ॥ नाना॒हि । वा॑न्दे॒वहि॑
त॒ꣳसद॑स्कृ॒तम्मासꣳसृ॑क्षाथाम्पर॒मेव्व्यो॑मन् ॥ सुरा॒त्त्वमसि॑शु॒
ष्म्मिणी॒सोम॑ऽए॒षमामा॑हिꣳसी॒ःस्वाँय्योनिंमावि॒शन्ती॑ ॥ ७ ॥
उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोसि ॥ उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोस्याश्वि॒नन्तेज॑ःसारस्व॒

तंव्वीर्य्य[1]मैन्द्रम्बलम् ॥ एषतेयोनिर्म्मोदायत्त्वानन्दायत्त्वाम हसेत्त्वा ॥ ८ ॥ तेजोसि ॥ तेजोसितेजोमयिधेहिव्वीर्य्यमसिव्वीर्य्यम्मयिधेहिबलमसिबलम्मयिधेह्योजोस्योजोमयिधेहिमन्युरसिमन्युम्मयिधेहिसहोसिसहोमयिधेहि ॥ ९ ॥ साव्व्याग्घ्रम् ॥ याव्व्याग्घ्रंव्विषूचिकोभौवृकञ्चरक्षति ॥ श्येनम्पतत्त्रिणꣳसिꣳहꣳसेमम्पात्त्वꣳहसः ॥ १० ॥ यदापिपेष । मातरम्पुत्त्रःप्प्रमुदितोधयन् ॥ एतत्तदग्नेऽअनृणोभवा

---

[1] अत्र "परं तु रेफहकाराभ्याम्" (शु. य. प्रा. अ. सू.) इत्यनेन यकारस्य द्वित्वम् । एवं वीर्य्यमसि ।

म्म्यह॑तौपि॒तरौ॒मया॑ ॥ स॒म्पृच॑स्त्थ॒सम्मा॑भ॒द्द्रेण॑पृङ्क्तव्वि॒पृच॑स्त्थ॒
व्विमा॑पा॒प्प्मना॑पृङ्क्त ॥ ११ ॥ [११-१] दे॒वाय॒ज्ञम् ॥ दे॒वाय॒
ज्ञम॑तन्वतभेष॒जम्भि॒षजा॒श्विना॑ ॥ व्वा॒चासर॑स्वतीभि॒षगिन्द्द्रा॑
ये॒न्द्रि॒याणि॒दध॑तः ॥ १२ ॥ दी॒क्क्षायै॑रू॒पम् ॥ दी॒क्क्षायै॑रू॒पꣳश
ष्प्पा॑णिप्प्रा॒यणीय॑स्य॒तोक्मा॑नि ॥ क्र॒यस्य॑रू॒पꣳसोम॑स्यला॒जाः
सो॑मा॒ꣳश॒वो॒मधु॑ ॥ १३ ॥ आ॒ति॒त्थ्य॒रू॒पम्मा॒सर॑म् ॥ आ॒ति॒
त्थ्य॒रू॒पम्मा॒सर॑म्महावी॒रस्य॑न॒ग्ग्नहु॑ः ॥ रू॒पमु॑प॒सदा॑मे॒तत्ति॒

स्त्रोरा॒त्रीꣳसु॒रासु॑ता ॥ १४ ॥ सोम॑स्यरू॒पम् ॥ सोम॑स्यरू॒प
क्रीतस्य॑परि॒स्रुत्त्परि॑षिच्यते ॥ अ॒श्विभ्या॑न्दु॒ग्धम्भे॑ष॒जमि
न्द्रा॑यै॒न्द्रꣳसर॑स्वत्त्या ॥ १५ ॥ आ॒स॒न्दीरू॒पम् ॥ आ॒स॒न्दी
रू॒पꣳरा॑जास॒न्द्यैव्वेद्यै॑कु॒म्भीसु॑रा॒धानी॑ ॥ अन्त॑रऽउत्तरवे॒द्यारू॒
प॒ङ्का॑रोत॒रोभि॒षक् ॥ १६ ॥ व्वेद्या॒व्वेदिः॑ ॥ व्वेद्या॒व्वेदि॒ꣳसमा॑
प्प्यतेब॒र्हिषा॑ब॒र्हिरि॑न्द्रि॒यम् ॥ यू॒पेन॒यूप॑ऽआप्प्यते॒प्प्रणी॑तोऽ
अ॒ग्निर॒ग्निना॑ ॥ १७ ॥ ह॒वि॒र्द्धा॒नँय्यत् ॥ ह॒वि॒र्द्धानँय्यद॒

श्विना॒ग्नीद्ध्रँ॒ऽस्य॒त्त्सर॑स्वती ॥ इन्द्रा॑यै॒न्द्रꣳ सद॑स्कृ॒तम्पत्क्नी॑शा
ल॒ङ्गार्ह॑पत्त्यः ॥ १८ ॥ प्रै॒षेभि॑÷प्प्रै॒षान् ॥ प्रै॒षेभि॑÷प्प्रै॒षा
ना॑प्प्नोत्त्या॒प्प्रीभि॑रा॒प्प्रीर्य॒ज्ञस्य॑ ॥ प्र॒या॒जेभि॑रनुया॒जान्वष॑ट्
का॒रेभि॒राहु॑तीः ॥ १९ ॥ प॒शुभि॑÷प्प॒शून् ॥ प॒शुभि॑÷प्प॒शूना॑
प्प्नोति पु॒रो[1]डाशै॒र्ह॒वीꣳष्या ॥ छन्दो॑भिःसामिधे॒नीर्या॒
ज्या॒भि॒र्व्वष॑ट्का॒रान् ॥ २० ॥ धा॒नाःक॑र॒म्भः । सक्त्तु॑वꣳपरी

---

[1] पुरः दाशैः इति पदम् । अत्र "पुरोदाशे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४४ सू.) इत्यनेन पुरशब्दघटितविसर्गस्य उकारे दाशशब्दघटितस्य दकारस्य मूर्धन्ये डकारे "उवर्ण ओकारम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. ५४ सू.) इत्यनेन कंठ्यादकारादुत्तरे उवर्णे उभयो रकारोकारयोरोकारे पुरोडाशैः इति पदम् ।

वापःपयोदधिं ॥ सोमंस्यरूपꣳहविषंऽआमिक्षाव्वाजिनम्मधुं ॥ २१ ॥ धानानांꣳरूपम् ॥ धानानांꣳरूपङ्कुवंलम्परीवापस्यंगोधूमांः ॥ सक्तूंनांꣳरूपम्बदंरमुपवाकांःकरम्भस्यं ॥ २२ ॥ पयंसोरूपम् ॥ पयंसोरूपँय्यद्यवांदध्नोरूपङ्कर्कन्धूंनि ॥ सोमंस्यरूपंव्वाजिनꣳसौम्म्यस्यंरूपमामिक्षां ॥ २३ ॥ आश्श्रांवय ॥ आश्श्रांवयेतिंस्तोत्रियांःप्रत्याश्श्रावोऽअनुंरूपंः ॥ यजेतिंधाय्यारूपम्प्रंगाथायेयजामहाः ॥ २४ ॥

अर्द्धऽऋचैरुक्थानाम् ॥ अर्द्धऽऋचैरुक्थानाꣳरूपम्पदैरा
॥२०७॥ प्नोतिनिविदः ॥ प्रणवैःशस्त्राणाꣳरूपम्पयसासोमऽआ
प्प्यते ॥ २५ ॥ अश्विभ्याम्प्रातꣳसवनम् ॥ अश्विभ्याम्प्रा
तꣳसवनमिन्द्रेणैन्द्रम्माध्यन्दिनम् ॥ वैश्वदेवꣳसरस्वत्यातृ
तीयमाप्तꣳसवनम् ॥ २६ ॥ वायव्यैर्वायव्यानि ॥ वायव्यैर्वा
यव्यान्याप्नोतिसतेनद्रोणकलशम् ॥ कुम्भीभ्यामम्भृणौ ॥२०८॥
सुतेस्त्थालीभिस्त्थालीराप्नोति ॥ २७ ॥ यजुर्भिराप्प्यन्ते ॥

यजु॑र्भिराप्प्यन्ते॒ग्ग्रहा॒ग्ग्रहै॒स्त्तोमा॑श्च॒विष्टु॑तीᳵ ॥ छन्दो॑भिरु
क्था॒श॒स्त्राणि॒साम्न्ना॑वभृ॒थऽआ॑प्प्यते ॥ २८ ॥ इडा॑भिर्भ॒
क्षान् ॥ इडा॑भिर्भ॒क्षाना॑प्नोतिसू॒क्तवा॒केना॒शिष॑ः ॥ शँ॒य्यु
ना॑[1]पत्नीसँ॒य्याजान्त्स॑मिष्टय॒जुषा॑स॒ꣳस्त्थाम् ॥ २९ ॥ व्व्रतेन॑
दी॒क्षाम् ॥ व्व्रतेन॑दी॒क्षामा॑प्नोतिदी॒क्षया॑प्नोति॒दक्षि॑णाम् ॥
दक्षि॑णाश्श्र॒द्धामा॑प्नोतिश्श्र॒द्धया॑स॒त्त्यमा॑प्प्यते ॥ ३० ॥ एता॒व॑

---

[1] पत्नी संययाजान्। अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन प्राप्तस्य षस्य "अनुसन्तनोतु०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषेधे न षत्वम्। ततः "अन्तस्थामन्तस्थास्वनुनासिकां परसस्थानाम्। (शु. य. प्रा. ४ अ. १० सू.) इत्यनेन समः मकारस्य अन्तस्थे याजान्पदे अन्तस्थामनुनासिकामापद्यते। इति षस्य यकारे अनुनासिके रूपम्।

द्रूपम् ॥ एतावद्द्रूपँय्यज्ञस्ययद्देवैर्ब्रह्मणाकृतम् ॥ तदेतत्त्सर्व्व
माप्नोतियज्ञेसौत्रामणीसुते ॥ ३१ ॥ [२०-२] सुरावन्त
म्बर्हिषदम् ॥ सुरावन्तम्बर्हिषदꣳसुवीरँय्यज्ञꣳहिन्वन्तिम
हिषानमोभिः ॥ दधानाःसोमन्दिविदेवतासुमदेमेन्द्रँय्यज
मानाःस्वर्क्काः ॥ ३२ ॥ यस्ते ॥ यस्तेरसःसम्भृतऽओषधी
षुसोमस्यशुष्मःसुरयासुतस्य ॥ तेनजिन्वयजमानम्मदेनस
रस्वतीमश्विनाविन्द्रमग्निम् ॥ ३३ ॥ यमश्विना ॥ यम

श्विना॒नमु॑चेरासु॒राद॒धिसर॑स्वत्य॒सु॑नो॒दि॑न्द्रि॒याय॑ ॥ इ॒मन्तꣳ
शु॒क्रम्मधु॑मन्त॒मिन्दु॒ꣳसोम॒ꣳराजा॑नमि॒हभ॑क्षयामि ॥ ३४ ॥
यद॒त्र॑ । रि॒प्तꣳर॒सिन॑ःसु॒तस्य॒यदिन्द्रो॒ऽअपि॑ब॒च्छची॑भिः ॥
अ॒हन्तद॑स्य॒मन॑साशि॒वेन॒सोम॒ꣳराजा॑नमि॒हभ॑क्षयामि ॥ ३५ ॥
पि॒तृभ्य॑ःस्वधा॒यिभ्य॑ः । स्व॒धानम॑ःपिता॒महेभ्य॑ःस्वधा॒
यिभ्य॑ःस्व॒धानम॒ःप्रपि॑तामहेभ्यःस्वधा॒यिभ्य॑ःस्व॒धान
म॑ः ॥ अक्ष॑न्पि॒तरो॒मी॑मदन्तपि॒तरो॒ती॑तृपन्तपि॒तर॒ःपित॑र॒ः

शुन्ध॑द्ध्वम् ॥ ३६ ॥ पुन॑न्तु मा॒ । पि॒तर॑ःसो॒म्म्यास॑ःपु॒नन्तु॑
मापिताम॒हाःपु॒नन्तु॒प्प्रपि॑तामहाः ॥ प॒वित्रे॑णश॒तायु॑षा ॥
पुन॑न्तु मापिताम॒हाःपु॒नन्तु॒प्प्रपि॑तामहाः ॥ प॒वित्रे॑णश॒तायु॑
षा॒विश्श्व॒मायु॒र्व्य॑श्श्नवै ॥ ३७ ॥ अग्न॒ऽआयू॑ꣳषि । पव॑स॒ऽ
आसु॒वोर्ज्ज॒मिष॑ञ्चनः ॥ आ॒रेबा॑धस्वदु॒च्छुना॑म् ॥ ३८ ॥
पुन॑न्तु मा । देवज॒नाःपु॒नन्तु॒मन॑सा॒धिय॑ः ॥ पु॒नन्तु॒विश्श्वा॑
भू॒तानि॒जात॑वेदःपुनी॒हिमा॑ ॥ ३९ ॥ प॒वित्रे॑णपुनीहि ।

माशु॒क्क्रेण॑देव॒दीद्य॑त् ॥ अग्ने॒क्क्रत्त्वा॒क्क्रतूँ॒१॥ऽरनु॑ ॥ ४० ॥
यत्ते॑ । प॒वित्र॑म॒र्च्चिष्ष्यग्ने॒व्वित॑तमन्त॒रा ॥ ब्रह्म॒तेन॑पुनातुमा
॥ ४१ ॥ पव॑मान॒ꣳसः ॥ पव॑मान॒ꣳसोऽअ॒द्यनः॑प॒वित्रे॑ण
व्विच॑र्षणिꣳ ॥ यꣳपोता॒सपु॑नातुमा ॥ ४२ ॥ उ॒भाब्भ्यां॑न्देव ।
सवित॒ꣳप॒वित्रे॑णस॒वेन॑च ॥ माम्पु॑नीहिव्वि॒श्श्वतः॑ ॥ ४३ ॥
वै॒श्श्व॒दे॒वीपु॑न॒ती । दे॒व्यागा॒द्यस्या॑मि॒मा॒ब॒ह्व्य॒स्त॒न्न्वो॒वी॒तपृ॑ष्ठाꣳ ॥
तया॒मद॑न्तꣳसध॒मादे॑षु॒व्वय॒ꣳस्या॑म॒पत॑योरयी॒णाम् ॥ ४४ ॥

येस॑मा॒नाः । सम॑नसःपि॒तरो॑यम॒राज्ये॑ ॥ तेषाँ॑ल्लो॒कःस्व॒धा
नमो॑य॒ज्ञोदे॒वेषु॑कल्प्पताम् ॥ ४५ ॥ येस॑मा॒नाः । सम॑नसो
जी॒वाजी॒वेषु॑माम॒काः ॥ तेषा॒ꣳश्रीर्म्मयि॑कल्प्पताम॒स्म्मिँल्लो॒
केश॒तꣳसमाः॑ ॥ ४६ ॥ द्वेसृ॒ती ॥ द्वेसृ॒तीऽअ॑शृणवम्पितॄ॒
णाम॒हन्दे॒वाना॑मु॒तमर्त्त्या॑नाम् ॥ ताभ्या॑मि॒दंव्विश्व॒मेज॒त्समे॑
ति॒यद॑न्त॒रापि॒तर॑म्मा॒तर॑ञ्च ॥ ४७ ॥ इ॒दꣳह॒विः ॥ इ॒दꣳह॒
विःप्प्र॒जन॑नम्मेऽअस्तु॒दश॑वीर॒ꣳसर्व्व॑गणꣳस्व॒स्त्तये॑ ॥ आ॒त्म॒

सनिं[1]प्रजासनिं[2]पशुसनिंलोकसन्न्यंभयसनिं ॥ अग्निः प्रजाम्बहुलाम्मेकरोत्त्वन्नम्पयोरेतोऽअस्म्मासुधत्त ॥४८॥ [१७-३] उदीरताम् ॥ उदीरतामवरऽउत्त्परासऽउन्न्मध्यमाः पितरः सोम्म्यासः ॥ असुँय्यऽईयुरवृकाऽऋतज्ञास्त्तेनोवन्तुपितरोहवेषु ॥ ४९ ॥ अङ्गिरसोनः । पितरोनवग्ग्वाऽअथर्व्वाणोभृगवः सोम्म्यासः ॥ तेषांवयꣳसुमतौयज्ञियानामपिभद्द्रेसौमन

[1-2] प्रजासनि पशुसनि "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षकारप्राप्तौ "अनुसन्तनोतु०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषिध्यते ।

सेस्याम ॥ ५० ॥ येन÷ ॥ येनःपूर्व्वेपितर÷सोम्म्यासोनूहि
रेसोमपीथंव्वसिष्ठाः ॥ तेभिर्य्यमःसंꣳरराणोहवीꣳष्युशन्नु
शद्भि÷प्प्रतिकाममत्तु ॥ ५१ ॥ त्वꣳसोम ॥ त्वꣳसोमप्प्र
चिकितोमनीषात्त्वꣳरजिष्ठमनुनेषिपन्थाम् ॥ तवप्प्रणीती
पितरोनऽइन्द्रोदेवेषुरत्नमभजन्तधीराः ॥ ५२ ॥ त्वयाहि ॥
त्वयाहिन÷पितर÷सोमपूर्व्वेकर्म्माणिचक्क्रुःपवमानधीराः ॥
व्वन्वन्नवातःपरिधीँ १॥रपोर्ण्णुव्वीरेभिरश्वैर्म्मघवाभवानः

अग्निष्ष्वात्ताः ॥ येऽअग्निष्ष्वात्तायेऽअनग्निष्ष्वात्ताम
ध्यौदिवःस्वधयामादयन्ते ॥ तेभ्यः÷स्वराडसुनीतिमेताँऽय
थावशन्तन्वङ्कल्पयाति ॥ ६० ॥ अग्निष्ष्वात्तानृतुम
तः÷ ॥ अग्निष्ष्वात्तानृतुमतोहवामहेनाराशꣳसेसोमपीथँ
ऽयऽआशुः ॥ तेनोविप्प्रासःसुहवाभवन्तुवयꣳस्यामपतयो
रयीणाम् ॥ ६१ ॥ [१३-४] आच्च्याजानु । दक्षिण
तोनिषद्येमँऽयज्ञमभिगृणीतविश्श्वे ॥ माहिꣳसिष्टपितरःकेन

चिन्नोयद्ध्वऽआगं÷पुरुषताकरांम ॥ ६२ ॥ आसीनासोऽअरु
णीनांम् ॥ आसींनासोऽअरुणीनांमुपस्त्थैरयिन्धत्तदाशुषेम
र्त्यांय ॥ पुत्रेभ्यं÷पितरस्त्तस्यव्वस्वꣳप्प्रयंच्छततऽइहोर्ज्जंन्द
धात ॥ ६३ ॥ यमंग्ने । कव्व्यवाहनत्त्वञ्चिन्न्मन्न्यंसेरयिम् ॥
तन्नोंगीर्ब्भिःश्रवाय्यंन्देवत्रापं[1]नयायुजंम् ॥ ६४ ॥ योऽअ
ग्निः । कंव्व्यवाहंनꣳपितॄन्न्यक्षंदृतावृधं÷॥ प्रेदुंहव्व्यानिंव्वोच
तिदेवेभ्यंश्चपितृभ्यऽआ ॥ ६५ ॥ त्वमंग्ने ॥ त्वमंग्नऽई

---

[1] पनय युजम् इति पदम् । अत्र “अथोदारिथपनय०” (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन सूत्रोक्तपदानां यकारे परे दीर्घो विधीयते । तेन पनयायुजम् ।

ड्डि॒तःक॑व्यवाह॒नावा॑ड्ढ॒व्यानि॑सु॒र॒भीणि॑कृ॒त्त्वी ॥ प्रादाः॑पि॒तृ
ब्भ्य॑÷स्व॒धया॒तेऽअ॑क्ष॒न्नद्धि॒त्त्वन्दे॑व॒प्प्रय॑ताह॒वीꣳषि॑ ॥ ६६ ॥
येच॑ ॥ येचे॒हपि॒तरो॒येच॒नेहयाँश्च॑वि॒द्मयाँ२॥ऽउ॑च॒नप्प्र॑वि॒
द्म ॥ त्वंव्वे॑त्थ॒यति॒तेजा॑तवेदः॒स्व॒धाभि॑र्य॒ज्ञꣳसु॒कृ॑तञ्जु॒षस्व
॥६७॥ इ॒दम्पि॒तृभ्य॑÷ ॥ इ॒दम्पि॒तृभ्यो॒नमो॑ऽअस्त्व॒द्ययेपूर्व्वा॑
सो॒यऽउप॑रास॒ऽईयुः ॥ येपार्त्थि॑वे॒रज॒स्यानिष॑त्ता॒येवा॑नू॒नꣳसु॑वृ॒
जना॑सुव्वि॒क्क्षु ॥६८॥ अधा॒यथा॑ । नः॑पि॒तरः॒परा॑सः॒प्प्र॒त्नासो॑ऽ

अग्मऽऋ॒तमा॑शुषा॒णाः ॥ शुचीद॑य॒न्दीधि॑तिमु॒क्थशा॒सꣳक्षामा॑
भि॒न्दन्तो॑ऽअरु॒णीरप॑व्रन् ॥ ६९ ॥ उ॒शन्त॑स्त्वा ॥ उ॒शन्त॑स्त्वा॒
निधी॑मह्युश॒न्तꣳसमि॑धीमहि ॥ उ॒शन्नु॑श॒तऽआव॑हपि॒तॄन्[1]ह॒वि
षे॒ऽअत्त॑वे ॥ ७० ॥ अ॒पाम्फेने॑न ॥ अ॒पाम्फेने॑न॒नमु॑चे॒ꣳशिर॑ऽ
इ॒न्द्रोद॑वर्त्तयꣳ ॥ विश्वा॒यदज॑य॒स्पृध॑ः ॥ ७१ ॥ [१०-५]
सोमो॒राजा॑ ॥ सोमो॒राजा॒मृत॑ꣳसुतऽऋ॒जीषेणा॑जहान्मृ॒त्युम् ॥

---

[1] पितृन्हविषे । अत्र पितृन् पदस्य नस्य "ऋषरेभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे विधीयमानं णत्वं प्राप्तम् । परञ्च "प्रकृत्या पदान्तीयः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९० सू.) इत्यनेन पदान्तीयस्य नकारस्य णत्वं नोपपद्यते । इति निषेधान्न णत्वम् ।

ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒पान॑ꣳशु॒क्क्रमन्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒द॒म्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७२ ॥ अ॒द्भ्यःक्क्षी॒रम् ॥ अ॒द्भ्यःक्क्षी॒रंव्य॑पि॒ब॒त्कु॒ङ्ङा॑ङ्गि॒रसो॒धि॒या ॥ ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒पान॑ꣳशु॒क्क्रमन्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒द॒म्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७३ ॥ सोम॑म॒द्भ्यः ॥ सोम॑म॒द्भ्योव्य॑पिब॒च्छन्द॑साह॒ꣳसःशु॑चि॒षत् ॥ ऋ॒तेन॑स॒त्त्यमि॑न्द्रि॒यंव्वि॒पान॑ꣳशु॒क्क्रमन्ध॑स॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒दम्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७४ ॥ शतम् ॥ ११०० ॥ अन्ना॑त्परि॒स्रु

तं॑÷ ॥ अन्ना॑त्परि॒स्रुतो॒रस॒म्ब्रह्म॑णा॒ब्य॒पिबत्क्ष॒त्रम्पय॒ꣳसोमं॑म्प्र॒
जाप॑तिꣳ ॥ ऋ॒तेन॑स॒त्यमि॑न्द्रि॒यं॑वि॒पान॑ꣳशु॒क्रमन्ध॑स॒ऽइन्द्र॑
स्येन्द्रि॒यमि॒दम्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७५ ॥ रेतो॒मूत्रं॑म् ॥ रेतो॒मूत्रं॑
विज॑हाति॒योनि॑म्प्रवि॒शदि॑न्द्रि॒यम् ॥ गर्भो॑ज॒रायु॒णावृ॑त॒ऽउ
ल्बंज्जहा॑ति॒जन्म॑ना ॥ ऋ॒तेन॑स॒त्यमि॑न्द्रि॒यं॑वि॒पान॑ꣳशु॒क्रम
न्धस॒ऽइन्द्र॑स्येन्द्रि॒यमि॒दम्पयो॒मृत॒म्मधु॑ ॥ ७६ ॥ दृ॒ष्ट्वारू॒पे ।
व्याक॑रोत्सत्यानृ॒तेप्र॒जाप॑तिꣳ ॥ अश्र॑द्धा॒मनृ॒तेद॑धाच्छ्र॒

द्धाꣳसत्त्येप्प्रजापतिः ॥ ऋतेनंसत्त्यमिन्द्रियंव्विपानंꣳशुक्क्रम
न्धंसऽइन्द्रंस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधुं ॥ ७७ ॥ व्वेदेनरू
पे । व्व्यंपिबत्त्सुतासुतौप्प्रजापतिः ॥ ऋतेनंसत्त्यमिन्द्रियंव्वि
पानंꣳशुक्क्रमन्धंसऽइन्द्रंस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधुं॥७८॥
दृष्ट्वापरिस्स्रुतः ॥ दृष्ट्वापरिस्स्रुतोरसंꣳशुक्क्रेणंशुक्क्रंव्व्यंपिब
त्पयःसोमम्प्रजापतिः॥ ऋतेनंसत्त्यमिन्द्रियंव्विपानंꣳशुक्क्रम
न्धंसऽइन्द्रंस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतम्मधुं ॥ ७९ ॥ [८-६]

सीसे॑न॒तन्त्र॑म् ॥ ¹सीसे॑न॒तन्त्र॒म्मन॑सामनी॒षिण॑ऽऊर्णा॑सू॒त्रेण॑क॒
वयो॑व्वयन्ति ॥ अ॒श्विना॑य॒ज्ञꣳस॑वि॒तासर॑स्व॒तीन्द्र॑स्यरू॒पंव्वरु॑णो
भि॒षज्ज्यन् ॥ ८० ॥ तद॑स्य । रू॒पम॒मृत॒ꣳशची॑भिस्ति॒स्रोद॑
धु॒र्द्दे॒वता॑ꣳसꣳर॒राणाः ॥ लोमा॑नि॒शष्पै॒र्ब्ब॑हु॒धानतो॑क्मा॑भि॒
स्त्वग॑स्यमा॒ꣳसम॑भव॒न्नला॒जाः ॥ ८१ ॥ तद॒श्विना॑ । भि॒ष
जा॑रु॒द्रव॑र्त्तनी॒सर॑स्वतीव्वयाति॒पेशो॒ऽअन्त॑रम् ॥ अ॒स्थिम॒ज्जान॒

---

१ सीसेन तन्त्रम् । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षत्वापत्तौ "अनुसन्तनोतु"" । (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन निषिध्यते । अतो न षकार इत्यर्थः ।

म्मासरैᳵकारोतरेणदधतोगवान्त्वचि ॥ ८२ ॥ सरस्वतीमनसा । पेशलंव्वसुनासत्त्याभ्यांव्वयतिदर्शतंव्वपु÷ ॥ रसम्परिस्रुतानरोहितन्नग्नहुर्द्धीरस्तसरन्नवेम ॥ ८३ ॥ पयसाशुक्क्रम् ॥ पयसाशुक्क्रममृतञ्जनित्रꣳसुरयामूत्राज्जनयन्तरेत÷ ॥ अपामतिन्दुर्म्मतिम्बाधमानाऽऊवद्ध्यंव्वातꣳसब्वन्तदारात् ॥ ८४ ॥ इन्द्र÷सुत्रामा ॥ इन्द्र÷सुत्रामाहृदयेनसत्त्यम्पुरोडाशेनसविताजजान ॥ यकृत्क्लोमानंव्वरुणोभिषज्ज्यन्मतस्न्ने

व्वाय॒व्यै॒र्न्न॑मि॑नातिपि॒त्तम् ॥ ८५ ॥ आ॒न्त्राणि॑स्त्था॒लीः ॥ आ॒न्त्राणि॑स्त्था॒लीर्म्म॑धु॒पिन्व॑माना॒गु॒दाᳶपात्रा॑णिसु॒दु॒घा॒नधे॒नुः ॥ श्ये॒नस्य॒पत्र॒न्नप्ली॒हाशची॑भिरास॒न्दीनाभि॑रु॒द॒रन्नमा॒ता ॥८६॥ कु॒म्भोव॑नि॒ष्ठुः ॥ कु॒म्भोव॑नि॒ष्ठुर्ज्ज॑नि॒ताशची॑भि॒र्य्यस्मि॑न्न॒ग्ग्रे॒यो॒न्या॒ङ्गर्ब्भो॑ऽअ॒न्तः ॥ प्ला॒शिर्व्य॑क्त॒ᳶश॒तधा॑र॒ऽउत्सो॑दु॒हेनकु॒म्भीस्व॒धाम्पि॒तृब्भ्यः॑ ॥८७॥ मु॒ख॒ꣳसत् ॥ मु॒ख॒ꣳसद॑स्य॒शिर॒ऽइत्सते॑नजि॒ह्वाप॒वित्र॑म॒श्विना॒सन्त्सर॑स्वती ॥ चप्प॒न्नपा॒युर्ब्भि॒

पगस्यबालोबस्तिर्न्नशेपोहरसातरस्वी ॥ ८८ ॥ अश्विभ्या
ञ्चक्षुः ॥ अश्विभ्याञ्चक्षुरमृतङ्ग्रहाभ्याञ्छागेनतेजोहवि
षाशृतेन ॥ पक्ष्माणिगोधूमैःकुवलैरुतानिपेशोनशुक्लमसितं
वसाते ॥ ८९ ॥ अविर्न्न । मेषोनसिवीर्य्यायप्प्राणस्यपन्थाऽ
अमृतोग्ग्रहाभ्याम् ॥ सरस्वत्युपवाकैर्व्यानन्नस्यानिबर्हिर्ब
दरैर्ज्जजान ॥ ९० ॥ इन्द्रस्यरूपम् ॥ इन्द्रस्यरूपमृषभोब
लायकर्ण्णाभ्याꣳश्रोत्रममृतङ्ग्रहाभ्याम् ॥ यवानबर्हिर्भ्रु

विकेसराणिकर्क्कन्धुजज्ञेमधुसारघम्मुखात् ॥ ९१ ॥ आत्क्मन्नुपस्त्थे ॥ आत्क्मन्नुपस्त्थेनवृकस्यलोममुखेश्म्मश्श्रूणिनव्याघ्रलोम ॥ केशानशीर्षन्न्यशसेश्श्रियैशिखासिꣳहस्यलोमत्त्विषिरिन्द्रियाणि ॥ ९२ ॥ अङ्गान्न्यात्क्मन् ॥ अङ्गान्न्यात्क्मन्भिषजातदश्श्विनात्क्मानमङ्गैःसमधात्त्सरस्वती ॥ इन्द्रस्यरूपꣳशतमानमायुश्श्चन्द्रेणज्ज्योतिरमृतन्दधानाः ॥ ९३ ॥ सरस्वतीयोन्न्याम् ॥ सरस्वतीयोन्न्याङ्गर्ब्भमन्तरश्श्विब्भ्याम्प

त्की॒सुकृ॑तम्बिभर्त्ति ॥ अ॑पाꣳरसे॑न॒व्वरु॑णो॒नसाम्म्नेन्द्र॑ꣳश्रि॒यै
ज॒नय॑न्न॒प्प्सुराजा॑ ॥ ९४ ॥ तेज॑÷पशू॒नाम् ॥ तेज॑÷पशू॒
नाꣳह॒विरि॑न्द्रि॒याव॑त्त्परि॒स्रुता॒पय॑सासा॒रघम्मधु॑ ॥ अ॒श्वि
ऽभ्यां॑न्दु॒ग्ग्धम्भि॒षजा॒सर॑स्वत्त्या॒सु॒तासु॒ताऽभ्या॑म॒मृत॒ꣳसोम॒ऽइ
न्दु॑÷ ॥ ९५ ॥ [१६-७] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामेकोन
विंशतितमोऽध्यायः ॥ १९ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनु

---

१ अपाꣳरसेन । अत्र "ऋषरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन विधीयमानं "स्वरयवहकपैश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन एतैर्व्यवधानेऽप्यत्र णत्वं सकारस्य तदतिरिक्तवर्णस्य व्यवधानेनाप्राप्तमपि "शिलिसिमध्य०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन णत्वमेतेषु व्यवहितेषु निषिध्यते तच्छिष्यबुद्धिव्युत्पत्त्यर्थम् । स्वरयवहकपातिरिक्तवर्णव्यवधाने ऋषरेभ्यो णत्वप्राप्त्यभावात् ।

वाकसूत्रम् ॥ क्षत्रस्ययोनिस्त्रयोदश, यद्देवादशा, ग्न्यादधा
ग्न्यष्टौ, योभूतानाञ्चतस्रः, समिद्धऽइन्द्रऽएकादश, ऽआया
त्वष्टौ, समिद्धोऽअग्निर्द्वादशा, श्विनाहविस्त्रयोदशा, श्विना
तेजसैकादश, नव नवतिः ॥ [अ. २० मं. ९० अ. ९]

हरिः ॐ ॥ क्षत्रस्ययोनिः ॥ क्षत्रस्ययोनिरसिक्षत्रस्यनाभि
रसि ॥ मात्त्वाहिꣳसीन्मामाहिꣳसीः ॥ १ ॥ निषसाद ।
धृतव्रतोवरुणःपस्त्यास्वा ॥ साम्म्राज्यायसुक्रतुः ॥ मृत्त्योः

पा॑हिवि॒द्योत्त्पा॑हि ॥ २ ॥ दे॒वस्य॑त्त्वा । सवि॒तुःप्प्र॑स॒वे॒ऽश्विनो॑
र्बा॒हुब्भ्या॑म्पू॒ष्णोहस्ता॑ब्भ्याम् ॥ अ॒श्विनो॒र्भैष॑ज्ज्येन॒तेज॑से
ब्र॒ह्मवर्च्च॒साया॒भिषि॑ञ्चा॒मि॒सर॑स्वत्यै॒भैष॑ज्ज्येनवी॒र्य्या॑या॒न्नाद्या॑
या॒भिषि॑ञ्चा॒मीन्द्र॑स्येन्द्रि॒येण॒बला॑याश्श्रि॒यैयश॑से॒भिषि॑ञ्चामि
॥ ३ ॥ को॑सि । क॒त॒मो॑सि॒कस्स्मै॑त्त्वा॒काय॑त्त्वा ॥ सु॒श्श्लो॑क॒
सु॒म॑ङ्ग॒लस॒त्त्य॑राजन् ॥ ४ ॥ शिरो॑मे ॥ शिरो॑मे॒श्श्रीर्य्यशो॒मु
ख॒न्त्त्विषि॒ᳵकेशा॑श्श्च॒श्श्मश्श्रू॑णि ॥ राजा॑मेप्प्रा॒णोऽअ॒मृत॑ꣳस॒म्म्रा

ट्चक्षुर्व्विराट्श्रोत्रम् ॥ ५ ॥ जिह्वामे । भद्रंव्वाङ्महोमनोम
न्युःस्वराड्भाम÷ ॥ मोदाᳶप्रमोदाऽअङ्गुलीरङ्गानिमित्रम्मे
सह÷ ॥ ६ ॥ बाहूमे ॥ बाहूमेबलमिन्द्रियꣳहस्तौमेकर्म्म
वीर्य्यम् ॥ आत्माक्षत्रमुरोमम ॥ ७ ॥ पृष्टीर्म्मे । राष्ट्रमु
दरमꣳसौग्ग्रीवाश्चश्रोणी । ऊरूऽअरत्नीजानुनीविशोमेङ्गा
निसर्व्वत÷ ॥ ८ ॥ नाभिर्म्मे । चित्तंव्विज्ञानम्पायुर्म्मेपचिति
र्भसत् ॥ आनन्दनन्दावाण्डौमेभगᳶसौभाग्ग्यम्पस÷ ॥

जङ्घा॑भ्याम्प॒द्भ्यान्धर्म्मो॑ऽस्मिव्वि॒शिराजा॒प्प्रति॑ष्ठितः ॥ ९ ॥
प्रति॑क्ष॒त्रे । प्प्रति॑तिष्ठामिरा॒ष्ट्रेप्प्रत्यश्वे॑षु॒प्प्रति॑तिष्ठामि॒गोषु॑ ॥
प्रत्यङ्गे॑षु॒प्प्रति॑तिष्ठाम्म्या॒त्मन्प्रति॑प्प्रा॒णेषु॒प्प्रति॑तिष्ठामिपु॒ष्टे
प्प्रति॒द्यावा॑पृथि॒व्योःप्प्रति॑तिष्ठामिय॒ज्ञे ॥ १० ॥ त्र॒यादे॒वाः ॥
त्र॒यादे॒वाऽएका॑दशत्त्रय॑स्त्रि॒ꣳशाःसु॒राध॑सः ॥ बृ॒ह॒स्प्पति॑पुरोहि
तादे॒वस्य॑सवि॒तुःस॒वे ॥ दे॒वादे॒वैर॑वन्तुमा ॥ ११ ॥ प्र॒थ॒माद्वि॒
तीयैः॑ ॥ प्र॒थ॒माद्वि॒तीयै॑र्द्वि॒तीया॑स्तृ॒तीयै॑स्तृ॒तीया॑ःस॒त्येन॑स॒

त्यँऽयज्ञेनंयज्ञोयजुर्भिर्यजूꣳषिसामंभिः सामान्यृग्भिर्ऋ
चंः पुरोनुवाक्याभिः[1] पुरोनुवाक्यायाज्याभिर्याज्याव्वषट्का
रैर्व्वंषट्काराऽआहुंतिभिराहुंतयोमेकामान्त्समंर्द्धयन्तुभूःस्वा
हां ॥ १२ ॥ लोमांनिप्प्रयंतिः ॥ लोमांनिप्प्रयंतिर्म्ममत्त्वङ्मऽ
आनंतिरागंतिः ॥ माꣳसम्मऽउपंनतिर्व्वस्वस्थिमज्जामऽआ
नंतिः ॥ १३ ॥ [१३-१] यद्देवाः ॥ यद्देवादेवहेडंनन्देवां

---

१ पुरोनुवाक्याभिः । अत्र समानपदे "ऋपरेभ्यो णकारं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन णत्वप्राप्तौ "इन्द्राग्नी चित्रमान्ते" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९३ सू.) इत्यनेन निषेधान्न णत्वम् ।

सश्चकृमावयम् अग्निर्म्मातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्वꣳह सः ॥ १४ ॥ यदिदिवा ॥ यदिदिवायदिनक्तमेनाꣳसिचकृमावयम् ॥ वायुर्म्मातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः ॥ १५ ॥ यदिजाग्रत् ॥ यदिजाग्रद्यदिस्वप्नऽएनाꣳसिचकृमावयम् ॥ सूर्य्योमातस्मादेनसोविश्वान्मुञ्चत्वꣳहसः ॥ १६ ॥ यद्ग्रामे ॥ यद्ग्रामेयदरण्येयत्सभायाँयदिन्द्रिये ॥ यच्छूद्रेयदर्य्येयदेनश्चकृमावयँयदेकस्या

धिधर्म्मणितस्यावयजनमसि ॥ १७ ॥ यदापः ॥ यदा
पोऽअघ्न्याऽइतिव्वरुणेतिशपामहेततोव्वरुणनोमुञ्च ॥ अव
भृथनिचुम्पुणनिचेरुरसिनिचुम्पुणः ॥ अवदेवैर्देवकृतमेनोय
क्ष्यवमर्त्त्यैर्म्मर्त्त्यकृतम्पुरुराव्णोदेवरिषस्पाहि ॥ १८ ॥ समु
द्रेते ॥ समुद्रेतेहृदयमप्स्वन्तःसन्त्वाव्विशन्त्वोषधीरुतापः ॥
सुमित्रियानऽआपऽओषधयः सन्तुदुर्म्मित्रियास्तस्मैस
न्तुयोस्मान्द्वेष्टियञ्चव्वयन्द्विष्मः ॥ १९ ॥ द्रुपदादिवमुमु

चानः । स्विन्नःस्नातोमलादिव ॥ पूतम्पवित्त्रेणेवाज्ज्यमापः
शुन्धन्तुमैनसः ॥ २० ॥ उद्वयम् ॥ उद्वयन्तमसस्परिस्वः
पश्यन्तऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्त्रासूर्य्यमगन्मज्ज्योतिरुत्तमम्
॥ २१ ॥ अपोऽअद्य ॥ अपोऽअद्यान्वचारिषꣳरसेनसमसृ
क्ष्महि ॥ पयस्वानग्नऽआगमन्तम्मासꣳसृजवर्च्चसाप्प्रजया
चधनेनच ॥ २२ ॥ एधोसि ॥ एधोस्येधिषीमहिसमिदसि
तेजोसितेजोमयिधेहि ॥ समाववर्त्तिपृथिवीसमुषाःसमुसू

स्यैं÷ ॥ समुद्विश्वंमिदञ्जगंत् ॥ वैश्वानरज्ज्योंतिर्भूयासंवि
भूत्कामान्व्यश्नवैभूःस्वाहां ॥ २३ ॥ [१०-२] ॥ अभ्या
दंधामि । समिधमग्नेंव्रतपतेत्त्वयिं ॥ व्रतञ्चंश्रद्धाञ्चोपैंमी
न्धेत्त्वांदीक्षितोऽअहम् ॥ २४॥ यत्रब्रह्मं । चक्षत्रञ्चंसम्म्य
ञ्चौचरंतꣳसह ॥ तँल्लोकम्पुण्ण्यम्प्रज्ञेंषँऽयत्रंदेवाःसहाग्निनां
॥ २५ ॥ यत्रेन्द्रं÷ ॥ यत्रेन्द्रंश्चवायुश्चंसम्म्यञ्चौचरंतꣳसह ॥
तँल्लोकम्पुण्ण्यम्प्रज्ञेंषँऽयत्रंसेदिर्न्नंविद्यतें ॥ २६ ॥ अꣳशुनां

ते ॥ अꣳशुनातेऽअꣳशुःपृच्यताम्परुषापरुः ॥ गन्धस्तेसो
ममवतुमदायरसोऽअच्युतꣳ ॥ २७ ॥ सिञ्चन्तिपरि । षिञ्च
न्त्युत्सिञ्चन्तिपुनन्तिच ॥ सुरायैबभ्र्वैमदेकिन्त्वोव्वदतिकि
न्त्वः ॥ २८ ॥ धानावन्तङ्करम्भिणम् ॥ धानावन्तङ्करम्भि
णमपूपवन्तमुक्थिनम् ॥ इन्द्रम्प्रातर्ज्जुषस्वनꣳ ॥ २९ ॥ बृह
दिन्द्राय । गायतमरुतोवृत्रहन्तमम् ॥ येनज्ज्योतिरजनयन्नृ
तावृधोदेवन्देवायजागृवि ॥ ३० ॥ अध्वर्य्योऽअद्रिभिꣳ ।

सुतꣳसोमम्पवित्रऽआनय ॥ पुनाहीन्द्रायपातवे ॥ ३१ ॥
[८-३] योभूतानाम् ॥ योभूतानामधिपतिर्यस्मिँल्लोकाऽ
अधिश्श्रिताः ॥ यऽईशेमहतोमहाँस्तेनगृह्णामित्त्वामहम्म
यिगृह्णामित्त्वामहम् ॥ ३२ ॥ उपयामगृहीतोसि ॥ उपयाम
गृहीतोस्यश्श्विꣳभ्यान्त्वासरस्वत्यैत्त्वेन्द्रायत्त्वासुत्राम्म्णऽएष
तेयोनिरश्श्विꣳभ्यान्त्वासरस्वत्यैत्त्वेन्द्रायत्त्वासुत्राम्म्णे ॥ ३३ ॥
प्राणपामे ॥ प्राणपामेऽअपानपाश्चक्षुष्पाःश्श्रोत्रपाश्चमे ॥

व्वाचोमेव्विश्वभेषजोमनसोसिव्विलायकः ॥ ३४ ॥ अश्विनकृतस्यते ॥ अश्विनकृतस्यतेसरस्वतिकृतस्येन्द्रेणसुत्राम्म्णाकृतस्य ॥ उपहूतऽउपहूतस्यभक्षयामि ॥ ३५ ॥ [४-४] समिद्धऽइन्द्रः ॥ समिद्धऽइन्द्र[1]ऽउषसामनीकेपुरोरुचापूर्व्वकृद्वावृधानः ॥ त्रिभिर्द्देवैस्त्रिꣳशताव्वज्ज्रबाहुर्ज्जघानव्वृत्रंव्विदुरोव्ववार ॥३६॥ नराशꣳसंप्प्रति ॥ नराशꣳसंप्प्रतिशूरोमि

---

[1] इन्द्रऽउषसा । अत्र "उषमहोभिः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेनास्मिन्परिगणितेभ्यः परेभ्य एव उषशब्दाकारस्य दीर्घविधानान्नात्र दीर्घः ।

मांनस्त्तनूनपात्त्प्रतिंयज्ञस्यधामं ॥ गोभिंर्व्वपावान्मधुनासम
ञ्जन्हिरंण्ण्यैश्श्चन्द्रीयंजतिप्प्रचेंताः ॥ ३७ ॥ ईडितोदेवैः ॥
ईडितोदेवैर्हरिंवाँ २॥ऽअभिष्टिराजुह्वानोहविषाशर्द्धमानः ॥
पुरन्दरोगोत्त्रभिद्वज्ज्रंबाहुरायांतुयज्ञमुपंनोजुषाणः ॥ ३८ ॥
जुषाणोबर्हिः ॥ जुषाणोबर्हिर्हरिंवान्नऽइन्द्रः प्प्राचीनꣳसीद
त्प्रदिशांपृथिव्याः ॥ उरुप्प्रथाः प्प्रथमानꣳस्योनमांदित्त्यैर
क्तंव्वसुभिंः सजोषाः ॥ ३९॥ इन्द्रन्दुरः । कवष्ष्योधावंमा

नावृषाणँऽस्यन्तुजनंयꣳसुपत्नीꣳ ॥ द्वारोदेवीरभितोविश्रयन्ताꣳसुवीरांव्वीरम्प्रथमानामहोभिꣳ ॥ ४० ॥ उषासानक्ता[1] । बृहतीबृहन्तम्पयस्वतीसुदुघेशूरमिन्द्रम् ॥ तन्तुन्ततम्पेशसा संवयन्तीदेवानान्देवँऽयजतꣳसुरुक्मे ॥ ४१ ॥ दैव्यामिमाना ॥ दैव्यामिमानामनुषꣳपुरुत्राहोताराविन्द्रम्प्रथमासुवाचा ॥ मूर्द्धन्यज्ञस्यमधुनादधानाप्प्राचीनञ्ज्योतिर्हविषावृधा[2]

---

[1] प्रथमानामहोभिः उपासा । अत्र "उपमहोभिः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन उप इत्ययं ह्रस्वो दीर्घमापद्यते महोभिः नक्त इम् इकार-एकारौकारनकारेभ्यः परश्चेत् । तेन महोभिः परस्य उपशब्दाकारस्य दीर्घाकारः । अत्र महोभिःशब्दात्पर उपशब्दो वर्तते । [2] प्राचीनञ्ज्योतिः । अत्र "स्वरयवहकपैश्च" इत्यनेनैतैरेवऽव्यवधाने समानपदे "ऋपरेभ्यो नकारो णकारं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन विधीयमानस्य णत्वस्यात्र

तꣳ ॥ ४२ ॥ तिस्रोदेवीः ॥ तिस्रोदेवीर्हविषाव्वर्द्धमानाऽइ
न्द्रंञ्जुषाणाजनयोनपत्नीꣳ ॥ अच्छिन्नन्तन्तुम्पयसासरस्व
तीडादेवीभारतीव्विश्वतूर्त्तिꣳ ॥ ४३ ॥ त्वष्टादधत् ॥ त्वष्टाद
धच्छुष्म्ममिन्द्रायव्वृष्ण्णेपाकोचिष्टुर्य्यशसेपुरूणि ॥ वृषाय
जन्व्वृषणम्भूरिरेतामूर्द्धन्यज्ञस्यसमनक्तुदेवान् ॥ ४४ ॥ व्वन
स्प्पतिरवसृष्टꣳ ॥ व्वनस्प्पतिरवसृष्टोनपाशैस्त्मन्यासमञ्ज

व्यवधानोक्तातिरिक्तचवर्गस्य व्यवधानेनाप्राप्तं णत्वं "शिलिसिवर्गमध्यमव्यवहितोऽपि°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन शकार-लकार-सकार-व्यवहितो मध्यमवर्गैश्चटतवर्गैर्व्यवहित ऋपरेभ्य उत्तरो नकारः प्रकृत्या भवति । इति णकारो निषिध्यते तच्छिष्यबुद्धिव्युत्पत्त्यर्थम् ।

ञ्छमितानदेवः ॥ इन्द्रस्यहृद्यैर्ज्जठरम्पृणानःस्वदातियज्ञम्मधुनाघृतेन ॥ ४५ ॥ स्तोकानामिन्दुम् ॥ स्तोकानामिन्दुम्प्रतिशूरऽइन्द्रो[1]वृषायमाणोवृषभस्तुराषाट् ॥ घृतप्रुषामनसामोदमानाःस्वाहादेवाऽअमृतामादयन्ताम् ॥ ४६ ॥ [११-५] आयातु ॥ आयात्विन्द्रोवसऽउपनऽइहस्तुतःसधमादस्तुशूरः ॥ वावृधानस्तविषीर्य्यस्यपूर्व्वीर्द्यौर्नक्षत्रमभिभूतिपुष्यात् ॥ ४७ ॥ आनः ॥ आनऽइन्द्रो

---

[1] वृषायमाणः । अत्र यकारे परे वृषशब्दाकारस्य ''अथोदारिथ''' (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

दूरादानऽआसादभिष्टिकृदवसेयासदुग्ग्रः ॥ ओजिष्ठेभिर्नृपति
र्व्वज्ज्रबाहुꣳसङ्गेसमत्त्सुतुर्व्वणि÷पृतन्न्यून् ॥ ४८ ॥ आन÷ ॥
आनऽइन्द्रोहरिभिर्य्यात्त्वच्छार्व्वाचीनोवसेराधसेच ॥ तिष्ठा
तिव्वज्ज्रीमघवाव्विरप्प्शीमँय्यज्ञमनुनोव्वाजसातौ ॥ ४९ ॥
त्रातारमिन्द्रम् ॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳहवेहवेसुहवꣳ
शूरमिन्द्रम् ॥ ह्वयामिशक्क्रम्पुरुहूतमिन्द्रꣳस्वस्त्तिनोमघवा
धात्त्विन्द्र÷ ॥ ५० ॥ इन्द्र÷सुत्रामा ॥ इन्द्र÷सुत्रामास्व

वाँ२॥ऽअवोभिःसुमृडीकोभवतुविश्ववेदाः ॥ बाधतान्द्वेषोऽ
अभयङ्कृणोतुसुवीर्य्यस्यपतयःस्याम ॥ ५१ ॥ तस्यव्वयम् ॥
तस्यव्वयꣳसुमतौयज्ञियस्यापिभद्रेसौमनसेस्याम ॥ ससुत्रा
मास्ववाँऽइन्द्रोऽअस्मेऽआराच्चिद्द्वेषःसनुतर्य्युयोतु ॥ ५२ ॥
आमन्द्रैः ॥ आमन्द्रैरिन्द्रहरिभिर्य्याहिमयूररोमभिः ॥
मात्वाकेचिन्नियमन्विन्नपाशिनोतिधन्वेवताँ२॥ऽइहि॥ ५३ ॥
एवेत् ॥ एवेदिन्द्रंवृषणंव्वज्ज्रबाहुंव्वसिष्ठासोऽअभ्यर्च्चन्त्य

कैँः ॥ सन॑स्तु॒तोव्वी॒रव॑द्धातु॒गोम॑द्ध्यू॒यम्पा॑तस्वा॒स्तिभि॒ःसदा॑नः
॥ ५४ ॥ [८-६] समि॑द्धोऽअ॒ग्निः ॥ समि॑द्धोऽअ॒ग्निर॑श्वि
नात॒प्तोघ॒र्म्मोव्वि॒राट्सु॒तः ॥ दु॒हेधे॒नुःसर॑स्वती॒सोम॑ꣳशु॒क्क्रमि॒
हेन्द्रि॒यम् ॥ ५५ ॥ त॒नू॒पाभि॒षजा॑ । सु॒ते॒श्विनो॒भासर॑स्वती ॥
म॒द्ध्वार॑जा॑ꣳसीन्द्रि॒यमिन्द्रा॑यप॒थिभि॑र्व्वहान् ॥ ५६ ॥ इन्द्रा॒
येन्दु॑म् ॥ इन्द्रा॒येन्दु॒ꣳसर॑स्वती॒नरा॒शꣳसे॑नन॒ग्नहु॑म् ॥ अधा॑
ताम॒श्विना॒मधु॑भेष॒जम्भि॒षजा॑सु॒ते ॥ ५७ ॥ आ॒जुह्वा॑ना॒सर॑

स्वती ॥ आ॒जुह्वा॑ना॒सर॑स्व॒ती॒न्द्रा॑येन्द्रि॒याणि॑वी॒र्य॑म् ॥ इडा॑
भि॒र॒श्विना॑वि॒षꣳसमू॒र्ज॒ꣳसꣳर॒यिन्द॑धुः ॥ ५८ ॥ अ॒श्विना॒न
मु॑चेः । सु॒तꣳसोम॑ꣳशु॒क्रम्प॑रि॒स्रुता॑ ॥ सर॑स्वती॒तमाभ॑रद्ब॒
र्हिषेन्द्रा॑य॒पात॑वे ॥५९॥ क॒व॒ष्यो॒न । व्यच॑स्वतीर॒श्विभ्या॒न्न
दु॒रो॒दिशः॑ ॥ इन्द्रो॒नरोद॑सीऽउ॒भेदु॒हेकामा॒न्त्सर॑स्वती ॥६०॥
उ॒पासा॒नक्त॑म् ॥ उ॒पासा॒नक्त॑मा॒श्विना॑दि॒वेन्द्र॑ꣳसा॒यमि॑न्द्रि॒
यैः ॥ स॒ञ्ज्ञा॒ना॒नेसु॒पेश॑सा॒सम॑ज्ञाते॒सर॑स्वत्या ॥६१॥ पा॒तन्नः॑ ॥

५३९

पातन्नोऽअश्विनादिवापाहिनक्तꣳसरस्वति ॥ दैव्याहोतारा
भिषजापातमिन्द्रꣳसचासुते ॥ ६२ ॥ तिस्रस्त्रेधा । सरस्वत्य
श्विनाभारतीडा ॥ तीव्रम्परिस्रुतासोममिन्द्रायसुषुवुम्मदम्
॥ ६३ ॥ अश्विनाभेषजम् ॥ अश्विनाभेषजम्मधुभेषजन्नꣳ
सरस्वती ॥ इन्द्रेत्त्वष्टायशꣳश्रियꣳरूपꣳरूपमधुꣳसुते ॥६४॥
ऋतुथेन्द्रः ॥ ऋतुथेन्द्रोवनस्प्पतिःशशमानःपरिस्रुता ॥
कीलालमश्विभ्याम्मधुदुहेधेनुःसरस्वती ॥ ६५ ॥ गोभिर्न्न ।

सोम॑मश्विना॒मास॑रेणपरि॒स्रुतां ॥ सम॑धात॒ꣳसर॑स्वत्या॒स्वाहे
न्द्रे॑सु॒तम्मधु॑ ॥ ६६ ॥ [१२-७] अ॒श्विना॑ह॒विः ॥ अ॒श्वि
ना॑ह॒विरि॑न्द्रि॒यन्न॑मु॒चेर्धि॒यासर॑स्वती ॥ आशु॒क्रमा॑सु॒राद्वसु॑म॒
घमिन्द्रा॑यजभ्रिरे ॥ ६७ ॥ यम॒श्विनां ॥ यम॒श्विना॒सरं
स्वतीह॒विषेन्द्र॒मव॑र्द्धयन् ॥ सबि॑भेदब॒लम्म॒घन्नमु॑चावासु॒रेस
चां ॥ ६८ ॥ तमिन्द्र॑म् ॥ तमिन्द्र॑म्प॒शव॒ꣳसचा॒श्विनो॒भासरं
स्वती ॥ दधा॑नाऽअ॒भ्य॑नूषतह॒विषा॑य॒ज्ञऽइ॑न्द्रि॒यैः ॥ ६९ ॥

यऽइन्द्रें ॥ यऽइन्द्रंऽइन्द्रियन्दधुःसंविताव्वरुंणोभगंः ॥ ससु
त्रामांहविष्पंतिर्य्यजंमानायसश्चत ॥७०॥ सविताव्वरुंणꣳ ॥
सविताव्वरुंणोदधद्यजंमानायदाशुषें ॥ आदंत्तनमुंचेर्व्वसुंसुत्रा
माबलंमिन्द्रियम् ॥ ७१ ॥ व्वरुंणꣳक्क्षत्रम् ॥ व्वरुंणꣳक्क्षत्रमिं
न्द्रियम्भगेंनसविताश्श्रियंम् ॥ सुत्रामायशंसाबलन्दधांनाय
ज्ञमांशत ॥ ७२ ॥ अश्विनागोभिंः ॥ अश्विनागोभिंरिन्द्रि
यमश्श्वेंभिर्व्वीर्य्यम्बलंम् ॥ हविषेन्द्रꣳसरंस्वतीयजंमानमवर्द्ध

यन् ॥ ७३ ॥ तानास॑त्त्या । सु॒पेश॑सा॒हिर॑ण्यवर्त्तनी॒नरा॑ ॥
सर॑स्वतीह॒विष्म॒तीन्द्र॒कर्म्म॑सुनोवत ॥ ७४ ॥ ताभि॒षजा॑ ।
सु॒कर्म्म॑णा॒सासु॒दुघा॒सर॑स्वती ॥ सवृ॑त्र॒हाश॒तक्क्र॑तु॒रिन्द्रा॑यदधु
रिन्द्रि॒यम् ॥ ७५ ॥ यु॒वꣳसु॒राम॑म् ॥ यु॒वꣳसु॒राम॑म
श्विना॒नमु॑चावासु॒रेसचा॑ ॥ वि॒पि॒पा॒नाःसर॑स्व॒तीन्द्र॒ङ्कर्म्म॑
स्वावत ॥ ७६ ॥ पु॒त्रमि॑वपि॒तरौ॑ ॥ पु॒त्रमि॑वपि॒तरा॑व॒
श्विनो॒भेन्द्रा॒वथुःकाव्यै॑र्द॒ꣳसना॑भिः ॥ यत्त्सु॒राम॒व्यपि॑बः॒श

॥२३१॥ चीभिꣳसरंस्वतीत्त्वामघवन्नभिष्णणक् ॥ ७७ ॥ यस्म्मिन्न
श्वांसꣳ॥ यस्म्मिन्नश्वांसऽऋषभासंऽउक्षणोंव्वशामेषाऽअंवसृ
ष्टासऽआहुंताꣳ ॥ कीलालपेसोमंपृष्ठायव्वेधसेंहृदामतिञ्जंनय
चारुंमग्ग्नयें ॥ ७८ ॥ अहांव्यग्ग्ने । हविरास्येतेस्रुचीवघृत
ञ्चम्म्वीवसोमं÷ ॥ व्वाजसनिꣳरयिमस्म्मेसुवीरंम्प्रशस्त्तन्धे
हियशसंम्बृहन्तंम् ॥ ७९ ॥ [१३-८] शतम् १२०० ॥ ॥२३१
अश्विनातेजंसा ॥ अश्विनातेजंसाचक्षुं÷प्प्राणेनसरंस्वतीव्वी

ऽर्य॒म् ॥ व्वा॒चेन्द्रो॒बले॒नेन्द्रा॑यदधु॒रिन्द्रि॒यम् ॥ ८० ॥ गोमं॑[1]
दू॒षुणांसत्त्या ॥ गोमंदू॒षुणांस॒त्त्याश्वां॑वद्यातम॒श्विना ॥ व्व॒र्त्तीं
रुं॑द्रानृ॒पाय्यं॑म् ॥ ८१ ॥ नयत्॒ ॥ नय॒त्त्परो॒नान्तं॑रऽआदु॒ध
र्षं॑हू॒षण्ण्वसू ॥ दु॒ःशꣳसो॒मर्त्यौं॑रि॒पुः ॥ ८२ ॥ तानं÷ ॥
ता॒नऽआवोंढम॒श्विना॒र॒यिम्पि॒शङ्गं॑सन्दृशम् ॥ धिष्ण्यां॑व्वरि
वो॒विदं॑म् ॥ ८३ ॥ पा॒व॒कानं÷ ॥ पा॒व॒कान॒ꣳसरं॑स्वती॒व्वाजें

---

[1] गोमदूपु णासत्या । अत्र समानपदत्वाभावेन णत्वाप्राप्तौ "निषण्णाय०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन णत्वस्य निपातः ।

भिर्व्वाजिनीवती ॥ यज्ञंव्वष्टुधियावसुः ॥ ८४ ॥ चोदयित्री
सूनृतानाम् ॥ चोदयित्रीसूनृतानाञ्चेतन्तीसुमतीनाम् ॥
यज्ञन्दधेसरस्वती ॥ ८५ ॥ महोऽअर्णः ॥ महोऽअर्णः
सरस्वतीप्प्रचेतयतिकेतुना ॥ धियोव्विश्वाव्विराजति ॥ ८६ ॥
इन्द्रायाहि । चित्रभानो[1]सुताऽइमेत्त्वायवः ॥ अण्वीभिस्त्त
नापूतासः ॥ ८७ ॥ इन्द्रायाहि । धियेषितोव्विप्प्रजूतः

---

[1] चित्रभानो । अत्र समानपदे "ऋपरेभ्यः" इत्यनेन भस्य व्यवधानेनाप्राप्तौ "स्वरयवहकपैश्च" इत्यनेन पवर्गव्यवधानेऽपि णत्वप्रतिप्रसवेन पुनर्णत्वप्राप्तौ "इन्द्राग्नी चित्रभानो°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९३ सू.) इत्यनेन निषिद्ध्यते ।

सु॒ताव॑तः ॥ उप॒ब्रह्मा॑णिवा॒घतः॑ ॥ ८८ ॥ इन्द्राया॑हि ॥
इन्द्राया॑हि॒तूतु॑जा॒न॒ऽउप॒ब्रह्मा॑णिहरिवः ॥ सु॒तेद॑धिष्व॒न॒श्च॒
नः॑ ॥ ८९ ॥ अ॒श्विना॑पिबताम् ॥ अ॒श्विना॑पिबता॒म्मधु॒सर॑
स्वत्या॒सजो॑षसा ॥ इन्द्रः॑सु॒त्रामा॑वृत्र॒हाजु॒षता॑ꣳसो॒म्म्यम्म
धु॑ ॥ ९० ॥ [११-९] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ पूर्वविंशतौ मंत्रसंख्या १२११ ॥

---

१ सुतावतः । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुत०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे सुतस्याकारस्य दीर्घः ।

इति श्रीवाजसनेयसंहितायां पूर्वविंशतिः समाप्ता ॥

अथ श्रीवाजसनेयसंहितोत्तरविंशतिप्रारम्भः ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ इमम्मे, समिद्धोऽअग्निरेकादशकौ, व्वसन्तेनऽऋतुना षड्, होतायक्षत्त्समिधाग्निन्द्वादश, श्विनौछागस्य सप्त, देवम्बर्हिश्चतुर्दश, षडेकषष्टिः [अ. २१ मं. ६१ अनु. ६] ॥ हरिःॐ ॥ इमम्मे । व्वरुणश्श्रुधीहवमद्याचमृडय ॥ त्वामवस्युराचके ॥ १ ॥ तत्त्वा । यामिब्रह्मणाव्वन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥ अहेडमानोव्वरुणेहबोद्ध्युरुशꣳसमानऽआयुःप्प्रमोषीः ॥ २ ॥

स्व

हरि. ॐ

त्वन्नः ॥ त्वन्नोऽअग्ग्नेव्वरुणस्यव्विद्वान्देवस्यहेडोऽअवयासि
सीष्ठाः ॥ यजिष्ठोव्वह्नितमःशोशुचानोव्विश्वाद्वेषांꣳसिप्रमुमु
ग्ध्यस्मत् ॥ ३ ॥ सत्त्वम् ॥ सत्त्वन्नोऽअग्ग्नेवमोभवोतीनेदि
ष्ठोऽअस्याऽउषसोव्युष्टौ ॥ अवयक्ष्वनोव्वरुणꣳरराणोव्वीहिमृ
डीकꣳसुहवोनऽएधि ॥ ४ ॥ महीमूषु । मा[2]तरꣳसुव्रतानामृत

---

१ अवयासिसीष्ठाः । अत्र "भाविभ्यः स षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन षत्वप्राप्तौ "पृथिविदिव्युपरिचर्षणिशकुनियासिभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे न षत्वम् । २ मातरसुव्रꣳतानाम् । वर्णे तु मात्रिके पूर्वे ह्यनुस्वारो द्विमात्रिकः । या. शि. । मात्रिके ह्रस्ववर्णपूर्वेऽनुस्वारो द्विमात्रिको दीर्घꣳइत्याकारको ज्ञेयः । अत्र "अनुस्वारो ह्रस्वपूर्वोऽध्यर्द्धमात्रा पूर्वा चार्धमात्रा" (शु. य. प्रा. ४ अ. १४८ सू.) इति लिङ्गम् ।

स्यपत्नीमवसेहुवेम ॥ तुविक्षत्रामजरन्तीमुरूचीꣳसुशर्म्मा
णमदितिꣴसुप्प्रणीतिम् ॥ ५ ॥ सुत्रामाणम्पृथिवीम् ॥ सुत्रा
माणम्पृथिवीन्द्यामनेहसꣴसुशर्म्माणमदितिꣴसुप्प्रणीतिम् ॥
दैवीन्नाव[1]ꣳस्वरित्रामनागसमस्रवन्तीमारुहेमास्वस्त्तये ॥ ६ ॥
सुनावमारुहेयम् ॥ सुनावमारुहेयमस्रवन्तीमनागसम् ॥
शतारित्रा[2]ꣳस्वस्त्तये ॥ ७ ॥ आनः ॥ आनोमित्रावरुणाघृ

१-२ संयोगाद्यश्च यो भवेत्। या. शि. । यत्र संयोगाद्यो मात्रिको द्विमात्रिको वा वर्णः सोऽपि ऋवर्णव्यञ्जनादिगं संयोगाद्यं वर्जयित्वा ह्रस्व एकमात्रिको भवति न तु गुरुभूतः । तत्र ह्रस्वोच्चारणप्रदर्शकं ꣳ इत्याकारकं चिह्नं ज्ञेयम् । दीर्घस्य ꣴ इत्याकारकं चिह्नम् ।

तैर्ग्गव्व्यूतिमुक्क्षतम् ॥ मद्ध्वारजाꣳसिसुक्क्रतू ॥ ८ ॥ प्रबाहवा ।
सिसृतञ्जीवसेनऽआनोगव्व्यूतिमुक्क्षतङ्घृतेन ॥ आमाजनेश्श्र
वयतँयुवानाश्श्रुतम्मेमित्रावरुणाहवेमा ॥ ९ ॥ शन्नः ॥
शन्नोभवन्तुव्वाजिनोहवेषुदेवतातामितद्द्रवःस्वर्क्काः ॥ जम्भय
न्तोहिंव्वृकꣳरक्क्षा[1]ꣳसिसनेम्म्यस्म्मद्युयवन्नमीवाः ॥ १० ॥
व्वाजेवाजेवत । व्वाजिनोनोधनेषुविप्प्राऽअमृताऽऋतज्ज्ञाः ॥

---

[1] रक्षाꣳसि । द्विमात्रे मात्रिकः स्यात् । या. शि. । यत्र द्विमात्रिकः पूर्ववर्णस्तत्र मात्रिको ह्रस्वोऽनुस्वारः ꣳ इत्याकारकः । अत्र "दीर्घादर्द्धमात्रा पूर्वा चाद्ध्यर्धा" (शु. य. प्रा. ४ अ. १४९ सू.) लिङ्गम् ।

शु. य.
संहि.
॥३॥

उ. वि.
अ.
॥ २१ ॥

अ॒स्यमद्ध्व॑÷पिबतमा॒दय॑द्ध्वन्तृ॒प्ताया॑तप॒थिभि॑र्द्देव॒यानै॑ः॥ ११ ॥
[११-१] समि॑द्धोऽअ॒ग्निः । स॒मिधा॒सुस॑मिद्धो॒
व्वरे॑ण्यः ॥ गा॒य॒त्रीच्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यन्त्र्यवि॒गौर्व्वयो॑दधुः
॥ १२ ॥ तनू॒नपा॒च्छुचि॑व्व्रतः ॥ तनू॒नपा॒च्छुचि॑व्व्रतस्त्तनू॒पा
श्च॒सर॑स्वती ॥ उ॒ष्णिहा॒च्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यन्दि॑त्य॒वाड्गौर्व्वयो॑
दधुः ॥ १३ ॥ इडा॑भिर॒ग्निः ॥ इडा॑भिर॒ग्निरी॒ड्यः सोमो॑
दे॒वोऽअम॑र्त्त्यः ॥ अ॒नु॒ष्टुप्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यम्पञ्चा॑वि॒गौर्व्वयो॑

॥ ३ ॥

दधुः ॥१४॥ सुब॒र्हिर॒ग्निः । पू॑ष॒ण्वान्त्स्ती॒र्ण्णब॑र्हि॒रम॑र्त्त्यः ॥
बृ॒ह॒तीच्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यन्त्रि॑व॒त्सोगौर्व्वयो॑दधुः ॥ १५ ॥ दुरो॑
दे॒वीः ॥ दुरो॑दे॒वीर्द्दिशो॑म॒हीर्ब्र॒ह्मादे॒वोबृह॒स्प्पतिः॑ ॥ प॒ङ्क्तिश्च्छ
न्द॑ऽइ॒हेन्द्रि॒यन्तु॑र्य्य॒वाड्ग्गौर्व्वयो॑दधुः ॥ १६ ॥ उ॒षेय॒ह्वी ॥
उ॒षेय॒ह्वीसु॒पेश॑सा॒व्विश्वे॑दे॒वाऽअम॑र्त्त्याः ॥ त्रि॒ष्टुप्प्छन्द॑ऽइ॒हेन्द्रि॒
यम्प॑ष्ठ॒वाड्ग्गौर्व्वयो॑दधुः ॥ १७ ॥ दैव्व्या॒होता॑रा । भि॒षजेन्द्रे॑
ण स॒युजा॑यु॒जा ॥ जग॑ती॒च्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यम॑न॒ड्वान्गौर्व्वयो॑दधुः

॥ १८ ॥ ति॒स्रऽइडा॑ ॥ ति॒स्रऽइ॒डा॒सर॑स्वती॒भार॑तीम॒रुतो॒
ब्विश॑÷ ॥ ब्वि॒राट्छन्द॑ऽइ॒हेन्द्रि॒यन्धे॒नुर्ग्गौर्न्नब्वयो॑दधुꣳ ॥ १९ ॥
त्वष्टा॑तु॒रीप॑÷ ॥ त्वष्टा॑तु॒रीपो॒ऽअद्भु॑तऽइन्द्रा॒ग्नीपु॑ष्टि॒वर्द्ध॑ना ॥
द्विप॑दा॒च्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यमु॒क्षागौर्न्नब्वयो॑दधुꣳ ॥ २० ॥ श॒मि॒
तान॑÷ ॥ श॒मि॒ता॒नो॒ब्व॒नस्प्पति॑÷सवि॒ताप्प्र॑सु॒वन्भग॑म् ॥ कु॒कु
प्छन्द॑ऽइ॒हेन्द्रि॒यंब्व॒शाब्वे॒हद्वयो॑दधुꣳ ॥ २१ ॥ स्वाहा॑य॒ज्ञम् ॥ ॥ ४ ॥
स्वाहा॑य॒ज्ञंब्वरु॑णꣳसु॒क्षत्रो॑भे॒षजङ्क॑रत् ॥ अति॑च्छन्दाऽइन्द्रि॒

यंबृहद्दुपभोगौर्व्वयोदधुः ॥ २२ ॥ [११-२] व्वसन्तेनंऽऋ
तुनां । देवाव्वसंवस्त्रिवृतांस्त्तुताः ॥ रथन्तरेणतेजंसाहविरि
न्द्रेव्वयोदधुः ॥ २३ ॥ ग्रीष्म्मेणंऽऋतुनां । देवारुद्राःपंञ्च
दशेस्त्तुताः ॥ बृहतायशंसाबलंꣳहविरिन्द्रेव्वयोदधुः ॥२४॥
व्वर्षाभिर्ऋतुनां । दित्त्यास्त्तोमेसप्तदशेस्त्तुताः ॥ वैरूपेणं
व्विशौजंसाहविरिन्द्रेव्वयोदधुः ॥ २५ ॥ शारदेनंऽऋतुनां ।
देवाऽएकविंꣳशऽऋभवंस्त्तुताः ॥ वैराजेनंश्श्रियाश्श्रियंꣳहवि

रिन्द्रेव्वयोदधुꣳ ॥ २६ ॥ हेमन्तेनऽऋतुना । देवास्त्रिणवेमरुत
स्त्तुताः ॥ बलैनशक्क्वरीꣳसहोहविरिन्द्रेव्वयोदधुꣳ ॥२७॥ शैशि
रेणऽऋतुना । देवास्त्रयस्त्रिꣳशेमृतास्त्तुताः ॥ सत्त्येनरेवतीꣳक्क्ष
त्रꣳहविरिन्द्रेव्वयोदधुꣳ ॥२८॥ [६-३] होतायक्क्षत् । होताय
क्क्षत्त्समिधाग्निमिडस्पदेश्विनेन्द्रꣳसरस्वतीमजोधूम्म्रोनगो
धूमैꣳकुवलैर्भेषजम्मधुशष्पैर्न्नतेजऽइन्द्रियम्पयꣳसोमःपरि
स्रुताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ २९ ॥ होता[1]यक्क्षत्त

---

[1] पादादौ च पदादौ च संयोगावग्रहेषु यः । जशब्द इति विज्ञेयो योऽन्यः स य इति स्मृतः । या. शि. । अत्र पदादौ यकारस्य सत्त्वाज्जकारो च्चारणम् ।

नूनपात्त्सरस्वतीम् ॥ होतायक्षत्तनूनपात्त्सरस्वतीमविम्मे
षोनभेषजम्पथामधुमताभरन्नश्विनेन्द्रायवी[1]र्य्यम्बदरैरुपवा
काभिर्भेषजन्तोक्मंभिःपयःसोमःपरिस्रुताघृतम्मधुव्य
न्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३० ॥ होतायक्षन्नराशꣳसन्न
नग्नहुम्पतिꣳसुरयाभेषजम्मेषःसरस्वतीभिषग्ग्रथोनचन्द्र्य
श्विनोर्व्वपाऽइन्द्रस्यवीर्य्यम्बदरैरुपवाकाभिर्भेषजन्तोक्मंभिः
पयःसोमःपरिस्रुताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३१ ॥

---

[1] अत्र रकारयकारयोः संयोगाज्जकारोच्चारणम् । एवं होतर्य्यजेत्यादौ ।

॥ ६ ॥

॥ २१ ॥

होतायक्षदिडेडितः ॥ होतायक्षदिडेडितऽआजुह्वानꣳसर
स्वतीमिन्द्रम्बलेनवर्द्धयन्नृषभेणगवेन्द्रियमश्विनेन्द्रायभेषजँ
ऽयवैःकर्कन्धुभिर्म्मधुंलाजैर्न्नमासरम्पयꣳसोमःपरिस्रुताघृत
म्मधुव्यन्त्वाज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३२ ॥ होतायक्षद्बर्हि
रूर्णम्म्रदाꣳ ॥ होतायक्षद्बर्हिरूर्णम्म्रदाभिषङ्ङ्नासत्त्या
भिषजाश्विनाश्वाशिशुमतीभिषग्धेनुःसरस्वतीभिषग्दुहऽइ
न्द्रायभेषजम्पयꣳसोमःपरिस्रुताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्यस्यहोत

॥ ६ ॥

र्यज॑ ॥ ३३ ॥ होता॑यक्ष॒द्दुरो॒दिशः॑ । क॒व॒ष्यो॒नव्यच॑स्व
तीर॒श्विभ्या॒न्नदुरो॒दिश॒ऽइन्द्रो॒नरो॑द॑सी॒दु॒घे॑दु॒हेधे॒नुःसर॑स्वत्य॒
श्विनेन्द्रा॑यभेष॒जꣳशु॒क्रन्नज्योति॑रिन्द्रि॒यम्पय॒ꣳसोम॑ःपरि॒स्रु
ता॑घृ॒तम्मधु॒व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्यज॑ ॥ ३४ ॥ होता॑यक्ष
त्सु॒पेश॑सो॒षे । नक्त॒न्दिवा॒श्विना॒सम॑ञ्जा॒तेसर॑स्वत्या॒त्त्विषि॒मि
न्द्रे॒नभे॑ष॒जꣳश्ये॒नोनरज॑साहृ॒दा॒श्रि॒यानमा॒सर॒म्पय॒ꣳसोम॑ः
प॒रि॒स्रुता॑घृ॒तम्मधु॒व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्यज॑ ॥ ३५ ॥ होता॑य

क्ष॒द्दैव्या॒होता॑रा । भि॒षजा॒श्विनेन्द्र॒न्नजागृ॑वि॒दि॒वा॒नक्त॒न्नभे
ष॒जैः शू॒षꣳसर॑स्वतीभि॒षक्सीसे॑नदु॒हऽइन्द्रि॒यम्पय॒ꣳसोम॑÷परि॒
स्रुता॑घृ॒तम्मधु॒व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ३६ ॥ होता॑यक्ष
त्ति॒स्रोदे॒वीः ॥ होता॑यक्षत्ति॒स्रोदे॒वीर्न्नभे॑ष॒जन्त्रय॑स्त्रि॒धात॑
वो॒पसो॑रू॒पमिन्द्रे॑हिर॒ण्यय॑म॒श्विनेडा॒नभार॑तीवा॒चासर॑स्वती॒
मह॒ऽइन्द्राय॑दु॒हऽइन्द्रि॒यम्पय॒ꣳसोम॑÷परि॒स्रुता॑घृ॒तम्मधु॒व्य
न्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ३७ ॥ होता॑यक्षत्सु॒रेत॑सम्

॥ ७ ॥

षभम् ॥ होतायक्षत्सुरेतसमृषभन्नर्य्यापसन्त्वष्टारमिन्द्र मश्विनाभिषजन्नसरस्वतीमोजोनजूतिरिन्द्रियंवृकोनरभसो भिषग्ग्यशꣳसुरयाभेषजꣳश्रियानमासरम्पयꣳसोम÷परिस्रु तांघृतम्मधुव्यन्त्वाज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३८ ॥ होतायक्षद्व नस्पतिꣳशमितारम् ॥ होतायक्षद्वनस्पतिꣳशमितारꣳश तक्क्रतुम्भीमन्नमन्न्युꣳ[1]राजानंव्याग्घ्रन्नमसाश्विनाभामꣳसर

---

[1] "वर्णे तु मात्रिके पूर्वे ह्यनुस्वारो द्विमात्रिकः" या. शि.। मात्रिके (ह्रस्ववर्णपूर्वे) अनुस्वारो द्विमात्रिकः ꣳ इत्याकारको दीर्घो ज्ञेयो लेख्यश्च। अत्र अनुस्वारो ह्रस्वपूर्वोऽध्यर्द्धमात्रा पूर्वा चार्धमात्रा (शु. य. प्रा. ४ अ. १४८ सू.) इत्यनेन चोक्तम्। अत्र मन्युं राजानम् इत्यत्रानुस्वारस्य ह्रस्ववर्णपूर्वत्वं वर्तते।

स्वतीभिषगिन्द्रायदुहऽइन्द्रियम्पयꣳसोमःपरिस्रुताघृतम्मधु
व्यन्त्वाज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३९ ॥ होतायक्षदग्निꣳस्वाहा ॥
होतायक्षदग्निꣳस्वाहाज्यस्यस्तोकानाꣳस्वाहामेदसाम्पृथ
क्स्वाहाछागमश्विभ्याꣳस्वाहामेषꣳसरस्वत्यैस्वाहऽऋषभ
मिन्द्रायसिꣳहायसहसऽइन्द्रियꣳस्वाहाग्निन्नभेषजꣳस्वाहा
सोममिन्द्रियꣳस्वाहेन्द्रꣳसुत्रामाणꣳसवितारंव्वरुणम्भिषजा
म्पतिꣳस्वाहाव्वनस्पतिम्प्रियम्पाथोनभेषजꣳस्वाहादेवाऽआ

ज्यपाजुषाणोऽअग्निर्भैषजम्पयःसोमःपरिस्रुताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्यस्यहोतर्यज ॥४०॥ [१२-४] होतायक्षदश्विनौ छागस्य। वपायामेदसोजुषेतां[1]ꣳहविर्होतर्यज ॥ होतायक्षत्सरस्वतीम्मेषस्यवपायामेदसोजुषतांꣳहविर्होतर्यज ॥ होतायक्षदिन्द्रमृषभस्यवपायामेदसोजुषतांꣳहविर्होतर्यज ॥४१॥ होतायक्षदश्विनौसरस्वतीम् ॥ होतायक्षदश्विनौसर

---

१ "द्विमात्रिके मात्रिकः स्यात्" या. शि.। यत्र द्विमात्रिकः पूर्ववर्णः (दीर्घस्वरः) तत्रानुस्वारो ह्रस्वः ꣳ इत्याकारको ज्ञेयो लेख्य उच्चारणीयश्च। अत्र "दीर्घादर्द्धमात्रा पूर्वा चाद्ध्यर्धा" (शु. य. प्रा. ४ अ. १४९ सू.) प्रमाणम्। अत्र "जुषतां ꣳ हविः" इति पदे दीर्घवर्णपूर्वोऽनुस्वारो वर्तते।

स्वती॒मिन्द्र॑ꣳ सु॒त्रामा॑णमि॒मे सोमा॑ः सु॒रामा॑ण॒श्च्छागै॒र्न्न मे॒षैर्ऋ॑ष॒भैः सु॒ताः शष्पै॒र्न्न तोक्म॑भिर्ला॒जैर्म्मह॑स्वन्तो॒ मदा॒ मास॑रेण॒ प॑रि[1]ष्कृताः शु॒क्राः पय॑स्वन्तो॒मृता॒ः प्रस्थि॑ता वो॒ मधु॒श्च्युत॒स्ता॒नश्वि॑ना॒ सर॑स्वती॒न्द्रः सु॒त्रामा॑ वृत्र॒हा जु॒षन्ता॑ꣳ सो॒म्म्यम्मधु॒ पिब॑न्तु॒ मद॑न्तु॒ व्यन्तु॒ होत॒र्य्यज॑ ॥४२॥ होता॑ यक्षद॒श्विनौ॒ छाग॑स्य । ह॒विष॒ऽआत्ता॑म॒द्य म॑ध्य॒तो मेद॒ऽउद्भृ॑तम्पु॒रा द्वेषो॑भ्यः पु॒रा पौरु॑षेय्या

---

[1] परिष्कृता । अत्र “परिकृते पकारेण” (शु. य. प्रा. ३ अ. ५३ सू.) इत्यनेन परिपदं कृते परे पकारेण व्यवधीयते । ततोऽत्र “ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः” (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वं प्राप्त परञ्च “ऋवर्णे च” (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन कृतघटितर्कारे परे द्वित्वस्य निषेधात् द्वित्वं न ।

गृभोघस्त्तान्नूनङ्क्षासेऽअज्ज्राणाँय्यवसप्प्रथमानाᳫंसुमत्क्षरा
णाᳫंशतरुद्द्रियाणामग्निष्ष्वात्तानाम्पी[1]वोपवसनानाम्पार्श्व
तःश्रोणितःशितामतऽउत्सादतोङ्गादङ्गादवत्तानाङ्करतऽए
वाश्विनाजुषेताᳫंहविर्होतर्य्यज ॥ ४३ ॥ होतायक्ष
त्सरस्वतीम्मेषस्य । हविषऽआवयदद्यमध्यतोमेदऽउद्भृत
म्पुराद्द्वेषोऽभ्यःपुरापौरुषेय्यागृभोघसन्नूनङ्क्षासेऽअज्ज्राणाँय्य
वसप्प्रथमानाᳫंसुमत्क्षराणाᳫंशतरुद्द्रियाणामग्निष्ष्वात्ता

---

[1] पीवः उपवसनानाम् इत्यत्र "उपवसने पीवः" (शु. य. प्रा. ३ अ. १४ सू.) इत्यनेन उपवसने परे विसर्जनीयस्य लोपे "उवर्ण ओकारम्"

ना॒म्पीवो॑पवसनाना॒म्पा॒र्श्व॒तः¹श्रो॑णि॒तः शि॑ता॒मु॒तऽउ॑त्त्सा॒द॒तो
ङ्गा॑दङ्गा॒दव॑त्ताना॒ङ्कर॑दे॒वꣳसर॑स्वतीजु॒षता॑ꣳह॒विर्हो॑त॒ऽर्यज॑
॥ ४४ ॥ होता॑यक्ष॒दिन्द्र॑मृ॒ष॒भस्य॑ । ह॒विष॒ऽआव॑यद॒द्यम॑ध्य
तो॒मेद॒ऽउद्भृ॑तम्पु॒राद्वेषो॑ऽभ्यःपु॒रापौरु॑षेय्यागृ॒भोघस॑न्नू॒नङ्घा॒सेऽ
अ॑ज्ज्रा॒णा॒ꣳयव॑सप्प्रथमानाꣳसु॒मत्क्ष॑राणाꣳशत॒रु॒द्द्रिया॑णा
म॒ग्निष्ष्वा॒त्ताना॒म्पीवो॑पवसनाना॒म्पा॒र्श्व॒तःश्रो॑णि॒तःशि॑ताम॒ ॥ १० ॥

(शु. य. प्रा. ४ अ. ५३ सू.) इति गुणे रूपं भवति ।

[1] अत्र स्वरात्संयोगादिर्द्विरुच्यते इति सूत्रेण शकारस्य द्वित्वे प्राप्तेऽपि "नास्वरपूर्वा०" इति सूत्रस्य वृत्तौ विसर्जनीयाद्व्यञ्जनपरस्य द्वित्वञ्चेत्स्पर्शवर्णस्यैवेति नियमात्स्पर्शातिरिक्तशकारस्य द्वित्वं न भवति । तेन न द्वित्वम् ।

तऽउ॑त्त्सादु॒तोज्ञा॑दज्ञा॒दव॑त्ताना॒ङ्कर॑दे॒वमिन्द्रौ॑जु॒षता॑ᳪंह॒विर्हौ॑
त॒र्य्यज॑ ॥ ४५ ॥ होता॑यक्क्ष॒द्व॒न॒स्प्पति॑म॒भि। हिपि॒ष्टत॑मया॒
रभि॑ष्ठयारश॒नयाधि॑त ॥ यत्रा॒श्विनो॒श्च्छाग॑स्यह॒विष॑ःप्प्रि॒या
धामा॑नि॒यत्र॒सर॑स्वत्त्या॒मेषस्य॑ह॒विष॑ःप्प्रि॒याधामा॑नि॒यत्रेन्द्र॑स्य
ऽऋष॒भस्य॑ह॒विष॑ःप्प्रि॒याधामा॑नि॒यत्रा॒ग्नेःप्प्रि॒याधामा॑नि॒यत्र॒
सोम॑स्यप्प्रि॒याधामा॑नि॒यत्रेन्द्र॑स्यसु॒त्राम्म्ण॑ःप्प्रि॒याधामा॑नि॒यत्र॑
सवि॒तुःप्प्रि॒याधामा॑नि॒यत्र॒व्वरु॑णस्यप्प्रि॒याधामा॑नि॒यत्र॒व्वन॒स्प्प

तेꣳप्प्रियापाथाꣳसियत्रदेवानामाज्ज्यपानाम्प्प्रियाधामानिय
त्राग्ग्नेर्होतुःप्प्रियाधामानितत्रैतान्प्रस्तुत्त्यैवोपस्तुत्त्यैवोपाव
स्रक्षद्द्रभीयसऽइवकृत्त्वीकरन्देवन्देवोव्वनस्प्पतिर्ज्जुषताꣳहवि
र्होतर्य्यज॥४६॥होतायक्षदग्ग्नि[1]ꣳस्विष्ट्टकृतम्॥होतायक्षद
ग्ग्निꣳस्विष्ट्टकृतमयाडग्ग्निरश्श्विनोश्च्छागस्यहविषःप्प्रियाधा
मान्न्ययाट्सरस्वत्त्यामेषस्यहविषःप्प्रियाधामान्न्ययाडिन्द्रस्यऽ

---

[1] “संयोगाद्यश्च यो भवेत्” या. शि. । यद्यनुस्वारस्य पूर्वो वर्णो दीर्घो वा ह्रस्वः संयोगाद्यश्चेत्तदाऽनुस्वारो मात्रिकोꣳइत्याकारको ह्रस्वो ज्ञेयो लेख्य उच्चारणीयश्च सर्वत्र । परञ्च यत्र संयोगाद्य ऋवर्णव्यञ्जनादिगो दीर्घो वा ह्रस्वो वर्णस्तत्र तु ꣴ इत्याकारकोऽनुस्वारो दीर्घो ज्ञेयो बोद्धव्यः । यथा देवानां हृदयेन ।

ऋषभस्यहविषःप्प्रियाधामान्न्ययाडग्ग्नेःप्प्रियाधामान्न्ययाट्सोमस्यप्प्रियाधामान्न्ययाडिन्द्रस्यसुत्राम्म्णःप्प्रियाधामान्न्ययाट्सवितुःप्प्रियाधामान्न्ययाड्वरुणस्यप्प्रियाधामान्न्ययाड्वनस्प्पतेःप्प्रियापाथाꣳस्ययाड्देवानामाज्ज्यपानाम्प्प्रियाधामानियक्षदग्ग्नेर्होतुःप्प्रियाधामानियक्षत्स्वम्महिमानमायजतामेज्ज्याऽइषःकृणोतुसोऽअध्वराजातवेदाजुषताꣳहविर्होतर्यज ॥४७॥ [७-५] देवम्बर्हिः[1]। सरस्वतीसुदेवमिन्द्रेऽअश्विना ॥

---

[1] रकारहकारयोगेऽत्र करिण्यादीनां पंचस्वरभक्तीनां मध्ये "करिणी रहयोर्योगे" (या. शि.) इत्यनेन करिणी स्वरभक्तिर्ज्ञेया । एवं सर्वत्र ।

तेजोनचक्षुरक्ष्योर्बर्हिषादधुरिन्द्रियंव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्यन्तु
यज ॥ ४८ ॥ देवीर्द्वारः ॥ देवीर्द्वारोऽअश्विनाभिषजे
न्द्रंसरस्वती ॥ प्राणन्नवीर्य्यन्नसिद्वारोदधुरिन्द्रियंव्वसुवनेव्वसु
धेयस्यव्यन्तुयज ॥ ४९ ॥ देवीऽउषासौ ॥ देवीऽउषासाव
श्विनासुत्रामेन्द्रंसरस्वती ॥ बलन्नव्वाचमास्यऽउषाभ्यान्दधुरि
न्द्रियंव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्यन्तुयज ॥ ५० ॥ देवीजोष्ट्री ॥ ॥ १२ ॥
२८ देवीजोष्ट्रीसरस्वत्त्यश्विनेन्द्रमवर्द्धयन् ॥ श्रोत्रन्नकर्ण्णयोर्य्य

शोजोष्ट्रीँब्भ्यान्दधुरिन्द्रियंव्वसुवनेव्वसुधेयंस्यब्व्यन्तुयज ॥५१॥
देवीऽऊर्ज्जाहुती ॥ देवीऽऊर्ज्जाहुतीदुघेसुदुघेन्द्रेसरस्वत्त्यश्वि
नांभिषजावतः ॥ शुक्रन्नज्ज्योतिस्त्तनयोराहुतीधत्तऽइन्द्रियं
व्वंसुवनेव्वसुधेयंस्यब्व्यन्तुयज ॥ ५२ ॥ देवादेवानांम् ॥ देवा
देवानांम्भिषजाहोताराविन्द्रमश्विना ॥ व्वषट्कारैःसरस्वती
त्त्विषिन्नहृदयेमतिꣳहोतृंब्भ्यान्दधुरिन्द्रियंव्वसुवनेव्वसुधेयंस्य
ब्व्यन्तुयज ॥ ५३ ॥ देवीस्तिस्रः ॥ देवीस्तिस्रस्तिस्रोदे

धीर॒श्विने॒डासर॑स्वती ॥ शू॒षन्नम॒द्ध्येनाऽभ्या॒मिन्द्रा॑यदधुरिन्द्रि॒
यं॑व्व॑सु॒वने॑व्वसु॒धेय॑स्यव्व्यन्तु॒यज॑ ॥ ५४ ॥ दे॒वऽइन्द्रः॑ ॥ दे॒वऽ
इन्द्रो॒नरा॒शꣳस॑स्त्रिवरू॒थःसर॑स्वत्या॒श्विभ्या॑मीयते॒रथः॑ ॥ रेतो॒
नरू॒पम॒मृतं॑ज॒नित्र॒मिन्द्रा॑य॒त्वष्टा॒दध॑दिन्द्रि॒याणि॑व्वसु॒वने॑व्वसु
धेय॑स्यव्व्यन्तु॒यज॑ ॥ ५५ ॥ दे॒वोदे॒वैः ॥ दे॒वोदे॒वैर्व्वन॒स्पति॒
र्हिर॑ण्यपर्णोऽअ॒श्विभ्या॒ꣳसर॑स्वत्यासुपि॒प्प॒लऽइन्द्रा॑यपच्य
ते॒मधु॑ ॥ ओजो॒नजू॒तिर्ऋ॑ष॒भोनभामं॒व्वन॒स्पति॑र्नो॒दध॑दिन्द्रि

याणि॑व्वसु॒वनै॑व्वसु॒धेय॑स्यव्यन्तु॒यज॑ ॥ ५६ ॥ दे॒वम्ब॒र्हिः ॥
दे॒वम्ब॒र्हिर्व्वारि॑तीनामद्ध्व॒रेस्त्ती॒र्ण्णम॒श्विभ्या॒मूर्ण्ण॑म्म्रदा॒ःसर॑स्व
त्त्या॒स्यो॒नमि॑न्द्रते॒सद॑ः ॥ ई॒शायै॑म॒न्युꣳराजा॑नम्ब॒र्हिषा॑दधु
रि॒न्द्रि॒यं॑व्वसु॒वनै॑व्वसु॒धेय॑स्यव्यन्तु॒यज॑ ॥ ५७ ॥ दे॒वोऽअ॒ग्निः ।
स्वि॑ष्ट॒कृद्दे॒वान्य॑क्षद्यथाय॒थꣳहोता॑रा॒विन्द्र॑म॒श्विना॑व्वा॒चाव्वा
च॒ꣳसर॑स्वतीम॒ग्निꣳसोम॑ꣳस्विष्ट॒कृत्स्वि॑ष्ट॒ऽइन्द्र॑ःसु॒त्रामा॑सवि॒
ता॒व्वरु॑णोभि॒षगि॒ष्टोदे॒वोव्वन॒स्प्पति॒ःस्वि॒ष्टादे॒वाऽआ॑ज्य॒पाःस्वि॑

ष्टोऽअग्निरग्निनाहोताहोत्रेस्विष्टकृद्यशोनदधदिन्द्रियमूर्ज्जम
पचितिꣳस्वधांव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्व्यन्तुयज ॥५८॥ अग्निमद्य ।
होतारमवृणीतायँय्यजमानᳵपचन्पक्तीᳵपचन्पुरोडाशान्ब
ध्नन्नश्विब्भ्याञ्छागꣳसरस्वत्यैमेषमिन्द्रायऽऋषभꣳसुन्वन्न
श्विब्भ्याꣳसरस्वत्याऽइन्द्रायसुत्राम्णेसुरासोमान्त्सूपस्थाऽ
अद्य ॥५९॥ सूपस्थाऽअद्य । देवोव्वनस्पतिरभवदश्विब्भ्या
ञ्छागेनसरस्वत्यैमेषेणेन्द्रायऽऋषभेणाक्षँस्तान्मेदस्तᳵप्र

॥१४।

ति॑पच॒तागृ॑भीष॒तावी॑वृधन्तपु॒रो॒डाशै॒रपु॒रश्विना॒सर॑स्व॒तीन्द्र॑÷
सु॒त्रामा॑सु॒रासो॒माँस्त्वाम॒द्य ॥ ६० ॥ त्वाम॒द्य ॥ त्वाम॒द्यऽ
ऋ॑षऽआर्षे॑यऽऋषी॑णान्नपाद्वृणी॑ता॒यँय्यज॑मानोब॒हुब्भ्य॒ऽआ
स॑ङ्गतेब्भ्य॒ऽएषमे॑दे॒वेषु॒व्वसु॒वार्य्या॑यक्ष्यत॒ऽइति॒तायादे॒वादे॑व॒
दाना॒न्न्यदु॒स्तान्न्य॑स्म्मा॒ऽआच॒शास्वाच॑गु॒रस्वेषि॒तश्च॑होत॒रसि॑
भद्र॒वाच्च्या॑य॒प्प्रेषि॑तो॒मानु॑षःसू॒क्क्तवा॒काय॑सू॒क्क्ताब्रू॑हि ॥ ६१ ॥
[१४-६]इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामेकविंशोऽध्यायः ॥२१॥

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ तेजोसिपंचा, त्रयऽएका, हिङ्कारायद्वे, तत्त्सवितुर्द्दश, विभूर्म्मात्रैका, कायद्वे, ऽआब्रह्मँस्त्रयोदश, शेषादेकैको, नविꣳशतिश्चतुस्त्रिꣳशत् [अ. २२ मं. ३४ अनु. १९] ॥ हरिः ॐ ॥

तेजोसि ॥ तेजोसिशुक्क्रममृतमायुष्प्पा[१]ऽआयुर्म्मेपाहि ॥ देवस्यंत्त्वासवितुःप्प्रंसवेश्विनोर्ब्बाहुब्भ्याम्पूष्ण्णोहस्त्ताब्भ्यामादं

---

[१] आयुष्प्पा "समानपदे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन एकस्मिन्पदे यो विसर्गः तस्य विसर्जनीयस्य ककारपकारयोः परे यथायोगं सकारः पकारश्चैकपदे भवतः। इति पकारे कृते "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति पकारस्य द्वित्वम्।

दे ॥ १ ॥ इ॒माम॑गृब्भ्णन् ॥ इ॒माम॑गृब्भ्णन्न्र॒श॒नामृ॒तस्य॒पूर्व्व॒ऽ
आयु॑षिवि॒दथे॑षुक॒व्व्या ॥ सानो॑ऽअ॒स्म्मिन्त्सु॒तऽआब॑भूवऽऋ॒
तस्य॒साम॑न्त्स॒रमा॒रप॑न्ती ॥ २ ॥ अ॒भि॒धाऽअ॑सि ॥ अ॒भि॒धाऽ
अ॑सि॒भुव॑नमसिय॒न्तासि॑ध॒र्त्ता ॥ सत्त्वम॒ग्निं॑वैश्वान॒रꣳ॑सप्प्र॑थ
सङ्गच्छस्वाहा॑कृतꣳ ॥ ३ ॥ स्व॒गात्त्वा॑ । दे॒वेब्भ्य॑÷प्प्र॒जाप॑त
ये॒ब्रह्म॒न्नश्व॑म्भ॒न्त्स्यामि॑दे॒वेब्भ्य॑÷प्प्र॒जाप॑तये॒तेन॑राद्ध्यासम् ॥
तम्ब॑धानदे॒वेब्भ्य॑÷प्प्र॒जाप॑तये॒तेन॑राद्ध्नु॒हि ॥ ४ ॥ प्र॒जाप॑तये

त्त्वा ॥ प्रजापतयेत्त्वाजुष्टम्प्रोक्षामीन्द्राग्निब्भ्यान्त्वाजुष्टम्प्रो
क्षामिव्वायवेत्त्वाजुष्टम्प्रोक्षामिविश्श्वेब्भ्यस्त्वादेवेब्भ्योजुष्ट
म्प्रोक्षामिसर्व्वेब्भ्यस्त्वादेवेब्भ्योजुष्टम्प्रोक्षामि ॥ योऽअर्व्व
न्तञ्जिघाꣳसतितमब्भ्यमीतिव्वरुणः ॥ परोमर्त्तःपरःश्श्वा ॥५॥
[५-१] अग्नयेस्वाहा ॥ अग्नयेस्वाहासोमायस्वाहापाम्मो
दायस्वाहासवित्रेस्वाहाव्वायवेस्वाहाव्विष्णवेस्वाहेन्द्रायस्वाहा ॥ १६ ॥
बृहस्प्पतयेस्वाहामित्रायस्वाहाव्वरुणायस्वाहा ॥ ६ ॥ [१-२]

---

१ अत्र द्वयोस्तु स्वरयोर्मध्ये सन्धिर्यत्र न दृश्यते विवृत्तिस्तत्र विज्ञेया । (या. शि.) तेमात्रोकाराकारयोः पूर्वरूपकारकः सन्धिर्न भवति ।

हि॒ङ्का॒राय॒स्वाहा॑ ॥ हि॒ङ्का॒राय॒स्वाहा॒हिङ्कृ॑ताय॒स्वाहा॒क्क्रन्दते॒
स्वाहा॑वक्क्र॒न्दाय॒स्वाहा॒प्प्रोथ॑ते॒स्वाहा॑प्प्रप्प्रो॒थाय॒स्वाहा॑ग॒न्धाय॒
स्वाहा॑ग्घ्रा॒ताय॒स्वाहा॒निवि॑ष्टाय॒स्वाहोप॑विष्टाय॒स्वाहा॒सन्दि॑ताय॒
स्वाहा॒व्वल्ग॑ते॒स्वाहासी॑नाय॒स्वाहा॒शया॑नाय॒स्वाहा॒स्वप॑ते॒स्वाहा॒
जाग्र॑ते॒स्वाहा॒कूज॑ते॒स्वाहा॒प्प्रबु॑द्धाय॒स्वाहा॑व्वि॒जृम्भ॑माणाय॒स्वा
हा॒व्विचृ॑ताय॒स्वाहा॒सꣳहा॑नाय॒स्वाहोप॑स्थिताय॒स्वाहाय॑नाय॒
स्वाहा॒प्प्राय॑णाय॒स्वाहा॑ ॥ ७ ॥ [1]य॒तेस्वाहा॑ ॥ य॒तेस्वाहा॒

---

[1] अत्र यकारस्य पादादौ सत्वाज्जकारोच्चारणम् ।

धावतेस्वाहोद्द्रावायस्वाहोद्द्रुतायस्वाहाशूकारायस्वाहाशूकृता
॥ १७ ॥ यस्वाहानि[1]षण्णायस्वाहोत्त्थितायस्वाहाजवायस्वाहाबलाय
स्वाहाव्विवर्त्तमानायस्वाहाव्विवृत्तायस्वाहाव्विधून्वानायस्वाहा
व्विधूतायस्वाहाशुश्रूषमाणायस्वाहाशृण्वतेस्वाहेक्क्षमाणाय
स्वाहेक्क्षितायस्वाहाव्वीक्क्षितायस्वाहानिमेषायस्वाहायदत्ति
तस्मैस्वाहायत्त्पिबतितस्मैस्वाहायन्मूत्रङ्करोतितस्मैस्वा ॥ १७ ॥

---

[1] निषण्णाय। अत्र द्वयोर्नकारयोर्णत्वं निपात्यते। प्रथमस्य "तवर्गे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९४ सू.) इत्यनेन तवर्गस्य व्यवधानेन णत्वाप्राप्तौ द्वितीयस्य नकारस्य "स्वरयवहकपैश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन व्यवधानातिरिक्तनकारस्य व्यवधानाण्णत्वाप्राप्तौ "निषण्णाय°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन णत्वनिपातः।

हांकुर्व्वतेस्वाहांकृतायस्वाहां ॥ ८ ॥ [२-३] तत्त्संवि
तुः ॥ तत्त्संवितुर्व्वरेण्ण्यम्भर्ग्गोदेवस्यंधीमहि ॥ धियोयो
नंः प्प्रचोदयांत् ॥ ९ ॥ हिरंण्ण्यपाणिमूतयें । सवितार
मुपंह्वये ॥ सचेत्तांदेवतांपदम् ॥ १० ॥ देवस्यचेततंꣳ ॥
देवस्यचेततंतोमहीम्प्रसंवितुर्हवामहे ॥ सुमतिꣳसत्त्यरांधसम्
॥ ११ ॥ सुष्टुतिꣳसुंमतीवृधं[१]ः ॥ सुष्टुतिꣳसुंमतीवृधोंरातिꣳ
संवितुरींमहे ॥ प्रदेवायंमतीविदें ॥ १२ ॥ रातिꣳसत्त्पं

---

[१] सुमतीवृधः । अत्र "अश्वरश्मिसुमति" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे ह्रस्वेकारस्य सुमतिशब्दस्य दीर्घत्वम् ।

ति॒म् ॥ रा॒तिꣳसत्त्प॑तिम्म॒हेस॑वि॒तार॒मुप॑ह्वये ॥ आ॒स॒वन्दे॒व
वीतये ॥ १३ ॥ दे॒वस्य॑सवि॒तुः ॥ दे॒वस्य॑सवि॒तुर्म्म॒तिमा॑स॒वं
वि॒श्वदे॑व्यम् ॥ धि॒याभग॑म्मनाम॒हे ॥ १४ ॥ अ॒ग्निꣳस्तो
मे॑न । बोधयसमि॒धा॒नोऽअम॑र्त्त्यम् ॥ ह॒व्यादे॒वेषु॑नोदधत्
॥ १५ ॥ सह॑व्य॒वाट् ॥ सह॑व्य॒वाडम॑र्त्त्यऽउ॒शिग्दू॒तश्च॒नो॑
हि॒तꣳ ॥ अ॒ग्निर्द्धि॒यास॒मृ॑ण्वति ॥ १६ ॥ अ॒ग्निन्दू॒तम् ॥
अ॒ग्निन्दू॒तम्पु॒रोद॑धेह॒व्य॒वाह॒मुप॑ब्रुवे ॥ दे॒वाँ२॥ऽआ॒सा॑दया

दिह ॥ १७ ॥ अजीजनोहि । पवमानसूर्य्यँविधारेशक्म
नापयः ॥ गोजीरयारꣳहमाणःपुरन्ध्या ॥ १८ ॥ [१०-४]
व्विभूर्म्मात्रा । प्प्रभूःपित्राश्वोसिहयोस्यत्त्योसिमयोस्यर्व्वासिस
प्तिरसिव्वाज्यसिव्वृषासिनृमणाऽअसि ॥ ययुर्न्नामासिशिशुर्न्ना
मास्यादित्त्यानाम्पत्त्वान्विहिदेवाऽआशापालाऽएतन्देवेब्भ्यो
श्वम्मेधायप्प्रोक्षितꣳरक्षतेहरन्तिरिहरमतामिहधृतिरिहस्व
धृतिःस्वाहा ॥ १९ ॥ [१-५] कायस्वाहा ॥ कायस्वाहाकस्म्मै

स्वाहाकतमस्मैस्वाहास्वाहाधिमाधीतायस्वाहामनःप्प्रजाप
तयेस्वाहाचित्तंव्विज्ञातायादित्यैस्वाहादित्यैमह्यैस्वाहादित्यै
सुमृडीकायैस्वाहासरस्वत्यैस्वाहासरस्वत्यैपावकायैस्वाहासर
स्वत्यैबृहत्यैस्वाहापूष्णेस्वाहापूष्णेप्प्रपत्थ्यायस्वाहापूष्णे
नरन्धिषायस्वाहात्वष्ट्रेस्वाहात्वष्ट्रेतुरीपायस्वाहात्वष्ट्रेपुरुरूपा
यस्वाहाव्विष्णवेस्वाहाव्विष्णवेनिभूयपायस्वाहाव्विष्णवेशि
पिविष्टायस्वाहा ॥ २० ॥ व्विश्वोदेवस्य । नेतुर्म्मर्त्तोव्वुरीतसक्

ष्यम्॥ व्विश्वो॑रा॒यऽइ॑षुध्यतिद्यु॒म्नंव्वृ॑णीतपु॒ष्ष्यसे॒स्वाहा॑ ॥२१॥
[२-६] आब्ब्रह्म॑न्॥ आब्ब्रह्म॑न्ब्ब्राह्म॒णोब्ब्र॑ह्मवर्च्च॒सीजा॑यता॒मारा॒
ष्ट्रेरा॑ज॒न्य॒ःशूर॑ऽइष॒व्व्यो॒ऽतिव्व्या॒धीम॑हार॒थोजा॑यता॒न्दोग्ग्ध्री॑धे॒नु
र्व्वोढा॑न॒ड्वाना॒शुःस॒प्तिःपुर॑न्धि॒र्य्योषा॑जि॒ष्ष्णूर॑थे॒ष्ठाःस॒भेयो॒यु
वा॒स्ययज॑मानस्यव्वी॒रोजा॑यतान्निका॒मेनि॑कामेनःप॒र्ज्जन्यो॑व्वर्ष
तु॒फल॑वत्त्योन॒ऽओष॑धयःपच्च्यन्ताँय्योगक्षे॒मोनः॑कल्प्पताम्
॥२२॥ [१-७] प्रा॒णाय॒स्वाहा॑। पा॒नाय॒स्वाहा॑व्व्या॒नाय॒स्वाहा॒

च॒क्षुषे॒स्वाहा॒श्श्रोत्रा॑य॒स्वाहा॑व्वा॒चेस्वाहा॒मन॑से॒स्वाहा॑ ॥ २३ ॥
[१-८] प्राच्यै॑दि॒शे । स्वाहा॒र्व्वाच्यै॑दि॒शेस्वाहा॒दक्षि॑णायैदि॒शे
स्वाहा॒र्व्वाच्यै॑दि॒शेस्वाहा॑प्प्र॒तीच्यै॑दि॒शेस्वाहा॒र्व्वाच्यै॑दि॒शेस्वाहोदी
च्यै॑दि॒शेस्वाहा॒र्व्वाच्यै॑दि॒शेस्वाहो॒र्द्ध्वायै॑दि॒शेस्वाहा॒र्व्वाच्यै॑दि॒शे
स्वाहा॑वाच्यै॑दि॒शेस्वाहा॒र्व्वाच्यै॑दि॒शेस्वाहा॑ ॥ २४ ॥ [१-९]
अ॒द्भ्यःस्वाहा॑ । व्वा॒र्भ्यःस्वाहो॑द॒काय॒स्वाहा॒तिष्ठ॑न्तीभ्य॒ःस्वा
हा॒स्रव॑न्तीभ्य॒ःस्वाहा॒स्यन्द॑मानाभ्य॒ःस्वाहा॒कूप्प्या॑भ्य॒ः

स्वाहा॒सूद्या॑ऽभ्य॒ःस्वाहा॒धार्या॑ऽभ्य॒ःस्वाहा॒र्ण॑वा॒य॒स्वाहा॑समु॒द्राय॒स्वाहा॑सरि॒राय॒स्वाहा॑ ॥ २५ ॥ [१-१०] वाता॑य॒स्वाहा॑ । धू॒माय॒स्वाहा॒ऽभ्राय॒स्वाहा॑मे॒घाय॒स्वाहा॑वि॒द्योत॑माना॒य॒स्वाहा॑स्त॒नय॑ते॒स्वाहा॑व॒स्फूर्ज॑ते॒स्वाहा॒वर्ष॑ते॒स्वाहा॑व॒वर्ष॑ते॒स्वाहो॒ग्रंवर्ष॑ते॒स्वाहा॑शी॒घ्रंवर्ष॑ते॒स्वाहो॑द्गृ॒ह्ण॒ते॒स्वाहो॑द्गृ॒हीता॒य॒स्वाहा॑प्रु॒ष्णते॒स्वाहा॑शीका॒य॑ते॒स्वाहा॒प्रुष्वा॑ऽभ्य॒ःस्वाहा॑ह्रा॒दुनी॑ऽभ्य॒ःस्वाहा॑नीहा॒रा॒य॒स्वाहा॑ ॥ २६ ॥ [१-११] अ॒ग्न

॥२१॥ ये॒स्वाहा॑ ॥ अ॒ग्नये॒स्वाहा॒सोमा॑य॒स्वाहेन्द्रा॑य॒स्वाहा॑पृथि॒व्यै
स्वाहा॒न्तरि॑क्षाय॒स्वाहा॑दि॒वेस्वाहा॑दि॒ग्ग्भ्यः स्वाहाशा॑भ्य॒ꣳस्वा ॥ २२ ॥
हो॒र्व्यैंदि॒शेस्वाहा॒र्वा॑च्यैंदि॒शेस्वाहा॑ ॥ २७ ॥ [१-१२]
नक्ष॑त्रेभ्य॒ꣳस्वाहा॑। नक्ष॒त्रियेभ्य॒ꣳस्वाहा॑होरा॒त्रेभ्य॒ꣳस्वाहा॑
र्द्धमा॒सेभ्य॒ꣳस्वाहा॒मासेभ्य॒ꣳस्वाहा॑ऽऋ॒तुभ्य॒ꣳस्वाहा॑र्त्त॒वेभ्य॒ꣳ
स्वाहा॑संवत्त्स॒राय॒स्वाहा॒द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॒ꣳस्वाहा॑च॒न्द्राय॒स्वा ॥ २१ ॥
हा॒सूर्य्या॑य॒स्वाहा॑र॒श्मिभ्य॒ꣳस्वाहा॒व्वसु॑भ्य॒ꣳस्वाहा॑रु॒द्रेभ्य॒ꣳ

स्वाहा॑दि॒त्येभ्य॒ꣳस्वाहा॑म॒रुद्भ्य॒ꣳस्वाहा॒व्विश्वे॑भ्योदे॒वेभ्य॒ꣳ
स्वाहा॒मूले॑भ्य॒ꣳस्वाहा॒शाखा॑भ्य॒ꣳस्वाहा॒व्वन॒स्पति॑भ्य॒ꣳस्वा
हा॒पुष्प्पे॑भ्य॒ꣳस्वाहा॒फले॑भ्य॒ꣳस्वाहौष॑धीभ्य॒ꣳस्वाहा॑ ॥ २८ ॥
[१-१३]१३०० शतम् ॥ पृ॒थि॒व्यैस्वाहा॑ ॥ पृ॒थि॒व्यैस्वाहा॒न्त
रि॑क्षाय॒स्वाहा॑दि॒वेस्वाहा॒सूर्य्या॑य॒स्वाहा॑च॒न्द्राय॒स्वाहा॒नक्ष॑
त्रेभ्य॒ꣳस्वाहा॒द्भ्यःस्वाहौष॑धीभ्य॒ꣳस्वाहा॒व्वन॒स्पति॑भ्य॒ꣳस्वा
हा॑परि॒प्लवे॑भ्य॒ꣳस्वाहा॑चरा॒चरेभ्य॒ꣳस्वाहा॑सरीसृ॒पेभ्य॒ꣳस्वाहा॑

॥ २९ ॥ [१-१४] अस॑वे॒स्वाहा॑ ॥ अस॑वे॒स्वाहा॒वस॑वे॒स्वाहा॑
वि॒भुवे॒स्वाहा॒विव॑स्वते॒स्वाहा॑गण॒श्रिये॒स्वाहा॑ग॒णप॑तये॒स्वाहा॑भि॒
भुवे॒स्वाहाधि॑पतये॒स्वाहा॑शू॒षाय॒स्वाहा॑सꣳस॒र्पाय॒स्वाहा॑च॒न्द्रा
य॒स्वाहा॒ज्ज्योति॑षे॒स्वाहा॑मलि॒म्म्लुचा॑य॒स्वाहा॒दिवा॑प॒तय॑ते॒स्वाहा॑
॥ ३० ॥ [१-१५] मध॑वे॒स्वाहा॑ ॥ मध॑वे॒स्वाहा॒माध॑वाय॒
स्वाहा॑शु॒क्काय॒स्वाहा॒शुच॑ये॒स्वाहा॒नभ॑से॒स्वाहा॑नभ॒स्या॑य॒स्वाहे॒
षाय॒स्वाहो॒र्ज्जा॑य॒स्वाहा॒सह॑से॒स्वाहा॑सह॒स्या॑य॒स्वाहा॒तप॑से॒स्वाहा॑

तप॒स्या॒य॒स्वाहा॑ꣳहसस्प॒त॒ये॒स्वाहा॑ ॥ ३१ ॥ [१-१६] व्वाजा॑य॒
स्वाहा॑ । प्प्रस॒वा॒य॒स्वाहा॑पि॒जा॒य॒स्वाहा॒क्क्रत॑वे॒स्वाहा॒स्व॒ःस्वा
हा॑मू॒र्द्ध्नेस्वाहा॑व्व्य॑श्नु॒वि॒ने॒स्वाहान्त्या॑य॒स्वाहान्त्या॑यभौव॒नाय॒
स्वाहा॒भुव॑नस्य॒पत॑ये॒स्वाहाधि॑पत॒ये॒स्वाहा॑प्प्र॒जाप॑तये॒स्वाहा॑
॥ ३२ ॥ [१-१७] आयु॑र्य॒ज्ज्ञेन॑ । कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहा॑प्प्रा॒णो
य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहा॑पा॒नो य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहा॑व्व्या॒नो
य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहो॑दा॒नो य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ꣳ॒स्वाहा॑समा॒

नोय॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वाहा॒चक्षु॑र्य्य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वाहा॒
॥२३॥ श्श्रोत्त्रँ॑य्य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वाहा॒व्वाग्य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वा
हा॒म॒नो॑य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वाहा॒त्त्मा॒य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वा ॥ २२ ॥
हा॑ब्ब्र॒ह्माय॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वाहा॒ज्ज्योति॑र्य्य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒
स्वाहा॒स्व॒र्य्य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वाहा॑पृ॒ष्ठँय्य॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒
स्वाहा॑य॒ज्ज्ञोय॒ज्ज्ञेन॑कल्प्पता॒ᳪं॒स्वाहा॑॥२३॥[१-१८]एक॑स्म्मै॒ ॥ २३ ॥
स्वाहा॑ ॥ एक॑स्म्मै॒स्वाहा॒द्द्वाब्भ्या॒ᳪं॒स्वाहा॑श॒ताय॒स्वाहै॒क॑श॒ताय॒

स्वाहाव्युष्ट्यैस्वाहास्वर्ग्गायस्वाहा ॥३४॥ [१-१९] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ हिरण्यगर्भोयःप्राणतोद्विकौ, सुञ्जन्त्यष्टौ, वायुष्ट्वापञ्च, प्राणायतिस्र, उत्त्सक्थ्याद्वादश, गायत्री त्रिष्टुप्, कस्त्वाषट्कौ, कःस्विदष्टौ, कास्विद्दश, सुभूःस्वयंभूस्तिस्र, एकादश पञ्चषष्टिः ॥ [अ. २३ मं. ६५ अनु. ११]

हरिः ॐ ॥ हिरण्यगर्भःसम् ॥ हिरण्यगर्भःसमवर्त्तताग्ग्रे

भूतस्यजातःपतिरेकऽआसीत् ॥ सदाधारपृथिवीन्द्यामुते
माङ्कस्म्मैदेवायहविषाव्विधेम ॥ १ ॥ उपयामगृहीतोसि ।
प्प्रजापतयेत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येषतेयोनिःसूर्य्यस्त्तेमहिमा ॥
यस्त्तेहन्त्संवत्त्सरेमहिमासम्बभूवयस्त्तेव्वायावन्तरिक्षेम
हिमासम्बभूवयस्त्तेदिविसूर्य्येमहिमासम्बभूवतस्म्मैतेमहि
म्म्नेप्प्रजापतयेस्वाहादेवेब्भ्यः ॥ २ ॥ [२-१] यःप्प्राण
तः ॥ यःप्प्राणतोनिमिषतोमहित्त्वैकऽइद्राजाजगतोबभूव ॥

[1]यऽईशेऽअस्यद्विपदश्चतुष्प्पदꣳकस्म्मैदेवायहविषाविधेम ॥ ३ ॥ उपयामगृहीतोसि । प्प्रजापतयेत्त्वाजुष्टङ्गृह्णाम्म्येष तेयोनिश्चन्द्रमास्त्तेमहिमा ॥ यस्त्तेरात्त्रौसंवत्त्सरेमहिमासम्बभूवयस्त्तेपृथिव्व्यामग्नौमहिमासम्बभूवयस्त्तेनक्षत्त्रेषुचन्द्रमसिमहिमासम्बभूवतस्म्मैतेमहिम्म्नेप्प्रजापतयेदेवेब्भ्यꣳस्वाहा

---

१ द्वयोस्तु स्वरयोर्मध्ये सन्धिर्यत्र न दृश्यते । विवृत्तिस्तत्र विज्ञेया "यऽईशे" तु निदर्शनम् । या. शि. । अत्र यः इति पदस्थस्य विसर्गस्य "कण्ठ्यपूर्वो यकारमरिफितः" (शु. य. प्रा. ४ अ. ४७ सू.) इत्यनेन यकारे "यवयोः पदान्तयोः स्वरमध्ये लोपः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १२५ सू.) इत्यनेन यस्य लोपेऽकारेकारयोः "कण्ठ्यादिवर्ण एकारम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. ५३ सू.) इत्यनेनैकारे प्राप्ते "न परकालः पूर्वकाले पुनः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४ सू.) इत्यनेन निषेधे सन्ध्यभावः । उच्चारणेऽप्यर्धमात्राकालिको विरामः । तज्ज्ञापकं(ऽ)इत्याकारकं चिह्नम् । अत्र पाकवतीवृत्तिर्ज्ञेया प्रारम्भे ह्रस्वयोगात् ।

॥ ४ ॥ [२-२] यु॒ञ्जन्ति॑ब्र॒द्ध्नम् ॥ यु॒ञ्जन्ति॑ब्र॒द्ध्नम॑रु॒षञ्चर॑
न्त॒म्परि॑त॒स्त्थुष॑÷ ॥ रोच॑न्तेरोच॒नादि॒वि ॥ ५ ॥ यु॒ञ्जन्त्य॑स्य ॥
यु॒ञ्जन्त्य॑स्य॒काम्म्या॒हरी॒व्विप॑क्क्षसा॒रथे॑ ॥ शोणा॑धृ॒ष्ण्णू॒नृ॒वा
ह॑सा ॥ ६ ॥ यद्वात॑÷ ॥ यद्वातो॑ऽअ॒पोऽअग॑नीगन्प्रि॒यामिन्द्र॑स्य
त॒न्वम् ॥ ए॒तꣳस्तो॑त॒रने॒न॑प॒थापु॒न॒रश्व॒माव॑र्त्तयासिनꣳ ॥ ७ ॥
व्वस॑वस्त्वा । ञ्ज॒न्तुगा॒यत्रे॑ण॒च्छन्द॑सारु॒द्रास्त्वा॑ञ्ज॒न्तुत्रै॑ष्टु॑भे
न॒च्छन्द॑सादि॒त्त्यास्त्वा॑ञ्ज॒न्तुजाग॑तेन॒च्छन्द॑सा ॥ भू॒र्भु॑व॒ꣳस्व॒

॥ २५ ॥

ह्लांजी३॥ ञ्छाची३॥ ञ्यव्येगव्यंऽएतदन्नंमत्तदेवाऽएतदन्नंमद्धिप्प्रजापते ॥८॥ कश्स्वित् ॥ कश्स्विदेकाकीचंरतिकऽउंस्विज्जायतेपुनं÷ ॥ किꣳस्विद्धिमस्यंभेषजङ्किम्म्वावपंनम्महत् ॥ ९ ॥ सूर्य्यंऽएकाकी । चंरतिचन्द्रमांजायतेपुनं÷[1] ॥ अग्निर्हिमस्यंभेषजम्भूमिंरावपंनम्महत् ॥ १० ॥ कास्वित् ॥ कास्विदासीत्त्पूर्व्वचित्तिꣳकिꣳस्विदासीद्बृहद्वयं÷ ॥ कास्विदा

---

[1] यत्र संयोगपरोऽसंयोगपरो वकाररहितो वकारसहितः सविसर्गो मात्रिकः स्वरितस्वरस्तस्मात्परस्य विसर्गस्य(÷)इत्याकारक उभयक्षेपः । मात्रिकेभयं क्षिपेत् । (या. शि.) सवकारे द्विमात्रिकं तूभयक्षेपः । जात्ययकारात्परस्य विसर्गस्याप्युभयक्षेपः "सद्रुस्यै÷" ।

सीत्त्पिलिप्पिलाकास्विदासीत्त्पिशङ्गिला ॥ ११ ॥ द्यौरांसी
त् ॥ द्यौरांसीत्त्पूर्व्वचित्तिरश्श्वंऽआसीद्बृहद्वयं÷ ॥ अविरा
सीत्त्पिलिप्पिलारात्त्रिरासीत्त्पिशङ्गिला ॥ १२ ॥ [८-३]
व्वायुष्ट्वा । पचतैरवत्त्वसितग्ग्रीवश्च्छागैर्न्न्यग्ग्रोधश्श्चमसैःशं
ल्म्मलिर्व्वृद्ध्या ॥ एषस्यराथ्थ्योव्वृषापड्भिश्श्चतुर्ब्भिरेदगन्ब्रह्मा
कृष्णश्श्चनोवतुनमोग्ग्नये ॥ १३ ॥ सꣳशितोरश्श्मिना ॥ ॥ २६ ॥
सꣳशितोरश्श्मिनारथं[1]ꣳसꣳशितोरश्श्मिनाहयं÷ ॥ सꣳ

---

[1] यत्र मात्रिकात्द्विमात्रिकाद्वानुदात्तात्परो विसर्गस्तस्य विसर्गस्य(ꣳ) इत्याकारिकया कनिष्ठिकया निर्देशः।

शिंतोऽअप्प्स्वप्प्सुजाब्रह्मासोमंपुरोगवꣳ ॥ १४ ॥ स्वयं
वाजिन् ॥ स्वयंवाजिँस्तन्वङ्कल्प्पयस्वस्वयँय्यंजस्वस्वयञ्जु
षस्व ॥ महिमातेन्न्येननसन्नशे ॥ १५ ॥ नवै ॥ नवाऽ
[1]उँऽएतन्म्रियसेनरिष्ष्यसिदेवाँ२॥ऽइदेंषिपथिभिःसुगेभिः ॥
यत्रासंतेसुकृतोयत्रतेययुस्तत्रंत्त्वादेवःसंवितादंधातु ॥ १६ ॥
अग्निःपशुः ॥ अग्निःपशुरांसीत्तेनायजन्तसऽएतँल्लोक

---

[1] "उकारोऽपृ ` स्पर्शात्" (शु. य. प्रा. ४ अ. ९० सू.) अपृक्त एकवर्ण उकारोऽस्पर्शात्परः प्रकृत्या भवति स्वरे प्रत्यये । अत्रोकारोऽपृक्तोऽस्पर्शात्परः एतदिति स रे तस्मान्न सन्धिः ।

उ. वि. अ.

म॑जय॒द्यस्मि॑न्न॒ग्निःसते॑लो॒कोभ॑विष्ष्यति॒तञ्जे॑ष्ष्यसि॒पिबै॒ताऽ
अ॒प॑ः ॥ व्वा॒युःप॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒सऽए॒तँल्लो॒कम॑जय॒द्य
स्मि॑न्व्वा॒युःसते॑लो॒कोभ॑विष्ष्यति॒तञ्जे॑ष्ष्यसि॒पिबै॒ताऽअ॒पः ॥ ॥ २३ ।
सूर्य्यँ॑÷प॒शुरा॑सी॒त्तेना॑यजन्त॒सऽए॒तँल्लो॒कम॑जय॒द्यस्मि॒न्त्सू
र्य्य॒ःसते॑लो॒कोभ॑विष्ष्यति॒तञ्जे॑ष्ष्यसि॒पिबै॒ताऽअ॒पः ॥ १७ ॥
[५-४] प्रा॒णाय॒स्वाहा॑ । पा॒नाय॒स्वाहा॑व्या॒नाय॒स्वाहा॑ ॥ ॥ २७ ।

---

१ मात्रिकाद्विमात्रिकादुदात्तात् परस्य विसर्जनीयस्य (÷) इत्याकारिकया निर्देशः ।

अम्बे॒ऽअम्बि॒केम्बा॑लिके॒नमा॑नयति॒कश्च॒न ॥ सस॑स्त्यश्व॒कः
सुभ॑द्रिकाङ्काम्पीलवा॒सिनीम् ॥ १८ ॥ ग॒णाना॑न्त्वा ।
ग॒णप॑तिꣳहवामहेप्प्रि॒याणा॑न्त्वाप्प्रि॒यप॑तिꣳहवामहेनिधी॒ना
न्त्वा॑निधि॒पति॑ꣳहवामहेव्वसोमम ॥ आहम॑जानिगर्भ॒ध
मात्वम॑जासिगर्भ॒धम् ॥ १९ ॥ ताऽउ॒भौच॒तुर॑÷प॒दःस॒
म्प्रसा॑रयावस्वर्ग्गेलो॒केप्प्रोर्ण्णु॑वा॒थांव्वृषा॑व्वा॒जीरेतो॒धारेतो॑दधातु
॥ २० ॥ [३-५] उत्स॑क्थ्या॒ऽअव॑ । गु॒दन्धे॑हि॒सम॒ञ्जि

ञ्चा॑रयाव्वृषन् ॥ यस्त्री॒णाञ्जी॑व॒भोज॑नꣳ ॥ २१ ॥ य॒का
स॒कौ । शं॑कु॒न्ति॑काह॒ल॒गिति॒व्वञ्चा॑ति । आह॑न्ति॒गभे॒पसो॒
निग॑ल्ग्गलीति॒धार॑का ॥ २२ ॥ य॒कोस॒कौ । शं॑कु॒न्त॒कऽ
आ॒ह॒ल॒गिति॒व्वञ्चा॑ति ॥ व्वि॒व॑क्क्षतऽइव॒ते॒मु॒ख॒मद्ध्व॑र्य्यो॒मा॒नस्त्व
म॒भिभा॑षथाꣳ ॥ २३ ॥ मा॒ताच॑ । तेपि॒ता॒च॒तेग्ग्र॑व्वृ॒क्क्षस्य॑
रोह॒तꣳ ॥ प्रति॑ला॒मीति॑ते॒पि॒ता॒ग॒भे॒मु॒ष्टिम॑तꣳसयत् ॥ २४ ॥

---

१ चारयावृषन् । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारय°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वृषन् इत्यस्य वकारे परे चारयाकारस्य दीर्घाकारः ।

माताचं। तेपिताचतेग्ग्रैवृक्षस्यंक्क्रीडतः[1] ॥ व्विवंक्षतऽइवते
मुखम्ब्रह्मन्मात्त्वंव्वंदोबहु ॥ २५ ॥ ऊर्द्ध्वामेनाम् ॥ ऊर्द्ध्वा
मेनामुच्छ्रापयगिरौभारꣳहरन्निव ॥ अथास्यैमद्ध्यंमेधताꣳ
शीतेव्वातेपुनन्निव ॥ २६ ॥ ऊर्द्ध्वमेनम् ॥ ऊर्द्ध्वमेनमुच्छ्रंय
ताद्गिरौभारꣳहरन्निव ॥ अथास्यमद्ध्यंमेजतुशीतेव्वातेपुन
न्निव ॥ २७ ॥ यदंस्याः ॥ यदंस्याऽअꣳहुभेद्याःकृधुस्थू

---

[1] यत्र मात्रिकाद्विमात्रिकाद्वा प्रचयात्परो विसर्गस्तत्र विसर्गस्य (ः) इत्याकारिकया कनिष्ठिकया निर्देशः ।

लमु॒पात॑सत् ॥ मु॒ष्काविद॑स्याऽएजतोगोश॒फेश॑कु॒लावि॑व
॥ २८ ॥ यद्दे॒वास॑÷ ॥ यद्दे॒वासो॑ल॒लाम॑गु॒म्प्रवि॑ष्टी॒मिन॒मा
वि॑षुः॥स॒कथ्नादे॑दि॒श्श्यते॒नारी॑स॒त्त्यस्या॑क्षि॒भु॒वो॑यथा ॥२९॥
यद्ध॑रि॒णः ॥ यद्ध॑रि॒णोयव॒मत्ति॒नपु॒ष्टम्प॒शुमन्य॑ते ॥ शू॒द्राय
दर्य्य॑जारा॒नपोषा॑यधनायति ॥ ३० ॥ यद्ध॑रि॒णः ॥ यद्ध॑रि॒
णोयव॒मत्ति॒नपु॒ष्टम्ब॒हुमन्य॑ते । शू॒द्रोयदर्य्या॑यैजा॒रोनपोष॒म ॥ २९ ॥
नु॑मन्यते ॥ ३१ ॥ द॒धि॒क्क्राव्ण्णो॑ऽअकारिषम् ॥ द॒धि॒क्क्रा

वण्णोऽअकारिषञ्जिष्ण्णोरश्श्वस्यव्वाजिनं÷ ॥ सुरभिनोमुखां करत्त्प्रणऽआयूꣳषितारिषत् ॥ ३२ ॥ [१२-६] गायत्री त्रिष्टुप् ॥ गायत्रीत्रिष्टुब्ब्जगंत्त्यनुष्टुप्पङ्क्त्त्यासह ॥ बृहत्त्युष्णिहांककुप्प्सूचीभिं÷शम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ३३ ॥ द्विपंदायाः ॥ द्विपंदायाश्श्चतुंष्प्पदास्त्रिपंदायाश्श्चषट्ट्पंदाः ॥ विच्छंन्दायाश्श्चसच्छंन्दाःसूचीभिं÷शम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ३४ ॥ महानांम्न्योरेवत्त्यं÷ ॥ महानांम्न्योरेवत्त्योविश्श्वाऽआशांःप्प्रभूवंरीः ॥

मैधीर्व्विद्युतोव्वाचं÷सुचीभिं÷शम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ३५ ॥ नार्यँ
स्ते ॥ नार्यँस्त्तेपत्न्योलोमव्विचिंन्न्वन्तुमनीषया ॥ देवा
नाम्पत्न्योदिशं÷सुचीभिं÷शम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ३६ ॥ रजता
हरिणीः ॥ रजताहरिणीःसीसायुजोयुज्ज्यन्तेकर्म्मभिः ॥
अश्वंस्यव्वाजिनंस्त्वचिसिमाःशम्म्यन्तुशम्म्यंन्तीः ॥ ३७ ॥
कुविदङ्ग । यवंमन्तोयवंञ्चिद्यथादान्त्यंनुपूर्व्वंव्वियूयं ॥ इहेहै
षाङ्कृणुहिभोजनानियेबर्हिषोनमंऽउक्तिँय्यजंन्ति ॥ ३८ ॥

[६-७] कस्त्त्वा ॥ कस्त्त्वाच्छ्यतिकस्त्त्वाविशास्तिकस्त्ते
गात्राणिशम्म्यति ॥ कऽउतेशमिताकविः ॥ ३९ ॥ ऋत
वस्त्ते ॥ ऋतवस्त्तऽऋतुथापर्व्वशमितारोविशासतु ॥ संवत्त्सर
स्यतेजसाशमीभिःशम्म्यन्तुत्त्वा ॥ ४० ॥ अर्द्धमासाःप
रूँषि । तेमासाऽआच्छ्यन्तुशम्म्यन्तः ॥ अहोरात्राणि
मरुतोविलिष्टꣳसूदयन्तुते ॥ ४१ ॥ दैव्याऽअद्ध्वर्य्यवः ॥
दैव्याऽअद्ध्वर्य्यवस्त्त्वाच्छ्यन्तुविचशासतु ॥ गात्राणिपर्व्व

शस्तेसि[1]माᳫंकृण्वन्तुशम्म्यन्तीᳫं ॥ ४२ ॥ द्यौस्ते । पृथि
व्युन्तरिक्क्षंव्वायुश्च्छिद्द्रंपृणातुते ॥ सूर्य्यस्तेनक्क्षत्रैᳫंसहलोक
ङ्कृणोतुसाधुया ॥ ४३ ॥ शन्ते ॥ शन्तेपरेब्भ्योगात्रेब्भ्यᳫं
शमस्त्ववरेब्भ्यᳫं ॥ शमस्त्थब्भ्योमज्जब्भ्यᳫंशम्म्वस्तुतन्न्वै
तव ॥ ४४ ॥ [६-८] कश्स्वित् ॥ कश्स्विदेकाकी
चरतिकऽउंस्विज्जायतेपुनः ॥ किᳫंस्विद्धिमस्यभेषजङ्कि

---

[1] "द्विमात्रिकं क्षिपेदक म्" (या. शि.) इति नियमेन दीर्घस्वरितस्वराद्यत्र परो विसर्गस्तत्र(९)इत्याकारकः कनिष्ठिकानिर्देशवाचकोंऽगुलिनिर्देशः सर्वत्र कार्यः ॥

म्म्वा॒वप॑नम्म॒हत् ॥ ४५ ॥ सूर्य॑ऽएका॒की । च॑रतिच॒न्द्र
मा॑जायते॒पुन॑÷ ॥ अ॒ग्निर्हि॒मस्य॑भेष॒जम्भू॒मि॑रा॒वप॑नम्म॒हत्
॥ ४६ ॥ किꣳस्वि॑त् ॥ किꣳस्वि॒त्सूर्य॑सम॒ञ्ज्योति॒ःकिꣳ
स॑मु॒द्रस॑म॒ꣳसर॑÷ ॥ किꣳस्वि॑त्पृथि॒व्यैव्वर्षी॑य॒ःकस्य॒मात्रा॒नव्वि॑
द्यते ॥ ४७ ॥ ब्रह्म॒सूर्य॑समम् ॥ ब्रह्म॒सूर्य॑सम॒ञ्ज्योति॒र्द्यौ॑ः
स॑मु॒द्रस॑म॒ꣳसर॑÷ ॥ इन्द्र॑÷पृथि॒व्यैव्वर्षी॑या॒न्गोस्तु॒मात्रा॒नव्वि॑
द्यते ॥ ४८ ॥ पृ॒च्छामि॑त्त्वा । चि॒तये॑देवसख॒यदि॒त्त्वमत्र॒म

नंसाजगन्थं ॥ येषुव्विष्ण्णुंस्त्रिषुपदेष्ष्वेष्टुस्तेषुव्विश्श्वम्भुवनमा
विवेशा ३ ॥ ॥ ४९ ॥ अपितेषुं । त्रिषुपदेष्ष्वंस्मिन्म्येषुव्विश्श्व
म्भुवंनमाविवेशं ॥ सद्यश्पर्य्यैमिपृथिवीमुतद्यामेकेनाङ्गेनदि
वोऽअस्यपृष्ठम् ॥ ५० ॥ केष्ष्वन्तः । पुरुषऽआविवेशका
न्यन्तःपुरुषेऽअर्प्पितानि ॥ एतद्ब्रह्मन्नुपंवं[1]ल्हामसित्त्वाकिꣳ
स्विन्नꣳप्प्रतिंवोचास्यत्रं ॥ ५१ ॥ पञ्चस्वन्तः । पुरुषऽआविं

---

[1] "कुर्वणी लहकारयोः" (या. शि.) लकारहकारयोर्योगे कुर्वणीनाम स्वरभक्तिः । अत्र पञ्चानां स्वरभक्तीनां मध्ये कुर्वणी वर्तते ।

वे॒शता॒न्यन्तः॒पुरु॑षे॒ऽअर्प्पि॑तानि ॥ ए॒तत्त्वात्र॑प्प्रतिमन्न्वा॒नोऽ
अ॑स्मि॒न्न॒मा॒यया॑भव॒स्युत्त॑रो॒मत् ॥५२॥ [८-९] का॒स्वि॑त् ॥
का॒स्वि॑दासीप्पू॒र्व्व॑चि॑त्ति॒ःकिँ॑स्वि॑दासीद्बृ॒हद्वयः॑ ॥ का॒स्वि॑
दासी॒त्त्पिलिप्पि॒लाका॒स्वि॑दासी॒त्त्पिश॒ङ्गि॒ला ॥ ५३ ॥ द्यौरा॑
सी॒त् ॥ द्यौरा॑सीत्त्पू॒र्व्व॑चि॑त्ति॒रश्व॑ऽआसीद्बृ॒हद्वयः॑ ॥ अवि॑रासी
त्त्पिलिप्पि॒लारात्त्रि॑रासीत्त्पिशङ्गि॒ला ॥ ५४ ॥ काऽई॑म् ॥
काऽई॑मरे॒पिश॒ङ्गि॒लाकाऽई॑ङ्कुरु॒पिश॒ङ्गि॒ला ॥ कऽई॑मा॒स्क्कन्द॑म

र्षतिकऽईम्पन्थांव्विसर्प्पति ॥ ५५ ॥ अजारे । पिशङ्गिला
श्वावित्कुरुपिशङ्गिला ॥ शशऽआस्कन्दम[1]र्षत्यहिꣳपन्थांव्वि
सर्प्पति ॥५६॥ कत्त्यस्य । व्विष्ठाःकत्त्यक्षराणिकतिहोमासꣳक
तिधासमिद्धꣳ ॥ यज्ज्ञस्यत्वाव्विदथापृच्छमत्रकतिहोतारऽऋतु
शोयजन्ति॥५७॥षडस्य । व्विष्ठाःशतमक्षराण्ण्यशीतिर्होमाꣳ
समिधोहतिस्रः ॥ यज्ज्ञस्यतेव्विदथाप्प्रब्ब्रवीमिसप्तहोतारऽऋतु

---

[1] अत्र "या तु हंसपदानाम सा तु रेफषकारयोः । (या. शि.) रकारषकारयोर्योगे हंसपदानाम स्वरभक्तिः । अत्र हंसपदानामस्वरभक्तिः । एवं सर्वत्र ।

शोयंजन्ति ॥५८॥ कोऽअस्य। व्वेदभुवंनस्यनाभिङ्कोद्यावापृथि
वीऽअन्तरिंक्षम्॥ कःसूर्य्यंस्यव्वेदबृहतोजनित्त्रङ्कोव्वेदचन्द्रमं
सँय्यतोजाः ॥५९॥ व्वेदाहम्॥ व्वेदाहमस्यभुवंनस्यनाभिंव्वेदद्या
वांपृथिवीऽअन्तरिंक्षम्॥ व्वेदसूर्य्यंस्यबृहतोजनित्त्रमथोव्वेदच
न्द्रमंसँय्यतोजाः ॥६०॥ पृच्छामिंत्त्वा॥ पृच्छामिंत्त्वापरमन्तं
म्पृथिव्याःपृच्छामियत्त्रभुवंनस्यनाभिंः ॥ पृच्छामिंत्त्वावृ
ष्णोऽअश्वंस्यरेतंःपृच्छामिंव्वाचःपरमंव्योम ॥ ६१ ॥ इयं

व्वेदि॑÷ ॥ इ॒यंव्वेदि॒ꣳपरो॒ऽअन्त॑÷पृथि॒व्याऽअ॒यँय्य॒ज्ञोभुव॑नस्य॒
नाभि॑÷ ॥ अ॒यꣳसोमो॒व्वृष्ण्णो॒ऽअश्श्व॑स्य॒रेतो॑ब्र॒ह्मायं॑व्वा॒चःप॑र॒मं
व्व्योम ॥ ६२ ॥ [१०-१०] सु॒भूःस्व॑य॒म्भूः । प्प्र॑थ॒मो॒न्त
र्म्म॑हि॒त्त्य॒र्ण्ण॒वे ॥ द॒धे॒ह॒गर्ब्भ॑मृ॒त्त्वि॒यँय्य॒तो॑जा॒तःप्प्र॒जाप॑तिꣳ
॥ ६३ ॥ होता॑यक्षत् ॥ होता॑यक्षत्त्प्र॒जाप॑ति॒ꣳसोम॑स्यम
हि॒म्म्नः ॥ जु॒षता॒म्पिब॑तु॒सोम॒ꣳहोत॒र्य्यज॑ ॥ ६४ ॥ प्रजा॑पते॒ ॥ ३४ ॥
न । त्त्वदे॒तान्य॒न्योव्विश्श्वा॑रू॒पाणि॒परि॑ता॒बभूव ॥ यत्का॑मा

स्त्तेजुहु॒मस्त्तन्नो॑ऽअस्त्तुव॒यꣳस्या॑म॒पत॑योरयी॒णाम् ॥ ६५ ॥
[३-११] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां त्रयोविंशोऽध्यायः
॥ २३ ॥ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥
अश्वस्त्तूपरो, धूम्म्रान्वसन्ताय, समुद्रायशिशुमारान्, मयुः
प्प्राजापत्त्योदशका, श्चत्वारश्चत्वारिꣳशत् [अ. २४ मं.
४० अनु. ४] ॥ हरिः ॐ ॥ अश्व॑स्त्तूप॒रः ॥ अश्व॑स्त्तूप॒रोगो॑
मृ॒गस्त्तेप्प्रा॑जाप॒त्त्याःकृ॒ष्णग्ग्री॑वऽआग्ग्ने॒योर॒राटे॑पु॒रस्त्ता॑त्त्सार

स्वतीमेष्य्यधस्त्ताद्धन्न्वोराश्श्विनावधोरामौबाह्वोःसौमापौ
ष्ण्णःश्श्यामोनाब्भ्यांꣳसौर्य्ययामौश्वेतश्श्चकृष्ण्णश्श्चपार्श्श्वयो
स्त्वाष्ट्रौलोमशसक्त्थौसक्थ्योर्व्वायव्य÷श्वेतःपुच्छऽइन्द्रायस्व
पस्यायव्वेहद्वैष्ण्णवोव्वामनः ॥ १ ॥ रोहितोधूम्म्ररोहि
तः । कर्क्कन्धुरोहितस्त्तेसौम्म्याबब्भ्रुररुणबब्भ्रुःशुकबब्भ्रुस्त्ते
व्वारुणाःशितिरन्ध्रोन्न्यत÷शितिरन्ध्रःसमन्तशितिरन्ध्रस्त्ते
सावित्त्राःशितिबाहुरन्न्यत÷शितिबाहुःसमन्तशितिबाहुस्त्ते

बार्हस्प्पत्त्याःपृषंतीक्षुद्रपृंषतीस्त्थूलपृंषतीतामैत्त्रावरुण्ण्यः
॥ २ ॥ शुद्धवालःसर्व्वशुद्धवालः ॥ शुद्धवालःसर्व्वशुद्धवा
लोमणिव्वालस्त्तऽआश्श्विनाःश्येतःश्येताक्षोरुणस्त्तेरुद्द्राय
पशुपतयेकर्ण्णायामाऽअवलिप्तारौद्रानभोरूपाःपार्ज्जन्याः
॥ ३ ॥ पृश्निस्त्तिरश्चीनंपृश्निः ॥ पृश्निस्त्तिरश्चीनंपृश्निरूर्द्ध्व
पृश्निस्त्तेमारुताःफल्ग्गूर्ल्लोहितोर्ण्णीपलक्षीताःसारस्वत्त्यः
प्लीहाकर्ण्णःशुण्ठाकर्ण्णोद्ध्यालोहकर्ण्णस्त्तेत्त्वाष्ट्राःकृष्ण

बार्हस्पत्त्याःपृषंतीक्षुद्रपृषतीस्त्थूलपृषतीतामैत्रावरुण्ण्यः
॥ २ ॥ शुद्धवालःसर्व्वशुद्धवालः ॥ शुद्धवालःसर्व्वशुद्धवा
लोमणिव्वालस्त्तऽआश्विनाःश्येतःश्येताक्षोरुणस्त्तेरुद्राय
पशुपतयेकर्ण्णायामाऽअवलिप्तारौद्रानभोरूपाःपार्ज्जन्याः
॥ ३ ॥ पृश्निस्त्तिरश्चीनपृश्निः ॥ पृश्निस्त्तिरश्चीनपृश्निरूर्द्ध्व
पृश्निस्त्तेमारुताःफल्गूर्ल्लोहितोर्ण्णीपलक्षीताःसारस्वत्त्यः
प्लीहाकर्ण्णःशुण्ठाकर्ण्णोध्यालोहकर्ण्णस्त्तेत्त्वाष्ट्राःकृष्ण्ण

ग्ग्रीवःशितिकक्षोञ्जि[1]सक्थस्तऽऐन्द्राग्ग्नाःकृष्ण्णाञ्जिरल्प्पाञ्जिर्म्महाञ्जिस्तऽउषस्याः ॥ ४ ॥ शिल्प्पाव्वैश्वदेव्यः ॥ शिल्प्पाव्वैश्वदेव्योरोहिण्ण्यस्त्र्यवयोव्वाचोविज्ज्ञाताऽअदित्त्यैसरूपाधात्रेव्वत्सतर्य्योदेवानाम्पत्न्नीब्भ्यः ॥ ५ ॥ कृष्ण्णग्ग्रीवाऽआग्ग्नेयाः । शितिब्भ्रवोव्वसूनाꣳरोहितारुद्राणाꣳश्वेताऽअवरोकिणऽआदित्त्यानान्नभोरूपाःपार्ज्जन्न्याः ॥ ६ ॥

---

[1] अञ्जिसक्थस्त्ते। अत्र "भाविभ्य सः पं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५९ सू.) इत्यनेन सस्य पत्वे प्राप्ते "अनुसन्तनो तु बृहस्पतिसुतस्य सुसमिद्धाय सुसन्दृशमसत्वाऽभिसंविशन्तु सुसस्याअतिस्थूलम्मुसलं पत्नी संयाजान्क्रतुस्थालञ्जिसक्थो (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन सस्य प्रकृतिभावे रूपम ।

उन्नतऽऋषभः ॥ उन्नतऽऋषभोव्वामनस्तऽऐन्द्रावैष्ण्णवाऽ
उन्नतःशितिबाहुःशितिपृष्ठस्तऽऐन्द्राबार्हस्पत्त्याःशुक्लरूपा
व्वाजिनाःकल्म्माषाऽआग्निमारुताःश्यामाःपौष्ण्णाः ॥ ७ ॥
एताऽऐन्द्राग्नाः ॥ एताऽऐन्द्राग्नाद्विरूपाऽअग्नीषोमीया
व्वामनाऽअनड्वाहऽआग्नावैष्ण्णवाव्वशामैत्रावरुण्ण्योऽन्यतऽए
न्योमैत्र्य÷ ॥ ८ ॥ कृष्ण्णग्रीवाऽआग्नेयाः ॥ कृष्ण्णग्री

---

१ अत्र "जात्ये च स्वरिते चैव वकारो यत्र दृश्यते । कर्तव्यस्तूभयक्षेपो "वायुद्वया÷ इति निदर्शनम्" (या. शि.) न्युब्जापरपर्याये जात्यस्वरे वकारे यकारे वा वत्सशृङ्गवत् कुमारीकुचयुग्मवत् (÷) इत्याकारको दक्षिणहस्तस्यांगुल्या उभयक्षेपः कार्यः । यथा वकारयोगे जात्य उभयक्षेपस्तथैव यकारेऽप्युभयक्षेपः ।

वाऽआग्ग्नेया बब्भ्रवं÷ सौम्म्याः श्वेता वायव्व्याऽअविज्ज्ञाताऽ
अदित्त्यै सरूपा धात्त्रे वत्सतर्य्यो देवानाम्पत्नीब्भ्यः ॥ ९ ॥
कृष्ण्णा भौमाः ॥ कृष्ण्णा भौमा धूम्म्राऽआन्तरिक्क्षा बृहन्तो
दिव्व्याः शबला वैद्द्युताः सिद्ध्मास्त्तारकाः ॥ १० ॥ [१०-१]
धूम्म्रान्व्वसन्ताय ॥ धूम्म्रान्व्वसन्तायालभते श्वेतान्ग्ग्रीष्म्माय
कृष्ण्णान्व्वर्षाब्भ्योरुणाञ्छरदे पृषतो हेमन्ताय पिशङ्गाञ्छि ॥ २७ ॥
शिराय ॥ ११ ॥ त्र्यवयो गायत्त्र्यै । पञ्चावयस्त्रिष्टुभे दित्त्य

वाहो॒जग॑त्त्यैत्रिव॒त्त्साऽअ॑नु॒ष्टु॒भे॑तु॒र्य्य॒वाह॑ऽउ॒ष्णिहे॑ ॥ १२ ॥
पृ॒ष्ठ॒वाहो॑व्वि॒राजे॑ ॥ पृ॒ष्ठ॒वाहो॑व्वि॒राज॑ऽउ॒क्षाणो॑बृ॒ह॒त्त्याऽऋ॑ष॒
भाःक॒कु॒भे॑न॒ड्ड्वाह॑÷प॒ङ्क्त्यै॑धे॒नवो॑तिच्छन्दसे ॥ १३ ॥ कृ॒ष्ण्ण
ग्ग्री॑वाऽआग्ग्ने॒याः ॥ कृ॒ष्ण्णग्ग्री॑वाऽआग्ग्ने॒याब॒ब्भ्रव॑÷सौ॒
म्म्याऽउ॑पद्ध्व॒स्ताःसा॑वि॒त्राव्व॑त्सत॒र्य्य॒÷सारस्व॒त्त्य॒÷श्या॒माः
पौ॒ष्ण्णाःपृश्न॑योमारु॒ताब॑हु॒रू॒पाव्वै॑श्वदे॒वाव्व॒शाद्या॑वापृथि॒वी
या॑ः ॥ १४ ॥ उ॒क्त्ताःस॑ञ्च॒राः ॥ उ॒क्त्ताःस॑ञ्च॒राऽएता॑ऽऐन्द्रा॒

शु. य.
संहि.
॥ ३८ ॥

ग्नाःकृष्णाव्वारुणाःपृश्न्नयोमारुताःकायास्त्तूपराः ॥ १५ ॥ उ. वि.
अग्नयेनीकवते । प्प्रथमजानालभतेमरुद्भ्य÷सान्तपने अ.
ब्भ्य÷सवात्यान्मरुद्भ्योगृहमेधिब्भ्योबाष्किहान्मरुद्भ्य÷ ॥ २४ ॥
क्क्रीडिब्भ्य÷सꣳसृष्टान्मरुद्भ्यःस्वतवद्भ्योनुसृष्टान् ॥ १६ ॥
उक्ताःसञ्चराः ॥ उक्ताःसञ्चराऽएताऽऐन्द्राग्नाः[1]प्प्राशृङ्गा
माहेन्द्राबहुरूपाव्वैश्श्वकर्म्मणाः ॥ १७ ॥ धूम्म्राबब्भ्रुनीका ॥ ३८ ॥

---

[1] प्राशृङ्गा । अत्र प्रशृङ्ग इति पदम् । प्रशब्दात् शृङ्गशब्दे परे "प्रवणशृङ्गयासेपु" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०५ सू.) इत्यनेन हस्वाकारस्य दीर्घाकारे प्राशृङ्गा ।

शाः । पितॄणाꣳ[1]सोमवताम्बभ्रवोधूम्रनीकाशाःपितॄणाम्बर्हि
षदाङ्कृष्णा[2]बभ्रुनीकाशाःपितॄणामग्निष्वात्तानाङ्कृष्णाःपृ
षन्तस्त्रैयम्बकाः ॥ १८ ॥ उक्ताःसञ्चराः ॥ उक्ताः
सञ्चराऽएताःशुनासीरीयाःश्वेतावायव्याःश्वेताःसौर्याः
॥ १९ ॥ वसन्तायकपिञ्जलान् ॥ वसन्तायकपिञ्जलानाल

---

[1] सोमवतीम् । अत्र "विश्वदेव्यसोमौ" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११८ सू.) इत्यनेन वतीशब्दपरे सोमशब्दाकारस्य दीर्घाकारविधानान्न वतापरे भवति, अतो न दीर्घः ।

[2] कृष्णा बभ्रुनीकाशाः । अत्र समानपदे "ऋपरेभ्य" इति णत्वप्राप्तौ "निवनिनसः प्रपीनम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९१ सू.) इत्यनेन नि वनि नस प्रपीनम् एते नकारा प्रकृत्या भवन्ति समानपदे इति निषेधान्नात्र णत्वम् । त्वत्र निशब्दस्य दीर्घत्वं "पीबासोमम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. १३० सू.) इत्यनेन भवति ।

भतेग्ग्रीष्ष्मायकलविङ्कान्त्वर्षाब्भ्यस्तित्तिरीञ्छरदेव्वर्त्तिकाहे
मन्तायककराञ्छिशिरायव्विककरान् ॥ २० ॥ [१०-२]
समुद्रायशिशुमारान् ॥ समुद्रायशिशुमारानालभतेपर्ज्जन्न्या
यमण्डूकानद्ब्भ्योमत्त्स्यान्मित्रायकुलीपयान्वरुणायनाक्क्रा
न् ॥ २१ ॥ सोमायहꣳसान् ॥ सोमायहꣳसानालभतेव्वायवेब
लाकाऽइन्द्राग्निब्भ्याङ्क्रुञ्चान्मित्रायमद्गून्वरुणायचक्क्रवाका
न् ॥ २२ ॥ अग्ग्नयेकुटरून् ॥ अग्ग्नयेकुटरूनालभतेव्वनस्प्पति

ब्भ्यऽउलूकानग्नीषोमांब्भ्याञ्चाषानश्विब्भ्याम्मयूरान्मित्राव
रुणाब्भ्याङ्कपोतान् ॥ २३ ॥ सोमायलबान् ॥ सोमायलबा
नालभतेत्त्वष्ट्रेकौलीकान्गोषादीर्द्देवानाम्पत्नीब्भ्यःकुलीका
देवजामिब्भ्योग्नयेगृहपतयेपारुष्णान् ॥ २४ ॥ अह्नेपाराव
तान् ॥ अह्नेपारावतानालभतेरात्र्यैसीचापूरहोरात्रयोःसन्धि
ब्भ्योजतूर्म्मासेब्भ्योदात्यौहान्त्संवत्सरायमहतःसुपर्ण्णान्
॥ २५ ॥ भूम्म्याऽआखून् ॥ भूम्म्याऽआखूनालभतेन्तरि

क्क्षायपाङ्ङ्क्त्रान्दिवेकशान्दिग्ग्भ्योनकुलान्बब्भ्रुकानवान्तर
दिशाब्भ्यः ॥ २६ ॥ व्वसुब्भ्यऽऋश्श्यान् ॥ व्वसुब्भ्यऽऋश्श्या
नालभतेरुद्द्रेब्भ्योरुरूनादित्त्येब्भ्योन्न्यङ्कून्विश्श्वेब्भ्योदेवेब्भ्यः
पृषतान्त्साद्ध्येब्भ्यः कुलुङ्गान् ॥ २७ ॥ ईशानायपरस्वतः ॥
ईशानायपरस्वतऽआलभतेमित्त्रायगौरान्वरुणायमहिषान्बृह
स्प्पतयेगवयाँस्त्त्वष्ट्रऽउष्ट्रान् ॥ २८ ॥ प्रजापतयेपुरुषान् ॥
प्रजापतयेपुरुषान्हस्त्तिनऽआलभतेव्वाचेप्प्लुषीँश्चक्क्षुषेमश

काञ्छ्रोत्त्राय भृङ्गाः ॥ २९ ॥ शतम् ॥१४००॥ प्रजापतयेच ।
व्वायवेचगोमृगोव्वरुणायारण्ण्योमेषोयमायकृष्ण्णोमनुष्ष्यरा
जायमर्क्कटःशार्द्दूलायरोहिदृषभायगवयीक्षिप्प्रश्श्येनायव्व
र्त्तिकानीलङ्गोःक्क्रिमि÷समुद्द्रायशिशुमारोहिमवतेहस्ती
॥ ३० ॥ [१०-३] मयुःप्प्राजापत्त्यः ॥ मयुःप्प्राजापत्त्यऽ
उलोहलिक्ष्ण्णोव्वृषदꣳशस्तेधात्त्रेदिशाङ्कङ्कोधुङ्क्षाग्ग्नेयीकल
विङ्कोलोहिताहिःपुष्क्करसादस्तेत्त्वाष्ट्रायव्वाचेक्क्रुञ्च÷ ॥ ३१ ॥

सोमायकुलुङ्गः ॥ सोमायकुलुङ्गऽआरण्ण्योजोनकुलःशका
तेपौष्ण्णाःक्क्रोष्टामायोरिन्द्रस्यगौरमृगःपिद्वोन्न्यङ्कु÷कक्कट
स्त्तेनुमत्त्यैप्प्रतिश्श्रुत्कायैचक्क्रवाकः ॥ ३२ ॥ सौरीबलाका ।
शार्ग्गःसृजयःशयाण्डकस्त्तेमैत्राःसरस्वत्त्यैशारि÷पुरुपवाक्
श्वाविद्भौमीशार्दूलोवृकःपृदाकुस्त्तेमन्न्यवेसरस्वतेशुक÷पुरुप
वाक् ॥ ३३ ॥ सुपर्ण्णःपार्ज्जन्न्यः ॥ सुपर्ण्णःपार्ज्जन्न्यऽ
आतिर्व्वाहसोदर्व्विदातेव्वायवेबृहस्प्पतयेव्वाचस्प्पतयेपैङ्गराजो

---

१ श्वाविद्भौमी । अत्र श्वविद्भौमी इति पदम् । "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुत°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५८ सू.) इत्यनेन वकारे परे श्वस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

लजऽआन्तरिक्क्षःप्लुवोमद्गुर्म्मत्स्यस्त्तेनदीपतयेद्यावापृथिवी
यःकूर्म्मः ॥ ३४ ॥ पुरुषमृगश्चन्द्रमसः ॥ पुरुषमृगश्चन्द्र
मसोगोधाकालकादार्व्वाघाटस्त्तेव्वनस्प्पतीनाङ्कृकवाकुःसावि
त्रोहꣳसोव्वातस्यनाक्क्रोमकरःकुलीपयस्त्तेकूपारस्यह्रियैशल्य
कः ॥ ३५ ॥ एण्यह्नः ॥ एण्यह्नोमण्डूकोमूषिकाति[2]

---

[1] दार्वाघाटः । दारु आघातः इति पदम् । अत्र "त आपादनाऽम्बरात्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४८ सू.) इत्यनेनानादम्बरादाघाशब्दात्परस्य तकारस्य मूर्द्धन्यो भवति दार्वाघाट इति । [2] तित्तिरिस्ते । अत्र "सकारे परे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७८ सू.) इत्यनेन सकारपरादेकाक्षरादेकारपरे तकारे विसर्जनीयस्य सकारः प्राप्तः । सः "प्रकृत्या नानापदस्थे तकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे प्राप्ते "अनुसन्तनोतु°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषिद्ध्यते । सकारो भवत्येव ।

त्तिरिस्त्तेसर्प्पाणाँल्लोपाशऽआश्विनःकृष्ण्णोरात्र्याऽऋक्षोजतूःसुषिलीकातऽइतरजनानाञ्जहकाव्वैष्ण्णवी ॥ ३६ ॥ अन्न्यवापोर्द्धमासानाम् ॥ अन्न्यवापोर्द्धमासानामृश्श्योमयूरःसुपर्ण्णस्त्तेगन्धर्व्वाणामपामुद्रोमासाङ्कश्श्यपोरोहित्त्कुण्ड्रृणाचीगोलत्तिकाते[1]प्सरसाम्मृत्त्यवेसितः ॥ ३७ ॥ व्वर्षाहूर्ऋतूनाम् ॥ व्वर्षाहूर्ऋतूनामाखुःकशोमान्थालस्त्तेपितॄणाम्बलाया

---

[1] "ए-ओ-आभ्यामुदात्ताभ्यामकारो निहितश्च यः। स च यत्र प्रलुप्येते तं चाभिनिहितं विदुः" या. शि. ॥ अत्र ते अप्सरसामित्यासीत्। अत्रैकारात्परस्याकारस्य "एदोद्भ्यामकारः" (शु य. प्रा. अ. ३६१ सू.) इत्यनेनाकारस्य पूर्वरूपः। अत्राभिनिहितस्वरो ज्ञेयः। तथौकारेऽपि वेदोसीत्यादौ।

जगरोव्वसूनाङ्कपिञ्जलᳵकपोतऽउलूकᳵशशस्त्तेनिर्ऋत्त्यैव्वरुणायारण्ण्योमेषः ॥ ३८ ॥ श्वित्रऽआदित्त्यानाम् ॥ श्वित्रऽआदित्त्यानामुष्ट्रोघृणीवान्[1]वार्ध्रीनसस्त्ते[2]मत्त्याऽअरण्ण्यायसृमरोरुरूरौद्रःक्वयि÷कुटरुर्दात्त्यौहस्त्तेव्वाजिनाङ्कामायपिकः ॥ ३९ ॥ खड्गोव्वैश्वदेवः । श्वाकृष्ण्णःकर्ण्णोगर्दभस्त्तरक्षुस्त्तेरक्षसामिन्द्रायसूकरःसिꣳहोमारुतःकृकलासःपिप्पकाश

---

[1] घृणीवान् । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारयघृणि" इत्यनेन वकारे परे घृणिशब्दस्येकारस्य दीर्घकारः ।

[2] वार्ध्रीनस्ते । अत्र समानपदे "ऋपरेभ्यः" इति णत्वप्राप्तौ "निवनिनसः प्रपीनम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९१ सू.) इत्यनेन नसः णत्वं निषिध्यते । अतो न णत्वम् ।

कुनिस्त्तेशरव्यायैव्विश्वेषान्देवानाम्पृषतः ॥ ४० ॥ [१०-४]
इति श्रीवाजसनेयसंहितायां चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ शादन्दद्भिर्नवैकैका,
हिरण्यगर्भश्चतस्र, ऽआनोदश, मानोमित्रो, यदश्वस्या
ष्टकौ, यत्तेपाडि, मानुकंद्वे, पञ्चदशसप्तचत्वारिꣳशत् ॥
[अ. २५-मं. ४७ अनु. १५] हरिः ॐ ॥ शादन्दद्भिः ॥ ॥ ४३ ॥
शादन्दद्भिरवकान्दन्तमूलैर्म्मृदम्बर्स्वैस्त्तेगान्दꣳष्ट्राभ्याꣳ

सरस्वत्त्याऽअग्ग्रजिह्वञ्जिह्वायाऽउत्त्सादमव[1]क्क्रन्देनतालुव्वा
जꣳहनुब्भ्यामपऽआस्येनव्वृषणमाण्डाब्भ्यामादित्त्याँ२श्मश्श्रु
भिःपन्थानम्भ्रूब्भ्यान्द्यावापृथिवीव्वर्त्तोब्भ्यांव्विद्युतङ्कनीनका
ब्भ्याꣳशुक्क्लायस्वाहाकृष्ण्णायस्वाहापार्य्याणिपक्ष्माण्ण्यवा
र्य्याऽइक्क्षवोव्वार्य्याणिपक्ष्माणिपार्य्याऽइक्क्षवः ॥ १ ॥
[१-१] व्वातम्प्राणेन ॥ व्वातम्प्राणेनापानेननासिकेऽउपयाम

---

[1] अत्रावक्रन्देन तालु इत्यत्र "ऋषरेभ्यः" इत्यनेन समानपदे नस्य प्राप्तं णत्वं "तवर्गे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९४ सू.) इत्यनेन निषेधान्न भवति।

मध॑रे॒णौष्ठे॑न॒सदुत्त॑रेणप्प्रका॒शेनान्त॑रमनूका॒शेन॒बाह्य॑न्निवे॒ष्य
म्मू॒र्द्धा॑स्त॑नयि॒त्नुन्नि॑र्बा॒धेना॒शनि॑म्म॒स्तिष्क्के॑णवि॒द्युत॑ङ्क॒नी
न॑का॒भ्या॒ङ्कर्ण्णा॑भ्या॒ꣳश्रोत्र॒ꣳश्रोत्रा॑भ्या॒ङ्कर्ण्णौ॑तेद॒नीम॑धर
कु॒ण्ठेना॒पःशु॑ष्क्ककु॒ण्ठेना॑चि॒त्तम्मन्न्या॑भि॒रदि॑तिꣳशी॒र्ष्णा॑नि
र्ऋ॑ति॒न्निर्ज्ज॑र्ज्जल्प्येनशी॒र्ष्णा॑स॑ङ्क्रो॒शैःप्प्रा॒णान्रे॒ष्माण॑ꣳस्तु॒पेन॑
॥२॥ [१-२] म॒शका॒न्केशै॑ः ॥ म॒शका॒न्केशै॒रिन्द्र॒ꣳस्वप॑सा॒व्वहे॑न॒

बृहस्पतिꣳशकुनिसादेनकूर्म्माञ्छफैराक्क्रमणꣳस्त्थूराभ्यामृक्षलाभिꣳकपिञ्जलाञ्जवञ्जङ्घाभ्यामद्ध्वानम्बाहुभ्याञ्जाम्बीलेनारण्ण्यमग्ग्निमतिरुग्ग्भ्याम्पूषणन्दोर्भ्यामश्विनावꣳसाभ्याꣳरुद्रꣳरोराभ्याम् ॥३॥ [१-३] अग्ग्नेःपक्षतिः ॥

अग्ग्नेःपक्षतिर्व्वायोर्न्निपक्षतिरिन्द्रस्यतृतीयासोमस्यचतुर्त्थ्यदित्यैपञ्चमीन्द्राण्ण्यैषष्ठीमरुताꣳसप्तमीबृहस्पतेरष्टम्म्यर्य्य

---

१ शकुनि सादेन। अत्र "भाविभ्य सः पं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सस्य पत्वप्राप्तौ "पृथिवीदिव्युपरिचर्षणिशकुनियासिभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन शकुनिपरस्य सस्य प्रकृतिभावे न पत्वम्।

ष्णोन॑व॒मीधा॒तुर्द॑श॒मीन्द्र॑स्यैकाद॒शीव्वरु॑णस्यद्वाद॒शीय॒मस्य॑त्रयोद॒शी ॥४॥ [१-४] इ॒न्द्रा॒ग्न्योःप॑क्ष॒तिः । सर॑स्वत्त्यै॒निप॑क्षतिर्म्मि॒त्रस्य॑तृ॒तीया॒पाञ्च॑तु॒र्त्थीनिर्ऋ॑त्त्यैपञ्च॒म्म्य॒ग्नीषोम॑योःष॒ष्ठीस॒र्प्पाणा॑ꣳसप्त॒मीव्वि॒ष्णोर॑ष्ट॒मीपू॒ष्णोन॑व॒मीत्त्व॒ष्टुर्द॑श॒मीन्द्र॑स्यैकाद॒शीव्वरु॑णस्यद्वाद॒शीय॒म्म्यैत्र॑योद॒शीद्यावा॑पृथि॒व्योर्द॑क्षिणम्पा॒र्श्वंव्विश्वे॑षान्दे॒वाना॒मुत्त॑रम् ॥ ५ ॥ [१-५]

म॒रुता॑ꣳस्क॒न्धाः ॥ म॒रुता॑ꣳस्क॒न्धाव्विश्वे॑षान्दे॒वाना॑म्प्रथ॒

माकीकंसारुद्राणांन्द्वितीयांदित्त्यानांन्तृतीयांव्वायोःपुच्छंम
ग्नीषोमंयोर्ब्भासंदौक्कुञ्चौश्श्रोणिंब्भ्यामिन्द्राबृहस्प्पतीऽऊ
रुब्भ्यांम्मित्रावरुंणावल्ग्गाब्भ्यांमाक्क्रमंणꣳस्थूराब्भ्याम्बल
ङ्कुष्ठांब्भ्याम् ॥ ६ ॥ [१-६] पूषणंव्वनिष्ठुनां । न्धाही
न्त्स्थूलंगुदयांसर्प्पान्गुदांभिर्व्विह्रुतऽआन्त्रैरपोव्वस्तिनावृषंण
माण्डाब्भ्यांव्वाजिनꣳशेपेनप्प्रजाꣳरेतंसाचाषांन्पित्तेनंप्प्रदरा
न्पायुनांकूश्म्माञ्छंकपिण्डैः ॥ ७ ॥ [१-७] इन्द्रस्य

क्क्रोडः ॥ इन्द्रस्यक्क्रोडोदित्त्यैपाजस्यन्दिशाञ्जत्त्रवोदित्त्यै
भसज्जीमूतान्हृदयौपशेनान्तरिक्षम्पुरीततानभऽउदर्य्येणच
क्क्रवाकौमतस्न्नाब्भ्यान्दिवंव्वृक्काब्भ्याङ्गिरीन्प्लाशिभिरुपला
न्प्लीह्नाव्वल्म्मीकान्क्लोमभिर्ग्ग्लौभिर्ग्गुल्म्मान्हिराभिःस्रव
न्तीर्ह्रदान्कुक्षिब्भ्याꣳसमुद्रमुदरेणव्वैश्श्वानरम्भस्म्मना ॥८॥
[१-८] व्विधृतिन्नाब्भ्या । घृतꣳरसेनापोयूष्ण्णामरीचीर्व्वि
प्प्रुड्भिर्न्नीहारमूष्म्मणाशीनंव्वसयाप्प्रुष्वाऽअश्श्रुभिर्ह्रादुनी ॥ ४६ ॥

ई॒षीका॑भिर॒स्न्नारक्षा॑ᳫसिचि॒त्राण्य॒ङ्गैर्न्नक्ष॑त्राणिरू॒पेण॑पृथि॒
वीन्त्व॒चाजु॑म्ब॒काय॒स्वाहा॑ ॥ ९ ॥ [१-९] हि॒र॒ण्य॒ग॒
र्भःसम् ॥ हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भःस॒म॑वर्त्त॒ताग्ग्रे॑भू॒तस्य॑जा॒तःपति॒रे
कं॑ऽआसीत् ॥ स॒दा॑धारपृथि॒वीन्द्यामु॒तेमाङ्क॒स्मै॑दे॒वाय॑ह॒वि
षा॑व्विधेम ॥ १० ॥ यःप्प्रा॑ण॒तः ॥ यःप्प्रा॑ण॒तोनि॑मि॒ष
तोम॑हि॒त्वैक॒ऽइद्राजा॒जग॑तोब॒भूव॑ ॥ यऽईशे॑ऽअ॒स्यद्वि॒पद॒
श्च॒तु॑ष्प्पद॒ःकस्मै॑दे॒वाय॑ह॒विषा॑व्विधेम ॥ ११ ॥ यस्ये॒मे ।

हिमवंन्तोमहित्त्वायस्यंसमुद्रꣳरसयांसहाहुः ॥ यस्येमाः
प्प्रदिशोयस्यंबाहूकस्म्मैदेवायंहविषांव्विधेम ॥ १२ ॥ यऽ
आत्त्मदाः ॥ यऽआत्त्मदाबंलदायस्यव्विश्श्वंऽउपासंतेप्प्रशिषँ
ऽयस्यंदेवाः ॥ यस्यंछायामृतँऽयस्यंमृत्त्युःकस्म्मैदेवायंहवि
षांव्विधेम ॥ १३ ॥ [४-१०] आनं÷ ॥ आनोभद्राःक्क्र
तंवोयन्तुव्विश्श्वतोदंब्धासोऽअपंरीतासऽउद्भिदं÷ ॥ देवानोय
थासदमिद्वृधेऽअसन्नप्प्रांयुवोरक्क्षितारोंदिवेदिंवे ॥१४॥ देवा

नाम्भद्राः ॥ देवानाम्भद्रासुमतिर्ऋजूयतान्देवानाꣳराति
रभिनोनिवर्त्तताम् ॥ देवानाꣳसक्ख्यमुपसेदिमाव्वयन्देवानऽ
आयुꣳप्प्रतिरन्तुजीवसे ॥ १५ ॥ तान्पूर्व्वया । निविदाहू
महेव्वयम्भगम्मित्रमदितिन्दक्षमस्रिधम् ॥ अर्य्यमणंव्वरुणꣳ
सोमंमश्विनासरस्वतीनꣳसुभगामयस्क्करत् ॥ १६ ॥ तन्नः ॥
तन्नोव्वातोमयोभुव्वातुभेषजन्तन्माताप्पृथिवीतत्त्पिताद्यौः ॥

---

[१] ऋजूयता । अत्र यकारे परे "अथोदारिथ" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन ह्रस्वाकारस्य दीर्घे ऋजूयता । [२] उपसेदिमाव्वयम् । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतश्वरयधृणिसेदिमे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे उपसेदिमपदघटितह्रस्वाकारस्य दीर्घोकारः ।

तद्ग्रावांणꣳसोमसुतौंमयोभुवस्तदंश्विनाशृणुतन्धिषण्ण्यायुवम्
॥ १७ ॥ तमीशांनम् ॥ तमीशांनञ्जगंतस्त्तस्त्थुषस्प्प
तिंन्धियञ्जिन्न्वमवंसेहूमहेव्वयम् ॥ पूषानोयथाव्वेदंसामसंद्वृधे
रंक्षितापायुरदंब्धꣳस्वस्त्तयें ॥ १८ ॥ स्वस्त्तिनंः ॥ स्वस्त्ति
नऽइन्द्रोंवृद्धश्श्रंवाꣳस्वस्त्तिनंःपूषाव्विश्श्ववेंदाꣳ ॥ स्वस्त्तिन
स्तार्क्ष्योंऽअरिंष्टनेमिꣳस्वस्त्तिनोबृंहस्प्पतिंर्द्दधातु ॥ १९ ॥

---

१ बृहस्पतिः । अत्र "तद्बृहतौ करपत्योस्तलोपश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५२ सू.) तद् बृहतैतौ करपतिशब्दयोर्यथासंख्यं सकारेण व्यवधीयेते तकारस्य लोपो भवति । अत्र बृहच्छब्दात्पतिशब्दे परे तकारस्य लोपे सकारस्य विधानम्। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु.य.प्रा.४अ.१०२) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम् ।

पृषदश्वामरुतः ॥ पृषदश्वामरुतःपृश्निमातरःशुभँय्या
वानोविदथेषुजग्ग्मयः ॥ अग्निजिह्वामनवःसूरचक्षसोवि
श्वेनोदेवाऽअवसागमन्निह ॥ २० ॥ भद्रङ्कर्णेभिः ।
शृणुयामदेवाभद्रम्पश्श्येमाक्षभिर्य्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गैस्तु
ष्टुवाꣳसस्तनूभिर्व्यशेमहिदेवहितँय्यदायुः ॥ २१ ॥ शत
मित् ॥ शतमिन्नुशरदोऽअन्तिदेवायत्रानश्चक्राजरसन्तनूना
म् ॥ पुत्रासोयत्रपितरोभवन्तिमानोमध्यारीरिषतायुर्गन्तोः

॥ २२ ॥ अदि॑ति॒र्द्यौः ॥ अदि॑ति॒र्द्यौरदि॑तिर॒न्तरि॑क्ष॒मदि॑ति
र्म्मा॒तासपि॒तासपु॒त्रः ॥ व्विश्वे॑दे॒वाऽअदि॑ति॒ꣳपञ्च॒जना॒ऽअदि॑
ति॒र्ज्जा॒तमदि॑ति॒र्ज्जनि॑त्वम् ॥ २३ ॥ [१०-११] मान॑÷ ॥
मानो॑मि॒त्रोव्वरु॑णोऽअर्य्य॒मायुरिन्द्र॑ऽऋभु॒क्षाम॒रुत॒ꣳपरि॑क्ख्य
न् ॥ यद्वा॒जिनो॑दे॒वजा॑तस्य॒सप्ते॑ꣳप्रव॒क्क्ष्यामो॑व्वि॒दथे॑व्वी॒र्य्या॑णि
॥ २४ ॥ यन्नि॒र्णिजा॑ ॥ यन्नि॒र्णिजा॒रेक्क्ण॑सा॒प्प्रावृ॑तस्यरा॒ति
ङ्गृ॑भी॒ताम्मु॑ख॒तोनय॑न्ति ॥ सुप्प्रा॑ङ॒जोमेम्म्य॑द्वि॒श्वरू॑पऽइन्द्रा

पूष्ण्णोःप्प्रियमप्प्येतिपाथः ॥२५॥ एषच्छागः । पुरोऽअश्श्वे
नव्वाजिनापूष्ण्णोभागोनीयतेव्विश्श्वदेव्व्यः ॥ अभिप्प्रियँय्य
त्पुरोडाशमर्व्वतात्त्वष्टेदेनꣳसौश्श्रवसायजिन्न्वति ॥२६॥ यद्धवि
ष्ष्यम् ॥ यद्धविष्ष्यमृतुशोदेवयानन्त्रिर्म्मानुषाःपर्य्यश्श्वन्न
यन्ति ॥ अत्त्रा[1]पूष्ण्णःप्प्रथमोभागऽएतियज्ज्ञन्देवेब्भ्यःप्प्र
तिवेदयन्नजः ॥ २७ ॥ होताद्ध्वर्य्युः ॥ होताद्ध्वर्य्युरावयाऽ
अग्निमिन्धोग्ग्रावग्ग्राभऽउतशꣳस्तासुविप्प्रः ॥ तेनयज्ज्ञे

---

[1] अत्रापूष्ण्णः । अत्र "पूष्णो जहीमस्तेष्वत्र" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२१ सू.) इत्यनेन पूष्णः जहीमः ते इत्येतेषु पदेषु परेषु अत्रशब्दस्य दीर्घाकारः ।

न॒स्व॒रङ्कृ॑तेन॒स्वि॒ष्टेन॑व॒क्षणा॒ऽआपृ॑णद्ध्वम् ॥ २८ ॥ यू॒प॒व्र॒स्का
ऽउ॒त । येयू॑पवा॒हाश्च॒षाल॒ँय्ये॒ऽअ॑श्वयू॒पाय॒तक्ष॑ति ॥ येचार्व॑
ते॒पच॑नꣳस॒म्भर॑न्त्यु॒तोतेषा॑म॒भिगू॑र्त्तिर्न्नऽइन्वतु ॥ २९ ॥
उ॒प॒प्र ॥ उ॒प॒प्रागा॑त्सु॒मन्मे॑धायि॒मन्म॑दे॒वाना॒माशा॒ऽउप॑वी॒त
पृ॑ष्ठः ॥ अन्वे॑नं॒विप्रा॒ऽऋष॑योमद॒न्तिदे॒वाना॑म्पु॒ष्टेच॑कृमासु॒ब
न्धु॑म् ॥ ३० ॥ यद्वा॒जिन॑ं ÷ ॥ यद्वा॒जिनो॒दाम॑स॒न्दान॒मर्व॑
तो॒याशी॑र्ष॒ण्या॑र॒शना॒रज्जु॑रस्य ॥ यद्वा॑घा॒स्य॒प्रभृ॑तमा॒स्ये॒तृण॒ꣳ

सर्व्वाताते ऽअपिदेवेष्ष्वस्त्तु ॥ ३१ ॥ [८-१२] यदश्श्वस्य । क्क्रविषोमक्षिकाशयद्वास्वरौस्वधितौरिप्तमस्त्ति ॥ यद्धस्त्तयोःशमितुर्य्यन्नखेषुसर्व्वाताते ऽअपिदेवेष्ष्वस्त्तु ॥ ३२ ॥ यदूवध्यम् ॥ यदूवध्यमुदरस्यापवातियऽआमस्यक्क्रविषो गन्धोऽअस्त्ति ॥ सुकृतातच्छमितारः कृण्वन्तूतमेधꣳशृतपाकम्पचन्तु ॥ ३३ ॥ यत्ते ॥ यत्तेगात्रादग्निनापच्च्यमानादभिशूलन्निहतस्यावधावति ॥ मातद्भूम्म्यामाश्श्रिष

न्मातृणे॑षुदे॒वेभ्य॒स्तदु॒शद्भ्यो॑रा॒तम॑स्तु ॥ ३४ ॥ येवा॒जि
न॑म् ॥ येवा॒जिन॑म्परि॒पश्श्य॑न्तिप॒क्वँय॒ऽई॑मा॒हुःसु॑र॒भिर्न्नि
र्ह॒रेति॑ ॥ येचार्व॑तोमाꣳ॑सभि॒क्षामु॒पास॑तऽउ॒तोतेषा॑म॒भिगू॑र्त्ति
र्न्नऽइन्वतु ॥३५॥ यन्नीक्ष॑णम् ॥ यन्नीक्ष॑णम्मा॒ँस्पच॑न्न्याऽ
उ॒खाया॒यापात्रा॑णियू॒ष्ण्णऽआ॒सेच॑नानि ॥ ऊ॒ष्म॒ण्या॒पि॒धा
ना॑चरू॒णाम॒ङ्काःसू॒नाःपरि॑भू॒ष॒न्त्यश्श्व॑म् ॥ ३६ ॥ मात्त्वा॑ ॥
मात्त्वा॒ग्निर्द्ध्व॑नयीद्धू॒मग॑न्धि॒र्म्मो॑खा॒भ्राज॑न्त्य॒भिवि॑क्त॒ज

ग्घ्रि॑ः ॥ इ॒ष्टंव्वी॒तम॒भिगू॑र्त्तँव्वष॑ट्कृत॒न्तन्दे॒वास॒ᳶप्प्रति॑गृ॒ब्भ्ण॒न्त्य
श्श्व॑म् ॥३७॥ नि॒क्क्रम॑णन्नि॒षद॑नम् ॥ नि॒क्क्रम॑णन्नि॒षद॑नंव्वि॒वर्त्त॑
नँ॒य्य॒च्च॒पड्वी॑श॒मर्व्व॑तः ॥ यच्च॑प॒पौयच्च॑घा॒सिञ्ज॒घास॒सर्व्वा॒ता
ते॒ऽअपि॑दे॒वेष्ष्व॑स्तु ॥ ३८ ॥ यद॒श्श्वा॑य ॥ यद॒श्श्वा॑य॒व्वास॑ऽ
उपस्तृ॒णन्त्य[1]धीवा॒सँय्याहिर॑ण्ण्यान्यस्म्मै ॥ स॒न्दान॒मर्व्व॑न्त॒
म्पड्वी॑शम्प्रि॒यादे॒वेष्ष्वाया॑मयन्ति ॥ ३९ ॥ [८-१२] यत्ते॑ ।

---

[1] अधीवासम् । अत्र "अश्वरश्मि०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वासमित्यस्य वकारे परे अधि इत्यस्य हस्वाकारस्य दीर्घेकारः ।

सादेमहंसाशूकृतस्यपार्ष्ण्यांव्वाकशंयाव्वातुतोदं ॥ स्रुचेवताहु
विषोंऽअद्ध्वरेषुसर्व्वांताते ब्रह्मंणासूदयामि ॥ ४० ॥ चतुंस्त्रिꣳ
शद्वाजिनं÷ ॥ चतुंस्त्रिꣳशद्वाजिनोंदेवबंन्धोर्व्वङ्क्रीरश्श्वंस्यस्वधिं
तिꣳसमेंति ॥ अच्छिद्द्रागात्रांव्वयुनांकृणोतपरुंष्प्परुरनुघुंष्या[1]
व्विशंस्त ॥ ४१ ॥ एकस्त्त्वष्टुं÷ ॥ एकस्त्त्वष्टुर[2]श्श्वंस्याव्विश
स्त्ताद्द्वायन्तारांभवतस्त्तथंऽऋतुः ॥ यातेगात्राणामृतुथाकु

---

[1] अनुघुष्ष्याव्विशस्त्त। अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुतचारय°" (शु.य.प्रा.३अ.९८सू.) इत्यनेन वकारे परे घुष्येत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः। [2] अश्श्वस्याविशस्त्तात्०। अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमतिश्वसुताचारयघृणिसेदिमेन्द्रियधारयचित्रमङ्गुरवयुनाश्वस्य०" इत्यनेन वकारे परे अश्वशब्दस्याकारस्य दीर्घाकारः।

णोमितातापिण्डान्नाम्प्रजुहोम्म्यग्नौ ॥ ४२ ॥ मात्त्वा ।
तपत्त्प्रियऽआत्क्मापियन्तम्मास्वधितिस्त्तन्न्वऽआतिष्ठिपत्ते ॥
मातेगृध्नुरविशस्त्तातिहायच्छिद्द्रागात्त्राण्ण्यसिनामिथूकः।४३॥
नवै ॥ नवाऽउऽएतन्म्रियसेनरिष्ष्यसिदेवाँ२॥ ऽइदेषिपथि
भि÷सुगेभि÷ ॥ हरीतेयुञ्ज्जापृषतीऽअभूतामुपास्त्थाद्वाजीधु
रिरासभस्य ॥ ४४ ॥ सुगव्यन्नꣳ ॥ सुगव्यन्नोवाजीस्वश्श्व्यम्पुꣳ
सःपुत्त्राँ२॥ ऽउतविश्श्वापुषꣳरयिम् ॥ अनागास्त्त्वन्नोऽअदि

---

१ विश्वापुषः। अत्र "विश्वसहमुन्युपवसुषु"। (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पुषपरे विश्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

ति॒ःकृणोतुक्क्ष॒त्रन्नो॒ऽअश्वो॑व्वनताꣳह॒विष्म्मा॑न् ॥ ४५ ॥
।५३॥ [६-१३] इ॒मानु । क॒म्भु॒व॑नासी॑ष[1]धा॒मेन्द्र॑श्च॒विश्वे॑चदे॒वाः ॥ ॥ २५ ॥
आ॒दि॒त्त्यैरिन्द्र॒ःसग॑णोम॒रुद्भि॑र॒स्म्मभ्य॑म्भेष॒जाक॑रत् ॥ य॒ज्ञ
ञ्च॑नस्त॒न्व॑ञ्च॒प्प्र॒जाञ्चा॑दि॒त्त्यैरिन्द्र॑÷स॒हसी॑षधाति ॥ ४६ ॥
अ॒ग्ने॒त्त्वम् ॥ अ॒ग्ने॒त्त्वन्नो॒ऽअन्त॑मऽउ॒तत्रा॒ताशि॒वोभ॑वावरू॒
त्थ्य॒÷ ॥ व्व॒सु॑र॒ग्निर्व्व॒सु॑श्श्रवा॒ऽअच्छा॑नक्षि॒द्द्यु॒मत्त॑मꣳर॒यिन्दा॑ः ॥ ॥ ७३ ॥

---

[1] सीषधामेन्द्रश्च । सीसधामेन्द्रश्च इति पदम् । अत्र "नाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) सकारस्य षत्वे रूपम् ।

तन्त्वा॑शोचिष्ठदीदिवꣳसु॒म्नाय॑नू॒नमी॑महे॒सखि॑भ्यꣳ ॥ ४७ ॥
[२-१४] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांपञ्चविंशोऽध्यायः ॥२५॥
श्रीवेदपुरुषाय नमः॥ अनुवाकसूत्रम्॥ अग्निश्चपंचदशो, च्चातऽ
एकादश, द्वौ षड्विꣳशतिः [अ. २६ मं. २६ अनु. २]॥ हरिः
ॐ ॥ अ॒ग्निश्च॑ । पृ॒थि॒वी च॒सन्न॑ते॒ते॑मे॒सन्न॑म॒ता॒म॒दो॒वा॒युश्चा॒न्त
रि॑क्षञ्च॒सन्न॑ते॒ते॑मे॒सन्न॑मताम॒दऽआ॑दि॒त्यश्च॒द्यौश्च॒सन्न॑ते॒ते॑मे॒सन्न
मताम॒दऽआप॑श्च॒वरु॑णश्च॒सन्न॑ते॒ते॑मे॒सन्न॑मताम॒दः ॥ स॒प्तस॒ꣳस

दोऽअष्टमीभूतसाधनी ॥ सकामाँ२ ॥ [1]ऽअध्वनस्कुरुसँज्ञानमस्तु
मेमुना ॥ १ ॥ यथेमाम् ॥ यथेमाम्वाचङ्कल्याणीमावदानिजने
भ्यः ॥ ब्रह्मराजन्याभ्याꣳशूद्रायचार्यायचस्वायचारणा
यच ॥ प्रियोदेवानान्दक्षिणायैदातुरिहभूयासमयम्मेकामः
समृध्यतामुपमादोनमतु ॥ २ ॥ बृहस्प्पतेऽअति ॥ बृहस्प्पतेऽ
अतियदर्य्योऽअर्हाद्द्युमद्विभातिक्क्रतुमज्जनेषु ॥ यद्दीदयच्छव ॥ ५४ ॥

---

[1] अध्वनस्कुरु इति पदे। "अध्वनस्कुर्विति च" (शु. य. प्रा. ३ अ. २७ सू.) इत्यनेनात्र कुरूत्तरे पदे अध्वनो विसर्जनीयस्य सकारो जातः। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम्।

सऽऋतप्प्रजाततदस्म्मासुद्रविंणन्धेहिचित्रम् ॥ उपयामगृं
हीतोसिबृहस्प्पतंयेत्त्वैषतेयोनिर्बृहस्प्पतंयेत्त्वा ॥ ३ ॥ इन्द्र
गोमंन् ॥ इन्द्रगोमंन्निहायांहिपिबासोमꣳशतक्क्रतो ॥
विद्यद्भिर्ग्ग्रावंभिःसुतम् ॥ उपयामगृंहीतोसीन्द्रांयत्त्वागोमंतऽ
एषतेयोनिरिन्द्रांयत्त्वागोमंते ॥ ४ ॥ इन्द्रायांहि ॥ इन्द्रा
यांहिवृत्रहन्पिबासोमꣳशतक्क्रतो ॥ गोमंद्भिर्ग्ग्रावंभिःसुतम् ॥
उपयामगृंहीतोसीन्द्रांयत्त्वागोमंतऽएषतेयोनिरिन्द्रांयत्त्वा

गोमंते ॥ ५ ॥ ऋतावांनंवैश्वानरम् ॥ ऋतावांनंवैश्वानरमृत
स्यज्ज्योतिषस्प्पतिम् ॥ अजंस्रङ्घर्म्ममीमहे ॥ उपयामगृंही
तोसिवैश्वानरायंत्त्वैषतेयोनिर्वैश्वानरायंत्त्वा ॥ ६ ॥ वैश्वा
नरस्यंसुमतौ । स्यामराजाहिकम्भुवनानामभिश्रीः ॥ इतो
जातोविश्वमिदंविचष्टेवैश्वानरोयंततेसूर्येण ॥ उपयामगृंही
तोसिवैश्वानरायंत्त्वैषतेयोनिर्वैश्वानरायंत्त्वा ॥ ७ ॥ वैश्वान
रोनंः ॥ वैश्वानरोनंऽऊतयऽआप्प्रयांतुपरावतंः ॥ अग्निरु

क्त्थेनव्वाहंसा ॥ उपयामगृहीतोसिव्वैश्वानरायंत्त्वैषतेयोनिर्व्वैश्वानरायंत्त्वा ॥ ८ ॥ अग्निर्ऋषि÷ ॥ अग्निर्ऋषिꣳपवमानꣳ पाञ्चजन्यꣳपुरोहितꣳ ॥ तमीमहेमहागयम् ॥ उपयामगृहीतोस्यग्नयेत्त्वाव्वर्चसऽएषतेयोनिरग्नयेत्त्वाव्वर्चसे ॥ ९ ॥ महाँ२॥ऽइन्द्र÷ ॥ महाँ२॥ऽइन्द्रोव्वज्ज्रहस्तꣳषोडशीशर्म्मयच्छतु ॥ हन्तुपाप्मानँय्योस्मान्द्वेष्टि ॥ उपयामगृहीतोसिमहेन्द्रायंत्त्वैषतेयोनिर्म्महेन्द्रायंत्त्वा ॥ १० ॥ तंव्व÷ ॥ तंव्वोद

स्मम्मृतीषहंवसोर्म्मन्दानमन्धसः ॥ अभिवत्सन्नस्वसरेषुधे
नवऽइन्द्रङ्गीर्ब्भिर्न्नवामहे ॥ ११ ॥ यद्वाहिष्ठम् ॥ यद्वाहिष्ठ
न्तदग्नयेबृहदर्च्चविभावसो ॥ महिषीवत्त्वद्रयिस्त्वद्वाजाऽउ
दीरते ॥ १२ ॥ एहि ॥ एह्यूषुब्रवाणितेग्नऽइत्त्थेतरागिरः ॥
एभिर्व्वर्द्धासऽइन्दुभिः ॥ १३ ॥ ऋतवस्ते ॥ ऋतवस्तेयज्ज्ञं
व्वितन्वन्तुमासारक्षन्तुतेहविः ॥ संव्वत्सरस्तेयज्ज्ञन्दधातुनः

---

१ अभिवत्सन् । अत्र "अश्वरश्मिमति°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन प्राप्तस्य अभिशब्दस्य वकारे परे प्राप्तस्य दीर्घेकारस्य "अभिविश्वेषं वीरविश्ववत्स°" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन एतेपु परेपु दीर्घनिपेधान्नात्र वत्सशब्दपरे दीर्घेकारः ।

प्प्रजाञ्चपरिपातुनः ॥ १४ ॥ उपह्वरेगिरीणाम् ॥ उपह्वरेगि
रीणाꣳसङ्गमेचनदीनाम् ॥ धियाव्विप्प्रोऽअजायत ॥ १५ ॥
[१५-१] उच्चाते ॥ उच्चातेजातमन्धसोदिविसद्भूम्म्या[1]ददे ॥
उग्रꣳशर्म्ममहिश्श्रवः ॥ १६ ॥ सनः ॥ सनऽइन्द्रायय
ज्ज्यवेव्वरुणायमरुद्भ्यः ॥ व्वरिवोवित्परिस्रव ॥ १७ ॥
एनाव्विश्वानि ॥ एनाव्विश्वान्यर्य्यऽआद्युम्म्नानिमानुषाणाम् ॥

---

[1] अत्र भूमिः आददे । "भूसेश्चाकारेऽपृक्ते" (शु. य. प्रा. ४ अ. ३८ सू.) इत्यनेनाकारेऽपृक्तपरे भूमिशब्दस्य विसर्गस्य लोपः ततो यकारे भूम्याददे ।

सिषा॑सन्तोव्वनामहे ॥ १८ ॥ अनु॑वी॒रैः ॥ अनु॑वी॒रैरनु॑
पु॒ष्यास्म॒गोभि॒रन्व॒श्वैरनु॒सर्व्वे॑णपु॒ष्टैः ॥ अनु॒द्विप॒दानु॒चतु॑
ष्पदा॒व्वयन्दे॒वानो॑य॒ज्ञमृ॑तु॒थान॑यन्तु ॥१९॥ अग्ने॒पत्नीः॑ ॥
अग्ने॒पत्नी॑रि॒हाव॑हदे॒वाना॑मुश॒तीरुप॑ ॥ त्वष्टा॑र॒ꣳसोम॑पीतये
॥२०॥ अ॒भिय॒ज्ञम् ॥ अ॒भिय॒ज्ञङ्गृ॑णीहिनो॒ग्नावो॒नेष्टःपिब॑
ऽऋ॒तुना॑ ॥ त्वꣳहिर॑त्न॒धाऽअसि॑ ॥ २१ ॥ द्र॒वि॒णो॒दाःपिपी
षति ॥ जुहो॒तप्रच॑तिष्ठत ॥ ने॒ष्ट्रादृ॒तुभि॒रिष्यत ॥ २२ ॥

तवा॒यम् ॥ तवा॒यꣳसोम॒स्त्वमे॒ह्यर्वा॑ङ्॒शश्व॒त्तमꣳसु॒मना॑ऽअ॒
स्यपा॑हि ॥ अ॒स्मिन्य॒ज्ञेब॒र्हिष्या॒निष॒द्या॑दधि॒ष्वेम॒ञ्जठर॒ऽ
इन्दु॑मिन्द्र ॥ २३ ॥ अ॒मेव॑नः ॥ अ॒मेव॑नःसुहवा॒ऽआहि॒गन्त॑
न॒निब॒र्हिषि॑सदतना॒रणि॑ष्टन ॥ अथा॑मन्दस्वजुजुषा॒णोऽअन्ध॑
स॒स्त्वष्ट॑र्दे॒वेभि॒र्जनि॑भिःसु॒मद्ग॑णः ॥ २४ ॥ स्वादि॑ष्ठया॒मदि॑
ष्ठया ॥ स्वादि॑ष्ठया॒मदि॑ष्ठया॒पव॑स्वसोम॒धार॑या ॥ इन्द्रा॑य॒पात॑
वेसु॒तः ॥ २५ ॥ र॒क्षोहावि॒श्वच॑र्षणिर॒भियोनि॒मयो॑हते ॥

द्रोणे॑स॒धस्त्थ॒मास॑दत् ॥ २६ ॥ [११-२] ॥ २ ॥ इति
श्रीवाजसनेयसंहितायां षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥
श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ समास्त्वादशो,
द्धौऽअस्य, पीवोऽअन्नाद्द्वादशका, वभित्त्वैकादश, चत्त्वारः
पंचचत्त्वारिꣳशत् [अ. २७ मं. ४५ अनु. ४]॥ हरिःॐ॥
समा॑स्त्वा ॥ समा॑स्त्वाग्नऽऋ॒तवो॑व्वर्द्धयन्तुसं॑व्वत्स॒राऽऋष॑यो॒
यानि॑स॒त्त्या ॥ सन्दि॒व्येन॑दीदिहिरोच॒नेन॒विश्वा॒ऽआभा॑हि॒प्र

दि॒श॒श्चत॑स्रः ॥ १ ॥ सञ्च॑ ॥ सञ्चे॒द्ध्यस्वा॑ग्ने॒प्रच॑बोधयैनमु॒च्च॑
तिष्ठमह॒तेसौभ॑गाय ॥ माच॑रिषदुपस॒त्तातेऽअग्ने॒ब्र॒ह्माण॑स्ते
य॒शसः॑सन्तु॒मान्ये ॥ २ ॥ त्वाम॑ग्ने ॥ त्वाम॑ग्नेवृणतेब्राह्म
णाऽइ॒मेशि॒वोऽअ॑ग्ने॒सं॒व्व॑रणेभवानः ॥ स॒प॒त्न॒हानो॑ऽअभिमा
ति॒जिच्च॒स्वेगये॑जा॒गृह्यप्प्र॑युच्छन् ॥३॥ इ॒हैव ॥ इ॒हैवाग्ने॒ऽअ
धि॑धारयार॒यिम्मात्वा॒निक्र॑न्पूर्व्व॒चितो॑निका॒रिणः॑ ॥ क्ष॒त्रम॑
ग्नेसु॒यम॑मस्तु॒तुभ्य॑मुपस॒त्ताव॑र्द्धतान्ते॒ऽअनि॑ष्टृतः ॥४॥ क्ष॒त्रे

णा॑ग्ग्ने ॥ क्ष॒त्रेणा॑ग्ग्ने॒स्वा॒यु॒ःसꣳर॑भस्वमि॒त्रेणा॑ग्ग्नेमि॒त्र॒धेये॑यत
स्व ॥ स॒जा॒ता॒नां॑म्मध्य॒म॒स्थाऽए॑धि॒राज्ज्ञा॑मग्ग्नेवि॒ह॒व्यो॑दीदि
ही॒ह ॥ ५ ॥ अति॒नि॑हः ॥ अति॒नि॒हो॒ऽअति॒स्रिधो॒त्त्यचि॑
त्ति॒मत्त्यरा॑तिमग्ग्ने ॥ विश्श्वा॒ह्य॒ग्ग्ने॒दु॒रि॒तास॑ह॒स्वाथा॒स्मभ्य॑ꣳ
स॒ह॒वी॑राꣳर॒यिन्दा॑ः ॥ ६ ॥ अ॒ना॒धृ॒ष्यो॒जा॒तवे॑दाः ॥ अ॒ना॒धृ
ष्यो॒जा॒तवे॑दा॒ऽअनि॑ष्टृतो॒वि॒राड॑ग्ग्ने॒क्ष॒त्र॒भृद्दी॑दिही॒ह ॥ विश्श्वा॒
ऽआशा॑ःप्प्र॒मु॒ञ्चन्मानु॑षीर्भि॒य॑ःशि॒वेभि॑र॒द्यपरि॑पाहिनोवृ॒धे

॥ ७ ॥ बृहस्प्पतेसवितः ॥ बृहस्प्पतेसवितर्ब्बोधयैनꣳसꣳशि
तञ्चित्सन्तराꣳसꣳशिशाधि ॥ व्वर्द्धयैनम्महतेसौभगायवि
श्वऽएनमनुमदन्तुदेवाः ॥ ८ ॥ अमुत्रभूयादध ॥ अमुत्रभू
यादधयद्यमस्यबृहस्प्पतेऽअभिशस्त्तेरमुञ्चः ॥ प्रत्यौहताम
श्विनामृत्युमस्म्माद्देवानामग्ग्नेभिषजाशचीभिः ॥ ९ ॥ उद्व
यम् ॥ उद्वयन्तमसस्प्परिस्वः पश्श्यन्तऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रा
सूर्य्यमगन्मज्ज्योतिरुत्तमम् ॥ १० ॥ [१०-१] ऊर्द्ध्वाऽअ

स्यसमिधोभवन्त्यूर्द्ध्वाशुक्राशोचीꣳष्यग्नेः ॥ द्युमत्तमासुप्र
तीकस्यसूनोः ॥ ११ ॥ तनूनपादसुरः ॥ तनूनपादसुरोवि
श्ववेदादेवोदेवेषुदेवः ॥ पथोऽअनक्तुमद्ध्वाघृतेन ॥ १२ ॥
मद्ध्वायज्ञम् ॥ मद्ध्वायज्ञन्नक्षसेप्प्रीणानोनराशꣳसोऽअग्ने ॥
सुकृद्देवः सविताविश्ववारः ॥ १३ ॥ अच्छायम् ॥ अच्छाय
मेतिशवसाघृतेनेडानोवह्निर्न्नमसा ॥ अग्निꣳस्रुचोऽअद्ध्वरे
षुप्प्रयत्सु ॥ १४ ॥ सयक्षत् ॥ सयक्षदस्यमहिमानमग्नेः

सऽई॑म्म॒न्द्रासु॑प्प्र॒यस॑÷ ॥ व॒सु॒श्चेति॑ष्ठो व॒सु॒धात॑मश्च ॥१५॥ द्वारो॑
दे॒वीः ॥ द्वारो॑दे॒वीरन्व॑स्य॒विश्वे॑व्र॒ताद॑दन्तेऽअ॒ग्नेः ॥ उ॒रु॒व्यच॑सो॒
धा॒म्न्नापत्त्य॑मानाः ॥१६॥ शतम् १६०० ॥ तेऽअ॑स्य ॥ तेऽअ॑स्य॒
योष॑णे दि॒व्येने[1]योना॑ऽउ॒षासा॒नक्ता॑ ॥ इ॒मँय्य॒ज्ञम॑वताम॒द्ध्व॒रं
न॑÷ ॥ १७ ॥ दैव्व्या॑होतारा ॥ दैव्व्या॑होताराऽऊ॒र्द्ध्वम॑द्ध्व॒रन्नो॒
ग्ग्नेर्जि॒ह्वाम॒भिगृ॑णीतम् ॥ कृ॒णु॒तन्नः स्वि॑ष्टिम् ॥ १८ ॥ ति॒स्रो

---

[1] योनाऽउषासा । अत्र ओकारात्परस्य उष इत्यस्य "उप महोभिर्नक्तेमीकारैकारौकारनकारेभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन उप इत्ययं ह्रस्वो दीर्घत्वमापद्यते महोभि इत्यादिपरेषु सत्सु । तेनात्र ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः ।

देवीः ॥ तिस्रोदेवीर्ब्बर्हिरेदꣳसदन्त्विडासरस्वतीभारती ॥
महीगृणाना ॥१९॥ तन्नः ॥ तन्नस्तुरीपमद्भुतम्पुरुक्क्षुत्त्वष्टा
सुवीर्य्यम् ॥ रायस्प्पोषंव्विष्ष्यतुनाभिमस्म्मे ॥ २० ॥ व्वन
स्प्पते ॥ व्वनस्प्पतेवसृजारराणस्त्मनादेवेषु ॥ अग्निर्हव्यꣳ
शमितासूदयाति ॥ २१ ॥ अग्नेस्वाहा । कृणुहिजातवेदऽ
इन्द्रायहव्यम् ॥ व्विश्वेदेवाहविरिदञ्जुषन्ताम् ॥ २२ ॥
[१२-२] पीवोऽअन्नारयिवृधः । सुमेधाःश्श्वेतःसिषक्क्तिनि

युता॑मभि॒श्श्रीः ॥ तेव्वा॒यवे॒सम॑नसो॒व्वित॑स्त्थु॒व्विश्श्वे॒न्नर॑÷स्वप॒
त्त्यानि॑चक्क्रुः ॥ २३ ॥ रा॒येनु । यञ्ज॒ज्ञतू॒रोद॑सी॒मेरा॒ये॒दे॒वीधि॒
षणा॑धातिदे॒वम् ॥ अध॑व्वा॒युन्नि॒युत॑÷सश्श्चत॒स्वाऽउ॒तश्श्वे॒त॑व्वसु॑धि
तिन्निरे॒के ॥ २४ ॥ आपो॑ह ॥ आपो॑ह॒यद्बृ॑ह॒तीर्व्विश्श्व॒माय॒न्ग
र्भ॒न्दधा॑नाज॒नय॑न्तीर॒ग्निम् ॥ ततो॑दे॒वाना॒ꣳसम॑वर्त्त॒तासु॒रे
क॒ः॑कस्मै॑दे॒वाय॑ह॒विषा॑व्विधेम ॥ २५ ॥ यश्चि॑त् ॥ यश्चि॒दापो॑
महि॒नाप॒र्य्यप॑श्श्य॒द्दक्ष॒न्दधा॑नाज॒नय॑तीर्य्य॒ज्ज्ञम् ॥ योदे॒वे

ष्वधिदेवऽएकऽआसीत्कस्मैदेवायहविषाविधेम ॥ २६ ॥
प्रयाभिः ॥ प्रयाभिर्यासिदाश्वाꣳसमच्छानियुद्भिर्वायविष्ट
येदुरोणे ॥ निनोरयिꣳसुभोजसँय्युवस्वनिवीरङ्गव्यमश्व्यञ्च
राधः ॥ २७ ॥ आनः ॥ आनोनियुद्भिःशतिनीभिरध्वरꣳ
सहस्रिणीभिरुपयाहियज्ञम् ॥ वायोऽअस्मिन्त्सवनेमादय
स्वयूयम्पातस्वस्तिभिःसदानः ॥ २८ ॥ नियुत्वान्वायो ॥
नियुत्वान्वायवागह्ययꣳशुक्रोऽअयामिते ॥ गन्तासिसुन्व

तोगृहम् ॥ २९ ॥ व्वायोशुक्रः ॥ व्वायोशुक्रोऽअयामितेम
ध्वोऽअग्ग्रन्दिविष्टिषु ॥ आयाहिसोमपीतयेस्प्पार्होदेवनियुत्त्व
ता ॥ ३० ॥ व्वायुरग्ग्रेगाः ॥ व्वायुरग्ग्रेगायज्ज्ञप्प्रीःसाकङ्गन्म
नसायज्ज्ञम् ॥ शिवोनियुद्भिःशिवाभिः ॥ ३१ ॥ व्वायोये । तेस
हस्रिणोरथासस्त्तेभिरागहि ॥ नियुत्त्वान्त्सोमपीतये ॥ ३२ ॥
एकयाच । दशभिश्चस्वभूतेद्वाभ्यामिष्टयेविꣳशतीच ॥
तिसृभिश्चव्वहसेत्रिꣳशताचनियुद्भिर्व्वायविहताविमुञ्च ॥ ३३ ॥

तवंवायो ॥ तवंवायवृतं[1]स्प्पतेत्त्वष्टुर्ज्जामातरद्भुत ॥ अवाꣳ
स्यावृणीमहे॥३४॥ [१२-३] अभित्त्वा। शूरनोनुमोदुग्धाऽ
इवधेनवंः ॥ ईशानमुस्यजगंतःस्वर्दृशमीशानमिन्द्रतस्त्थुषंः
॥ ३५ ॥ नत्त्वावान् ॥ नत्त्वावाँ२॥ ऽअन्न्योदिव्व्योनपार्त्थि
वोनजातोनजनिष्यते ॥ अश्वायन्तोमघवन्निन्द्रव्वाजिनोग
व्यन्तंस्त्वाहवामहे ॥ ३६ ॥ त्वामित् ॥ त्वामिद्धिहवामहे

---

[1] ऋतस्प्पते अत्र । "प्रकृत्या कपयोः खफयोश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इति प्रकृतिभावे प्राप्ते "ऋताक्रौ च परयोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५१ सू.) ऋतः क्षवरश्च यथासंख्यं पतिपरयोः सकारेण व्यवधीयते। इति सकारे तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम्।

सातौव्वाजस्यकारवंः ॥ त्वांव्वृत्रेष्विन्द्रसत्पतिन्नरस्त्वाङ्का
ष्ठास्वर्व्वतꣳ ॥ ३७ ॥ सत्त्वम् ॥ सत्त्वन्नश्चित्रव्वज्रहस्तधृ
ष्णुयामहस्तवानोऽअद्रिवꣳ ॥ गामश्वꣳरत्थ्यमिन्द्रसङ्किर
सत्राव्वाजन्नजिग्ग्युषे ॥ ३८ ॥ कयानꣳ ॥ कयानश्चित्रऽ
आभुवदूतीसदावृधꣳसखा ॥ कयाशचिष्ठयाव्वृता ॥ ३९ ॥
कस्त्वा । सत्त्योमदानाम्मꣳहिष्ठोमत्त्सदन्धसꣳ ॥ दृढाचिदा
रुजेव्वसु ॥ ४० ॥ अभीषुणंः ॥ [1]अभीषुणꣳसखीनामविता

---

[1] अभीपुणः । अत्र अभीपुनः । अत्र समानपदत्वाभावेन णत्वाप्राप्तौ "निपणाय°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन णत्वं निपात्यते ।

ज॑रितॄ॒णाम् ॥ श॒तम्भ॑वास्यू॒तये॑ ॥ ४१ ॥ य॒ज्ज्ञाय॑ज्ज्ञावः ॥
य॒ज्ज्ञाय॑ज्ज्ञावोऽअ॒ग्नये॑गि॒रागि॑राच॒दक्ष॑से ॥ प्रप्र॑व॒यम॒मृतं
ज्ञा॒तवे॑दसम्प्रि॒यम्मि॒त्रन्नश॑ꣳसिषम् ॥४२॥ पा॒हि॒नः॑ ॥ पा॒हि
नो॑ऽअग्न॒ऽएक॑यापा॒ह्यु॒तद्वि॒तीय॑या ॥ पा॒हिगी॒र्भिस्ति॒सृभि॑
रू॒र्ज्जाम्पते॑पा॒हिच॑त॒सृभि॒र्व्व॑सो ॥ ४३ ॥ ऊ॒र्ज्जो॑नपा॑तम् ॥
ऊ॒र्ज्जो॑नपा॑त॒ꣳसहि॒नाय॑मस्म॒युर्द्दाशे॑मह॒व्यदा॑तये ॥ भु॒वद्वा
जे॑ष्ष्ववि॒ताभु॑वद्वृ॒धऽउ॒तत्त्रा॒ता॒त॒नूना॑म् ॥ ४४ ॥ सं॒व्व॒त्स॒रो

सि । परिवत्सरोसीदावत्सरोसीद्वत्सरोसिव्वत्सरोसि ॥ उषसस्तेकल्पन्तामहोरात्रास्तेकल्पन्तामर्द्धमासास्तेकल्पन्ताम्मासास्तेकल्पन्तामृतवस्तेकल्पन्ताꣳसंव्वत्सरस्तेकल्पन्ताम् ॥ प्रेत्याऽएत्यैसञ्चाञ्चप्प्रचसारय ॥ सुपर्ण्णचिदसितयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवःसीद ॥ ४५ ॥ [११-४] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां सप्तविꣳशोऽध्यायः ॥ २७॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ होतायक्षदेकादश, देवंबर्हिर्द्वादश,

पुनरप्येवं, चत्त्वारः षट्चत्त्वारिꣳशत् [अ. २८ मं. ४६
अनु. ४] हरिः ॐ ॥ होता॑यक्क्षत् ॥ होता॑यक्क्षत्त्स॒मिधेन्द्र॑
मि॒डस्प॒देनाभा॑पृथि॒व्व्याऽअधि॑ ॥ दि॒वोव्वर्ष्ष्म॒न्त्समि॑द्ध्यत॒ऽ
ओजि॑ष्ठश्चर्षणी॒सहा॒व्वेत्त्वाज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ १ ॥ होता॑
यक्क्ष॒त्तनू॒नपा॑तमू॒तिभि॑ः ॥ होता॑यक्क्ष॒त्तनू॒नपा॑तमू॒तिभि॒र्ज्जे॑
ता॑र॒मप॑राजितम् ॥ इन्द्र॑न्दे॒वꣳस्व॒र्व्वि॑दम्प॒थिभि॒र्म्मधु॑मत्त

---

[1] चर्षणीसहांवेत्तु । अत्र "भाविभ्य सः पं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन चर्षणीशब्दात्परस्य सस्य षत्वापत्तौ "पृथिवीदिव्युपरिचर्षणि शकुनियासिभ्यः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन तत्परस्य सस्य प्रकृतिभावे न षत्वम् ।

मैर्नराशꣳसेनतेजसाव्वेत्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ २ ॥ होता
यक्षदिडाभिरिन्द्रम् ॥ होतायक्षदिडाभिरिन्द्रमीडितमाजु
ह्वानममर्त्त्यम् ॥ देवोदेवैःसवीर्य्योव्वज्ज्रहस्तꣳपुरन्दरोव्वेत्त्वा
ज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ३ ॥ होतायक्षद्बर्हिषीन्द्रम् ॥ होता
यक्षद्बर्हिषीन्द्रन्निषद्वरंवृषभन्नर्य्यापसम् ॥ व्वसुभीरुद्रैरादि
त्यैꣳसयुग्भिर्ब्बर्हिरासदद्वेत्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ४ ॥ होता
यक्षदोजोन ॥ होतायक्षदोजोनव्वीर्य्यꣳसहोद्वारऽइन्द्रम

६।१९,

वर्द्धयन् ॥ सुप्प्रायणाऽअस्म्मिन्न्यज्ज्ञेव्विश्श्रयन्तामृतावृधो
द्द्वारऽइन्द्रायमीढुषेव्व्यन्त्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ५ ॥ होता
यक्क्षदुषेऽइन्द्रस्य । धेनूसुदुघेमातरामही ॥ सवातरौनते
जसाव्वत्समिन्द्रमवर्द्धतांव्वीतामाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ ६ ॥ होता
यक्क्षद्दैव्व्याहोतारा । भिषजासखायाहविषेन्द्रम्भिषज्ज्यतः ॥
कवीदेवौप्प्रचेतसाविन्द्रायधत्तऽइन्द्रियंव्वीतामाज्ज्यस्यहोत
र्य्यज ॥७॥ होतायक्क्षत्तिस्स्रोदेवीः ॥ होतायक्क्षत्तिस्स्रोदेवी

र्न्भे॑ष॒जन्त्रय॑स्त्रि॒धात॑वो॒पस॒ऽइडा॒सर॑स्वती॒भार॑तीम॒हीः ॥ इन्द्र॑
पत्नीर्ह॒विष्म॑ती॒र्व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्यज॑ ॥ ८ ॥ होता॑यक्ष॒
त्त्वष्टा॑र॒मिन्द्र॑म् ॥ होता॑यक्ष॒त्त्वष्टा॑र॒मिन्द्र॑न्दे॒वम्भि॒षज॑ꣳसु॒य
ज॑ङ्घृत॒श्श्रिय॑म् ॥ पु॒रु॒रूप॑ꣳसु॒रेत॑सम्म॒घोन॒मिन्द्रा॑य॒त्त्वष्टा॒दध॑दि
न्द्रि॒याणि॒व्वे॒त्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्यज॑ ॥९॥ होता॑यक्ष॒द्वन॒स्प्पति॑ꣳ
शमि॒तार॑म् ॥ होता॑यक्ष॒द्वन॒प्पति॑ꣳशमि॒तार॑ꣳश॒तक्र॑तुन्धि॒
यो॒जो॒ष्टार॑मिन्द्रि॒यम् ॥ मध्वा॑सम॒ञ्जन्प॒थिभि॑÷सु॒गेभि॒ःस्वदा॑ति

य॒ज्ञम्मधु॑नाघृ॒तेन॒व्वेत्त्वाज्ज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥१०॥ होता॑यक्ष॒
दिन्द्र॒ꣳस्वाहा॑ ॥ होता॑यक्ष॒दिन्द्र॒ꣳस्वाहाज्ज्य॑स्य॒स्वाहा॒मेद॑स॒ꣳ
स्वाहा॑स्त्तो॒काना॒ꣳस्वाहा॒स्वाहा॑कृतीना॒ꣳस्वाहा॑ह॒व्यसू॑क्त्तीना
म् ॥ स्वाहा॑दे॒वाऽआ॑ज्ज्य॒पाजु॑षा॒णाऽइन्द्र॒ऽआज्ज्य॑स्य॒व्यन्तु॒हो
त॒र्य्यज॑ ॥ ११ ॥ [११-१] दे॒वम्ब॒र्हिरिन्द्र॑म् ॥ दे॒वम्ब॒र्हि
रिन्द्र॑ꣳसुदे॒वन्दे॒वैर्व्वी॒रव॑त्स्ती॒र्ण्णँव्वेद्या॑मवर्द्धयत् ॥ व्वस्तो॑र्वृ॒त
म्प्राक्क्तोर्भृ॒तꣳराया॒ब॒र्हिष्म॒तोत्त्यं॑गाद्व॒सु॑वनेव्व॒सु॒धेयं॑स्य॒व्वेतु॒य

जं ॥ १२ ॥ दे॒वीर्द्वार॑ः ॥ दे॒वीर्द्वार॒ऽइन्द्र॑ꣳसङ्घा॒तेवी॒ड्वी॒र्याम॑न्नवर्द्धयन् ॥ आव॒त्सेन॒तरु॑णेनकु॒मा॒रेण॑चमीव॒तापार्वा॑णꣳरे॒णुक॑काटन्नु॒दन्तांव्वसु॒वने॑व्वसु॒धेय॑स्यव्यन्तु॒यज॑ ॥ १३ ॥ दे॒वीऽउ॒षासा॒नक्ता॑ ॥ दे॒वी[1]ऽउ॒षासा॒नक्तेन्द्रँ॑य॒ज्ञेप्प्र॑य॒त्यह्वे॒ताम् ॥ दे॒वी॒र्व्विश॒ꣳप्प्राया॑सिष्टाꣳसु॒प्प्रीते॒व्वसु॒धि॑तेव्वसु॒वने॑व्वसु॒धेय॑स्यव्वीताँ॒यज॑ ॥ १४ ॥ दे॒वीजोष्ट्री॑ ॥ दे॒वीजोष्ट्री॒व्वसु॑धिती॒दे॒वमि

---

[1] देवी उषासा। अत्र “उपमहोभिर्नक्तमीकारैकारौकारनकारेभ्यः” (शु.य.प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन देवीशब्दस्थेकारात्परस्य उष इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः।

न्द्रमवर्द्धताम् ॥ अयाव्यन्न्याघाद्वेषाꣳस्यान्न्याव्वक्षद्वसुव्वार्य्या
णियजमानायशिक्षितेव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वीताँय्यज ॥ १५ ॥
देवीऽऊर्ज्जाहुती ॥ देवीऽऊर्ज्जाहुतीदुघेसुदुघेपयसेन्द्रमवर्द्धता
म् ॥ इषमूर्ज्जमन्न्याव्वक्षत्सग्धिꣳसपीतिमन्न्यानवेनपूर्व्वन्दयं
मानेपुराणेननवमधातामूर्ज्जमूर्ज्जाहुतीऽऊर्ज्जयमानेव्वसुव्वार्य्या
णियजमानायशिक्षितेव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वीताँय्यज ॥ १६ ॥ ॥ ६८ ॥
देवादैव्व्या ॥ देवादैव्व्याहोतारादेवमिन्द्रमवर्द्धताम् ॥ हताघ

शꣳसा॒वाभी॑ष्टौव्वसु॒व्वार्य्या॑णि॒यज॑मानायशिक्षि॒तौव्व॑सु॒वने॑व्वसु॒
धेय॑स्यव्वीता॒ँय्यज॑ ॥ १७ ॥ दे॒वीस्ति॒स्रः ॥ दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒
स्रोदे॒वीःपति॒मिन्द्र॑मवर्द्धयन् ॥ अस्पृ॑क्ष॒द्भार॑ती॒दिव॑ꣳरु॒द्रैर्य्य॒
ज्ञꣳसर॑स्व॒तीडा॒व्वसु॑मतीगृ॒हान्व॑सु॒वने॑व्वसु॒धेय॑स्यव्यन्तु॒यज॑
॥ १८ ॥ दे॒वऽइन्द्र॑÷ ॥ दे॒वऽइन्द्रो॒नरा॒शꣳस॑स्त्रिव॒रू॒थस्त्रि॑ब
न्धु॒रोदे॒वमिन्द्र॑मवर्द्धयत् ॥ श॒तेन॑शितिपृ॒ष्ठाना॒माहि॑तꣳस॒हस्रे॑ण॒
प्प्रव॑र्त्ततेमि॒त्रावरु॒णेद॑स्यहो॒त्रमर्ह॑तो॒बृह॒स्पति॑स्तो॒त्रम॒श्विना

र्द्धंऽस्वर्यवंव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वेतुयज ॥ १९ ॥ देवोदेवैः ॥ देवो
देवैर्व्वनस्प्पतिर्हिरण्ण्यपण्णोमधुशाखःसुपिप्पलोदेवमिन्द्रमव
र्द्धयत् ॥ दिवमग्ग्रेणास्पृक्षदान्तरिक्षम्पृथिवीमदृꣳहीद्वसुव
नेव्वसुधेयस्यव्वेतुयज ॥ २० ॥ देवम्बर्हिः ॥ देवम्बर्हिर्व्वारिती
नान्देवमिन्द्रमवर्द्धयत् ॥ स्वासस्थमिन्द्रेणासन्नमन्न्याब
र्हीꣳष्यभ्यभूद्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वेतुयज ॥ २१ ॥ देवोऽ
अग्निः ॥ देवोऽअग्निश्स्विष्टकृद्देवमिन्द्रमवर्द्धयत् ॥ स्विष्टकृ

वैन्तिस्विष्टकृत्त्स्विष्टमद्यकरोतुनोव्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वेतुयज
॥ २२ ॥ अग्निमद्य । होतारमवृणीतायँय्यजमानꣳपचन्प
क्तीꣳपचन्पुरोडाशम्बध्नन्निन्द्रायच्छागम् ॥ सूपस्थाऽअद्यदे
वोव्वनस्प्पतिरभवदिन्द्रायच्छागेन ॥ अघत्तम्मेदस्तःप्प्रतिपच
ताग्ग्रभीदवीवृधत्पुरोडाशेन ॥ त्वामद्यऽऋषे ॥२३॥ [१२-२]
होतायक्षत्त्समिधानम्महत् ॥ होतायक्षत्त्समिधानम्महद्य
शꣳसुसमिद्धंव्वरेण्यमग्निमिन्द्रंव्वयोधसम् ॥ गायत्रीञ्छन्दऽ

---

१. अ. २१, मं. ६१—त्वामद्यऽऋषऽ म।० ॥ १ ॥ इति प्रतीकः ॥

इन्द्रियन्त्र्याविङ्गांव्वयोदधद्वेत्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ २४ ॥ होता
यक्षत्तनूनपातमुद्भिदम् ॥ होतायक्षत्तनूनपातमुद्भिदँय्य
ङ्गर्भमदितिर्द्दधेशुचिमिन्द्रंव्वयोधसम् ॥ उष्णिहञ्छन्दऽ
इन्द्रियन्दित्यवाहङ्गाव्वयोदधद्वेत्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥ २५ ॥
होतायक्षदीडेन्यमीडितम् ॥ होतायक्षदीडेन्यमीडितंवृत्रह
न्तममिडाभिरीड्यꣳसहꣳसोममिन्द्रंव्वयोधसम् ॥ अनुष्टुभञ्छ ॥ ७० ॥
न्दऽइन्द्रियम्पञ्चाविङ्गांव्वयोदधद्वेत्वाज्ज्यस्यहोतर्य्यज ॥२६॥

होता॑यक्षत्सुब॒र्हिष॑म्पूष॒ण्वन्त॑म् ॥ होता॑यक्षत्सुब॒र्हिष॑म्पू
ष॒ण्वन्त॒मम॑र्त्य॒ꣳसीद॑न्तम्ब॒र्हिषि॑प्प्रि॒ये॒मृतेन्द्रं॑वयो॒धस॑म् ॥
बृह॒तीञ्छन्द॑ऽइन्द्रि॒यन्त्रि॑व॒त्सङ्गांवयो॒दध॒द्वेत्वाज्य॑स्य॒होत॒र्य्य
ज॑ ॥२७॥ होता॑यक्ष॒द्व्यच॑स्वतीꣳसु॒प्प्राय॒णाः ॥ होता॑यक्ष॒
द्व्यच॑स्वतीꣳसु॒प्प्राय॒णाऽऋ॑ता॒वृधो॒द्वारो॑दे॒वीर्हि॑र॒ण्ययी॑र्ब्र॒ह्मा
ण॒मिन्द्रं॑वयो॒धस॑म् ॥ प॒ङ्क्तिञ्छन्द॑ऽइ॒हेन्द्रि॒यन्तु॑र्य्य॒वाह॒ङ्गांव
यो॒दध॒द्व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ २८ ॥ होता॑यक्षत्सु॒पेश॑

सासुशिल्पे। वृंहतीऽउभेनक्कोषासानदंर्शतेव्विश्वमिन्द्रंव्वयो
धसंम् ॥ त्रिष्टुभञ्छन्दंऽइहेन्द्रियम्पंष्ठ्वाहङ्गाव्वयोदधंद्वीता
माज्यंस्यहोतर्य्यंज ॥२९॥ होतांयक्षत्प्रचेतसादेवानांम् ॥
होतांयक्षत्प्रचेतसादेवानांमुत्तमँय्यशोहोतांरादैव्यांकवीस
युजेन्द्रंव्वयोधसंम्॥ जगंतीञ्छन्दंऽइन्द्रियमंनड्वाहङ्गांव्वयोदधं
द्वीतामाज्यंस्यहोतर्य्यंज ॥३०॥ होतांयक्षत्पेशंस्वतीस्तित्
स्रः ॥ होतांयक्षत्पेशंस्वतीस्तिस्रोदेवीर्हिरण्ययीर्भारंती

र्बृ॒ह॒तीर्म्म॒हीःपति॒मिन्द्रं॑वयो॒धस॑म् ॥ वि॒राज॒ञ्छन्द॑ऽइ॒हेन्द्रि॒
य॒न्धे॒नुङ्गान्नवयो॒दध॒द्व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ॥ ३१ ॥ होता॑
यक्ष॒त्सु॒रेत॑स॒न्त्वष्टा॑रम् ॥ होता॑यक्ष॒त्सु॒रेत॑स॒न्त्वष्टा॑रम्पुष्टि॒व
र्द्धन॒ꣳरू॒पाणि॒बिभ्र॑त॒म्पृथ॒क्पुष्टि॒मिन्द्रं॑वयो॒धस॑म् ॥ द्वि॒पद॒ञ्छ
न्द॑ऽइन्द्रि॒यमु॒क्षाण॒ङ्गान्नवयो॒दध॒द्व्यन्त्वाज्य॑स्य॒होत॒र्य्यज॑ ३ २॥
होता॑यक्ष॒द्वन॒स्पति॑ꣳशमि॒तार॑म् ॥ होता॑यक्ष॒द्वन॒स्पति॑ꣳश
मि॒तार॑ꣳशत॒क्क्रतु॒ꣳहिर॑ण्ण्यपर्ण्णमु॒क्थिन॑ꣳरश॒नाम्बिभ्र॑तं॒व॒

शिम्भगमिन्द्रंव्वयोधसंम् ॥ ककुभञ्छन्दंऽइहेन्द्रियंव्वेहतङ्गांव्व
घ्रा
योदधद्द्वेत्त्वाज्ज्यंस्यहोतर्य्यजं ॥ ३३॥ होतांयक्षत्त्स्वाहांकृती
रग्निम् ॥ होतांयक्षत्त्स्वाहांकृतीरग्निङ्गृहपंतिम्पृथग्ग्वरुंणम्भे
षजङ्कविङ्क्षत्रमिन्द्रंव्वयोधसंम् ॥ अतिंच्छन्दसञ्छन्दंऽइन्द्रि
यम्बृहद्दृषभङ्गांव्वयोदधद्द्यन्त्वाज्ज्यंस्यहोतर्य्यजं ॥ ३४ ॥
[११-३] देवम्बर्हिः ॥ देवम्बर्हिर्व्वयोधसंन्देवमिन्द्रंमवर्द्ध
यत् ॥ गायत्र्याच्छन्दंसेन्द्रियञ्चक्षुरिन्द्रेव्वयोदधंद्वसुवनेव्वसु

धेय॑स्यव्वे॒तु॒यज॑ ॥ ३५ ॥ दे॒वीर्द्वारः॑ ॥ दे॒वीर्द्वारो॑व्वयो॒धस॒ꣳ॒ शुचि॒मिन्द्र॑मवर्द्धयन् ॥ उ॒ष्णिहा॒च्छन्द॑सेन्द्रि॒यम्प्रा॒णमिन्द्रे॒ व्वयो॒दध॑द्वसु॒वने॑व्वसु॒धेय॑स्यव्यन्तु॒यज॑ ॥ ३६ ॥ दे॒वीऽउ॒षासा॒नक्ता॑ । दे॒वमिन्द्रं॑व्वयो॒धसं॑दे॒वीदे॒वम॑वर्द्धताम् ॥ अ॒नु॒ष्टुभा॒च्छन्द॑सेन्द्रि॒यम्बल॒मिन्द्रे॒व्वयो॒दध॑द्वसु॒वने॑व्वसु॒धेय॑स्यव्वीताँ॒ऽयज॑ ॥ ३७ ॥ दे॒वीजोष्ट्री॑ ॥ दे॒वीजोष्ट्री॒व्वसु॑धितीदे॒वमिन्द्रं॑व्वयो॒धसं॑दे॒वीदे॒वम॑वर्द्धताम् ॥ बृ॒ह॒त्याच्छन्द॑सेन्द्रि॒यꣳ श्रोत्र॒मि

न्द्रे॒व्वयो॒दधं॑द्वसु॒वनैं॑व्वसु॒धेयं॑स्यव्वीता॒ँऽयजं॑ ॥ ३८ ॥ दे॒वीऽऊ॒
र्ज्जाहु॑ती ॥ दे॒वीऽऊ॒र्ज्जाहु॑ती॒दु॒घें॑सु॒दु॒घे॒पय॒सेन्द्रं॑व्वयो॒धसं॑न्दे॒वी
दे॒वमं॑वर्द्धताम् ॥ प॒ङ्क्त्याच्छन्दं॑से॒न्द्रि॒यꣳ शु॒क्रमि॑न्द्रे॒व्वयो॒द॒
धं॑द्वसु॒वनैं॑व्वसु॒धेयं॑स्यव्वीता॒ँऽयजं॑ ॥ ३९ ॥ दे॒वादैव्यां॑ ॥ दे॒वा
दैव्या॒होतां॑रादे॒वमिन्द्रं॑व्वयो॒धसं॑न्दे॒वौदे॒वमं॑वर्द्धताम् ॥ त्रि॒ष्टु॒भा॒
च्छन्दं॑से॒न्द्रि॒यन्त्वि॒षि॒मिन्द्रे॒व्वयो॒दधं॑द्वसु॒वनैं॑व्वसु॒धेयं॑स्यव्वीता॒ँ
ऽयजं॑ ॥ ४० ॥ दे॒वीस्ति॒स्रः ॥ दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रोदे॒वीर्व्वयो॒

धसम्पतिमिन्द्रमवर्द्धयन् ॥ जगत्याच्छन्दसेन्द्रियꣳ शूषमि
न्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्यन्तुयज ॥ ४१ ॥ देवोनराशꣳ
सः ॥ देवोनराशꣳसोदेवमिन्द्रँव्वयोधसन्देवोदेवमवर्द्धयत् ॥
व्विराजाच्छन्दसेन्द्रियꣳ रूपमिन्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुधेयस्य
व्वेतुयज ४२ ॥ देवोव्वनस्पतिः ॥ देवोव्वनस्पतिर्देवमिन्द्रँ
व्वयोधसन्देवोदेवमवर्द्धयत् ॥ द्विपदाच्छन्दसेन्द्रियम्भगमि
न्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वेतुयज ॥ ४३ ॥ देवम्बर्हिः ॥

देवम्बर्हिर्व्वारितीनान्देवमिन्द्रंव्वयोधसन्देवन्देवमवर्द्धयत् ॥
ककुभाच्छन्दसेन्द्रियँय्यशऽइन्द्रेव्वयोदधद्वसुवनेव्वसुधेयस्यव्वे
तुयज ॥ ४४ ॥ देवोऽअग्निः । स्विष्टकृद्देवमिन्द्रंव्वयोधसन्दे
वोदेवमवर्द्धयत् ॥ अतिच्छन्दसाच्छन्दसेन्द्रियङ्क्षत्रमिन्द्रेव्व
योदधद्वसुवनेव्वसुवधेयस्यव्वेतुयज ॥ ४५ ॥ अग्निमद्य ।
होतारमवृणीतायँय्यजमानःपचन्पक्तीःपचन्पुरोडाशम्बध्न
न्निन्द्रायव्वयोधसेच्छागम् ॥ सुपस्थाऽअद्यदेवोव्वनस्पतिर

भव॒दिन्द्रा॑यव्वयो॒धसे॒च्छागे॑न ॥ अघ॒त्तम्मे॑द॒स्त्तश्प्रति॑पच॒ता
ग्ग्र॑भी॒दवी॑वृध॒त्पु॒रो॒डाशे॑न ॥ [१]त्वाम॒द्यऽऋ॑षे ॥ ४६ ॥ [१२-४]
इतिश्रीवाजसनेयसंहितायाम् अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥
श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ समिद्धोऽअञ्जन्ने
कादश, यदक्रन्दस्त्रयोदश, समिद्धोऽअद्यद्वादश, केतुंकृण्वँ
श्चतुर्व्विꣳशति, श्चत्वारःषष्टिः [अ. २९ मं. ६० अनु. ४] ॥
हरिः ॐ ॥ समि॑द्धोऽअ॒ञ्जन् ॥ समि॑द्धोऽअ॒ञ्जन्कृद॑रम्मती॒

---

[१] अ. २१ ॥ मं. ६१ ॥ त्वामद्यऽऋषऽ० १ ॥ इति प्रतीकः ॥

नाङ्घृतमंग्ग्नेमधुमत्त्पिन्वंमानः ॥ व्वाजीव्वहंन्व्वाजिनंञ्जातवे
दोदेवानांव्वक्क्षिप्प्रियमासधस्त्थंम् ॥१॥ घृतेनाञ्जन् ॥ घृते
नाञ्जन्न्त्सम्पथोदेवयानांन्न्प्रजानन्न्वाज्ज्यप्प्येतुदेवान् ॥ अनु
त्त्वासप्प्तेप्प्रदिशंः सचन्ताꣳस्वधामस्म्मैयजंमानायधेहि ॥२॥
ईड्ड्यंश्च ॥ ईड्ड्यश्चासिव्वन्द्यंश्चव्वाजिन्नाशुश्चासिमेद्ध्यंश्चसप्प्ते ॥
अग्ग्निष्ट्वांदेवैर्व्वसुभिःसजोषांःप्प्रीतंव्वह्निंव्वहतुजातवेदाः ॥ ३ ॥
स्त्तीर्ण्णम्बर्हिः। सुष्टरीमाजुषाणोरुपृथुप्प्रथंमानम्पृथिव्व्याम् ॥

देवेभिर्युक्तमदितिःसजोषाःस्योनङ्कृण्वानासुवितेदधातु
॥ ४ ॥ एताऽउवः । सुभगाव्विश्वरूपाव्विपक्षोभिःश्रयमाणाऽ
उदातैः ॥ ऋष्वाःसतीःकवषःशुम्भमानाद्वारोदेवीःसुप्राय
णाभवन्तु ॥ ५ ॥ अन्तरामित्रावरुणा ॥ अन्तरामित्रावरु
णाचरन्तीमुखँय्यज्ञानामभिसंव्विदाने ॥ उषासावाꣳसुहिर
ण्येसुशिल्पेऽऋतस्ययोनाविहसादयामि ॥ ६ ॥ प्रथमावा
म् ॥ प्रथमावाꣳसरथिनासुवर्णादेवौपश्यन्तौभुवनानिव्वि

श्वा ॥ अपि॑प्प्र॒यञ्चोद॑ना॒वाम्मिम॑ना॒होता॑रा॒ज्ज्योति॑÷प्प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑ ॥ ७ ॥ आ॒दि॒त्त्यैर्न्न॑÷ ॥ आ॒दि॒त्त्यैर्न्नो॒भार॑तीव्वष्टु॒य॒ज्ज्ञꣳ सर॑स्वतीस॒ह रु॒द्रैर्न्न॑ऽआवीत् ॥ इडोप॑हूता॒व्वसु॑भिःस॒जोषा॑ य॒ज्ज्ञन्नो॑दे॒वीर॒मृते॑षुधत्त ॥८॥ त्वष्टां॑व्वी॒रम् ॥ त्वष्टां॑व्वी॒रन्दे॒वका॑मञ्जजा॒न॒त्त्वष्टु॒रर्व्वा॑जायत॒ऽआ॒शुरश्श्वं॑÷ ॥ त्वष्टे॒दं॑व्विश्श्व॒म्भुव॑नञ्जजान॒बहोः॑क॒र्त्तार॑मि॒हय॑क्षिहोत॑ः ॥९॥ अश्श्वो॑घृ॒तेन॑ ॥ अश्श्वो॑घृ॒तेन॒त्त्मन्न्या॒सम॑क्त॒ऽउप॑दे॒वाँ २।ऽऋ॒तु॒शःपाथ॑ऽएतु ॥ व॒न॒स्प

तिर्द्देवलोकम्प्रजानन्नग्निनाहव्यास्वदितानिवक्षत् ॥ १० ॥
प्रजापतेस्तपसा । वावृधानःसद्योजातोदधिषेयज्ञमग्ने ॥
स्वाहाकृतेनहविषापुरोगायाहिसाध्याहविरदन्तुदेवाः ॥ ११ ॥
[११-१] यदक्क्रन्दः । प्प्रथमञ्जायमानऽउद्यन्त्समुद्रादु
तवापुरीषात् ॥ श्येनस्यपक्षाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यम्महि
जातन्तेऽअर्व्वन् ॥ १२ ॥ यमेनदत्तम् ॥ यमेनदत्तन्त्रितऽ
एनमायुनगि[1]न्द्रऽएणम्प्रथमोऽअद्ध्यतिष्ठत् ॥ गन्धर्व्वोऽअस्य

---

[1] इन्द्रऽएणम् । अत्र असमानपदत्वेनाप्राप्तौ "निषण्णाय रथवाहणमिन्द्रऽएणम्०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन णत्वं निपात्यते ।

रशनामगृभ्णान्त्सूरादश्वंव्वसवोनिरतष्ट ॥ १३ ॥ असिय
मः ॥ असियमोऽअस्यादित्त्योऽअर्व्वन्नसित्रितोगुह्येनव्व्रतेन ॥
असिसोमेनसमयाविपृक्तऽआहुस्तेत्रीणिदिविबन्धनानि
॥ १४ ॥ त्रीणिते ॥ त्रीणितऽआहुर्द्दिविबन्धनानित्रीण्यप्प्सु
त्रीण्यन्तःसमुद्द्रे ॥ उतेवमेव्वरुणश्छन्त्स्यर्व्वन्यत्रातऽआहुः
परमञ्जनित्रम् ॥ १५ ॥ इमातेव्वाजिन् ॥ इमातेव्वाजिन्नव
मार्ज्जनानीमाशफानाꣳसनितुर्न्निधाना ॥ अत्रातेभद्द्रारश

ना॒ऽअ॑पश्श्यमृ॒तस्य॒याऽअ॑भि॒रक्क्ष॑न्तिगो॒पाः ॥१६॥ आ॒त्मा
नं॑न्ते॒ ॥ आ॒त्मानं॑न्ते॒मन॑सा॒राद॑जानाम॒वोदि॒वाप॒तय॑न्तम्प
त॒ङ्गम् ॥ शिरो॑ऽअपश्श्यम्प॒थिभिः॑सु॒गेभि॑ररे॒णुभि॒र्ज्जेह॑मान
म्पत॒त्रि ॥ १७ ॥ अ॑[1]त्रा॑ते । रू॒पमु॑त्त॒मम॑पश्श्य॒ञ्जिगी॑षमा
णमि॒षऽआप॒देगोः ॥ य॒दाते॒मर्त्तो॒ऽअनु॒भोग॒मान॒डादिद्ग्रसि॑
ष्ठऽओष॑धीरजीगः ॥ १८ ॥ अनु॑त्त्वा ॥ अनु॑त्त्वा॒रथो॒ऽअनु॒
मर्य्यो॒ऽअर्व॒न्ननु॒गावो॒ऽनु॒भगः॑क॒नीना॑म् ॥ अनु॒व्राता॑स॒स्तव॑

---

[1] अत्राते । अत्र ते परे अत्रशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य "पूष्णो जहीमस्तेष्वत्र" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२१ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

स॒ख्यमी॑यु॒रनु॑दे॒वाम॑मिरेवी॒र्य॑न्ते ॥ १९ ॥ हिर॑ण्यशृ॒ङ्गो
य॑÷ ॥ हिर॑ण्यशृ॒ङ्गोयो॑ऽअस्य॒पादा॒मनो॑जवा॒ऽअव॑र॒ऽइन्द्र॑ऽ
आसीत् ॥ दे॒वाऽइद॑स्यहवि॒रद्य॑माय॒न्योऽअर्व॑न्तम्प्रथ॒मोऽअ॒
ध्यति॑ष्ठत् ॥ २० ॥ ई॒र्म्मान्ता॑सꣳसिलि॑कमध्यमासꣳ ॥ ई॒र्म्मा
न्ता॑स॒ꣳसिलि॑कमध्यमा॒सꣳसꣳशूर॑णासोदि॒व्यासो॒ऽअत्या॑÷ ॥
ह॒ꣳसाऽइ॑वश्रेणि॒शोय॑तन्ते॒यदाक्षि॑षु॒र्दि॒व्यमज्म॒मश्वा॑÷
॥ २१ ॥ तव॒शरी॑रम् ॥ तव॒शरी॑रम्पतयि॒ष्ण्व॒र्व॑न्तव॑चि॒त्तं

व्वातऽइवध्रजीमान्[1] ॥ तवशृङ्गाणिव्विष्ठितापुरुत्त्रारण्ण्येषुजर्ब्भुराणाचरन्ति ॥२२॥ उपप्प्र ॥ उपप्प्रागाच्छसनंव्वाज्ज्यव्वान्देवद्रीचामनसादीद्ध्यानꣳ ॥ अजःपुरोनीयतेनाभिरस्यानुपश्चात्कवयोयन्तिरेभाः ॥२३॥ उपप्प्र ॥ उपप्प्रागात्परमँय्यत्सधस्त्थमर्व्वाँ २ ॥ऽअच्छापितरम्मातरञ्च ॥ अद्द्यादेवाञ्जुष्टतमोहिगम्म्याऽअथाशास्त्तेदाशुषेव्वार्य्याणि ॥२४॥ [१३-२] समिद्धोऽअद्द्य ।

---

[1] ध्रजिमान् । अत्र "शृणुतत्विषिध्रजिभयत पिबेतस्तनिष्टरक्षा मकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे परे एते दीर्घा भवन्ति तेन दीर्घं ध्रजीमान् ।

मनु॑षोदु॒रो॒णेदे॒वोदे॒वान्य॑जसिजा॒तवे॑दः ॥ आच॒वह॑मित्रमह
श्चि॑कि॒त्वान्त्वन्दू॒तःक॒विर॑सि॒प्रचे॑ताः ॥२५॥ तनू॑नपात्प॒थः ॥
तनू॑नपात्प॒थऽऋ॒तस्य॒याना॒न्मध्वा॑सम॒ञ्जन्त्स्व॑दयासु॒जिह्व ॥ म
न्मा॑निधी॒भिरु॒तय॒ज्ञमृ॒न्धन्दे॑व॒त्राच॑कृणु॒ह्यध्व॒रन्नः॑ ।२६॥नरा॒
शꣳस॑स्यमहि॒मान॑म् ॥ नरा॒शꣳस॑स्यमहि॒मान॑मेषा॒मु॒प॑स्तोषा
मयज॒तस्य॑य॒ज्ञैः॥येसु॒क्रत॑व॒ःशु॒च॑योधि॒य॒न्धाःस्वद॑न्तिदे॒वा
ऽउ॒भया॑निह॒व्या ॥२७॥ आ॒जुह्वा॑न॒ऽईड्यः॑ ॥ आ॒जुह्वा॑न॒ऽ

ईड्योव्वन्द्यश्चायांह्यग्नेव्वसुभिःसजोषाः॥ त्वन्देवानामसियह्व
होतासऽएनान्यक्षीपितोयजीयान्॥२८॥ प्राचीनम्बर्हिः। प्प्र
दिशापृथिव्याव्वस्तोरस्याव्वृज्यतेऽअग्ग्रेऽअह्नाम्॥ व्युप्प्रथतेव्वि
तरंव्वरीयोदेवेभ्योऽअदितयेस्योनम्॥२९॥ व्यचस्वतीरुर्व्विया वि
श्रयन्ताम्पतिभ्योनजनयःशुम्भमानाः॥ देवीर्द्वारोबृहती[illegible]
र्विश्वमिन्वादेवेभ्योभवतसुप्प्रायणाः॥३॥० आसुष्ष्वयन्ती।य
जतेऽउपाकेऽ[1]उषासानक्तासदतान्नियोनौ॥ दिव्येयोषणेबृहती

---

[1] उपाकेऽउपासा। अत्र एकारात्परस्य उप इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य “उपमहोभिर्नक्ते०” (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः।

सुरुक्मेऽअधिश्श्रियꣳशुक्क्रपिशन्दधाने ॥ ३१ ॥ दैव्याहोतारा ।
प्प्रथमासुवाचामिमानायज्ज्ञम्मनुषोयजध्यै ॥ प्रचोदयन्तावि
दथेषुकारूप्प्राचीनञ्ज्योतिः÷प्प्रदिशादिशन्ता ॥ ३२ ॥ आनः÷ ॥
आनोयज्ज्ञम्भारतीतूयमेत्विडामनुष्ष्वदिहचेतयन्ती ॥ तिस्रो
देवीर्बर्हिरेदꣳस्योनꣳसरस्वतीस्वपसꣳसदन्तु ॥ ३३ ॥ यऽइमे ।
द्यावापृथिवीजनित्रीरूपैरपिꣳशद्भुवनानिविश्श्वा ॥ तम[1]द्यहोत ॥८०॥

---

[1] अद्यहोतरि। अत्र "अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहेदेवेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन हकारे परे दीर्घे प्राप्ते "नहोतरि" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११६ सू.) इत्यनेन निषेधान्न दीर्घः।

रिषितोयजीयान्देवन्त्वष्टारमिहयक्षद्विद्वान् ॥ ३४॥ उपाव
सृजत्त्मन्न्या । समञ्जन्देवानाम्पाथऽऋतुथाहवीꣳषि ॥ वन[1]
स्पतिं÷शमितादेवोऽअग्निःस्वदन्तुहव्यम्मधुनाघृतेन॥३५॥
सद्योजातः॥सद्योजातोव्यमिमीतयज्ञमग्निर्देवानामभवत्पु
रोगाः ॥ अस्यहोतु÷प्प्रदिश्यृतस्यवाचिस्वाहाकृतꣳहविरद
न्तुदेवाः ॥३६॥ [१२-३] केतुङ्कृण्वन् ॥ केतुङ्कृण्वन्नकेत

---

[1] वनस्पतिः । अत्र "पत्यौ च सकारेण" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५० सू.) इत्यनेन पतिशब्दे परे वनशब्दः सकारेण व्यवधीयते । तत ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वे रूपम् । "प्रकृत्या कपयोः खफयोश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इत्यस्यापवादोऽयम् ।

वेपेशोंमर्य्याऽअपेशसें ॥ समुषद्भिरजायथाः ॥३७॥ जीमूतं
स्येवभवति ॥ जीमूतंस्येवभवतिप्रतीकँय्यद्वर्म्मीयातिंसमदां
मुपस्थें ॥ अनांविद्धयातन्न्वाजयत्त्वꣳसत्त्वावर्म्मैंणोमहिमा
पिपर्त्तु ॥ ३८ ॥ धन्न्वंनागाः ॥ धन्न्वंनागाधन्न्वंनाजिञ्जयेमध
न्न्वंनातीव्राःसमदोंजयेम ॥ धनुःशत्रोंरपकामङ्कृणोतिधन्न्वं
नासर्व्वाःप्रदिशोंजयेम ॥ ३९ ॥ वक्ष्यन्तीवेत् ॥ वक्ष्यन्ती
वेदागंनीगन्तिकर्ण्णम्प्रियꣳसखांयम्परिषस्वजाना ॥ योषेव

शि॒ङ्क्ते॒व्वि॒तता॒धि॒धन्व॒ञ्ज्याऽइ॒यꣳसम॑नेपा॒रय॑न्ती ॥ ४० ॥ तेऽ
आ॒चर॑न्ती ॥ तेऽआ॒चर॑न्ती॒सम॑नेव॒योषा॑मा॒तेव॑पु॒त्रम्बि॑भृता
मु॒पस्थे॑ ॥ अ॒प॒शत्रू॒न्विध्यता॒ꣳसं॑वि॒दा॒नेऽआर्त्नी॑ऽइ॒मेव्वि॑
ष्फु॒रन्ती॑ऽअ॒मित्रा॑न् ॥ ४१ ॥ ब॒ह्वीना॑म्पि॒ता । ब॒हुर॑स्यपु॒त्र
श्चि॒श्चाकृ॑णोति॒सम॑नाव॒गत्य॑ ॥ इ॒षु॒धिःस॒ङ्काःपृत॑नाश्च॒सर्वाः॑
पृ॒ष्ठेनिन॑द्धोजयति॒प्प्रसू॑तः ॥ ४२ ॥ रथे॑ति॒ष्ठन् ॥ र॒थे॑ति॒ष्ठन्न॑य
ति॒व्वा॒जिनः॒पु॒रोय॒त्रय॑त्र॒का॒मय॑तेसुषा॒र॒थिः ॥ अ॒भीशू॑नाम्म

हिमानम्पनायतमनःपश्चादनुयच्छन्तिरश्मयः ॥ ४३ ॥
तीव्रान्घोषान् ॥ तीव्रान्घोषान्कृण्वतेवृषपाणयोश्वारथेभिꣳ
सहवाजयन्तꣳ ॥ अवक्रामन्तꣳप्प्रपदैरमित्रान्क्षिणन्तिशत्रूँ
१॥ऽरनपव्ययन्तꣳ ॥४४॥ रथवाहणꣳहविः ॥ [1]रथवाहणꣳ
हविरस्यनामयत्रायुधन्निहितमस्यवर्म्म ॥ तत्रारथमुपशग्ग्मꣳ
सदेमविश्वाहावयꣳसुमनस्यमानाꣳ ॥ ४५ ॥ स्वादुषꣳसदः

---

[1] रथवाहणः। अत्र थकारेण व्यवधानाण्णत्वाप्राप्तौ "निषण्णाय रथवाहणमिन्द्रऽएणम्परिणीयते समिन्द्रणऽउरुष्याणो रक्षाणः पूणःपुणःपूणासत्या स्वर्णास्थूरिणौप्रणऽआयूंषि" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८७ क.) इत्यनेन णत्वं निपात्यते।

पितरः ॥ स्वादुषꣳसदः पितरोव्वयोधाः कृच्छ्रेश्रितꣳशक्क्तीवन्तोगभीराः ॥ चित्रसेनाऽइषुबलाऽअमृध्राꣳसतोवीराऽउरवोव्व्रातसाहाः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणासꣳपितरꣳ ॥ ब्राह्मणासꣳपितरꣳसोम्म्यासꣳशिवेनोद्यावापृथिवीऽअनेहसा ॥ पूषानः पातुदुरितादृतावृधो[2]रक्षामाकिर्न्नोऽअघशꣳसऽईशत ॥ ४७ ॥ सुपर्णंव्वस्ते । मृगोऽअस्यादन्तोगोभिꣳसन्नद्धापततिप्प्रसूता ॥

---

[1] शक्तीवन्तः । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमति°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ क.) इत्यनेन वन्त इति वकारे परे शक्तिशब्दस्य ह्रस्वेकारस्य दीर्घेकारः ।

[2] रक्षामा । अत्र "शृणुतत्विपिभ्रजि" (शु. य. प्रा. ३ अ. १११ सू.) इत्यनेन माकारे परे रक्षशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । तेन रक्षामा ।

यत्रानरःसञ्च्विचद्द्रवन्तितत्रास्म्मभ्यमिषवःशर्म्मयꣳसन्[1]
॥४८॥ ऋजीतेपरि । वृङ्ग्धिनोश्म्माभवतुनस्त्तनूः ॥ सोमोऽ
अधिब्ब्रवीतुनोदितिःशर्म्मयच्छतु ॥ ४९ ॥ आजङ्घन्ति ॥
आजङ्घन्तिसान्न्वेषाञ्जघनाँ२॥ऽउपजिग्घ्नते ॥ अश्वाजनिप्प्र
चेतसोश्वान्त्समत्त्सुचोदय ॥ ५० ॥ अहिरिवभोगैः । पर्य्ये
तिबाहुञ्ज्यायाहेतिम्परिबाधमानः ॥ हस्त्तग्घ्नोव्विश्वाव्वयुना
निव्विद्द्वान्पुमान्पुमाꣳसम्परिपातुव्विश्वतः ॥ ५१ ॥ व्वनं

---

[1] यत्रानरः । अत्र "नरस्ससऽऋपीत्रस्तऽआहुर्नियुङ्क्षिप्पु यत्र" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२२ सू.) इत्यनेनात्र नरपरे यत्रशब्दाकारस्य दीर्घः ।

स्प्पतेव्वीड्वङ्गꣳ ॥ व्वनस्प्पतेव्वीड्वङ्गोहिभूयाऽअस्म्मत्त्सखाप्प्र
तरणꣳसुवीर÷ ॥ गोभिꣳसन्नद्धोऽअसिव्वीडयस्वास्त्थाता
तेजयतुजेत्त्वानि ॥ ५२ ॥ दिवःपृथिव्व्याः[1] ॥ दिवः
पृथिव्व्याःपर्य्योजऽउद्भृतंव्वनस्प्पतिभ्भ्यꣳपर्य्याभृतꣳसह÷ ॥
अपामोज्ज्मानम्परिगोभिरावृतमिन्द्रस्यव्वज्ज्रꣳहविषारथँय
ज ॥ ५३ ॥ इन्द्रस्यव्वज्ज्र÷ ॥ इन्द्रस्यव्वज्ज्रोमरुतामनीक

---

[1] दिवःपृथिव्याः । इत्यत्र "दिवोऽककुःपृथिव्योः" (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेनाककुःपृथिव्योः सत्वनिषेधाद्विसर्जनीय एव नान्यत् ।

म्मित्रस्युगब्भोंव्वरुंणस्युनाभिंः ॥ से[1]मान्नोहुव्यदातिञ्जुषाणो
देवंरथुप्प्रतिंहुव्यागृंभाय ॥ ५४ ॥ उपंश्श्वासय । पृथिवीमुत
द्यामपुंरुत्रातेंमनुतांव्विष्ठितञ्जगंत् ॥ सदुंन्दुभेसुजूरिन्द्रेंणदुवै
र्दूराद्दवीयोुऽअपंसेधुशत्रूंन् ॥ ५५ ॥ आक्क्रंन्दय ॥ आक्क्रंन्द
युबलुमोजोंनुऽआधानि[2]ष्टंनिहिदुरिताबाधंमानः ॥ अपंप्प्रो

---

१ सः इमाम् इति पदद्वयम्। अत्र "सऽओपधीमयोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. १५ सू.) इत्यनेन इमे परे सपदघटितस्य विसर्जनीयस्य "लोपे च गुणे सेमाम्" इति सिद्ध्यति। २ निष्टृनिहि। अत्र "नेः स्त्यास्तनोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७० सू.) नेरुपसर्गात्परस्य स्त्यास्तनयोः सकारस्य षकारः। इति स्तनोः सकारस्य षत्वे ष्टुत्वे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः"। (शु. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन द्वित्वम्।

थदुन्दुभेदुच्छुनाऽइतऽइन्द्रस्यमुष्टिरसिव्वीडयस्व ॥ ५६ ॥
आमूः ॥ आमूरजप्प्रत्यावर्त्तयेमाःकेतुमद्दुन्दुभिर्व्वावदी
ति ॥ समश्वपर्ण्णाश्चरन्तिनोनरोस्म्माकमिन्द्ररथिनोजयन्तु[1]
॥ ५७ ॥ आग्न्नेयःकृष्ण्णग्ग्रीवः । सारस्वतीमेषीबब्भ्रुः
सौम्म्यःपौष्ण्णःश्श्यामःशितिपृष्ठोबार्हस्प्पत्त्यःशिल्प्पोव्वैश्व

---

[1] रथिनो जयन्तु । अत्र "ऋषरेभ्यः°" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन "स्वरयवहकपैश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेनैतैर्व्यवधानविहितस्य णत्वस्य विहितारिक्तशथकारव्यवधानेनाप्राप्तावपि "शिलिसिवर्गमध्यमव्यवहितोऽपि" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९६ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावो विधीयते। इदं शिष्यबुद्धिव्युत्पादनार्थम्।

देवऽऐन्द्रोरुणोमारुतःकल्म्माषऽऐन्द्राग्नःसꣳहितोधोरामः
सावित्रोव्वारुणःकृष्ण्णऽएकशितिपात्त्पेत्त्वं÷ ॥ ५८ ॥ अग्न
येनीकवते ॥ अग्नयेनीकवतेरोहिताञ्जिरनड्वानधोरामौसावि
त्रौपौष्ण्णौरजतनाभीव्वैश्वदेवौपिशङ्गौतूपरौमारुतःकल्म्माष
ऽआग्नेयःकृष्ण्णोजःसारस्वतीमेषीव्वारुणःपेत्त्वं÷ ॥ ५९ ॥
अग्नयेगायत्राय । त्रिवृतेराथन्तरायाष्टाकपालऽइन्द्रायत्रैष्टु
भायपञ्चदशायबार्हतायैकादशकपालोव्विश्वेब्भ्योदेवेब्भ्योजा

गतेभ्यꣳसप्तद॒शेभ्यो॑वैरू॒पेभ्यो॒द्वाद॑शकपालो॑मि॒त्रावरु॑णा
भ्या॒मानु॑ष्टु॒भाभ्यामेकवि॒ꣳशाभ्यां॑वैरा॒जाभ्यां॑पय॒स्या॒बृह॒
स्पत॑ये॒पाङ्क्तां॑यत्रिण॒वायं॑शाक्व॒रायं॑च॒रुःसं॑वि॒त्रऽऔष्णि॑हाय
त्रयस्त्रि॒ꣳशायं॑रैव॒ताय॒द्वाद॑शकपालꣳप्राजाप॒त्यश्च॒रुरादि॑त्यै॒वि
ष्णु॑पत्न्यैच॒रु॒र॒ग्नयें॑वैश्वा॒न॒राय॒द्वाद॑शकपा॒लोनु॑मत्याऽअ॒ष्टा
क॑पालꣳ ॥६०॥ [२४-४] ॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामेको-
खं. ५४ नत्रिंशोऽध्यायः ॥२९॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्र-

म् ॥ देवसवितः षट्, तपसेकौलालꣳषोडश, द्वौ द्वाविꣳशतिः ॥
[अ. ३० मं. २२ अ. २] हरिःॐ ॥ देवंसवितᳶ ॥ देवंसवितᳶ
प्प्रसुवयज्ज्ञम्प्प्रसुवयज्ज्ञपंतिम्भगाय ॥ दिव्योगन्धर्व्वःकेतपूः
केतंन्नᳶपुनातुव्वाचस्प्पतिर्व्वाचंन्नᳶस्वदतु ॥ १ ॥ तत्संवितुः ॥
तत्संवितुर्व्वरेण्ण्यम्भर्ग्गोदेवस्यंधीमहि ॥ धियोयोनंःप्प्रचो
दयात् ॥ २ ॥ विश्वानिदेव । सवितर्दुरितानिपरासुव ॥
यद्भद्रन्तन्नऽआसुव ॥ ३ ॥ विभक्तारꣳहवामहे ॥ विभ

क्तारꣳहवामहेव्वसोश्चित्रस्यराधसः ॥ सवितारन्नृचक्षसम्
॥४॥ ब्रह्मणेब्राह्मणम् ॥ ब्रह्मणेब्राह्मणङ्क्षत्रायराजन्यम्म
रुद्भ्योव्वैश्श्यन्तपसेशूद्रन्तमसेतस्क्करन्नारकायव्वीरहणम्पा
प्मनेक्लीबमाक्क्रयायाऽअयोगूङ्कामायपुँश्चलूमतिक्क्रुष्टाय
मागधम् ॥ ५ ॥ नृत्तायसूतम् ॥ नृत्तायसूतङ्गीतायशैलूषन्ध
र्म्मायसभाचरन्नरिष्ठायैभीमलन्नर्म्मायरेभꣳहसायकारिमान
न्दायस्त्रीषखम्प्रमदेकुमारीपुत्रम्मेधायैरथकारन्धैर्य्यायतक्षा

ण॒म् ॥ ६ ॥ [६-१] तप॑सेकौला॒लम् ॥ तप॑सेकौला॒लम्मा॒
यायै॑क॒र्म्मा॑रꣳरू॒पाय॑मणिका॒रꣳशु॒भेव॒पꣳश॑र॒ब्याया॑ऽइषुका॒
रꣳहे॒त्त्यै ध॑नुष्का॒रङ्कर्म्म॑णेज्या॒का॒रन्दि॒ष्टाय॑रज्जु॒स॒र्ज्जम्मृ॒त्त्य॒वे
मृ॒ग॒युम॒न्तका॑यश्व॒निन॑म् ॥ ७ ॥ न॒दीब्भ्य॑÷पौञ्जि॒ष्ठम् ॥
न॒दीब्भ्य॑÷पौञ्जि॒ष्ठमृ॒क्षीका॑ब्भ्यो॒नैषा॑दम्पुरु॒षब्या॒ग्घ्राय॑दु॒र्म्म॑दं
ङ्ग॒न्धर्व्वा॑प्सरो॒ब्भ्यो॒व्व्रात्त्य॑म्प्र॒युग्ग्भ्य॒ऽउन्म॑त्तꣳसर्प्प॑देवज॒ने
ब्भ्योप्प्र॑तिपद॒मयै॑ब्भ्यःकित॒वमी॒र्य्य॑ता॑या॒ऽअकि॑तवम्पिशा॒चे

भ्योबिदलकारीँय्यातुधानेभ्यᳵकण्टकीकारीम् ॥८॥ सन्ध
येजारम्॥ सन्धयेजारङ्गेहायोपपतिमार्त्त्यैपरिवित्तन्निर्ऋत्त्यैप
रिविविदानमराद्ध्याऽएदिधिषुᳶपतिन्निष्कृत्त्यैपेशस्क्कारीꣳ
सञ्ज्ञानायस्म्मरकारीम्प्रकामोद्यायोपसदंव्वर्ण्णायानुरुधम्ब
लायोपदाम्॥९॥ उत्त्सादेभ्यःकुब्जम्॥ उत्त्सादेभ्यःकुब्ज
म्प्रमुदेव्वामनन्द्वार्भ्यःस्रामꣳस्वप्नायान्धमधर्म्मायबधिरम्प
वित्त्रायभिषजम्प्रज्ञानायनक्षत्रदर्शमाशिक्षायैप्प्रश्निनमु

पशि॒क्षाया॑ऽअभिप्प्र॒श्निनं॑म्म॒र्य्यादा॑यैप्प्रश्नविवा॒कम्॥१०॥
अर्म्मे॑भ्योहस्त्ति॒पम्॥ अर्म्मे॑भ्योहस्त्ति॒पञ्ज॒वाया॑श्व॒पम्पुष्ट्यै
गोपा॒लंव्वी॒र्य्या॒याविपा॒लन्तेज॑सेजपा॒लमिरा॑यैकी॒नाशं॑ङ्की॒लाला॑
यसुराका॒रम्भ॒द्राय॑गृह॒पꣳश्रेय॑सेवित्त॒धमाध्य॑क्ष्यायानुक्ष॒
त्तारं॑म्॥११॥ भायै॑दार्व्वाहा॒रम्॥ भायै॑दार्व्वाहा॒रम्प्र॒भाया॑ऽअ
ग्न्ये॒धम्ब्र॒द्ध्नस्य॑व्वि॒ष्टपा॑याभिषे॒क्तारं॒व्वर्षि॑ष्ठाय॒नाका॑यपरिवे॒ष्टा
रं॑न्देवलो॒काय॑पेशि॒तारं॑म्मनुष्ष्यलो॒काय॑प्प्रकरि॒तार॒ꣳसर्व्वे॑भ्यो

लोकेऽभ्यंऽउपसेक्तारमवंऽऋत्त्यैब्बधायोपमन्थितारम्मेधाय
व्वासःपल्पूलीम्प्रकामायरजयित्रीम् ॥ १२ ॥ ऋतयेस्त्तेनहृ
दयम् ॥ ऋतयेस्त्तेनहृदयंव्वैरहत्त्यायपिशुनंव्विविक्त्त्यैक्ष
त्तारमौपद्रष्ट्रायानुक्षत्तारम्बलायानुचरम्भूम्नेपरिष्क्क
न्दम्प्रियायप्प्रियवादिनमरिष्ट्याऽअश्वसादꣳस्वर्ग्गायलोकाय
भागदुघंव्वर्षिष्ठायनाकायपरिवेष्टारम् ॥ १३ ॥ मन्न्यवेयस्त्ता

---

१ वासः पल्पूलीम् । अत्र "समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन षकारे प्राप्ते "वाजपतिर्वासऽएदिधिपुरन्तःपर्शव्येनान्तः पार्श्व्यमिति च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३८ सू.) इति सूत्रेण वासशब्दघटितविसर्जनीयस्य षकारनिषेधः ।

पम् ॥ मन्न्यवेयस्तापङ्क्रोधायनिसरँय्योगाययोक्तारꣳशोका
याभिसर्त्तारङ्क्षेमायव्विमोक्तारमुत्कूलनिकूलेब्भ्यस्त्रिष्ठिनंव्व
पुषेमानस्कृतꣳशीलायाञ्जनीकारीन्निर्ऋत्त्यैकोशकारीँय्यमा
यासूम् ॥ १४ ॥ यमाययमसूम् ॥ यमाययमसूमथर्व्व
ब्भ्योवतोकाꣳसंवत्त्सरायपर्य्यायिणीम्परिवत्त्सरायाविजाता
मिदावत्त्सरायातीत्त्वरीमिद्वत्त्सरायातिष्क्कद्वरीव्वत्त्सरायाव्वि
जर्ज्जराꣳसंवत्त्सरायपलिक्क्नीमृभुब्भ्योजिनसन्धꣳसाद्ध्येब्भ्य

श्चर्म्मम्नम् ॥ १५ ॥ सरोब्भ्योधैवरम् ॥ सरोब्भ्योधैवरमु
पस्त्थावराब्भ्योदाशंव्वैशन्ताब्भ्योबैन्दन्नड्ड्वलाब्भ्यꣳशौष्क्क
लम्पारायमार्ग्गारमवारायकैवर्त्तन्तीर्त्थेब्भ्यऽआन्दंव्विषमे
ब्भ्योमैनालꣳस्वनेब्भ्यꣳपर्ण्णकङ्गुहाब्भ्यꣳकिरातꣳसानुब्भ्यो
जम्भकम्पर्व्वतेब्भ्यꣳकिम्पूरुषम् ॥ १६ ॥ बीभत्त्सायैपौ
ल्कसम् ॥ बीभत्त्सायैपौल्कसंव्वर्ण्णायहिरण्यकारन्तुला

---

[1] चर्म्मम्नम्। अत्र "ऋपरेभ्यो०" (शु.य.प्रा.३अ.८५सू.) इत्यनेन समानपदे प्राप्तस्य णत्वस्य "इन्द्राग्नी०" (शु.य.प्रा.३अ.९३सू.) इत्यनेन निषेधान्न णत्वम्।

यैव्वाणिजम्पश्चादोषायग्ग्लाविनंव्विश्वेभ्यो भूतेभ्यः सिद्ध्मलम्भूत्यैजागरणमभूत्यैस्वपनमार्त्यैजनवादिनंव्यृद्ध्याअपगल्भꣳसꣳशरायप्प्रच्छिदम् ॥ १७ ॥ अक्षराजायकितवम् ॥ अक्षराजायकितवङ्कृतायादिनवदर्शन्त्रेतायैकल्प्पिनन्द्वापरायाधिकल्प्पिनमास्क्कन्दायसभास्थाणुम्मृत्यवेगोव्यच्छमन्तकायगोघातङ्क्षुधेयोगांव्विकृन्तन्तम्भिक्षमाणऽउपतिष्ठतिदुष्कृतायचरकाचार्य्यम्पाप्मनेसैलगम् ॥१८॥ प्रति

श्रुत्काया‌ऽअर्त्तनम् ॥ प्रतिश्रुत्कायाऽअर्त्तनङ्घोषायभषम
न्तायबहुवादिनंमनन्तायमूकꣳशब्दाया[1]डम्बराघातम्महसेव्वी
णावादङ्क्रोशायतूणवद्ध्ममं[2]वरस्प्परायंशङ्खद्ध्मंव्वनायव्वनप
मन्न्यतोरण्ण्यायदावपम् ॥१९॥ नर्म्मायपुँश्चलूम् ॥ नर्म्मायपुँश्च
लूꣳहसायकारिँय्यादसेशाबल्याङ्ग्रामण्ण्यङ्गणकमभिक्क्रोशं

---

[1] आडम्बराघातम् । अत्र "त आघादनाडम्बरात्" (शु.य.प्रा. ३ अ. ४८सू.) इत्यनेनानाडम्बरात्परस्य विधानादाघातशब्दघटितस्य तकारस्य मूर्धन्यत्वं (टः) न भवति ।

[2] अवरस्पराय । अत्र "प्रकृत्या कखयोः पफयोश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इति "अवरः" इत्यस्य विसर्गस्य प्रकृतिभावे प्राप्ते "ऋतावरौ च पतिपरयोः" (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ५०) ऋतः अवरश्च शब्दौ सकारेण व्यवधीयेते यथासंख्यं पतिपरयोः । इत्यनेनात्रावरशब्दस्य विसर्गस्य परे पदपरे सत्त्वे जाते "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेनं पकारस्य द्वित्वे रूपम् ।

कुन्तान्महसेव्वीणावादम्पाणिग्घ्नन्तूणवद्ध्मन्तान्नृत्तायान
न्दायतलवम्॥२०॥ अग्ग्नयेपीवानम्॥ अग्ग्नयेपीवानम्पृथिव्व्यै
पीठसर्प्पिणंव्वायवेचाण्डालमन्तरिक्क्षायव्वꣳशनर्त्तिनन्दिवेखं
लतिꣳसूर्य्यायहर्य्यक्क्षन्नक्क्षत्रेब्भ्यः किर्म्मिरञ्चन्द्रमसेकिला
समह्नेशुक्क्लम्पिङ्गाक्क्षꣳरात्र्यैकृष्ण्णम्पिङ्गाक्क्षम्॥२१॥ अथै
तान्॥ अथैतानष्ट्टौव्विरूपानालभतेतिदीर्ग्घञ्चातिह्रस्वञ्चाति[१]

---

[१] अतिस्त्थूलम्। अत्र "भाविभ्यः सः पं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ क.) इत्यनेन समानपदे स्थूलस्य सस्य षकारे प्राप्ते "अनुसन्तनोतु बृहस्पतिसुतस्य सुसमिद्धाय सुसन्दृशमभिसत्वाऽभिसंविशन्तु सुसस्यातिस्थूलं०" (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ८२) इत्यनेन प्रकृतिभावे न षत्वम्। तत्र "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति थस्य द्वित्वे चर्त्वे तकारः।

स्त्थूलञ्चातिंकृशञ्चातिंशुक्लञ्चातिंकृष्णञ्चातिंकुल्वञ्चातिंलोमशञ्च ॥ अशूंद्राऽअब्रांह्मणास्त्तेप्प्रांजापत्त्याः ॥ मागधः पुंश्चलीकिंतवःक्लीबोशूंद्राऽअब्रांह्मणास्त्तेप्प्रांजापत्त्याः ॥ २२॥ [१६-२] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३० ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ सहस्रशीर्षा षोडशा,द्भ्यःसंभृतः षट्, द्वौ द्वाविंᳫशतिः [अ. ३१ मं. २२ अनु. २]॥ हरिःॐ ॥ सहस्रंशीर्षापुरुषः । सह

स्रा॒क्षःस॒हस्र॑पात् ॥ सभूमि॑ꣳस॒र्व्वत॑स्पृ॒त्वात्य॑तिष्ठद्दशाङ्गु॒लम् ॥ १ ॥ पु॑रुषऽए॒व ॥ पुरु॑षए॒वेद॒ꣳसर्व्वँ॒ऽयद्भू॒तँऽयच्च॑भा॒व्यम् ॥ उ॒ताम॑तृ॒त्त्वस्येशा॑नो॒यदन्ने॑नाति॒रोह॑ति ॥ २ ॥ ए॒तावा॑नस्य । म॒हि॒मातो॒ज्याया॑ꣳश्च॒पूरु॑षः ॥ पादो॑स्य॒व्विश्वा॑भू॒तानि॑त्रि॒पाद॑स्या॒मृत॑न्दि॒वि ॥ ३ ॥ त्रि॒पादू॒र्द्ध्वः ॥ त्रि॒पादू॒र्द्ध्वऽउदै॒त्पुरु॑षः॒पादो॑स्ये॒हाभ॑व॒त्पुनः॑ ॥ ततो॒व्विष्व॒ङ्व्य॑क्क्रामत्साशनानश॒नेऽअ॒भि ॥ ४ ॥ ततो॑व्वि॒राट् ॥ ततो॑व्वि॒राडजा

यतद्विराजोऽअधिपूरुषः ॥ सजातोऽअत्त्यरिच्च्यतपश्चाद्भूमि
मथोपुरः ॥५॥ तस्म्माद्यज्ज्ञात् ॥ तस्म्माद्यज्ज्ञात्त्सर्व्वहुतःसम्भृ
तम्पृषदाज्ज्यम् ॥ पशूँस्ताँश्चक्क्रेव्वायुव्व्यानारण्ण्याग्ग्राम्म्या
श्चये ॥६॥ तस्म्माद्यज्ज्ञात् ॥ तस्म्माद्यज्ज्ञात्त्सर्व्वहुतऽऋचः
सामानिजज्ज्ञिरे ॥ छन्दाꣳसिजज्ज्ञिरेतस्म्माद्यजुस्तस्म्माद्
जायत ॥ ७ ॥ तस्म्मादश्वाः ॥ तस्म्मादश्वाऽअजायन्त
येकेचोभयादतः ॥ गावोहजज्ज्ञिरेतस्म्मात्तस्म्माज्जाताऽअ

जा॒वय॑÷ ॥ ८ ॥ तँय॒ज्ञम् ॥ तँय॒ज्ञम्ब॒र्हिषि॒प्प्रौक्ष॒न्पुरु॑ष
ञ्जा॒तऽम॑ग्र॒तः ॥ तेन॑दे॒वाऽअ॑यजन्तसा॒ध्याऽऋष॑यश्च॒ये ॥ ९ ॥
यत्पु॒रु॑षम् ॥ यत्पु॒रु॑षं॒व्यद॑धुःकति॒धाव्य॑कल्प्पयन् ॥ मुख॒
ङ्किम॑स्यासी॒त्किम्बा॒हूकिमू॒रूपादा॑ऽउच्च्येते ॥ १० ॥ ब्रा॒ह्म
णो॒स्य ॥ ब्रा॒ह्म॒णो॒स्य॒मुख॑मासीद्बा॒हूरा॑ज॒न्य÷कृ॒तः ॥ ऊ॒रू
तद॑स्य॒यद्वैश्श्य॑÷प॒द्भ्याꣳशू॒द्रोऽअ॑जायत ॥ ११ ॥ च॒न्द्रमा॒
मन॑सः ॥ च॒न्द्रमा॒मन॑सोजा॒तश्चक्षो॒ःसूर्य्यौऽअजायत ॥

श्रोत्रा॑द्वा॒युश्च॑प्रा॒णश्च॒मुखा॑द॒ग्निर॑जायत ॥ १२ ॥ नाभ्या॑ऽ
आसीत् ॥ नाभ्या॑ऽआसीद॒न्तरि॑क्षꣳशी॒ष्र्णो॑द्यौः सम॑वर्त्त
त ॥ प॒द्भ्याम्भूमि॒र्दिश॒ꣳश्रोत्रा॒त्तथा॑लो॒काँ२॥ऽअ॑कल्प्पयन्
॥ १३ ॥ यत्पुरु॑षेण । ह॒विषा॑दे॒वा य॒ज्ञमत॑न्वत ॥ व॒स॒न्तो॑
स्यासी॒दाज्यं॑ग्री॒ष्म्मऽइ॒द्ध्मः श॒रद्ध॒विः ॥ १४ ॥ स॒प्तास्या॑
सन् ॥ स॒प्तास्या॑सन्प॒रि॒धय॒स्त्रिः स॒प्तस॒मिध॑ᳵकृ॒ताः ॥ दे॒वा
य॒द्य॒ज्ञन्त॑न्वा॒नाऽअब॑द्ध्न॒न्पुरु॑षम्प॒शुम् ॥ १५ ॥ य॒ज्ञेन॑य॒ज्ञ

म् ॥ य॒ज्ञेन॑य॒ज्ञम॑यजन्तदे॒वास्तानि॒धर्म्मा॑णिप्प्रथ॒मान्न्या
सन् ॥ तेह॒नाक॑म्महि॒मानः॑सचन्त॒यत्र॒पूर्व्वे॑सा॒ध्याःसन्ति॑दे॒वाः
॥ १६ ॥ [१६-१] अ॒द्भ्यःसम्भृ॑तः । पृथि॒व्यैरसा॑च्चवि॒
श्श्वक॑र्म्मण॒ःसम॑वर्त्त॒ताग्ग्रे॑ ॥ तस्य॒त्त्वष्टा॑वि॒दध॑द्रू॒पमे॑ति॒तन्म
र्त्त्य॑स्यदेव॒त्त्वमा॒जान॒मग्ग्रे॑ ॥ १७ ॥ व्वेदा॒हम् ॥ व्वेदा॒हमे॒तम्पु
रु॑षम्म॒हान्त॑मादि॒त्त्यव॑र्ण्ण॒न्तम॑सः[1]प॒रस्ता॑त् ॥ तमे॒वव्वि॑दि॒त्त्वा

---

[1] तमसःपरस्तात् । अत्र "तमसोऽपरस्तात्" (शु. य. प्रा. ३ अ. २६ सू.) इत्यनेन विधीयमानं सत्वं न भवति तत्रापरस्तादित्युक्तत्वात् ।

तिंमृत्त्युमेँतिनान्न्यःपन्थांव्विद्द्यतेयंनाय ॥ १८ ॥ प्रजापंति
श्चरति ॥ प्रजापंतिश्चरतिगर्ब्भेँऽअन्तरजांयमानोबहुधाव्विजा
यते ॥ तस्ययोनिम्परिंपश्श्यन्तिधीरास्त्तस्म्मिन्हतस्त्थुर्ब्भुवं
नानिव्विश्श्वां ॥१९॥ योदेवेब्भ्यं÷ ॥ योदेवेब्भ्यंऽआतपंतियो
देवानांम्पुरोहिंतः ॥ पूर्व्वोयोदेवेब्भ्योंजातोनमोंरुचायब्ब्राह्मंये
॥ २० ॥ रुचम्ब्राह्मम् ॥ रुचम्ब्राह्मञ्जनयंन्तोदेवाऽअग्ग्रेत
दंब्रुवन् ॥ यस्त्वैवम्ब्राह्मणोव्विद्यात्तस्यंदेवाऽअंसन्वशें ॥ २१ ॥

श्रीश्च॑ ॥ श्रीश्च॑तेल॒क्ष्मीश्च॒पत्न्या॑वहोरा॒त्रेपा॒र्श्वेनक्ष॑त्राणिरू॒प
म॒श्विनौ॒व्यात्त॑म् ॥ इ॒ष्णन्नि॑षाणा॒मुम्म॑ऽइषाणसर्व्वलो॒कम्म॑ऽ
इषाण ॥ २२ ॥ [६-२]॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामे-
कत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनु-
वाकसूत्रम्॥ तदेव सप्त, वेनस्तन्नव, द्वौ षोडश [अ. ३२ मं.
१६ अनु. २]॥ हरिः ॐ ॥ तदे॒व ॥ तदे॒वाग्निस्तदा॑दि॒त्यस्त
द्वा॒युस्तदु॑च॒न्द्रमाः॑ ॥ तदे॒वशु॒क्रन्तद्ब्र॒ह्म॒ताऽआपः॒ꣳसप्प्र॒जा

पतिः ॥१॥ सर्व्वेनिमेषाः ॥ सर्व्वेनिमेषाजज्ञिरेविद्युतःपुरुषा
दधि ॥ नैनमूर्द्ध्वन्नतिर्य्यञ्चन्नमद्ध्येपरिजग्ग्रभत् ॥ २ ॥ नतस्य ।
प्प्रतिमाऽअस्त्तियस्यनाममहद्यशः ॥ हिरण्ण्यगर्ब्भऽइत्त्येष
मामाहिꣳसीदित्त्येषायस्म्मान्नजातऽइत्त्येषः ॥ ३ ॥ एषोह ।
देवःप्प्रदिशोनुसर्व्वाःपूर्व्वोहजातःसऽउगर्ब्भेऽअन्तः ॥ सऽएव
जातःसजनिष्ष्यमाणःप्प्रत्त्यङ्जनास्त्तिष्ठतिसर्व्वतोमुखः ॥४॥

---

१ हिरण्यगर्भऽसं० चत्वारि० ४ अ. २५ मंत्र १०।११।१२।१३। ॥ १ मामाहिꣳसीत्. १ अ. १२ मं. १०२ ॥ १ यस्मान्न. १ १ इंद्रश्च. १ अ. ८ मं. ३६ मं. ३७ ॥ इति प्रतीकानि ॥

यस्म्माज्ज्ञातम् ॥ यस्म्माज्ज्ञातन्नपुराकिञ्चनैवयऽआबभूवभुव
नानिव्विश्श्वा ॥ प्रजापतिꣳप्प्रजयासꣳरराणस्त्रीणिज्ज्योतीꣳ
षिसचतेसषोडशी ॥ ५ ॥ येनद्यौः ॥ येनद्यौरुग्ग्रापृथिवी
चद्दृढायेनस्वस्त्तभितँय्येननाकः ॥ योऽअन्तरिक्क्षेरजसो
व्विमानꣳकस्म्मैदेवायहविषाव्विधेम ॥ ६ ॥ यङ्क्रन्दसी ॥
यङ्क्रन्दसीऽअवसातस्त्तभानेऽअभ्यैक्षेताम्मनसारेजमाने ॥
यत्राधिसूरऽउदितोव्विभातिकस्म्मैदेवायहविषाव्विधेम ॥

आपो॑ह॒यद्बृ॑ह॒तीर्य्यश्चि॒दाप॑ः ॥७॥ [७-१] व्वे॒नस्तत् ॥ व्वे॒न
स्तत्प॑श्श्य॒न्नि॒हि॑त॒ङ्गु॒हा॒सद्यत्र॒व्विश्व॒म्भव॒त्त्येक॑नीडम्॥ तस्मि॑म
न्नि॒दꣳ॑स॒ञ्च॒व्विचै॑ति॒सर्व्व॒ꣳस॒ऽओत॒ꣳप्प्रोत॑श्च॒व्वि॒भूःप्प्र॒जासु॑ ॥ ८ ॥
प्रतत् ॥ प्रतद्वो॑चेद॒मृत॒न्नु॒व्वि॒द्वाꣳग॑न्ध॒र्व्वोधाम॒व्विभृ॑त॒ङ्गु॒हा॒सत् ॥
त्रीणि॑प॒दानि॒निहि॑ता॒गुहा॑स्य॒यस्तानि॒व्वे॒द॒सपि॒तुःपि॒तास॑त् ॥९॥
सन॑ः ॥ सनो॒बन्धु॑र्ज्जनि॒तास॒व्वि॑धा॒ताधामा॑नि॒व्वे॒द॒भुव॑नानि॒

---

१ आपोह. १ यश्चिंत्. १ अ. २८ मं. २५ मं. २६ इति प्रतीके ॥

विश्वा ॥ यत्रदेवाऽअमृतमानशानास्तृतीयेधामन्नध्यैरयन्त
॥ १० ॥ परीत्यभूतानि । परीत्यलोकान्परीत्यसर्व्वाः प्प्रदि
शोदिशश्च ॥ उपस्थायप्प्रथमजामृतस्यात्मनात्मानम
भिसंविवेश ॥ ११ ॥ परिद्यावापृथिवी । सद्यऽइत्वापरिलो
कान्परिदिशः परिस्वः ॥ ऋतस्यतन्तुंवितंतंविचृत्यतदपश्य
त्तदभवत्तदासीत् ॥ १२ ॥ सदसस्प्पतिम् ॥ सदसस्प्पति
मद्भुतम्प्रियमिन्द्रस्यकाम्म्यम् ॥ सनिम्मेधामयासिषꣳस्वाहा

तवꣳ ॥ हरंयोधूमके॑तवोव्वातंजूताऽउपद्यविं ॥ सतंन्तेवृथंग
ग्न्नयं÷ ॥ २॥ यजानꣳ ॥ [1]यजानोमित्रावरुंणायजादेवाँ२॥ऽ
ऋतम्बृहत् ॥ अग्नेयक्षिस्वन्दमंम् ॥ ३ ॥ युक्ष्वाहि । दे॑व
हूतंमाँ२॥ऽअश्वाँ२॥ऽअग्नेरथीरिंव ॥ निहोतापूर्व्यःसदꣳ ॥४॥
द्वेविरूपे । चरतꣳस्वर्थेऽअन्यान्यांव्वत्समुपंधापयेते ॥
हरिरन्यस्याम्भवंतिस्वधावाञ्छुक्कोऽअन्यस्यान्ददृशेसुवर्च्चाꣳ

---

[1] यजानो । अत्र यजशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य नः इति नकारे परे "धारयाव स्वेजाव" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः ।
[2] स्वधावाञ्छुक्रः । अत्र "शकारे च" (शु. य. प्रा. ४ अ. ९६ सू.) इत्यनेन शकारे परे तवर्गश्चवर्गं प्राप्नोति । अतः शुक्रस्य शकारे परे स्वधावान् इत्यस्य नकारस्य ञकारः । ततः "परश्चास्पर्शपरश्छम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. ९७ सू.) इत्यनेन शकारस्य छकारे कृते "स्वधावाञ्छुक्र" इति ।

अनुवाकसूत्रम् ॥ अस्याजरासः सप्तदश, पश्चित् द्वादश, विभ्रा ट् चतुर्दश, प्रवावृजऽएकादश, प्रवायुं पञ्चदश, प्रवीरया पञ्च दश,ऽआनस्त्रयोदश, सप्त सप्तनवतिः [अ. ३३ मं. ९७ अनु. ७] ॥ हरिः ॐ ॥ अ॒स्याजरा॑सꣳ ॥ अ॒स्याजरा॑सोद॒मा॒म॒रित्रा॑ऽअ॒र्चद्धू॑मासोऽअ॒ग्नय॑÷पाव॒काः ॥ श्वि॒ती॒चय॑÷श्वा॒त्रा सो॑भु॒र॒ण्यवो॑व॒नर्षदो॑वा॒यवो॒नसोमा॑ꣳ ॥ १ ॥ हर॑योधू॒मके॑

---

१ वनसदः इति पदम् । अत्र “व॒नसदो॑ऽवेरो रेफेण” (शु. य. प्रा. ३ अ. ४८ सू.) इत्यनेन सदशब्दे परे वनशब्दो रेफेण व्यवधीयते ।

अग्निर्वृत्राणि । जङ्घनद्द्रविणस्युर्विपन्यया ॥ समिद्धःशुक्रऽआहुतः ॥९॥ विश्वेभिःसोम्म्यम् ॥ विश्वेभिःसोम्म्यम्मद्ध्वग्नऽइन्द्रेणवायुना ॥ पिबामित्रस्यधामभिः ॥१०॥ आयत् ॥ आयदिषेनृपतिन्तेजऽआनट्शुचिरेतोनिषिक्तन्द्यौरभीके ॥ अग्निःशर्द्धमनवद्द्यँय्युवानꣳस्वाद्ध्यञ्जनयत्त्सूदयञ्च ॥११॥ अग्नेःशर्द्ध । महतेसौभगायतवद्द्युम्नान्युत्तमानिसन्तु ॥

---

१ पिबामित्रस्य । अत्र "शृणुतत्विंषिध्रजिभवतपिवेतस्यमतिष्ठरक्षा मकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ क.) इत्यनेन मकारे बस्य दीर्घ पिबामित्रस्य ।

॥ ५ ॥ शतम् ॥ १७०० ॥ अ॒यमि॒ह । प्र॑थ॒मोधा॑यिधा॒तृ
भि॒र्होता॒यजि॑ष्ठोऽअद्ध्व॒रेष्वीड्यः॑ ॥ यमप्न॑वानो॒भृग॑वोव्विरुरु॒
चुर्व्वने॑षु चि॒त्रंव्वि॒भ्भ्वं॑व्वि॒शेवि॑शे ॥ ६ ॥ त्रीणि॑श॒ता । त्रीस॒हस्रा॑
ण्य॒ग्निन्त्रि॒ꣳशच्च॑दे॒वानव॑चासपर्य्यन् ॥ औक्ष॑न्घृ॒तैरस्तृ॑णन्ब॒
र्हि॑रस्म्मा॒ऽआदिद्धोता॑र॒न्न्य॑सादयन्त ॥ ७ ॥ मू॒र्द्धान॑न्दि॒वः ॥
मू॒र्द्धान॑न्दि॒वोऽअ॑र॒तिम्पृ॑थि॒व्याव्वै॑श्वान॒रमृ॒तऽआजा॒तम॒ग्निम् ॥ ॥ ११ ॥
क॒विꣳसम्म्रा॒जमति॑थि॒ञ्जना॑नाम॒सन्नापात्र॑ञ्जनयन्तदे॒वाः ॥ ८ ॥

॥ १३ ॥ याम्मे॑धाम् ॥ याम्मे॒धान्दे॑वग॒णाः पि॒तर॑श्चो॒पास॑ते ॥
तया॒माम॒द्य मे॒धया॑ग्ने मे॒धावि॑नङ्कु॒रु स्वाहा॑ ॥ १४ ॥ मे॒धाम्मे॑ ॥
मे॒धाम्मे॒ व्वरु॑णो ददा॒तु मे॒धाम॒ग्निः प्र॒जाप॑तिः ॥ मे॒धामिन्द्र॑श्च
व्वा॒यु॒श्च॑ मे॒धान्धा॒ता द॑दातु॒ मे॒ स्वाहा॑ ॥ १५ ॥ इ॒दम्मे॑ ॥ इ॒दम्मे॒
ब्रह्म॒ च क्ष॒त्रञ्चो॒भे श्रिय॑मश्नुताम् ॥ मयि॑ दे॒वा द॑धतु॒ श्रिय॑मु॒त्त
मा॒न्तस्यै॑ ते॒ स्वाहा॑ ॥ १६ ॥ [९-२] ॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

सज्ञांस्पृत्त्यꣳसुयममाकृणुष्वशत्रूयतामभितिष्ठामहांꣳसि
॥ १२ ॥ त्वाꣳहि । मन्द्रतममर्क्कशोकैर्व्ववृमहेमहिंनꣳश्रो
ष्ष्यंग्ग्ने ॥ इन्द्रन्नत्त्वाशवंसादेवतांव्वायुम्पृंणन्तिराधंसानृतंमाꣳ
॥ १३ ॥ त्वेऽअंग्ग्ने । स्वाहुतप्प्रियासंः सन्तुसूरयंः ॥ यन्ता
रोयेमघवांनोजनांनामूर्व्वान्दयंन्तगोनांम् ॥ १४ ॥ श्रुधिश्श्रु
त्कर्ण्ण ॥ श्रुधिश्श्रुंत्कर्ण्णंव्वह्निभिर्द्देवैरंग्ग्नेसयावंभिꣳ ॥ आसी
दन्तुबर्हिषिंमित्रोऽअंर्य्यमाप्प्रांतर्य्यावांणोऽअद्ध्वरम् ॥ १५ ॥

व्विश्वेषामदितिः ॥ व्विश्वेषामदितिर्य्यज्ज्ञियानांव्विश्वेषामति
थिर्म्मानुषाणाम् ॥ अग्निर्द्देवानामवऽआवृणानःसुमृडीको
भवतुजातवेदाः ॥ १६ ॥ महोऽअग्नेः । समिधानस्यश
र्म्मण्ण्यनागामित्रेव्वरुणेस्वस्त्तये ॥ श्रेष्ठेस्यामसवितुःसवीम
नितद्देवानामवोऽ[1]अद्द्याव्वृणीमहे ॥ १७ ॥ [१७-१] आपं
श्चित् ॥ आपंश्चित्त्पिप्प्युस्त्तर्य्योनगावोनक्षन्नृतञ्जरितारस्त्तऽ

---

[1] अद्या वृणीमहे । अत्र "अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहे देवेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन अद्य इत्यस्य वृणीमहे परे दीर्घं अद्यावृणीमहे अद्य शब्दस्य दकारस्य स्वरात्सं० इत्यनेन द्वित्वम् ।

इन्द्र ॥ याहिवायुर्न्ननियुतोनोऽअच्छात्त्वꣳहिधीभिर्द्दयसेव्वि
वाजान् ॥ १८ ॥ गावऽउप ॥ गावऽउपावतावतम्महीयज्ञ
स्यरप्सुदा ॥ उभाकण्र्णाहिरण्ण्यया ॥ १९ ॥ यदद्य । सूरऽ
उदितेनागामित्त्रोऽअर्य्यमा ॥ सुवातिसविताभगः ॥ २० ॥
आसुतेसिञ्चतश्रियꣳरोदस्योरभिश्श्रियम् ॥ रसादधीतवृष
भम् ॥ [1]तम्प्रत्क्कथायं[1]व्वेनश्‌ ॥ २१ ॥ आतिष्ठन्तम्परि ॥ आति

---

[1] तम्प्रत्क्कथां. १ अ. ७ मं. १२ ॥ [1] अयंवेनः. १ अ. ७ मं. १६ ॥ इति प्रतीके ॥

ष्ठन्तम्परिविश्वेऽअभूषञ्छ्रियोवसानश्चरतिस्वरोचिः ॥ महत्त
द्वृष्ण्णोऽअसुरस्यनामाविश्वरूपोऽअमृतानितस्थौ ॥ २२ ॥
प्रवः ॥ प्रवोमहेमन्दमानायान्धसो[1]र्च्चाविश्वा[2]नराय[3]विश्वाभुवे ॥
इन्द्रस्ययस्यसुमखंसहोमहिश्रवोनृम्णञ्चरोदसीसपर्य्यतः
॥ २३ ॥ बृहन्नित् ॥ बृहन्निदिध्मऽएषाम्भूरिशस्त्तम्पृथुः
स्वरुः ॥ येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ २४ ॥ इन्द्रेहि ॥ इन्द्रेहि

---

[1] अर्चाविश्वानराय । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमति०" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन विश्वानराय इत्यस्य वकारे परे अर्चशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । [2] विश्वानराय । अत्र "नरहामित्रेषु च" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०३ सू.) इत्यनेन नरशब्दे परे विश्वशब्दाकारस्य दीर्घाकारो विधीयते । [3] विश्वाभुवे । अत्र "विश्व सहभुवत्पृष्ठवसुषु" । (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन भुवे परे विश्वशब्दाकारस्य दीर्घाकारः ।

मत्स्यन्धंसोव्विश्वौभिꣳसोमुपर्व्वंभिꣳ ॥ मुहाँ२॥ऽअंभिष्टिरोज
सा ॥ २५ ॥ इन्द्रौव्वृत्रम् ॥ इन्द्रौव्वृत्रमंवृणोच्छर्द्धंनीतिꣳप्प्र
मायिनांममिनाद्वर्प्पंणीतिꣳ ॥ अहुन्व्व्यꣳसमुशधग्ग्वनेष्ष्वा
विर्द्धेनांऽअकृणोद्राम्म्याणांम् ॥ २६ ॥ कुतस्त्त्वम् ॥ कुतस्त्त्व
मिन्द्रमाहिंनꣳसन्नेकौयासिसत्त्पतेकिन्तंऽइत्था ॥ सम्पृंच्छसे
समराणःशुंभानैर्व्वौचेस्त्तन्नौहरिवोयत्तेंऽअस्म्मे ॥ मेहाँ२॥ऽइ

---

[1] मुहाँ२॥ऽइन्द्रोय. १ अ. ७ मं. ४० ॥ १ कुदाचुन. अ. ८ मं. २ ॥ १ कुदाचुनप्र. अ. ८ मं. ३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

न्द्रोयऽओजंसाकदाचनस्तरीरंसिकदाचनप्प्रयुंच्छसि ॥२७॥
आतत् ॥ आतत्तंऽइन्द्रायवं÷पनन्ताभियऽऊर्वङ्गोमंन्तन्ति
तृंत्सान् ॥ सकृत्त्स्वँय्येपुंरुपुत्राम्महीᳫंसहस्रंधाराम्बृहतीन्दु[१]
दुंक्षन् ॥२८॥ इमान्तैं ॥ इमान्तेधियम्प्रभंरेमहोमहीमस्य
स्तोत्रेधिषणायत्तंऽआनजे ॥ तमुंत्सवेचंप्प्रसवेचंसासहिमि
न्द्रंन्देवासᳫंशवंसामदन्ननुं ॥२९॥ [१२-२] विभ्राड्बृहत् ॥

---

[१] "दुदुक्षन्"। अत्र दुधुक्षन् इति पदम्। "दुधुक्षन्धो दकारम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५५ सू.) इत्यनेन दुधुक्षन् शब्दघटितस्य धकारस्य दकारः।

व्विभ्राड्बृहत्त्पिबतुसोम्म्यम्मद्ध्वायुर्द्दधंद्यज्ज्ञपंताववि॑हुतम् ॥
व्वातंजूतोयोऽअंभिरक्क्षंतित्क्मनांप्प्रजाःपुंपोषपुरुधाव्विरांज
ति ॥३०॥ उदुत्त्यम् ॥ उदुत्त्यञ्जातवेंदसन्देवंव्वंहन्न्तिकेतवं÷ ॥
दृशेव्विश्श्वांयसूर्य्यंम् ॥ ३१ ॥ येनांपावक ॥ येनांपावकचक्क्षं
साभुरण्यन्तञ्जनाँ२॥ऽअनुं ॥ त्वंव्वंरुणपश्श्यंसि ॥३२॥ दैव्व्यां
वद्ध्वर्य्यू ॥ दैव्व्यांवद्ध्वर्य्यूऽआगंतहुरथेनसूर्य्यंत्त्वचा ॥ मद्ध्वां
यज्ज्ञꣳसमंञ्जाथे ॥ तम्प्र[1]त्क्नथायंव्वेनश्चित्रन्देवानांम् ॥ ३३ ॥

---

१ तंप्रत्क्नथां. १ अ. ७ मं. १२ ॥ १ अयंव्वेन॰ १ अ. ७ मं. १६ ॥ १ चित्रंदेवानाम्. १ अ. १३ मं. ४६ ॥ इति प्रतीकानि ॥

आन॑÷ ॥ आ न॒ऽइडा॑भिर्व्वि॒दथे॑सुश॒स्तिव्वि॒श्वान॑रꣳसवि॒तादे॒वऽ
ए॑तु ॥ अपि॒यथा॑सुवानो॒म॑[1]त्स॑थानो॒व्विश्व॒ञ्जग॑दभिपि॒त्वेम॑नी॒
षा ॥ ३४ ॥ यद॒द्य । कच्च॑वृ॒त्रहन्नु॒दगा॑ऽअ॒भिसू॑र्य्य ॥ सर्व्व॒
न्तदि॑न्द्रते॒व्वशे॑ ॥ ३५ ॥ त॒रणि॑र्व्वि॒श्वद॑र्शतꣳ ॥ त॒रणि॑र्व्वि॒श्वद॑र्श
तो॒ज्ज्योति॒ष्कृद॑सिसूर्य्य ॥ व्विश्व॒माभा॑सिरोच॒नम् ॥ ३६ ॥ तत्सू
र्य्य॑स्य । देव॒त्वन्तन्म॑हि॒त्वम्म॒द्ध्याकर्त्तो॒र्व्वित॑त॒ꣳसञ्ज॑भार ॥

---

[1] मत्सथ नः इति पदम् । अत्र मत्सथ इत्यस्य थकारस्य ह्रस्वाकारस्य नः इति नकारे परे “धारयाम०” (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे मत्सथानः ।

यदेदयुंक्तहरितं÷सधस्त्थादाद्रात्रीव्वासंस्तनुतेसिमस्म्मै
॥ ३७॥ तन्मित्त्रस्यं ॥ तन्मित्त्रस्यव्वरुंणस्याभिचक्क्षेसूर्य्यौरू
पङ्क्तंणुतेद्योरुपस्त्थें ॥ अनन्तमन्न्यद्रुशंदस्यपाजं÷कृष्णमन्न्य
द्धरितंसम्भरंन्ति ॥ ३८ ॥ बण्ण्[1]महान् ॥ बण्णमहाँ२॥ऽअंसि
सूर्य्यंबडांदित्त्यमहाँ२॥ऽअंसि ॥ महस्त्तेंसतोमंहिमापंनस्य
तेद्धादेंवमहाँ२॥ऽअंसि ॥ ३९ ॥ बट्सूर्य्य ॥ बट्सूर्य्यंश्श्रवंसा ॥ १०४ ।

---

[1] अत्र बट्महान् । "पञ्चमे पञ्चमम्" (शु. य. प्रा. ४ अ. १२१ सू.) इत्यनेन पञ्चमे स्पर्शे परे अपञ्चमः स्पर्शः पञ्चमो भवति । इति टस्य णकारे द्वित्वे च रूपम् ।

महाँ२॥ऽअंसिसत्रादेवमहाँ२॥ऽअंसि॥ मह्नादेवानांमसुर्य्यः
पुरोहितोविभुज्योतिरदाब्भ्यम्॥४०॥ श्रायन्तऽइवसूर्य्यम्॥
श्रायन्तऽइवसूर्य्यंविश्वेदिन्द्रस्यभक्क्षत॥ वसूनिजातेजनमा
नऽओजंसाप्प्रतिंभागन्नदीधिम॥४१॥ अद्यादेवाः॥ अद्यादे
वाऽउदितासूर्य्यस्यनिरꣳहसःपि[2]पृतानिरवद्यात्॥ तन्नोमित्रो
वरुणोमामहन्तामदितिःसिन्धुःपृथिवीऽउतद्यौः॥४२॥

---

[1] अद्यदेवाः। अत्र "अद्य तं हकारचकारभवत वृणीमहे देवेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन देवाः इति परे दीर्घे अद्यादेवाः। [2] पिपृत निरवद्यात् इति पदम्। अत्र तकाराकारस्य निघटितनकारे परे "धारयामः०" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घे पिपृतानिरवद्यात्।

आकृष्ण्णेनं ॥ आकृष्ण्णेनरजंसाव्वर्त्तमानोनिवेशयंन्नमृतम्म
र्त्यंञ्च ॥ हिरण्ण्ययेंनसवितारथेनादेवोयांतिभुवंनानिपश्श्यं
न् ॥ ४३ ॥ [१४-३] [१]प्रंवांवृजे । सुप्प्रयाबर्हिरेषामावि
श्पतींवबीरिटऽइयाते ॥ व्विशामक्क्तोरुषसंः पूर्व्वहूंतौव्वायुः
पूषास्वस्त्तयेंनियुत्त्वांन् ॥ ४४ ॥ इन्द्रवायूबृहस्प्पतिम ॥
इन्द्रवायूबृहस्प्पतिंम्मित्राग्निम्पूषणम्भगंम् ॥ आदित्त्या

---

[१] प्रववृजे इति पदम् । अत्र "ववृधवृजोः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११४ सू.) इत्यनेन वृजे परे वेत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारे प्रवावृजे ।

न्मारुतङ्गणम् ॥ ४५ ॥ व्वरुणꣳप्प्राविता । भुवन्मित्रोविश्वाभिरूतिभिः ॥ करतान्नꣳसुराधसꣳ ॥ ४६ ॥ अधिनꣳ ॥ अधिनऽइन्द्रैषाव्विष्ण्णोसजात्यानाम् ॥ [1]ईतामरुतोऽअश्विना ॥ [2]तम्प्रत्नथायंव्वेनोयेदेवासऽआनऽइडाभिर्व्विश्वेभिꣳसोम्म्यम्मद्ध्वोमासश्चर्षणीधृतꣳ ॥४७॥ अग्नऽइन्द्र ॥ अग्नऽइन्द्रव्वरुणमित्रदेवाꣳशर्द्धꣳप्प्रयन्तमारुतोतव्विष्ण्णो ॥ उभा

---

१ इतमरुतः । अत्र “शृणुतत्विधिध्रजिभवतपिबेतस्मातिष्ठरक्षा मकारे” (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ११७) इत्यनेन मकारे परे दीर्घं ईतामरुतः ।
२ तंप्रत्नथा. अ. ७ मं. १२ ॥ . १ अयंव्वेनः. अ. ७ मं. १६ ॥ १ येदेवासः. अ. ७ मं. १९ ॥ १ आनऽइडाभिः. अ. ३३ मं. ३४ ॥ १ व्विश्वेभिꣳ सोम्म्यम्. अ. २३ मं. १० ॥ १ ओमासश्चर्षणीधृतः. अ. ७ मं. ३३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

नासत्त्यारुद्द्रोऽअधग्ग्नाःपूषाभगᳲसरस्वतीजुषन्त ॥ ४८ ॥
इन्द्राग्ग्नीमित्रावरुणा ॥ इन्द्राग्ग्नीमित्रावरुणादितिꣳस्वः
पृथिवीन्द्याम्मरुतᳲपर्व्वताँ२॥ऽअपः ॥ हुवेव्विष्णुम्पूषणम्ब्रह्म
णस्प्पतिम्भगन्नुशꣳसꣳसवितारमूतये ॥४९॥ अस्म्मेरुद्द्राः ॥
अस्म्मेरुद्द्रामेहनापर्व्वतासोव्वृत्रहत्त्येभरहूतौसजोषाᳲ ॥ यᳲ
शꣳसतेस्तुवतेधायिपज्ज्रऽइन्द्रज्ज्येष्ठाऽअस्म्माँ२॥ऽअवन्तुदे
वाः ॥५०॥ अर्व्वाञ्चोऽअद्य ॥ अर्व्वाञ्चो[1]ऽअद्याभवतायजत्राऽ

---

[1] अद्य भवत । अत्र "अद्य तं इकारंचकारभवतवृणीमहे देवेषु" (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ११५) इत्यनेन भवतपरे दीर्घे अद्याभव इति ।

आवोहार्हिंभयमानोव्ययेयम् ॥ त्राद्ध्वंन्नोदेवानिजुरोवृकंस्य
त्राद्ध्वंङ्कर्त्तादवपदोयजत्राः ॥ ५१ ॥ व्विश्वेऽअद्य । मरुतोव्वि
श्वऽऊतीव्विश्वेभवन्त्वग्नयःसमिद्धाः ॥ व्विश्वेनोदेवाऽअवसा
गमन्तुव्विश्वमस्तुद्रविणंव्वाजोऽअस्मे ॥ ५२ ॥ व्विश्वेदेवाः ।
शृणुतेमꣳहवम्मेयेऽअन्तरिक्षेयऽउपद्यविष्ठ ॥ येऽअग्निजि
ह्वाऽउतवायजत्राऽआसद्यास्मिन्बर्हिषिमादयद्ध्वम् ॥ ५३ ॥

---

२ उपद्यविष्ठ । “द्यवेश्च” (शु. य. प्रा. अ. ३ सू. ५९) इत्यनेन द्यविशब्दात्परस्य स्थघटितसकारस्य षत्वे कृते “ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः” (शु. य. प्रा. अ. ४ सू. १०२) इत्यनेन ठकारस्य द्वित्वम् ।

देवेब्भ्योहि । प्प्रथमँऽयज्ज्ञियेब्भ्योमृतत्त्वꣳसुवसिभागमुत्त
मम् ॥ आदिद्धामानꣳसवितर्व्यूर्णुषेनूचीनाजीवितामानुषे
ब्भ्यं ॥ ५४ ॥ [११-४] प्रवायुम् ॥ प्रवायुमच्छाबृहती
मनीषाबृहद्रयिंव्विश्ववारꣳरथप्प्राम् ॥ द्युतद्यामानियुतंपत्त्यं
मानंकविःकविमियक्षसिप्प्रयज्ज्यो ॥५५॥ इन्द्रव्वायूऽइमे ।
सुताऽउपप्प्रयोभिरागतम् ॥ इन्दवोवामुशन्तिहि ॥ ५६ ॥
मित्रꣳहुवे । पूतदक्षंव्वरुणञ्चरिशादसम् ॥ धियङ्घृताचीꣳसा

ध॑न्ता ॥५७॥ दस्रा॑सुवाकेवꣳ । सुतानास॑त्त्याव्वृक्तब॑र्हिषꣳ ॥
आया॑तꣳरुद्रवर्त्तनी ॥ [1]ते॑म्प्रत्क्कथाय॑व्वेनः ॥५८॥ व्विदद्यदी॑ ॥
व्विदद्यदीसरमा॑रुग्गणमद्रेर्म्महिपाथ॑÷पूर्व्यꣳसद्ध्र्यक्कꣳ ॥
अग्र॑न्नयत्त्सुपद्यक्ष॑राणामच्छारव॑म्प्रथमाजा॑नतीगात् ॥५९॥
नहिस्प्पश॑म् ॥ नहिस्प्पशमवि॑दन्नन्यमस्म्माद्वै॑श्वानरात्त्पु॑रऽ
एता॑रमग्नेः ॥ एमेनमवृधन्नमृताऽअम॑र्त्त्यँव्वैश्वानरङ्क्षैत्रा॑जि

---

[1] तंप्रत्क्कथा. अ. ७ मं. १२ ॥ [1] अयंग्वेनः. अ. ७ मं. १६ ॥ इति प्रतीके ॥

त्त्यायदेवाः ॥ ६० ॥ उग्ग्राव्विंघनिनां ॥ उग्ग्राव्विघनिनामृधऽ
इन्द्राग्ग्नीहंवामहे ॥ तानोंमृडातऽईदृशें ॥ ६१ ॥ उपांस्म्मै ।
गायतानरꣳपवंमानायेन्दंवे ॥ अभिदेवाँ२॥ऽइयंक्क्षते ॥६२॥
येत्त्वां ॥ हिहत्त्यैंमघवन्नवंर्द्धन्न्येशांम्बरेहंरिवोयेगविंष्टौ ॥ येत्त्वां
नूनमंनुमदंन्तिव्विप्प्राꣳपिबेंन्द्रसोमꣳसगंणोमरुद्भिंः ॥ ६३ ॥
जनिंष्ठाऽउग्ग्रः । सहंसेतुरायंमरायंमन्द्रऽओजिंष्ठोबहुलाभिं

---

१ गायत नरः इति पदम् । तकारोत्तरवर्त्तिनो ह्रस्वाकारस्य नकारे परे "धारयाम०"(शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घे गायतानरः इति ।

मानः ॥ अवर्द्धन्निन्द्रम्मरुतश्चिदत्रमातायद्वीरन्दधनद्धनिष्ठा
॥ ६४ ॥ आतु ॥ आतूनऽइन्द्रवृत्रहन्नस्माकमर्द्धमागहि ॥
महान्महीभिरूतिभिः ॥ ६५ ॥ त्वमिन्द्र ॥ त्वमिन्द्रप्र
तूर्त्तिष्वभिविश्वाऽअसिस्पृधः ॥ अशस्तिहाजनिताव्विश्व
तूरसित्वन्तूर्य्यतरुष्यतः ॥ ६६ ॥ अनुते ॥ अनुतेशुष्मन्
तुरयन्तमीयतुःक्षोणीशिशुन्नमातरा ॥ व्विश्वास्तेस्पृधःश्न

---

१ आतु न इन्द्रः इति पदम्। तुकारोत्तरवर्त्तिनो ह्रस्वोकारस्य "धारयाम" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन नकारे परे दीर्घे आतून इन्द्र इति।

थयन्तमृत्र्यवैंधृत्रँऽस्यदिन्द्रतूर्वंसि ॥ ६७॥ यज्ञोदेवानाम् ॥
यज्ञोदेवानाम्प्रत्त्यैतिसुम्न्नमादित्त्यासोभवंतामृडयन्तः ॥
आवोर्व्वाचीँसुमतिर्व्ववृत्त्याद्ँहोश्चिद्याव्वरिवोवित्तरासंत्॥६८॥
अदब्धेभिःसवितः । पायुभिष्ट्वꣳशिवेभिरद्यपरिपाहिनोग
यम् ॥ हिरण्ण्यजिह्वःसुवितायनव्व्यसेरक्षामाकिर्न्नोऽअघशꣳ
सऽईशत ॥ ६९ ॥ [१५-५] प्रवीरया । शुचयोदद्रिरेवाम ॥ १०९ ॥

---

[1] पायुभिः त्वम् । इति पदम् । अत्र "मातृभिरर्चिभिः पायुभिर्वरूत्रीः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७९ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे पदे परे पायुभिः इत्यस्य विसर्गस्य षत्वे "षात्तथौ मूर्धन्यम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ८० सू.) तस्य टकारे "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टस्य द्वित्वम् ।

द्ध्वर्य्युभिर्म्मधुमन्तꣳसुतासः ॥ वहंवायोनियुतोयाह्यच्छापि
बासुतस्यान्धसोमदाय ॥ ७० ॥ गावऽउप ॥ गावऽउपावता
वतम्महीयज्ञस्यंरप्सुदां ॥ उभाकर्ण्णाहिरण्ययां ॥ ७१ ॥
काव्ययोराजानेषु ॥ काव्ययोराजानेषुक्क्रत्वादक्षस्यदुरोणे॥
रिशादसासधस्थऽआ ॥ ७२॥ दैव्यावध्वर्य्यू ॥ दैव्यावध्व
र्य्यूऽआगतꣳरथेनसूर्य्यत्वचा ॥ मध्वायज्ञꣳसमञ्जाथे ॥ तं

---

१ तंप्रत्नथा. १ अ. ७ मं. १२ ॥ अयंवेनः. १ अ. ७ मं. १६ ॥ इति प्रतीके ॥

म्मृत्कथायंव्वेनः ॥ ७३ ॥ तिरश्चीनोव्विततः ॥ तिरश्चीनो
व्विततोरश्मिरेषामधःस्विदासी३दुपरिस्विदासी३त् ॥ रेतो
धाऽआसन्महिमानऽआसन्त्स्वधाऽअवस्तात्प्रयतिःपरस्ता
त् ॥ ७४ ॥ आरोदसी ॥ आरोदसीऽअपृणदास्वर्म्महज्जा
तँय्यदेनमपसोऽअधारयन् ॥ सोऽअध्वरायपरिणीयतेकविर
त्यो नव्वाजसातयेचनोहितः॥७५॥ उक्त्थेभिर्वृत्रहन्तमा ॥ ॥ ११० ॥
उक्त्थेभिर्वृत्रहन्तमायामन्दानाचिदागिरा ॥ आङ्गूषैराविवा

सतꣳ ॥ ७६ ॥ उप॑नꣳ । सु॒नवो॒गिर॑÷शृ॒ण्वन्त्व॒मृत॑स्यु॒ये ॥
सु॒मृ॒डी॒काभ॑वन्तुनꣳ ॥ ७७ ॥ ब्रह्मा॑णिमे॑ । म॒तय॒ꣳशꣳसु॒ता
स॒ꣳशु॒ष्मम॑ऽइयर्त्ति॒प्रभृ॑तोमे॒ऽअद्रि॑÷ ॥ आशा॑सते॒प्रति॑हर्य
न्त्यु॒क्थेमाहरी॑वहत॒स्तानो॒ऽअच्छ॑ ॥ ७८ ॥ अनु॑त्त॒माते॑ ।
मघव॒न्नकि॒र्नुनत्त्वावाँ॑२॥ऽअस्तिदे॒वता॒विदा॑नꣳ ॥ नजाय॑मा
नो॒नश॑ते॒नजा॒तोयानि॑करि॒ष्याकृ॑णु॒हिप्र॑वृद्ध ॥७९॥ तदि॒त् ॥
तदि॒दास॒भुव॑नेषु॒ज्ज्येष्ठँ॒यतो॑ज॒ज्ञऽउ॒ग्रस्त्वे॒षनृ॑म्मणꣳ ॥ सु॒द्यो

जज्ञानोनिरिणातिशत्रूननुयंव्विश्वेमदन्त्यूमाꣳ ॥८०॥ इमाऽ
उक्थ्या । पुरूवसो[1]गिरोवर्द्धन्तुयामम ॥ पावकवर्ण्णाꣳशुचयो
व्विपश्चितोभिस्तोमैरनूषत ॥ ८१ ॥ यस्यायम् ॥ यस्यायंव्वि
श्वऽआर्य्योदासःशेवधिपाऽअरिः ॥ तिरश्चिदर्य्येरुशमेपवी
रवितुब्भ्येत्सोऽअज्ज्यतेरयिः ॥८२॥ अयꣳसहस्रम् ॥ अयꣳ
सहस्रमृषिभिꣳसहस्कृतꣳसमुद्रऽइवपप्प्रथे ॥ सत्त्यःसोऽअस्य
महिमागृणेशवोयज्ज्ञेषुव्विप्प्रराज्ज्ये ॥८३॥ अदब्धेभिꣳसवि

---

[1] पुरूवसः । अत्र "अश्वरश्मिमतिसुमति" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वसः इत्यस्य वकारे परे पुरुशब्दस्य ह्रस्वोकारस्य दीर्घोकारः ।

तः । पायुभिष्ट्वꣳशिवेभिरद्यपरिपाहिनोगयम् ॥ हिरण्यजि
ह्वःसुवितायनव्यसेरक्षामाकिर्न्नोऽअघशꣳसऽईशत ॥ ८४ ॥
[१५-६] आनः ॥ आनोयज्ञन्दिविस्पृशंवायोयाहिसुम
न्मभिः ॥ अन्तःपवित्रऽउपरिश्रीणानोयꣳशुक्रोऽअयामि
ते ॥ ८५ ॥ इन्द्रवायूसुसन्दृशा । सुहवेहहवामहे ॥ यथानः
सर्वऽइज्जनोनमीवःसङ्गमेसुमनाऽअसत् ॥ ८६ ॥ ऋधगित्था ।
समर्त्यःशशमेदेवतातये ॥ योनूनम्मित्रावरुणावभिष्टयऽ

आचक्क्रेहव्यदातये ॥ ८७॥ आयातम् ॥ आयातमुपभूषत
म्मद्ध्वः पिबतमश्विना ॥ दुग्धम्पयोव्वृषणाजेन्यावसूमानोम
र्द्धिष्ट्टमागतम् ॥८८॥ प्रैतु ॥ प्रैतुब्रह्मणस्प्पतिः प्प्रदेव्येतुसूनृ
तां ॥ अच्छांव्वीरन्नर्य्यम्पङ्क्तिराधसन्देवायज्ञन्नयन्तुनः ॥८९॥
चन्द्रमाऽअप्प्सु ॥ चन्द्रमाऽअप्प्स्वन्तरासुपर्ण्णोधावतेदिवि ॥
रयिम्पिशङ्गम्बहुलम्पुरुस्पृहꣳहरिरेतिकनिक्क्रदत् ॥९०॥ देव
न्देवंव्वः ॥ देवन्देवंव्वोवसेदेवन्देवमभिष्टये ॥ देवन्देवꣳहुवेम

वाजंसातयेगृणन्तोंदेव्याधिया ॥ ९१ ॥ दिविपृष्टः ॥ दिविपृष्टोऽअंरोचताग्निर्वैश्वानरोबृहन् ॥ क्ष्मयांवृधानऽओजंसाचनोंहितोज्योतिंषाबाधतेतमंः ॥ ९२ ॥ इन्द्राग्नीऽअपात् ॥ इन्द्राग्नीऽअपादियम्पूर्वागांत्पद्वतींभ्यंः ॥ हित्वीशिरोंजिह्वयावावंदच्चरंत्त्रिꣳशत्पदान्यंक्रमीत् ॥ ९३ ॥ देवासोहि[1] । ष्मामनंवेसमंन्यवोविश्वेसाकꣳसरांतयः ॥ तेनोंऽ

---

[1] हिष्मममनवे इति पदम् । अत्र "शृणुतत्विपिधजिभवतपिवेतस्मतिष्ठरक्षा मकारे" (शु. य. प्रा ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे स्म इत्यस्याकारस्य दीर्घाकारे विधीयमाने हिष्मामनवे । अत्र मस्य द्वित्वं "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ज्ञेयम् ।

अद्यतेऽअंपरन्तुचेतुनोभवंन्तुव्वरिवोविदंः ॥ ९४ ॥ अपांध
मत् ॥ अपांधमदभिशंस्तीरशस्तिहाथेन्द्रोंद्युम्न्याभंवत् ॥
देवास्त्तंऽइन्द्रसक्ख्यायंयेमिरेबृहंद्भानोमरुंद्गण ॥ ९५ ॥
प्रवंः ॥ प्रवऽइन्द्रांयबृहतेमरुंतोब्रह्मांर्चत ॥ वृत्रꣳहंनतिवृत्र
हाशतक्क्रंतुर्व्वज्ज्रेंणशतपंर्व्वणा ॥ ९६ ॥ अस्येत् ॥ अस्येदि
न्द्रोंव्वावृधेवृष्ण्यꣳशवोमदेंसुतस्यव्विष्णंवि ॥ [1]अंद्यातमंस्यम

---

[1] अद्यत तस्य इति पदम्। "अद्य तं हकारचकारभवतवृणीमहे देवेषु" (शु. य. प्रा. ३ अ. १५ सू.) इत्यनेन हस्वतकारे परे अद्याकारस्य दीर्घे अद्यातमस्य इति।

हि॒मानं॑मा॒यवो॒नु॑ष्टु[1]॑वन्ति॒पूर्व्व॑था॑ ॥ [2]इ॒मा॒ऽउ॑त्त्वा॒यस्या॒यम॒यꣳ
स॒हस्रं॑मू॒र्द्धऽऊ॒षुणं॑÷ ॥ ९७ ॥ [१३-८] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ यज्जाग्रतो दश, पञ्चनद्यो दश, सोमोधेनुन्दश, ऽआकृष्णेन दश, पूषन्तव दश, नतदष्टौ, षडष्टपञ्चा-

---

[1] अनुष्टुवन्ति । अत्र "अनोः स्तुवन्त्याम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७२ सू.) इत्यनेन अनोरुपसर्गात्परस्य स्तुवन्तिपदे परे तद्घटितसकारस्य षकारः । तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन हकारस्य द्वित्वम् ।

[2] इमाऽउत्त्वा. अ. ३३ मं. ८१ ॥

[1] यस्यायम्. मं. ८२ ॥ [1] अयꣳसहस्रम्. मं. ८३ ॥ [1] ऊर्ध्वऽऊषुणः अ. ११ मं. ४२ ॥ इति प्रतीकानि ॥

शत् [अ. ३४ मं. ५८ अनु. ६] ॥ हरिःॐ ॥ यज्जाग्ग्र॑
त॑ꣳ ॥ यज्जाग्ग्र॑तोदू॒रमु॒दैति॒दैव॒न्तदु॑सु॒प्तस्य॒तथै॒वैति॑ ॥ दू॒र॒ङ्ग॒म
ज्ज्योति॑षा॒ञ्ज्योति॒रेक॒न्तन्मे॒मन॑ःशि॒वस॑ङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ १ ॥
येन॒कर्म्मा॑णि ॥ येन॒कर्म्मा॑ण्ण्य॒पसो॑मनी॒षिणो॑य॒ज्ज्ञेकृ॒ण्ण्वन्ति॑
व्वि॒दथे॑षु॒धीरा॑ꣳ ॥ यद॑पू॒र्व्वँऽय॒क्षम॒न्तः॒प्प्र॒जाना॒न्तन्मे॒मन॑ः
शि॒वस॑ङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ २ ॥ यत्प्र॒ज्ज्ञान॑म् ॥ यत्प्र॒ज्ज्ञान॑मु॒त
चेतो॒धृति॑श्च॒यज्ज्योति॑र॒न्तर॒मृत॑म्प्र॒जासु॑ ॥ यस्म्मा॒न्नऽऋ॒तेकि॑

ञ्चनकर्म्मक्क्रियतेतन्मेमन÷शिवसङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ ३ ॥ येने
दम् ॥ येनेदम्भूतम्भुवनम्भविष्य्यत्त्परिगृहीतममृतेनसर्व्वम् ॥
येनयज्ञस्त्तायतेसप्तहोतातन्मेमन÷शिवसङ्कल्प्पमस्त्तु॥४॥
यस्म्मिन्नृच÷ ॥ यस्म्मिन्नृचꣳसामयजूꣳषियस्म्मिन्प्रति
ष्ठितारथनाभाविवाराः ॥ यस्म्मिँश्चित्तꣳसर्व्वमोतम्प्रजाना
न्तन्मेमन÷शिवसङ्कल्प्पमस्त्तु ॥ ५ ॥ सुषारथिरश्श्वानिव ॥
सुषारथिरश्श्वानिवयन्म्मनुष्य्यान्नेनीयतेभीशुभिर्व्वाजिनऽइव ॥

हृ॒त्प्रति॑ष्ठ॒न्न्यद॑जि॒रञ्जवि॑ष्ठ॒न्तन्मे॒मन॑÷शि॒वस॑ङ्कल्प्पमस्त्तु ॥६॥
पि॒तुन्नु । स्तो॑षम्म॒हो ध॒र्म्मा॑णन्तवि॑षीम् ॥ यस्य॑त्रि॒तोव्व्यो
ज॑सावृ॒त्रंव्विप॑र्व्वम॒र्दय॑त् ॥ ७ ॥ अन्विवत् ॥ अन्विद॑नुमते॒
त्वम्मन्न्या॑सै॒शञ्च॑नस्कृधि ॥ क्रत्वे॒दक्षा॑यनोहिनु॒प्प्रण॒ऽआ
यू॒ꣳषि॑तारिषः ॥ ८ ॥ शतम् ॥ १८०० ॥ अनु॑नः ॥ अनु॑
नो॒द्यानु॑मतिर्य॒ज्ञन्दे॒वेषु॑म्मन्न्यताम् ॥ अ॒ग्निश्च॑हव्व्य॒वाह॑नो॒भ
व॑तन्दा॒शुषे॒मय॑÷ ॥ ९ ॥ सिनी॑वालि॒पृथु॑ष्टुके॒ ॥ सिनी॑वालि॒पृथु॑

ष्टु॒के॒या॑दे॒वाना॒मसि॒स्वसा॑ ॥ जु॒षस्व॑ह॒व्यमाहु॑तम्प्र॒जान्दे॑विदि
दि॒ड्ढि॒नः ॥ १० ॥ [१-१] पञ्च॑न॒द्यः॑ ॥ पञ्च॑न॒द्यः॑सर॑स्वती॒
मपि॑यन्ति॒सस्रो॑तसः ॥ सर॑स्वती॒तुप॑ञ्च॒धासो॑दे॒शेभ॑वत्स॒रित्
॥ ११ ॥ त्वम॑ग्ने । प्प्र॒थ॒मोऽअङ्गि॑रा॒ऽऋषि॑र्दे॒वोदे॒वाना॑मभवः
शि॒वःसखा॑ ॥ तव॑व्व्र॒तेक॒वयो॑व्विद्म॒नाप॒सोजा॑यन्तम॒रुतो॒भ्भ्रा
जद्दृष्टयः ॥ १२ ॥ त्वन्नः॑ ॥ त्वन्नो॑ऽअग्ने॒तव॑देवपा॒युभि॒र्म्म॒
घोनो॑रक्ष॒तन्व॒श्चव्वन्द्य ॥ त्रा॒ता॒तो॒कस्य॒तन॑ये॒गवा॑म॒स्यनि॑मेष॒

रक्ष॑माण॒स्त्तव॑व्व्रते ॥ १३ ॥ उ॒त्तानाया॒मव॑ । भराचिकि॒त्त्वा
न्त्स॒द्यःप्प्रवीता॒वृष॑णञ्जजान ॥ अ॒रु॒षस्त्तू॑पो॒रुश॑दस्य॒पाज॒ऽइडा॑
यास्प्पु॒त्त्रोव्व॒यु॒नेंज॑निष्ट ॥ १४ ॥ इडा॑यास्त्त्वा । प॒दे॒व्वयन्ना
भा॑पृथि॒व्व्याऽअधि॑ ॥ जात॑वेदो॒निधी॑म॒ह्यग्ग्नें॑ह॒व्व्याय॒व्वोढवे
॥ १५ ॥ प्रमं॑न्महे । शव॒सा॒नाय॑शू॒षमा॑ङ्गू॒षङ्गि॒र्व्व॑णसेऽअङ्गि॒र
स्वत् ॥ सु॒वृक्तिभि॑स्त्तु॒व॒तऽऋं॑ग्ग्मि॒यायार्च्चा॑मा॒र्क्कन्न॒रे॒व्विश्श्रु॑ता
य ॥ १६ ॥ प्रवं॑÷ ॥ प्रवो॑म॒हेमहि॒नमो॑भरद्ध्वमाङ्गू॒ष्य॒ꣳशव

सानायसामं ॥ ये[1]नानःपूर्व्वेपितरःपदज्ज्ञाऽअर्च्चन्तोऽअङ्गिर
सोगाऽअविन्दन् ॥ १७॥ इच्छन्तित्त्वा ॥ सोम्म्यासःसखायः
सुन्वन्तिसोमन्दधतिप्प्रयांꣳसि ॥ तितिक्क्षन्तेऽअभिशस्ति
ञ्जनानामिन्द्रत्त्वदाकश्चनहिप्प्रकेतः ॥ १८ ॥ नते । दूरेपर
माचिद्रजांꣳस्यातुप्प्रयाहिहरिवोहरिब्भ्याम् ॥ स्थिरायवृ
ष्णेसवनाकृतेमायुक्क्ताग्ग्रावाणःसमिधानेऽअग्नौ ॥ १९ ॥

---

[1] येन नः इति पदम् । अत्र येनेत्यस्य नकाराकारस्य नः पदे परे "धारयामयोजावसचस्यनुदमोपुजयतोरुप्यरक्षयजयच्छमरसथपिपृतगायतातुयेन नकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे जाते येनानः इति पदम् ।

अषांढँ᳖युत्सु । पृतंनासुपप्प्रिᳬंस्वर्षामप्प्सांवृजनंस्यगोपाम् ॥
भरेषुजांᳬंसुक्षितिᳲसुश्श्रवंसञ्जयंन्तन्त्वामनुंमदेमसोम ।२०।
[१०-२] सोमोंधेनुम् ॥ सोमोंधेनुᳲसोमोऽअर्वंन्तमाशुᳲ
सोमोंवीरङ्कर्म्मण्ण्यन्ददाति ॥ सादन्न्यंविदत्थ्यᳲसभेयंम्पितृ
श्श्रवंणँ᳖योददांशदस्म्मै ॥ २१ ॥ त्वमिमाः ॥ त्वमिमाऽ
ओषंधीᳲसोमविश्श्वास्त्त्वमपोऽअंजनयस्त्त्वङ्गाः ॥ त्वमातंत

---

१ स्वःसाम् इति पदम् । अत्र "स्वर्धूः साᳬंसहयोः (शु. य. प्रा. ३ अ. ४१ सू.) इत्यनेन यथासंख्यं स्वस्य विसर्जनीयस्य साम् पदे परे रेफत्वं सकारस्य च मूर्धन्यषत्वञ्च जातम् ।

न्थोर्व्वन्तरिक्षन्त्वज्ज्योतिषाव्वितमौव्ववर्त्थ ॥२२॥ देवेनंनꣳ ॥
देवेनंनोमनंसादेवसोमरायोभागꣳसंहसावन्नभियुंध्य ॥ मात्त्वा
तंन्नदीशिषेवीर्य्यस्योभयेभ्यꣳप्रचिकित्सागविष्टौ ॥ २३ ॥
अष्टौव्वि ॥ अष्टौव्व्यंकख्यत्ककुभंःपृथिव्यास्त्रीधन्वयोजंनास
प्तसिन्धून् । हिरण्याक्षःसंवितादेवऽआगाद्दधद्रत्नांदाशु
षेवार्य्याणि ॥ २४ ॥ हिरंण्यपाणिꣳसविता । विचंर्षणिरुभे
द्यावांपृथिवीऽअन्तरींयते ॥ अपामींवाम्बाधंतेवेतिसूर्य्यंमभि

कृष्णेनरजसाद्यामृणोति ॥ २५ ॥ हिरण्यहस्तोऽअसुरꣳ । सुनीथःसुमृडीकःस्ववाँयात्त्वर्वाङ् ॥ अपसेधन्रक्षसोयातुधानानस्थाद्देवःप्रतिदोषङ्गृणानः ॥२६॥ येते ॥ येतेपन्थाꣳ सवितꣳपूर्व्यासोरेणवꣳसुकृताऽअन्तरिक्षे ॥ तेभिर्नोऽअद्यपथिभिःसुगेभीरक्षाचनोऽअधिचब्रूहिदेव ॥२७॥ उभापिबतम् ॥ उभापिबतमश्विनोभानꣳशर्म्मयच्छतम् ॥ अविद्रियाभिरूतिभिः ॥ २८ ॥ अप्नस्वतीमश्विना ॥ अप्नस्वतीम

श्विनाव्वाचंमस्म्मेकृतन्नोंदस्राव्वृषणामनीषाम् ॥ अद्यूत्त्येवंसे
निह्वयेवांव्वृधेचंनोभवतंव्वाजंसातौ ॥ २९ ॥ द्युभिरक्तुभिः ॥
द्युभिरक्तुभिःपरिपातमस्म्मानरिष्टेभिरश्विनासौभगेभिः ॥
तन्नोमित्रोव्वरुणोमामहन्तामदितिःसिन्धुःपृथिवीऽउतद्यौः
॥ ३० ॥ [१०-३] आकृष्ण्णेन ॥ आकृष्ण्णेनरजसाव्वर्त्त
मानोनिवेशयन्नमृतम्मर्त्यंञ्च ॥ हिरण्ययेनसवितारथेनादे
वोयातिभुवनानिपश्श्यन् ॥ ३१ ॥ आरात्रि ॥ आरात्रिपा

त्थिवꣳरजः पितुरप्प्रायिधामभिः ॥ दिवःसदाꣳसिब्बृहतीव्वि
तिष्ठसऽआत्त्वेषंव्वर्त्ततेतमः ॥ ३२ ॥ उषस्तत् ॥ उषस्तच्चि
त्रमाभरास्म्मब्भ्यंव्वाजिनीवति ॥ येनंतोकञ्चतनयञ्चधामहे
॥ ३३ ॥ प्रातरग्निम् ॥ प्रातरग्निम्प्रातरिन्द्रꣳहवामहेप्प्रात
र्म्मित्रावरुणाप्प्रातरश्विना ॥ प्रातर्ब्भगम्पूषणम्ब्रह्मणस्प्पतिं
म्प्रातःसोममुतरुद्रꣳहुवेम ॥ ३४ ॥ प्रातर्ज्जितम्भगम् ॥ प्रात
र्ज्जितम्भगमुग्ग्रꣳहुवेमव्वयम्पुत्रमदितेर्य्योव्विधर्त्ता ॥ आद्ध्रश्चि

द्द्यम्मन्त्यमानस्तुरश्श्चिद्राजाचिद्यम्भगम्भक्षीत्त्याह ॥३५॥
भगप्प्रणेतः ॥ भगप्प्रणेतर्भगसत्त्यराधोभगेमान्धियमुद
वाददन्नः ॥ भगप्प्र[1]नोजनयगोभिरश्श्वैर्भगप्प्रनृभिर्नृवन्तः
स्याम ॥ ३६ ॥ उतेदानीम् ॥ उतेदानीम्भगवन्तःस्यामोत
प्प्रपित्त्वऽउतमद्ध्येऽअह्नाम् ॥ उतोदितामघवन्त्सूर्य्यस्यव्वय
न्देवानाꣳसुमतौस्याम ॥ ३७ ॥ भगऽएव । भगवाँ२॥ऽअ

---

[1] प्रनो जनयगोभिः । अत्र समानपदत्वाभावेन "ऋपरेभ्यो०" इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ "निपण्णाय०" इत्यनेनासमानपदेऽपि विधीयमानस्य णत्वस्य प्रनः इत्यस्य आयुषिपर एव विधानान्न "जनयगोभिः पदे" परे णत्वम् ।

स्त्तुदे॒वास्त्तेन॑व्व॒यम्भग॑वन्तꣳस्याम ॥ तन्त्वा॑भग॒सर्व्व॒ऽइज्जो॑ह
वीति॒सनो॑भगपुरऽए॒ताभ॑वे॒ह ॥ ३८ ॥ सम॑द्ध्व॒राय॑ ॥ सम॑
द्ध्व॒रायो॒षसो॑नमन्तदधि॒क्क्रावे॑व॒शुच॑येप॒दाय॑ ॥ अ॒र्व्वा॒ची॒नंव्व॑सु
वि॒दम्भगं॑न्नो॒रथ॑मि॒वाश्वा॑व्वा॒जिन॒ऽआव॑हन्तु ॥ ३९ ॥ अश्वा॑व
ती॒ग्गोम॑तीꣳ ॥ अश्वा॑वती॒ग्गोम॑ती॒र्न्न[1]ऽउ॒षासो॑व्वी॒रव॑तीꣳ॒सद॑मु
च्छन्तुभ॒द्द्राः ॥ घृ॒तन्दुहा॑नाव्वि॒श्वतꣳ॒प्प्रपी॑तायू॒यम्पा॑तस्व॒स्त्ति

---

[1] नऽउषासः । अत्र नकारात्परस्य उष इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य "उपसहोभिर्नेकमीकारे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः ।

भिꣳसदांनꣳ ॥ ४० ॥ [१०-४] पूषन्तवं[1] । व्रतेव्वयन्नरिष्ष्येमकदांचन ॥ स्तोतारंस्तऽइहस्म्मंसि ॥ ४१ ॥ पथस्प्पंथꣳ परिंपतिम् ॥ पथस्प्पंथꣳपरिंपतिंव्वचस्याकामेनकृतोऽअब्भ्यानडुक्र्कम् ॥ सनोरासच्छुरुधंश्चन्द्राग्ग्राधियंन्धियꣳसीषधातिप्प्रपूषा ॥४२॥ त्रीणिंपदा[2]व्विचंक्रमेव्विष्णुंग्गोपाऽअदाब्भ्यꣳ॥ अतोधर्म्माणिधारयन् ॥ ४३ ॥ तद्विप्प्रासꣳ ॥ तद्विप्प्रासो

---

[1] पूषन्तव । अत्र "ऋषरेभ्यः" इत्यनेन समानपदे विधीयमानं णत्वं "प्रकृत्या पदान्तीयः" (शु. य. प्रा. ३ अ. ९० सू.) इत्यनेन निषिध्यते ।

[2] "त्रीणि पदा" अत्र पदानिघटितस्य निकारस्य "निशब्दो बहुलम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन लोपे "त्रीणि पदा" इति पदम् ।

व्विपन्न्यवोजागृवाᳫंसःसमिन्धते ॥ व्विष्ण्णोर्य्यत्परमम्पदम्
॥ ४४ ॥ घृतवतीभुवनानाम् ॥ घृतवतीभुवनानामभिश्श्रि
योर्व्वीपृत्थ्वीमधुदुघेसुपेशसा ॥ द्यावापृथिवीव्वरुणस्यधर्म्मणा
व्विष्कम्भितेऽअजरेभूरिरेतसा ॥ ४५ ॥ येन÷ । सपत्न्नाऽअ
पतेभवन्त्विन्द्राग्निब्भ्यामवबाधामहेतान् ॥ व्वसवोरुद्द्राऽ
आदित्त्याऽउपरिस्पृशम्मोग्ग्रञ्चेत्तारमधिराजमक्क्रन् ॥ ४६ ॥
आनासत्त्या । त्रिभिरेकादशैरिहदेवेभिर्य्यातम्मधुपेयमश्श्वि

ना ॥ प्रायु॑स्त्वारि॑ष्टन्नीरपाꣳसिमृक्षत॒ꣳसेध॑न्त॒न्द्वेषो॒भव॑न्तꣳ
सचा॒भुवा॑ ॥ ४७ ॥ एषव॑ः ॥ एष॒वस्तोमो॑मरुतऽइ॒यङ्गी
र्म्माँन्दा॒र्य्यस्य॑मा॒न्यस्य॑का॒रोः ॥ एषायासीष्टत॒न्वे॒व॒यांवि॒द्या
मे॒षंवृ॒जनंञ्जीरदा॑नुम् ॥ ४८ ॥ स॒हस्तो॑माःस॒हच्छ॑न्दसः ॥
स॒हस्तो॑माःस॒हच्छ॑न्दसऽआ॒वृत॑ःस॒हप्र॑मा॒ऽऋष॑यःस॒प्तदै
व्याः ॥ पूर्व्वै॑षा॒म्पन्था॑मनु॒दृश्य॒धीरा॒ऽअन्वाले॑भिरे॒रथ्यो॒न
र॒श्म्मीन् ॥ ४९ ॥ आ॒यु॒ष्यं॒वर्च्च॒स्य॒म् ॥ आ॒यु॒ष्यं॒वर्च्च॒स्य॒ꣳराय

स्प्पोषमौद्भिदम् ॥ इदꣳहिरण्ण्यंव्वर्च्चस्वज्जैत्र्रायाविशतादुमाम्
॥५०॥ [१०-५] नतत् ॥ नतद्रक्क्षाꣳसिनपिशाचास्त्तरन्तिदे
वानामोजः प्प्रथमजꣳह्येतत् ॥ योबिभर्त्तिदाक्क्षायणꣳहिर
ण्ण्यꣳसदेवेषुकृणुतेदीर्ग्घमायुꣳसमनुष्ष्येषुकृणुतेदीर्ग्घमायुः
॥५१॥ यदाबद्ध्नन् ॥ यदाबद्ध्नन्दाक्क्षायणाहिरण्ण्यꣳशता
नीकायसुमनस्यमानाꣳ ॥ तन्मऽआबद्ध्नामिशतशारदायायु ॥ १२२ ।
ष्ष्माञ्जरदष्टिर्य्यथासम् ॥५२॥ उतनः ॥ उतनोहिर्बुद्ध्न्यः

शृणोत्त्वजऽएकपात्त्पृथिवीसमुद्रः ॥ विश्वेदेवाऽऋतावृधोहु
वानास्त्तुतामन्त्राःकविशस्त्ताऽअवन्तु ॥५३॥ इमागिरः ॥ इ
मागिरऽआदित्त्येभ्योघृतस्नूꣳसनाद्राजभ्योजुह्वाजुहोमि ॥
शृणोतुमित्रोऽअर्य्यमाभगोनस्त्तुविजातोव्वरुणोदक्षोऽअꣳ
शः ॥ ५४ ॥ सप्प्तऽऋषयः ॥ सप्प्तऽऋषयःप्प्रतिहिताःशरीरे
सप्प्तरक्षन्तिसदमप्प्रमादम् ॥ सप्प्तापःस्वपतोलोकमीयुस्त्त
त्रंजागृतोऽअस्वप्प्नजौसत्रसदौचदेवौ ॥ ५५ ॥ उत्तिष्ठ ।

ब्रह्मणस्पते[1]देवयन्तंस्त्त्वेमहे ॥ उपप्प्रयंन्तुमरुतंः सुदानंवऽ
इन्द्रंप्प्राशूर्भवासचां[2] ॥५६॥ प्रनूनम् ॥ प्रनूनम्ब्रह्मणस्प्पतिर्म्मन्
त्त्रंव्वदत्त्युक्क्थ्यम् ॥ यस्म्मिन्निन्द्रोव्वरुणोमित्त्रोऽअर्य्यमादे
वाऽओकांᳮसिचक्क्रिरे ॥५७॥ ब्रह्मणस्प्पते ॥ ब्रह्मणस्प्पतेत्त्व
मस्ययन्तासूक्तस्यंबोधितनंयञ्चजिन्व ॥ व्विश्वन्तद्भद्रँयदवं

---

[1] ब्रह्मणस्पते । अत्र विसर्जनीयस्य "प्रकृत्या कखयोः पफयोश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे प्राप्तेऽपि "पतितालव्यस्वरोदये" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३५ सू.) इत्यनेन पतिशब्दे परे सकारो विधीयते। तत "ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वम्। [2] भव सचा इति पदम्। वकाराकारस्य सचा परे "सचावरूथ्यवाजरूपायुषु च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ११० सू.) इत्यनेन एतेषु परेषु भवेत्येतत्पदं दीर्घं भवति। अतो दीर्घाकारे भवासचा इति पदम्।

न्तिदेवाबृहद्वदेमविदथेसुवीराꣳ ॥ यऽइमाविश्वाविश्वकर्म्मा
योनःपितान्नपतेन्नस्यनोदेहि ॥ ५८ ॥ [८-६] ॥ इति श्री-
वाजसनेयसंहितायां चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥ श्रीवेदपुरुषाय
नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ अपेतो दश, पाघन्द्वादश, द्वौ द्वाविꣳ
शतिः [अ. ३५ मं. २२ अनु. २] ॥ हरिः ॐ ॥ अपेतः ॥ अपेतो
यन्तुपणयोसुम्म्नादेवपीयवः ॥ अस्यलोकःसुतावतꣳ ॥ द्युभि
रहोभिरक्तुभिर्व्यक्तँयमोददात्त्ववसानमस्म्मै ॥ १ ॥ सवि

---

१ यऽइमाविश्वा. अ. १७ मं. १७ ॥ १ विश्वकर्म्माविमना. अ. १७ मं. २६ ॥ १ योनः पिता. अ. १७ मं. २७ ॥ १ अन्नपतेन्नस्य. अ. ११ मं. ८३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

ताते ॥ सवितातेशरीरेभ्यःपृथिव्याँल्लोकमिच्छतु ॥ तस्म्मै
युज्यन्तामुस्रियाः ॥ २ ॥ वायुश्पुनातु । सवितापुनात्त्व
ग्नेर्भ्राजसासूर्य्यस्यवर्च्चसा ॥ विमुच्यन्तामुस्रियाः ॥ ३ ॥
अश्वत्त्थेवः ॥ अश्वत्त्थेवोनिषदनम्पर्ण्णेवोवसतिष्कृता ॥
गोभाजऽइत्त्किलासथयत्त्सनवथपूरुषम् ॥ ४ ॥ सविताते ॥
सवितातेशरीराणिमातुरुपस्त्थऽआवपतु ॥ तस्म्मैपृथिविश
म्भव ॥ ५ ॥ प्रजापतौत्त्वा । देवतायामुपोदकेलोकेनिद

धाम्म्यसौ ॥ अप॑न॒ःशोशु॑चद॒घम् ॥ ६ ॥ पर॑म्मृत्त्यो ॥
पर॑म्मृत्त्यो॒ऽअनु॒परे॑हि॒पन्थाँ॒यस्ते॑ऽअ॒न्यऽइत॑रोदे॒वयाना॑त् ॥
चक्षु॑ष्म्मतेशृण्ण्व॒तेते॑ब्ब्रवीमि॒मान॑ःप्प्र॒जाꣳरी॑रिषो॒मोतव्वी॒रान्
॥ ७ ॥ शंव्वात॑ः ॥ शंव्वात॒ꣳशꣳहि॑ते॒घृणि॒ःशन्ते॑भव॒न्त्विष्ट॑
का॒ः ॥ शन्ते॑भवन्त्व॒ग्नय॒ःपार्त्थि॑वासो॒मात्त्वा॒भिशू॑शुचन्
॥ ८ ॥ कल्प्प॑न्तान्ते ॥ कल्प्प॑न्तान्ते॒दिश॒स्त्तुब्भ्य॒माप॑ःशि॒
वत॑मा॒स्त्तुब्भ्यं॑म्भवन्तु॒सिन्ध॑वः ॥ अ॒न्तरि॑क्षꣳशि॒वन्तुब्भ्य॒

ङ्कल्प्पन्तान्तेदिशःसर्व्वाः ॥९॥ अश्मन्न्वतीरीयतेसꣳरभद्ध्वमु
त्तिष्ठतप्प्रतरतासखायः ॥ अत्रा[1]जहीमोशिवायेऽअसञ्छिवान्व
यमुत्तरेमाभिवाजान् ॥ १० ॥ [१०-१] अपाघम् ॥ अपाघमप
किल्बिषमपकृत्त्यामपोरपः ॥ अपामार्ग्गत्त्वमस्म्मदपदुः[2]ष्व
प्न्यꣳसुव ॥ ११ ॥ सुमित्रियानः ॥ सुमित्रियानऽआपऽओष
धयःसन्तुदुर्म्मित्रियास्तस्म्मैसन्तुयोस्म्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्वि

---

[1] अत्राजहीमः । अत्र जहीमः इति पदे परे अत्रशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य "पूर्णो जहीमस्तेष्वत्र" (शु. य. प्रा. ३ अ. १२१ सू.) इत्यनेन दीर्घो भवति ।

[2] दुःष्वप्न्यꣳ सुव । अत्र "भाविभ्यः सः षं समानपदे" (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन विसर्जनीयस्य व्यवधानात्षत्वाप्राप्तौ "दुःष्वप्न्यम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ७३ सू.) इत्यनेन दोःपरास्वप्नघटितसस्य षत्वं निपात्यते ।

ष्ममः ॥१२॥ अनड्वाहमन्वारभामहे ॥ [1]अनड्वाहमन्वारभाम
हेसौरभेयꣳस्वस्तये ॥ सनऽइन्द्रऽइवदेवेभ्योवह्निः÷सन्तार
णोभव ॥ १३ ॥ उद्वयम् ॥ उद्वयन्तमसस्परिस्वः÷पश्श्य
न्तऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रासूर्य्यमगन्मज्ज्योतिरुत्तमम् ॥ १४ ॥
इमञ्जीवेभ्यः÷ । परिधिन्दधामिमैषान्नुगादपरोऽअर्त्थमेतम् ॥
शतञ्जीवन्तुशरदः÷पुरूचीरन्तर्म्मृत्युन्दधताम्पर्व्वतेन ॥ १५ ॥

[1] अनस् वाहम् इति पदम्। अत्र "अनसो वाहौ सकारो डकारम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४५ सू.) अत्र अनश्शब्दस्य सकारस्य वाहौ परे डकारो विधीयते तेन अनड्वाहम्।

अग्नऽआयूंषि । पवसऽआसुवोर्ज्जमिषञ्चनः ॥ आरेबाध
स्वदुच्छुनाम् ॥ १६ ॥ आयुष्मानग्ने । हविषावृधानोघृत
प्रतीकोघृतयोनिरेधि ॥ घृतम्पीत्वामधुचारुगव्यम्पितेवपुत्र
मभिरक्षतादिमान्त्स्वाहा ॥ १७ ॥ परीमे । गामनेषतपर्य्य
ग्निमहृषत ॥ देवेष्वक्रतश्रवःकऽइमाँ२॥ऽआदधर्षति
॥ १८ ॥ क्रव्यादमग्निम् ॥ क्रव्यादमग्निम्[1]प्रहिणोमिदूरँय्य
मराज्यङ्गच्छतुरिप्रवाहः ॥ इहैवायमितरोजातवेदादेवेभ्यो

---

[1] प्रहिणोमि ॥ अत्र समानपदत्वाभावेन ''ऋपरेभ्यः'' इत्यनेन णत्वाप्राप्तौ ''प्र नेतिनुदातिहिनोमीनाम्'' (शु. य. प्रा. ३ अ. ८९ सू.) इत्यनेन णत्वम् ।

हव्यंवहतुप्प्रजानन् ॥ १९ ॥ वहंवपाम् ॥ वहंवपाञ्जातवेदꣳ
पितृभ्योयत्रैनान्वेत्थनिहितान्पराके ॥ मेदसꣳकुल्याऽउप
तान्त्स्रवन्तुसत्त्याऽएषामाशिषꣳसन्नमन्ताꣳस्वाहा ॥ २० ॥
स्योनापृथिवि । नोभवानृक्षरानिवेशनी ॥ यच्छानꣳशर्म्म
सप्प्रथाꣳ ॥ अपनꣳशोशुचदघम् ॥ २१ ॥ अस्मात्त्वम् ॥
अस्मात्त्वमधिजातोसित्त्वदयञ्जायताम्पुनः ॥ असौस्वर्ग्गा
यलोकायस्वाहा ॥ २२ ॥ [१२-२] इति श्रीवाजसनेयसंहि-

तायां पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ ऋचंव्वाचꣳषोडश, द्यौःशान्तिरष्टौ, द्वौ चतुर्विꣳशतिः [अ. ३६ मं. २४ अनु. २] ॥ हरिः ॐ ॥

ऋचंव्वाचम् ॥ ऋचंव्वाचम्प्रपद्येमनोयजुꣳप्प्रपद्येसामंप्प्राणम्प्रपद्येचक्षुꣳश्रोत्रम्प्रपद्ये ॥ व्वागोजं÷सहौजोमयिप्प्राणापानौ ॥ १ ॥ यन्मे । च्छिद्रञ्चक्षुषोहृदयस्यमनसोव्वातितृण्णम्बृहस्प्पतिम्मेतद्दधातु ॥ शन्नोभवतुभुवनस्ययस्प्पतिः ॥ २ ॥

भू॒र्भुव॑ः ॥ भू॒र्भु॒व॒ꣳस्व॒ःतत्स॑वि॒तुर्व्वरे॑ण्य॒म्भर्ग्गो॑दे॒वस्य॑धीम
हि॥ धियो॒योन॑ःप्प्रचो॒दया॑त् ॥ ३ ॥ कया॑नꣳ ॥ कया॑नश्चि॒त्रऽ
आभु॑व॒दू॒तीस॒दावृ॑ध॒ꣳसखा॑ ॥ कया॒शचि॑ष्ठयाव्वृ॒ता ॥ ४ ॥ क
स्त्वा॑ । स॒त्यो मदा॑ना॒म्मꣳहि॑ष्ठोमत्स॒दन्धस॑ꣳ ॥ दृ॒ढाचि॑दा॒रु
जे॒व्वसु॑ ॥५॥ अ॒꣣भीषुण॑ः ॥ अ॒भीषु॒णꣳसखी॑नामवि॒ताज॑रितॄ॒णा
म् ॥ श॒तम्भ॑वास्यू॒तिभि॑ः ॥६॥ कया॒त्वम् ॥ कया॒त्वन्न॑ऽऊ॒त्या

सं. ६१

---

१ अभीषुणः ।- अत्र अभिसुनः इति पदम् । अत्र "अभेश्च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ६३ सू.) इत्यनेन अभेरुपसर्गात्परस्य सुशब्दस्य षत्वे रूपम् ।

भिप्प्रमंन्दसेव्वृषन् ॥ कयांस्त्तोतृब्भ्यऽआभंर ॥ ७ ॥ इन्द्रो
व्विश्श्वंस्य राजति ॥ शन्नोंऽअस्तुद्द्विपदेशञ्चतुंष्प्पदे ॥ ८ ॥
शन्नं÷ ॥ शन्नोंमित्त्रःशंव्वरुणꣳशन्नोंभवत्त्वर्य्यमा ॥ शन्नऽइ
न्द्रोबृहस्प्पतिꣳशन्नोव्विष्ण्णुंरुरुक्क्रमः ॥ ९ ॥ शन्नोव्वातं÷ ।
पवताꣳशन्नंस्त्तपतुसूर्य्यं÷ ॥ शन्नꣳकनिंक्क्रदद्देवःपर्ज्जन्न्योंऽ
अभिवंर्षतु ॥ १० ॥ अहांनिशम् ॥ अहांनिशम्भंवन्तुनꣳश
ꣳरात्रीꣳप्प्रतिंधीयताम् ॥ शन्नंऽइन्द्राग्ग्नीभंवतामवोंभिꣳश

न्नऽइन्द्रावरुणारातहंव्या ॥ शन्नंऽइन्द्रापूषणाव्वाजंसातौशमि
न्द्रासोमांसुवितायशँय्योः ॥ ११ ॥ शन्नं÷ ॥ शन्नोदेवीरभि
ष्टंयऽआपोंभवन्तुपीतयें ॥ शँय्योरभिस्त्रंवन्तुनः ॥ १२ ॥
स्योनापृंथिवि । नोभवानृक्षरानिवेशंनी ॥ यच्छानंःशर्म्मंस
प्प्रथांः ॥ १३ ॥ आपोहि । ष्ठामंयोभुवस्तानंऽऊर्ज्जेदंधात
न ॥ महेरणांयचक्षंसे ॥ १४॥ योवं÷ । शिवतंमोरसस्तस्यं

---

[1] अत्र यच्छ नः इति पदम् । यच्छ इत्यस्य ह्स्वाकारस्य नः इत्यस्य नकारे परे "धारयामयोजावसचस्वनुदमोषुजयतोरुष्यरक्षयजयच्छमत्सथपिभृतगायतातुयेन नकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे कृते यच्छानः ।

भाजयते॒हनं÷ ॥ उ॒श॒तीरिं॑वमा॒तरं÷ ॥ १५ ॥ तस्म्मा॒ऽअरं॑म् ॥
तस्म्मा॒ऽअरं॑ङ्गमामवो॒यस्य॒क्षयां॑य॒जिन्न्वं॑थ ॥ आपो॑ज॒नयं॑
थाचनꣳ ॥ १६ ॥ [१६-१] द्यौःशान्तिं÷ ॥ द्यौःशान्ति॑रन्त॒
रिं॑क्ष॒ꣳशान्तिं÷पृथि॒वीशान्ति॒राप॒ꣳशान्ति॒रोषं॑धय॒ꣳशान्तिं÷ ॥
व्वन॒स्प्पतं॑य॒ꣳशान्ति॒र्व्विश्श्वे॑दे॒वाःशान्ति॒र्ब्रह्म॒शान्ति॒ꣳसर्व्व॒ꣳशा
न्ति॒ꣳशान्ति॑रे॒वशान्ति॒ꣳसामा॒शान्ति॑रेधि ॥ १७ ॥ दृते॒दृꣳहं॑
मां । मि॒त्रस्यं॑मा॒चक्क्षुं॑षा॒सर्व्वा॑णि भू॒तानि॒समीं॑क्षन्ताम् ॥ मि॒त्र

स्या॒हञ्चक्क्षु॑षा॒सर्व्वा॑णिभू॒ता॒नि॒समी॑क्क्षे ॥ मि॒त्रस्य॒चक्क्षु॑षा॒समी॑
क्क्षामहे॒ ॥ १८ ॥ दृते॒दृꣳह॑ मा ॥ ज्योक्क्ते॑स॒न्दृशि॑जीव्यास॒
ञ्ज्योक्क्ते॑स॒न्दृशि॑जीव्यासम् ॥ १९ ॥ नम॑स्त्ते ॥ नम॑स्त्ते॒हर॑
से॒शो॒चिषे॒नम॑स्त्तेऽअस्त्व॒र्च्चिषे॑ ॥ अ॒न्न्याँस्त्ते॑ऽअ॒स्म्मत्त॑पन्तु
हे॒तय॑÷पाव॒कोऽअ॒स्म्मभ्य॑ꣳशि॒वोभ॑व ॥ २० ॥ नम॑स्त्ते ।
ऽअस्तुवि॒द्द्यु॒ते॒नम॑स्त्तेस्त्तनयि॒त्क्नवे॑ ॥ नम॑स्त्तेभगवन्नस्तु॒यत॒ः
स्व॒÷स॒मीह॑से ॥ २१ ॥ यतो॑यत॒ःस॒मीह॑से॒ततो॑नो॒ऽअभ॑यङ्कुरु ॥

शन्न÷कुरुप्प्रजाब्भ्योभयन्नःपशुब्भ्य÷॥२२॥ सुमित्त्रियानः॥
सुमित्त्रियानऽआपऽओषधयःसन्तुदुर्म्मित्त्रियास्तस्मैसन्तु
योऽस्म्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्म्मः॥२३॥ तच्चक्षु÷ ॥ तच्चक्षु
र्द्देवहितम्पुरस्त्ताच्छुक्क्रमुच्चरत् ॥ पश्श्येमशरद÷शतञ्जीवे
मशरद÷शतꣳशृणुयामशरद÷शतम्प्रब्रवामशरद÷शतमदी
नाःस्यामशरद÷शतम्भूयश्चशरद÷शतात् ॥ २४ ॥ [८-२]
इति श्रीवाजसनेयसंहितायां षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ देवस्यत्त्वा दश, यमायत्त्वैकादश, द्वा,वेकविꣳशतिः [अ. ३७ म. २१ अनु. २] ॥

हरिः ॐ॥ दे॒वस्य॑त्त्वा । स॒वि॒तुश्प्प्र॑स॒वे॒श्विनो॑र्ब्बा॒हुब्भ्या॑म्पू॒ष्णो हस्त्ता॑ब्भ्याम् ॥ आद॑दे॒नारि॑रसि ॥ १ ॥ यु॒ञ्जते॒मन॑ः ॥ यु॒ञ्जते॒मन॑ऽउ॒तयु॑ञ्जते॒धियो॒विप्प्रा॒विप्प्र॑स्यबृ॒ह॒तोवि॑प॒श्चित॑ः ॥ विहोत्रा॑दधेव्वयुना॒विदेक॒ऽइन्म॒हीदे॒वस्य॑सवि॒तुश्परि॑ष्टुतिः ॥ २ ॥ दे॒वीद्द्यावापृथिवी । म॒खस्य॑वाम॒द्यशिरो॑राद्ध्यासन्दे॒वयज॑नेपृथि॒

व्याः ॥ म॒खायंत्त्वाम॒खस्यंत्त्वाशी॒ष्ष्णें ॥ ३ ॥ देव्योंव्व
म्म्रयः ॥ देव्योंव्वम्म्रयोभू॒तस्यंप्रथम॒जाम॒खस्यंवो॒द्यशिरौंराद्ध्या
सन्दे॒व॒यजंनेपृथि॒व्याः ॥ म॒खायंत्त्वाम॒खस्यंत्त्वाशी॒ष्ष्णें ॥ ४॥
शतम् ॥ १९०० ॥ इ॒यत्त्यग्ग्रैं ॥ इ॒यत्त्यग्ग्रैंऽआसीन्म॒खस्यं
ते॒द्यशिरौंराद्ध्यासन्दे॒व॒यजंनेपृथि॒व्याः ॥ म॒खायंत्त्वाम॒खस्यं
त्त्वाशी॒ष्ष्णें ॥ ५ ॥ इन्द्र॒स्यौजं÷ ॥ इन्द्र॒स्यौजंस्त्थम॒खस्यंवो॒
द्यशिरौंराद्ध्यासन्दे॒व॒यजंनेपृथि॒व्याः ॥ म॒खायंत्त्वाम॒खस्यंत्त्वा

शीष्ष्णें ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥ ६ ॥ प्रैतु ॥ प्रैतुब्रह्मणस्प्पतिꣳप्प्रदेव्येतुसूनृता ॥ अच्छांव्वीरन्नर्य्यम्पङ्क्तिराधसन्देवायज्ज्ञन्नंयन्तुनꣳ ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥७॥ मखस्यशिरंः ॥ मखस्यशिरोंसि ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥ मखस्यशिरोंसि ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥ मखस्यशिरोंसि ॥ मखायंत्त्वा

मखस्यंत्त्वाशीर्ष्णे ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीर्ष्णे ॥ मखा
यंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीर्ष्णे ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीर्ष्णे
॥ ८ ॥ अश्श्वंस्यत्त्वा ॥ अश्श्वंस्यत्त्वावृष्ण्णं÷शक्नाधूंपयामि
देवयजंनेपृथिव्व्याः ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीर्ष्णे ॥ अश्श्वं
स्यत्त्वावृष्ण्णं÷शक्नाधूंपयामिदेवयजंनेपृथिव्व्याः ॥ मखायं
त्त्वामखस्यंत्त्वाशीर्ष्णे ॥ अश्श्वंस्यत्त्वावृष्ण्णं÷शक्नाधूंपयामि
देवयजंनेपृथिव्व्याः ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीर्ष्णे ॥ मखायं

त्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥
मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥ ९ ॥ ऋजवेंत्त्वा । साधवें
त्त्वासुक्षित्त्यैत्त्वां ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥ मखायं
त्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें ॥ मखायंत्त्वामखस्यंत्त्वाशीष्ष्णें
॥ १० ॥ [१०-१] यमायंत्त्वा । मखायंत्त्वासूर्य्यंस्यत्त्वा
तपंसे ॥ देवस्त्त्वांसवितामद्ध्वांनक्क्तुपृथिव्व्याःसꣳस्पृशंस्प्पा[१]

---

[१] सꣳस्पृशस्पाहि । अत्र "अध्वनो रजसो रिपःस्पृशस्पातौ" (शु. य. प्रा. ३ अ. २८ सू.) इत्यस्मिन् पाताविति धातुग्रहणात् पाहि इति पाधातोर्लोटि मध्यमपुरुषस्यैकवचनस्य रूपे परे स्पृशः विसर्गस्य सः ।

हि ॥ अ॒र्चिर॑सिशो॒चिर॑सि॒तपो॑सि ॥ ११ ॥ अना॑धृष्टापु॒रस्त्ता॑त् ॥ अना॑धृष्टापु॒रस्त्ता॑द॒ग्ग्ने॓राधि॑पत्त्य॒ऽआयु॑र्म्मे॓दाःपु॒त्त्रव॑तीदक्षि॒ण॒तऽइन्द्र॒स्याधि॑पत्त्ये॓प्प्र॒जाम्मे॓॑दाः ॥ सु॒ष॒दा॑प॒श्चाद्दे॒॓वस्य॑सवि॒तुराधि॑पत्त्ये॒॓चक्क्षु॑र्म्मे॓दा॒ऽआश्रु॒ति॑रुत्त॒रतो॓धा॒तुराधि॑पत्त्ये॓रा॒यस्प्पो॓ष॑म्मे॓दाः ॥ व्विधृ॑ति॒रुप॒रि॑ष्टा॒द्बृह॒स्प्पते॒॓राधि॑पत्त्य॒ऽओजो॑मे॓दा॒व्विश्वा॑ब्भ्यो॓मा॒नाष्ट्रा॑ब्भ्य॑स्प्पाहि॒मनो॒॓रश्वा॑सि ॥ १२ ॥ स्वाहा॑म॒रुद्भि॑÷ ॥ स्वाहा॑म॒रुद्भि॒ःपरि॑श्रीयस्वदि॒वःस॒ꣳस्पृश॑

स्प्पाहि ॥ मधुमधुमधुं ॥ १३ ॥ गर्ब्भोदेवानाम् ॥ गर्ब्भो
देवानांम्पितामतीनाम्पति÷प्प्रजानांम् ॥ सन्देवोदेवेनसवि
त्रागंतसꣳसूर्य्येणरोचते ॥ १४ ॥ समग्निः ॥ समग्निरग्नि
नांगतसन्देवेनसवित्रासꣳसूर्य्येणारोचिष्ट ॥ स्वाहासमग्नि
स्तपंसागतसन्दैव्येनसवित्रासꣳसूर्य्येणारूरुचत ॥ १५ ॥
धर्त्तादिवः ॥ धर्त्तादिवोविभातितपं[1]सस्पृथिव्यान्धर्त्तादेवो

---

[1] तपसः पृथिव्याम् इति पदम्। तपसः इत्यस्य विसर्गस्य "तपसस्पृथिव्याम्" (शु. य. प्रा. ३ अ. २७ सू.) इत्यनेन सत्वे सिद्ध्यति।

दे॒वाना॒मम॑र्त्त्यस्तपो॒जाः ॥ ब्वाच॑म॒स्म्मेनिय॑च्छदेवा॒युव॑म्
॥ १६ ॥ अप॑श्यङ्गो॒पाम् ॥ अप॑श्यङ्गो॒पामनि॑पद्यमान॒म्मा
च॒परा॑चप॒थिभि॒श्चर॑न्तम् ॥ सस॒ध्रीची॒ꣳसवि॑षूची॒र्व्वसा॑न॒ऽआव॑
रीवर्त्ति॒भुव॑नेष्व॒न्तः ॥ १७ ॥ विश्वा॑साम्भुवाम् ॥ विश्वा॑
साम्भुवाम्पते॒विश्व॑स्यमनसस्प्पते॒विश्व॑स्यव्वचसस्प्पते॒सर्व्व॑स्यव्व
चसस्प्पते ॥ दे॒व॒श्श्रु॒त्त्वन्दे॑वघर्म्मदे॒वोदे॒वान्पा॒ह्यत्र॒प्प्रावी॒रनु॑वा
न्दे॒ववी॑तये ॥ मधु॑माद्ध्वी॑भ्या॒म्मधु॒माधू॑चीभ्याम् ॥ १८ ॥

हृ॒दे॒त्त्वा॑ ॥ हृ॒दे॒त्त्वा॒मन॑से॒त्त्वा॒दि॒वे॒त्त्वा॒सू॒र्य्या॑यत्त्वा ॥ ऊ॒र्द्ध्वो॑ऽअ॑ध्व॒रन्दि॒वि॒दे॒वेषु॑धेहि ॥ १९ ॥ पि॒तानः॑ ॥ पि॒तानो॑सिपि॒तानो॑बोधि॒नम॑स्तेऽअस्तु॒मामा॑हिꣳसीः ॥ त्वष्टृ॑मन्तस्त्वा सपेमपु॒त्रान्प॒शून्मयि॑धेहिप्र॒जाम॒स्मासु॑धे॒ह्यरि॑ष्टाहꣳस॒हप॑त्न्याभू॒यासम् ॥ २० ॥ अहः॑के॒तुना॑ । जु॒षताꣳसु॒ज्योति॒र्ज्योति॑षा॒स्वाहा॑ ॥ रात्रिः॑के॒तुना॑जु॒षताꣳसु॒ज्योति॒र्ज्योति॑षा॒स्वाहा॑ ॥ २१ ॥ [११-२] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां

सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ देवस्यत्त्वाष्टौ, यमायत्त्वा क्षत्रस्यत्त्वा दशकौ, त्रयोऽष्टाविꣳशतिः [अ. ३८ मं. २८ अनु. ३] ॥ हरिःॐ ॥

दे॒वस्य॑त्त्वा ॥ दे॒वस्य॑त्त्वासवि॒तुः प्प्र॑सवे॒श्विनो॑र्ब्बा॒हुभ्या॑म्पू॒ष्णो हस्ता॑भ्याम् ॥ आद॒देदि॑त्त्यै॒रास्ना॑सि ॥ १ ॥ इड॒ऽएहि॑ ॥ इड॒ऽए॒ह्यदि॑त॒ऽए॒हि॒सर॑स्व॒त्त्येहि॑ ॥ असा॒वेह्यसा॒वेह्यसा॒वेहि॑ ॥ २ ॥ अदि॑त्त्यै॒रास्ना॑ । सीन्द्रा॒ण्ण्याऽउ॒ष्ण्णीषः॑ ॥

पूषासिंघर्म्मायंदीष्ष्व ॥ ३ ॥ अश्विब्भ्यांम्पिन्वस्व ॥ अश्विब्भ्यांम्पिन्वस्वसरंस्वत्त्यैपिन्वस्वेन्द्रांयपिन्वस्व ॥ स्वाहेन्द्रंवत्स्वाहेन्द्रंवत्स्वाहेन्द्रंवत् ॥ ४ ॥ यस्त्तें ॥ यस्त्तेस्त्तनं÷शशयोयोमंयोभूर्य्योरत्नधावंसुविद्य्यःसुदत्त्रं÷ ॥ येनविश्श्वापुष्य्यंसिव्वार्य्याणिसरंस्वतितमिहधातंवेकः ॥ उर्व्वँन्तरिंक्षमन्न्वेंमि ॥ ५ ॥ गायत्त्रञ्छन्दं÷ ॥ गायत्त्रञ्छन्दोंसित्त्रैष्टुंभञ्छन्दोंसिद्यावांपृथिवीब्भ्यांन्त्वापरिंगृह्णाम्म्यन्तरिंक्षेणोपंयच्छामि ।

इन्द्राश्विनामधुनःसारघस्यघर्म्मम्पातव्वसवोयजतव्वाट् ॥ स्वाहासूर्य्यस्यरश्मयेव्वृष्टिवनये ॥ ६ ॥ समुद्रायत्त्वा ॥ समुद्रायत्त्वाव्वातायस्वाहासरिरायत्त्वाव्वातायस्वाहा ॥ अनाधृष्यायत्त्वाव्वातायस्वाहाप्रतिधृष्यायत्त्वाव्वातायस्वाहा ॥ अवस्यवेत्त्वाव्वातायस्वाहाशिमिदायत्त्वाव्वातायस्वाहा ॥ ७ ॥ इन्द्रायत्त्वा ॥ इन्द्रायत्त्वाव्वसुमतेरुद्रवतेस्वाहेन्द्रायत्त्वादित्यवतेस्वाहेन्द्रायत्त्वाभिमातिघ्नेस्वाहा ॥ सवित्रेत्त्वऽऋभुम

ते॑व्विभु॒मते॒व्वाज॑वते॒स्वाहा॒बृह॒स्पत॑येत्त्वाव्वि॒श्वदे॑व्यावते॒स्वाहा॑ ॥ ८ ॥ [८-१] य॒माय॑त्त्वा ॥ य॒माय॒त्त्वाङ्गि॑रस्वतेपितृ॒मते॒स्वाहा॑ ॥ स्वाहा॑घ॒र्म्माय॒स्वाहा॑घ॒र्म्मःपि॒त्रे ॥ ९ ॥ व्विश्वा॒ऽआशा॑ꣳ ॥ व्विश्वा॒ऽआशा॑दक्षि॒णसद्विश्वा॑न्दे॒वानया॑डि॒ह ॥ स्वाहा॑कृतस्य घ॒र्म्मस्य॒मधो॑ꣳपिबतमश्विना ॥ १० ॥ दि॒विधा॑ꣳ ॥ दि॒विधा॑ऽइ॒मँय्य॒ज्ञमि॒मँय्य॒ज्ञन्दि॒विधा॑ꣳ ॥ स्वाहा॒ग्नये॑य॒ज्ञिया॑य॒शँय्यजु॑र्भ्यꣳ ॥ ११ ॥ अश्वि॑नाघ॒र्म्मम् ॥ अश्वि॑नाघ॒

र्म्मम्पातꣳहार्द्वानमहर्द्दिवाभिरूतिभिः ॥ तन्त्रायिणेनमोद्यावा
पृथिवीब्भ्याम् ॥ १२ ॥ अपातामश्विना ॥ घर्म्ममनुद्यावा
पृथिवीऽअमꣳसाताम् ॥ इहैवरातयःसन्तु ॥ १३ ॥ इषे
पिन्वस्व ॥ इषेपिन्वस्वोर्ज्जेपिन्वस्वब्रह्मणेपिन्वस्वक्षत्रायपिन्व
स्वद्यावापृथिवीब्भ्याम्पिन्वस्व ॥ धर्म्मासिसुधर्म्मामेन्यस्मेनृ
म्णानिधारयब्रह्मधारयक्षत्रन्धारयव्विशन्धारय ॥ १४ ॥
स्वाहापूष्णे । शरसेस्वाहाग्रावब्भ्यꣳस्वाहाप्प्रतिरवेब्भ्यः ॥

स्वाहापितृब्भ्यंऽऊर्द्ध्वंबर्हिंब्भ्योंघर्म्मपावंब्भ्युःस्वाहाद्यावांपृथि
वीब्भ्याꣳस्वाहाव्विश्वेंब्भ्योदेवेब्भ्यंः ॥ १५ ॥ स्वाहारुद्रायं ।
रुद्रहूंतयेस्वाहासञ्ज्योतिंषाज्ज्योतिंः ॥ अहंःकेतुनांजुषता
ꣳसुज्ज्योतिज्ज्योंतिंषास्वाहां ॥ रात्रिंःकेतुनांजुषताꣳसुज्ज्यो
तिज्ज्योंतिंषास्वाहां ॥ मधुंहुतमिन्द्रंतमेऽअग्ग्नावश्श्यामंतेदेव
घर्म्मनमंस्त्तेऽअस्त्तुमामांहिꣳसीः ॥ १६ ॥ अभीमम् ॥
अभीमम्मंहिमादिवंव्विप्प्रोबभूवसप्प्रथांः ॥ उतश्श्रवंसापृथि

वीꣳसꣳसीदस्वमहाँ२॥ऽअसिरोचस्वदेववीतमः ॥ व्विधूम
मग्ग्नेऽअरुषम्मियेद्ध्यसृजप्प्रशस्तदर्शतम् ॥ १७ ॥ याते ।
घर्म्मदिव्याशुग्ग्यागायत्र्याꣳहविर्द्धाने ॥ सातऽआप्प्यायता
न्निष्ट्यायतान्तस्यैतेस्वाहा ॥ यातेघर्म्मान्तरिक्षेशुग्ग्यात्रिष्टु
ब्भ्याग्नीद्ध्रे ॥ सातऽआप्प्यायतान्निष्ट्यायतान्तस्यैतेस्वाहा ॥
यातेघर्म्मपृथिव्याꣳशुग्ग्याजगत्त्याꣳसदस्या ॥ सातऽआ
प्प्यायतान्निष्ट्यायतान्तस्यैतेस्वाहा ॥ १८ ॥ [१०-२]

क्षत्रस्यंत्त्वा । परस्प्पांयब्रह्मणस्त्तन्न्वम्पाहि ॥ व्विशंस्त्त्वाधर्म्म
णाव्वयमनुंक्क्रामामसुवितायनव्व्यंसे ॥ १९ ॥ चतुं÷स्स्रक्तिर्न्ना
भिं÷ ॥ चतुं÷स्स्रक्तिर्न्नाभिर्ऋतस्यंसप्प्रथाꣳसनोंव्विश्श्वायुं÷सप्प्र
थाꣳसनं÷सर्व्वायुं÷सप्प्रथाꣳ ॥ अपद्द्वेषोऽअपह्वरोन्न्यव्व्रंतस्यस
श्च्चिम ॥ २० ॥ घर्म्मैंतत् ॥ घर्म्मैतत्त्तेपुरींषन्तेनव्वर्द्धंस्स्वचाचं
प्प्यायस्व ॥ व्वर्द्धिंषीमहिंचव्वयमाचंप्प्यासिषीमहि ॥ २१ ॥
अचिंक्क्रदद्वृषां ॥ अचिंक्क्रदद्वृषाहरिर्म्महान्मित्रोनदंर्शतः ॥

सꣳसूर्य्यैणदिद्युतदुदधिर्न्निधिः ॥ २२ ॥ सुमित्रियानः ॥
सुमित्रियानऽआपऽओषधयःसन्तुदुर्म्मित्रियास्तस्मैसन्तु
योऽस्मान्द्वेष्टियञ्चवयन्द्विष्मः ॥ २३ ॥ उद्वयम् ॥ उद्वयन्त
मसस्परिस्वःपश्श्यन्तऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रासूर्य्यमगन्म
ज्ज्योतिरुत्तमम् ॥ २४ ॥ एधोसि ॥ एधोस्येधिषीमहिसमि
दसितेजोसितेजोमयिधेहि ॥ २५ ॥ यावतीद्यावापृथिवी ।
यावच्चसप्तसिन्धवोवितस्थिरे ॥ तावन्तमिन्द्रतेग्ग्रहमूर्ज्जागृ

त्वाम्म्यक्षितम्मयिगृह्णाम्म्यक्षितम् ॥ २६ ॥ मयित्त्यत् ॥
मयित्त्यदिन्द्रियम्बृहन्मयिदक्षोमयिक्क्रतुः ॥ घर्म्मस्त्रिशु
ग्ग्विराजतिव्विराजाज्ज्योतिषासहब्ब्रह्मणातेजसासह ॥ २७ ॥ पय
सोरेतः ॥ पयसोरेतऽआभृतन्तस्यदोहमशीमह्युत्तरामुत्तराꣳ
समाम् ॥ त्विषः संवृक्क्रत्वेदक्षस्यतेसुषुम्म्णस्यतेसुषुम्म्णा
ग्निहुतः ॥ इन्द्रपीतस्यप्प्रजापतिभक्षितस्यमधुमतऽउपहूतऽ
उपहूतस्यभक्षयामि ॥ २८ ॥ [१०-३] ॥ इतिश्रीवाजसनेय-

संहितायामष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ स्वाहाप्राणेभ्यःषडु, ग्रश्च सप्त, द्वौ त्रयोदश ॥ [अ. ३९ मं. १३ अनु. २] हरिः ॐ ॥ स्वाहा॑प्प्रा॒णेभ्यः॑ ॥ स्वाहा॑प्प्रा॒णेभ्य॒ꣳसाधि॑पतिकेभ्यꣳ ॥ पृ॒थि॒व्यैस्वाहा॒ग्नये॒स्वाहा॒न्तरि॑क्षाय॒स्वाहा॑व्वा॒यवे॒स्वाहा॑ ॥ दि॒वेस्वाहा॒सूर्य्या॑य॒स्वाहा॑ ॥१॥ दि॒ग्ग्भ्यःस्वाहा॑ । च॒न्द्राय॒स्वाहा॒नक्ष॑त्रेभ्य॒ꣳस्वाहा॒द्भ्यःस्वाहा॒व्वरु॑णाय॒स्वाहा॑ ॥ नाभ्यै॒स्वाहा॑पू॒ताय॒स्वाहा॑ ॥२॥

व्वाचेस्वाहा। प्प्राणायस्वाहाप्प्राणायस्वाहा॥ चक्क्षुषेस्वाहाचक्क्षुषेस्वाहाश्श्रोत्रायस्वाहाश्श्रोत्रायस्वाहा॥ ३ ॥ मनसᳵकामम्॥ मनसᳵकाममाकूतिंव्वाचःसत्त्यमशीय॥ पशूनाꣳरूपमन्नस्यरसोयशᳵश्रीःश्रयताम्मयिस्वाहा॥४॥ प्रजापतिᳵसम्भ्रियमाणᳵ। सम्म्राट्सम्भृतोव्वैश्वदेवःसꣳसन्नोघर्म्मःप्प्रवृक्तस्त्तेजऽउद्यतऽआश्श्विनःपयस्यानीयमानेपौष्ण्णोव्विष्यन्दमानेमारुतःक्क्लथन्॥ मैत्रःशरसिसन्ताय्यमानेव्वायव्व्योह्रियमा

णऽआग्नेयोहूयमानोव्वाग्घुतः ॥५॥ सविताप्प्रथमे । हन्नाग्नि
र्द्द्वितीयेव्वायुस्तृतीयऽआदित्त्यश्चतुर्त्थेचन्द्रमाꣳपञ्चमऽऋतुः
षष्ठेमरुतः सप्तमेबृहस्प्पतिरष्टमे ॥ मित्रोनवमेव्वरुणोदशमऽ
इन्द्रऽएकादशेव्विश्वेदेवाद्द्वादशे ॥ ६ ॥ [६-१] उग्ग्रश्च ।
भीमश्चध्वान्तश्चधुनिश्च ॥ सासह्वाँश्चाभियुग्ग्वाचव्विक्षिपꣳ
स्वाहा ॥ ७ ॥ अग्निꣳहृदयेन ॥ अग्निꣳहृदयेनाशनिꣳ
हृदयाग्ग्रेणपशुपतिङ्कृत्स्नहृदयेनभवँय्यक्क्ना ॥ शर्व्वम्मतस्न्ना

भ्यामीशानम्मन्युनामहादेवमन्त[1]ᳫंपर्शव्येनोग्ग्रन्देवंव्वनिष्ठु
नांव्वसिष्ठहनुᳫंशिङ्गीनिकोश्श्याभ्याम्॥ ८॥ उग्ग्रँल्लोहितेन।
मित्रᳫंसौव्व्रत्त्येनरुद्द्रन्दौव्व्रत्त्येनेन्द्रम्प्रक्क्रीडेनमरुतोबलेनसा
द्ध्यान्प्रमुदा॥ भवस्यकण्ठ्यᳫंरुद्द्रस्यान्तᳫंपाश्श्र्व्यम्महादेवस्यय
कृच्छर्व्वस्यंव्वनिष्ठुश्पशुपतेᳫंपुरीतत्॥ ९॥ लोमभ्यᳫंस्वाहा॥
लोमभ्यᳫंस्वाहालोमभ्यᳫंस्वाहात्त्वचेस्वाहात्त्वचेस्वाहालोहि

---

[1] अन्तः पर्शव्येन। अत्र "समानपदे च" (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते "वाजपतिर्वासऽएदिधिपुरन्तः पर्शव्येनान्तः पार्श्व्यमिति च" (शु.य.प्रा. ३ अ. ३८ सू.) इत्यनेन निषिध्यते। अन्तः पाश्श्र्व्यम् इत्यत्र "परं तु रेफहकाराभ्यां" (शु.य.प्रा.४अ.१०१सू.) इत्यनेन शकारस्य द्वित्वम्।

ताय॒स्वाहा॒लोहि॑ताय॒स्वाहा॒मेदो॑भ्य॒ःस्वाहा॒मेदो॑भ्य॒ःस्वाहा॑ ॥
मा॒ꣳसेभ्य॒ःस्वाहा॑मा॒ꣳसेभ्य॒ःस्वाहा॒स्नाव॑भ्य॒ःस्वाहा॒स्नाव॑
भ्य॒ःस्वाहा॒स्त॒थभ्य॒ःस्वाहा॒स्त॒थभ्य॒ःस्वाहा॑म॒ज्जभ्य॒ःस्वाहा॑
म॒ज्जभ्य॒ःस्वाहा॑ ॥ रेत॑से॒स्वाहा॑पा॒यवे॒स्वाहा॑ ॥ १० ॥ आया॒
साय॒स्वाहा॑ । प्प्रा॑या॒साय॒स्वाहा॑सँया॒साय॒स्वाहा॑ब्विया॒साय॒स्वा
हो॑द्या॒साय॒स्वाहा॑ ॥ शुचे॒स्वाहा॒शोच॑ते॒स्वाहा॒शोच॑माना॒य॒स्वा
हा॒शोका॑य॒स्वाहा॑ ॥ ११ ॥ तप॑से॒स्वाहा॑ ॥ तप॑से॒स्वाहा॒तप्प्य॑

---

१ प्रायासाय । प्र यास इति पदम् । अत्र प्रवणशृङ्गयासेपु (शु. य. प्रा. ३ अ. १०५ सू.) इत्यनेन प्रशब्दात्यासशब्दे परे प्रशब्दाकारस्य दीर्घः ।

ते॒स्वाहा॒तप्प्य॑मानाय॒स्वाहा॑त॒प्प्ताय॒स्वाहा॑घ॒र्म्माय॒स्वाहा॑ ॥
निष्कृ॑त्त्यै॒स्वाहा॒प्प्राय॑श्चि॒त्त्यै॒स्वाहा॑भेष॒जाय॒स्वाहा॑ ॥ १२ ॥
य॒माय॒स्वाहा॑ ॥ य॒माय॒स्वाहा॒न्त॑काय॒स्वाहा॑मृ॒त्त्यवे॒स्वाहा॑ ॥
ब्र॒ह्म॑णे॒स्वाहा॑ब्र॒ह्मह॒त्त्यायै॒स्वाहा॒व्विश्वे॑भ्यो दे॒वेभ्य॒ꣳस्वाहा॒द्यावा॑
पृ॒थि॒वीभ्या॒ꣳस्वाहा॑ ॥ १३ ॥ [७-२] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामेकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ ईशाव्वास्यमष्टा, वन्धन्तमो

नव, द्वौ सप्तदश ॥ [अ. ४० मं. १७ अनु. २] हरिःॐ ॥
ईशाव्वास्यम् ॥ ईशाव्वास्यमिदꣳसर्वँय्यत्किञ्चजगंत्याञ्जगत् ॥
तेनंत्त्यक्तेनंभुञ्जीथामागृधःकस्यंस्विद्धनंम् ॥ १ ॥ कुर्व्वन्नेव ॥
कुर्व्वन्नेवेहकर्म्माणिजिजीविषेच्छतꣳसमाः ॥ एवन्त्वयिना
न्न्यथेतोऽस्त्तिनकर्म्मलिप्प्यतेनरे ॥२॥ असुर्य्यानामं ॥ असुर्य्या
नामतेलोकाऽअन्धेनतमसावृताः ॥ ताँस्तेप्प्रेत्त्यापिगच्छन्ति
येकेचात्त्महनोजनाः ॥३॥ अनेजदेकम् ॥ अनेजदेकम्मनंसो

जवीयोनैनद्देवाऽआप्नुवन्पूर्वमर्शत् ॥ तद्धावतोन्यानत्येति त
ष्ठत्तस्मिन्नपोमातरिश्वादधाति ॥ ४ ॥ तदेजति ॥ तदेजतित
न्नैजतितद्दूरेतद्वन्तिके ॥ तदन्तरस्यसर्वस्यतदुसर्वस्यास्यबा
ह्यतः ॥ ५ ॥ यस्तु ॥ यस्तुसर्वाणिभूतान्यात्मन्नेवानुप
श्श्यति ॥ सर्वभूतेषुचात्मानन्ततोनविचिकित्सति ॥ ६ ॥
यस्मिन्त्सर्वाणि । भूतान्यात्मैवाभूद्विजानतः ॥ तत्रकोमो
हःकःशोकऽएकत्वमनुपश्श्यतः ॥ ७ ॥ सपरि ॥ सपर्य्य

गा॒च्छु॒क्क्रम॑का॒यम॑व्व्र॒णम॑स्न्नावि॒रꣳशु॒द्धमपा॑पविद्धम् ॥ क॒वि
र्म्म॑नी॒षीप॑रि॒भूःस्व॑य॒म्भूर्या॑थातत्थ्य॒तोर्त्था॒न्व्यद॑धाच्छाश्व॒ती
ब्भ्य॒ःसमा॑ब्भ्यः ॥ ८ ॥ [८-१] अ॒न्धन्तम॑ः ॥ अ॒न्धन्त
म॒ःप्प्रवि॑शान्ति॒येसम्भू॑तिमु॒पास॑ते ॥ ततो॒भूय॑ऽइव॒ते॑तमो॒यऽ
उ॒सम्भू॑त्त्याꣳर॒ताः ॥ ९ ॥ अ॒न्न्यदे॒व ॥ अ॒न्न्यदे॒वाहुःसम्भ॒
वा॒दन्न्यदा॑हु॒रसम्भवात् ॥ इति॑शुश्श्रु॒मधीरा॑णाँ॒येन॒स्त्तद्वि॑चच
क्षि॒रे ॥ १० ॥ सम्भू॑तिञ्च । वि॒नाश॒ञ्च॒यस्त्तद्वे॒दो॒भय॑ꣳस॒ह ॥

विनाशेनमृत्त्युन्तीर्त्त्वासम्भूत्त्यामृतमश्नुते ॥ ११ ॥ अन्धन्तमः ॥ अन्धन्तमःप्रविशन्तियेविद्यामुपासते ॥ ततोभूयऽइवतेतमोयऽउविद्यायाꣳरताः ॥ १२ ॥ अन्यदेव ॥ अन्यदेवाहुर्विद्यायाऽअन्यदाहुरविद्यायाः ॥ इतिशुश्रुमधीराणाँयेनस्त्तद्विचचक्षिरे ॥ १३ ॥ विद्याञ्च ॥ विद्याञ्चाविद्याञ्चयस्त्तद्वेदोभयꣳसह ॥ अविद्ययामृत्त्युन्तीर्त्त्वाविद्ययामृतमश्नुते ॥ १४ ॥ वायुरनिलम् ॥ वायुरनिलममृ

तमथेदम्भस्म्मान्तꣳशरीरम् ॥ ॐ ३ ॥ क्रतोस्म्मर ॥ क्लिबेस्म्मर ॥ कृतꣳस्मर ॥ १५ ॥ अग्ग्नेनय ॥ सुपथारायेऽअस्म्मान्विश्श्वानिदेवव्वयुनानिविद्द्वान् ॥ सुयोद्ध्युस्म्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठान्तेनमऽउक्तिंव्विधेम ॥ १६ ॥ हिरण्मयेनपात्रेण । सत्त्यस्यापिहितम्मुखम् ॥ योसावादित्त्येपुरुषःसोसावहम् ॥ ॐ ३ ॥ खम्ब्रह्म ॥ १७ ॥ [९-२] [आदितो मन्त्रसंख्या १९७५]

इतिश्रीवाजसनेयसंहितायां चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

श्रीवेदपुरुषार्पणमस्तु ॥ दशाध्याये समाख्याता अनुवाकास्तु
संख्यया ॥ शतं दशानुवाकाश्च नवान्ये च मनीषिभिः ॥ १ ॥
सप्तषष्टिश्चितौ ज्ञेया सौत्रे द्वाविंशतिस्तथा ॥ अश्व एकोनपञ्चाशत्
पञ्चत्रिंशत्खिले स्मृताः ॥२॥ शुक्रियेषु तु विज्ञेया एकादश
मनीषिभिः ॥ एकीकृत्त्य समाख्यातं त्रिशतं त्र्यधिकं मतम् ॥३॥

इति श्रीवाजसनेयसंहितायामनुवाकसूत्राध्यायः समाप्तः ॥

इयं श्रीशुक्लयजुर्वेदसंहिता जामनगरनिवासिनाऽऽचार्योवटङ्केन त्रिकमजीतनुजनुषाऽमृतलालशास्त्रिणा या॰ शिक्षा॰ का॰ प्रणीतयजुःप्रातिशाख्यानुसारेण च शके १८७२ चैत्रमासे शुक्लपक्षे प्रतिपदि रविवासरे वत्सरारम्भे संशोधिता "अमृतवर्षिण्या टिप्पण्या" च समलङ्कृता समाप्ता ॥

॥ अथाष्टविकृतिप्रारंभः ॥

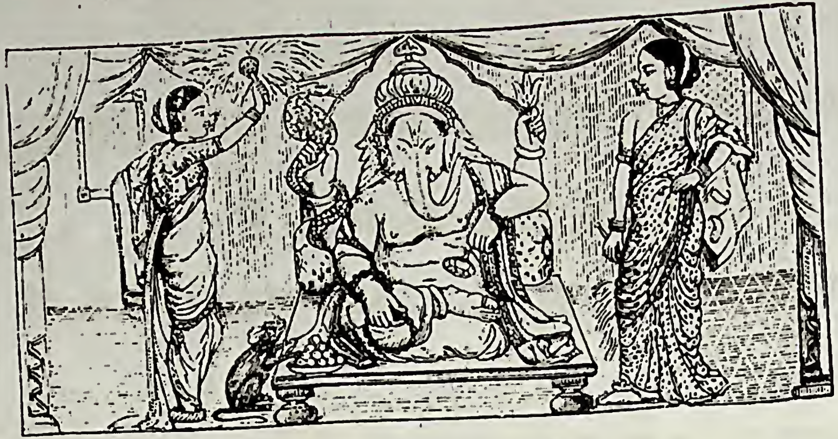

॥ अथाष्टौ विकृतीनां स्वरूपकथनम् ॥ कास्ताः ॥ जटामालादण्डरेखारथध्वजशिखाघनाः ॥ क्रममाश्रित्य निर्वृत्ता विकारा अष्टविश्रुताः ॥ १ ॥ विश्रुताः ॥ जटा माला शिखा रेखा ध्वजो दण्डो रथो घनः ॥ अष्टौ विकृतयः प्रोक्ताः क्रमपूर्वा महर्षिभिः ॥ २ ॥ द्विपदादिक्रमाः पञ्च प्रक्रमाद्युत्क्रमात्ततः ॥ पुन्नः क्रमादुह्यादिता जटात्वं प्रापिता बुधैः ॥ ३ ॥ वैदिकैः पठ्यमानत्वात्प्रत्यक्षस्मृतिमूलतः ॥ जटाद्यध्ययनं

कार्यं पङ्क्तिपावनकारणात् ॥ ४ ॥ जटादिविकृतीनां ये पारायणपरा नराः ॥ महात्मानो द्विजाः श्रेष्ठाः ते ज्ञेयाः पङ्क्तिपावनाः ॥ ५ ॥ इति वाराहपुराणे ॥ मार्कण्डेये च ॥ क्रमाध्ययनसम्पन्नो मन्त्रब्राह्मणपारगः ॥ जटापारायणपरो विष्णुलोके महीयते ॥ ६ ॥ जटापाठपरं विप्रं यो गर्हयति मूढधीः ॥ पुनरावृत्तिसहितं तमः प्राप्नोति नान्यथा ॥ ७ ॥ वृद्धमनुः ॥ वेदवेदार्थतत्त्वज्ञा जटाक्रमविशारदाः ॥ श्रोत्रिया

ब्राह्मणाः श्राद्धे ये नराः पङ्क्तिपावनाः ॥ ८ ॥ पराशरः ॥
संहितावित्स्वर्गगामी पदवेदी महर्गतिः ॥ क्रमी जनतपः
सप्तगामी वैकुण्ठभोग्जटी ॥ ९ ॥ यथा ॥ अथ जटा ॥
त्र्यम्बकँऽयजामहेयजामहे॒त्र्य॒म्बक॒ंत्र्य॒म्बकँऽयजामहे । त्र्य॑
म्बक॒मिति॒ त्रिऽअम्बकम् । य॒जा॒म॒हे॒सु॒ग॒न्धिꣳसु॑ग॒न्धिँऽयं॑जा
महेयजामहेसु॒ग॒न्धिम् । सु॒ग॒न्धिम्पु॑ष्टि॒वर्द्ध॑नम्पु॒ष्टि॒वर्द्ध॑नꣳसु॒ग॒
न्धिꣳसु॑ग॒न्धिम्पु॑ष्टि॒वर्द्ध॑नम् । सु॒ग॒न्धिमिति॑ सु॒ऽग॒न्धिम् । पु॒ष्टि

व॒र्द्ध॑न॒मिति॑ पु॒ष्टि॒ऽवर्द्ध॑नम् ॥ उ॒र्वा॑रु॒कमि॑व॒ बन्ध॑ना॒द्द्ब॒न्ध॑ना
॥१४९॥ दु॒र्वा॑रु॒कमि॑वो॒र्वा॑रु॒कमि॑व॒ बन्ध॑नात्। उ॒र्वा॒रु॒कमि॒वेत्यु॑र्वा॒रु॒कम्
ऽइ॑व । बन्ध॑नान्मृ॒त्योर्म्मृ॒त्योर्बन्ध॑ना॒द्ब॒न्ध॑नान्मृ॒त्योः ।
मृ॒त्योर्मु॑क्षीय मु॒क्षी॒य मृ॒त्योर्म्मृ॒त्योर्मु॑क्षीय। मु॒क्षी॒य॒मा
मामा मु॑क्षीय मु॒क्षी॒य॒मा । मामृता॑द॒मृता॒न्मामामृता॑त् ।
अ॒मृता॒दित्य॒मृता॑त् ॥ प॒ति॒वेद॑नमि॒तऽइ॒तः प॑ति॒वेद॑नम्पति॒वे ॥ १४९ ॥
द॑नमि॒तः । प॒ति॒वेद॑न॒मिति॒पति॒ऽवेद॑नम् । इ॒तो मु॑क्षीय मु

क्षीयेतऽइतोमुक्षीय। मुक्षीयमामामुक्षीयमुक्षीयमा ।
मामुतोमुतोमामामुतः । अमुतऽइत्त्यमुतः ॥१॥ (जटा ॥)
पुनस्त्वात्त्वापुनꣳ पुनस्त्वा । पुनरितिपुनः । त्वादित्त्याऽ
आदित्त्यास्त्वात्त्वादित्त्याः । आदित्त्यारुद्द्रारुद्द्राऽआदि
त्त्याऽआदित्त्यारुद्द्राः ॥ रुद्द्राव्वसवोव्वसवोरुद्द्रारुद्द्राव्वसवꣳ ।
व्वसवꣳसꣳसंव्वसवोव्वसवꣳसम् । समिन्धतामिन्धताꣳसꣳ
समिन्धताम् । इन्धताम्पुनꣳपुनरिन्धतामिन्धताम्पुनः ।

पुनर्ब्रह्माणोब्रह्माणꣳपुनꣳपुनर्ब्रह्माणं÷ । ब्रह्माणोवसुनीथव
॥१५०॥ सुनीथब्रह्माणोब्रह्माणोवसुनीथ । वसुनीथयज्ञैऽर्यज्ञैर्वसुनी
थवसुनीथयज्ञैः । वसुनीथेतिवसुऽनीथ । यज्ञैरितियज्ञैः ॥
घृतेनत्वंत्वङ्घृतेनघृतेनत्वम् । त्वन्तन्वन्तन्वन्त्वन्त्वन्तन्वम् ।
तन्वंवर्द्धयस्ववर्द्धयस्वतन्वन्तन्वंवर्द्धयस्व । वर्द्धयस्वसत्त्याः
सत्त्यावर्द्धयस्ववर्द्धयस्वसत्त्याः । सत्त्याःसन्तुसन्तुसत्त्याः ॥१५०॥
सत्त्याःसन्तु । सन्तुयजमानस्ययजमानस्यसन्तुसन्तुयजमा

न᳚स्य । यज॑मानस्य॒कामा॒ꣳकामा॒यज॑मानस्य॒यज॑मानस्य॒का

मा॑ꣳ । कामा॒ऽइति॒कामा॑ꣳ ॥ २ ॥ सनो॑न॒ꣳससन॑÷ । न॒ꣳपि॒

तेव॑पि॒तेव॑नोनꣳपि॒तेव॑ । पि॒तेव॑सू॒नवे॑सू॒नवै॑पि॒तेव॑पि॒तेव॑सू॒नवे॑ ।

पि॒तेवेति॑पि॒ताऽइ॑व । सू॒नवे॒ग्ने॒ग्ने॑सू॒नवे॑सू॒नवे॒ग्ने॑ । अग्ने॑सूपाय॒नः

सू॑पाय॒नो॒ग्ने॒ग्ने॑सूपाय॒नः । सू॒पा॒य॒नो॑भ॑वभवसूपाय॒नःसू॑पाय॒

नो॑भ॑व । सू॒पा॒य॒नऽइति॑सू॒ऽउपाय॒नः । भ॒वेति॑भव ॥ सच॑स्वा

नो॒नꣳसच॑स्व॒सच॑स्वानꣳ । न॒ꣳस्व॒स्तये॑स्व॒स्तये॑नोनꣳस्व॒स्तये॑ ।

स्व॒स्त्तय॒ऽइति॑स्व॒स्त्तये॑ ॥ ३ ॥ अथ क्रममाला निरूप्यन्ते ॥
ब्रूयात्क्रमविपर्यासानर्धर्चस्यादितोऽन्ततः । अन्तश्चादि् नयेदेवं क्रममालेति गीयते ॥ १ ॥ क्रमविपर्यासान् ॥ क्रमक्रमव्युत्क्रमाभ्यामर्धर्चस्यादितः अन्ततो व्युत्क्रमोपक्रममिति विशेषः ॥ ब्रूयात् ॥ एवं क्रमविपर्यासाभ्यां क्रमं ब्रुवन् पुमान् आदित आदित आरभ्य क्रमं समानं समाप्तिं नयेत् ॥ अन्तमन्तत आरब्धं क्रमं आदितः समाप्तिं नयेत् ॥ प्रापये-

दित्यर्थः ॥ यथा ॥ ॐ ॥ य॒ज्ञेन॑य॒ज्ञम् । आ॒स॒न्नित्यां
सन् । य॒ज्ञमं॑यजन्त । आ॒स॒न्प्र॒थ॒मानि॑ । अ॒य॒ज॒न्त॒दे॒वाः॑ ।
प्र॒थ॒मा॒नि॒धर्म्मा॑णि । दे॒वास्ता॒नि॑ । धर्म्मा॑णि॒ता॒नि॑ । ता॒नि॒
धर्म्मा॑णि । ता॒नि॑दे॒वाः॑ । धर्म्मा॑णिप्रथ॒मा॒नि॑ । दे॒वाऽअं॑य
जन्त । प्र॒थ॒मान्या॑सन् । अ॒य॒ज॒न्त॒य॒ज्ञम् । आ॒स॒न्नित्त्या॑सन् ।
य॒ज्ञँय॒ज्ञेन॑ ॥ तेह॑ । दे॒वाऽइति॑दे॒वाः॑ । ह॒नाक॑म् । दे॒वाः॑
सन्ति॑ । नाक॑म्महि॒माना॑ः । सन्ति॒साध्या॑ः । म॒हि॒माना॑ः

सचन्त । सा॒द्ध्याःपूर्व्वें । स॒च॒न्तयत्रं । पूर्व्वेंयत्रं । यत्र॒पूर्व्वें ।
यत्रंसचन्त । पूर्व्वेंसा॒द्ध्याः । स॒च॒न्तम॒हि॒मानंः । सा॒द्ध्याः
सन्ति । म॒हि॒मानो॒नाकंम् । सन्तिदे॒वाः । नाकंꣳह । दे॒वाऽ
इतिदे॒वाः । ह॒ते ॥ १ ॥ मालामालेवपुष्पाणां पदानां ग्रथिनी
हि सा ॥ आवर्त्तते त्रयस्तस्यां क्रमव्युत्क्रमसंक्रमाः ॥ १ ॥
यथा ॥ अथपुष्पमालाविकृतिः ॥ प॒रीत्त्यंभू॒तानिं । भू॒तानिं
प॒रीत्त्यं । प॒रीत्त्यंभू॒तानिं । प॒रीत्त्येतिंपरि॒ऽइत्त्यं । भू॒तानिं

प॒रीत्त्य॑ । प॒रीत्त्य॑भू॒तानि॑ । भू॒तानि॑प॒रीत्त्य॑ । प॒रीत्त्य॑लो॒कान् ।
लो॒कान्प॒रीत्त्य॑ । प॒रीत्त्य॑लो॒कान् । प॒रीत्त्येति॑परी॒ऽइत्त्य॑ ।
लो॒कान्प॒रीत्त्य॑ । प॒रीत्त्य॑लो॒कान् । लो॒कान्प॒रीत्त्य॑ । प॒रीत्त्य॒
सर्व्वा॑÷ । सर्व्वा॑÷प॒रीत्त्य॑ । प॒रीत्त्य॒सर्व्वा॑÷ । प॒रीत्त्येति॑परी॒ऽ
इत्त्य॑ । सर्व्वा॑÷प्प्र॒दिश॑÷ । प्र॒दिश॒ꣳसर्व्वा॑÷ । सर्व्वा॑÷प्प्र॒दिश॑÷ ।
प्र॒दिशो॒दिश॑÷ । दिश॑÷प्प्र॒दिश॑÷ । प्र॒दिशो॒दिश॑÷ । प्र॒दि
श॒ऽइति॑प्प्र॒दिश॑÷ । दिश॑श्च । च॒दिश॑÷दिश॑श्च । चेति॑च ॥

॥१५३॥

उ॒प॒स्त्थाय॑प्प्रथम॒जाम् । प्र॒थ॒म॒जामु॑प॒स्त्थाय॑ । उ॒प॒स्त्थाय॑
प्प्रथम॒जाम् । उ॒प॒स्त्थाये॒त्त्यु॑प॒ऽस्थाय॑ । प्र॒थ॒म॒जामृ॒तस्य॑ ।
ऋ॒तस्य॑प्प्रथम॒जाम् । प्र॒थ॒म॒जामृ॒तस्य॑ । प्र॒थ॒म॒जामिति॑प्प्रथम॒ऽ
जाम् । ऋ॒तस्या॒त्क्मना॑ । आ॒त्क्मन॑ऽऋ॒तस्य॑ । ऋ॒तस्या॒
त्क्मना॑ । आ॒त्क्मना॒त्क्मान॑म् । आ॒त्क्मान॑मा॒त्क्मना॑ ।
आ॒त्क्मना॒त्क्मान॑म् । आ॒त्क्मान॑म॒भि । अ॒ब्भ्या॒त्क्मान॑म् ।
आ॒त्क्मान॑म॒भि । अ॒भिसम् । सम॒भि । अ॒भिसम् । संवि॑

॥ १५३ ॥

वेश । व्वि॒वे॒श॒सम् । संव्वि॑वेश । व्वि॒वे॒शोति॑व्विवेश ॥ १ ॥
परि॒द्यावा॑पृथि॒वी । द्यावा॑पृथि॒वीपरि॑ । परि॒द्यावा॑पृथि॒वी ।
द्यावा॑पृथि॒वीस॒द्यः । स॒द्योद्यावा॑पृथि॒वी । द्यावा॑पृथि॒वीस॒द्यः ।
द्यावा॑पृथि॒वीऽइति॒द्यावा॑पृथि॒वी । स॒द्यऽइ॒त्त्वा । इ॒त्त्वास॒द्यः ।
स॒द्यऽइ॒त्त्वा । इ॒त्त्वापरि॑ । परी॒त्त्वा । इ॒त्त्वापरि॑ । परि॑लो॒
कान् । लो॒कान्परि॑ । परि॑लो॒कान् । लो॒कान्परि॑ । परि॑लो॒
कान् । लो॒कान्परि॑ । परि॒दिश॑ः । दि॒शःपरि॑ । परि॒दिश॑ः ।

दिशꣳपरि । परिदिश÷ । दिशꣳपरि । परिस्व÷ । स्वꣳपरि ।
॥१५४॥ परिस्व÷ । स्वरितिस्व÷ ॥ ऋतस्यतन्तुम् । तन्तुमृतस्य ।
ऋतस्यतन्तुम् । तन्तुंव्वितंतम् । व्वितंतन्तन्तुम् । तन्तुंव्वितंतम् ।
व्वितंतंव्विचृत्त्यं । व्विचृत्त्यव्वितंतम् । व्वितंतंव्विचृत्त्यं । व्वितंत
मितिवीऽतंतम् । व्विचृत्त्यतत् । तद्व्विचृत्त्यं । व्विचृत्त्यतत् ।
व्विचृत्त्येतिवीऽचृत्त्यं । तदंपश्श्यत् । अपश्श्यत्तत् । तदंप ॥ १५६
श्श्यत् । अपश्श्यत्तत् । तदंपश्श्यत् । अपश्श्यत्तत् । तदं

भवत् । अ॒भ॒व॒त्तत् । तद॑भवत् । अ॒भ॒व॒त्तत् । तद॑भवत् । अ॒भ॒व॒त्तत् । तदा॑सीत् । आ॒सी॒त्तत् । तदा॑सीत् । आ॒सी॒दित्या॑सीत् ॥ २ ॥ इति पुष्पमालाविकृतिः ॥

॥ अथ पञ्चसंधीविकृतिमन्त्रः ॥

ॐ बण्म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हान्बट् । बट्बट् । बण्म॒हान् । म॒हाँ२ऽअंसि । अ॒स्यसि॒ । अ॒सि॒म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हाँ२ऽअंसि । अ॒सि॒सूर्य्य॒ । सूर्य्य॒सूर्य्य॒ । सूर्य्या॒सि॒ । अ॒स्यसि॒ । अ॒सि॒

॥१५५॥

सू॒र्य्य॑ । सू॒र्य्य॒बट् । बट्बट् । बट्सू॒र्य्य॑ । सू॒र्य्य॒सू॒र्य्य॒ । सू॒र्य्य॒बट् ।
बडा॑दि॒त्त्य । आ॒दि॒त्त्या॒दि॒त्त्य॒ । आ॒दि॒त्त्य॒बट् । बट्बट् । बडा॑दि॒त्त्य । आ॒दि॒त्त्य॒म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हाना॑दि॒त्त्य ।
आ॒दि॒त्त्या॒दि॒त्त्य॒ । आ॒दि॒त्त्य॒म॒हान् । म॒हाँ२ऽअ॑सि । अ॒स्य॒सि॒ ।
अ॒सि॒म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हाँ२ऽअ॑सि । अ॒सीत्त्य॑सि ॥
म॒हस्त्ते॑ । ते॒ते॒ । ते॒म॒हः॑ । म॒हो॒म॒हः॑ । म॒हस्त्ते॑ । ते॒स॒तः॑ ।
स॒तः॒स॒तः॒ । स॒तस्त्ते॑ । ते॒ते॒ । ते॒स॒तः॒ । स॒तोम॑हि॒मा । म॒हि॒मा

॥ १५५ ॥

म॑हि॒मा । म॒हि॒मास॒तः । स॒तःस॒तः । स॒तोम॑हि॒मा । महि॒माप॑नस्यते । प॒न॒स्य॒ते॒प॒न॒स्य॒ते॒ । प॒न॒स्य॒ते॒म॑हि॒मा । म॒हिमाम॑हि॒मा । म॒हिमाप॑नस्यते । प॒न॒स्य॒ते॒द्धा । अ॒द्धाद्धा । अ॒द्धाप॑नस्यते । प॒न॒स्य॒ते॒प॒न॒स्य॒ते॒ । प॒न॒स्य॒ते॒द्धा । अ॒द्धादे॑व । दे॒व॒दे॒व॒ । दे॒वा॒द्धा । अ॒द्धाद्धा । अ॒द्धादे॑व । दे॒व॒म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हान्दे॑व । दे॒व॒दे॒व॒ । दे॒व॒म॒हान् । म॒हाँ२ऽअ॑सि । अ॒स्य॒सि॒ । अ॒सि॒म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हाँ२ऽअ॑सि ।

अ॒सीत्त्यं॑सि ॥ १ ॥ बट्सू॑र्य्य । सू॒र्य्य॒सू॒र्य्य॒ । सू॒र्य्य॒बट् ।
बट्बट् । बट्सू॑र्य्य । सू॒र्य्य॒श्श्र॒व॑सा । श्र॒व॑सा॒श्श्र॒व॑सा । श्र॒व॑सा
सू॑र्य्य । सू॒र्य्य॒सू॒र्य्य॒ । सू॒र्य्य॒श्श्र॒व॑सा । श्र॒व॑साम॒हान् । म॒हान्म॒
हान् । म॒हान्छ्र॒व॑सा । श्र॒व॑सा॒श्श्र॒व॑सा । श्र॒व॑साम॒हान् । म॒हाँ
२ऽअ॑सि । अ॒स्य॒सि॒ । अ॒सि॒म॒हान् । म॒हान्म॒हान् । म॒हाँ२ऽ
अ॑सि । अ॒सि॒स॒त्रा । स॒त्रास॒त्रा । स॒त्रासि॑ । अ॒स्य॒सि॒ । अ॒सि॒
स॒त्रा । स॒त्रादे॑व । दे॒व॒दे॒व॒ । दे॒वस॒त्रा । स॒त्रास॒त्रा । स॒त्रादे॑व ।

दे॒व॒म॒हान्। म॒हान्म॒हान्। म॒हान्दे॑व। दे॒व॒दे॒व॒। दे॒व॒म॒हान्।
म॒हाँ२ऽअ॑सि। अ॒स्य॒सि॒। अ॒सि॒म॒हान्। म॒हान्म॒हान्। म॒हाँ
२ऽअ॑सि। अ॒सीत्त्य॑सि॥ म॒ह्नादे॒वाना॑न्। दे॒वाना॑न्दे॒वाना॑
म्। दे॒वाना॑न्म॒ह्ना। म॒ह्नाम॒ह्ना। म॒ह्नादे॒वाना॑म्। दे॒वाना॑
मसु॒र्य्यः। अ॒सु॒र्य्यो॑सु॒र्य्यः। अ॒सु॒र्य्यो॑दे॒वाना॑म्। दे॒वाना॑न्दे॒
वाना॑म्। दे॒वाना॑मसु॒र्य्यः। अ॒सु॒र्य्यः॑पु॒रोहि॑तः। पु॒रोहि॑तः
पु॒रोहि॑तः। पु॒रोहि॑तोसु॒र्य्यः। अ॒सु॒र्य्यो॑सु॒र्य्यः। अ॒सु॒र्य्यः

पुरोहिंतः । पुरोहिंतोव्विभु । व्विभुव्विभु । व्विभुपुरोहिंतः । पुरोहिंतःपुरोहिंतः । पुरोहिंतोव्विभु । पुरोहिंतऽइतिपुरःहिंतः । व्विभुज्ज्योतिंः । ज्योतिज्ज्योंतिंः । ज्योतिंर्व्विभु । व्विभुव्विभु । व्विभुज्ज्योतिंः । व्विभ्भ्वितिंविभू । ज्योतिरदांब्भ्यम् । अदांब्भ्यमदांब्भ्यम् । अदांब्भ्युज्ज्योतिंः । ज्योतिज्ज्योंतिंः । ज्योतिरदांब्भ्यम् । अदांब्भ्यमित्यदांब्भ्यम् ॥ २ ॥

अथ शिखा ॥ पदोत्तरां शिखामेव जटायामः प्रचक्षते ॥

आर्याः पदोत्तरसंक्रमा जटां शिखां प्रवदन्ति ॥ यथा ॥

श्रीश्च॑च॒श्रीःश्रीश्च॑ते। च॒ते॒ते॒च॒च॒ते॒ल॒क्ष्मीः। ते॒ल॒क्ष्मीर्ल॒क्ष्मीस्ते॑तेल॒क्ष्मीश्च॑। ल॒क्ष्मीश्च॑चल॒क्ष्मीर्ल॒क्ष्मीश्च॒पत्न्यौ। च॒पत्न्यौ॒पत्न्यौ॑चच॒पत्न्या॑वहोरा॒त्रे। पत्न्या॑वहोरा॒त्रेऽअ॑होरा॒त्रेपत्न्यौ॒पत्न्या॑वहोरा॒त्रेपा॒र्श्वे॑। अ॒हो॒रा॒त्रेपा॒र्श्वे॑पा॒र्श्वे॑ऽअ॑होरा॒त्रेऽपा॒र्श्वे॑नक्ष॑त्राणि। अ॒हो॒रा॒त्रेऽइत्य॑होरा॒त्रे। पा॒र्श्वे॑नक्ष॑त्राणि॒नक्ष॑त्राणिपा॒र्श्वे॑पा॒र्श्वे॑नक्ष॑त्राणिरू॒पम्। पा॒र्श्वे॑ऽइति॑पा॒र्श्वे॑। नक्ष॑

त्राणिरू॒पꣳरू॒पन्नक्ष॑त्राणि॒नक्ष॑त्राणिरू॒पम॒श्विनौ॑ । रू॒पम॒
श्विना॑व॒श्विनौ॑रू॒पꣳरू॒पम॒श्विनौ॒व्व्यात्त॑म् । अ॒श्विनौ॒व्व्यात्त॒
व्व्यात्त॑म॒श्विना॑व॒श्विनौ॒व्व्यात्त॑म् । व्व्यात्त॒मिति॒वि॒ऽआत्त॑म् ॥
इ॒ष्णन्नि॑षाणे॑षाणे॒ष्णन्नि॒ष्णन्नि॑षाण॒मुम् । इ॒षाण॒मुम॒मु॒
मि॑षाणे॒षाणा॒मुम्मै॑ । अ॒मुम्मे॑मे॒मुम॒मुम्म॑ऽइषाण । म॒ऽइ॒षाणे॒
षाण॒मे॒म॒ऽइ॒षा॒ण॒सर्व्व॑लो॒कम् । इ॒षा॒ण॒सर्व्व॑लो॒कꣳसर्व्व॑लो॒कमि॑
षाणे॒षाण॒सर्व्व॑लो॒कम्मै॑ । स॒र्व्व॒लो॒कम्मे॑मे॒सर्व्व॑लो॒कꣳसर्व्व॑लो॒कम्मं॑

ऽइषाण । सर्व्वलोकमितिसर्व्वऽलोकम् । मइषाणेषाणमेमऽइषाण । इषाणेतीषाण ॥ १ ॥ धातारातीरातिर्धाताधातारातिःसविता । रातिःसवितासवितारातीरातिः सवितेदम् । सवितेदमिदꣳसवितासवितेदञ्जुषन्ताम् । इदञ्जुषन्ताञ्जुषन्तामिदमिदञ्जुषन्ताम्प्रजापतिꣳ । जुषन्ताम्प्रजापतिꣳप्रजापतिञ्जुषन्ताञ्जुषन्ताम्प्रजापतिर्निधिपाः । प्रजापतिर्निधिपानिधिपाःप्प्रजापतिꣳप्प्रजापतिर्निधिपादेवः । प्रजापतिरितिप्प्रजाऽ

प॑तिः । नि॒धि॒पादे॒वोदे॒वोनि॑धि॒पादे॒वोऽअ॒ग्निः । नि॒धि॒पाऽ
इति॑निधि॒ऽपाः । दे॒वोऽअ॒ग्निर॒ग्निर्दे॑वोदे॒वोऽअ॒ग्निः । अ॒ग्निरि
त्य॒ग्निः ॥ त्वष्टा॒व्विष्ण्णु॒र्व्वि॑ष्ण्णु॒स्त्वष्टा॒त्त्वष्टा॒व्विष्ण्णुं÷प्प्र॒जया॑ ॥
व्विष्ण्णुं÷प्प्र॒जया॑प्प्र॒जया॒व्विष्ण्णु॒र्व्वि॑ष्ण्णुं÷प्प्र॒जया॑सꣳररा॒णाः ।
प्र॒जया॑सꣳररा॒णाःस॑ꣳररा॒णाःप्प्र॒जया॑प्प्र॒जया॑सꣳररा॒णाय॒ज॑
मानाय । प्र॒जयेति॑प्प्र॒ऽजया॑ । स॒ꣳर॒रा॒णाय॒ज॑माना॒य॒ज॑मा
नायसꣳररा॒णाःस॑ꣳररा॒णाय॒ज॑माना॒य॒द्द्रवि॑णम् । स॒ꣳर॒रा॒णा

ऽइतिसम्ऽर॒राणाः । यज॑मानाय॒द्द्रवि॑ण॒न्द्रवि॑ण॒ञ्ययज॑माना॒य॒यज॑मानाय॒द्द्रवि॑णन्दधात । द्रवि॑णन्दधातदधात॒द्द्रवि॑ण॒न्द्रवि॑णन्दधात॒स्वाहा॑ । दु॒धा॒त॒स्वाहा॒स्वाहा॑दधातदधात॒स्वाहा॑ । स्वाहेति॒स्वाहा॑ ॥ २ ॥ अथ रेखा ॥ क्रमाद्द्वित्रिचतुःपञ्चपदक्रममुदाहरेत् । पृथक् पृथक् विपर्यस्य रेखामाहुः पुनः क्रमात् ॥ १ ॥ क्रमात् ॥ अनुःक्रमात ॥ द्वित्रीचतुःपञ्चपदः क्रमम् प्रत्येकं प्रत्येकं विपर्यस्य क्रमादुदाहरेत् ॥ एवमुक्त्वा विक्र-

तिन्नाम रेखां प्रचक्षते ॥ महान्त आहुरित्यर्थः ॥ यथा ॥
ॐ बृहंस्प्पतेपरिं । परिबृहंस्प्पते । बृहंस्प्पतेपरिं । परिंदीया
रथेंन । रथेंनदीयपरिं । परिंदीय । दीयारथेंन । रथेंनरक्क्षोहा
मित्त्राँ २ऽअपबाधंमानः । अपबाधंमानोमित्त्रांन्नरक्क्षोहारथेंन ।
रथेंनरक्क्षोहा । रक्क्षोहामित्त्रांन् । रक्क्षोहेतिंरक्क्षःऽहा ।
अमित्त्राँ २ऽअपबाधंमानः । अपबाधंमानऽइत्त्यंपऽबाधंमा
नः ॥ प्रभञ्जन्त्सेनांःप्प्रमृणोयुधाजयंन् । जयंन्युधाप्प्रंमृणः

सेना॑ꣳप्रभ॒ञ्जन्। प्र॒भ॒ञ्जन्निति॑प्रऽभ॒ञ्जन्। सेना॑ꣳप्रमृ॒णः।
प्र॒मृ॒णोयु॒धा। प्र॒मृ॒णऽइति॑प्रऽमृ॒णः। यु॒धाजय॑न्। जय॑न्न॒
स्माक॑मेद्ध्यवि॒तारथा॑नाम्। रथा॑नामवि॒तैद्ध्य॒स्माक॒ञ्ज
य॑न्। जय॑न्न॒स्माक॑म्। अ॒स्माक॑मेधि। ए॒द्ध्य॒वि॒ता। अ॒वि॒ता
रथा॑नाम्। रथा॑ना॒मिति॒रथा॑नाम्॥ १॥ इति रेखाविकृतिः॥
अथ ध्वजः॥ भूयादादेः क्रमं सम्यग्गन्तादुच्चारयेदिति। वर्गे
वा ऋचि वा यत्र पठनं स ध्वजः स्मृतः॥ वर्गे वा ऋचि

वास्यादिः ॥ आदित आरभ्य सम्यक् क्रमं ब्रूयात् ॥ अन्तादयं क्रममारभ्य सम्यगुत्तारयेत् ॥ एकमेकं पूर्वं पूर्वं पदं अन्तोपान्त्यादिक्रमपूर्वं अनुक्रमेणावार्षयदित्यर्थः ॥ इति ये सादितं स्यात् ॥ स ध्वज इत्यर्थः ॥ यथा ॥ ॐ बृहस्पते॒परिं । रथांना॒मिति॒रथांनाम् । परिंदीय । अ॒वि॒तारथां नाम् । दी॒य॒परिं । ए॒द्ध्य॒वि॒ता । रथैनरक्षो॒हा । अ॒स्म्माकं मेधि । र॒क्षो॒हामित्रांन् । जयंन॒स्म्माकंम् । र॒क्षो॒हेतिंरक्ष॒ꣳ

ऽहा। सुधाजयन्। अमित्राँ२ऽअपबाधमानः। प्रमृणोसुधा।
प्रभञ्जन्त्सेनाः। सेनाःप्प्रमृणः। प्रभञ्जन्नितिप्रऽभञ्जन्।
सेनाःप्प्रमृणः। प्रभञ्जन्त्सेनाःप्प्रमृणोसुधा। अपबाधमान्
ऽइत्यपऽबाधमानः। प्रमृणऽइतिप्रऽमृणः। अमित्राँ२ऽ
अपबाधमानः। सुधाजयन्। रक्षोहेतिरक्षःऽहा।
जयन्नस्स्माकम्। रक्षोहामित्रान्। अस्स्माकमेधि।
रथेनरक्षोहा। एद्ध्यविता। दीयारथेन। अवितारथा

नाम् । परि॑दीय । रथा॑ना॒मिति॒रथा॑नाम् । बृह॑स्पते॒ परि॑ ॥ १ ॥ इति ध्वजाविकृतिः ॥ अथ दंडः ॥ क्रममुक्त्वा विपर्यस्य पुनश्च क्रममुत्तरम् ॥ अर्धर्चादेवमुक्त्वोक्तः क्रमदण्डोऽभिधीयते॥ १ ॥ पुनश्च पुनरपि आदित आरभ्य क्रममुच्चरेत् ॥ एवं पूर्वार्धर्चक्रमसम्बन्धत्वेनोत्तरार्द्धर्चं क्रममुक्त्वा ॥ पूर्वार्धं चादिपदपर्यन्तं विपर्यासेन संहितामुक्त्वा ॥ पुनस्ततऽआरभ्योत्तरार्धर्चस्थपर्यन्तं किंकसोवाश्च एवेत्यन्तो

नेत्याह ॥ अर्धर्चादिति अर्धर्चपरिसमाप्तिपर्यन्तं एवायं नियमः ॥ तस्योक्ता उच्चारेण दण्डो नाम विकृतिविशेषोऽभिधीयते॥ यथा ॥ ॐ ताऽउ॒भौ । उ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तुरं÷ । च॒तुरंऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तुरं÷ । च॒तुरं÷प॒दः । प॒दश्च॒तुरंऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तुरं÷ । च॒तुरं÷प॒दः । प॒दःस॒म्प्रसा॑रयाव । स॒म्प्रसा॑रयावप॒दश्च॒तुरंऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तुरं÷ । च॒तुरं÷प॒दः । प॒दःस॒म्प्रसा॑रयाव ।

॥१६३॥ स॒म्प्रसा॑रयावस्व॒र्ग्गे । स्व॒र्ग्गेस॒म्प्रसा॑रयावप॒दश्च॒तुर॑ऽउ॒भौतौ ।
ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तुर॑÷ । च॒तुर॑÷प॒दः॑ । प॒दः॑स॒म्प्रसा॑रयाव ।
स॒म्प्रसा॑रयावस्व॒र्ग्गे । स॒म्प्रसा॑र॒या॒वेति॑स॒म्ऽप्रसा॑रयाव । स्व॒र्ग्गे
लो॒के । लो॒केस्व॒र्ग्गेस॒म्प्रसा॑रयावप॒दश्च॒तुर॑ऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ ।
उ॒भौच॒तुर॑÷ । च॒तुर॑÷प॒दः॑ । प॒दःस॒म्प्रसा॑रयाव । स॒म्प्रसा॑र
यावस्व॒र्ग्गे । स॒म्प्रसा॑र॒या॒वेति॑स॒म्ऽप्रसा॑रयाव । स्व॒र्ग्गेलो॒के । ॥१६३॥
स्व॒र्ग्गेऽइति॑स्व॒ःऽगे । लो॒केप्प्र । प्रलो॒केस्व॒र्ग्गेस॒म्प्रसा॑रयावप॒द

श्चतुरंऽउभौतौ । ताउभौ । उभौचतुरं÷ । चतुरं÷पदः ।
पदःसम्प्रसारयाव । सम्प्रसारयावस्वर्ग्गे । सम्प्रसारयावेतिस
म्ऽप्रसारयाव । स्वर्ग्गेलोके । स्वर्ग्गऽइतिस्वःऽगे । लोकेप्प्र ।
प्रोर्ण्णुवाथाम् । ऊर्ण्णुवाथाम्प्रलोकेस्वर्ग्गेसम्प्रसारयावपदश्च
तुरंऽउभौतौ । ताऽउभौ । उभौचतुरं÷ । चतुरं÷पदः । पदः
सम्प्रसारयाव । सम्प्रसारयावस्वर्ग्गे । सम्प्रसारयावेतिसम्ऽ
प्रसारयाव । स्वर्ग्गेलोके । स्वर्ग्गऽइतिस्वःऽगे । लोकेप्प्र । १. ६७

॥१६४॥ प्रोर्ण्णुवाथाम् । ऊर्ण्णुवाथांवृषा । वृषोर्ण्णुवाथाम्प्रलोकेस्वर्ग्गे
सम्प्रसारयावपदश्चतुरऽउभौतौ । ताऽउभौ । उभौचतुरः ।
चतुरःपदः । पदःसम्प्रसारयाव । सम्प्रसारयावस्वर्ग्गे ।
सम्प्रसारयावेतिसम्ऽप्रसारयाव । स्वर्ग्गेलोके । स्वर्ग्गऽ
इतिस्वःऽगे । लोकेप्र । प्रोर्ण्णुवाथाम् । ऊर्ण्णुवाथांवृषा ।
वृषांवाजी । वाजीवृषोर्ण्णुवाथाम्प्रलोकेस्वर्ग्गेसम्प्रसारयाव ॥ १६४ ॥
पदश्चतुरऽउभौतौ । ताऽउभौ । उभौचतुरः । चतुरःपदः ।

प॒दःस॒म्प्रसांरयाव । स॒म्प्रसांरयावस्व॒र्ग्गें । स॒म्प्रसांरया॒वेतिंस॒म्ऽ
प्रसांरयाव । स्व॒र्ग्गेंलो॒के । स्व॒र्ग्गऽइतिंस्व॒ःंऽगे । लो॒केप्प्र ।
प्रोर्ण्णुवाथाम् । ऊ॒र्ण्णु॒वा॒थांवृषां । वृषांव्वा॒जी । व्वा॒जीरेंतो॒
धाः । रे॒तो॒धाव्वा॒जीवृषोर्ण्णुवा॒था॒म्प्रलो॒केस्व॒र्ग्गेंस॒म्प्रसांरयावप॒
दश्च॒तुरंऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तुरंः । च॒तुरंःप॒दः ।
प॒दःस॒म्प्रसांरयाव । स॒म्प्रसांरयावस्व॒र्ग्गें । स॒म्प्रसांरया॒वेतिंस॒
म्ऽप्रसांरयाव । स्व॒र्ग्गेंलो॒के । स्व॒र्ग्गऽइतिंस्व॒ःंऽगे । लो॒केप्प्र ।

प्रोर्ण्णुवाथाम् । ऊ॒र्ण्णु॒वा॒था॒ंवृषा॑ । वृषा॑व्वा॒जी । व्वा॒जीरे॑तो॒धाः ।
रे॒तो॒धारेत॑÷ । रेतो॑रेतो॒धाव्वा॒जीवृषो॑र्ण्णुवा॒थाम्प्रलो॒केस्व॒र्ग्गेस॒म्प्र
सा॑रयावप॒दश्च॒तुर॑ऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौच॒तुर॑÷ ।
च॒तुर॑÷प॒दः । प॒दःस॒म्प्रसा॑रयाव । स॒म्प्रसा॑रयावस्व॒र्ग्गे ।
स॒म्प्रसा॑रया॒वेति॑स॒म्ऽप्रसा॑रयाव । स्व॒र्ग्गेलो॒के । स्व॒र्ग्गऽइति
स्व॒ःऽगे । लो॒केप्प्र । प्रोर्ण्णुवाथाम् । ऊ॒र्ण्णु॒वा॒था॒ंवृषा॑ । वृषा॑
व्वा॒जी । व्वा॒जीरे॑तो॒धाः । रे॒तो॒धारेत॑÷ । रे॒तो॒धाऽइति॑रेत॒ःऽ

धाः । रेतो॑दधातु । द॒धा॒तु॒रेतो॑रेतो॒धाव्वा॒जीवृषो॑र्ण्णु॑वाथा॒म्प्र
लो॒केस्व॒र्ग्गेस॒म्प्रसा॑रयावप॒दश्च॒तु॑रऽउ॒भौतौ । ताऽउ॒भौ । उ॒भौ
च॒तु॑रः । च॒तु॑र÷प॒दः । प॒दःस॒म्प्रसा॑रयाव । स॒म्प्रसा॑रयाव
स्व॒र्ग्गे । स॒म्प्रसा॑रया॒वेति॑स॒म्ऽप्रसा॑रयाव । स्व॒र्ग्गेलो॒के ।
स्व॒र्ग्गऽइति॑स्व॒ःऽगे । लो॒केप्प्र । प्रोर्ण्णु॑वाथाम् । ऊ॒र्ण्णु॒वा॒थां
वृषा॑ । वृषा॑व्वा॒जी । व्वा॒जीरे॑तो॒धाः । रे॒तो॒धारेत॑÷ । रे॒तो॒धाऽइति॑
रे॒तःऽधाः । रेतो॑दधातु । द॒धा॒त्त्विति॑दधातु ॥१॥ इति दण्डक्रमः ।

अथ क्रमरथः ॥ पादशोर्धर्चशो वापि सहोक्त्वा दण्डवद्रथः ॥ ऋचोर्धर्चयोः पदयोर्दण्डवत्संहितापदक्रमैः ॥ १ ॥ सहोक्त्वा रथो विहितो भवतीत्यर्थः ॥ सहोक्तिरेव रथ इति यावत् ॥ यथा ॥ चतुष्पाद्रथः ॥ ॐ स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । न॒ꣳस्व॒स्त्ति । न॒ꣳस्व॒स्त्ति । न॒ꣳस्व॒स्त्ति । न॒ꣳस्व॒स्त्ति । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । न॒ऽइन्द्र॑÷ । न॒ꣳपू॒षा । न॒स्त्ता

क्क्ष्य॑÷ । नो॒बृह॒स्प्पति॑÷ । इन्द्रो॑नꣳस्व॒स्त्ति । पू॒षान॑÷ स्व॒स्त्ति । ताक्क्ष्यो॑नꣳस्व॒स्त्ति । बृह॒स्प्पति॑र्नꣳस्व॒स्त्ति । स्व॒स्त्ति न॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । न॒ऽइन्द्र॑÷ । न॒ꣳपू॒षा । न॒स्त्ताक्क्ष्य॑÷ । नो॒बृह॒स्प्पति॑÷ । इन्द्रो॑वृ॒द्धश्श्र॑वाꣳ । पू॒षावि॒श्श्ववे॑दाꣳ । ताक्क्ष्यो॒ऽअरि॑ष्टनेमिꣳ । बृह॒स्प्पति॑र्द्दधातु । वृ॒द्धश्श्र॑वा॒ऽइन्द्रो॑नꣳस्व॒स्त्ति । वि॒श्श्ववे॑दाꣳपू॒षा न॑÷स्व॒स्त्ति । अरि॑ष्टनेमि॒स्त्ताक्क्ष्यो॑नꣳस्व॒स्त्ति । द॒धा॒तु॒बृह॒

स्प्पति॑र्न॑ःस्व॒स्त्ति । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ । स्व॒स्त्तिन॑÷ ।
स्व॒स्त्तिन॑÷ । न॒ऽइन्द्र॑÷ । न॒ःपू॒षा । न॒स्तार्क्ष्य॑÷ । नो॒बृह॒
स्प्पति॑÷ । इन्द्रो॑वृ॒द्धश्श्र॑वाः । पू॒षाव्वि॒श्श्ववे॑दाः । तार्क्ष्यो॒ऽ
अरि॑ष्टनेमिः । बृह॒स्प्पति॑र्दधातु । वृ॒द्धश्श्र॑वा॒ऽइति॑वृ॒द्धऽश्र॑वाः ।
व्वि॒श्श्ववे॑दा॒ऽइति॑व्वि॒श्श्वऽवे॑दाः । अरि॑ष्टनेमि॒रित्त्यरि॑ष्टऽनेमिः ।
द॒धा॒त्त्विति॑दधातु ॥ १ ॥ इति चतुष्पाद्रथः ॥ ॥

॥ अथ द्विपाद्रथः ॥

ॐ अनि॑शितोसि । अनि॑शितासि । अ॒स्यनि॑शितꣳ । अ॒स्यनि॑शिता । अनि॑शितोसि । अनि॑शितासि । अनि॑शित॒ऽइत्त्यनि॑शितꣳ । अनि॑शि॒तेत्त्यनि॑ऽशिता । अ॒सि॒स॒प॒त्न॒क्षित् । अ॒सि॒स॒प॒त्न॒क्षित् । स॒प॒त्न॒क्षिद॒स्यनि॑शितꣳ । स॒प॒त्न॒क्षिद॒स्यनि॑शिता । अनि॑शितोसि । अनि॑शितासि । अनि॑शित॒इत्त्यनि॑ऽशितꣳ । अनि॑शि॒तेत्त्यनि॑ऽशिता । अ॒सि॒

सपत्नक्षित् । असिसपत्नक्षित् । सपत्नक्षिद्वाजिनम् । सपत्नक्षिद्वाजिनीम् । व्वाजिनꣳसपत्नक्षिदस्यनिशितꣳ । व्वाजिनीꣳसपत्नक्षिदस्यनिशिता । अनिशितोसि । अनिशितासि । अनिशितऽइत्त्यनिऽशितꣳ । अनिशितेत्त्यनिऽशिता । असिसपत्नक्षित् । असिसपत्नक्षित् । सपत्नक्षिद्वाजिनम् । सपत्नक्षिद्वाजिनीम् । सपत्नक्षिदितिसपत्नऽक्षित् । सपत्नक्षिदितिसपत्नऽक्षित् ।

॥१६८

व्वा॒जिन॑न्त्वा। व्वा॒जिनी॑न्त्वा। त्वा॒व्वा॒जिन॑ꣳसपत्न॒क्षिद॒स्य
नि॑शितꣳ। त्वा॒व्वा॒जिनी॑ꣳसपत्न॒क्षिद॒स्यनि॑शिता। अनि॑शि
तोसि। अनि॑शितासि। अनि॑शित॒ऽइत्त्यनि॑ऽशितꣳ। अनि॑शि॒
तेत्त्यनि॑ऽशिता। अ॒सि॒स॒प॒त्न॒क्षित्। अ॒सि॒स॒प॒त्न॒क्षित्।
स॒प॒त्न॒क्षिद्व्वा॒जिन॑म्। स॒प॒त्न॒क्षिद्व्वा॒जिनी॑म्। स॒प॒त्न॒
क्षिदिति॑सपत्न॒ऽक्षित्। स॒प॒त्न॒क्षिदिति॑सपत्न॒ऽक्षित्।
व्वा॒जिन॑न्त्वा। व्वा॒जिनी॑न्त्वा। त्वा॒व्वा॒जे॒द्ध्यायै॑। त्वा॒व्वा॒जे॒

॥१६९॥

द्ध्या॒यै॑। व्वा॒जे॒द्ध्यायै॒त्त्वा॒व्वा॒जिनꣳसपत्न॒क्षिद॒स्यनि॑शितः।
व्वा॒जे॒द्ध्यायै॑त्त्वा॒व्वा॒जिनी॑ꣳसपत्न॒क्षिद॒स्यनि॑शिता। अनि॑
शितोऽसि। अनि॑शितासि। अनि॑शित॒ऽइत्त्यनि॑ऽशितः। अनि॑
शि॒तेत्त्यनी॑ऽशिता। अ॒सि॒स॒प॒त्न॒क्षित्। अ॒सि॒स॒प॒त्न॒क्षित्।
स॒प॒त्न॒क्षिद्वा॒जिन॑म्। स॒प॒त्न॒क्षिद्वा॒जिनी॑म्। स॒प॒त्न॒क्षि
दिति॑सपत्न॒ऽक्षित्। स॒प॒त्न॒क्षिदिति॑सपत्न॒ऽक्षित्। व्वा॒
जिन॑न्त्वा। व्वा॒जिनी॑न्त्वा। त्वा॒व्वा॒जे॒द्ध्यायै॑। त्वा॒व्वा॒जे॒द्ध्यायै॑।

॥१६९॥

व्वाजेद्ध्यायैसम् । व्वाजेद्ध्यायैसम् । संव्वाजेद्ध्यौयत्त्वाव्वाजि
नंꣳसपत्क्नक्षिदुस्यानिशितꣳ । संव्वाजेद्ध्यायैत्त्वाव्वाजिनीꣳ
सपत्क्नक्षिदुस्यानिशिता । अनिशितोसि । अनिशितासि ।
अनिशितऽइत्त्यनिऽशितꣳ । अनिशितेत्त्यनीऽशिता । असि
सपत्क्नक्षित् । असिसपत्क्नक्षित् । सपत्क्नक्षिद्वाजि
नम् । सपत्क्नक्षिद्वाजिनीम् । सपत्क्नक्षिदितिसपत्क्नऽ
सं. ६८ क्षित् । सपत्क्नक्षिदितिसपत्क्नऽक्षित् । व्वाजिनन्त्वा ।

॥१७०॥ व्वाजिनीन्त्वा । त्वाव्वाजेद्ध्यायै । त्वाव्वाजेद्ध्यायै । व्वाजेद्ध्यायैसम् । व्वाजेद्ध्यायैसम् । व्वाजेद्ध्यायाऽइतिव्वाजऽइद्ध्यायै । व्वाजेद्ध्यायाऽइतिव्वाजऽइद्ध्यायैसम्मार्ज्मि । सम्मार्ज्मि । मार्ज्मिसंव्वाजेद्ध्यायैत्त्वाव्वाजिनꣳसपत्नक्षिदुस्यनिशितꣳ । मार्ज्मिसंव्वाजेद्ध्यायैत्त्वाव्वाजिनीꣳसपत्नक्षिदुस्यनिशिता । अनिशितोसि । अनिशितासि । अनिशितऽइत्त्यनिशितꣳ । अनिशितेत्त्यनीऽशिता । असिसपत्न ॥ १७० ॥

क्षित् । असिसपत्नक्षित् । सपत्नक्षिद्वाजिनंम् । सपत्नक्षिद्वाजिनींम् । सपत्नक्षिदितिसपत्नऽक्षित् । सपत्नक्षिदितिसपत्नऽक्षित् । व्वाजिनंन्त्वा । व्वाजिनींन्त्वा । त्वाव्वाजेद्ध्यायैं । त्वाव्वाजेद्ध्यायैं । व्वाजेद्ध्यायैसम् । व्वाजेद्ध्यायैसम् । व्वाजेद्ध्यायाऽइतिव्वाजऽइद्ध्यायैं । व्वाजेद्ध्यायाऽइतिव्वाजऽइद्ध्यायैं । सम्मांर्ज्मि । सम्मांर्ज्मि । मार्ज्मीतिमार्ज्मि । मार्ज्मीतिमार्ज्मि ॥ २॥ इति

॥१७१॥ द्विपाद्क्रमरथः ॥ ॥ अथ घनः ॥ शिखा जटा घनः प्रोक्ता
इत्यष्टौ विकृतीः पठेत् ॥ अथ द्वितीयः प्रकारो घनः ॥
अन्तक्रमं पठेत्पूर्वमादिपर्यन्तमानयेत् । आदिक्रमं नयेदन्तं
घनमाहुर्मनीषिणः ॥ यथा ॥ हरिः ॐ ॥ ग॒णानांन्त्वात्त्वाग॒णा
नांङ्ग॒णानांन्त्वाग॒णपंतिङ्ग॒णपंतिन्त्वाग॒णानांङ्ग॒णानांन्त्वाग॒ण
पंतिम् ॥ त्वा॒ग॒णपंतिङ्ग॒णपंतिन्त्वात्त्वाग॒णपंतिꣳहवामहेहवा ॥ १७१
महेग॒णपंतिन्त्वात्त्वाग॒णपंतिꣳहवामहे । ग॒णपंतिꣳहवामहेह

वामहेग॒णप॑तिङ्ग॒णप॑तिꣳहवामहेप्प्रि॒याणा॑म्प्रि॒याणा॑ꣳहवाम
हेग॒णप॑तिङ्ग॒णप॑तिꣳहवामहेप्प्रि॒याणा॑म् । ग॒णप॑ति॒मिति॑ग॒णऽ
प॑तिम् । ह॒वा॒म॒हे॒प्प्रि॒याणा॑म्प्रि॒याणा॑ꣳहवामहेहवामहेप्प्रि॒या
णा॑म्प्रि॒यप॑तिम्प्रि॒यप॑तिम्प्रि॒याणा॑ꣳहवामहेहवामहेप्प्रि॒याणा॑
म्प्रि॒यप॑तिम् । प्रि॒याणा॑म्प्रि॒यप॑तिम्प्रि॒यप॑तिम्प्रि॒याणा॑म्प्रि॒या
णा॑म्प्रि॒यप॑तिन्निधी॒नान्नि॑धी॒नाम्प्रि॒यप॑तिम्प्रि॒याणा॑म्प्रि॒याणा॑
म्प्रि॒यप॑तिन्निधी॒नाम् । प्रि॒यप॑तिन्निधी॒नान्नि॑धी॒नाम्प्रि॒यप॑ति

म्प्रि॒यप॑तिन्नि॒धीना॒न्नि॑धि॒पतिं॑न्नि॒धि॒पतिं॑न्नि॒धीना॒म्प्रि॒यप॑तिम्प्रि॒यप॑तिन्नि॒धीना॒न्नि॑धि॒पतिम् । प्रि॒यप॑ति॒मिति॑प्प्रि॒यऽप॑तिम् । नि॒धी॒नान्नि॑धि॒पतिं॑न्नि॒धि॒पति॒न्नि॒धी॒नान्नि॑धी॒पतिं॑व्वसो॒व्वसो निधी॒पतिं॑न्नि॒धी॒नान्नि॑धी॒नान्नि॑धि॒पतिं॑व्वसो । नि॒धी॒नामिति॑नीऽधी॒नाम् । नि॒धि॒पतिं॑व्वसो॒व्वसो॒निधि॒पतिं॑न्नि॒धि॒पतिं॑व्वसो॒ममम मव्वसो॒निधि॒पतिं॑न्नि॒धि॒पतिं॑व्वसो॒मम । नि॒धि॒पति॒मिति॑निधी॒ऽपति॑म् । व्व॒सो॒म॒म॒म॒म॒व्व॒सो॒व्व॒सो॒म॒म॒ । व्व॒सो॒ऽइति॑व्वसो । म॒मे ॥ १७२

ति॑मम ॥ आह॒मु॒ह॒माह॒मं॑जान्यजान्यु॒ह॒माह॒मं॑जानि । अ॒ह॒
मं॑जान्यजान्यु॒ह॒मु॒ह॒मं॑जानिग॒र्भं॒धङ्गं॑र्भं॒धमं॑जान्यु॒ह॒मु॒ह॒मं॑
जानिग॒र्भं॒धम् । अ॒जा॒नि॒ग॒र्भं॒धङ्गं॑र्भं॒धमं॑जान्यजानिग॒र्भं॒
धमा॑त्त्वन्त्वमा॒गं॑र्भं॒धमं॑जान्यजानिग॒र्भं॒धमा॑त्त्वम् । ग॒र्भं॒
धमा॑त्त्वन्त्वमा॒गं॑र्भं॒धङ्गं॑र्भं॒धमा॑त्त्वमं॑जास्यजासि॒त्त्वमा॒गं॑र्भं॒
धङ्गं॑र्भं॒धमा॑त्त्वमं॑जासि । ग॒र्भं॒धमि॒ति॑ग॒र्भं॒ऽधम् । आ॑त्त्वम् ।
त्वमं॑जास्यजासि॒त्त्वन्त्वमं॑जासिग॒र्भं॒धङ्गं॑र्भं॒धमं॑जासि॒त्त्व

न्त्वमजासिगर्ब्भधम् । अजासिगर्ब्भधङ्गर्ब्भधमजास्यजासि
गर्ब्भधम् । गर्ब्भधमितिगर्ब्भऽधम् ॥ १ ॥ अम्बेऽअम्बिके
म्बिकेम्बेम्बेऽअम्बिकेम्बालिकेम्बालिकेम्बिकेम्बेम्बेऽअम्बिके
म्बालिके । अम्बिकेम्बालिकेम्बालिकेम्बिकेम्बिकेम्बालिकेन
नाम्बालिकेम्बिकेम्बिकेम्बालिकेन । अम्बालिकेननाम्बालिके
बालिकेनमामानाम्बालिकेबालिकेनमा । नमामाननमानय
तिनयतिमाननमानयति । मानयतिनयतिमामानयतिकꣳ

कोन॑यतिमामानयति॒कः । न॒य॒ति॒कःकोन॑यतिनयति॒कश्च॒न
च॒नकोन॑यतिनयति॒कश्च॒न । कश्च॒नच॒नकःकश्च॒न । च॒नेति॑
च॒न ॥ सस॑स्त्यश्व॒को॒श्व॒कःसस॑स्ति॒सस॑स्त्यश्व॒कःसु॒भ॑द्रि
का॒ꣳसु॒भ॑द्रिकामश्व॒कःसस॑स्ति॒सस॑स्त्यश्व॒कःसु॒भ॑द्रिकाम् ।
अ॒श्व॒कःसु॒भ॑द्रिका॒ꣳसु॒भ॑द्रिकामश्व॒को॒श्व॒कःसु॒भ॑द्रिकाङ्काम्पी
लवा॒सिनीङ्काम्पीलवा॒सिनी॒ꣳसु॒भ॑द्रिकामश्व॒को॒श्व॒कःसु॒भ॑द्रि
काङ्काम्पीलवा॒सिनी॑म् । सु॒भ॑द्रिकाङ्काम्पीलवा॒सिनीङ्काम्पील

वासिनीꣳसुभद्रिकाꣳसुभद्रिकाङ्काम्पीलवासिनीम् । सुभद्रि
कामितिसुऽभद्रिकाम् । काम्पीलवासिनीमितिकाम्पीलऽवा
सिनीम् ॥ २ ॥ बह्वीनाम्पितापिताबह्वीनाम्बह्वीनाम्पिताबहु
र्बहुःपिताबह्वीनाम्बह्वीनाम्पिताबहुः । पिताबहुर्बहुःपितापि
ताबहुरस्यास्यबहुःपितापिताबहुरस्य । बहुरस्यास्यबहुर्बहुरस्य
पुत्रःपुत्रोस्यबहुर्बहुरस्यपुत्रः । अस्यपुत्रःपुत्रोस्यास्यपुत्रश्चिश्चा ॥ १७४
चिश्चापुत्रोस्यास्यपुत्रश्चिश्चा । पुत्रश्चिश्चाचिश्चापुत्रःपुत्रश्चि

श्चा॒कृ॑णोति॒कृणोति॒चि॒श्चा॒पु॒त्रश्पु॒त्रश्चि॒श्चा॒कृ॑णोति। चि॒श्चा॒कृ॑णो
तिकृणोतिचि॒श्चाचि॒श्चा॒कृ॑णोति॒सम॑ना॒सम॑नाकृणोतिचि॒श्चाचि॒
श्चा॒कृ॑णोति॒सम॑ना । कृ॒णो॒ति॒सम॑ना॒सम॑नाकृणोतिकृणोति॒स
म॑नाव॒गत्त्यां॑व॒गत्त्य॒सम॑नाकृणोतिकृणोति॒सम॑नाव॒गत्त्यं॑ । सम॑
नाव॒गत्त्यां॑व॒गत्त्य॒सम॑ना॒सम॑नाव॒गत्त्यं॑ । अ॒व॒गत्त्येत्त्यं॑व॒ऽग
त्त्यं॑ ॥ इ॒षु॒धिश्सङ्का॒ᳶसङ्का॑ऽइषु॒धिरि॑षु॒धिश्सङ्का॒ᳶपृत॑ना॒ᳶपृत॑ना॒ᳶ
सङ्का॑ऽइ॒षु॒धिरि॑षु॒धिश्सङ्का॒ᳶपृत॑नाᳶ। इ॒षु॒धिरिती॑षु॒ऽधिश्। सङ्का॒ᳶ

॥१७५॥ पृतनाꣳपृतनाꣳसङ्गाꣳसङ्गाꣳपृतनाश्चपृतनाꣳसङ्गाꣳसङ्गाꣳपृतनाश्च । पृतनाश्चपृतनाꣳपृतनाश्चसर्व्वाꣳसर्व्वाश्चपृतनाꣳपृतनाश्चसर्व्वा÷ । चसर्व्वाꣳसर्व्वाश्चसर्व्वा÷पृष्ठेपृष्ठेसर्व्वाश्चसर्व्वा÷पृष्ठेꣳ । सर्व्वा÷पृष्ठेपृष्ठेसर्व्वाꣳसर्व्वा÷पृष्ठेनिनद्धोनिनद्धꣳपृष्ठेसर्व्वाꣳसर्व्वा÷पृष्ठेनिनद्धः । पृष्ठेनिनद्धोनिनद्धꣳपृष्ठेपृष्ठेनिनद्धोजयतिजयतिनिनद्धꣳपृष्ठेपृष्ठेनिनद्धोजयति । निनद्धोजयतिजयति ॥ १७५ ।
निनद्धोनिनद्धोजयतिप्प्रसूतꣳप्प्रसूतोजयतिनिनद्धोनिनद्धोज

यति॒प्प्रसू॑तꣳ । निन॑द्ध॒ऽइति॒नीऽन॑द्धꣳ । ज॒य॒ति॒प्प्रसू॑त॒ꣳप्प्रसू॑तो
जयतिजय॒ति॒प्प्रसू॑तꣳ । प्रसू॑त॒ऽइति॒प्प्रऽसू॑तः ॥ ३ ॥ धा॒ना
व॑न्तङ्क॒र॒म्भिण॑ङ्क॒र॒म्भिण॑न्धा॒नाव॑न्तन्धा॒नाव॑न्तङ्क॒र॒म्भिण॑मपू
पव॑न्तमपूपव॑न्तङ्क॒र॒म्भिण॑न्धा॒नाव॑न्तन्धा॒नाव॑न्तङ्क॒र॒म्भिण॑म॑
पूपव॑न्तम् । धा॒नाव॑न्त॒मिति॑धा॒नाऽव॑न्तम् । क॒र॒म्भिण॑मपूपव॑
न्तमपूपव॑न्तङ्क॒र॒म्भिण॑ङ्क॒र॒म्भिण॑मपूपव॑न्तमु॒क्थिन॑मु॒क्थिन॑म
पूपव॑न्तङ्क॒र॒म्भिण॑ङ्क॒र॒म्भिण॑मपूपव॑न्तमु॒क्थिन॑म् । अ॒पूपव॑न्तमु

क्थिन॑मु॒क्थिनम॑पूपवन्तमपूप॒व॑न्तमु॒क्थिन॑म् । अ॒पूप॒व॑न्त॒मित्य॑पूपऽव॑न्तम् । उ॒क्थिन॒मित्यु॒क्थिन॑म् ॥ इन्द्र॑प्प्रा॒तःप्प्रा॒तरिन्द्रे॒न्द्र॑प्प्रा॒तर्ज्जु॑षस्व॒जुष॑स्वप्प्रा॒तरिन्द्रे॒न्द्र॑प्प्रा॒तर्ज्जु॑षस्व । प्रा॒तर्ज्जु॑षस्व॒जुष॑स्वप्प्रा॒तःप्प्रा॒तर्ज्जु॑षस्व॒नो॒नो॒जुष॑स्वप्प्रा॒तःप्प्रा॒तर्ज्जु॑षस्व॒नꣳ॑ । जु॒ष॒स्व॒नो॒नो॒जु॒ष॒स्व॒जु॒ष॒स्व॒नꣳ॒न॒ऽइति॒नः ॥ ४ ॥ इति घनः ॥

इत्यष्टविकृतयः समाप्ताः ॥

अथ याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रम-सूत्र-पारस्करगृह्यसूत्राणां प्रारम्भः ॥

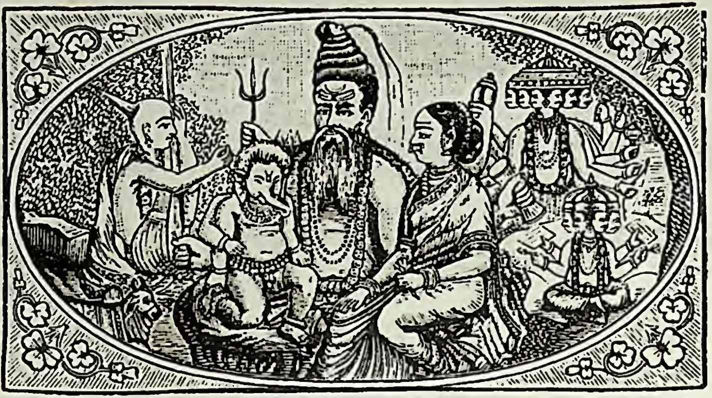

॥ अथ *याज्ञवल्क्यशिक्षाप्रारम्भः ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथातस्त्रैस्वर्यलक्षणं व्याख्यास्यामः ॥ उदात्तश्चानुदात्तश्च स्वरितश्च तथैव च ॥ लक्षणं वर्णयिष्यामि दैवतं स्थानमेव च ॥ १ ॥ शुक्लमुच्चं विजानीयान्नीचं लोहितमुच्यते ॥ श्यामं तु स्वरितं विद्यादग्निमुच्चस्य दैवतम् ॥ २ ॥ नीचे[1] सोमं विजानीयात्स्वरिते सविता भवेत् ॥ उदात्तं ब्राह्मणं विद्यान्नीचं क्षत्रियमुच्यते ॥ ३ ॥ वैश्यं तु स्वरितं विद्याद्भारद्वाजमुदात्तकम् ॥ नीचं गौतममित्याहुर्गार्ग्यं च स्वरितं विदुः ॥ ४ ॥ विद्यादुदात्तं गायत्रीं नीचं त्रैष्टुभमुच्यते ॥ जागतं स्वरितं विद्यादत[2] एवं नियोगतः ॥ ५ ॥ गान्धर्ववेदे ये प्रोक्ताः सप्त षड्जादयः स्वराः ॥ त एव वेदे विज्ञेयास्त्रय उच्चादयः स्वराः ॥ ६ ॥ उच्चौ निषादगान्धारौ नीचावृषभधैवतौ ॥ शेषास्तु स्वरिता ज्ञेयाः षड्जमध्यमपञ्चमाः ॥ ७ ॥ षड्जो वेदे शिखण्डिः[3] स्यादृषभः स्यादजामुखे ॥ गावो रम्भन्ति गान्धारं क्रौञ्चाश्चैव तु मध्यमम् ॥ ८ ॥ कोकिलः

---

* केचनात्र पाठभेदा अपि प्रदर्श्यन्ते । [1] नीचम् । [2] देवमेव । [3] शिखण्ड्यास्या० ।

पञ्चमो ज्ञेयो[1] निषादं तु वदेद्गजः ॥ आश्वश्च धैवतो ज्ञेयः स्वराः सप्त विधीयते ॥ ९ ॥ निमेष[2]मात्रो
कालः स्याद्विद्युत्कालस्तथापरे ॥ [3]अक्षरात्तुल्ययोगाच्च मतिः स्यात्सोमशर्मणः ॥ १० ॥ सूर्यरश्मिप्रतीकाशात्कणिका यत्र दृश्यते ॥ [4]अणवस्य तु सा मात्रा मात्रा च चतुराणवा ॥ ११ ॥ मानसे
चाणवं विद्यात्कण्ठे विद्याद्विराणवम् ॥ त्रिराणवं तु जिह्वाग्रे निःसृतं मात्रिकं विदुः ॥ १२ ॥
अवग्रहे तु[5] कालः स्यादर्धमात्रा विधीयते ॥ पदयोरन्तरे काल एकमात्रा विधीयते ॥ १३ ॥
[6]ऋचोऽर्द्धे तु द्विमात्रः स्यात्रिमात्रः स्यादृगन्तके ॥ रिक्तं तु पाणिमुत्क्षिप्य द्वे मात्रे धारयेद्बुधः ॥ १४ ॥
एकमात्रो भवेद्ध्रस्वो द्विमात्रो दीर्घ उच्यते ॥ त्रिमात्रस्तु प्लुतो ज्ञेयो व्यञ्जनं चा[7]र्द्धमात्रकम् ॥ १५ ॥
विवृतौ चावसाने च ऋचोऽर्द्धे च तथा परे ॥ पदे च पादसंस्थाने शून्यहस्तं विधीयते ॥ १६ ॥
प्रणवं तु प्लुतं कुर्याद्व्याहृतीर्मात्रिका विदुः ॥ चाषस्तु वदते मात्रां द्विमात्रां वायसोऽब्रवीत्
॥ १७ ॥ शिखी वदति त्रिमात्रामात्राणामिति संस्थितिः ॥ वर्णो जातिश्च मात्रा च गोत्रं

---

[1] ब्रूते । [2] निमेषकाला मात्रा स्यात् । [3] अक्षरात्तुल्ययोगत्वान्मतिः । [4] अणुत्वस्य । [5] तु कालः स्यादर्धमात्रात्मको हि सः । [6] ऋचार्द्धे । [7] नकुलस्त्वर्धमात्रकम् ।

छन्दश्च दैवतम् ॥ १८ ॥ एतत्सर्वं समाख्यातं याज्ञवल्क्येन धीमता ॥ [1]हस्तौ तु[2] संयतौ धार्यौ [3]जानुभ्यामुपरि स्थितौ ॥ १९ ॥ गुरोरनुमतं कुर्यात्पठन्नान्यमतिर्भवेत् ॥ ऊरुभागे तृतीये तु[4] करं वि[5]न्यस्य दक्षिणम् ॥ २० ॥ [6]प्रसन्नमानसो भूत्वा किञ्चिन्निम्नमधोमुखम् ॥ प्रणवं प्राक् प्रयुञ्जीत व्याहृतीस्तदनन्तरम् ॥ २१ ॥ सावित्रीं चानुपूर्व्येण ततो वेदान् समारभेत् ॥ कूर्मोऽङ्गानीव संहृत्य चेष्टां दृष्टिं दृढं मनः ॥ २२ ॥ स्वस्थः प्रशान्तो निर्भीतो वर्णानुच्चारयेद्बुधः ॥ नाऽभ्याहन्यान्न निर्हन्यान्न गायेन्नैव कम्पयेत् ॥ २३ ॥ यथैवोच्चारयेद्वर्णांस्तथैवैतान्समापयेत् ॥ निवेश्य दृष्टिं हस्ताग्रे शास्त्रार्थमनुचिन्तयेत् ॥ २४ ॥ सममुच्चारयेद्वर्णान्हस्तेन च मुखेन च ॥ स्वरश्चैव तु हस्तश्च द्वावेतौ युगपद्भवेत् ॥ २५ ॥ हस्तभ्रष्टः स्वरभ्रष्टो न वेदफलमश्नुते ॥ न करालो न लम्बोष्ठो नाव्यक्तो नानुनासिकः ॥ २६ ॥ गद्गदो बद्धजिह्वश्च न वर्णान्वक्तुमर्हति ॥ प्रकृतिर्यस्य कल्याणी दन्तोष्ठौ यस्य शोभनौ ॥ २७ ॥ [7]प्रगल्भश्च विनीतश्च स वर्णान्वक्तुमर्हति ॥ शङ्कितं भीतमुत्कृष्टमव्यक्तमनुना-

---

[1] अत्रारभ्याध्ययनविधिः । [2] सुसंयुतौ । [3] जान्वोरुपरि । [4] कूर्परम् । [5] न्यस्य । [6] सुप्रसन्नमना भूत्वा किञ्चिन्निम्नस्त्वधोमुखम् । [7] एतदर्धं नास्ति ।

सिकम् ॥ २८ ॥ काकस्वरं मूर्द्धिगतं तथा स्थानविवर्जितम् ॥ विस्वरं विरसं चैव विश्लिष्टं विषमाहतम्
॥ २९ ॥ व्याकुलं तालहीनं च पाठदोषाश्चतुर्दश ॥ संहितांसारबहुलः पदसंज्ञासमाकुलः
॥ ३० ॥ क्रमसन्धिसमाकीर्णो दुस्तरो मन्त्रसागरः ॥ ऋक्संहितां त्रिरभ्यस्य यजुषां वा
समाहितः ॥ ३१ ॥ साम्नां वा सरहस्यां च सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ संहिता नयते सूर्यं पदं च
शशिनः पदम् ॥ ३२ ॥ क्रमश्च नयते सूक्ष्मं[2] यत्तत्पदमनामयम् ॥ कालिन्दी[3] संहिता ज्ञेया
पदयुक्ता सरस्वती ॥ ३३ ॥ क्रमेणावर्त्तयेद्गङ्गा शम्भोर्वाणी तु नान्यथा ॥ यथा महाह्रदं प्राप्य
क्षिप्तो लोष्टो विनश्यति ॥ ३४ ॥ एवं दुश्चरितं सर्वं वेदे त्रिवृति मज्जति ॥ आम्रपालाशबिल्वानामपामार्गशिरीषयोः ॥ वाग्यतः प्रातरुत्थाय भक्षयेद्दन्तधावनम् ॥ ३५ ॥ खदिरश्च कदम्बश्च
करवीरकरञ्जकौ ॥ एते[4] कण्टकिनः पुण्याः क्षीरिणस्तु यशस्विनः ॥ ३६ ॥ तेनास्य करणे सूक्ष्मं[5]
माधुर्यं चैव जायते ॥ त्रिफलां लवणाक्तेन[6] भक्षयेच्छिष्यकः सदा ॥ क्षीणमेधाजनन्येषा स्वरवर्ण-

---

१ स्वारव० । २ ब्रह्मात्मकम् । ३ एतदर्धं नास्ति । ४ सर्वे । ५ सौक्ष्म्यम् । ६ लवणाक्तां वै ।

करी तथा ॥ ३७ ॥ हस्तहीनं तु योऽधीते मन्त्रं वेदविदो विदुः ॥ न साधयति यजूंषि भुक्तमव्यञ्जनं यथा ॥ ३८ ॥ हस्तहीनं तु योऽधीते स्वरवर्णविवर्जितम् ॥ ऋग्यजुःसामभिर्दग्धो वियोनिमधिगच्छति ॥ ३९ ॥ ऋचो यजूंषि सामानि हस्तहीनानि यः पठेत् ॥ अनृचो ब्राह्मणस्तावद्यावत्स्वारं न विन्दति ॥ ४० ॥ ज्ञातव्यश्च तथैवार्थो वेदानां कर्मसिद्धये ॥ पठन्मात्रापपाठात्तु पङ्के गौरिव सीदति ॥ ४१ ॥ [1]स्वरवर्णप्रयुञ्जानो हस्तेनाधीतमाचरन् ॥ ऋग्यजुःसामभिः पूतो ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ ४२ ॥ न कुर्वीत पदं दीर्घं न कुर्वीत विलम्बितम् ॥ पदस्य ग्रहमोक्षौ च यथा शीघ्रगतिर्हयः ॥ ४३ ॥ आगमं कुरु यत्नेन कारणं हि तदात्मकम् ॥ आस्येन च शयं कुर्यात्पठन्नान्यमतिर्भवेत् ॥ ४४ ॥ न चास्य मुष्टिबन्धी स्यान्न चात्युत्तममाचरेत् ॥ चुलुनौका स्फुटो दण्डी स्वस्तिको मुष्टिराकृतिः ॥ एते वै हस्तदोषाः स्युः परशुश्चैव सप्तमः ॥ ४५ ॥ यथा वाणी तथा पाणी रिक्तं तु परिवर्जयेत् ॥ यत्र यत्र स्थिता वाणी पाणिस्तत्रैव तिष्ठति ॥ ४६ ॥ यथा धनु-

---

[1] हस्तेनाधीयमानस्य स्वरवर्णान्प्रयुञ्जतः । अथवा अधीयानस्य हस्तेन स्व....तः ।

ष्यावितते शरे क्षिप्ते पुनर्गुणः ॥ स्वस्थानं प्रतिपद्येत तद्वद्धस्तगतः स्वरः ॥ ४७ ॥ उत्तानं सोन्नतं
किञ्चित्सुव्यक्ताङ्गुलिरञ्जितम् ॥ स्वरविद्धं करं कुर्यात्प्रादेशोद्देशगामिनम् ॥ ४८ ॥ अङ्गुष्ठस्योत्तरे पर्वे
तर्जन्युपरि यद्भवेत् ॥ प्रादेशस्य तु सोद्देशस्तन्मात्रं चालयेत्करम् ॥ ४९ ॥ मनुष्यतीर्थोच्चं कृत्वा
पितृतीर्थोदकं व्रजेत् ॥ नामितङ्करपृष्ठे तु सुव्यक्ताङ्गुलिमोक्षणम् ॥ ५० ॥ स्वरिते त्र्यङ्गुलं विद्यान्निपाते
तु षडङ्गुलम् ॥ उत्थाने तु नवाङ्गुल्यमेतत्स्वरस्य लक्षणम् ॥ ५१ ॥ अभ्यासार्थे द्रुतां
वृत्तिं प्रयोगार्थे तु मध्यमाम् ॥ शिष्याणामुपदेशार्थं कुर्याद्वृत्तिं विलम्बिताम् ॥ ५२ ॥ ऐन्द्री तु
मध्यमा वृत्तिः प्राजापत्या विलम्बिता ॥ अग्निमारुतयोर्वृत्तिः सर्वशास्त्रेषु निन्दिता ॥ ५३ ॥
मुष्ट्याकृतिर्मकारे तु नकारे तु नखाग्रतः ॥ अनुस्वारेऽङ्गुष्ठक्षेप ऊष्मान्तेऽङ्गुलिमोक्षणम् ॥ ५४ ॥
[1]उदात्तं भुवि पातेन मध्यन्नासाग्रमेव च ॥ शेषं षडङ्गुलं विद्यान्निचितं तु विधीयते ॥ ५५ ॥
षडङ्गुलं तु जात्यस्य हस्तस्यानुपथस्य च ॥ तच्चतुर्भागमात्रं तु हस्तस्तेनैव वर्तयेत् ॥ ५६ ॥

---

[1] उदात्तं तु भ्रुवः प्रान्ते प्रचयं नासिकाग्रतः । हृत्प्रदेशेऽनुदात्तं तु तिर्यग्जात्यादिरीरितः । अथवा उदात्तं भ्रुवि पातव्यं प्रचं नासाग्र एव च । हृत्प्रदेशेऽनुदात्तं तु तिर्यग्जात्यादिकाः स्वराः ।

ककारान्ते टकारान्ते ङणे चाङ्गुलिं नामयेत् ॥ पञ्चाङ्गुल्यं पकारे तु तकारे कुण्डलाकृतिः ॥ ५७ ॥
ऊर्ध्वक्षेपाच्च योष्मा स्यादधःक्षेपाच्च यो भवेत् ॥ एकैकामुत्सृजेद्धीरः स्वरिते तूभयं क्षिपेत् ॥ ५८ ॥
अङ्गुष्ठाकुञ्चनं लघावनुस्वारे त्वपाॐ रसम् ॥ दीर्घे रङ्गे च तर्जन्याः प्रसारः परिकीर्त्तितः ॥ ५९ ॥
तर्जन्यङ्गुष्ठयोः स्पर्शोऽप्युदात्तं प्रतिपद्यते ॥ नीचं तु मध्यमां कुर्याच्छेषं नीचतरं क्रमात् ॥ ६० ॥
[1]स्वरितं यद्भवेत्किञ्चिद्वकारसहसंयुतम् ॥ ऊष्माणं तद्विजानीयान्निक्षेप उभयोरपि ॥ ६१ ॥ स्वरितसंज्ञे
निक्षिप्ते संयोगो यत्र दृश्यते ॥ द्विमात्रिके भवेदेकां मात्रिके तूभयं क्षिपेत् ॥ ६२ ॥ जात्ये
च स्वरिते चैव वकारो यत्र दृश्यते ॥ कर्तव्यस्तूभयोः क्षेपो वायव्या इति दर्शनम् ॥ ६३ ॥ श्रृङ्गवद्वाथ
वत्सस्य कुमारीकुचयुग्मवत् ॥ उभक्षेपः स्वरो यत्र स विसर्ग उदाहृतः ॥ ६४ ॥ विसर्गान्तः
स्वरो यत्र स्वरितो यत्र दृश्यते ॥ दीर्घश्च सवकारश्च तत्रोभक्षेप उच्यते ॥ ६५ ॥ त्रिविधस्तु
भवेदूष्मा प्रचिता वलका तरा ॥ स्वरिते प्रचितां विद्यान्निपाते वलकां विदुः ॥ ६६ ॥ उत्थाने

---

[1] स्वरितं यद्भवेत्किञ्चित्सवकारोष्मकं ततः । ह्रस्वं वा यदि वा दीर्घं निक्षेप उभयोरपि ॥

तु तथा तारामेताभिस्त्रिभिरूष्मभिः ॥ मात्रामादौ विदित्वा तु ततः क्षेपं प्रयोजयेत् ॥ ६७ ॥ अक्षरं भजते काचित्काचिद्वित्वे प्रतिष्ठिता ॥ समानजातिका काचित्काचिदूष्माप्रदायिका ॥ ६८ ॥ यथा बालस्य सर्पस्य निःश्वासो लघुचेतसः ॥ एवमूष्मा प्रयोक्तव्या हकारपरिवर्जिता ॥ ६९ ॥ विवृतिं प्रत्ययामूष्मां प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ तामेव प्रतिषेधन्ति यथा आ-ई-ऊ-ए इति निदर्शनम् ॥ ७० ॥ अष्टौ स्वरान्प्रवक्ष्यामि तेषामेव तु लक्षणम् ॥ जात्योऽभिनिहितः क्षैप्रः प्रश्लिष्टश्च तथापरः[1] ॥७१॥ (तैरोव्यञ्जनसंज्ञश्च तथा तैरोविरामकः।) पादवृत्तो भवेत्तद्वत्ताथाभाव्य इति स्वराः ॥ एकपदे नीचपूर्वः सयवो जात्य इष्यते (अपूर्वोऽपि परस्तद्वत् धान्यं-सुप्प्वा-स्वरित्यपि) ॥ एकपद इत्याह ॥ ७२ ॥ नीचपूर्वः सयकारवकारो वा जात्यः स्वरितो भवति ॥ यथा-जात्यः मनुष्यानिति । सुद्येति । चम्वीव । धान्यम् । कन्या इव । स्वः । वीर्यम् । एवं ह्याह यानि चान्यानीदृग्लक्षणानि पदानि भवन्ति ॥ एओआभ्यामुदात्ताभ्यामकारो रिफितश्च यः ॥ अकारो यत्र लुप्येत तं चाभि-

---

[1] तैरोव्यंजनः तैरोविरामः ।

निहितं विदुः ॥ ७३ ॥ यथा–कुक्कुटः असि कुक्कुटोसि ॥ वेदः असि ॥ वेदोसि ॥ भागः असि भागोसि ॥ मारुतः असि मारुतोसि ॥ श्वात्रः असि । श्वात्रोसि ॥ ते अप्सरसाम् तेप्सरसाम् ॥ ते अवन्तु तेवन्तु ॥ कः असि कोसि ॥ सः अहं सोहं ॥ एवं हि यानि चान्यानि ईदृग्लक्षणानि पदानि भवन्ति ॥ इउवर्णौ यदोदात्तावापद्येते यवौ क्वचित् ॥ अनुदात्ते पदे नित्यं विद्यात्क्षैप्रस्य लक्षणम् ॥ ७४ ॥ यथा–त्रि अम्बकम् त्र्यम्बकम् ॥ द्रु अन्नः द्र्वन्नः ॥ वीडु अङ्गः वीड्वङ्गः ॥ वाजी अर्वन् वाज्यर्वन् ॥ एवं ह्याह यानि० ॥ इकारो यत्र दृश्येत इकारेणैव संयुतः ॥ उदात्तश्चानुदात्तेन प्रश्लिष्टो भवति स्वरः ॥ ७५ ॥ यथा–अभि इन्धताम् अभीन्धताम् ॥ अभि इमम् । अभीमम् ॥ वि इहि वीहि ॥ स्रुचि इव स्रुचीव ॥ चम्वीवेति चम्वीऽइव ॥ एवं ह्याह यानि चान्यानि० ॥ [1]उदात्तपूर्वं यत्किञ्चिच्छन्दसि स्वरितं पदम् ॥ एष सर्वं बहु स्वारस्तैरोव्यञ्जन उच्यते ॥ ७६ ॥ यथा–इडे । रन्ते । हव्ये । काम्म्ये । चन्द्रे । ज्योते । अदिति । सरस्वति ।

---

[1] उदात्तपूर्वे स्वरितो व्यञ्जनेन युतो भवेत् ।

माहि। विश्वश्रुतीति भवन्ति॥ एवं ह्याह यानि भवन्ति ॥ अवग्रहात्परो यस्तु स्वरितः स्यादनन्तरम् ॥ तैरोविरामं तं विद्यादुदात्तो यद्यवग्रहः ॥ ७७ ॥ यथा--गोमदिति गोमत् ॥ गोपताविति गोपतौ ॥ प्रप्रेति प्र-प्र ॥ वितते॒ति वि-तता ॥ समिद्ध इति सम्-इद्धः॥ एवं ह्याह यानि० भवन्ति ॥ स्वरे च स्वरिते चैव विवृत्तिर्यत्र दृश्यते ॥ पादवृत्तो भवेत्स्वारः "श्वित्रऽआदित्य" दर्शनम् ॥ यथा:श्वित्रः आदित्यानाम् ॥ श्वित्रऽआदित्यानाम् ॥ पुत्रः ईधे । पुत्रऽईधे ॥ दात्रे एधि। दात्रऽएधि ॥ कः ईम् । कऽईम् ॥ ताः अस्य । ताऽअस्य ॥ एवं ह्याह यानि० ॥ उदात्ताक्षरयोर्मध्ये भवेन्नीचस्त्ववग्रहः ॥ ताथाभाव्यं भवेत्स्वारः "तनूनप्त्रेति" दर्शनम् ॥ ७८ ॥ यथा-तनूनप्त्रऽइति तनूऽनप्त्रे ॥ तनूनपादिति तनूऽनपात् ॥ तनूनपातमिति तनूऽनपातम् ॥ एवं ह्याह यानि पदानि लक्षणानि भवन्ति॥ इत्यष्टपदसमाम्नाये वैशेषिके याज्ञवल्क्यवचनानां पदानां पाठः समाप्तः॥ ॥ माध्यन्दिनाविरोधी स्यात्ताथाभाव्यस्तु यः स्मृतः ॥ स्वरौ नैवात्र दृश्येते भिन्नोदात्तानु-[1]

---

[1] उदात्तान्निहितस्वारः स्वरितात्प्रचयो भवेत् । उदात्तात्स्वरितात्पूर्वो नान्यमापद्यते स्वरम् ॥ पदकाले यः स्वरितः संहितायां तथैव

दात्तकौ ॥ १ ॥ स्वराः स्पर्शान्तःस्थोष्माणः ॥ कण्ठ्यजिह्वामूलीयतालव्यमूर्धन्यदन्त्योष्ठ्ययमा विसर्जनीयनिपाताद्याश्च किंवर्णदैवत्यालिङ्गाः । स्वराः शुक्लाः । नानादैवत्याः ॥ स्पर्शाः कृष्णाः ॥ कपिला अन्तःस्थाः । ऊष्माणोऽरुणाः ॥ नीला यमाः ॥ हरिता नासिक्याः ॥ पीतोऽनुस्वारः ॥ रक्तो जिह्वामूलीयः । पीत उपध्मानीयः ॥ श्वेतो विसर्जनीयः ॥ शबलो रङ्गः ॥ नीलोऽनुनासिक्यः ॥ इत्यन्तर्मध्यमयोर्नासिक्यं विद्यात् ॥ द्विरुदात्ताख्या इति स्मृतः ॥ उदभनुद निपाते आद्ये चोपसर्गे नामाख्याते चोपसर्गनिपाताश्चेति किंदैवत्याः ॥ अक्षराणां च के पुरुषाः ॥ काः स्त्रियः ॥ कानि नपुंसकानि इत्यत्र ब्रूमः ॥ कण्ठ्या आग्नेया अकारादयः ॥ जिह्वामूलीया नैर्ऋत्याः ककारादयः ॥ तालव्याः सौम्याश्चकारादयः ॥ वायव्या मूर्धन्याष्टकारादयः ॥

च । स्वरितश्चेद् भवेत्पश्चात्स एव निहितः स्मृतः ॥ उदात्तान्निहितः स्वार्यः स्वारोदात्तौ न तत्परौ ॥ स्वरो यश्च तथाभूतो ज्ञेयः स प्रचयः सदा ॥ उदात्तानुदात्तयोर्योगे स्वरितः स्वर उच्यते । ऐक्यं तत्प्रचयः प्रोक्तः सन्धिरेष मिथोद्धृतः ॥ मात्रिकं वा द्विमात्रिकं वा स्वरितं यदिहाक्षरम् । तस्यादितोऽर्धमात्रा वै शेषं च परतो भवेत् ॥ उच्चस्थानगते ह्रस्वे स्वरितं नोपपद्यते । अधस्तात्तु यदा गच्छेत् स्वरितं न तदा भवेत् ॥

रौद्रा दन्त्यास्तकारादयः ॥ औष्ठ्या आश्विन्याः पकारादयः ॥ शेषा वैश्वदेवाः ॥ अम् इत्येवमादयः ॥ स्वरास्तु ब्राह्मणा ज्ञेया वर्गाणां प्रथमाश्च ये ॥ द्वितीयाश्च तृतीयाश्च चतुर्थाश्चापि भूमिपाः ॥ २ ॥ वर्गाणां पञ्चमा वैश्या अन्तःस्थाश्च तथैव च ॥ ऊष्माणश्च हकारश्च शूद्रा एव प्रकीर्त्तिताः ॥ ३ ॥ शुक्लवर्णानि नामानि आख्याता रोहिता मताः ॥ कपिञ्जलास्तूपसर्गाः कृष्णाश्चैव निपातकाः ॥ ४ ॥ भार्गवगोत्राणि नामानि भारद्वाजा आख्याताः ॥ वासिष्ठा उपसर्गास्तु निपांताः काश्यपाः स्मृताः ॥ पीतवर्णश्चोपसर्गो निपातः कृष्णवर्णकः ॥ सर्वं तु सौम्यमाख्यातं नाम वायव्यं दृश्यते ॥ आग्नेयस्तूपसर्गः स्यान्निपातो वारुणः स्मृतः ॥ ५ ॥ [1]प्रथमाश्च तथान्तःस्थाः स्त्रीलिङ्गाः परिकीर्त्तिताः ॥ शेषाक्षराणि षण्ढानि प्राहुर्लिङ्गविवेचकाः ॥ ६ ॥ नाम्नामिन्द्रो देवता वरुण उपसर्गाणामादित्यः सर्वस्याक्षरगणस्य स्वरा विसर्जनीयो यमाश्च पुँल्लिङ्गाः ॥ ङञणनमा यरलवाः स्त्रीलिङ्गाः ॥ शेषाण्यक्षराणि नपुंसकलिङ्गानीति ॥ सन्धिश्चतुर्विधो भवतीति ॥ लोपागमौ वर्ण-

---

[1] आदित्यो मुनिभिः प्रोक्तः सर्वाक्षरगणस्य च । स्वरा विसर्जनीयाश्च यमाः पुँल्लिङ्गकाः स्मृताः ॥

विकारः प्रकृतिभावश्चेति ॥ तद्यथा । तत्र लोपो भवति । अयक्ष्माः मा। अयक्ष्मामा ॥ शततेजाः व्वायुः । शततेजाव्वायुः ॥ तिग्मतेजाः द्विषतः ॥ तिग्मतेजाद्विषतः ॥ इति लोपः ॥ आगमो भवति । यथा–प्रत्यङ्सोमः प्रत्यङ्क्सोमः ॥ प्राङ्सोमः प्राङ्क्सोमः ॥ अस्मान् सीते । अस्मान्त्सीते ॥ त्रीन् समुद्रान् । त्रीन्त्समुद्रान् ॥ इति आगमः ॥ विकारो भवति । यथा–आ इदम् । एदम् ॥ आ इमे । एमे ॥ आ इष्टयः । एष्टयः ॥ प्र इषितः । प्रेषितः ॥ इति विकारः ॥ प्रकृतिभावः । यथा–आशुः शिशानः ॥ युञ्जानः प्रथमम् ॥ अदितिः षोडशाक्षरेण ॥ देवो वः सविता ॥ इति प्रकृतिभावः ॥ आकाशस्था यथा विद्युत्स्फुटितं मणिसूत्रवत् ॥ एष च्छेदोविवृत्तीनां यथा बालेषु कर्तरी ॥ ७ ॥ द्वयोस्तु स्वरयोर्मध्ये सन्धिर्यत्र न दृश्यते ॥ विवृत्तिस्तत्र विज्ञेया य ईशेति निदर्शनम् ॥८॥ पिपीलिका पाकवती तथा वत्सानुसारिणी ॥ वत्सानुसंसृता (जा) चैव चतस्रस्तु विवृत्तयः ॥९॥ पञ्च रङ्गाः प्रवर्तन्ते घातनिर्घातवज्रिणः ॥ अहरप्रहरो ज्ञेय अइउऋओ इति निदर्शनम् ॥१०॥ पिपीलिका आद्यन्तदीर्घा नाभ्याऽआसीदिति निदर्शनम् ॥ पाकवत्युभयोर्ह्रस्वा

विनऽइन्द्रेति निदर्शनम् ॥ ११ ॥ अन्ते च वत्सानुसृजता तानेत्यसौ आवोढमाश्विनेति नि० ॥
वत्सानुसारिणी चादौ दीर्घा ताऽअस्येति नि० ॥ १२ ॥ करिणी कुर्विणी चैव हरिणी हारिणीति च ॥
तथा हंसपदा नाम पञ्चैताः स्वरभक्तयः ॥ १३ ॥ करिणी रहयोर्योगे कुर्विणी ळहकारयोः ॥
हरिणी र(श)षयोर्योगे हारितं ऋषकारयोः ॥ १४ ॥ या तु हंसपदा नाम सा तु रेफषकारयोः ॥
हारिणी हरयोर्विद्यात्कुर्विणी ळ्हकारयोः ॥ १५ ॥ देवम्बर्हिरिति करिणी उपह्व(बल्ह)रेति कुर्विणी ॥
हरिणीं अरे(प)षस इत्याहुर्हारिणी शतवल्हेति च ॥ १६ ॥ वर्षोवर्षीयतेसीति तथा हंसपदेति च ॥
[1]स्वरभक्तिं प्रयुञ्जानस्त्रीन्दोषान्परिवर्जयेत् ॥ १७ ॥ इकारं चाप्युकारं च ग्रस्तदोषं तथैव च ॥
एतल्लक्षणमाख्यातं याज्ञवल्क्येन धीमता ॥१८॥ सम्यक् पाठस्य सिद्ध्यर्थं शिष्याणां हितकाम्यया ॥
अर्धमात्रास्वरं किञ्चित्पृथङ्न्यूनमिवोच्चरन् ॥ ऋकारे च हकारे च हृत्कण्ठमनसो[2]नि च ॥ १९ ॥
नैतत्स्वरितपूर्वाङ्गे नापराङ्गे कथञ्चन ॥ न स्वरे न च मात्रायां कथं स्वारो विधीयते ॥ २० ॥

---

[1] रलाभ्यां पर ऊष्माणो यत्र स्युः स्वरितोदयाः । स्वरभक्तिरसौ ज्ञेया पूर्वमाक्रम्य पठ्यते ॥ [2] पि च ।

पराङ्गस्य तु यत्पूर्वं पूर्वाङ्गस्य तु यत्परम् ॥ उभयार्द्धार्द्धसंयोगे स्वारं कुर्याद्विचक्षणः ॥ २१ ॥
संयोगे तु परं स्वार्थं परं संयोगनामकम् ॥ संयुक्तस्य तु वर्णस्य न स्वार्थं पूर्वमक्षरम् ॥ २२ ॥
[२]उदात्तादनुदात्ते तु वामाया भ्रुव आरभेत् ॥ उदात्तात्स्वरितोदात्तौ क्रमाद्दक्षिणतो न्यसेत् ॥ २३ ॥
स्वरितादनुदात्ता ये प्रचयास्तान्प्रचक्षते ॥ एकस्वरानपि च तानाहुस्तत्त्वार्थविचिन्तकाः ॥ २४ ॥
प्रचयो यत्र दृश्येत तत्र हन्यात्स्वरं बुधः ॥ स्वरितः केवलो यत्र मृदुस्तत्र निपातयेत् ॥ २५ ॥
दुर्बलस्य यथा राष्ट्रं हरते वलवान्नृपः ॥ एवं व्यञ्जनमासाद्य अकारो हरते स्वरम् ॥ २६ ॥
उच्चादुच्चतरं नास्ति नीचान्नीचतरं तथा ॥ अक्षरात्तुल्ययोगाच्च नीचे नीचंगतानि च ॥ २७ ॥
स्वर उच्चः स्वरो नीचः स्वरः स्वरित एव च ॥ स्वरप्रधानैस्तैः स्वार्यं व्यञ्जनं तेन सस्वरम् ॥ २८ ॥
व्यञ्जनान्यनुवर्तन्ते यत्र तिष्ठति सस्वरः ॥ स्वरप्रधानं त्रैस्वर्यमाचार्याः प्रवदन्ति हि ॥ २९ ॥
मणिवद्व्यञ्जनं विद्यात्सूत्रवच्च स्वरं विदुः ॥ आचार्याः सममिच्छन्ति पदच्छेदं तु पण्डिताः ॥ ३० ॥

---

[२] अवग्रहे पदच्छेदे उदात्तो दृश्यते यदि । स्वरान्तं स्वरितं प्राहुः सन्धौ तु स्वार्यते परम् ॥ स्वरसन्धिविधानेन नीचोच्चत्वं विधीयते । व्यञ्जनाद्वा स्वराद्वापि तत्सन्धौ स्वर उच्यते ॥

स्त्रियो[1] मधुरमिच्छन्ति विकृष्टमितरे जनाः ॥ उदात्तं नानुवर्तन्ते नीचन्न स्वरितं तथा ॥ ३१ ॥ विस्वरं तं विजानीयाद्दीर्घह्रस्वविवर्जितम् ॥ हरिवरुणवरेण्येषु धारापुरुषेषु च ॥ स्वरिते रेफवैश्वानरो नकारः शेषाकारः स्वरिता नकाराः ॥३२॥ द्वौ वरुणौ च स्वरितौ ॥ उदुत्तमं वरुणधारयंवरोरुधारा उरुधारा च होईते[2] ॥ मात्रिकं वा द्विमात्रं वा स्वरितं यदिहाक्षरम् ॥ तस्यादितोऽर्द्धमात्रा वै शेषं च परतो भवेत् ॥ ३३ ॥ नकारान्ते पदे पूर्वे श्मश्रुभिः परतः स्थिते ॥ छकारं न प्रयुञ्जीत ञशासन्धिं समुच्चरेत् ॥ ३४ ॥ ओकारं प्लुतविज्ञेयं प्लुतमग्नाद्वितीयकम् ॥ लाजीं छाचीं तृतीयं च विवेशोति चतुर्थकम् ॥ ३५ ॥ अधःस्विदासीत्पञ्चमं चोपरिस्विदासीच्च षष्ठकम् ॥ सप्तमं तु भ्रुवोः स्मार अष्टमं नैव विद्यते ॥ ३६ ॥ उच्चस्थानगते हस्ते स्वरितं नोपपद्यते ॥ अधःस्था तु यदा गच्छेत्स्वरितं न तदा भवेत् ॥ कचटतपा दृश्यन्ते सन्धिस्थानेषु नित्यशः ॥ स्ववर्गेणैव संयुक्ता मोक्षं तत्र न कारयेत्[3] ॥ तकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ प्रत्यारम्भन्न कुर्वीत पापाविति

---

[1] उदात्तं नानुवर्तेत नीचं न स्वरितं तथा । विस्वरं तु विजानीयाद्दीर्घह्रस्वविवर्जितम् ॥ [2] दोहने० । [3] कुर्वीत ।

निदर्शनम् ॥ ककारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ खसवर्णं विजानीयात् भिखक्सेति निदर्शनम् ॥ तकारान्ते पदे पूर्वे चवर्गे परतः स्थिते ॥ मोक्षं तत्र च कुर्वीत यच्च पापौ निदर्शनम् ॥ ङकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ कसवर्णं विजानीयात्प्राङ्क्सोमेति निदर्शनम् ॥ टकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ टसवर्णं विजानीयात्सम्म्राट्ट्सम्भृतेति निदर्शनम् ॥ तकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ छसवर्णं विजानीयात् तत्सवितुरिति निदर्शनम् ॥ नकारान्ते पदे पूर्वे सकारे परतः स्थिते ॥ तसवर्णं विजानीयात्रीन्त्समुद्रेति निदर्शनम् ॥ पकारान्ते पदे पूर्वे शकारे परतः स्थिते ॥ छसवर्णं विजानीयादनुष्टुप्छारदीति निदर्शनम् ॥ मकारान्ते पदे पूर्वे सवर्णे परतः स्थिते ॥ मसवर्णं विजानीयादिमम्मेति निदर्शनम् ॥ वर्णे तु मात्रिके पूर्वे अनुस्वारो द्विमात्रकः ॥ द्विमात्रे मात्रिको ज्ञेयः संयोगाद्यस्य यो भवेत् ॥ अनुस्वारो द्विमात्रः स्याद्दवर्णव्यञ्जनादिगः ॥ ह्रस्वाद्वा यदि वा दीर्घाद्देवानाꣳहृदयेभ्य इति ॥ अनुस्वारस्योपरिष्टात्संवृतं यत्र दृश्यते ॥ दीर्घं तं तु विजानीयाच्छ्रोताग्रावाणेति निदर्शनम् ॥ अनुस्वारस्योपरिष्टात्संयोगो यत्र दृश्यते ॥ ह्रस्वं तं तु विजानीयात्सꣳस्थेति निदर्शनम् ॥ अनुस्वारश्च यो दीर्घादक्षराद्यो भवेत्परः ॥

स तु ह्रस्व इति ज्ञेयो मन्त्रेष्वेव विभाषया ॥ ओभावश्च विवृत्तिश्च शषसा रेफ एव च ॥
जिह्वामूलमुपध्मा च गतिरष्टविधोष्मणः ॥ यथा भावप्रसन्धानमुकारादिपरं पदम् ॥
स्वरान्तं तादृशं विद्याद्यदन्यद्व्यक्तमूष्मणः ॥ उभावादुत्थितश्चोष्मा तां तु केलिं विनिर्दिशेत् ॥
विवृतं प्रति या ऊष्मा विज्ञेया विकटानना ॥ लीढातिलीढविद्युच्च शषसेषु प्रकीर्तिताः ॥
जिह्वामूले च रेफे च विज्ञेया विठकाशठाः ॥ उपध्मानीयसहितां पुष्पिणीं तां विनिर्दिशेत् ॥
अन्यत्र यो भवेदूष्मा सुलभां तां विनिर्दिशेत् ॥ पादाद्यन्तं पदाद्यन्तं तथावग्रहकालिकम् ॥
ईषत्स्पृष्टं विजानीयात्तस्मिन्काले तु कारयेत् ॥ पादादौ च पदादौ च संयोगावग्रहेषु च ॥
यः(य)शव्द इति विज्ञेयो योन्यः स य इति स्मृतः ॥ उपसर्गपरो यस्तु पदादिरपि दृश्यते ॥
ईषत्स्पृष्टं यथा विद्युत्पदच्छन्दात्परं भवेत् ॥ त्वदर्थवाचिनौ वो वां वा वै यदि निपातजौ ॥
आदेराजविकल्पार्था ईषत्स्पृष्टा इति स्मृताः ॥ विभाषायामेकारः स्यात्तथा नेतैः पदात्परः ॥
भवन्तेत्यपि पूर्वैव तथा च सपदादपि ॥ यदेव लक्षणं यस्य वकारस्यापि तद्भवेत् ॥
यत्र यत्र विशेषः स्यादिदानीं स स कथ्यते ॥ वकारस्त्रिविधः प्रोक्तो गुरुर्लघुर्लघूत्तरः ॥

आदौ गुरुर्लघुर्मध्ये पदान्ते तु लघूत्तरः ॥ उपांशु त्वरितं चैव योऽधीते हृदि संज्ञकः ॥ अपि रूपसहस्रेषु सदेहेषु प्रवर्तते ॥ पञ्चविद्यां न गृह्णन्ति जडाः स्तब्धाश्च ये नराः ॥ आलस्याश्चैव रोगाश्च येषां च विस्मृतं मनः ॥ अहिरिव गणाद्भीतः संमानान्नरकादिव ॥ राक्षसीभ्य इव स्त्रीभ्यः स विद्यामधिगच्छति ॥ न भोजनविलम्बी स्यान्न च नारीनिबन्धनः ॥ सुदूरमपि विद्यार्थी व्रजेद्गरुडहंसवत् ॥ यथा खनन्खनित्रेण नरो वार्यधिगच्छति ॥ तथा गुरुगतां विद्यां शुश्रूषुरधिगच्छति ॥ सुखार्थी चेत्त्यजेद्विद्यां विद्यार्थी चेत्त्यजेत्सुखम् ॥ सुखिनस्तु कुतो विद्या सुखं विद्यार्थिनः कुतः ॥ गुणिता शतशो विद्या सहस्रावर्तिता पुनः ॥ आगमिष्यति जिह्वाग्रे स्थलनिम्नमिवोदकम् ॥ शतेन गुणिता विद्या सहस्रेण च तिष्ठति ॥ शतानां च सहस्रेण प्रत्यश्वद्वतिष्ठति ॥ जलमभ्यासयोगेन शिलायाः कुरुते क्षयम् ॥ कर्कार्णामृदुतस्तस्य किमभ्यासान्न साध्यते ॥ गुरुशुश्रूषया विद्या पुष्कलेन धनेन वा ॥ अथवा विद्यया विद्या चतुर्थं नोपलभ्यते ॥ शुश्रूषारहिता विद्या ह्यल्पमेधागुणैः सह ॥ वन्ध्या च यौवनी तस्या न विद्या फलिनी भवेत् ॥ हयानामिव जात्यानामर्द्धमात्रार्द्धशायिनाम् ॥ न हि विद्यार्थिनां निद्रा चिरं नेत्रेषु तिष्ठति ॥

यथा पिपीलिकाभिः पांसुभिर्वल्मीकं क्रियते महत् ॥ न तत्र बलसामर्थ्यमुद्यमस्तत्र कारणम् ॥ अञ्जनस्य क्षयं दृष्ट्वा वल्मीकस्य तु सञ्चयम् ॥ अवन्ध्यं दिवसं कुर्याद्दानाध्ययनकर्मसु ॥ अन्नव्यञ्जनयोर्भागस्तृतीयमुदकस्य च ॥ वायोः सञ्चारणार्थाय चतुर्थमुपकल्पयेत् ॥ हकारं पञ्चमैर्युक्तमन्तस्थैश्चापि संयुतम् ॥ औरसं तं विजानीयात्कण्ठ्यमाहुरसंयुतम् ॥ हकारो यत्र पूर्वस्थो ह्यन्तस्थाद्यो भवेत्परः ॥ पदकाले वियुज्येत संहितायां स औरसः ॥ मेघदुन्दुभिनिर्घोषो ज्ञायते पयसो ह्रदात् ॥ एवं नादं प्रयोक्तव्यं सिंहस्य रुदितं यथा ॥ मासे भाद्रपदे मेघाः शब्दं कुर्वन्ति यादृशम् ॥ एवं गह्वरमासाद्य शुक्रं दुदुह्लेति दर्शनम् ॥ शेषाणां वानरा युद्धमुत्पतन्ति पतन्ति च ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या इ हेहैषान्निदर्शनम् ॥ यथा पुत्रवती स्नेहाच्चुम्बते निजमौरसम् ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या युञ्जानेति निदर्शनम् ॥ दुर्दुरो जयदेशे च प्रफतेषुर्नयाप्यया ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या अपाम्फेनेति निदर्शनम् ॥ यथा भारभराक्रान्ता निश्वसन्ति नरा भुवि ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या अभ्यः सम्भृत इत्यपि ॥ कुक्कुटः कामलुब्धश्च ककारद्वयमुच्चरेत् ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्याः कुक्कुटोसीति दर्शनम् ॥ वडवा च हयं दृष्ट्वा योनिं

विकुरुते यथा ॥ एवं वर्णाः प्रयोक्तव्याः सदुन्दुभेति दर्शनम् ॥ [1]रङ्गे चैव समुत्पन्ने नो ग्रसेत्पूर्वमक्षरम् ॥ स्वरं दीर्घं प्रयुञ्जीत पश्चान्नासिक्यमाचरेत् ॥ यथा सौराष्ट्रिका नारी अराँ इत्यभिभाषते ॥ एवं रङ्गः प्रवक्तव्यो ङकारः परिवर्जितः ॥ द्विमात्रिको मात्रिको वा नासामूलं समाश्रितः ॥ अन्ते प्रयुञ्जते रङ्गः पञ्चमैः सानुनासिकः ॥ यथा सौराष्ट्रिका नारी अराँ इत्यभिभाषते ॥ एवं रङ्गं विजानीयात् ङकारपरिवर्जितम् ॥ अनन्तरं मकारस्य यो रङ्गस्तत्र रज्यते ॥ सर्वानुनासिकं विद्यादेषा मध्योपधानिका । [2]यरलवशषसहरज्यन्ते चोपधानिका ॥ गर्वान्ते रङ्गते यस्तु सर्वैः सर्वानुनासिका ॥ [3]नासादुत्पद्यते रङ्गः कांस्येन समनिःस्वनः ॥ मृदुश्चैव द्विमात्रः स्याद्दृष्टिमान्स्यान्निदर्शनम् ॥ यथा [4]व्याघ्री हरेत्पुत्रान्दंष्ट्राभिर्न च पीडयेत् ॥ भीता पतनभेदाभ्यां तद्वद्वर्णान्प्रयोजयेत् ॥ मधुरं च न

---

[१] यथा कामातुरा नारी शब्दं कुर्याद्दिने दिने । तच्छब्दं कुरुते प्राज्ञः सिंह्यासि निदर्शनम् ॥ पक्षौ वितत्य खे गृध्रो भ्रान्त्या सङ्कुच्य तिष्ठति । एवं वर्णाः प्रयोक्तव्या वार्ध्रीनस्ते निदर्शनम् ॥ [२] यरलवाः शषसहा अष्टैते चोपधानिनः । वर्गान्तै रज्यते यस्तु सर्वैः सर्वानुनासिकः ॥ [३] नस्तः । [४] यादृशी रत्नवर्णाभा जपायाः कुसुमेऽथवा । तादृशं रञ्जयेदूर्णं प्रान्ते नासिक्यमाचरेत् ॥ लाक्षारक्तं यथा तोयं नकारान्तं पदं तथा । सर्वं रङ्गं विजानीयाच्छत्रूनिति निदर्शनम् ॥ लुप्ते नकारे यत्स्वारं रञ्जन्ति शौनकादयः । एवं रङ्गं विजानीयान्नाभ्याऽआसी-

चाव्यक्तं व्यक्तं चापि न पीडितम् ॥ सनाथस्यैकदेशस्य न वर्णाः [1]शङ्करं गताः ॥ यथा सुमत्तनागेन्द्रः पदात्पदं निधापयेत् ॥ एवं पदं पदाद्यन्तं दर्शनीयं पृथक् पृथक् ॥ गीती शीघ्री शिरःकम्पी यथालिखितपाठकः ॥ अनर्थज्ञोऽल्पकण्ठश्च षडेते पाठकाधमाः ॥ माधुर्यमक्षरव्यक्तिः पदच्छेदस्तु सुस्वरः ॥ धैर्यं लयसमत्वं च षडेते पाठका गुणाः ॥ चतुरक्षरषट्कं च निवर्तेत पुनः पुनः ॥ आवर्तते पदं यच्च द्विस्त्रिराम्रेडितं हि तत् ॥ यथा धाम्ने धाम्नेति षजुषे षजुषेति निदर्शनम् ॥ हीयते वर्धते चापि पदं यत्र कृशोदरम् ॥ उपचारः स विज्ञेय उभे सुश्चन्द्रेति निदर्शनम् ॥ अथ सप्तविधाः संयोगपिण्डाः ॥ ॥ अयःपिण्डो दारुपिण्ड ऊर्णापिण्डो ज्वालापिण्डो मृत्पिण्डो [2]वायुपिण्डो वज्रपिण्डश्चेति ॥ यमान्विद्यादयःपिण्डान्सान्तःस्थं दारुपिण्डवत् ॥ अन्तःस्थं यमवर्जं तु ऊर्णापिण्डं विनिर्दिशेत् ॥ अन्तःस्थं यमसंयोगे विशेषो नोपलभ्यते ॥ अशरीरं यमं विद्यादन्तःस्थः पिण्डनायकम् ॥ ज्वालापिण्डान्सनासिक्यान्सानुस्वाराँस्तु मृन्मयान् ॥ सोपध्मा वायुपिण्डाश्च जिह्वामूले तु वज्रिणः ॥ अयःपिण्डो नाम यथा ॥ अग्नीः । पक्तीः । नातनाङ्क्मि ॥ दारुपिण्डो नाम यथा ॥ अश्व्यः । सूर्ष्यः । विश्वाज-

---

न्निदर्शनम् ॥ पञ्चरङ्गाः प्रवर्तन्ते घात–निर्घात–वज्रिणः । अहिणः प्रहिणो ज्ञेय आ-ई-ऊ-ऋ ओ-निदर्शनम् । [1] सङ्करङ्गताः । [2] वायुवज्र ।

तीति भवति ॥ तत्र ऊर्णापिण्डो नाम यथा ॥ यस्म्मिन् । अत्यस्म्मिन् अमुष्म्मिन् । इति भवति ॥ तत्र ज्वालापिण्डो नाम यथा ॥ ब्रह्मा । वह्निः । गृह्णणामीति भवति ॥ तत्र मृत्पिण्डो नाम यथा ॥ साꣳस्था सꣳस्कर्त्तारः । सꣳस्वर्त्तऽइति ॥ तत्र वायुपिण्डो नाम यथा ॥ देव सवितः । युञ्जानः प्रथमम् । प्रादिवः ककुत्सुप्तमिति भवति ॥ तत्र वज्रापिण्डो नाम यथा ॥ इष्कृतिः । निष्कृतिः । ऋक्साम इति भवति ॥ प्रथममेव षकारेण सकारेणैव संयुतम् ॥ एतत्स्वरं समासाद्य अग्निष्वात्ताऋक्साम इति भवति ॥ प्रथममेव षकारेण सकारेणैव संयुतम् ॥ एतत्स्वरं समासाद्य अग्निष्वात्तान्निदर्शनम् ॥ प्रथमेन ठकारेण थकारेणैव संयुतम् ॥ एतत्स्वरं समासाद्य अधिष्ठाननिदर्शनम् ॥ प्रथममेव णकारेण नकारेणैव संयुतम् ॥ एतत्स्वरं समासाद्य त्रिणवत्रयस्त्रिꣳशाविति निदर्शनम् ॥ प्रथममेव रङ्गेण नकारेणैव संयुतम् ॥ एतद्रञ्जितमासाद्य वृष्टिमानिति निदर्शनम् ॥ एते ककारादयो मकारपर्यवसानाः कृष्णा व्याख्याताः ॥ शनैश्चरदैवत्याः ॥ चत्वार्यन्तस्था यरलवाः कपिलवर्णाः अग्निदैवत्याः ॥ चत्वार्यूष्माणः शषसहा अरुणवर्णा आदित्यदैवत्याः ॥ त्रयस्त्रिꣳशद्व्यञ्जनानि स्पर्शा अन्तःस्था ऊष्माणश्चेति ॥ चतुर्विधं करणम् । स्पृष्टमस्पृष्टं संवृतं विवृतं चेति ॥ संवृतो घोषा विवृता अघोषाः ॥ विꣳशतिर्घोषास्ते गजडद्बा घझढधभा ङञणनमाः यरलवाश्चेति ॥ त्रयोदश अघोषास्ते

कचटतपाः खछठथफाः शषसाश्चेति ॥ अष्टौ वर्णस्थानानि भवन्ति ॥ उरःकण्ठ्यमूर्द्धन्यतालुदन्त्ये । जिह्वामूलयमानुनासिक्याश्चेति ॥ द्वौ औरस्यौ । ह हा इति । अआआ ३ त्रयः कण्ठ्याः ॥ ऋषट्रमूर्द्धन्याः । टठडढणष इति ॥ दश तालव्याः चछजझञयशइईई ३ इति ॥ अष्ट दन्त्याः । तथदधनऌलसाः ॥ एकादश ओष्ठ्याः । पफबभमा उऊऊ ३ ळउपध्माचेत्यादयः ॥ एको दन्तमूलयो रेफः ॥ जिह्वामूलीयाः पञ्च । कुंखुंगुंघुंङुंइति ॥ क्मख्मग्मघ्मकुंखुंगुंघुं इति यमाश्चत्वारः ॥ रुक्मेति प्रथमो ज्ञेयः सक् इत्यपरो भवेत् ॥ तृतीयः सघ्न इत्याहुः उपध्मेति चतुर्थकः ॥ प्रथमौ चौष्ठनासिक्यावोष्ठनासे उपाश्रितौ ॥ द्वितीयः कण्ठ्यदन्त्यश्च नासामूलमुपाश्रितः ॥ तृतीयः कण्ठ्यजिह्वाग्रे नासायामेव निर्दिशेत् ॥ चतुर्थो हृदि नासिक्यः कण्ठे चाभिहिता यमाः ॥ आपञ्चमैश्चैकपादः संयुक्तं पञ्चमाक्षरम् ॥ यमास्तत्र निवर्तन्ते श्मशानादिव वान्धवाः ॥ यत्किंचिद्वाङ्मयं लोके सर्वमत्र प्रतिष्ठितम् ॥ सर्वमत्र प्रतिष्ठितमिति ॥ ऋवर्णेतित्परे सादावनुस्वारो द्विमात्रकः ॥ संयोगे परभूतेषु ह्रस्व एवोच्यते बुधैः ॥ इति श्रीयाज्ञवल्क्यशिक्षा समाप्ता ॥

* * * * *

॥ अथ प्रतिज्ञासूत्रम् ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ प्रतिज्ञामन्त्रब्राह्मणयोर्वेदनामधेयं तस्मिञ्शुक्ले याजुषाम्नाये माध्यन्दिनीयके मन्त्रे स्वरप्रक्रिया हृद्यनुदात्तो मूर्ध्न्युदात्तः श्रुतिमूले स्वरितः । एवं जात्यादयोऽभिहिताः ॥ ब्राह्मणे तूदात्तानुदात्तौ भाषिकस्वारौ तानस्वराणि छन्दोवत्सूत्राणि ॥ १ ॥ अथान्तःस्थानामाद्यस्य पदादिस्थस्यान्यहलसंयुक्तस्य संयुक्तस्यापि रेफोष्मान्त्याभ्यामृकारेण चाविशेषेणादिमध्यावसानेषूच्चारणे जकारोच्चारणं द्विर्भावेऽप्येवमथापरान्तःस्थस्यायुक्तान्यहलसंयुक्तस्योष्मऋकारेकारसहितोच्चारणमेवं तृतीयान्तःस्थस्य क्वचिट्टकारस्य तु संयुक्तासंयुक्तस्याविशेषेण सर्वत्रैवमथान्त्यस्यान्तःस्थानां पदादिमध्यान्तःस्थस्य त्रिविधं गुरुमध्यमलघुवृत्तिभिरुच्चारणमथो मूर्द्धन्योष्मणोऽसंयुक्तस्य टुमृते संयुक्तस्य च खकारोच्चारणमध्ययनादिकर्मस्वर्थवेलायां प्रकृत्या ॥ २ ॥ अथानुस्वारस्यꣳइत्यादेशः शषसहरेफेषु तस्य त्रैविध्यमाख्यातम् ॥ ह्रस्वदीर्घगुरुभेदैर्दीर्घात्परो ह्रस्वो ह्रस्वात्परो दीर्घो गुरौ परे गुरुः परसवर्णेषत्प्रकृत्या चान्यत्र विसर्गेष्वीषद्विरामः पदाद्यस्य संयुक्ताकारस्येषद्दीर्घता च भवतीषद्दीर्घता च भवतीति ॥ ३ ॥ इति कात्यायनपरिशिष्टप्रतिज्ञासूत्रं समाप्तम् ॥ ॥ ॥

॥ अथ सर्वानुक्रमसूत्रम् ॥

श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ सर्वानुक्रमसूत्रप्रारम्भः ॥ ॐमण्डलं दक्षिणमक्षिहृदयं चाधिष्ठितं येन शुक्लानि यजूꣳषि भगवान्याज्ञवल्क्यो यतः प्राप तं विवस्वन्तं त्रयीमयमर्चिष्मन्तमभिध्याय माध्यन्दिनीये वाजसनेयके यजुर्वेदाम्नाये सर्के सशुक्रियऋषिदैवतछंदाꣳस्यनुक्रमिष्यामो यजुषामनियताक्षरत्वादेकेषां छन्दो न विद्यते द्रष्टारो ऋषयः स्मर्तारः परमेष्ठ्यादयो देवता मन्त्रान्तर्भूता अग्न्यादिका हविर्भाजः स्तुतिभाजो वानः शाखोखाशम्योपवेषकपालेध्मोलूखलादयश्च प्रतिमाभूताश्छन्दाꣳसि गायत्र्यादीन्येतान्यविदित्वा योऽधीतेऽनुब्रूते जपति जुहोति यजते याजयते तस्य ब्रह्म निर्वीर्यं यातयामं भवत्यथान्तराश्वगर्त्तं वापद्यते स्थाणुं वार्च्छति प्रमीयते वा पापीयान्भवत्यथ विज्ञायैतानि योऽधीते तस्य वीर्यवदथ योऽर्थवित्तस्य वीर्यवत्तरं भवति जपित्वा हुत्वेष्ट्वा तत्फलेन युज्यते ॥ १ ॥ इषेत्वादि खंब्रह्मान्तं विवस्वानपश्यत्ततः प्रतिकर्मविभागेन ब्राह्मणानुसारेण ऋषयो वेदितव्याः परमेष्ठी प्राजापत्यो दर्शपूर्णमासमन्त्राणामृषिर्देवा वा प्राजा-

पत्या इषेत्त्वाशाखानुष्टुब्विनियोगः कल्पकारोक्त एवमूर्ज्जेत्त्वा व्वायवो व्वायव्व्यं देवोवऽऐन्द्रं यजमानस्य शाखावसोर्व्वायव्व्यं द्यौर्मातरिश्वन उखा व्वसोर्व्वायव्व्यं देवस्त्वापयः कामधुक्षः प्रश्नः सा व्विश्वायुस्त्रीणि गव्व्यानीन्द्रस्यैन्द्रं व्विष्णोः पयः ॥ २ ॥ योऽअग्नऽइदमाग्नेये कस्त्वा प्राजापत्यं कर्मणे स्त्रुक्शूर्पं प्रत्युष्टं द्वे राक्षसे उरुब्रह्मरक्षोघ्नꣳ सर्वत्र धूरसि धूर्द्देवानां व्विष्णुस्त्वानऽउरुहविष्याऽअपहतꣳ रक्षोयच्छन्ताꣳहविष्या देवस्य त्वा सावित्रꣳसर्वत्राग्नये लिंगोक्ते भूताय त्वा हविः स्वः सूर्यौ दृꣳहन्तां गृहाः पृथिव्व्यास्त्वा हव्व्यं पवित्रे लिङ्गोक्तꣳसवितुर्द्देवीः प्रोक्षिताऽआपान्यग्नये लिङ्गोक्ते दैव्व्याय पात्राणि ॥ ३ ॥ शर्मास्यदित्याः कृष्णाजिनमवधूतꣳराक्षसमद्रिर्ग्रावोलूखलेऽअग्नेर्हविर्बृहत्सऽइदम्मौसले हविष्कृदधिदैवतं व्वागधियज्ञं पत्नी कुक्कुटो व्वाग्वर्षवृद्धꣳ शूर्पं प्रतित्वा हविः परापूतमपहतꣳराक्षसे व्वायुर्वो देवो वस्तण्डुला धृष्टिरुपवेषोपाग्नऽआदेवयजनमाग्नेये ध्रुवमसि षण्णां कपालान्यग्ने ब्रह्माग्नेयं धिषणासि दार्षदंदिवः शम्या धिषवणौपलं धान्यमसि षण्णाꣳहविर्महीनामाज्यम् ॥ ४ ॥ संवपामि हविः समापऽआपं जनयत्त्यै त्वेदꣳहविरिषेत्त्वाज्यं

घर्म्मोसि षण्णां पुरोडाशस्त्रिताय त्रयाणां त्रितोद्वितऽएकतः क्रमेणाददऽइन्द्रस्य स्फ्यः पृथिवी व्वेदिर्व्रजं पुरीषं व्वर्षतु व्वेदिर्बधान सावित्रमपाररुमररोऽआसुरे द्रप्सस्ते व्वेदिर्गायत्रेण त्रीणि व्वैष्णवानि सूक्ष्मा त्रयाणां व्वेदिः पुराघशꣳ सोपश्यच्चान्द्रमसीं त्रिष्टुभं प्रोक्षणीः प्रैषो द्विषतः आभिचारिकमनिशितः स्रुवो निशितास्रुगदित्यै व्विष्णोर्योक्त्रमूर्ज्जे त्रयाणामाज्यꣳसवितुरार्षं तेजोसिधामाज्यम् ॥५॥ इति० संहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ कृष्णोसीध्मो व्वेदिर्बर्हिर्लिङ्गोक्तेऽअदित्याऽआपं व्विष्णोः प्रास्तरमूर्णम्रदसं व्वेदिर्भुवपतये त्रीण्याग्नेयानि गन्धर्वस्त्रयाणां परिधयो व्वीतिहोत्रं व्विश्वावसुराग्नेयीं गायत्रीꣳसमिदाग्नेयꣳसूर्यस्त्वालिङ्गोक्तꣳसवितुर्व्विधृतीऊर्णम्रदसमात्वाप्रास्तरे घृताच्यसि त्रयाणां जुहूपभृद्ध्रुवाः क्रमेण प्रियेण हविर्ध्रुवाऽअसदन्पाहि मां व्वैष्णवेऽअग्नेव्वाजजिदाग्नेयं नमोदैवꣳस्वधापित्र्यꣳसुयमे स्रुचावंघ्रिणा व्वैष्णवं व्वसुमतीमाग्नेयमितऽऐन्द्रꣳसञ्ज्योतिषाज्यं मयीदमाशीः प्रतिग्रहणमुपहूताद्यावापृथिव्यम् ॥ ६ ॥ ब्रह्मत्वं प्रतिष्ठान्तं बृहस्पतिरांगिरसोपश्यद्दग्नेष्ट्वा प्राशित्रमेतन्ते व्वैश्वदेवमेषा तेऽनुष्टुबाग्नेव्वाजस्यग्ने व्वाजजिदाग्नेयमग्नीषोमयोश्चत्वारि लिङ्गोक्तानि

वसुब्भ्यस्त्रयाणां परिधयः सञ्ज्ञानाथाव्यन्तु प्रास्तरे मरुताऽकपिर्बृहतीं प्रास्तरीमन्त्यः पादऽआग्नेयो षम्परिधिं देवलऽआग्नेयीं त्रिष्टुभं विराड्रूपां षजुरन्तामग्नेः प्रियं षजुःसꣳस्रवभागाः सोमसूक्ष्मो वैश्वदेवीं त्रिष्टुभं षजुरन्ताꣳस्वाहा वाड्यजुर्घृताचीस्रुचौ षज्ञनमः शूर्प्यां षवमान्क्कपिरुद्दालवां धानां तर्वानिति पञ्चार्षे षो षज्ञोदेवताग्नेदब्धायोगार्हपत्योग्नये दक्षिणाग्निः सरस्वत्यै लिङ्गोक्तं वेदोसि वेदो देवामनसस्पतिर्वातदेवत्यांविराजᳲसम्बर्हिर्लिङ्गोक्ता त्रिष्टुब्विराड्रूपा कस्त्वा प्राजापत्यᳲरक्षसाꣳ राक्षसम् ॥ ७ ॥ अथ षाजमानᳲसंवर्च्चसा त्वाष्ट्री त्रिष्टुब्दिविविष्णुस्त्रीणि वैष्णवान्यस्माद्भागोस्यै भूमिरगन्मै देवᳲसञ्ज्योतिषाऽऽहवनीयः स्वयम्भूः सूर्षस्य सौरेऽअग्ने गृहपते गार्हपत्यः सूर्ष्यस्य सौरमग्नऽइदमाग्नेये ॥ ८ ॥ पितृयज्ञः प्रजापतेरार्षमग्नये सोमाय द्वे दैवे स्वाहाकारश्रुतेरपहताऽआसुरं षे रूपाणि कव्यवाहनोऽग्निस्त्रिष्टुब् अत्रामीमदन्त पित्र्यै नमोवः षड्लिङ्गोक्तानि परे पित्र्यैऽआधत्त पित्र्यागायत्र्यूर्ज्जमापिविराट् ॥ ९ ॥ इति० संहितायां द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ अग्न्याधेयं प्रजापतेरार्षं देवानामग्नेर्गन्धर्वाणां वा समिधाग्नेय्यश्चतस्रो गायत्र्यः समिधाविरूपऽआङ्गिरसः सुस-

मिद्धाय वसुश्रुतस्तन्त्वां भरद्वाजो भूर्भुवःस्वस्तिस्रो महाव्याहृतयोऽग्निवायुसूर्यदेवत्याः क्रमेण द्यौरिव यजमानाशीर्लिङ्गोक्तदेवताऽआयङ्गौः सार्पराज्ञस्तृचो गायत्र्योऽग्निः परावररूपेण देवता ॥ १० ॥ अग्निहोत्रं प्रजापतेरार्षं अग्निर्ज्योतिः सप्तलिङ्गोक्तदेवता गायत्र्य आद्याः पञ्चैकपदाः अग्निर्वर्चो द्वे तक्षापश्यत्परा जीवलश्चैलकिः ॥ ११ ॥ यजमानाभ्युपस्थानं बृहद्देवानामार्षम् उपप्रयन्तऽइत्यनुवाकऽआद्ये द्वे आग्नेय्यौ गायत्र्यावुपवत्या गोतमो राहूगणो मूर्द्धन्वत्या विरूपः उभावां भरद्वाजऽऐन्द्राग्नीं त्रिष्टुभमयन्ते देवश्रवा देववातश्च भारतावाग्नेयीमनुष्टुभमयमिह वामदेवो जगतीमस्य प्रत्नामवत्सारोगव्यां वाग्नेयीं वा पयो देवत्यां वा गायत्रीं तनूपाऽआग्नेयानिऽइन्धानाऽआग्नेयीं महापङ्क्तित्र्यवसाना ॥ १२ ॥ चित्रावसोरात्रिदेवत्यमृषयो पश्यन्सन्त्वमाग्नेयमन्धःस्थरेवतीःसꣳहितेति त्रीणि गव्यानि । उपस्त्वाग्नेयं तृचं गायत्रं मधुच्छन्दा वैश्वामित्रोऽग्नेत्वं चतस्रो द्विपदाऽआग्नेयीर्बन्धुः सुबन्धुः श्रुतबन्धुर्विप्रबन्धुरेकैकशऽइडेकाम्याकव्ये सोमानं ब्राह्मणस्पत्यं तृचं गायत्रं ब्रह्मणस्पतिर्मेधातिथिर्वामहित्रीणाꣳसत्यधृतिर्वारुणिरादित्यदैवतं तृचं गायत्रं पथि स्वस्त्ययनं

कदाचनैन्द्रीं पथ्याबृहतीं मधुच्छन्दास्तत्सवितुर्व्विश्वामित्रः सावित्रीं गायत्रीं परिते व्वामदेवऽआग्नेयीमनिरुक्तां गायत्रीम् ॥१३॥ क्षुल्लकोपस्थानमासुरेरार्षं, भूर्भुवः स्वः प्रवत्स्यदुपस्थानमागतोपस्थानं चादित्यस्यार्षं नर्यगार्हपत्यःशꣳस्याहवनीयोथर्व्वद्क्षिणाग्निरागन्माहवनीयोनुष्टुबयमग्निर्न्यंकुसारिणीबृहती गार्हपत्योयमग्निरन्वाहार्यपचनोऽनुष्टुब्गृहामा त्रिष्टुब्विराड्रूपा येषामानुष्टुबुपहूतामहापंक्तिर्द्व्यवसानास्तिस्रोऽपि वास्तवीः शंयुर्बार्हस्पत्यः ॥ १४ ॥ चातुर्मास्यानि प्रजापतेरार्षं, प्रघासिनो मारुती गायत्री यद्ग्रामेमारुत्यनुष्टुबनिरुक्तामोषूणोगस्त्यऐन्द्रामारुतीं व्विराजमक्रंननिरुक्ताग्नेय्यनुष्टुब् अवभृथयज्ञदैवतं पूर्णादर्व्विद्वे और्णवाभऽऐन्द्र्यावनुष्टुभावक्षंद्वे गोतमऽऐन्द्र्यौ पङ्क्ती मनोनुमानसं तृचं बन्धुर्गायत्रं व्वयꣳसोमीं गायत्रीं वन्धुरेषते द्वे रौद्रे अवरुद्रꣳरौद्र्यावेकापंक्तिरपराककुप् त्र्यम्बकं द्वे अनुष्टुभौ पूर्वस्या व्वसिष्ठऽ एतदास्तारपंक्तिर्द्व्यायुषं नारायणऽउष्णिहं यजमानाशीर्षꣳशिवोनाम क्षौरं निवर्त्तयामिलिङ्गोक्तदैवतमाशीःप्रायम् ॥ १५ ॥ इति० संहितायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

अग्निष्टोमः प्रजापतेरार्षं, एदंद्वेऽअ‾ ष्टीत्र्यवसाने आद्यावर्द्धचौं देवयजनदेवत्याविमाऽआपऽओषधे

कुशतरुणꣳस्वधितेक्षौरमापोऽअस्मानापन्दीक्षातपसोर्वासोमहीनां नवनीतं व्वृत्रस्याजनं चित्पतिर्द्वे प्राजापत्ये देवोमा सावित्रमावोदैव्यनुष्टुबाशीःस्वाहायज्ञं चतुर्णां यज्ञऽआकूत्यै चतुर्णामौद्गृभणानामग्निरापोदेवीलिंगोक्तदेवताविराट् ॥१६॥ विश्वोदेवस्य स्वस्त्यात्रेयः सावित्रीमनुष्टुभपृक्सामयोः कृष्णाजिनेशर्मासि कृष्णाजिनमूर्गस्यांगिरोभिर्दृष्टंमेखलꣳसोमस्यनीविर्विष्णोर्वासऽइन्द्रस्य सुसस्याः कृष्णविषाणोच्छ्रयस्वदण्डोव्रतंयज्ञेदैवींधीर्येदेवावाक्प्राणोदानौ चक्षुःश्रोत्रमध्यात्ममग्निर्मित्रावरुणावादित्यो व्विश्वेदेवाऽअधिदैवतꣳश्वात्राऽआपोजगतीयंते लोष्टमपोमूत्रंपृथिव्यालोष्टमग्नेत्वमाग्नेय्यनुष्टुप्पुनर्मनऽआग्नेयं त्वमग्ने व्वत्सऽआग्नेयींगायत्रीꣳरास्वेयत्सौम्यमेषातेहिरण्ययाज्यदैवतंजूरसिवाग्देवतꣳशुक्रमसिहिरण्ययं चिदसि गौःसोमक्रयणी वाग्रूपाध्यारोपकल्पनया ॥ १७ ॥ वस्व्यस्यनुष्टुब्बृहतीसोमक्रयण्यास्तुतिरादित्याऽआज्यमस्मेषण्णां लिङ्गोक्तादेवताः समख्येपद्याशीरास्तारपंक्तिरेषतेलिङ्गोक्तदैवतमास्माकोसि सौम्यमभित्यꣳसावित्र्यष्टिः प्रजाभ्यस्त्वा प्रजास्त्वा शुक्रन्त्वा सौम्यानि सग्मेस्मेलिङ्गोक्तेतपसोर्द्धेजार्द्धे सोमोमित्रो नऽइन्द्रस्य सौम्ये स्वानादीनिधिष्ण्यानामानिपरिमाग्नेयी

पुरस्ताद्बृहती प्रतिपन्थामनुष्टुप्पथिदेवत्यादित्याः कृष्णाजिनमदित्यै सौम्यमस्तभ्नात्त्रिष्टुभौ वारुण्यौ सूर्यस्यानुष्टुप्कृष्णाजिनमुस्त्रावूर्ध्वबृहत्यानडुही भद्रो[1] मे सौम्यं नमोमित्रस्याभितपनः सूर्यः सौरीं जगतीं वरुणस्य पञ्चवारुणानि याते सौमीं त्रिष्टुभं गौतमः ॥ १८ ॥ इति० संहितायां चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ अग्नेस्तनूरसिपञ्च वैष्णवान्यग्नेः शकलं वृषणौद्भेतरुणैकेऽउर्वश्यसित्रयाणां लिंगोक्ता देवता गायत्रेण त्रीण्याग्नेयानि भवतन्नः पंक्तीरग्नावग्निर्विराडेतयोर्निर्मथ्याहवनीयावग्नीदेवतेऽआपतयेवायव्यमनाधृष्टमाज्यमग्नेव्रतपाऽआग्नेयमꣳशूरꣳशुः प्रकृतिश्चतुरवसाना सौम्यन्त्योर्द्धर्चौ लिंगोक्तदैवतोयातेत्रीण्याग्नेयानि तप्तायनीचत्वारि पार्थिवानि विदेदाग्नेयमग्नेऽअङ्गिरो योस्यामनुत्वालिंगोक्तानि सिꣳह्यसित्रयाणां वेदिरिंद्रघोषश्चतुर्णामुत्तरवेदिरिदमहमापाꣳसिꣳह्यसि पञ्चानां वाग्भूतेभ्यः स्रुग्ध्रुवोसिपरिधयस्त्रयाणामग्नेः संभारागुल्गुल्वादयः ॥ १९ ॥ युञ्जतेश्यावाश्वः सावित्रीं जगतीम्। इदंविष्णुर्मेधातिथिर्वैष्णवीं गायत्रीमिरावतीवसिष्ठस्त्रिष्टुभं देवश्रुतावक्षधुरौप्राचीस्वंगोष्ठमत्रहविर्द्धानेविष्णोर्नुतिस्रो वैष्णव्यस्त्रिष्टुभऽआद्ये द्वे यजुरंते विष्णोर्नुप्प्रदीर्घतमाऔतथ्यो विष्णो-

---

[1] भद्रोमेमित्रस्या.

रराटंपंच वैष्णवान्याददेऽभ्रिरिदमहꣳरक्षोघ्नं बृहन्नौपरवाणीदमहं पंच लिंगोक्तानि स्वराडस्यौ पर्वाणि चत्वारि रक्षोहणोवः सप्त वैष्णवानि षवोसि षवोदिवेत्वौदुंबरी शुंधंतां पित्र्ये उद्दिवं पंचानामौदुंबरी घृतेनद्यावापृथिव्यमिंद्रस्यैंद्रं परित्वा मधुच्छंदाऽअनिरुक्तामैंद्रीमनुष्टुभमिंद्रस्यैंद्राणि त्रीणि चतुर्थं वैश्वदेवम् ॥ २० ॥ विभूरस्यष्टानां धिष्ण्या अग्नयः सम्राडाहवनीयः परिषद्योबहिष्पवमानदेशोनभोसि चात्वालः मृष्टोसि शामित्रःऋतधामौदुंबरीसमुद्रोसि ब्रह्मासनम् ज्योतिरसि शालाद्वार्योहिरसिप्राजहितो वागसिसद्ऋतस्य द्वार्येअध्वनाꣳसूर्योमित्रस्यर्त्विजोग्नयो धिष्ण्याः ॥ २१ ॥ ज्योतिरसि वैश्वदेवं त्वꣳसोमक्रतुर्भार्गवः सौमीं गायत्रीमनवसानां जुषाणो अप्तुदेवत्यैकपदाविराड्यजुरंताऽग्नेनयागस्त्यऽआग्नेयीं त्रिष्टुभमयन्नस्त्रिष्टुब्यजुरंताग्नेयी उरुविष्णोवैष्णव्यनुष्टुब्यजुरंता देवसवितः सावित्रमेतत्त्वꣳसौम्यꣳस्वाहा निर्लिंगोक्तदेवतामग्नेव्रतपाऽआग्नेयमत्यन्यान्वनस्पतिरोषधेकुशतरुणꣳस्वधितेपरशुर्द्यामातस्त्वंवनस्पतिः ॥ २२ ॥ इति० संहितायां पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अग्रेणीः शकलं । देवस्त्वाषूपः सुपिप्पलाभ्यश्च । वालंद्यामग्रेणषूपो षाते दीर्घतमाषूपदेवत्यां

त्रिष्टुभं ब्रह्मवनि ब्रह्मदꣳह यूपदेवत्ये विष्णोः कर्माणि द्वे मेधातिथिर्वैष्णव्यौ गायत्र्यौ परिवीर्यूपोदिवस्वरुरेषते यूपऽउपावीस्तृणमुपदेवां लिंगोक्तमृतस्यत्वा पशुरग्नीषोमाभ्यां लिंगोक्तमद्भ्योपां पशुरापोदेवीरापꣳसंते पशुर्घृतेन स्वरुशासौरेवतीवाग्वर्षोतृणꣳस्वाहादैवे ॥ २३ ॥ माहिर्भूरज्जुर्नमस्ते यज्ञोदेवीरापोर्द्धमापमर्द्धमाशीर्वाचंते मनस्तेपशुः शंलिंगोक्तमोषधे तृणꣳस्वधितेसीरक्षसां लिंगोक्तं निरस्तमिदमहꣳरक्षोहणीघृतेनद्यावापृथिव्यंवायोवायव्यमग्निराज्यस्याग्नेयꣳस्वाहाकृतेवपाश्रपण्याविदमापआपीमहापंक्तिस्त्र्यवसानापावमानश्चांत्यःपादःसंते हृदयꣳरेडासिवसाप्रयुतं लिंगोक्तं घृतं वैश्वदेवं दिशः पंचादिश्यान्यैंद्रः प्राणः पश्वंगः प्राणदानं लिंगोक्तं देवत्वाष्ट्री त्रिष्टुप् ॥ २४ ॥ समुद्रंलिंगोक्तानि द्वादशादिवंते स्वरुर्मापोहृदयशूलं धाम्नो धाम्नोवारुणं यदाहुर्वारुणी गायत्र्यनवसाना सुमित्रियानऽआपꣳहविष्मतीर्लिङ्गोक्तदेवतानुष्टुबग्नेर्वैश्वत्वार्यापाद्वयमूरार्षीं गायत्रीं मेधातिथिर्हृदेत्वा सौम्यनुष्टुप् सोमराजन्त्सौम्ये शृणोतु लिंगोक्तदेवतात्रिष्टुब्देवीरापऽआपीपंक्तिः कार्षिराज्यमनुष्टुप्समुद्रस्य समापऽआपो यमग्नेमधुच्छंदाऽआग्नेयीं गायत्रीमाददेग्रावानिग्राभ्याआपमि-

न्द्रायत्वा पञ्चसौम्यानि यत्तेसौमी विपरीता बृहती श्वात्राःपथ्याबृहती माभेः सौम्यमर्द्धँद्यावापृथिव्यमर्द्धँप्रागपाक्सौम्युष्णिक् त्वमंगगोतमऽऐन्द्रीं पथ्याबृहतीम् ॥ २५ ॥ इति० संहितायां षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ वाचस्पतयेप्राणदेवत्याविराट् मधुमतीर्लिङ्गोक्तं यत्ते सौम्यꣳस्वाहोरुयजुषीलिङ्गोक्ते स्वाङ्कृतोस्युपाꣳशुर्देवेभ्यस्त्वादैवं देवाꣳशोलिङ्गोक्तमाभिचारिकं प्राणायाग्रहोव्यानायउपाꣳशुसवनऽउपयामगृहीतोस्यंतरैन्द्रमन्तस्ते मघवदेवत्यात्रिष्टुबुदानायग्रहः आवायो वसिष्ठोवायव्यां त्रिष्टुभमिन्द्रवायू मधुच्छन्दा ऐन्द्रवायवींगायत्रीमयंवागृत्समदोमैत्रावरुणीꣳरायावयं त्रसदस्युस्त्रिष्टुभं यावां मेधातिथिराश्विनीं गायत्रीं तंप्रत्नथावत्सारः काश्यपोवैश्वदेवीं जगतीमच्छिन्नस्यसौम्यꣳसा प्रथमैन्द्रीत्रिष्टुप्तृपंत्वयाडग्नीलिङ्गोक्ते ॥ २६ ॥ अयं वेनोवेनस्य त्रिष्टुप् सोमस्तुतिरधिदैवतमधियज्ञं च मनोनात्रिष्टुप्सोमस्तुतिरधियज्ञानुवादिन्द्यपमृष्टः शंडोपमृष्टोमर्क्कऽआभिचारिके देवास्त्वा शुक्रामंथिनावनाधृष्टासिदक्षिणोत्तरवेदिश्रोण्यौसुवीरः सुप्रजाः शुक्रामंथिनौ निरस्तोद्वे आभिचारिके शुक्रस्य मंथिनः शकलं येदेवासः परुच्छेपोवैश्वदेवीं त्रिष्टुभमाग्रयणोसि-

लिङ्गोक्तदैवतम् ॥ २७ ॥ सोमः पवते वैश्वदेवमिन्द्रायत्वा पञ्च लिङ्गोक्तानि । मूर्द्धानं भरद्वाजो वैश्वानरीं त्रिष्टुभं ध्रुवोसिध्रुवोध्रुवं ध्रुवेण बृहती पूर्वोर्द्धर्चोध्रौवउत्तरऽऐन्द्रोयस्ते देवश्रवाः सौमीं त्रिष्टुभं यजुरंतान्देवानां चात्वालदैवतं प्राणायमे लिंगोक्तदेवतान्येकादश कोसिप्राजापत्योष्णिग्वर्द्धमानामधवेत्वा लिङ्गोक्तदेवतानि त्रयोदश ॥ २८ ॥ इंद्राग्नीं विश्वामित्रऽऐन्द्राग्नीं गायत्रींमाघत्रिशोकऽआग्न्यैंद्रीमोमासोमधुच्छंदा वैश्वदेवीं विश्वेदेवासो गृत्समदऽइंद्रमरुत्वश्चतस्त्रोविश्वामित्रऽऐन्द्रामारुतीस्त्रिष्टुभोमरुतांत्वायजुर्मरुत्वतीयंमहाँ२ऽइंद्रोभरद्वाजोमाहेंद्रीत्रिष्टुभं षऽओजसा वत्सोगायत्री मुदुत्यंप्रस्कण्वः सौरीं गायत्रीं चित्रं कुत्सऽआंगिरसस्त्रिष्टुभꣳरूपेण वोद्क्षिणाश्चतुर्णां ब्राह्मणमद्य लिङ्गोक्तदेवतान्यष्टौ ॥ २९ ॥ इति० संहितायां सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ विष्णोवैष्णवं कदाचनादित्यदेवत्येबृहत्यौ यज्ञोदेवानां कुत्सस्त्रिष्टुभं विवस्वन्यजुः श्रदस्मै जगत्याशीर्वाममद्य भरद्वाजोबार्हस्पत्यः सावित्रींत्रिष्टुभꣳसावित्रोसिसावित्रꣳसुशर्मासि वैश्वदेवं बृहस्पतिसुतस्य लिंगोक्तमहंप्रजापतिरूपेणाऽत्मादेवतात्रिष्टुबग्ना३ऽइपत्नीवन्नाग्नेयं प्रजापतिः प्राजापत्यꣳहरि-

रस्यृक्सामेहर्षोर्षस्तेलिङ्गोक्तेदेवकृतस्याऽग्नेयानि षट् ॥ ३० ॥ सामिन्द्रात्रिवैश्वदेवीं त्रिष्टुभं धातालिंगोक्तबहुदेवत्यासुगावोदेवीषाँ २ऽआवहोवयमाग्नेय्यौयज्ञायज्ञमेषतेलिंगोक्तेयजुषीउरुꣳहिशुनःशेपोवारुणींत्रिष्टुभं नमोवारुणमग्नेरनीकमाग्नेयी त्रिष्टुप् समुद्रेते सौमी विराड्देवीरापःपंक्तिर्बृहती वा पूर्वोर्द्धर्चेऽआपऽउत्तरःसौम्योदेवानामाग्नेयमेजतुत्र्यवसानामहापंक्तिर्यस्यैते वशापुरुद्स्मोगर्भोमरुतोयस्य गोतमोमारुतीं गायत्रीं महीद्यौर्मेधातिथिर्द्यावापृथिव्यामित्यग्निष्टोमः ॥ ३१ ॥ अथषोडश्यातिष्ठगोतमऽऐन्द्रीमनुष्टुभं । युक्ष्वाहि मधुच्छंदाः । इंद्रमिद्गोतमः । यस्मान्नैंद्री त्रिष्टुप्परब्रह्मरूपेण षोडशिनस्तुतिरिंद्रश्चैंद्रावारुणीषोडशिदेवत्यावायजुरंताग्नेपवस्व वैखानसऽआग्नेयीं गायत्रीमुत्तिष्ठन्कुरुस्तुतिरैन्द्रीमदृश्रं प्रस्कण्वः सौरीं अतिस्त्रोपियजुरन्ताः उदुत्यं देवानामार्षमाजिघ्रेडेकौसुरुर्विंदुर्गव्ये महापंक्तिःप्रस्तारपंक्तिः विनःशासोभारद्वाजऽऐन्द्रीमनुष्टुभं वाचस्पतिं वैश्वकर्मणीं त्रिष्टुभं विश्वकर्मन्नैंद्रीवैश्वकर्मणयग्नयेत्वा देवार्षाण्यदाभ्यदेवत्यानित्रेशीनांत्वा सौम्यानि ॥ ३२ ॥ सत्रोत्थानं देवानामार्षमिहरतिः पशुदैवतमुपसृजन्नुष्णिगाग्नेयी सत्रस्य बृहती यजमानानामात्म-

स्तुतिर्युवंतंपरुच्छेपऽऐंद्रीमत्यष्टिंत्र्यवसानामाद्योर्द्धर्चेऽऐंद्रापार्वतः परमेष्ठीनैमित्तिकान्याध्याद्वसिष्ठस्यार्षं
लिंगोक्तदेवतानि चतुस्त्रिꣳशद्ययोर्वैष्णववारुणीं त्रिष्टुब्देवान्दिवमाशीर्लिंगोक्तदेवताश्चतुस्त्रिꣳशद्
वर्मदेवत्यापंक्तिस्त्रिष्टुब्वायज्ञस्य यज्ञदेवत्या त्रिष्टुबापवस्व सौमीं गायत्रीं नैध्रुविः कश्यपः ॥ ३३ ॥
इति॰ संहितायां अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ अथ वाजपेयोवृहस्पतेरार्षम् इंद्रस्य च देवसवितःसावित्री
त्रिष्टुप् ध्रुवसदमैंद्राणित्रीण्यपाꣳरसदेवत्यानुष्टुब्महालिंगोक्तदेवतानुष्टुप्संपृचौ यजुषीन्द्रस्य रथोवाः
जस्य पार्थिव्यतिजगत्यंत्यःपादःसावित्रोऽप्स्वन्तरश्वदेवत्यानवसानापुरऽउष्णिग्वातोवातिस्त्रोश्वस्तुतयऽ
उष्णिक्त्रिष्टुब्जगत्योवाजिनोश्वाःदेवस्याहं लिंगोक्तानि वाजिनोश्वाऽएषस्य द्वे दधिक्रावावामदेव्योश्वदेवत्ये
जगत्यौ शन्नोवसिष्ठोविराजंतेनोनाभानेदिष्ठोजगतीं वाजेवाजे वसिष्ठस्त्रिष्टुभमामाप्राजापत्यांवाजिनोश्वाः॥३४॥
आपयऽआयुर्यज्ञेनप्राजापत्यानि प्रजापतेः स्वरमृतायजमानोस्मेदिशोनमः
पृथिवीयमासंदीयंतासुन्वन्वाजस्य प्राजापत्यं तृचं त्रैष्टुभꣳसोमं तृचंतापसऽआद्या वैश्वदेव्यनिरुक्तानुष्टुब्द्वितीया
लिंगोक्तदेवता तृतीयाग्नेयीप्रनोलिंगोक्ता गायत्री सरस्वत्यैसुन्वन्नग्निःसप्तदश

लिंगोक्तदेवतानि ॥ ३५॥ अथ राजसूयोवरुणस्यार्षम् एषते पार्थिवमग्निनेत्रेभ्यो देवार्षाण्याध्यायादशाद्यानि दैवान्यग्नेसहस्व देवश्रवादेववातश्च भारतावाग्नेयीमनुष्टुभमुपाꣳशोस्त्रीणि रक्षोघ्नानि सवितादेषयजमानः ॥ ३६ ॥ इति० संहितायां नवमोऽध्यायः ॥९॥ अपोदेवाऽआपीत्रिष्टुप् वृष्णऽऊर्मिलिंङ्गोक्तानि मधुमतीरनाधृष्टाआपेसोमस्य चर्माग्नये लिंगोक्तान्यनिभृष्टमापꣳसधमादोवारुणीत्रिष्टुप् क्षत्रस्य चतुर्णांतार्प्यपांड्वाधीवासोष्णीषाणींद्रस्यधनुर्म्मित्रस्य बाहूत्वयायंधनुर्द्देवाबाणामिषवऽआविः प्राजापत्यंपराणि लिंगोक्तानि ॥ ३७ ॥ अवेष्टामृत्युनाशनं प्राचीं पंचानां यजमानःप्रत्यस्तमासुरं मृत्योरोजोसिरुक्मोहिरण्ययरूपौ मैत्रावरुणीत्रिष्टुब्यजुरन्तासोमस्यसुन्वन्प्रपर्वतस्यापीत्रिष्टुब्विष्णोस्त्रीणिलिंगोक्तानि सुन्वन्प्रजापतेन प्राजापत्यात्रिष्टुब्यजुर्मध्याअयममुष्यजूरुद्रयद्रौद्रम् ॥ ३८ ॥ इंद्रस्यलिंगोक्तानिमाते संवरणः प्राजापत्यऽऐंद्रींत्रिष्टुभमग्नये लिंगोक्तानि पृथिविमातर्भूमिर्हꣳसोवामदेवः सौरीꣳसप्रपंचपरब्रह्माभिधायिनीमतिजगतीमियच्छतमानावूर्गसिशाखेन्द्रस्य बाहूस्योनास्यासंदीक्षत्रस्याधीवासꣳस्योनाꣳसुन्वन्निषसाद शुनःशेपोवारुणीं गायत्रीमभिभूरस्यक्षायज

मानोवाब्रह्मँस्त्वमामंत्रणानि पंच लिंगोक्तानींद्रस्य स्फ्योग्निः पृथुराग्नेयꣳस्वाहाकृता अक्षाः सवित्रालिंगोक्तदैवतम् ॥ ३९ ॥ अथ चरकसौत्रामण्याश्विनोरार्षम् अश्विभ्यां त्रीणि लिंगोक्तानि वायुः सौमी गायत्री कुविदृचꣳसुकीर्तिः काक्षीवतऽआद्या सौम्यनिरुक्ता त्रिष्टुब्युवमनुष्टुप्पुत्रमिवत्रिष्टुबश्विसरस्वतींद्रदेवत्येअश्विसरस्वतींद्रदेवत्ये ॥ ४० ॥ इति० संहितायां दशमोऽध्यायः ॥१०॥ इतिसर्वानुक्रमणिकायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ अथाग्निंप्रजापतिरपश्यत् ॥ साध्यावापश्यन्त्सोग्निःपंचचितिकः प्रथमाचितिः ॥ प्रजापतेर्द्वितीयादेवानांतृतीयेंद्राग्न्योर्विश्वकर्मणश्चतुर्थ्यर्षीणां पंचमी परमेष्ठिनोऽथ प्रतिकर्मदार्शिनो युञ्जानोष्टौसावित्राणिसवितापश्यदाद्यातृतीयाचानुष्टुप्चतुर्थीषष्ठ्यौ जगत्यौ द्वितीयागायत्रीपंचमीत्रिष्टुबिमंनोयजुरंतागायत्र्यनवसानाऽआददेभ्रिर्हस्तेनुष्टुब्यजुरंता ॥ १ ॥ प्रतूर्त्तनाभानेदिष्टऽआश्वीमास्तारपंक्तिंयुंजाथां कुश्रिर्गार्दभीं गायत्रींयोगेयोगेशुनःशेप आजींप्रतूर्वंस्त्रिष्टुब्विराड्रूपायजुर्गर्भोरुयजुःपृथिव्यास्त्रीण्याग्नेयान्यन्वग्निराग्नेयीं त्रिभष्टुं पुरोध्रसऽआगत्य मयोभुवऽआश्वीमनुष्टुभमाक्रम्यानुष्टुप् द्यौस्तेबृहत्युत्क्रामविराडुदक्रमीत्त्रिष्टुबात्वाह्रे गृत्सम-

द्आग्नेरुखौपरिसोमकोगायत्रीं परित्वापायुरनुष्टुभंत्वामग्नेगृत्समदोजगतीम् ॥ २ ॥ पृथिव्याऽआग्नेयं । अपांपुष्करपर्ण्णꣳस्वराट्पंक्तिःशर्मद्वेऽअनुष्टुभौकृष्णाजिनपुष्करपर्ण्णे पुरीष्योग्निस्त्वामग्नेतृचंभारद्वाजऽआग्नेयं गायत्रꣳसीदहोतर्देवश्रवादेववातश्च त्रिष्टुभं निहोतागृत्समदःसꣳसीदस्वप्रस्कण्वोबृहतीम् ॥ ३ ॥ अपोदेवीः सिंधुद्वीपऽआपीन्यंकुसारिणीꣳ संतेत्रिष्टुप्पार्थिवोर्द्ध्वोवायव्योर्द्ध्वः सुजातोनुष्टुबाग्नेयीऽउदुतिष्ठविश्वमनाः पथ्याबृहतीमूर्द्धःकण्वऽउपरिष्टाद्बृहतीꣳसजातस्त्रितस्त्रिष्टुभꣳस्थिरोरासभेरुषनुष्टुबुष्णिग्वाशिवोभवाजीपथ्या बृहती प्रैतुलिंगोक्तामहापंक्तिस्त्र्यवसानाग्नेगायत्र्येकपदाग्नेरुयातमग्निमाग्नेये ओषधयस्त्रिष्टुबनुष्टुभावोषधिदेवत्येअव्यस्यन्नाग्नेयोर्द्धर्चेविपाजसोत्कीलःकात्यआग्नेयीं त्रिष्टुभम् ॥ ४ ॥ आपोह्यापꣳसिंधुद्वीपस्तृचंगायत्रंमित्रउपरिष्टाद्बृहतीमैत्रीरुद्रा अनुष्टुब्रौद्रीसꣳसृष्टां द्वे सिनीवालीदेवत्येउखामादित्यामखस्य मृत्पिंडोवसवस्त्वा लिंगोक्तानि सर्वत्रादित्यैरास्नादितिरौषंकृत्वायादित्योष्णिगदितिरावटंदेवानां पंचौखानि मित्रस्यविश्वामित्रोमैत्रीं देवस्त्वा

---

१ गायत्रीं.

सावित्री बृहत्युत्थायपूर्वोर्द्धर्चऔषऽउत्तरोमैत्रः ॥ ५ ॥ आकूति लिंगोक्तान्यौद्गृभणानि मास्वौख्यौगायत्री त्रिष्टुभावग्निश्च पादाआग्नेयोद्वन्नः सोमाहुतिराग्नेयीं गायत्रीं परस्याविरूपऽआंगिरसः परमास्याऽआरुणिरनुष्टुभं यदग्नेद्वेजमदग्निःअहरहर्नाभानेदिष्ठस्त्रिष्टुभौ याःसेनाऽअनुष्टुभः सर्वाऽआग्नेय्योंत्योपरिष्टाद्बृहती ॥ ६ ॥ इति० संहितायां एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ दृशानोवत्सप्री त्रिष्टुभꣳरौक्मींन्नक्तोषासा कुत्सऽआग्नेयीं विश्वाश्यावाश्वःसावित्रीं जगतीꣳसुपर्णः कृतिश्चतुरवसानागारुत्मती विषघ्नी विष्णोलिंगोक्तान्यक्रंदद्वत्सप्रीराग्नेयीं त्रिष्टुभमग्नऽऊर्ध्वबृहत्यग्ने महाबृहती पुनर्गायत्र्यावात्वाध्रुवोऽनुष्टुभमुदुत्तमꣳशुनःशेपोवारुणींत्रिष्टुभमग्नेत्रितऽआग्नेयीꣳहꣳसऽउक्ताजगतीह यजुरन्तांतेबृहद्यजुःसीदत्वमाग्नेयीं त्रिष्टुभमंतरग्नेनुष्टुभौ ॥ ७ ॥ दिवस्पर्याग्नेयंत्रैष्टुभंद्वादशर्च्चं वत्सप्रीर्भालंदनः समिधाग्निं विरूपाक्षऽआंगिरसऽआग्नेयं गायत्रीमुदुत्वातापसोनुष्टुभं प्रेदनुष्टुप्प्रायमग्नेयीं वसिष्ठस्य त्रिष्टुभमापोदेवीराप्यप्स्वग्ने विरूपऽआग्नेयींगायत्रींगर्भोऽअसितिस्त्रोऽनुष्टुभोवोधामे दीर्घतमास्त्रिष्टुभꣳसवोधिसोमाहुतिराग्नेयीं यजुरंतां गायत्रीं यजुर्वैश्वकर्म्मणं पुनस्त्वा-

त्रिष्टुबाग्नेयी ॥ ८ ॥ अपेतालिंगोक्तबहुदेवत्यासंज्ञानमूषदैवत्यमग्नेः सिकताश्चितः परिश्रितोयꣳसः पंचर्चमाग्नेयं त्रैष्टुभं विश्वामित्रश्चतुर्थ्यनुष्टुप्अयंतेनुष्टुप्त्विदैष्टकेलोकंलिंगोक्तानुष्टुप्ताऽअस्यापींद्रियमेभ्यऽऐंद्रऽइंद्रजेतामाधुच्छंदसऐंद्रीꣳसमितंचतस्रोद्व्यग्निदेवत्याउष्णिगुपरिष्टाद्बृहत्युष्णिक्पंक्तयो मातेवो खास्तुतिस्त्रिष्टुप् ॥९॥ असुन्वंतं नैर्ऋतं तृचं त्रैष्टुभं यतेयजमानदेवत्यानमोविभूतिदेवत्येकपदा निवेशनऽआग्नेयीं त्रिष्टुभं विश्वावसुर्देवगंधर्वः सीराद्वे सीरदेवत्येबुधः सौम्योगायत्री त्रिष्टुभौशुनंचतस्रः सीतादेवत्याः कुमारहारितोद्वे त्रिष्टुभौ तृतीयापंक्तिश्चतुर्थ्यनुष्टुब्विमुच्यध्वमानडुहीगायत्री सजूर्लिंगोक्तदैवतम् ॥ १० ॥ याऽओषधीःसप्तविꣳशतिरनुष्टुभऽओषधिस्तुतिमाथर्वणोभिषङ्मुंचंतुबंधुर्द्वादशानारभ्याधीताःमामाहिरण्यगर्भः कायींत्रिष्टुभमभ्यावर्त्तस्वोष्णिगाग्नेयी अग्नेयद्गायत्रीयं त्रिष्टुबग्नेतवपावकोग्निराग्नेयꣳषडृचंप्रथमेविष्टारपंक्तिस्तिस्रःसतोबृहत्यऽउपरिष्टाज्ज्योतिः षष्ठ्याप्यायस्वगोतमः सौम्योगायत्री त्रिष्टुबुष्णिहः आतेवत्सारस्तुभ्यंताद्वेविरूपस्तिस्रो गायत्र्यऽआग्नेय्यः ॥११॥ इति० संहितायां द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ मयिककुबाग्नेयीब्रह्मादित्यदेवत्यात्रिष्टुप्हिरण्यगर्भः

कार्यींत्रिष्टुभन्द्रप्सोदेवश्रवाऽआदित्योनमोस्तुसार्प्यंतृचमानुष्टुभंकृणुष्वपंचप्रतिसराराक्षोघ्नादेवाना-
मार्षꣳसर्वास्त्रिष्टुभऽआग्नेयीर्वामदेवश्चापश्यदग्नेष्ट्वायजुराग्नेयमिंद्रस्यैंद्रंभुवस्त्रिशिराऽआग्नेयींत्रिष्टुभम्
॥ १२ ॥ ध्रुवास्यूर्ध्वबृहतीप्रजापतिरनुष्टुप्भूरसिप्रस्तारपंक्तिरासाँस्वयमातृणादेवताविश्वस्माइत्ये-
तस्य च यजुषः कांडात्कांडादानुष्टुभंद्व्यृचमग्निनादृष्टंदूर्वेष्टकादैवतं यास्तऽआग्नेयं द्व्यृचमानुष्टुभमिन्द्रा-
ग्निभ्यां दृष्टं विराडयंलोकःस्वराडसौलोकः प्रजापतिष्ट्वाविश्वज्योतिषं मधुश्चर्तुदैवतमषाढासिसविता-
पश्यद्देवावापश्यन्निष्टकादैवतम् ॥ १३ ॥ मधुव्वातावैश्वदेवंतृचंगायत्रंगोतमोपांगंभन्पङ्क्तिस्त्रीन्त्समुद्रां-
स्त्रिष्टुप्कौम्यं द्व्यृचं ध्रुवासित्रिष्टुविषेबृहत्यौरवंद्व्यृचमग्नेयुक्ष्वाग्नेयंद्व्यृचं गायत्रमाद्यायां भरद्वाजोद्विती-
यस्यां विरूपः सम्यक्त्रिष्टुब्लिंगोक्तदेवताऋचेत्वाबृहत्यग्निर्ज्योतिषोष्णिगादित्यंगर्भं पंचर्चमाग्नेयं त्रैष्टु-
भमिमंमापंचर्चमाग्नेयं त्रैष्टुभमेवद्वेद्वेचांतेयजुषीत्वंयविष्ठोशनाः काव्यआग्नेयीमनिरुक्तांगायत्रीमपां-
त्वाविꣳशतिरैष्टकान्ययंपुरःपंचाशत्प्राणभृद्देवत्यानि लोकंताऽइंद्रं तिस्रः प्रतीकोक्ताः एवꣳसर्वत्र
॥ १४ ॥ इति० संहितायां त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ अथ द्वितीया चितिः ॥ ध्रुवक्षितिः पंचाश्वि-

न्यस्तासां प्रथमाविराड्वतस्त्रस्त्रिष्टुभो यजुरंताः शुक्रश्चर्तव्यꣳसजूःपंच विश्वेषां देवानामार्षं ता एव देवताः प्राणं मे पंच वायव्यान्यपः पंचायानि मूर्द्धावय एकोनविꣳशतिर्लिंगोक्तदैवतानि ॥ १५ ॥ अथतृतीयेंद्राग्नीअनुष्टुप् पूर्वोर्द्धर्चऐंद्राग्नऽउत्तरः स्वयमातृणादैवतोविश्वकर्मावायव्यꣳराज्ञ्यसि पंचदिग्दैवत्यानिविश्वकर्मावायव्यं नभश्चैषश्चर्तव्येआयुर्मे दश लिंगोक्तदैवतानि माच्छंदश्चषट्त्रिꣳशन्मूर्द्धानुष्टुब्व्यंत्रीपरोष्णिक्चतुर्दशयजूꣳषि प्राणदैवत्यानि ॥ १६ ॥ अथचतुर्थ्यांशुरष्टादशाग्नेर्दशैकया सप्तदश सर्वाणि लिंगोक्तदैवतानि सहश्चर्तव्यम् ॥ १७ ॥ इति० संहितायां चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

अथ पंचमी अग्नेजातानाग्नेरुषौत्रिष्टुभौषोडशीश्चतुश्चत्वारिꣳशल्लिंगोक्ते अग्नेस्त्रिष्टुप्एवश्चत्वारिꣳशद्रश्मिनैकोत्रिꣳशद्राज्ञ्यसि पंचायंपुरः पंचैतानि सर्वाणि लिंगोक्तदैवतानि ॥१८॥ अग्निर्मूर्द्धाग्नेयोनुवाकः प्रथमस्तृचोगायत्रोद्वितीयस्त्रैष्टुभोभुवंस्तृतीयोजागतोऽयमिहचतुर्थआनुष्टुभः सखायःसं पंचमःप्रगाथएनावस्तत्रपूर्वा बृहती सतोबृहत्युत्तराताभ्यां तिस्रोबृहत्यः संपादिताः षष्ठऔष्णिहोग्नेवाजस्य गोतमःसप्तमः पुनः ककुभः प्रगाथोभद्रोनस्तत्रपूर्वाककुप्सतोबृहत्युत्तराताभ्यां तिस्रः ककुभः संपादिता-

अष्टमः पांक्तोग्निंतंपदपांक्तोनवमोग्नेतमग्निꣳहोतारमतिछंदास्त्र्यवसानाग्नेत्वंद्वैपदस्तृचः ॥ १९ ॥ अयमग्निर्विरूपोबोधिबुधगविष्ठिरोजनस्यसुतम्भरः सखाय इषःसद्ःसमित्संवननस्त्वांप्रस्कण्व एनावो वसिष्ठोऽग्नेवाजस्यगोतमोभद्रोनः सौभरिरग्निं तं कुमारवृषौ येनाष्टावाग्नेय्यः षट्त्रिष्टुभो द्वे अनुष्टुभौ तदश्वर्त्तव्यंपरमेष्ठीसौरं प्रोथदश्वोवसिष्ठस्त्रिष्टुभमाग्नेयीमायोर्द्वेस्वयमातृणदैवत्ये सहस्रस्यपंचाग्नेयानि ॥ २० ॥ इति० संहितायां पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ रौद्रोऽध्यायः परमेष्ठिन आर्षं देवानां वा प्रजापतेर्वाऽद्योनुवाकः षोडशर्च्च एकरुद्रदेवत्यः प्रथमागायत्रीतिस्रोऽनुष्टुभस्तिस्रःपङ्क्तयः सप्तानुष्टुभोद्वेजगत्यौ मानोद्वेकुत्सः ॥ २१ ॥ अंत्यानुवाकेसप्तैकरुद्रस्तुतिः आद्योपरिष्टाद्बृहती द्वितीया जगती कुत्सस्य तृतीयानुष्टुब्द्वे त्रिष्टुभौ द्वे अनुष्टुभावसंख्याता वहुरुद्रदेवत्यादशानुष्टुभोमंत्राऽअवतानसंज्ञकास्ततोऽत्यानित्रीणियजूꣳषि वहुरुद्रदेवत्यानि प्रत्यवरोहसंज्ञकामंत्राः ॥२२॥ मध्ये सर्वाणि यजूꣳषिहिरण्यबाहवइति तिस्रोऽशीतयोरुद्राणां तेषामुभयतोनमस्कारा अन्येन्यतरतोनमस्कारा अपरेजातानामरुद्राः सभाभ्यइत्यादयो नमोवःकिरिकेभ्यइत्यग्निवायुसूर्यहृदयभूताः पंचव्याहृतयोबहु-

रुद्रदेवत्याः ॥ २३ ॥ इति० संहितायां षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ अश्मन्मारुतमश्मँस्ते श्मामय्याशीर्य्यँद्विष्मऽआभिचारिकमिमामऽआग्नेयमृतवोबृहतीपंक्तिर्वा समुद्रस्य द्वे गायत्र्यावुपज्मं जगती त्रिष्टुब्वाऽपामिदं बृहत्यग्नेपावकवसूयवः सनोमेधातिथिःपरेतेआग्नेय्यौ गायत्र्यौ पावकया जगती भरद्वाजो नमस्ते बृहतीमाग्नेयीमृषिसुता लोपामुद्रा ॥ २४ ॥ नृषदे पंचाग्नेयानि ये देवा जगत्यौ प्राणदेवत्ये प्राणदा बृहतीपंक्तिर्वाऽऽग्नेय्याग्निस्तिग्मेनाग्नेयीं गायत्रीं भरद्वाजोयऽइमा वैश्वकर्म्मणीस्त्रिष्टुभोविश्वकर्माभौवनः ॥२५॥ आशुरैन्द्रीर्द्वादश त्रिष्टुभोऽप्रतिरथोवसृष्टानुष्टुब्विषुदेवत्याप्रेतयोद्धॄन्स्तौत्यनुष्टुबसौयामारुतीत्रिष्टुब्यत्रलिंगोक्तदेवता पंक्तिर्मर्म्माणि लिंगोक्तैवत्रिष्टुबुदेनंतिस्रोनुष्टुभऽआद्याग्नेयीद्वितीयैंद्री तृतीया लिंगोक्तदेवता पंचदिशः पंचयज्ञाग्निसाधनवादिन्यऽआद्येद्वे त्रिष्टुभौ तृतीया पंक्तिर्बृहती वा चतुर्थीबृहत्येवान्त्यात्रिष्टुब्विमानो द्वे आदित्यदेवत्येऽआद्या विश्वावसोर्द्वितीयाप्रतिरथस्यदेवहूर्विधृतिरनुष्टुब्यज्ञदेवत्या वाजस्यैंद्र्यनुष्टुबुद्ग्राभमैंद्राग्न्यनुष्टुबेव ॥२६॥ क्रमध्वंपंचाग्नेय्यऽआद्यानुष्टुप्ततस्त्रिष्टुप्ततोबृहतीपिपीलिकमध्या ततोनुष्टुप्त्रिष्टुबंत्या अग्नेसहस्राक्षविराडाग्नेयीसुप-

पर्णोद्वेपंक्तित्रिष्टुभौताꣳसवितुःसावित्रीं त्रिष्टुभं पुरस्ताज्ज्योतिषंकण्वोददर्श विधेमाग्नेयीं गृत्समदस्त्रिष्टुभमस्यास्त्रिस्थानाग्निर्देवता प्रेद्धोविराडाग्नेयी वसिष्ठस्य चित्तिं वैश्वकर्मण्यतिजगती सप्तऽआग्नेयी त्रिष्टुप्सप्तऽऋषीणाम् ॥ २७ ॥ शुक्रज्योतिः षण्मारुत्यऽआद्या चतुर्थीचोष्णिग्द्वितीयातृतीयाचगायत्री पंचमीजगती षष्ठीगायत्र्युष्णिग्वाइन्द्रंदैवीर्मारुतमिमंत्रयोदशर्च्चेऽआग्नेयस्त्रैष्टुभोऽनुवाको यज्ञस्तुतिर्घृतस्तुतिर्वावसोर्द्धाराभिवादिनी वा घृतंमिमिक्षेगृत्समदः समुद्राद्वामदेवश्चत्वारिशृङ्गायज्ञपुरुषदेवत्यऽऋषभोमंत्रः ॥ २८ ॥ इति० संहितायां सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ वाजश्चदेवानामार्षम् एतैर्यजुर्भिर्यजमानोग्नेः कामान्याचते वाजप्रसवीयꣳसप्तर्चं विश्वेत्रैष्टुभं वैश्वदेवं लुशोधानाकः वाजोनस्तिस्रोन्नदेवत्या आद्यानुष्टुब्द्वे त्रिष्टुभौ संमाविराजावाग्नेय्यौ सरस्वत्यै लिंगोक्तदैवतम् ॥ २९ ॥ ऋताषाड्गन्धर्वाप्सरसः सनः प्राजापत्या प्रस्तारपंक्तिः समुद्रोसि वायव्यानि त्रीणि रुचमाग्नेय्यनुष्टुप्त्वा वारुणीं त्रिष्टुभꣳशुनःशेपः स्वर्णाग्नेयानि पंचाग्निंसुनज्म्याग्नेय्यस्तिस्रऽआद्येद्वे त्रिष्टुभौ पंक्तिस्तृतीयादिवोद्वेआग्नेय्यौ परौष्णिग्ब्रहापदपंक्तीऽइष्टोयज्ञोभृचं यजमानाग्निदैवत्यं गालवऽआद्योष्णि-

ग्द्वितीयागायत्री ॥ ३० ॥ यदाकूतादष्टर्चमाग्नेयम् विश्वकर्म्मणस्तृतीया दैवीवाग्याजगती तिस्रस्त्रिष्टुभश्चतस्रोनुष्टुभोग्निरस्म्यश्यद्वैतवादिनीं त्रिष्टुभं देवश्रवादेववातश्च भारतावृचोयजुर्षेअग्नेयोनुष्टुबाग्नेयी ॥ ३१ ॥ वार्त्रहत्याय सप्तर्च्चमिन्द्रोऽपश्यत् । आद्ये द्वे वार्त्रघ्न्यौगायत्रीत्रिष्टुभौ विश्वामित्रस्य चविनोऽनुष्टुप्मृगोनत्रिष्टुप्प्रथमाꣳशासोभारद्वाजोद्वितीयांजयऽऐंद्रोद्वेवैश्वानर्य्यौगायत्रीत्रिष्टुभौ पृष्ठोदिविकुत्सस्य चाश्यामद्वेत्रिष्टुभावाग्नेय्यौ कामवत्यावश्यामभरद्वाजस्य च वयंते कात्यस्योत्कीलस्य च धामच्छदनुष्टुब्वैश्वदेवी ॥ ३२ ॥ इति० संहितायां अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ अथ सौत्रामणी प्रजापतेरार्षम् अश्विनोः सरस्वत्याश्च स्वाद्वींत्वानुष्टुप्सुरासोमदेवत्या सोमोसि चत्वारि सौराणि परितोभारद्वाजः सौमीं बृहतीं वायोस्तृचोगायत्रः सौम्यऽआभूतेर्ब्रह्मक्षत्रं त्रिष्टुप्सुरासोमदेवत्या नानाहि जगती सुरासोमदेवत्या तेजोसि पयोदेवत्यान्योजोसि सुरादेवत्यानि याव्याघ्रꣳहैमवर्च्चैरनुष्टुब्विषूचिकास्तुतिर्यदापिपेषाग्नेयी बृहती सम्पृचस्थपयोग्रहाः विप्रचस्थ सुराग्रहाः देवायज्ञंब्राह्मणानुवाको विꣳशतिरनुष्टुभःसोमसंपत् ॥ ३३ ॥ सुरावंतंचतुर्ऋचंत्रैष्टुभं अश्विसरस्वतींद्रदेवत्यंपितृभ्यः सप्त पित्र्याणि

पुनन्तुमा नवर्च्चं पावमानमाद्येद्वे पित्र्येअनुष्टुभौ प्रजापतिस्तृतीयां वैखानसऽआग्नेयीं गायत्रीं चतुर्थीलिंगोक्तदेवतानुष्टुप्पंचम्याग्नेयीगायत्री षष्ठ्याग्नेयीब्राह्मी च गायत्री ब्राह्मस्तृतीयःपादःसौमी[१]सावित्र्यष्टमी नवमीत्रिष्टुब्वैश्वदेवी येसमानाऽअनुष्टुभौपित्र्याद्या द्वितीया यजमानाशीर्द्वेस्तृती त्रिष्टुब्देवपानपितृपाणौपंथानौब्रवीतीदꣳहविस्त्र्यवसानाष्टिर्यजमानाशीः ॥ ३४ ॥ उदीरतांत्रयोदशर्चंपैत्र्यं त्रैष्टुभꣳशंखएकादशी तु जगत्याच्याजानुदशर्चौनुवाकोनवपित्र्या दशम्यैंद्रीगायत्री तृतीयाचतुर्थीनवम्योऽनुष्टुभस्त्रिष्टुभऽइतराः सोमोराजाष्टर्चंमाश्विसरस्वतीन्द्राऽ अपश्यन्नद्यास्तिस्रोमहाबृहत्यऽउपान्त्याचचतुर्थ्यन्ते अतिजगत्यौ शेषेअतिशक्वर्य्यौंत्र्यवसाने सीसेनतंत्रमाश्विसरस्वतींद्रदेवत्याः षोडशजगत्यः ॥ ३५ ॥ इति० संहितायां एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ क्षत्रस्ययोनिर्द्विपदागायत्रीआसन्दीदेवताकामात्वाकृष्णाजिनं मृत्योरुक्मावाश्विनोभैषज्येनलिंगोक्तदेवतानि त्रीणि कोसिप्राजापत्यागायत्री शिरोमेपंचर्चमिन्द्रशरीरावयवदेवताकं तृतीयागायत्र्यंत्यामहापंक्तिस्त्र्यवसानानुष्टु-

---

[१] सप्तमी ।

भौत्याः प्रतिक्षत्रे वैश्वदेवं त्रयादेवा दैवीपंक्तिस्त्र्यवसाना प्रथमाद्वितीयैर्वैश्वदेवमाशीर्लिंगं लोमान्यनुष्टुब्लिंगोक्तदेवता ॥ ३६ ॥ यद्देवास्तिस्रोऽग्निवायुसूर्यदेवत्याऽअनुष्टुभः कूष्माण्डीर्यद्ग्रामे लिंगोक्तदेवतꣳसमुद्रेतेद्विपदा विराडापी द्रुपदादिवानुष्टुबाप्युद्वयꣳसौर्य्यनुष्टुप्प्रस्कण्वस्यापोऽअद्याग्नेयी पंक्तिरेधोसिसमिद्देवत्ये यजुषी समाववर्त्यनिरुक्तागायत्री वैश्वानरज्योतिर्यजुरभ्यादधाम्याग्नेयं तृचमानुष्टुभमाश्वतराश्विरꣳशुनासौर्य्यनुष्टुप्सिंचंतिपरिसौर्यैन्द्रीचानुष्टुब्धानावंतमैंद्रीगायत्री विश्वामित्रस्य च बृहदिंद्राय बृहती नृमेधपुरुषमेधयोरध्वर्योंगायत्री ॥ ३७ ॥ योभूतानामात्मप्रवादापंक्तिर्नारायणीयाकौण्डिन्यस्यप्राणपामे द्वे अनुष्टुबुपरिष्टाद्बृहत्यौ लिंगोक्तदेवते समिद्धऽइंद्रऽएकादशाप्रीस्त्रिष्टुभऽआंगिरसऽइध्मस्तनूनपान्नराशꣳ सऽइडोबर्हिर्द्वारऽउषासानक्ता दैव्याहोतारा तिस्रोदेवीस्त्वष्टा वनस्पतिः स्वाहाकृतयऽइत्येताऽआप्रीदेवताऽआयांतु सप्तत्रिष्टुभऐंद्र्यऽआमन्द्रैर्बृहत्यायातु वामदेवस्त्रातारं गर्गऽआमन्द्रैर्विश्वामित्रऽएवेद्वसिष्ठः ॥ ३८ ॥ अथहोत्रंत्रिपशोः समिद्धोऽअग्निराप्रीर्द्वादशविदर्भिराश्विसरस्वतीन्द्रदेवत्या अनुष्टुभोश्विनाहविस्तिस्रोनुष्टुभऽएकैकाश्विसरस्वतींद्र-

देवत्याःयइंद्रं[1]सवितृवरुणदेवत्यास्तिस्रोऽनुष्टुभोऽश्विनागोभिस्तिस्रोनुष्टुभो युवंपुत्रमिवानुष्टुप्त्रिष्टुभौयस्मिन्नश्वासऽआग्नेय्यौ जगतीत्रिष्टुभावश्विनातेजसैकादशर्चःशास्त्रंगोमदूत्समदस्तृचमाश्विनं गायत्रं पावकानो मधुच्छंदाः सारस्वतमिंद्रायाह्यैंद्रंमधुच्छंदाएवानुक्तमानुष्टुभमाश्विसरस्वतींद्रदेवत्यम् ॥ ३९ ॥ इति० संहितायां विंशोऽध्यायः ॥ २०॥ इमंमे गायत्रीत्रिष्टुभौवारुण्यौशुनःशेपस्त्वन्नस्त्रिष्टुभावावारुण्यौ वामदेवो महीमूषुत्रिष्टुबादित्या सुत्रामाणंगयः प्लातः सुनावन्नौस्वर्ग्यागायत्र्यानोमैत्रावरुणींगायत्रींविश्वामित्रः प्रबाहवावसिष्ठस्त्रिष्टुभः समिद्धोऽअग्निरेकादशाप्रमानुष्टुभःस्वस्त्यात्रेयस्यार्षं वयोधाइंद्रोदेवता वसंतेनऽऋतुना षड्चामानुष्टुभांलिंगोक्तदेवतःहोतायक्षद्द्वादशाप्रीः प्रैषाअश्विसरस्वतींद्रदेवत्या अश्विनौछागस्यसप्तलिंगोक्तदेवताःप्रैषाः वनस्पतिमभियूपोऽग्निꣳस्विष्ट[2]कृदग्निर्देवंबर्हिरेकादशानुयाजप्रैषा अश्विसरस्वतीन्द्रदेवत्याऽअग्निमद्यसूक्तवाकप्रैषोलिंगोक्तदेवतोलिंगोक्तदेवतः ॥ ४० ॥ इति० संहितायां एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ इति सर्वानुक्रमणिकायां

---

[1] इंद्र.

[2] तस्विष्टꣳकृ.

द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॐअथाश्वमेधश्चतुरोऽध्यायान्प्रजापतिरपश्यत् तेजोसिसौवर्णं निष्कमिमामगृभ्णान्संवत्सरो यज्ञपुरुषस्त्रिष्टुभममभिधालिंगोक्तानि योऽअर्वन्तंगायत्र्यर्द्धेनाश्वस्तुतिः परोर्द्धेलिंगोक्ताऽग्नयेलिंगोक्तान्येव हिंकारायेत्यश्वस्यैकोन्नपंचाशच्चेष्टितानि हिरण्यपाणिंपंचर्च्चꣳसावित्रं गायत्रमाद्यां मेधातिथिरग्निꣳस्तोमेनाग्नेयंतृचंगायत्रꣳसुतंभरोविश्वामित्रोविरूपोयथासंख्यमजीजनोहिपावमानींकृतिंपिपीलिकमध्यामनुष्टुभं त्र्यरुणत्रसद्दस्यूर्विभूरश्वदैवतं देवादैवमिहरतिराग्नेयानि चत्वारि कायौद्गृभणानिलिंगोक्तान्याब्रह्मालिंगोक्तान्येवाध्यायात् ॥ १ ॥ इति० संहितायां द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ प्रजापतये प्राजापत्यम् यस्ते देवं यः प्राणतस्त्रिष्टुप्कायी हिरण्यगर्भस्य युञ्जन्तिमधुच्छन्दाआदित्यदेवत्यांगायत्रीं युंजंत्यस्याश्वस्तुतिर्यद्वातोबृहतीमौ वसवस्त्वालिंगोक्तानिलाजीं ३ नश्वंदेवत्यंकःस्विच्चतस्रोऽनुष्टुभःप्रश्नप्रतिप्रश्नभूताब्रह्मोद्ये होतुर्ब्रह्मणश्चवायुष्ट्वा लिंगोक्तानि सꣳशितस्तिस्रोश्वदेवत्याअनुष्टुब्विराड्त्रिष्टुभोऽग्निः पशुराश्वानित्रीण्ययंवेऽनुष्टुबश्वस्तुतिर्गणानांत्वाचत्वारिलिंगोक्तानि ॥ २ ॥ उत्सक्थ्यागायत्र्याश्री येकादशर्चमानुष्टुभं द्वितीयातूपरिष्टाद्बृहत्यध्वर्य्वादीनां

कुमार्य्यादिभिरश्लीलभाषणं ताऽएवदेवताः दधिक्राव्णोदधिक्रावावामदेव्यः सुरभिमतीमनुष्टुभमाश्वींगायत्री७षडृचमाश्वमुष्णिगाद्याश्चतस्रोनुष्टुभोंऽत्यात्रिष्टुप्कस्त्वाषडृचमाश्वमाद्यागायत्रीपंचानुष्टुभः कःस्विदष्टादशर्च्चं ब्रह्मोद्यꣳहोत्रादीनां प्रश्नप्रतिप्रश्नभूतमाद्याश्चतस्रोनुष्टुभः कास्विदाद्याश्चतस्रोनुष्टुभः कास्विदाद्याश्चतस्रश्चांत्यादशत्रिष्टुभः सुभूरनुष्टुब्लिंगोक्तदेवताहोतायक्षत्प्राजापत्यः प्रैषप्रजापतेर्हिरण्यगर्भः प्राजापत्यांत्रैष्टुभम् ॥ ३ ॥ इति॰ संहितायां त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ अश्वस्तूपर इत्यादयः पशवोऽध्यायेनोक्ता देवतावापर्यंग्यास्तथारोहितादयोगुणयुक्ताऽआरण्याश्च कपिंजलादयऽआध्यायात् शादंदद्भिरित्यादित्वगित्येतदंतं द्रव्यदैवतमुक्तम् अश्वस्तूपरोब्राह्मणोऽध्यायः॥४॥ इति॰ संहितायां चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ शादंदद्भिस्त्वचांतश्चजुंबकायवारुणीं द्विपदां मुंडिभ ओदन्यएषा चाघनाशन्यंतर्ज्जले यस्येमे काख्यौत्रिष्टुभौ हिरण्यगर्भःप्राजापत्यऽआनोदशर्च्चं जागतं वैश्वदेवं गोतमःस्वस्तिनो विराट्स्थाना भद्रंकर्णेभिस्तृचं त्रैष्टुभं मानोश्वस्तोमीयंदीर्घतमास्त्रैष्टुभंद्वाविꣳशत्यृचमश्वस्तुतिस्तृतीयाषष्ठ्यौ जगत्याविमानुद्वैपदं वैश्वदेवं तृचं भौवनआप्त्यो वा साधन-

भौवनो वा ॥ ५ ॥ इति० संहितायां पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ अग्निश्चसप्तलिंगोक्तानिप्रियोदेवानां लौगाक्षिरनुष्टुभमनवसानां बृहस्पतेगृत्समदोब्राह्मींत्रिष्टुभमिंद्रगोमन्नैंद्र्यौगायत्र्यौरम्याक्षिर्ऋतावानं प्रादुराक्षिर्वैश्वानरीयांवैश्वानरस्य त्रिष्टुभं कुत्सोग्निर्ऋषिराग्नेयीं गायत्रीं वसिष्ठभरद्वाजौमहाँ२ऽइंद्रो माहेंद्रींवसिष्ठस्तंव ऐंद्रींपथ्याबृहतींनोधागोतमोयद्वाहिष्ठंवसूयवआग्नेयीमनुष्टुभमेहिभरद्वाजोगायत्रीमृतवस्तेबृहतीत्युपह्वरेवत्सो गायत्रीं ॥ ६ ॥ उच्चाते गायत्रं तृचꣳसौम्यमामहीयवोनुवीरैर्मुद्गलो यज्ञपुरुषस्त्रिष्टुभमग्नेपत्नीर्मेधातिथिराग्नेयीं गायत्रीमभियज्ञंतृचमृतुदैवतं मेधातिथिस्त्वायमैंद्रीत्रिष्टुभंविश्वामित्रोऽमेवनोजगतींगृत्समदःस्वादिष्ठया मधुच्छंदाः सौम्यावनुक्तानांगायत्रम् ॥ ७ ॥ इति० संहितायां षड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ समास्त्वाग्निकोध्यायः प्रजापतेरार्षꣳसामिधेन्यो नवाग्नेय्यास्त्रिष्टुभोऽग्निनादृष्टाऽअग्निर्ऋषिः कर्मांगभूतमग्निꣳस्तौत्यूर्ध्वांद्वादशर्च्चंमाप्रियमौष्णिहं विषमपदं प्राजापत्यमाग्नेयमग्निरपश्यदग्निर्हिप्रजापतित्वेन संस्तूयते तेन प्राजापत्यम् ॥ ८ ॥ पीवोऽअन्ना द्वे वायव्ये त्रिष्टुभौवसिष्ठऽआपोहद्वे प्राजापत्ये हिरण्यगर्भः प्राजापत्यः प्रयाभिर्द्वे वायव्ये वसिष्ठोनियुत्वान्वा-

यव्याः षड्वायोश्शुक्रोऽनुष्टुबेकया च त्रिष्टुबंत्यागायत्र्यो नियुत्वान्वायोयेगृत्समदोवायोश्शुक्रः पुरुमीढाजमीढौ तववायोव्यश्वऽआङ्गिरसोभित्वा वसिष्ठऐंद्रंप्रगाथं प्रथमाबृहती द्वितीयासतोबृहती त्वामिदेवश्शंयुर्बार्हस्पत्यः कयानऐंद्रं तृचं गायत्रं वामदेवोऽत्यातु पादनिचृद्यज्ञायज्ञावऽऊर्जोनपातश्शंयुः पाहिनोगर्भः प्रागाथएतं तृचं प्रागाथमाग्नेयंद्वेबृहत्यौ तृतीयासतोबृहती संवत्सरोऽस्याग्नेयम् ॥ ९ ॥ इति० संहितायां सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ इन्द्रमिडः सौत्रामणिकोऽध्यायः एकादशप्रयाजप्रैषाऐंद्रा आप्रीदेवत्या आद्येऽनुवाके देवंबर्हिरनुयाजप्रैषाऐंद्राएकदशैवाग्निमद्यैन्द्रः सूक्तवाकप्रैषस्त्वामद्य प्रतीक उभयत्रापि समिधानं महद्वायोधस आप्रिय एकादश प्रयाजप्रैरवास्तथैव देवंबर्हिरनुयाजप्रैरवाऽअग्निमद्यवायोधसः सूक्तवाकप्रैषः ॥ १० ॥ इति० संहितायां अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ समिद्धोऽअञ्जन्नाश्वमेधिकोऽध्याय आद्या आप्रीस्त्रिष्टुभएकादशाश्वस्तुतिर्बृहदुक्थोवामदेव्योददर्शाश्वोवासामुद्रिऋर्षदक्रंदस्त्रयोदशाश्वस्तुतिस्त्रिष्टुभोभार्गवोजमदग्निर्ददर्शदीर्घतमाश्च समिद्धोऽअद्यद्वादशाप्रीस्त्रिष्टुभोजमदग्निः ॥ ११ ॥ केतुं कृणवन्नाग्नेयीमनिरुक्तां गायत्रीं मधुच्छन्दाः जीमूतस्येव

पायुर्भारद्वाजः संग्रामांगान्यृक्षोस्तौषीत्सन्नाहंकार्मुकं गुणमार्त्नीतूणं जगत्यर्द्धेन सारथिमर्द्धेन रश्मीन् हरीन् रथगोपायितॄन् जगत्यालिंगोक्तदेवता द्वाभ्यां त्रिष्टुबनुष्टुब्भ्यामिषुमनुष्टुभाकशां ततोहस्तघ्नतं ततस्तृचौ रथदुन्दुभिदेवत्यावैन्द्रोर्द्धर्चोन्त्यः सर्वास्त्रिष्टुभोऽनुक्ता आग्नेय्यः कृष्णग्रीव इत्याद्या एकादशिन्योर्द्वयोः पशुदेवता अग्नये गायत्रायेति दश हविषोवेष्टेर्देवता ॥ १२ ॥ इति० संहितायां एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ देवसवितर्द्वावध्यायौ पुरुषमेधोनारायणः पुरुषोददर्श विश्वानिदेवगायत्रीꣳसावित्रीꣳश्यावाश्वोविभक्तारंमेधातिथिर्ब्रह्मणेब्राह्मणमिति द्वे कंडिके तपसेऽनुवाकश्च ब्राह्मणम् ॥ १३ ॥ इति० संहितायां त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ सहस्रशीर्षाषोडशर्चमानुष्टुभं त्रिष्टुबंत्यपुरुषोजगद्बीजमन्त्रदेवताद्भ्यः षडृचउत्तरनारायणोमंत्र आद्यास्तिस्त्रस्त्रिष्टुभौद्वे अनुष्टुभावंत्यात्रिष्टुप् ॥ १४ ॥ इति० संहितायां एकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ तदेवसर्वमेधोऽध्याय आत्मदैवतः सप्तमेऽहनि सर्वहोमे विनियुक्तः सर्वमेधं ब्रह्म स्वयम्भ्वैक्षत तदीयं मंत्रगणं प्रवायुमच्छेत्येतस्मादाद्येद्वे अनुष्टुभौ नतस्य द्विपदागायत्री हिरण्यगर्भश्चतस्रोमामाहिꣳसीद्यस्मान्नद्वे एताः प्रतीकचोदिता ब्रह्मयज्ञेऽ-

ध्येयाः सर्वत्रैवमेषोहचतस्त्रस्त्रिष्टुभ आपोहयश्चित्प्रतीकचोदिते ॥१५॥ वेगस्तत्पञ्च त्रिष्टुभः सदसस्पतिं तृचेन मेधाकामो मेधां याचते प्रथमा गायत्री लिंगोक्तदेवता द्वितीयाग्नेय्यनुष्टुप्तृतीयालिंगोक्तदेवतानुष्टुबिदंमे मांत्रवर्णिक्यनुष्टुबे तयादेवेभ्यःश्रीकामोयाचते श्रियम् ॥ १६ ॥ इति॰ संहितायां द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥३२॥ अस्याजरासः सप्तदशाग्निष्टुत्याग्निष्टोमिके प्रथमेऽहनि पुरोरुत्रआग्नेय्यऽआद्ये द्वे ऐंद्रवायवस्यास्याजरासोवत्सप्रीर्हरयोधूमकेतवो विरूपोयजमानो द्वे मैत्रावरुणस्य वजमानो गोतमोद्वे विरूपे शुक्रस्य कुत्सोयमिहमंथिनोवैश्वदेवग्रहग्रहणे त्रीणिशता विश्वामित्रऐंद्राग्नस्याग्निर्वृत्राणि भरद्वाजो वैश्वदेवस्य विश्वेभिः सोम्यंमेधातिथिरायन्मरुत्वतीययोर्द्वे आयत्पराशरः शाक्त्योऽग्नेशर्द्धात्रिदुहिताविश्ववारा त्वाꣳहि भरद्वाजस्त्वे अग्नेद्वे बृहत्यावादित्यस्य त्वेऽअग्ने वसिष्ठः श्रुधिप्रस्कण्व आदित्यग्रहग्रहणे विश्वेषामदितिर्वामदेवो गोतमो महोअग्नेः सावित्रस्य लुशोधानाकोऽनुक्तंगयात्रं त्रैष्टुभम् ॥ १७ ॥ इन्द्रस्तुत्युक्थ्येद्वितीयेऽहनि ऐन्द्र्यःपुरोरुचो द्वादशप्रतीकचोदिते च द्वे तिस्रश्चापश्चिद्वसिष्ठो गावऽउपपुरुमीढाजमीढौ यदद्य वसिष्ठऽआसुते सुनीतिरातिष्ठतं विश्वामित्रः प्रवः

सुचीकोबृहन्नित्रिशोकऽइंद्रेहि मधुच्छन्दाऽइन्द्रोवृत्रं विश्वामित्रः कुतस्त्वमगस्त्यऽआतद्गौरीवीतिः शाक्त्यऽइमान्ते कुत्सो जगतीमनुक्तं गायत्रं त्रैष्टुभम् ॥ १८ ॥ सूर्यस्तुत्युक्थ्ये तृतीयेऽहनि सौर्यश्चतुर्दश पुरोरुचस्तिस्रश्च प्रतीकोक्ताः विभ्राड्बृहज्जगतीं विभ्राट्सौर्यऽउदुत्यं तिस्रः प्रस्कण्वऽआनोगस्त्यो षद्य श्रुतकक्षः सुतकक्षौ तरणिः प्रस्कण्वस्तत्सूर्य्यस्य द्वे कुत्सो बण्महाँ २ द्वे जमदग्निर्बृहतीसतोबृहत्यौ श्रायंतइवनृमेधोबृहतीमद्यादेवाः कुत्सऽआकृष्णेन हिरण्यस्तूप आङ्गिरसो नाख्यातꣳसौर्यं गायत्रं त्रैष्टुभम् ॥ १९ ॥ वैश्वदेवस्तुतिश्चतुर्थेऽहनि वैश्वदेव्यः पुरोरुच एकादश षट् च प्रतीकोक्ताः प्रवावृजे वसिष्ठस्त्रिष्टुभं इन्द्रवायूबृहस्पतिंद्वे मेधातिथिरधिनः कुसीदीकाण्वोग्न इन्द्रप्रतिक्षत्र इन्द्राग्नीमित्रावरुणा जगतीं काश्यपोऽवत्सारोस्मेरुद्राः प्रगाथोर्वांचो अद्यकूर्म्मोगार्त्समदो विश्वेअद्य लुशोधानाको विश्वेदेवाः सुहोत्रोदेवेभ्योहि वामदेवो जगतीमनुक्तं गायत्रं त्रैष्टुभम् ॥२०॥ अथाऽनारस्याधीतं मंत्रगणं अर्वाक्पितृमेधाद्आदित्ययाज्ञवल्क्यौ ददृशतुः प्रवायुं पंचदशर्च्चः पुरोरुग्गणो द्वे च प्रतीकोक्ते प्रवायुमृजिश्वो मित्रꣳहुवे द्वे मधुच्छन्दामित्रं लिंगोक्ता दस्राषुवाकवऽआ-

श्विनीं विद्यच्यैन्द्रीं कुशिको नहिस्पशं विश्वामित्रो वैश्वानरीमुग्राविघनिनैन्द्राग्नीं भरद्वाजऽउपास्मै सौमीं देवलोसितोवा येत्वा विश्वामित्रो जनिष्ठाऽउग्रो गौरिवीतिरातु वामदेवस्तृचमैन्द्रं त्वमिन्द्रैन्द्र्यौनृमेधः पथ्याबृहतीसतोबृहत्यौ यज्ञोदेवानां कुत्सोऽदब्धेभिः सावित्रीं जगतीं भरद्वाजः ॥ २१ ॥ प्रवीरयापंचदशर्च्चः पुरोरुग्गणो द्वे च प्रतीकोक्ते प्रवीरया वसिष्ठोवायव्यां काव्ययोराजानेषु दक्षस्तिरश्चीनः परमेष्ठीं प्रजापनिर्भाववृत्तं तृचमारोदसीं जगतीं विश्वामित्र उक्थेभिर्वृत्रहंतमा वसिष्ठऽउपनः सुहोत्रो वैश्वदेवीं ब्रह्माणिमेऽगस्त्यो द्वे इंद्रमरुत्संवादे तादिदाथर्वणो बृहद्दिवऽइमाऽउत्वा द्वे बृहत्यौ मेधातिथिरय६ सहस्रं मेधातिथिः सतोबृहतीम् ॥ २२ ॥ आनस्त्रयोदशार्च्चः पुरोरुग्गणश्चतुर्ऋचं प्रतीकचोदितं चानोवायव्यां जमदग्निरिन्द्रवायूसुसन्दृशैन्द्रवायव्यान्तापसऋधगित्थामैत्रावरुणीं जमदग्निरायातमाश्विनीं वसिष्ठः प्रैतु वैश्वदेवींकण्वश्चन्द्रमाः अप्स्वैन्द्रीमारुतीपरिणामवादिनीं त्रितआस्यो देवंदेवंवो मनुर्वैवस्वतो वैश्वदेवीं दिविपृष्ठोमृधऐन्द्रऽइन्द्राग्नीऽअपात्सुहोत्रोदेवासोहिमनुरपाधमद्वेनृमेधोस्त्येन्मेधातिथिर्दशम्येकादश्यन्त्याश्चसतोबृहत्यः शेषाबृहत्यः शेषाबृहत्यः ॥ २३ ॥

इति० संहितायां त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३॥ इति सर्वानुक्रमणिकायां तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ यज्जाग्रतः षडृचं मानसं त्रैष्टुभꣳशिवसंकल्पः पितुन्नूष्णिहमगस्त्योन्नस्तुतिमन्विच्चतुर्ऋचमानुष्टुभं द्वयोरनुमितिर्द्वयोः सिनीवालीसरस्वत्यौ सिनीवालीपृथुष्टुके द्वे गृत्समदस्त्वमग्नेद्वे आग्नेय्यौ जगत्यौ हिरण्यस्तूप आंगिरसः उत्तानायां द्वे देवश्रवादेववातश्च भारतावाद्यात्रिष्टुब्द्वितीयानुष्टुप्प्रमन्महे नोधाद्व्यृचमैन्द्रं त्रैष्टुभमिच्छन्तित्वा द्व्यृचमैन्द्रंत्रैष्टुभमेव देवश्रवादेववातश्च भारतौ ॥ १ ॥ अषाढंयुत्सुगोतमश्चतुर्ऋचं त्रैष्टुभꣳसौम्यमष्टौव्यख्यच्चतुर्ऋचं त्रैष्टुभꣳसावित्रमांगिरसोहिरण्यस्तूपो द्वितीयाजगत्युभापिवतमाश्विनं तृचमुभापिवतं प्रस्कण्वो गायत्रीमप्नस्वतीमश्विना त्रिष्टुभौ कुत्स अरात्रि पथ्याबृहतीꣳरात्रिन्देवत्यां कशिपाभरद्वाजदुहितोपस्तदुषस्यापरोष्णिहं गोतमः प्रातरग्निं वसिष्ठः सप्तर्चमाद्याजगती वहुदेवत्या पंचभगदेवत्यास्त्रिष्टुभोंत्योषस्याः ॥ २ ॥ पूषन्तव सुहोत्रः पथस्पथः परिपतिमृजिश्वैतेपौष्ण्यौ गायत्रीत्रिष्टुभौ त्रीणिपदा वैष्णव्यौ गायत्र्यौ मेधातिथिर्घृतवतीभुवनानां भरद्वाजो द्यावापृथिव्यां जगतीं येनोलिंगोक्तदेवतां त्रिष्टुभं विहव्याऽआनासत्या हिर-

ण्यस्तूप आश्विनीमेषवोमारुतीं त्रिष्टुभमगस्त्यः सहस्तोमा। ऋषिसृष्टिप्रतिपादिका त्रिष्टुभं यज्ञः प्राजापत्य आयुष्यं वर्चस्यं तृचं दक्षउष्णिक्शाकरीत्रिष्टुभोहिरण्यस्तुतिरुतनऋत्विजो बहुदेवत्यात्रिष्टुभमिमागिरः कूर्मोगार्त्समदआदित्यदेवत्यां त्रिष्टुभꣳसप्तऋषयोऽध्यात्मवादिनी जगत्युत्तिष्ठंतृचोब्रह्मणस्पत्य आद्ये बृहत्यौ कण्वोघोरोन्त्यांत्रिष्टुभं गृत्समदोयइमा चतुर्ऋचं प्रतीकोक्तम् ॥ ३ ॥ इति० संहितायां चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥ अपेतोऽध्यायः पित्र्यआदित्यस्य देवानां वाआद्यागायत्री परंयजुःसविताते गायत्री वायुः पुनातु चत्वारि लिंगोक्तानि सविताते गायत्री परंमृत्यो संकसुकस्त्रिष्टुभं मृत्युदेवत्याꣳशंवातोऽनुष्टुप्बृहत्यौ वैश्वदेव्यावश्मन्वती सुचीकस्त्रिष्टुभं वैश्वदेवीमपाघं लिंगोक्तदेवतामनुष्टुभꣳशुनःशेपोदुःस्वप्ननाशनीमनड्वाहमानडुह्यनुष्टुप् इमंजीवेभ्यः संकसुकोमृत्युदेवत्यां त्रिष्टुभमायुष्मानग्नआग्नेयीं त्रिष्टुभं वैखानसःपरीमेऽनुष्टुभमैंद्रीं भारद्वाजः शिरिंबिहः ऋव्यादमग्निं त्रिष्टुभमाग्नेयीं दमनो वहवपां जातवेदसी त्रिष्टुप् स्योनापृथिवी मेधातिथिः पार्थिवीं गायत्रीमस्मास्वमाग्नेयी गायत्र्यनिरुक्ता ॥ ४ ॥ इति० संहितायां पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ऋचंवाचं पंचा-

ध्यायीं दध्यङ्ङाथर्वणोददर्शाग्निकाश्वमेधिकवर्ज्जमाद्योऽध्यायः शान्त्यर्थोंवैश्वदेव आद्यानि यजूꣳषि षन्मे बार्हस्पत्या पंक्तिः कयात्वमैंद्यनिरुक्ता गायत्रींद्रोविश्वस्यविराड् द्विपदा शन्नोद्वे अनुष्टुभावहानि द्विपदागायत्री शन्नऽइन्द्राग्नी त्रिष्टुब् गायत्र्यावन्त्याशीर्द्यौः शांतिर्यजूꣳषि नमस्ते अस्त्वनुष्टुभौ तच्चक्षुः पुरऽउष्णिक्सौरी ॥ ५ ॥ इति० संहितायां षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ आददेनारिरस्यभ्रिदैवतं देवीद्यावापृथिव्यं देव्योवम्र्यो वल्मीकवपेयत्यग्रेवराहविहतामिंद्रस्यौजआदाराः प्रैतु मखस्याश्वस्यर्ज्जवेषमायदेवस्त्वार्च्चिरसि घर्मदेवत्यानि योघर्मःसआदित्योयएषतपत्यनाधृष्टापुरस्तात्सप्तपार्थिवानि यजमानाशीर्मधुप्राणदेवत्यानि गर्भोंदेवानामवकाशा मामाहिꣳसीरित्येतदन्ताघर्मदेवत्या धर्नादिवऽऊर्ध्वबृहत्यपश्यङ्गोपां त्रिष्टुभं दीर्घतमाहृदेत्वा परोष्णिक्त्वष्टृमन्तः पत्न्याशीरहःकेतुना यजुषी घर्मदेवत्ये ॥ ६ ॥ इति० संहितायां सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ आददेदित्यै रज्जुः इडऽएहि गौर्यस्ते त्रिष्टुभं दीर्घतमाः इन्द्राश्विना वैश्वदेवानि समुद्रायत्वा वातनामानि स्वाहाघर्मायघर्मदेवत्ये विश्वाऽआशा आश्विन्यनुष्टुब् दिविधा घर्मदेवत्यमाश्विनाघर्ममुष्णिगपातां ककुबमेन्द्र्य-

स्मेखरः स्वाहापूष्णे सप्तलिंगोक्तदेवतानिस्वाहासंपयोदेवत्यं मधुहुतं घर्म्मो भीमं गायत्रीबृहत्यावनवसाने अतिशक्करी वाग्नेयी समस्ता त्र्यवसाना श्रातेघर्मक्षत्रस्य बृहती चतुःस्रक्तिर्महाबृहती घर्मैतदनुष्टुबचिक्रदत्परोष्णिक् यावतीद्यावापृथिवी दधिघर्मो मयित्यत्पंक्तिर्यजमानाशीः पयसो रेतोगायत्र्यनवसाना विषःसंवृग्दधिघर्मोऽनुक्तं घर्मदैवतम् ॥ ७ ॥ इति० संहितायां अष्टात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ स्वाहाप्राणेभ्यो मांत्रवर्णिक्योदेवतामनसःकाममनुष्टुब्यजमानाशीः श्रीर्देवता प्रजापतिःसंभ्रियमाणो यथाकालं प्रायश्चित्तदेवताः सविताप्रथमेहन्प्रत्यहं क्रमेणोग्रश्च मारुती गायत्री विमुखाख्यो मंत्रोऽग्नौ विनियुक्तस्तस्मादाग्निकऽएवास्य ऋषिः परमेष्ठी प्रांजापत्योवाग्निꣳहृदयेनाश्वमेधिकानि त्रीणि तंत्रोक्त एव ऋषिर्लोमभ्यःस्वाहेति प्रायश्चित्ताहुतयो द्विचत्वारिꣳशत् ॥ ८ ॥ इति० संहितायां एकोनचत्वारिंशोध्यायः ॥ ३९ ॥ ईशावास्यमात्मदेवत्य आनुष्टुभोऽध्यायः अनेजदेकं त्रिष्टुप् सपरि जगती वायुरनिलं यजुषि ॐ ३ मिति परमाक्षरस्य योगिनामालम्बभूतस्य परस्य ब्रह्मणः प्रणवाख्यास्यास्थूलादिगुणयुक्तस्य ब्रह्म ऋषिछन्दोगायत्रं परमात्मा देवता

ब्रह्मारंभे विरामे च यागहोमादिषु शांतिपुष्टिकर्मसु चान्येष्वपि काम्यनैमित्तिकादिषु सर्वेषु विनियोगोऽस्यक्रतोत्रिभिर्य्यजुर्भिरंते यज्ञान्योगी स्मारयत्यग्नेनयान्तेनमस्कारोक्तिर्हिरण्मयेनादित्योपासनम् ॐ ३ मिति नामनिर्देशो ब्रह्मणः खंब्रह्मेत्याकाशरूपमन्ते ब्रह्म ध्यायेत् ॥ ९ ॥ ॥ ४० ॥ अथातश्छन्दोदेवता गायत्र्या अग्निरुष्णिहः सवितानुष्टुभः सोमोबृहत्याबृहस्पतिः पंक्तेर्वरुणस्त्रिष्टुभऽइन्द्रोजगत्या विश्वेदेवाविराजोमित्रः स्वराजोरुणोतिच्छन्दसः प्रजापतिर्विच्छन्दसो वायुर्द्विपदायाः पुरुषऽएकपदाया ब्रह्मा सर्वा ऋच आग्नेय्यः सर्वाणि यजूꣳषि वायव्यानि सर्वाणि सामानि सौराणि सर्वाणि ब्राह्मणानि च स्वाहाकारस्याग्निर्वषट्कारस्य विश्वेदेवाः कर्मारंभे मंत्राणां देवता वेदितव्याः संन्यस्यमनसिदेवतां ततो हविर्हूयते देवतामविज्ञाय योजुहोति देवास्तस्य हविर्नजुषन्ते स्वाध्यायमपियोऽधीते मंत्रदेवज्ञः सोऽमुष्मिंल्लोके देवैरपीड्यते तस्माच्च देवता वेद्या मंत्रे मंत्रे प्रयतो मंत्राणां देवताज्ञानान्मंत्रार्थमधिगच्छति मंत्रार्थज्ञानात्तु विधूतपाप्मा नाकमभ्येति न हि कश्चिदविज्ञाय याथातथ्येन देवताः श्रौतानां कर्मणां विप्रः स्मार्तानां चाश्नुते फलम् ॥ १० ॥ अना-

दिष्टमध्वरादौ सर्वांतकर्मणी परिभाषितं मंत्रगणं वक्ष्यामः सर्वमाग्नेयं गायत्रं गौतमी यꣳसर्वꣳसावित्रमौष्णिहंभारद्वाजीयꣳसर्वꣳसौम्यमानुष्टुभमाथर्वणिकꣳसर्वं वार्हस्पत्यं वार्हतमाङ्गिरसꣳसर्वं वारुणं पांक्तमालंबायनीयꣳ सर्वमैंद्रं त्रैष्टुभं याज्ञवल्कीयꣳसर्वमादित्यदैवतं जागतं कौत्सम् ॥ ११ ॥

ज्योतिष्टोमे दीक्षाप्रभृति वक्ष्यामो दीक्षायां भृगुरग्नाविष्णूगायत्री प्रायणीय आंगिरसोऽदितिरुष्णिक्त्रये विश्वामित्रः सोमोऽनुष्टुवातिथ्ये वसिष्ठो विष्णुर्बृहती प्रवर्ग्ये कश्यप आदित्यपङ्क्तिरुपसत्स्वात्रेयउपसद्देवता त्रिष्टुबग्नीषोमीयेऽगस्त्योऽग्नीषोमौ जगती प्रायणीयेऽतिरात्र आग्निवेश्योऽहोरात्रे अतिजगतीचतुर्विंꣳशत्यहेसौकरायणः संवत्सरः शक्वर्यभिप्लवे षडहे सौपर्णोऽर्द्धमासामासाश्चातिशक्वरीपृष्ठ्येषडहे सायकायनऋतवोष्टिरभिजितिप्रियघृतोग्निरत्यष्टिः स्वरसामसु सरस्वत्यापोधृतिर्विषुवति रौहिणायन आदित्योतिधृतिर्विश्वजिति सौभरऽइंद्रः कृतिर्गोआयुषो वाष्कलिर्मित्रावरुणौ प्रकृतिर्दशरात्र आचार्यो विश्वेदेवा आकृतिर्द्वादशरात्रिके पृष्ठ्ये षडहे भाल्लवेयो दिशोविकृतिश्छन्दोमेषु शौल्वायन इमे लोकाः संकृतिर्दशमेहनि पराशरःसंवत्सरोभिकृतिर्महाव्रते शैलिनः प्रजा-

परिरुक्तिरुदयनीयेतिरात्रे भौवायनो वायुश्छन्दाꣳसि सर्वाणि ॥ १२ ॥ ऋषिभिरुपलक्षितं वाक्यं ऋषयश्छंदोभिरुपलक्षिता देवता मंत्रवर्णादृग्यजुषयोर्विनियोगतश्च विज्ञेयाः सर्वमेतच्छंदोदैवतमार्षं च विज्ञाय यत्किंचिज्जपहोमादिकरोति तस्य फलमश्नुते ब्रह्मयज्ञारंभे यथाविधि स्नात्वा छन्दःपुरुषमेनोनिर्णोदनꣳशरीरं न्यसेत्तिर्यग्बिलश्चमसऊर्द्ध्वबुध्नस्तस्याक्षिणी गोतमभरद्वाजौ श्रोत्रे विश्वामित्रजमदग्नी नासिके वसिष्ठकश्यपौ वागत्रिर्गायत्रींछंदोऽग्निर्देवताꣳशिरसि विन्यसेदेवमेवोष्णिहꣳसवितारं ग्रीवास्वनूकेबृहतीं बृहस्पतिं बाह्वोर्बृहद्रथन्तरे द्यावापृथिवीमध्येत्रिष्टुभमिन्द्रꣳश्रोण्योर्जगतीमादित्यं मेंढ्रेऽतिछंदसं प्रजापतिं पायौ यज्ञायज्ञियं वैश्वानरमूर्वोरनुष्टुभं विश्वान्देवानष्ठीवतोः पंक्ति मरुतः पादयोर्द्विपदाविष्णुं प्राणेषु विछन्दसं वायुं न्यूनातिरिक्तेष्वङ्गेषु न्यूनाक्षरं छन्द आपोदेवतेत्येवꣳसर्वांगेषु योजयित्वा वेदमयः संपद्यते शापानुग्रहसमर्थो भवति ब्राह्मं तेजश्च वर्द्धते न कुतश्चिद्भयं विन्दते ऋङ्मयो यजुर्मयः साममयस्तेजोमयो ब्रह्ममयोऽमृतमयः संभूय ब्रह्मैवाभ्येति तस्मादेवं नाब्रह्मचारिणे नातपस्विने नासंवत्सरोषिताय नाप्रवक्त्रेऽनुब्रूयादनेनाधीतेन चांद्रा-

यणाब्दफलमवाप्नोत्यनेन च सम्यग्ज्ञातेन ब्रह्मणः सायुज्यꣳसलोकतामाप्नोत्याप्नोति ॥ १३ ॥ इति सर्वानुक्रमणिकायां चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ॥ अथ छन्दाꣳसि गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्बृहतीपंक्तित्रिष्टुब्जगत्यतिजगती शक्वर्यतिशक्वर्यष्ट्यत्यष्टीधृत्यतिधृतयः कृतिप्रकृत्याकृतिविकृतिसंकृत्यभिकृत्युत्कृतयश्चतुर्विꣳशत्यक्षरादीनि चतुरुत्तराण्यूनाधिकेनैकेननिचृद्भुरिजौ द्वाभ्यां विराट्स्वराजौ पादपूरणार्थं तु क्षैप्रसंयोगैकाक्षरीभावान् व्यूहेदाद्ये तु सप्तवर्गे पादविशेषान् संज्ञाविशेषांस्ताननुक्रामन्त एवोदाहरिष्यामो विराड्रूपाविराट्स्थानाश्च वहूनामपि त्रिष्टुभ एवेत्युद्देशस्तत्र दशैकादशद्वादशाक्षराणां वैराजत्रैष्टुभजागता इति संज्ञा अनादेशेष्टाक्षराः पादाश्चतुष्पदाश्चर्चः ॥ १ ॥ प्रथमं छन्दस्त्रिपदागायत्री पञ्चकाश्चत्वारषट्कश्चैकश्चतुर्थश्चतुष्को वा पदपंक्तिः षट्सप्तैकादशा उष्णिग्गर्भास्त्रयः सप्तकाः पादनिचृन्मध्यमः षट्कश्चेदतिनिचृद्दशकश्चेद्यवमध्या यस्यास्तु षट्सप्तकाष्टकाः सा वर्द्धमाना विपरीता प्रतिष्ठा द्वौ षट्कौ सप्तकश्चेति ह्रसीयसी ॥ २ ॥ द्वितीयमुष्णिक्त्रिपदान्त्यो द्वादशक आद्यश्चेत्पुरउष्णिङ्मध्यमश्चेत्ककुप्त्रैष्टुभजागतचतुष्काः ककुम्न्यंकुशिरैकादशिनोःपरःषट्कस्तनुशिरा मध्ये

चेत्पिपीलिकमध्याद्यः पंचकस्त्रयोऽष्टका अनुष्टुब्गर्भाश्चतुःसप्तकोष्णिगेव ॥ ३ ॥ तृतीयमनुष्टुप्चतुष्पदाथ पञ्चपञ्चकाः षड्कश्चैकौ महापदपंक्तिर्जागतावष्टकश्च कृतिर्मध्ये चेदष्टकः पिपीलिकमध्या नवकयोर्मध्ये जागतः कविराणनववैराजत्रयोदशैर्नेष्टुरूपादेकास्त्रयो विराडेकादशका वा ॥ ४ ॥ चतुर्थं बृहतीतृतीयो द्वादशक आद्यश्चेत्पुरस्ताद्बृहती द्वितीयश्चेन्न्यंकुसारिण्युरोबृहती स्कन्धो ग्रीवीवान्त्यश्चेदुपरिष्टाद्बृहत्याष्टिनोर्मध्ये दशकौ विष्टारबृहती त्रिजागतोर्द्ध्वबृहती त्रयोदशिनोर्मध्येऽष्टकः पिपीलिकमध्या नवकाष्टकैकादशाष्टिनो विषमपदाचतुर्नवका बृहत्येव ॥ ५ ॥ पञ्चमं पंक्तिः पञ्चपदाऽथ चतुष्पदाविराट्दशका अयुजौ जागतौ सतो बृहती युजौ चेद्विपरीता आद्यौ चेद्वि[1]ष्टारपंक्तिरन्त्यौ चेदास्तारपंक्तिराद्यान्त्यौ चेत्सँस्तारपङ्क्तिर्मध्यमौ चेद्विष्टारपंक्तिः ॥६॥ षष्ठं त्रिष्टुप् त्रैष्टुभपदा द्वौ तु जागतौ यस्याः सा जागते जगती त्रैष्टुभे त्रिष्टुब्वैराजौ जागतौ चाभिसारिणी नवकौ वैराजस्त्रिष्टुभश्च द्वौ वा वैराजौ नवकस्त्रैष्टुभश्चाविराट्स्थानैकादशिनस्त्रयोऽष्टकश्च विराड्रूपा द्वादशि-

---

[1] प्रस्तार.

नस्त्रयोष्टकश्च ज्योतिष्मती यतोऽष्टकस्ततो ज्योतिश्चत्वारोऽष्टका जागतश्च महाबृहतीमध्ये जागतश्चेद्यवमध्याद्यौदशकावष्टकास्त्रयः पंत्त्युत्तरा विराट्पूर्वा वा ॥ ७॥ सप्तमं जगती जागतपदाष्टिनस्त्रयः स्त्रौ च द्वौ महासतो बृहत्यष्टकौ सप्तकः षट्को दशको नवकश्च षडष्टका वा महापंक्तिर्माध्यन्दिनीये वाजसनेयके सर्वानुक्रमणिकैषा कृतिर्भगवतः कात्यायनस्यैषा कृतिर्भगवतः कात्यायनस्य ॥ ८ ॥

इति सर्वानुक्रमणिकायां पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ कंडिका संख्या ॥ १२४ ॥ समाप्ता ॥ ॥

श्रीशुक्लयजुर्वेदिनां [१]पारस्करगृह्यसूत्रम् ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः । अथातो गृह्यस्थालीपाकानां कर्म परिसमुह्योपलिप्योल्लिख्योद्धृत्याभ्युक्ष्याग्निमुपसमाधाय दक्षिणतो ब्रह्मासनमास्तीर्य प्रणीय परिस्तीर्यार्थवदासाद्य पवित्रे कृत्वा प्रोक्षणीः सँस्कृत्यार्थवत्प्रोक्ष्य निरुप्याऽऽज्यमधिश्रित्य पर्यग्नि कुर्यात्स्रुवं प्रतप्य सम्मृज्याभ्युक्ष्य पुनः प्रतप्य निदध्यादाज्यमुद्वास्योत्पूयावेक्ष्य प्रोक्षणीश्च पूर्ववदुपयमनान्कुशानादाय समिधोऽभ्याधाय पर्युक्ष्य जुहुयादेष एव विधिर्यत्र क्वचिद्धोमः ॥ १ ॥ आवसथ्याधानं दारकाले दायाद्यकाल एकेषां वैश्यस्य बहुपशोर्गृहादग्निमाहृत्य चातुष्प्राश्यपचनवत्सर्वमरणिप्रदानमेके पञ्चमहायज्ञा इति श्रुतेरग्न्याधेय-

अ

---

[१] "छन्दोवत्सूत्राणि" इत्युच्चारणे याजुषां नियमः । ये ये धर्माश्छन्दसि ते सर्वे सूत्रेष्वपि ज्ञेयाः । अतोऽध्ययनवेलायामेव तत्र तत्र गुरोः सकाशाद् षकारोच्चारणं खकारोच्चारणं द्वित्त्वादिकञ्चावगन्तव्यं तज्ज्ञानेच्छुना ।

देवताभ्यः स्थालीपाकꣳश्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाज्याऽऽहुतीर्जुहोति त्वन्नोऽअग्ने, स त्वन्नोअग्न इमं मे व्वरुण, तत्त्वायामि, ये ते शतमयाश्चाग्नऽउदुत्तमं, भवतन्न इत्यष्टौ पुरस्तादेवमुपरिष्टात्स्थालीपाकस्याग्न्याधेयदेवताभ्यो हुत्वा जुहोति स्विष्टकृते चायास्यग्नेर्वषट्कृतं यत्कर्मणाऽत्यरीरिचं देवा गातुविद इति बर्हिर्हुत्वा प्राश्नाति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २ ॥ षडर्घ्या भवन्त्याचार्य ऋत्विग्वैवाह्यो राजाऽप्रियः स्नातक इति प्रतिसंवत्सरानर्हयेयुर्यक्ष्यमाणास्त्वृत्विज आसनमाहार्याह साधु भवानास्तामर्चयिष्यामो भवन्तमित्याहरन्ति विष्टरं पद्यं पादार्थमुदकमर्घमाचमनीयं मधुपर्कं दधिमधुघृतमपिहितङ्काꣳस्ये काꣳस्येनान्यस्त्रिस्त्रिः प्राह विष्टरादीनि विष्टरं प्रतिगृह्णाति वर्ष्मोऽस्मि समानानामुद्यतामिव सूर्यः ॥ इमं तमभितिष्ठामि यो मा कश्चाभिदासतीत्येनमभ्युपविशति पादयोरन्यं विष्टर आसीनाय सव्यं पादं प्रक्षाल्य दक्षिणं प्रक्षालयति ब्राह्मणश्चेद्दक्षिणं प्रथमं व्विराजो दोहोऽसि व्विराजो दोहमशीय मयि पाद्यायै व्विराजो दोह इत्यर्घं प्रतिगृह्णात्यापः स्थ युष्माभिः सर्वान्कामानवाप्नवानीति निनयन्नभिमन्त्रयते, समुद्रं वः प्रहिणोमि स्वां योनिमभिगच्छत ॥ अरिष्टा अस्माकं

वीरा मा परासेचिमत्पय इत्याचामत्यामागन्यशसा सꣳसृज वर्चसा ॥ तं मा कुरु प्रियं प्रजानामधिपतिं पशूनामरिष्टिन्तनूनामिति मित्रस्य त्वेति मधुपर्कं प्रतीक्षते देवस्य त्वेति प्रतिगृह्णाति सव्ये पाणौ कृत्वा दक्षिणस्यानामिकया त्रिः प्रयौति नमः श्यावास्यायान्नशने यत्त आविद्धं तत्ते निष्कृन्तामीत्यनामिकाङ्गुष्ठेन च त्रिर्न्निरूक्षयति तस्य त्रिः प्राश्नाति यन्मधुनो मधव्यं परमꣳरूपमन्नाद्यम् ॥ तेनाहं मधुनो मधव्येन परमेण रूपेणान्नाद्येन परमो मधव्योऽन्नादोऽसानीति मधुमतीभिर्वा प्रत्यृचं पुत्रायान्तेवासिने वोत्तरत आसीनायोच्छिष्टं दद्यात्सर्वं वा प्राश्नीयात्प्राग्वा सञ्चरे निनयेदाचुम्य प्राणान्सम्मृशति वाङ्म आस्ये नसोः प्राणोऽक्ष्णोश्चक्षुः कर्णयोः श्रोत्रं बाह्वोर्बलमूर्वोरोजोऽरिष्टानि मेऽङ्गानि तनूस्तन्वा मे सहेत्याचान्तोदकाय शासमादाय गौरिति त्रिः प्राह प्रत्याह माता रुद्राणां दुहिता वसूनाꣳस्वसादित्यानाममृतस्य नाभिः ॥ प्रनुवोचं चिकितुषे जनाय मागामनागामदितिं वधिष्ट ॥ मम चामुष्य च पाप्मानꣳहनोमीति यद्यालभेताथ यद्युत्सिसृक्षेन्मम चामुष्य च पाप्माहत ओमुत्सृजत तृणान्यत्त्विति ब्रूयान्न त्वेवामाꣳसोऽर्घ्यस्यादधियज्ञम-

धिविवाहं कुरुतेत्येव ब्रूयाद्यद्यप्यसकृत्संवत्सरस्य सोमेन यजेत कृतार्घ्या एवैनं याजयेयुर्नाकृतार्घ्या इति श्रुतेः ॥ ३ ॥ चत्वारः पाकयज्ञा हुतोऽहुतः प्रहुतः प्राशित इति पञ्चसु बहिःशालायां विवाहे चूडाकरण उपनयने केशान्ते सीमन्तोन्नयन इत्युपलिप्त उद्धूतावोक्षितेऽग्निमुपसमाधाय निर्मन्थ्यमेके विवाह उदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे कुमार्याः पाणिं गृह्णीयात्रिषु त्रिषूत्तरादिषु स्वातौ मृगशिरसि रोहिण्यां वा तिस्रो ब्राह्मणस्य वर्णानुपूर्व्येण द्वे राजन्यस्यैका वैश्यस्य सर्वेषाꣳशूद्रामप्येके मन्त्रवर्जमथैनां वासः परिधापयति जराङ्गच्छ परिधत्स्व वासो भवाकृष्टीनामभिशस्तिपावा ॥ शतं च जीव शरदः सुवर्च्चा रयिश्च पुत्राननुसंव्ययस्वायुष्मतीदं परिधत्स्व वास इत्यथोत्तरीयं या अकृन्तन्नवयं या अतन्वत । याश्च देवीस्तन्तूनभितो ततन्थ तास्त्वा देवीर्जरसे संव्ययस्वायुष्मतीदं परिधत्स्व वास इत्यथैनौ समञ्जयति समञ्जन्तु विश्वेदेवाः समापो हृदयानि नौ ॥ सम्मातरिश्वा सन्धाता समुदेष्ट्री दधातु नाविति पित्रा प्रत्तामादाय गृहीत्वा निष्क्रामति यदैषि मनसा दूरं दिशोऽनु पवमानो वा ॥ हिरण्यपर्ण्णो वैकर्णः स त्वा मन्मनसां करोत्वित्यसावित्यथैनौ

समीक्षयत्यघोरचक्षुरपतिघ्न्येधि शिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ॥ वीरसूर्देवकामा स्योनाशन्नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः ॥ तृतीयोऽग्निष्टे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥ सोमोऽदद्गन्धर्वाय गन्धर्वोऽददग्नये ॥ रयिं च पुत्राँश्चादादग्निर्मह्यमथो इमाम् ॥ सा नः पूषा शिवतमामैरय सा न ऊरू उशती विहर ॥ यस्यामुशन्तः प्रहराम शेपं यस्यामु कामा बहवो निविष्ट्या इति ॥ ४ ॥ प्रदक्षिणमग्निं पर्याणीयैके पश्चादग्नेस्तेजनीङ्कटं वा दक्षिणपादेन प्रहृत्योपविशत्यन्वारब्ध आघारावाज्यभागौ महाव्याहृतयः सर्वप्रायश्चित्तं प्राजापत्यꣳस्विष्टकृच्चैतन्नित्यꣳ सर्वत्र प्राङ्महाव्याहृतिभ्यः स्विष्टकृदन्यच्चेदाज्याद्धविः सर्वप्रायश्चित्तं प्राजापत्यान्तरमेतदावापस्थानं विवाहे राष्ट्रभृत इच्छञ्जयाभ्यातानाँश्च जानन्येन कर्मणेर्छेदिति वचनाच्चित्तञ्च चित्तिश्चाकूतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञातिश्च मनश्च शक्करीश्च दर्शश्च पौर्णमासं च बृहच्च रथन्तरं च प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छदुग्रः पृतना जयेषु ॥ तस्मै विशः समनमन्तः सर्वाः स उग्रः स इहव्यो बभूव स्वाहेत्यग्निर्भूतानामधिपतिः स मावत्विन्द्रो ज्येष्ठानां यमः पृथिव्या वायुरन्त-

रिक्षस्य सूर्यो दिवश्चन्द्रमा नक्षत्राणां बृहस्पतिर्ब्रह्मणो मित्रः सत्यानां वरुणोऽपाꣳसमुद्रः स्रोत्यानामन्नꣳसाम्राज्यानामधिपति तन्मावतु सोम ओषधीनाꣳ सविता प्रसवानाꣳ रुद्रः पशूनां त्वष्टा रूपाणां विष्णुः पर्वतानां मरुतो गणानामधिपतयस्ते मावन्तु पितरः पितामहाः परेऽवरे ततास्ततामहाः ॥ इह मावन्त्वस्मिन्ब्रह्मण्यस्मिन्क्षत्रेस्यामाशिष्यस्यां पुरोधायामस्मिन्कर्मण्यस्यां देवहूत्याꣳ स्वाहेति सर्वत्रानुषजत्यग्निरैतु प्रथमो देवतानाꣳ सोस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ॥ तदयꣳराजा वरुणोऽनुमन्यतां येथयꣳ स्त्री पौत्रमघन्नरोदात्स्वाहा ॥ इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः ॥ अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता पौत्रमानन्दमभिविबुध्यतामियꣳ स्वाहा ॥ स्वस्ति नो अग्ने दिवा पृथिव्या विश्वानि धेह्ययथा यजत्र ॥ यदस्यां महि दिवि जातं प्रशस्तं तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रꣳ स्वाहा ॥ सुगन्नु पन्थां प्रदिशन्न एहि ज्योतिष्मध्ये ह्यजरन्न आयुः ॥ अपैतु मृत्युरमृतम्म आगाद्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु स्वाहेति परं मृत्यविति चैके प्राशनान्ते ॥ ५ ॥ कुमार्या भ्राता शमीपलाशमिश्राँल्लाजानञ्जलिनाञ्जलावावपति तां जुहोति

सꣳहतेन तिष्ठत्यर्यमणं देवङ्कन्या अग्निमयक्षत। स नो अर्यमा देवः प्रेतो मुञ्चतु मा पतेः स्वाहा ॥ इयन्नार्युपब्रूते लाजानावपन्तिका ॥ आयुष्मानस्तु मे पतिरेधन्तां ज्ञातयो मम स्वाहा ॥ इमाँल्लाजानावपाम्यग्नौ समृद्धिकरणं तव ॥ मम तुभ्यं च संवननं तदग्निरनुमन्यतामियꣳस्वाहेत्यथास्यै दक्षिणꣳहस्तं गृह्णाति साङ्गुष्ठं गृभ्णामि ते सौभगत्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ॥ भगो अर्यमा सविता पुरन्धिर्मह्यं त्वादुर्गार्हपत्याय देवाः ॥ अमोहमस्मि सा त्वꣳसात्वमस्यमोअहम् ॥ सामाहमस्मि ऋक्त्वं द्यौरहं पृथिवी त्वम्। तावेहि विवहावहै सह रेतो दधावहै ॥ प्रजां प्रजनयावहै पुत्रान्विन्द्यावहै बहून् ॥ ते सन्तु जरदष्टयः सम्प्रियौ रोचिष्णू सुमनस्यमानौ ॥ पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतꣳशृणुयाम शरदः शतमिति ॥ ६ ॥ अथैनामश्मानमारोहयत्युत्तरतोऽग्नेर्दक्षिणपादेनारोहेममश्मानमश्मेव त्वꣳस्थिरा भव॥ अभितिष्ठ पृतन्यतोऽवबाधस्व पृतनायत इत्यथ गाथां गायति सरस्वति प्रेदमव सुभगे वाजिनीवती ॥ यां त्वा विश्वस्य भूतस्य प्रजायामस्याग्रतः ॥ यस्यां भूतꣳसमभवद्यस्यां विश्वमिदं जगत् ॥ तामद्य गाथां गास्यामि या

स्त्रीणामुत्तमं यश इत्यथ परिक्रामतस्तुभ्यमग्रे पर्यवहं सूर्यां वहतु ना सह ॥ पुनः पतिभ्यो जायान्दाग्ने प्रजया सहेत्येवं द्विरपरं लाजादि चतुर्थꣳशूर्पकुष्ठया सर्वाँल्लाजानावपति भगाय स्वाहेति त्रिः परिणीतां प्राजापत्यꣳ हुत्वा ॥ ७ ॥ अथैनामुदीचीꣳ सप्त पदानि प्रक्रामयत्येकमिषे द्वे ऊर्ज्जे त्रीणि रायस्पोषाय चत्वारि मायोभवाय पञ्च पशुभ्यः षडृतुभ्यः सखे सप्तपदा भव सा मामनुव्रता भव विष्णुस्त्वानयत्विति सर्वत्रानुषजति निष्क्रमणप्रभृत्युदकुम्भꣳस्कन्धे कृत्वा दक्षिणतोऽग्नेर्वाग्यतः स्थितो भवत्युत्तरत एकेषान्तत एनां मूर्धन्यभिषिञ्चत्यापः शिवाः शिवतमाः शान्ताः शान्ततमास्तास्ते कृण्वन्तु भेषजमित्यापोहिष्ठेति च तिसृभिरथैनाꣳ सूर्यमुदीक्षयति तच्चक्षुरित्यथास्यै दक्षिणाꣳसमधिहृदयमालभते मम व्रते ते हृदयं दधामि मम चित्तमनुचित्तं तेऽअस्तु ॥ मम वाचमेकमना जुषस्व प्रजापतिष्ट्वा नियुनक्तु मह्यमित्यथैनामभिमन्त्रयते सुमङ्गलीरियं वधूरिमाꣳसमेत पश्यत ॥ सौभाग्यमस्यै दत्त्वायाथास्तं विपरेतनेति तान्दृढपुरुष उन्मथ्य प्राग्वोदग्वानुगुप्त आगारआनडुहे रोहिते चर्मण्युपवेशयतीह गावो निषीदन्त्विहाश्वा इह पूरुषाः ॥ इहो सहस्रदक्षिणो

श्वा इह पूरुषा निषीदन्त्विति ग्रामवचनं च कुर्युर्विवाहश्मशानयोर्ग्रामं प्राविशतादिति वचनात्तस्मात्तयोर्ग्रामः प्रमाणमिति श्रुतेराचार्याय वरं ददाति गौर्ब्राह्मणस्य वरो ग्रामो राजन्यस्याश्वो वैश्यस्याधिरथꣳशतं दुहितृमतेऽस्तमिते ध्रुवं दर्शयति ध्रुवमसि ध्रुवं त्वा पश्यामि ध्रुवैधिपोष्ये मयि मह्यं त्वादात् ॥ बृहस्पतिर्मया पत्या प्रजावती सञ्जीव शरदः शतमिति सा यदि न पश्येत्पश्यामीत्येव ब्रूयात् त्रिरात्रमक्षारालवणाशिनौ स्यातामधः शय्याताꣳ संवत्सरं न मिथुनमुपेयातां द्वादशरात्रꣳषड्रात्रं त्रिरात्रमन्ततः ॥ ८ ॥ उपयमनप्रभृत्यौपासनस्य परिचरणमस्तमितानुदितयोर्दध्ना तण्डुलैरक्षतैर्वाग्नये स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति सायꣳसूर्याय स्वाहा प्रजापतये स्वाहेति प्रातः पुमाꣳसौ मित्रावरुणौ पुमाꣳसावश्विनावुभौ ॥ पुमानिन्द्रश्च सूर्यश्च पुमाꣳसंवर्ततां मयि पुनः स्वाहेति पूर्वाङ्गर्भकामा ॥ ९ ॥ राज्ञोऽक्षभेदे नद्धविमोक्षे यानविपर्यासेऽन्यस्यां वा व्यापत्तौ स्त्रियाश्चोद्वहने तमेवाग्निमुपसमाधायाऽऽज्यꣳसंस्कृत्येहरतिरिति जुहोति नानामन्त्राभ्यामन्यद्यानमुपकल्प्य तत्रोपवेशयेद्राजानꣳस्त्रियं वा प्रतिक्षत्र इति यज्ञान्तेनात्वाहार्षमिति चैतया धुर्यौ दक्षिणा

प्रायश्चित्तिस्ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १० ॥ चतुर्थ्यामपररात्रेऽभ्यन्तरतोऽग्निमुपसमाधाय दक्षिणतो ब्रह्माणमुपवेश्योत्तरत उदपात्रं प्रतिष्ठाप्य स्थालीपाकꣳश्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोत्यग्ने प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै पतिघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहा ॥ वायो प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै प्रजाघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहा ॥ सूर्य प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै पशुघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहा ॥ चन्द्र प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै गृहघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहा ॥ गन्धर्व प्रायश्चित्ते त्वं देवानां प्रायश्चित्तिरसि ब्राह्मणस्त्वा नाथकाम उपधावामि याऽस्यै यशोघ्नी तनूस्तामस्यै नाशय स्वाहेति । स्थालीपाकस्य जुहोति प्रजापतये स्वाहेति हुत्वा हुत्वैतासामाहुतीनामुदपात्रे सꣳस्रवान्समवनीय तत एनां मूर्द्धन्यभिषिञ्चति या ते पतिघ्नी प्रजाघ्नी पशुघ्नी गृहघ्नी यशोघ्नी निन्दिता तनूर्जारघ्नीं तत एनां करोमि सा जीर्य त्वं मया सहासावित्यथैनाꣳस्थालीपाकं

प्राशयति प्राणैस्ते प्राणान्सन्दधाम्यस्थिभिरस्थीनि माꣳसैर्माꣳसानि त्वचा त्वचमिति तस्मादेवं विच्छ्रोत्रियस्य दारेण नोपहासमिच्छेदुत ह्येवंवित्परो भवति तामुदुह्य यथर्त्तुप्रवेशनं यथा कामी वा काममाविजनितोः सम्भवामेति वचनादथास्यै दक्षिणाꣳसमधिहृदयमालभते यत्ते सुशीमे हृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ॥ वेदाहं तन्मां तद्विद्यात्पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतꣳ शृणुयाम शरदः शतमित्येवमत ऊर्ध्वम् ॥११॥ पक्षादिषु स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा दर्शपूर्णमासदेवताभ्यो हुत्वा जुहोति व्रह्मणे प्रजापतये विश्वेभ्यो देवेभ्यो द्यावापृथिवीभ्यामिति विश्वेभ्यो देवेभ्यो वलिहरणं भूतगृह्येभ्य आकाशाय च वैश्वदेवस्याग्नौ जुहोत्यग्नये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहाग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति प्राशनान्ते वाह्यतः स्त्रीबलिꣳ हरति. नमः स्त्रियै नमः पुꣳसे वयसेऽवयसे नमः शुक्लाय कृष्णदन्ताय पापिनां पतये नमो ये मे प्रजामुपलोभयन्ति ग्रामे वसन्त उत वारण्ये तेभ्यो नमोऽस्तु वलिमेभ्यो हरामि स्वस्ति मेऽस्तु प्रजां मे ददत्विति शेषमद्भिः प्रप्लाव्य ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥१२॥ अथ गर्भाधानꣳ स्त्रियाः पुष्पवत्याश्चतुरहादूर्ध्वꣳ स्नात्वा विरजायास्तस्मिन्नेव

दिवा आदित्यङ्गर्भमित्यादित्यमवेक्षते गृहे वा स्नापयित्वा तामभिगच्छेदिति श्रुतेस्तस्मिन्प्रजायाः सम्भवकाले निशायां कुर्याद्यदि दिवा मैथुनं व्रजेत्क्लीवा अल्पवीर्या अल्पायुषाश्च प्रसूयन्ते तस्मादेतद्वर्जयेत्प्रजाकामो गृही श्रुतिस्मृतिविरोधाभ्यां दक्षिणेन पाणिनोरू प्रसार्य प्रजास्थानमभिमृशति पूषा भगꣳ सविता मे ददातु रुद्रः कल्पयति ललामगुं विष्णुर्योनिं कल्पयतु त्वष्टा रूपाणि पिꣳशतु ॥ आसिञ्चतु प्रजापतिर्धाता गर्भं दधातु ते ॥ गर्भं धेहि सिनीवालि गर्भं धेहि पृथुष्टुके ॥ गर्भं ते अश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजाविति सꣳसृजेथास्तेजो वैश्वानरो दद्याद् ब्रह्माणमामन्त्रयते ब्रह्मा गर्भं दधात्विति प्राङ्मुख उदङ्मुखो वोपविष्टो मन्यते रेतो मूत्रमिति चैके श्रावणं कुर्यात् ॥ १३ ॥ अथर्तुमतीं जायामधिगच्छेत्पिण्डपितृयज्ञेन यजेत मध्यमपिण्डं पत्नी प्राश्नाति पुत्रकामा तत एतामाहुतिं जुहोत्याधत्त पितर इत्यलङ्कारमवजिघ्रत्यायन्तु न इति जपत्येवमथर्त्तुमतीं जायाहृदयमालभ्य पूर्ववत्सव्येन पाणिनोपस्थमभिमृशति भगप्प्रणेतारिति प्रागुतेदानीमिति रेतोमूत्रमिति सन्धत्ते गायत्रेणेति प्रतिमन्त्रं मन्थयति पुत्रकामोऽभिगच्छेन्नित्यम् ॥ १४ ॥ सा यदि गर्भं

न दधीत सिꣳह्याः श्वेतपुष्प्या उपोष्य पुष्येण मूलमुत्थाप्य चतुर्थेऽहनि स्नातायां निशायामुदपेषं पिष्ट्वा दक्षिणस्यां नासिकायामासिञ्चतीयमोषधी त्रायमाणा सहमाना सरस्वती ॥ अस्या अहं बृहत्याः पुत्रः पितुरिव नाम जग्रभमिति ॥ १५ ॥ अथ पुꣳसवनं पुरा स्पन्दत इति मासे द्वितीये तृतीये वा यदहः पुꣳसा नक्षत्रेण चन्द्रमा युज्येत तदहरुपवास्याऽऽप्लाव्याहते वाससी परिधाप्य न्यग्रोधावरोहाञ्छुङ्गाँश्च निशायामुदपेषं पिष्ट्वा पूर्ववदासेचनꣳ हिरण्यगर्भोऽद्भ्यः सम्भृत इत्येताभ्याङ्कुशकण्टकꣳ सोमाꣳशुं चैके कूर्मपित्तं चोपस्थे कृत्वा स यदि कामयेत वीर्यवान्स्यादिति विकृत्यैनमभिमन्त्रयते सुपर्ण्णोसीति प्राग्विष्णुक्रमेभ्यः ॥१६॥ अथ सीमन्तोन्नयनम् ॥ पुꣳसवनवत् प्रथमगर्भे मासे षष्ठेऽष्टमे वा तिलमुद्गमिश्रꣳस्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा प्रजापतेर्हुत्वा पश्चादग्नेर्भद्रपीठ उपविष्टायां युग्मेन सटालुग्रप्सेनौदुम्बरेण त्रिभिश्च दर्भपिञ्जुलैस्त्रेण्या शलल्या वीरतरशङ्कुना पूर्णचात्रेण च सीमन्तमूर्द्ध्वं विनयति भूर्भुवःस्वरिति प्रतिमहाव्याहृतिभिर्वा त्रिवृतमावध्नात्ययमूर्ज्जावतो वृक्ष उर्ज्जीव फलिनी भवेत्यथाऽऽह वीणागाथिनौ राजानꣳसङ्गायेतां यो वाऽप्यन्यो वीरतर इति

नियुक्तामप्येके गाथामुपोदाहरन्ति सोम एव नो राजेमा मानुषीः प्रजाः ॥ अविमुक्तचक्र आसीरँस्तीरे तुभ्यमसाविति यां नदीमुपावसिता भवति तस्या नाम गृह्णाति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥१७॥

सोष्यन्तीमद्भिरभ्युक्षत्येजतु दशमास्य इति प्राग्यस्यैत इत्यथावरावपतनमवैतु प्रश्निशेवलꣳशुने जराय्वत्तवे नैव माꣳसेन पीवरीं न कस्मिँश्चनायतनमवजरायुपद्यतामिति जातस्य कुमारस्याच्छिन्नायान्नाड्यां मेधाजननाऽऽयुष्ये करोत्यनामिकया सुवर्णान्तर्हितया मधुघृते प्राशयति घृतं वा भूस्त्वयि दधामि भुवस्त्वयि दधामि स्वस्त्वयि दधामि भूर्भुवःस्वः सर्वं त्वयि दधामीत्यथास्याऽऽयुष्यं करोति नाभ्यां दक्षिणे वा कर्णे जपत्यग्निरायुष्मान्स वनस्पतीभिरायुष्माँस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि सोम आयुष्मान्सौषधीभिरायुष्माँस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि ब्रह्माऽऽयुष्मत्तद्ब्राह्मणैरायुष्मत्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि देवा आयुष्मन्तस्तेऽमृतेनाऽऽयुष्मन्तस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि ऋषय आयुष्मन्तस्ते व्रतैरायुष्मन्तस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि पितर आयुष्मन्तस्ते स्वधाभिरायुष्मन्तस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि यज्ञ आयुष्मान्स दक्षिणाभिरायुष्माँ-

स्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि समुद्र आयुष्मान्स स्रवन्तीभिरायुष्माँस्तेन त्वाऽऽयुषाऽऽयुष्मन्तं करोमि त्रिस्त्रिस्त्र्यायुषमिति च स यदि कामयेत सर्वमायुरियादिति वात्सप्रेणैनमभिमृशेद्दिवस्परीत्येतस्यानुवाकस्योत्तमामृचं परिशिनष्टि प्रतिदिशं पञ्च ब्राह्मणानवस्थाप्य ब्रूयादिममनुप्राणितेति पूर्वो ब्रूयात्प्राणेति व्यानेति दक्षिणोऽपानेत्यपर उदानेत्युत्तरः समानेति पञ्चम उपरिष्टादवेक्षमाणो ब्रूयात्स्वयं वा कुर्यादनुपरिक्राममविद्यमानेषु स यस्मिन्देशे जातो भवति तमभिमन्त्रयते वेद ते भूमि हृदयं दिवि चन्द्रमसि श्रितम् ॥ वेदाहं तन्मां तद्विद्यात्पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतꣳशृणुयाम शरदः शतमित्यथैनमभिमृशत्यश्मा भव परशुर्भव हिरण्यमश्रुतं भव ॥ आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतमित्यथास्य मातरमभिमन्त्रयत इडासि मैत्रावरुणी वीरे वीरमजीजनथाः ॥ सा त्वं वीरवती भव याऽस्मान्वीरवतोऽकरदित्यथास्यै दक्षिणꣳस्तनं प्रक्षाल्य प्रयच्छतीमꣳस्तनमिति यस्ते स्तन इत्युत्तरमेताभ्यामुदपात्रꣳशिरस्तो निदधात्यापो देवेषु जाग्रथ यथा देवेषु जाग्रथ ॥ एवमस्याꣳ सूतिकाया सपुत्रिकायां जाग्रथ इति द्वारदेशे सूतिकाग्निमुपसमाधायोत्थाना-

त्सन्धिवेलयोः फलीकरणमिश्रान्सर्षपानग्नावावपति शण्डामर्का उपवीरः शौण्डिकेय उलूखलः ॥ मलिम्लुचो द्रोणासश्च्यवनो नश्यतादितः स्वाहा ॥ आलिखन्ननिमिषः किंवदन्त उपश्रुतिर्हर्यक्षः कुम्भी शत्रुः पात्रपाणिर्नृमणिर्हन्त्रीमुखः सर्षपारुणश्च्यवनो नश्यतादितः स्वाहेति यदि कुमार उपद्रवेज्जालेन प्रच्छाद्योत्तरीयेण वा पिताङ्क आधाय जपति कूर्कुरः सुकूर्कुरः कूर्कुरो बालबन्धनः ॥ चेच्चेच्छुनक सृज नमस्ते अस्तु सीसरो लपेतापह्वर तत्सत्यम् ॥ यत्ते देवा वरमददुः स त्वं कुमारमेव वा वृणीथाः ॥ चेच्चेच्छुनक सृज नमस्ते अस्तु सीसरो लपेतापह्वर तत्सत्यम् ॥ यत्ते सरमा माता सीसरः पिता श्यामशबलौ भ्रातरौ ॥ चेच्चेच्छुनक सृज नमस्ते अस्तु सीसरो लपेतापह्वरेत्यभिमृशति न नामयति न रुदति न हृष्यति न ग्लायति यत्र वयं वदामो यत्र चाभिमृशामसीति ॥ १८ ॥ अथातो यमलजनने प्रायश्चित्तं व्याख्यास्यामो यस्य भार्या गौर्दासी महिषी वडवा वा विकृतं प्रसवे प्रायश्चित्ती भवेत्पूर्णे दशाहे चतुर्णां क्षीरवृक्षाणां काषायमुपसंहरेत् प्लक्षवटौदुम्बराश्वत्थशमीदेवदारुगौरसर्षपास्तेषामपो हिरण्यदूर्वाङ्कुराम्रपल्लवैरष्टौ कलशान्प्र-

पूर्ष सर्वौषधीनां दम्पती स्नापयित्वाऽऽपो हिष्ठेति तिसृभिः कयानश्चित्र इति द्वाभ्यां पञ्चैन्द्रेण पञ्च वारुणेनेदमापः प्रवहतेत्यपाघमिति स्नापयित्वालङ्कृत्य तौ दर्भेषूपवेश्य तत्र मारुतꣳस्थालीपाकꣳश्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति पूर्वोक्तैः स्नपनमन्त्रैः स्थालीपाकस्य जुहोत्यग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा पवमानाय स्वाहा पावकाय स्वाहा मरुताय स्वाहा मारुताय स्वाहा मरुद्भ्यः स्वाहा षमाय स्वाहान्तकाय स्वाहा मृत्यवे स्वाहा ब्रह्मणे स्वाहाग्नये स्विष्टकृते स्वाहेत्येतदेव गृहोत्पातेषूलूककपोतगृध्रः श्येनो वा प्रविशेत्स्तम्भः प्ररोहेद्वल्मीकं मधुजालं वा भवेदुदकुम्भप्रज्वलनाशनशयनषानभङ्गेषु गृहगोधिकाकृकलासशरीरसर्पण इत्येवं छत्रध्वजविनाशे सार्पे नैर्ऋते गण्डयोगेष्वन्येष्वप्युत्पातेषु भूकम्पोल्कापातकाकसर्पसङ्गमप्रेक्षणादिष्वेतदेव प्रायश्चित्तं ग्रहशान्त्योक्तेन विधिना कृत्वाऽऽचार्याय वरं दत्त्वा ब्राह्मणान्भोजयित्वा स्वस्ति वाच्याशिषः प्रतिगृह्य शान्तिर्भवति शान्तिर्भवति ॥१९॥ अथातो षमलचरुं मारुतं व्याख्यास्यामो यस्य च षमलौ पुत्रौ दारिका वा प्रजायते पूर्णे दशाहे चतुर्णां क्षीरवृक्षाणां काषायमाहृत्याश्वत्थप्लक्षन्यग्रोधौदुम्बराश्चत्वारो विधवाः स्नापयति

ब्रह्मचारिणो वा शुक्लवासस ऐन्द्रीं दिशमुदिचीं वा मङ्गलं पूर्ववद्गायन्त्यो यमलिनीꣳस्नापयन्त्याचार्यः स्नापयति वसोः पवित्रेण शतधारेण चाष्टभिः कलशैः स्नात्वाऽप्रतिरथं जपेदिदमापः प्प्रवहतेति तौ स्नापितौ वरं प्रयच्छत्यानडुहमातृभ्यश्च हिरण्यं वस्त्रमेव परीतोषणं वाजेवाजेवतेति पतेपद्याद्वादित्याघारं मारुतं चरुं जुहोति मरुताय स्वाहा मारुती स्वाहा मरुद्भ्यो विष्णवे प्रजापतयेऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति प्राशनान्ते शेषं चरुं गृहीत्वाऽश्वत्थं प्रदक्षिणीकृत्योपविशेत्तदेव तन्त्रꣳसमाप्य ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २० ॥ अथातो मूलविधिं व्याख्यास्यामो मूलांशे प्रथमे पितुर्नैष्टो द्वितीये मातुस्तृतीये धनधान्यस्य चतुर्थे कुलशोकावहः स्वयं पुण्यभागी स्यान्मूलनक्षत्रे मूलविधानं कुर्यात्सर्वौषध्यात्सर्वगन्धैश्च सञ्युक्तं तत्रोदकुम्भं कृत्वा स वस्त्रगन्धपुष्परत्नसहितꣳश्वेतसिद्धार्थकुसुमायुक्तं कुर्यात्तस्मिन्रुद्रं जपित्वाऽप्रतिरथꣳराक्षोघ्नं च सूक्तं द्वितीयोदकुम्भं कृत्वा चतुःशतपाठः प्रस्रवणसञ्युक्तन्तस्मिन्नुपरिष्टान्मूलानि धारयेद्वंशपात्रे कृत्वा वस्त्रे वद्ध्वा तस्मिन्प्रधानानि मूलानि वक्ष्यामि हिरणमयमूलꣳ सप्त धान्यं प्रथमाकाष्मर्या सहदेव्याऽपराजिता बाला पाठा शङ्खपुष्प्यधोपुष्पी

मधुयष्टिका चक्राङ्किता मयूरशिखा काकजङ्घा कुमारीद्वयं जीवन्त्यपामार्गभृङ्गारकलक्ष्मणाः सुलक्ष्मणा जाती व्याघ्रपत्रश्चक्रमर्द्दकः सिद्धेश्वरोऽश्वत्थोदुम्वरपालाशप्लक्षवटार्कदूर्वारोहितकशमीशतावरीत्येवमादिमूलशतं पूरयित्वा तस्मिन्निषिद्धानि मूलानि वक्ष्यामि वैल्वधवनिम्वकदम्वराजवृक्षोक्षशालाप्रयालुदधिकपित्थकोविदारश्लेष्मान्तकविभीतकशाल्मलीररलुसर्वकण्टकिवर्जं तत्राभिषेकं कुर्यात्पितुः शिशोर्जनन्या देवस्य त्वेत्यौदुम्वर्यात्सन्दीमुदगग्रामास्तृणाति तत्रासीनान्सम्पातेनाभिषिञ्चति शिरसोऽध्यनुलोमꣳ शिरो मे श्रीर्यश इति यथाऽङ्गमङ्गानि सम्मृशति स्नानादूर्ध्वं नैर्ऋतं पायसꣳ श्रपयित्वा काश्मर्यमयꣳ स्रुक्स्रुवं प्रतप्य सम्मृज्यान्वारब्ध आघारावाज्यभागौ हुत्वाऽसुन्वन्तमिति चतस्रः स्थालीपाकेन जुहुयात्पञ्चदशाऽऽज्याहुतीश्चतुर्गृहीतेन जुहोति कृणुष्व पाज इति पञ्च मा नस्तोक इति द्वे या ते रुद्र शिवा तनूरिति षडग्नी रक्षाꣳसि सधेति शुक्रज्योतिरमर्त्त्यः शुचिः पावक ईड्य इति त्वन्नः सोम विश्वतो रक्षा राजन्नघायतो न रिष्ये त्वावतः सखेति स्विष्टकृदादि प्राशनान्ते कृष्णा गौः कृष्णाश्च तिला हेममयमूलꣳ सप्त-

धान्यसञ्युक्तमाचार्याय वरं दद्यात्कृष्णोऽनड्वान्ब्रह्मणे दद्यान्नक्षत्रसूचकेभ्यो वासो दद्यादन्येभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सुवर्णं दद्यात्कृसरापायसेन ब्राह्मणान्भोजयेत्सार्पदैवते गण्डजात एष एव विधिः कात्यायनेनोक्तः कात्यायनेनोक्तः ॥ २१ ॥ दशम्यामुत्थाप्य ब्राह्मणान्भोजयित्वा पिता नाम करोति द्व्यक्षरं चतुरक्षरं वा घोषवदाद्यन्तरन्तःस्थं दीर्घाभिनिष्ठानं कृतं कुर्यान्न तद्धितमयुजाक्षरमाकारान्तꣳ स्त्रियै तद्धितꣳशर्म ब्राह्मणस्य वर्म क्षत्रियस्य गुप्तेति वैश्यस्य चतुर्थे मासि निष्क्रमणिका सूर्यमुदीक्षयति तच्चक्षुरिति ॥ २२ ॥ प्रोष्येत्य गृहानुपतिष्ठते पूर्ववत्पुत्रं दृष्ट्वा जपत्यङ्गादङ्गात्सम्भवसि हृदयादधिजायसे ॥ आत्मा वै पुत्रनामासि स जीव शरदः शतमित्यथास्य मूर्द्धानमवजिघ्रति प्रजापतेष्ट्वाहिंकारेणावजिघ्रामि सहस्रायुषाऽसौ जीव शरदः शतमिति गवां त्वा हिंकारेणेति च त्रिर्दक्षिणेऽस्य कर्णे जपत्यस्मे प्रयन्धि मघवन्नृजीषिन्निन्द्ररायो विश्ववारस्य भूरेः ॥ अस्मे शतꣳशरदो जीवसेऽधा अस्मे वीराञ्छश्वत इन्द्रशिप्रिन्नितीन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभगत्वमस्मे ॥ पोषꣳरयीणामरिष्टिं तनूनाꣳ स्वात्मानं वाचः सुदिन त्वमह्ना-

मिति सव्ये स्त्रियै तु मूर्द्धानमेवावजिघ्रति तूष्णीम् ॥ २३ ॥ षष्ठे मासेऽन्नप्राशनꣳस्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति देवीं वाचमजनयन्त देवास्तां विश्वरूपाः पशवो वदन्ति ॥ सा नो मन्द्रेषमूर्जन्दुहाना धेनुर्वागस्मानुपसुष्टुतैतु स्वाहेति वाजो नो अद्येति च द्वितीयाꣳ स्थालीपाकस्य जुहोति प्राणेनान्नमशीय स्वाहाऽपानेन गन्धानशीय स्वाहा चक्षुषा रूपाण्यशीय स्वाहा श्रोत्रेण यशोऽशीय स्वाहेति प्राशनान्ते सर्वान्रसान्सर्वमन्नमेकत उद्धृत्याथैनं प्राशयेत्तूष्णीꣳहन्तेति वा हन्तकारं मनुष्या इति श्रुतेर्भारद्वाज्या माꣳसेन वाक्प्रसारकामस्य कपिञ्जलमाꣳसेनान्नाद्यकामस्य मत्स्यैर्जवनकामस्य कृकषाया आयुष्कामस्याऽऽट्या ब्रह्मवर्चसकामस्य सर्वैः सर्वकामस्यान्नपर्याय वा ततो ब्राह्मणभोजनमन्नपर्याय वा ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २४ ॥

इति पारस्करगृह्यसूत्रे प्रथमं काण्डं समाप्तम् ॥ १ ॥

अथ द्वितीयं काण्डम् ।

सांवत्सरिकस्य चूडाकरणं तृतीये वाऽप्रतिहते षोडशवर्षस्य केशान्तो यथामङ्गलं वा सर्वेषां ब्राह्मणान्भोजयित्वा माता कुमारमादायाप्लाव्याहते वाससी परिधाप्याङ्क आधाय पश्चादग्नेरुपविशत्यन्वारब्ध आज्याहुतीर्हुत्वा प्राशनान्ते शीतास्वप्सूष्णा आसिञ्चत्युष्णेन वाय उदकेनेह्यदिते केशान्वपेति केशश्मश्र्विति च केशान्तेऽथात्र नवनीतपिण्डं घृतपिण्डं दध्नो वा प्रास्यति तत आदाय दक्षिणं गोदानमुन्दति सवित्रा प्रसूता दैव्या आप उन्दन्तु ते तनूम् ॥ दीर्घायुत्वाय वर्चस इति त्र्येण्या शलल्या विनीय त्रीणि कुशतरुणान्यन्तर्दधात्योषध इति शिवो नामेति लोहक्षुरमादाय निवर्त्तयामीति प्रवपति, येनावपत्सविता क्षुरेण सोमस्य राज्ञो वरुणस्य विद्वान् ॥ तेन ब्रह्माणो वपतेदस्याऽऽयुष्यं जरदष्टिर्यथासदिति सकेशानि प्रच्छिद्यानडुहे गोमयपिण्डे प्रास्यत्युत्तरतो ध्रियमाण एवं द्विरपरं तूष्णीमितरयोश्चोन्दनाद्यथ पश्चात् त्र्यायुषमित्यथोत्तरतो येन भूरिश्चरा दिवं ज्योक् च

पश्चाद्धि सूर्यम् ॥ तेन ते वपामि ब्रह्मणा जीवातवे जीवनाय सुश्लोक्याय स्वस्तय इति त्रिः क्षुरेण शिरः प्रदक्षिणं परिहरति समुखं केशान्ते यत्क्षुरेण मज्जयता सुपेशसा वप्त्वा[1] वाऽऽवपति केशाञ्छिन्धि शिरो माऽस्याऽऽयुः प्रमोषीर्मुखमिति च केशान्ते ताभिरद्भिः शिरः समुद्य नापिताय क्षुरं प्रयच्छत्यक्षण्वं परिवपेति यथामङ्गलं केशशेषकरणमनुगुप्तमेतꣳसकेशं गोमयपिण्डं निधाय गोष्ठे पल्वल उदकान्ते वाऽऽचार्याय वरं ददाति गां केशान्ते संवत्सरं ब्रह्मचर्यमवपनं च केशान्ते द्वादशरात्रꣳ षड्रात्रं त्रिरात्रमन्ततः ॥ १ ॥ (अथ कर्णवेधो वर्षे तृतीये पञ्चमे वा पुष्येन्दुचित्राहरिरेवतीषु पूर्वाह्णे कुमारस्य मधुरं दत्त्वा प्राङ्मुखायोपविष्टाय दक्षिणं कर्णमभिमन्त्रयते भद्रंकर्णेभिरिति सव्यं वक्ष्यन्तीवेदिति चाथ भिन्द्यात्ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २ ॥) अष्टवर्षं ब्राह्मणमुपनयेद्गर्भाष्टमे वैकादशवर्षꣳराजन्यं द्वादशवर्षं वैश्यं यथामङ्गलं वा सर्वेषां ब्राह्मणान्भोजयेत्तं च पर्युप्तशिरसमलङ्कृतमानयन्ति पश्चादग्नेरवस्थाप्य ब्रह्मचर्यमागामिति वाचयति ब्रह्मचार्यसानीति चाथैनं वासः

---

[1] वप्त्रेति जयरामः । वप्त्वा (मुण्डयित्वा) इति गदाधरः ।

परिधापयति येनेन्द्राय बृहस्पतिर्वासः पर्यदधादमृतम् ॥ तेन त्वा परिदधाम्यायुषे दीर्घायुत्वाय बलाय वर्चस इति मेखलां बध्नीत इयं दुरुक्तं परिबाधमाना वर्णं पवित्रं पुनती म आगात् ॥ प्राणापानाभ्यां बलमादधाना स्वसा देवी सुभगा मेखलेयमिति युवा सुवासाः परिवीत आगात्स उ श्रेयान्भवति जायमानः ॥ तन्धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्त इति वा तूष्णीं वात्र यज्ञोपवीतपरिधानम् ॥ (यज्ञोपवीतं परमं पवित्रं प्रजापतेर्यत्सहजं पुरस्तात् ॥ आयुष्यमग्र्यं प्रतिमुञ्च शुभ्रं यज्ञोपवीतं बलमस्तु तेजः ॥ यज्ञोपवीतमसि यज्ञस्य त्वा यज्ञोपवीतेनोपनह्याम्मीत्यथाजिनं प्रयच्छति मित्रस्य चक्षुर्द्धरुणं बलीयस्तेजो यशस्वि स्थविरꣳसमिद्धम् ॥ अनाहनस्यं वसनं जरिष्णुः परीदं वाज्यजिनं दधेऽहमिति तूष्णीं वा) दण्डं प्रयच्छति तं प्रतिगृह्णाति यो मे दण्डः परापतद्वैहायसोऽधिभूम्याम् ॥ तमहं पुनरादद आयुषे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसायेति दीक्षावदेके दीर्घसत्रमुपैतीति वचनादथास्याद्भिरञ्जलिनाऽञ्जलिं पूरयत्यापोहिष्ठेति तिसृभिरथैनꣳसूर्यमुदीक्षयति तच्चक्षुरित्यथास्य दक्षिणाꣳसमधि हृदयमालभते मम व्रते ते हृदयं दधामि

मम चित्तमनु चित्तं ते अस्तु ॥ मम वाचमेकमना जुषस्व बृहस्पतिष्ट्वा नियुनक्तु मह्यमित्यथास्य दक्षिणꣳहस्तं गृहीत्वाऽऽह को नामासीत्यसावहं भो ३ इति प्रत्याहाथैनमाह कस्य ब्रह्मचार्यसीति भवत इत्युच्यमान इन्द्रस्य ब्रह्मचार्यस्यग्निराचार्यस्तवाहमाचार्यस्तवासावित्यथैनं भूतेभ्यः परिददाति प्रजापतये त्वा परिददामि देवाय त्वा सवित्रे परिददाम्यद्भ्यस्त्वौषधीभ्यः परिददामि द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिददामि विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यः परिददामि सर्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्यः परिददाम्यरिष्ट्या इति ॥ ३ ॥ प्रदक्षिणमग्निं परीत्योपविशत्यन्वारब्ध आज्याहुतीर्हुत्वा प्राशनान्तेऽथैनꣳसꣳशास्ति ब्रह्मचार्यस्यपोऽशान कर्म कुरु मा दिवा सुषुप्था वाचं यच्छ समिधमाधेह्यपोऽशानेत्यथास्मै सावित्रीमन्वाहोत्तरतोऽग्नेः प्रत्यङ्मुखायोपविष्टायोपसन्नाय समीक्षमाणाय समीक्षिताय दक्षिणतस्तिष्ठत आसीनाय वैके पच्छोर्द्धर्चशः सर्वां च तृतीयेन सहानुवर्तयन्संवत्सरे षण्मास्ये चतुर्विꣳशत्यहे द्वादशाहे षडहे त्र्यहे वा सद्यस्त्वेव गायत्रीं ब्राह्मणायानुब्रूयादाग्नेयो वै ब्राह्मण इति श्रुतेस्त्रिष्टुभꣳराजन्यस्य जगतीं वैश्यस्य सर्वेषां वा गायत्रीम् ॥ ४ ॥ अत्र समिदाधानं

पाणिनाऽग्निं परिसमूहत्यग्ने सुश्रवः सुश्रवसं मा कुरु यथा त्वमग्ने सुश्रवः सुश्रवा अस्येवं माꣳ-सुश्रवः सौश्रवसं कुरु ॥ यथा त्वमग्ने देवानां यज्ञस्य निधिपा अस्येवमहं मनुष्याणां वेदस्य निधिपो भूयासमिति प्रदक्षिणमग्निं पर्युक्ष्योत्तिष्ठन्त्समिधमादधात्यग्नये[1] समिधमहार्षं[2] बृहते जातवेदसे ॥ यथा त्वमग्ने समिधा समिध्यस एवमहमायुषा मेधया वर्चसा प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन समिन्धे जीवपुत्रो ममाऽऽचार्यो मेधाव्यहमसान्यनिराकरिष्णुर्यशस्वी तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासꣳस्वाहेत्येवं द्वितीयां तथा तृतीयामेषा त इति वा समुच्चयो वा पूर्ववत्परिसमूहनपर्युक्षणे पाणी प्रतप्य मुखं विमृष्टे तनूपा अग्नेऽसि तन्वं मे पाह्यायुर्दा अग्नेस्यायुर्मे देहि वर्चोदा अग्नेऽसि वर्चो मे देहि ॥ अग्ने यन्मे तन्वा ऊनं तन्म आपृण ॥ मेधां मे देवः सविता आदधातु मेधां मे देवी सरस्वती आदधातु ॥ मेधामश्विनौ देवावाधत्तां पुष्करस्रजाविति । (अङ्गान्यालभ्य जपत्यङ्गानि च म आप्यायन्तां वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रं यशो बलमिति त्र्यायुषाणि करोति भस्मना ललाटे ग्रीवायां दक्षिणेꣳसे

---

[1] पर्युक्ष्योत्त्थायेति बहूनां पाठः सम्मतः । [2] माहार्यमित्यपि पाठो दृश्यते ।

हृदि च त्र्यायुषमिति प्रतिमन्त्रम्) ॥ ५ ॥ अत्र भिक्षाचर्यचरणम् । भवत्पूर्वां ब्राह्मणो भिक्षेत भवन्मध्याꣳराजन्यो भवदन्त्यां वैश्यस्तिस्रोऽप्रत्याख्यायिन्यः षड् द्वादशापरिमिता वा मातरं प्रथमामेक आचार्याय भैक्षं निवेदयित्वा वाग्यतोऽहःशेषं तिष्ठेदित्येकेऽहिꣳसन्नरण्यात्समिधमाहृत्य तस्मिन्नग्नौ पूर्ववदाधाय वाचं विसृजतेऽधःशाय्यक्षारालवणाशी स्याद्दण्डधारणमग्निपरिचरणं गुरुशुश्रूषा भिक्षाचर्या मधुमाꣳसमज्जनोपर्यासनस्त्रीगमनानृतादत्ताऽऽदानानि वर्जयेदष्टाचत्वारिꣳशद्वर्षाणि वेदब्रह्मचर्यं चरेद्द्वादश द्वादश वा प्रतिवेदं यावद्ग्रहणं वा वासाꣳसि शाणक्षौमाविकान्यैणेयमजिनमुत्तरीयं ब्राह्मणस्य रौरवꣳ राजन्यस्याऽऽजं गव्यं वा वैश्यस्य सर्वेषां वा गव्यमसति प्रधानत्वान्मौञ्जी रशना ब्राह्मणस्य धनुर्ज्या राजन्यस्य मौर्वी वैश्यस्य मुञ्जाभावे कुशाश्मन्तकबल्वजानां पालाशो ब्राह्मणस्य दण्डो बैल्वो राजन्यस्यौदुम्बरो वैश्यस्य केशसम्मितो ब्राह्मणस्य ललाटसम्मितः क्षत्रियस्य घ्राणसम्मितो वैश्यस्य सर्वे वा सर्वेषामाचार्येणाऽऽहुत उत्थाय प्रतिशृणुयाच्छयानं चेदासीन आसीनं चेत्तिष्ठँस्तिष्ठन्तं चेदभिक्रामन्नभिक्रामन्तं चेदभिधावन्स एवं वर्त्तमानोऽमुत्राद्य वसत्यमुत्राद्य वस-

तीति तस्य स्नातकस्य कीर्तिर्भवति त्रयः स्नातका भवन्ति विद्यास्नातको व्रतस्नातका विद्याव्रतस्नातक इति समाप्य वेदमसमाप्य व्रतं यः समावर्त्तते स विद्यास्नातकः समाप्य व्रतमसमाप्य वेदं यः समावर्त्तते स व्रतस्नातक उभयꣳ समाप्य यः समावर्त्तते स विद्याव्रतस्नातक इत्याषोडशाद्वर्षाद्ब्राह्मणस्या[1]नतीतः कालो भवत्याद्वाविꣳशाद्राजन्यस्याचतुर्विꣳशाद्वैश्यस्यात ऊर्ध्वं पतितसावित्रीका भवन्ति नैनानुपनयेयुर्नाध्यापयेयुर्न याजयेयुर्न चैभिर्व्यवहरेयुः कालातिक्रमे नियतवत्रिपुरुषं पतितसावित्रीकाणामपत्ये संस्कारो नाध्यापनं च तेषाꣳ संस्कारेप्सुर्व्रात्यस्तोमेनेष्ट्वा काममधीयीरन्व्यवहार्या भवन्तीति वचनात् ॥ ६ ॥ सूत्रस्यार्द्धः ॥ खण्डानि ॥ ३० ॥ अथोपनीतो ब्राह्मणस्त्रिशिखः शिखी जटिलो मुण्डो वाऽक्षारालवणाशी स्यात्सावित्रꣳ षड्रात्रं त्रिरात्रꣳ सद्यःकालं वा चरेत्तदेव व्रतमुदीक्ष्य दण्डमपो निधाय मेखलां यज्ञोपवीतं चाप्स्वन्तरिति प्रत्यृचं नमो वरुणायेति त्रिमधुरं दत्त्वा ततोऽस्याऽऽग्नेयं प्रथमं वेदव्रतमादिशेद्ब्राह्मणक्षत्रियविशां पञ्च सांवत्सरिकाणि

---

[1] अनतीतः काल इति हरिहरगदाधरजयरामाः । नातीतः काल इति कर्कः ।

वेदव्रतानि भवन्त्याग्नेयꣳ शुक्रियमौपनिषदꣳ शौलभं गोदानमिति पञ्च सांवत्सरिकाणि वेदव्रतानि चरित्वा स्नात्वोपव्रतं चरेत्त्रिष्ववगुण्ठनꣳ शुक्रियादिषु शुक्रियꣳ शुक्रभिः श्रावयेदौपनिषदमौपनिषद्भिः शौलभꣳ शौलभिनीभिरथवा विद्यमान आब्रह्मन्नुदीरतामानो भद्रा आशुः शिशान इमानुकमिति च वेदशिरसाऽवगुण्ठयेदवगुण्ठनीं त्रिवलिं पञ्चवलिं वा नाभिदेशात्प्रच्छाद्य वाग्यतोऽरण्येऽधः शयीत ग्रामे गोष्ठे देवतायतने वा व्युष्टायामवगुण्ठनीमरण्ये विसृजेदहश्श्रमस्योदुत्त्यं चित्रन्देवानामित्युदितेऽर्के जपति वर्षति द्यौः शान्तिरिति शान्तिं करोति शान्तिभाजनं गुरवे दद्यादेवमेवावगुण्ठनीं च गोदाने गोमिथुनं तस्माद्गोदानमिति तस्माद्गोदानमिति ॥ ७ ॥ वेदꣳसमाप्य स्नायाद्ब्रह्मचर्यं वाऽष्टाचत्वारिꣳशकं द्वादशकेऽप्येके गुरुणाऽनुज्ञातो विधिर्विधेयस्तर्कश्च वेदः षडङ्गमेके न कल्पमात्रे कामं तु याज्ञिकस्योपसङ्गृह्य गुरुꣳ समिधोऽभ्याधाय परिश्रितस्योत्तरतः कुशेषु प्रागग्रेषु पुरस्तात्स्थित्वाऽष्टानामुदकुम्भानां येऽप्स्वन्तरग्नयः प्रविष्टा गोह्य उपगोह्यो मयूषो मनोहास्खलो विरुजस्तनूदूषुरिन्द्रियहा तान्विजहामि यो रोचनस्तामिह गृह्णामीत्येकस्मादपो

गृहीत्वा तेनाभिषिञ्चते तेन मामभिषिञ्चामि श्रियै यशसे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्चसायेति येन श्रियमकृणुतां येनावमृशताꣳसुरां येनाक्ष्यावभ्यषिञ्चतां यद्वा तदश्विना यश इत्यापोहिष्ठेति च प्रत्यृचं त्रिभिस्तूष्णीमितरैरुदुत्तममितिमेखलामुन्मुच्य दण्डं निधाय वासोऽन्यत्परिधायाऽऽदित्यमुपतिष्ठत उद्यन्भ्राजभृष्णुरिन्द्रो मरुद्भिरस्थात्प्रातर्यावभिरस्थाद्दशसनिरसि दशसनिं मा कुर्वाविदन्मागमयोद्यन्भ्राजभृष्णुरिन्द्रो मरुद्भिरस्थाद्दिवा यावभिरस्थाच्छतसनिरसि शतसनिं मा कुर्वाविदन्मागमयोद्यन्भ्राजभृष्णुरिन्द्रो मरुद्भिरस्थात्सायं यावभिरस्थात्सहस्रसनिरसि सहस्रसनिं मा कुर्वाविदन्मा गमयेति दधि तिलान्वा प्राश्य जटालोमनखान्[1] सꣳहृत्यौदुम्बरे दन्तान्धावेताऽन्नाद्याय व्यूहध्वꣳसोमो राजाऽयमागमत् ॥ स मे मुखं प्रमार्क्ष्यते यशसा च भगेन चेत्युत्साद्य पुनः स्नात्वाऽनुलेपनं नासिकयोर्मुखस्य चोपगृह्णीते प्राणापानौ मे तर्पय[2] चक्षुर्मे तर्पय श्रोत्रं मे तर्पयेति पितरः शुन्धध्वमिति पाण्योरवनेजनं दक्षिणानिषिच्यानुलिप्य जपेत्सुचक्षा अहमक्षीभ्यां भूयास-

---

[1] "नखानि" इत्यपि पाठः । [2] समानव्यानौ मे तर्पय इति पाठः ॥

ꣳसुवर्चा मुखेन ॥ सुश्रुत्कर्णाभ्यां भूयासमित्यहतं वासो धौतं वाऽमौत्रेणाच्छादयीत परिधास्यै यशो धास्यै दीर्घायुत्वाय जरदष्टिरश्मि ॥ शतं च जीवामि शरदः पुरूची रायस्पोषमभिसंव्ययिष्य इत्यथोत्तरीयं यशसा मा द्यावापृथिवी यशसेन्द्राबृहस्पती ॥ यशो भगश्च मा विन्दद्यशो मा प्रतिपद्यतामित्येकं चेत् पूर्वस्योत्तरवर्गेण प्रच्छादयीत सुमनसः प्रतिगृह्णाति या आहरज्जमदग्निः श्रद्धायै कामायेन्द्रियाय ता अहं प्रतिगृह्णामि यशसा च भगेन चेत्यथावबध्नीते यद्यशोऽप्सरसामिन्द्रश्चकार विपुलं पृथु ॥ तेन सङ्ग्रथिताः सुमनस आबध्नामि यशो मयीत्युष्णीषेण शिरो वेष्टयते युवा सुवासा इत्यलङ्करणमसि भूयोऽलङ्करणं भूयादिति कर्णवेष्टकौ वृत्रस्येत्यपङ्क्तेऽक्षिणी रोचिष्णुरसीत्यात्मानमादर्शे प्रेक्षते छत्रं प्रतिगृह्णाति बृहस्पतेश्छदिरसि पाप्मनो मामन्तर्द्धेहि तेजसो यशसो मामन्तर्द्धेहीति प्रतिष्ठेस्थो विश्वतो मा पातमित्युपानहौ प्रतिमुञ्चते विश्वाऽभ्यो मा नाष्ट्राऽभ्यस्परिपाहि सर्वत इति वैणवं दण्डमादत्ते दन्तप्रक्षालनादीनि नित्यमपि वासश्छत्रोपानहश्चापूर्वाणि चेन्मन्त्रः ॥ ८ ॥ स्नातस्य यमान्वक्ष्यामः । कामादितरो नृत्यगीतवादित्राणि न कुर्यान्न च गच्छे-

त्कामं तु गीतं गायति वैव गीते वा रमत इति श्रुतेर्ह्यपरं क्षेमे नक्तं ग्रामान्तरं न गच्छेन्न च धावेदुदपानावेक्षणवृक्षारोहणफलप्रपतनसन्धिसर्पणविवृतस्नानविषमलङ्घनशुष्कवदनसन्ध्याऽऽदित्यप्रेक्षणभैक्षणानि न कुर्यान्न ह वै स्नात्वा भिक्षेतापह वै स्नात्वा भिक्षां जयतीति श्रुतेर्वर्षत्यप्रावृतोव्रजेदयं मे वज्रः पाप्मानमपहनदित्यप्स्वात्मानं नावेक्षेताजातलोम्नीं विपुꣳसीꣳषण्ढं च नोपहसेन्न गच्छेद्गर्भिणीं विजन्येति ब्रूयात्सकुलमिति नकुलं भगालमिति कपालं मणिधनुरितीन्द्रधनुर्गां धयन्तीं परस्मै नाचक्षीतोर्वरायामनन्तर्हितायां भूमावुत्सर्पंस्तिष्ठन्न मूत्रपुरीषे कुर्यात्स्वयं प्रशीर्णेन काष्ठेन गुदं प्रमृजीत विकृतं वासो नाच्छादयीत दृढव्रतो वधत्रः स्यात्सर्वत आत्मानं गोपायेत् सर्वेषां मित्रमिव ॥ (शुक्रियमध्येष्यमाणः पाठः) ॥९॥ तिस्रो रात्रीर्व्रतं चरेदमाꣳसाश्यमृण्मयपायी स्त्रीशूद्रशवकृष्णशकुनिशूनां च दर्शनमसम्भाषणं च तैः शवशूद्रसूतकान्नानि च नाद्यान्मूत्रपुरीषे ष्ठीवनं चातपे न कुर्यात्सूर्याच्चात्मानं नान्तर्दधीत तप्तेनोदकार्थान्कुर्वीताऽवज्योत्य रात्रौ भोजनꣳसत्यवदनमेव वा दीक्षितोऽप्यातपादीनि कुर्यात्प्रवर्ग्यवाँश्चेत् ॥ १० ॥ इति षोडशकर्म समाप्तम् ॥ अथातः

पञ्च महायज्ञा वैश्वदेवादन्नात्पर्युक्ष्य स्वाहाकारैर्जुहुयाद्ब्रह्मणे प्रजापतये गृह्याभ्यः कश्यपायानुमतय इति भूतगृह्येभ्यो मणिके त्रीन् पर्जन्यायाद्भ्यः पृथिव्यै धात्रे विधात्रे च द्वार्ययोः प्रतिदिशं वायवे दिशां च मध्ये त्रीन्ब्राह्मणेऽन्तरिक्षाय सूर्याय विश्वेभ्यो देवेभ्यो विश्वेभ्यश्च भूतेभ्यस्तेषामुत्तरत उषसे भूतानां च पतये परं पितृभ्यः स्वधा नम इति दक्षिणतः पात्रं निर्णिज्योत्तरापरस्यां दिशि निनयेद्यक्ष्मैतत्त इत्युद्धृत्याग्रं ब्राह्मणायावनेज्य दद्याद्धन्तत इति यथार्हं भिक्षुकानतिथींश्च सम्भजेरन् वालज्येष्ठा गृह्या यथार्हमश्नीयुः पश्चाद्गृहपतिः पत्नी च पूर्वो वा गृहपतिः तस्मादु स्वाद्(द्वि)ष्टं गृहपतिः पूर्वोऽतिथिभ्योऽश्नीयादिति श्रुतेरहरहः स्वाहा कुर्यादन्नाभावे केनचिदाकाष्ठाद्देवेभ्यः पितृभ्यो मनुष्येभ्यश्चोदपात्रात् ॥११॥ अथातो धर्मजिज्ञासा । केशान्तादूर्ध्वमपत्नीक उत्सन्नाग्निरनग्निको वा प्रवासी ब्रह्मचारी चान्वग्निरिति ग्रामाग्निमाहृत्य पृष्ठो दिवीत्यधिष्ठाप्य त्रिभिश्च सावित्रैः प्रज्वाल्य ताꣳसवितुस्तत्सवितुर्विश्वानि देवसवितरिति पूर्ववदक्षतैर्हुत्वा पाकं पचेत्तत्र वैश्वदेवं ब्रह्मणे प्रजापतये गृह्याभ्यः कश्यपायानुमतये विश्वेभ्यो देवेभ्योऽग्नये स्विष्टकृतऽ-

इत्युपस्पृश्य पूर्ववद्बलिकर्मैवं कृते न वृथा पाको भवति न वृथा पाकं पचेन्न वृथापाकमश्नीयादत्र पिण्डपितृयज्ञः पश्चाद्याग्रायणानि कुर्यात् ॥ १२ ॥ अथातोऽध्यायोपाकर्मौषधीनां प्रादुर्भावे श्रवणेन श्रावण्यां पौर्णमास्याꣳ श्रावणस्य पञ्चमीꣳ हस्तेन वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति पृथिव्या अग्नय इत्यृग्वेदेऽन्तरिक्षाय वायव इति यजुर्वेदे दिवे सूर्यायेति सामवेदे दिग्भ्यश्चन्द्रमस इत्यथर्ववेदे ब्रह्मणे छन्दोभ्यश्चेति सर्वत्र प्रजापतये देवेभ्य ऋषिभ्यः श्रद्धायै मेधायै सदसस्पतयेऽनुमतय इति चैतदेव व्रतादेशनविसर्गेषु सदसस्पतिमित्यक्षतधानास्त्रिः सर्वेऽनुपठेयुर्हुत्वा हुत्वौदुम्बर्यस्तिस्रस्तिस्रः समिध आदध्युरार्द्राः सपलाशा घृताक्ताः सावित्र्या ब्रह्मचारिणश्च पूर्वकल्पेन शन्नो भवन्त्वित्यक्षतधाना अखादन्तः प्राश्नीयुर्दधिक्राव्ण्ण इति दधि भक्षयेयुः स यावन्तं गणमिच्छेत्तावतस्तिलानाकर्षफलकेन जुहुयात्सावित्र्या शुक्कज्ज्योतिरित्यनुवाकेन वा प्राशनान्ते प्रत्यङ्मुखेभ्य उपविष्टेभ्य ओँकारमुक्त्वा त्रिश्च सावित्रीमध्यायादीन्प्रब्रूयादृषिमुखानि बह्वृचानां पर्वाणि छन्दोगानाꣳसूक्तान्यथर्वणानाꣳ सर्वे जपन्ति सह नोऽस्तु सह नोऽवतु सह न इदं वीर्यवदस्तु ब्रह्म ॥ इन्द्रस्तद्वेद येन यथा न

विद्विषामह इति त्रिरात्रं नाधीयीरँल्लोमनखानामनिंकृन्तनमेके प्रागुत्सर्गात् ॥ १३ ॥ वातेऽमावास्यायामिति सर्वानध्यायः ॥ श्राद्धाशने चोल्कावस्फूर्ज्जद्भूमिचलनाग्न्युत्पातेष्वृतुसन्धिषु चाकालमुत्सृष्टेष्वभ्रदर्शने सर्वरूपे च त्रिरात्रं त्रिसन्ध्यं वा भुक्त्वाऽऽर्द्रपाणिरुदके महानिशायाꣳसन्धिवेलयोरन्तःशवे ग्रामे ग्रामान्तर्दिवाकीर्त्ये[1] धावतोऽभिशस्तपतितदर्शनाश्चर्याभ्युदयेषु च तत्कालं नीहारे वादित्रशब्द आर्त्तस्वने ग्रामान्ते श्मशाने श्वगर्दभोलूकशृगालसामशब्देषु शिष्टाचरिते च तत्कालं गुरौ प्रेतेऽपोऽभ्यवेयाद्दशरात्रं चोपरमेत्सतानूनप्त्रिणि सब्रह्मचारिणि च त्रिरात्रमेकरात्रमसब्रह्मचारिण्यर्द्धषष्ठान्मासानधीत्योत्सृजेयुरर्द्धसप्तमासान्वाऽथेमामृचं जपन्त्युभा कवी युवा यो नो धर्मः परापतत् ॥ परिसख्यस्य धर्मिणो विसख्यानि विसृजामह इति त्रिरात्रꣳसहोष्य विप्रतिष्ठेरन् ॥ १४ ॥ पौषस्य रोहिण्यां मध्यमायां वाऽष्टकायामध्यायानुत्सृजेयुरुदकान्तं गत्वाऽद्भिर्देवाँश्छन्दाꣳसि वेदानृषीन्पुराणाचार्यान् गन्धर्वानितराचार्यान्त्संवत्सरं च सावयवं पितॄनाचार्यान्स्वाँश्च तर्पयेयुः सावित्रीं

---

[1] दिवाकीर्तिरिति कर्कसम्मतः पाठः ।

चतुरनुद्रुत्य विरता स्म इति प्रब्रूयुः क्षपणं प्रवचनं च पूर्ववत् ॥ १५ ॥ पुण्याहे लाङ्गलयोजनं ज्येष्ठया वेन्द्रदैवत्यमिन्द्रं पर्जन्यमश्विनौ मरुत उदलाकाश्यपꣳ स्वातिकारीꣳ सीतामनुमतिं च दध्ना तण्डुलैर्गन्धैरक्षतौरिष्ट्वाऽनडुहौ मधुघृते प्राशयेत्सीरा युञ्जन्तीति योजयेच्छुनꣳसुफाला इति कृषेत् फालं वा लभेत न वाऽभ्युपदेशाद्वपनायङ्गाच्चाग्र्यमभिषिच्याकृष्टं तदा कृषेयुः स्थालीपाकस्य पूर्ववद्देवता यजेदुभयोर्व्रीहियवयोः प्रवपन्सीतायज्ञे च ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥१६॥ (अथातो वापीकूपतडागारामदेवतायतनानां[1] प्रतिष्ठापनं व्याख्यास्यामस्तत्रोदगयन आपूर्यमाणपक्षे पुण्याहे तिथिवारनक्षत्रकरणे च गुणान्विते तत्र वारुणं यवमयं चरुꣳ श्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति त्वन्नोऽअग्ने सं त्वन्नोऽअग्नऽइमम्मे वरुण तत्त्वा यामि ये ते शतमयाश्चाग्नऽउदुत्तममुरुꣳहि राजा वरुणस्योत्तम्भनमग्नेरनीकमिति दशर्चꣳ हुत्वा स्थालीपाकस्य जुहोत्यग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा वरुणाय स्वाहा यज्ञाय स्वाहोग्राय स्वाहा भीमाय स्वाहा शतक्रतवे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहा स्वर्गाय स्वाहेति

---

[1] पुष्करिण्याम्.

यथोक्तꣳ स्विष्टकृत्प्राशनान्ते जलचराणि क्षिप्त्वाऽलङ्कृत्य गां तारयित्वा पुरुषसूक्तं जपन्नाचार्याय वरं दत्त्वा कर्णवेष्टकौ वासाꣳसि धेनुर्दक्षिणा । ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥) ॥ १७ ॥ अथातः श्रवणाकर्म श्रावण्यां पौर्णमास्याꣳस्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाऽक्षतधानाश्चैककपालं पुरोडाशं धानानां भूयसीः पिष्ट्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुती जुहोत्यप श्वेतपदा जहि पूर्वेण चापरेण च ॥ सप्त च वारुणीरिमाः प्रजाः सर्वांश्च राजबान्धवैः स्वाहा ॥ न वै श्वेतस्याध्याचारेऽहिर्ददर्श कश्चन ॥ श्वेताय वैदर्व्याय नमः स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोति विष्णवे श्रवणाय श्रावण्यै पौर्णमास्यै वर्षाभ्यश्चेति धानावन्तमिति धानानां घृताक्तान्सक्तून्सर्पेभ्यो जुहोत्याग्नेयपाण्डुपार्थिवानाꣳसर्पाणामधिपतये स्वाहा श्वेतवायवान्तरिक्षाणाꣳ सर्पाणामधिपतये स्वाहाऽभिभूःसौर्यदिव्यानाꣳ सर्पाणामधिपतये स्वाहेति सर्वहुतमेककपालं ध्रुवाय भौमाय स्वाहेति प्राशनान्ते सक्तूनामेकदेशꣳशूर्पे न्युप्योपनिष्क्रम्य बहिःशालायाः स्थण्डिलमुपलिप्योल्कायां ध्रियमाणायां माऽन्तरागमतेत्युक्त्वा वाग्यतः सर्पानवनेजयत्याग्नेयपाण्डुपार्थिवानाꣳसर्पाणामधिपतेऽवनेनिक्ष्व श्वेतवायवान्तरिक्षाणाꣳसर्पाणामधिपतेऽवनेनिक्ष्वाभिभूःसौर्यदिव्या-

नाꣳ सर्पाणामधिपतेऽवनेनिक्ष्वेति षथावनिक्तं दर्व्योपघातᳲ सक्तून्सर्पेभ्यो बलिᳲ हरत्याग्नेयपाण्डुपार्थिवानाꣳ सर्पाणामधिपत एष ते बलिः श्वेतवायवान्तरिक्षाणाꣳ सर्पाणामधिपत एष ते बलिरभिभूः सौर्षदिव्यानाꣳसर्पाणामधिपत एष ते बलिरित्यवनेज्य पूर्ववत्कङ्कतैः प्रलिखत्याग्नेयपाण्डुपार्थिवानाꣳ सर्पाणामधिपते प्रलिखस्व श्वेतवायवान्तरिक्षाणाꣳ सर्पाणामधिपते प्रलिखस्वाभिभूःसौर्षदिव्यानाꣳसर्पाणामधिपते प्रलिखस्वेत्यञ्जनानुलेपनᳲस्रजश्चाञ्जस्वानुलिम्पस्व स्रजोऽपि नह्यस्वेति सक्तुशेषꣳस्थण्डिले न्युप्योदपात्रेणोपनिनीयोपतिष्ठते नमोऽस्तु सर्प्पेभ्य इति तिसृभिः स षावत्कामयेत न सर्पा अभ्युपेयुरिति तावत्सन्ततयोदधारया निवेशनं त्रिः परिषिञ्चन्परीयादपश्वेतपदा जहीति द्वाभ्यां दर्वीं शूर्पञ्च प्रक्षाल्य प्रतप्य प्रयच्छति द्वारदेशे मार्जयन्त आपोहिष्ठेति तिसृभिरनुगुप्तमेतᳳसक्तुशेषं निधाय ततोऽस्तमितेऽस्तमितेऽग्निं परिचर्ष दर्व्योपघातᳳसक्तून्सर्पेभ्यो बलिᳲ हरेदाग्रहायण्यास्तᳳ हरन्तन्नान्तरेण गच्छेयुर्दर्व्याचमनं प्रक्षाल्य निदधाति धानाः प्राश्नन्त्यसꣳ

---

१ स्थालीपाकस्य जुहोतीन्द्राय स्वाहेति वैदिकपाठः ॥

स्यूतास्ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १८ ॥ प्रौष्ठपद्यामिन्द्रयज्ञः । पायसमैन्द्रꣳश्रपयित्वाऽपूपाँश्चापूपैस्तीर्त्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोतीन्द्रायेन्द्राण्या अजायैकपदेऽहिर्बुध्न्याय प्रौष्ठपदाभ्यश्चेति प्राशनान्ते मरुद्भ्यो बलिꣳ हरत्यहुतादो मरुत इति श्रुतेराश्वत्थेषु पलाशेषु मरुतोऽश्वत्थे तस्थुरिति वचनाच्छुक्रज्योतिरिति प्रतिमन्त्रं विमुखेन च मनसा नामान्येषामेतानीति श्रुतेरिन्द्रं दैवीरिति जपति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १९ ॥ आश्वयुज्यां पृषातकाः पायसमैन्द्रꣳ श्रपयित्वा दधिमधुघृतमिश्रं जुहोतीन्द्रायेन्द्राण्या अश्विभ्यामाश्वयुज्यै पौर्णमास्यै शरदे चेति प्राशनान्ते दधिंपृषात्तकमञ्जलिना जुहोत्यूनं मे पूर्यतां पूर्णं मे मा व्यगात्स्वाहेति दधिमधुघृतमिश्रममात्या अवेक्षन्त आयात्विन्द्र इत्यनुवाकेन मातृभिर्वत्सान्सꣳसृज्य ताꣳरात्रिमाग्रहायणीं च ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ २० ॥ अथ सीतायज्ञो व्रीहियवाणां यत्र यत्र यजेत तन्मयꣳ स्थालीपाकꣳ श्रपयेत्कामादीजानोऽन्यत्रापि व्रीहियवयोरेवान्यतरꣳस्थालीपाकꣳश्रपयेन्न पूर्वचोदितत्वात्सन्देहोऽसम्भवाद्विनिवृत्तिः क्षेत्रस्य पुरस्तादुत्तरतो वा शुचौ देशे कृष्टे फलानुपरोधेन ग्रामे वोभयसम्प्रयोगाद-

विरोधाद्यत्र श्रपयिष्यन्नुपलिप्त उद्धतावोक्षितेऽग्निमुपसमाधाय तन्मिश्रैर्दर्भैस्तीर्त्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति पृथिवी द्यौः प्रदिशो दिशो यस्मै द्युभिरावृताः । तमिहेन्द्रमुपह्वये शिवा नः सन्तु हेतयः स्वाहा । यन्मे किञ्चिदुपेप्सितमस्मिन्कर्मणि वृत्रहन् ॥ तन्मे सर्वꣳ समृध्यतां जीवतः शरदः शतꣳ स्वाहा ॥ सम्पत्तिर्भूतिर्भूमिर्वृष्टिर्ज्यैष्ठ्यꣳ श्रेष्ठ्यꣳ श्रीः प्रजामिहावतु स्वाहा ॥ यस्या भावे वैदिकलौकिकानां भूतिर्भवति कर्मणाम् ॥ इन्द्रपत्नीमुपह्वये सीताꣳ सा मे त्वन्नपायिनी भूयात्कर्मणि कर्मणि स्वाहा ॥ अश्वावती गोमती सूनृतावती बिभर्ति या प्राणभृतो अतन्द्रिता ॥ खलमालिनीमुर्वरामस्मिन्कर्मण्युपह्वये ध्रुवाꣳ सा मे त्वनपायिनी भूयात्स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोति सीतायै यजायै शमायै भूत्या इति मन्त्रवत्प्रदानमेकेषाꣳ स्वाहाकारप्रदाना इति श्रुतेर्विनिवृत्तिः स्तरणशेषकुशेषु सीतागोप्तृभ्यो बलिꣳ हरति पुरस्ताद्ये त आसते सुधन्वानो निषङ्गिणः ॥ ते त्वापुरस्ताद्गोपायन्त्वप्रमत्ता अनपायिनो नम एषां करोम्यहं वलिमेभ्यो हरामीममित्यथ दक्षिणतो निमिषा वर्मिण आसते ॥ ते त्वा दक्षिणतो गोपायन्त्वप्रमत्ता अनपायिनो

नम एषां करोम्यहं बलिमेभ्यो हरामीममित्यथ पश्चादाभुवः प्रभुवो भूतिर्भूमिः पार्ष्णिः शुनङ्कुरिः ॥ ते त्वा पश्चाद्गोपायन्त्वप्रमत्ता अनपायिनो नम एषां करोम्यहं बलिमेभ्यो हरामीममित्यथोत्तरतो भीमा वायुः समाजवे ॥ ते त्वोत्तरतः क्षेत्रे खले गृहेऽध्वनि गोपायन्त्वप्रमत्ता अनपायिनो नम एषां करोम्यहं बलिमेभ्यो हरामीममिति प्रकृतादन्यस्मादाज्यशेषेण च पूर्ववद्बलिकर्म स्त्रियश्चोपयजेरन्नाचरितत्वात्सꣳस्थिते कर्मणि ब्राह्मणान्भोजयेत् सꣳस्थिते कर्मणि ब्राह्मणान्भोजयेत् ॥ २१ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

इति पारस्करगृह्यसूत्रे द्वितीयकाण्डं समाप्तम् ॥

अथ तृतीयं काण्डम् ।

अनाहिताग्नेर्नवप्राशनन्नवꣴस्थालीपाकꣴश्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति शतायुधाय शतवीर्याय शतोतये अभिमातिषाहे ॥ शतं यो नः शरदोऽजीजानिन्द्रो नेषदति दुरितानि विश्वा स्वाहा । ये चत्वारः पथयो देवयाना अन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति ॥ तेषां योऽज्यानिमजीजिमा-वहात्तस्मै नो देवाः परिधत्तेह सर्वे स्वाहेति । स्थालीपाकस्याऽऽग्रयणदेवताभ्यो हुत्वा जुहोति स्विष्टकृते च स्विष्टमग्ने अभितत्पृणीहि विश्वाँश्च देवः पृतना अविष्यत् । सुगन्नु पन्थां प्रदिशन्न एहि ज्योतिष्मध्ये ह्यजरन्न आयुः स्वाहेति । अथ प्राश्नात्यग्निः प्रथमः प्राश्नातु स हि वेद यथा हविः । शिवा अस्मभ्यमोषधीः कृणोतु विश्वचर्षणिर्भद्रान्नः श्रेयः समनैष्ट देवास्त्वयावशेन समशीमहि त्वा । स नो मयोऽभूः पितो आविशस्व शं तोकाय तनुवे स्योन इत्यन्नपतीयया[1] वाथ यवानामेत-

---

[1] अन्नपतिशब्दो विद्यते यस्यां सा अन्नपतीया तया अन्नपतीयया अत्र छप्रत्ययः ।

मुत्यं मधुना सञ्युतं यवꣳसरस्वत्या अधिवनाय चकृषुः ॥ इन्द्र आसीत्सीरपतिः शतक्रतुः कीनाशा आसन्मरुतः सुदानव इति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ १ ॥ मार्गशीर्ष्यां पौर्णमास्यामाग्रहायणीकर्म स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वा श्रवणवदाज्याहुतीर्हुत्वाऽपरा जुहोति यां जनाः प्रतिनन्दन्ति रात्रीन्धेनुमिवायतीम् ॥ संवत्सरस्य या पत्नी सा नो अस्तु सुमङ्गली स्वाहा ॥ संवत्सरस्य प्रतिमा या ताꣳ रात्रिमुपास्महे ॥ प्रजाꣳ सुवीर्यां कृत्वा दीर्घमायुर्व्यश्नवै स्वाहा ॥ संवत्सराय परिवत्सरायेदावत्सरायेद्वत्सराय वत्सराय कृणुते बृहन्नमः ॥ तेषां वयꣳसुमतौ यज्ञियानां ज्योग्जीता अहताः स्याम स्वाहा ग्रीष्मो हेमन्त उत नो वसन्तः शिवा वर्षा अभया शरन्नः । तेषामृतूनाꣳ शतशारदानां निवात एषामभये वसेम स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोति सोमाय मृगशिरसे मार्गशीर्ष्यै पौर्णमास्यै हेमन्ताय चेति प्राशनान्ते सक्तुशेषꣳशूर्पे न्युप्योपनिष्क्रमणप्रभृत्यामार्जनान्मार्जनान्त उत्सृष्टो बलिरित्याह पश्चादग्नेः स्रस्तरमास्तीर्याहतं च वास आप्लुता अहतवाससः प्रत्यवरोहन्ति दक्षिणतः स्वामी जायोत्तरा यथाकनिष्ठमुत्तरतो दक्षिणतो ब्रह्माणमुपवेश्योत्तरत उदपात्रꣳशमी-

शाखसीतालोष्ठाश्मनो निधायाग्निमीक्षमाणो जपत्ययमग्निर्वीरतमोऽयं भगवत्तमः सहस्रसातमः ॥ सुवीर्योऽयं श्रैष्ठ्ये दधातु नाविति पश्चादग्नेः प्राञ्चमञ्जलिं करोति दैवीं नावमिति तिसृभिः स्रस्तरमारोहन्ति ब्रह्माणमामन्त्रयते ब्रह्मन्प्रत्यवरोहामेति ब्रह्मानुज्ञाताः प्रत्यवरोहन्त्यायुः कीर्त्तिर्यशो बलमन्नाद्यं प्रजामित्युपेता जपन्ति सुहेमन्तः सुवसन्तः सुग्रीष्मः प्रतिधीयतान्नः ॥ शिवा नो वर्षाः सन्तु शरदः सन्तु नः शिवा इति स्योना पृथिवि नो भवेति दक्षिणपार्श्वैः प्राक्शिरसः संविशन्त्युपोत्तिष्ठन्त्युदायुषा स्वायुषोत्पर्जन्यस्य वृष्ट्या पृथिव्याः सप्तधामभिरित्येवं द्विरपरं ब्रह्मानुज्ञाता अधःशयीरँश्चतुरो मासान्यथेष्टं वा ॥२॥ ऊर्ध्वमाग्रहायण्यास्तिस्रोऽष्टका ऐन्द्री वैश्वदेवी प्राजापत्या पित्र्येत्यपूपमाꣳसशाकैर्यथासङ्ख्यं प्रथमाऽष्टका पक्षाष्टम्याꣳस्थालीपाकꣳश्रपयित्वाऽऽज्यभागाविष्ट्वाऽऽज्याहुतीर्जुहोति त्रिꣳशत्स्वसार उपयन्ति निष्कृतꣳसमानं केतुं प्रतिमुञ्चमानाः ॥ ऋतूँस्तन्वते कवयः प्रजानतीर्मध्ये छन्दसः परियन्ति भास्वतीः स्वाहा ॥ ज्योतिष्मती प्रतिमुञ्चते नभो रात्री देवी सूर्यस्य व्रतानि ॥ विपश्यन्ति पशवो जायमाना नानारूपामातुरस्या उपस्थे स्वाहा ॥ एकाऽष्टका तपसा

तप्यमानः जजान गर्भं महिमानमिन्द्रम् ॥ तेन दस्यून्व्यसहन्त देवा हन्ताऽसुराणामभवच्छचीभिः स्वाहा ॥ अनानुजामनुजां मामकर्त्त सत्यं वदन्त्यन्विच्छ एतत् ॥ भूयासमस्य सुमतौ षथा षूषमन्या वो अन्यामति मा प्रयुक्त स्वाहा ॥ अभून्मम सुमतौ विश्ववेदा आष्ट प्रतिष्ठामविदद्धि गाधम् ॥ भूयासमस्य सुमतौ षथा षूयमन्या वो अन्यामति मा प्रयुक्त स्वाहा ॥ पञ्च व्युष्टीरनु पञ्चदोहा गां पञ्चनाम्नी मृतवोऽनु पञ्च ॥ पञ्च दिशः पञ्चदशेन क्लृप्ताः समानमूर्ध्नीरधिलोकमेकꣳस्वाहा ॥ ऋतस्य गर्भः प्रथमा व्यूषिष्यपामेका महिमानं बिभर्ति । सूर्यस्यैका चरति निष्कृतेषु धर्मस्यैका सवितैकान्नियच्छतु स्वाहा । षा प्रथमा व्यौच्छत्सा धेनुरभवद्यमे ॥ सा नः पयस्वती धुक्ष्वोत्तरामुत्तराꣳ समाꣳ स्वाहा ॥ शुक्रऋषभा नभसा ज्योतिषाऽगाद्विश्वरूपा शबली अग्निकेतुः ॥ समानमर्थꣳ स्वपस्यमाना बिभ्रती जरामजर उष आगाः स्वाहा ॥ ऋतूनां पत्नी प्रथमेषमागादह्नां नेत्री जनित्री प्रजानाम् ॥ एका सती बहुधोषो व्योच्छत्सा जीर्णा त्वं जरषसि सर्वमन्यत्स्वाहेति । स्थालीपाकस्य जुहोति शान्ता पृथिवी शिवमन्तरिक्षꣳशन्नो द्यौरभयं कृणोतु ॥ शन्नोऽदिशः प्रदिश

आदिशो नोऽहोरात्रे कृणुतं दीर्घमायुर्व्यश्नवै स्वाहा ॥ आपो मरीचीः परिपान्तु सर्वतो धाता
समुद्रो अपहन्तु पापम् । भूतं भविष्यदकृन्तद्विश्वमस्तु मे ब्रह्माभिगुप्तः सुरक्षितः स्याꣳस्वाहा ॥
विश्वे आदित्या वसवश्च देवा रुद्रा गोप्तारो मरुतश्च सन्तु ॥ ऊर्जं प्रजाममृतन्दीर्घमायुः प्रजापति-
र्मयि परमेष्ठी दधातु नः स्वाहेति च । अष्टकायै स्वाहेति मध्यमा गवा तस्यै वपां जुहोति वह वपां
जातवेदः पितृभ्य इति श्वोऽन्वष्टकासु सर्वासां पार्श्वसक्थिसव्याभ्यां परिवृते पिण्डपितृयज्ञवत्स्त्री-
भ्यश्चोपसेचनञ्च कर्षूषु सुरया तर्पणेन चाञ्जनानुलेपनꣳस्रजश्चाचार्यायान्तेवासिभ्यश्चानपत्येभ्य
इच्छन् मध्या वर्षे च तुरीया शाकाष्टका ॥ ३ ॥ अथातः शालाकर्म पुण्याहे शालां कारयेत्तस्या
अवटमभिजुहोत्यच्युताय भौमाय स्वाहेति स्तम्भमुच्छ्रयतीमामुच्छ्रयामि भुवनस्य नाभिं वसोर्धारां
प्रतरणीं वसूनाम् ॥ इहैव ध्रुवान्निमिनोमि शालां क्षेमे तिष्ठतु घृतमुक्षमाणा ॥ अश्वावती गोमती
सूनृतावत्युच्छ्रयस्व महते सौभगाय ॥ आ त्वा शिशुराक्रन्दत्वा गावो धेनवो वाश्यमानाः ॥ आ
त्वा कुमारस्तरुण आवत्सो जगदैः सह ॥ आ त्वा परिस्रुतः कुम्भ आदध्नः कलशैरुप क्षेमस्य

पत्नी बृहती सुवासा रयिन्नो धेहि सुभगे सुवीर्यम् ॥ अश्वावद्गोमदूर्जस्वत्पर्णं वनस्पतेरिव ॥ अभिनः पूर्य्यताꣳरयिरिदमनुश्रेयो वसान इति चतुरः प्रपद्यतेऽभ्यन्तरतोऽग्निमुपसमाधाय दक्षिणतो ब्रह्माणमुपवेश्योत्तरत उदपात्रं प्रतिष्ठाप्य स्थालीपाकꣳश्रपयित्वा निष्क्रम्य द्वारसमीपे स्थित्वा ब्रह्माणमामन्त्रयते ब्रह्मन्प्रविशामीति ब्रह्मानुज्ञातः प्रविशत्यृ(चं)तं प्रपद्ये शिवं प्रपद्य इत्याज्यꣳसँस्कृत्येहरतिरित्याज्याहुतीर्हुत्वाऽपरा जुहोति वास्तोष्पते प्रतिजानीह्यस्मान्स्वावेशो अनमीवो भवा नः ॥ यत्त्वेमहे प्रति तन्नो जुषस्व शन्नो भव द्विपदे शञ्चतुष्पदे स्वाहा ॥ १ ॥ वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्फानो गोभिरश्वेभिरिन्दो ॥ अजरासस्ते सख्ये स्याम पितेव पुत्रान्प्रति तन्नो जुषस्व शन्नो भव द्विपदे शञ्चतुष्पदे स्वाहा ॥२॥ वास्तोष्पते शग्मया सꣳसदा ते सक्षीमहि रण्वया गातुमत्या ॥ पाहि क्षेम उत योगे वरन्नो यूयम्पात स्वस्तिभिः सदा नः स्वाहा ॥ ३ ॥ अमीवहा वास्तोष्पते विश्वा रूपाण्याविशन् ॥ सखा सुशेव एधि नः स्वाहेति स्थालीपाकस्य जुहोत्यग्निमिन्द्रं बृहस्पतिं विश्वान्देवानुपह्वये ॥ सरस्वतीं च वाजीं च वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा ॥ सर्पदेव-

जनान्सर्वान् हिमवन्तꣳसुदर्शनम्। वसूँश्च रुद्रानादित्यानीशानं जगदैः सह ॥ एतान्सर्वान्प्रपद्येऽहं वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा ॥ पूर्वाह्णमपराह्णश्चोभौ मध्यन्दिना सह ॥ प्रदोषमर्द्धरात्रं च व्युष्टां देवीं महापथाम् ॥ एतान्सर्वान्प्रपद्येऽहं वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा। कर्तारं च विकर्तारं विश्वकर्माणमोषधींश्च वनस्पतीन् ॥ एतान्सर्वान्प्रपद्येऽहं वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा ॥ धातारं च विधातारं निधीनां च पतिꣳसह ॥ एतान्सर्वान्प्रपद्येऽहं वास्तु मे दत्त वाजिनः स्वाहा ॥ स्योनꣳ शिवमिदं वास्तु दत्तं ब्रह्मप्रजापती ॥ सर्वाश्च देवताः स्वाहेति प्राशनान्ते काꣳस्ये सम्भारानोप्यौदुम्बरपलाशानि ससुराणि शाड्वलं गोमयं दधि मधु घृतं कुशान्यवाँश्चासनोपस्थानेषु प्रोक्षेत्पूर्वे सन्धावभिमृशति श्रीश्च त्वा यशश्च पूर्वे सन्धौ गोपायेतामिति। दक्षिणे सन्धावभिमृशति यज्ञश्च त्वा दक्षिणा च दक्षिणे सन्धौ गोपायेतामिति पश्चिमे सन्धावभिमृशति ॥ अन्नं च त्वा ब्राह्मणश्च पश्चिमे सन्धौ गोपायेतामित्युत्तरे सन्धावभिमृशत्यूर्क्च त्वा सूनृता चोत्तरे सन्धौ गोपायेतामिति निष्क्रम्य दिश उपतिष्ठते केता च मा सुकेता च पुरस्ताद्गोपायेतामित्यग्निर्वै

केतादित्यः सुकेता तौ प्रपद्ये ताभ्यां नमोऽस्तु तौ मा पुरस्ताद्गोपायेतामित्यथ दक्षिणतो गोपायमानं च मा रक्षमाणा च दक्षिणतो गोपायेतामित्यहर्वै गोपायमानꣳरात्री रक्षमाणा ते प्रपद्ये ताभ्यां नमोऽस्तु ते मा दक्षिणतो गोपायेतामित्यथ पश्चाद्दीदिविश्च मा जागृविश्च पश्चाद्गोपायेतामित्यन्नं वै दीदिविः प्राणो जागृविस्तौ प्रपद्ये ताभ्यां नमोऽस्तु तौ मा पश्चाद्गोपायेतामित्यथोत्तरतः स्वप्नश्च मानवद्राणश्चोत्तरतो गोपायेतामिति चन्द्रमा वा अस्वप्नो वायुरनवद्राणस्तौ प्रपद्ये ताभ्यां नमोऽस्तु तौ मोत्तरतो गोपायेतामिति निष्ठितां प्रपद्यते धर्मस्थूणा राजꣳश्रीस्तूपमहोरात्रे द्वारफलके ॥ इन्द्रस्य गृहा वसुमन्तो वरूथिनस्तानहं प्रपद्ये सह प्रजया पशुभिः सह ॥ यन्मे किञ्चिदस्त्युपहूतः सर्वगणसखायसाधुसंवृतः । तां त्वा शालेरिष्टवीरा गृहान्नः सन्तु सर्वत इति ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ ४ ॥ अथातो मणिकावधानमुत्तरपूर्वस्यां दिशि यूपवदवटं खात्वा कुशानास्तीर्याक्षतानरिष्टकाँ(सुमनसः कपर्दिकान्)श्चान्यानि चाभिमङ्गलानि तस्मिन्मिनोति मणिकꣳ समुद्रोऽसीत्यप आसिञ्चत्यापो रेवतीः क्षयथा हि वस्वः क्रतुं च भद्रं बिभृथामृतं च ॥

रायश्च स्थ स्वपत्यस्य पत्नी सरस्वती तद्गृणते वयोऽधादित्यापोहिष्ठेति च तिसृभिस्ततो ब्राह्मणभोजनम् ॥ ५ ॥ अथातः शीर्षरोगभेषजं पाणी प्रक्षाल्य भ्रुवौ विमार्ष्टि चक्षुर्भ्यां श्रोत्राभ्यां गोदानाच्छुबुकादधि । यक्ष्मꣳशीर्षण्यꣳरराटाद्विवृहामीमामित्यर्द्धश्चेदवभेदकविरूपाक्ष श्वेतपक्ष महायशः । अथो चित्रपक्ष शिरो मास्याभिताप्सीदिति क्षेम्यो ह्येव भवति ॥ ६ ॥ उतूलपरिमेः ह्स्वपतो जीवविषाणे स्वं मूत्रमासिच्यापसल(मेव)वि त्रिः परिषिञ्चन्परीयात् परित्त्वा गिरेरहं परिमातुः परिस्वसुः परिपित्रोश्च भ्रात्रोश्च सख्येभ्यो विसृजाम्यहम् ॥ उतूल परिमीढोऽसि परिमीढः क्व गमिष्यसीति स यदि भ्रम्याद्द्वावाग्निमुपसमाधाय घृताक्तानि कुशेण्ड्वानि जुहुयात्परित्वा ह्वलनो ह्वलनिर्वृत्तेन्द्रवीरुधः ॥ इन्द्रपाशेन सित्त्वा मह्यं मुक्त्वाऽथान्यमानये दिती क्षेम्यो ह्येव भवति ॥ ७ ॥ शूलगवः स्वर्ग्यः पशव्यः पुत्र्यो धन्यो यशस्य आयुष्य औपासनमरण्यꣳहृत्वा वितानꣳसाधयित्वा रौद्रं पशुमालभेत साण्डं गौर्वा शब्दाद्वपाꣳश्रपयित्वा स्थालीपाकमवदानानि च रुद्राय वपामन्तरिक्षाय वसाꣳस्थालीपाकमिश्राण्यवदानानि जुहोत्यग्नये रुद्राय

शर्वाय पशुपतय उग्रायाशनये भवाय महादेवायेशानायेति च वनस्पतिस्विष्टकृदन्ते ॥ दिग्व्याघारणं व्याघारणान्ते पत्नी सन्त्याजयन्तीन्द्राण्यै रुद्राण्यै शर्वाण्यै भवान्या अग्निं गृहपतिमिति लोहितं पालाशेषु कूर्चेषु रुद्राय सेनाभ्यो बलिꣳ हरति यास्ते रुद्र पुरस्तात्सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नमो यास्ते रुद्र दक्षिणतः सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नमो यास्ते रुद्र पश्चात्सेनास्ताभ्य एष बलिस्ताभ्यस्ते नमो यास्ते रुद्रोत्तरतः सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नमो यास्ते रुद्रोपरिष्टात्सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नमो यास्ते रुद्राधस्तात्सेनास्ताभ्य एष ते बलिस्ताभ्यस्ते नम इत्यूवध्यँल्लोहितलिप्तमग्नौ प्रास्यत्यधो वा निखनत्यनुवातं पशुमवस्थाप्य रुद्रैरुपतिष्ठते प्रथमोत्तमाभ्यां वाऽनुवाकाभ्यां नैतस्य पशोर्ग्राममꣳहरत्येतेनैव गोयज्ञो व्याख्यातः पायसेनानर्थलुप्तस्तस्य तुल्यवया गौर्दक्षिणा ॥ ९ ॥ अथ वृषोत्सर्गो गोयज्ञेन व्याख्यातः कार्तिक्यां पौर्णमास्याꣳ रेवत्यां वाऽऽश्वयुजस्य मध्येगवाꣳसुसमिद्धमग्निं कृत्वाऽऽज्यꣳसंस्कृत्येहरतिरिति षट् जुहोति प्रतिमन्त्रं पूषा गा अन्वेतु नः पूषा रक्षत्वर्वतः ॥ पूषा वाजꣳसनोतु नः स्वाहेति

पौष्णस्य जुहोति रुद्रान् जपित्वैकवर्णं द्विवर्णं वा यो वा यूथं छादयति यं वा यूथं छादयेद्रोहितो वैव स्यात्सर्वाङ्गैरुपेतो जीववत्सायाः पयस्विन्याः पुत्रो यूथे च रूपस्वित्तमः स्यात्तमलङ्कृत्य यूथे मुख्याश्चतस्रो वत्सतर्यस्ताश्चालङ्कृत्य एतं युवानं पतिं वो ददामि तेन क्रीडन्तीश्चरथ प्रियेण ॥ मानः साप्तजनुषाऽसुभगा रायस्पोषेण समिषा मदेमेत्येतयैवोत्सृजेरन्नभ्यस्थमभिमन्त्रयते मयोभूरित्यनुवाकशेषेण (वामे चक्रं दक्षिणे त्रिशूलꣳ)। सर्वासां पयसि पायसꣳ श्रपयित्वा ब्राह्मणान्भोजयेत् पशुमप्येके कुर्वन्ति तस्य शूलगवेन कल्पो व्याख्यातः ॥ १० ॥ अथोदककर्माद्विवर्षे प्रेते मातापित्रोराशौचꣳशौचमेवेतरेषामेकरात्रं त्रिरात्रं वा शरीरमदग्ध्वा निखनत्यन्तःसूतके चेदोत्थानादाशौचꣳसूतकवन्नात्रोदककर्म द्विवर्षप्रभृति प्रेतमाश्मशानात्सर्वेऽनुगच्छेयुर्यमगाथां गायन्तो यमसूक्तं च जपन्त इत्येके यद्युपेतो भूमिजोषणादिसमानमाहिताग्नेरोदकान्तस्य गमनाच्छालाग्निना दहन्त्येनमाहितश्चेत्तूष्णीं ग्रामाग्निनेतरं सञ्युक्तं मैथुनं वो याचेरन्नुदकं करिष्यामह इति कुरुध्वं मा चैवं पुनरित्यशतवर्षे प्रेते कुरुध्वमित्येवेतरस्मिन् सर्वे ज्ञातयोऽपोऽभ्यवयन्त्यासप्तमात्पुरुषाद्-

श्माद्वा समानग्रामवासे यावत्सम्बन्धमनुस्मरेयुरेकवस्त्राः प्राचीनावीतिनः सव्यस्यानामिकयाऽपनोद्यापनः शोशुचदघमिति दक्षिणामुखा निमज्जन्ति प्रेतायोदकꣳ सकृत्प्रसिञ्चन्त्यञ्जलिनाऽसावेतत्त उदकमित्युत्तीर्णाञ्छुचौ देशे शाड्वलवत्युपविष्टांस्तत्रैतानपवदेयुरनवेक्षमाणा ग्राममायान्ति रीतीभूताः कनिष्ठपूर्वा निवेशनद्वारे पिचुमन्दपत्राणि विदश्याचम्योदकमग्निं गोरमयं गौरसर्षपाँस्तैलमालभ्याश्मानमाक्रम्य प्रविशन्ति त्रिरात्रं ब्रह्मचारिणोऽधःशायिनो न किञ्चन कर्म कुयुर्न प्रकुर्वीरन् क्रीत्वा लब्ध्वा वा दिवैवान्नमश्नीयुरमाꣳसं प्रेताय पिण्डं दत्त्वाऽवनेजनप्रत्यवनेजनेषु नामग्राहं मृन्मये हताꣳ रात्रीं क्षीरोदके विहायसि निदध्युः प्रेतायात्र स्नाहीति त्रिरात्रꣳशावमाशौचं दशरात्रमित्येके न स्वाध्यायमधीयीरन् नित्यानि निवर्तेरन्वैतानवर्जꣳ शालाग्नौ चैकेऽन्य एतानि कुर्युः प्रेतस्पर्शिनो ग्रामन्न प्रविशेयुरानक्षत्रदर्शनाद्रात्रौ चेदादित्यस्य प्रवेशनादि समानमितरैः पक्षं द्वौ वौऽऽशाचमाचार्ये चैवं मातामहयोश्च स्त्रीणां चाप्रत्तानां प्रत्तानामितरे कुर्वीरन् ताश्च तेषां प्रोषितश्चेत्प्रेयाञ्छ्रवणप्रभृति कृतोदकाः कालशेषमासीरनतीतश्चेदेकरात्रं त्रिरात्रं वाथ कामोदकान्यृत्वि-

श्वशुरसखिसम्बन्धिमातुलभागिनेयानां प्रत्तानां चैकादश्यामयुग्मान्ब्राह्मणान्भोजयित्वा माꣳसवत्प्रेतायोद्दिश्य गामप्येके घ्नन्ति पिण्डकरणे प्रथमः पितॄणां प्रेतः स्यात्पुत्रवाँश्चेन्निवर्तेत चतुर्थः संवत्सरं पृथगेके न्यायस्तु न चतुर्थः पिण्डो भवतीतिश्रुतेरहरहरन्नमस्मै ब्राह्मणायोदकुम्भं च दद्यात्पिण्डमप्येके निपृणन्ति ॥ ११ ॥ पशुश्चेदाप्लव्या गाममग्रेणाग्नीन्परीत्य पलाशाखान्निहन्ति परिव्ययणोपाकरणनियोजनप्रोक्षणान्यावृता कुर्याद्यच्चान्यत्परिपशव्ये हुत्वा तूष्णीमपराः पञ्च वपोद्धरणं चाभिघारयेद्देवताश्चादिशेदुपाकरणनियोजनप्रोक्षणेषु स्थालीपाके चैवं वपाꣳहुत्वाऽवदानान्यवद्यति सर्वाणि त्रीणि पञ्च वा स्थालीपाकमिश्राण्यवदानानि जुहोति पश्वङ्गं दक्षिणा यद्देवते तद्दैवतं यजेत्तस्मै च भागं कुर्यात्तं च ब्रूयादिमममनुप्रापयेति नद्यन्तरे नावं कारयेन्न वा ॥ १२ ॥ अथातोऽवकीर्णिप्रायश्चित्तममावास्यायां चतुष्पथे गर्दभं पशुमालभते निर्ऋतिं पाकयज्ञेन यजेताप्स्ववदानहोमो भूमौ पशुपुरोडाशश्रपणं तां छविं परिदधीतोर्ध्वबालामित्येके संवत्सरं भिक्षाचर्यं चरेत्स्वकर्म परिकीर्तयनथापरमाऽऽज्याहुतीर्जुहोति कामावकीर्णोऽस्म्यवकीर्णोऽस्मि कामकामाय स्वाहा ॥ कामाभिदु(द्रु)ग्धोऽ-

स्म्यभिदु(द्रु)ग्धोऽस्मि कामकामाय स्वाहेत्यथोपतिष्ठते सम्मा सिञ्चन्तु मरुतः समिन्द्रः सम्बृहस्पतिः सम्मायमग्निः सिञ्चतु प्रजया च धनेन चेत्येतदेव प्रायश्चित्तम् ॥ १३ ॥ अथातः सभाप्रवेशनꣳसभामभ्येति सभाङ्गिरसि नादिर्नामासि त्विषिर्नामासि तस्यै ते नम इत्यथ प्रविशति सभा च मा समितिश्चोभे प्रजापतेर्दुहितरौ सचेतसौ ॥ यो मानविद्यादुपमास तिष्ठेत्सचेतनो भवतु शꣳसथे जन इति पर्षदमेत्य जपेदभिभूरहमागमविराडप्रतिवाश्याः ॥ अस्याः पर्षद ईशानः सहसा सुदुष्टरो जन इति स यदि मन्येत क्रुद्धोऽयमिति तमभिमन्त्रयते यात एषा रराट्या तनूर्मन्योः क्रोधस्य नाशनी ॥ तां देवा ब्रह्मचारिणो विनयन्तु सुमेधसः ॥ द्यौरहं पृथिवी चाहं तौ ते क्रोधꣳ नयामसि गर्भमश्वतर्यसहासावित्यथ यदि मन्येत द्रुग्धो यमिति तमभिमन्त्रयते तां ते वाचमास्य आदत्ते हृदय आदधे यत्र यत्र निहिता वाक्तां ततस्तत आददे यदहं ब्रवीमि तत्सत्यमधरोमत्तांद्यस्वेत्येतदेव वशीकरणम् ॥ १४ ॥ अथातो रथारोहणं युङ्क्तेतिरथꣳ सम्प्रेष्य युक्त इति प्रोक्ते सा विराडित्येत्य चक्रे अभिमृशति रथन्तरमसीति दक्षिणं बृहदसीत्युत्तरं वामदेव्यमसीति कूबरीꣳ हस्तेनोपस्थमभि-

मृशत्यङ्कौ न्यङ्कावभितो रथं यौ ध्वान्तं वाताग्रमनुसञ्चरन्तं दूरेहेतिरिन्द्रियवान्पतत्रि ते नाग्नयः पप्रयः पारयन्त्विति नमो माणिचरायेति दक्षिणं धुर्यं प्राजति (गवां मध्ये स्थापयति) अप्राप्य देवताः प्रत्यवरोहेत्सम्प्रति ब्राह्मणान्मध्ये गा अभिक्रम्य पितॄन्न स्त्रीब्रह्मचारिणौ सारथी स्यातां मुहूर्त्तमतीयाय जपेदिहरतिरिहरमध्वमेके मास्त्विहरेतिरिति च स यदि दुर्वलो रथः स्यात्तमास्थाय जपेदयं वामश्विनारथो मा दुर्गे मास्तरोरिषदिति स यदि भ्रम्यात्स्तम्भमुपस्पृश्य भूमिं वा जपेदेष वामश्विना रथो मा दुर्गे मास्तरोरिषदिति तस्य न काचनार्त्तिर्न्न रिष्टिर्भवति या त्वा ध्वानं विमुच्य रथं यवसोदके दापयेदेष उ ह वैहनस्यापह्नय इति श्रुतेः ॥ १५ ॥ अथातो हस्त्यारोहणमेत्य हस्तिनमभिमृशति हस्तियशसमसि हस्तिवर्चसमसीत्यथावरोहतीन्द्रस्य त्वा वज्रेणाभितिष्ठामि स्वस्ति मा सम्पारयेत्येतेनैवाश्वारोहणं व्याख्यातमुष्ट्रमारोक्ष्यन्नभिमन्त्रयते त्वाष्ट्रोऽसि त्वष्ट्रदैवत्यः स्वस्ति मा सम्पारयेति रासभमारोक्ष्यनभिमयन्त्रते शूद्रोऽसि शूद्रजन्माग्नेयो वै द्विरेताः स्वस्ति मा सम्पारयेति नावमारोक्ष्यनभिमन्त्रयते सुनावमित्युत्तरिष्यनभिमन्त्रयते सुत्रामाणमिति वनम-

भिमन्त्रयते नमो रुद्राय वनसदे स्वस्ति मा सम्पारयेति गिरिमभिमन्त्रयते नमो रुद्राय गिरिषदे स्वस्ति मा सम्पारयेति चतुष्पथमभिमन्त्रयते नमो रुद्राय पथिषदे स्वस्ति मा सम्पारयेति नदीमुत्तरिष्यन्नभिमन्त्रयते नमो रुद्रायाप्सुषदे स्वस्ति मा सम्पारयेति श्मशानमभिमन्त्रयते नमो रुद्राय पितृषदे स्वस्ति मा सम्पारयेति गोष्ठमभिमन्त्रयते नमो रुद्राय शकृत्पिण्डसदे स्वस्ति मा सम्पारयेति यत्र चान्यत्रापि नमो रुद्रायेत्येव ब्रूयाद्रुद्रो ह्येवेदꣳसर्वमिति श्रुतेः सिचाऽवधुतोऽभिमन्त्रयते सिगसि न वज्रोऽसि नमस्तेऽस्तु मा मा हिꣳसीरिति स्तनयित्नुमभिमन्त्रयते शिवा नो वर्षाः सन्तु शिवा नः सन्तु हेतयः शिवा नस्ताः सन्तु यास्त्वꣳसृजसि वृत्रहन्निति शिवां वाश्यमानामभिमन्त्रयते शिवो नामेति शकुनिं वाश्यमानमभिमन्त्रयते हिरण्यपर्ण शकुने देवानां प्रहितं गम ॥ यमदूत नमस्तेऽस्तु किन्त्वाकार्ङ्क्षारिणोऽब्रवीदिति क्षेम्यो ह्येव भवति लक्षण्यं वृक्षमभिमन्त्रयते मा त्वाशनिर्मा परशुर्मा वातो मा राजप्रेषितो दण्डः ॥ अङ्कुरास्ते प्ररोहन्तु निवाते त्वाऽभिवर्षत्वग्निष्टे मूलं मा हिꣳसीत्स्वस्ति तेऽस्तु वनस्पते स्वस्ति मेऽस्तु वनस्पत इति स यदि किञ्चिल्लभेत तत्प्रतिगृह्णाति

द्यौस्त्वा ददातु पृथिवी त्वा प्रतिगृह्णात्विति साऽस्य न ददतः क्षीयते भूयसी च प्रतिगृहीता भवत्यथ यद्योदनं लभेत तत्प्रतिगृह्य द्यौस्त्वेति तस्य द्विः प्राश्नाति ब्रह्मा त्वाऽश्नातु ब्रह्मा त्वा प्राश्नात्वित्यथ यदि मन्थं लभेत तम्प्रतिगृह्य द्यौस्त्वेति तस्य त्रिः प्राश्नाति ब्रह्मा त्वाऽश्नातु ब्रह्मा त्वा प्राश्नातु ब्रह्मा त्वा पिबत्विति ॥ अथातोऽधीत्याधीत्यानिराकरणं प्रतीकं मे विचक्षणं जिह्वा मे मधु यद्वचः। कर्णाभ्यां भूरि शुश्रुवे मात्वꣳहार्षीः श्रुतं मयि ब्रह्मणः प्रवचनमसि ब्रह्मणः प्रतिष्ठानमसि ब्रह्मकोशोऽसि सनिरसि शान्तिरस्यनिराकरणमसि ब्रह्मकोशं मे विश ॥ वाचा त्वा पिदधामि वाचा त्वा पिदधामीति (तिष्ठ प्रतिष्ठ) स्वरकरणकण्ठ्यौरसदन्त्यौष्ठ्यग्रहणधारणोच्चारणशक्तिर्मयि भवत्वाप्यायन्तु मेऽङ्गानि वाक्प्राणश्चक्षुः श्रोत्रं यशो बलम्। यन्मे श्रुतमधीतं तन्मे मनसि तिष्ठतु तिष्ठतु ॥ १६ ॥

इति श्रीपारस्करगृह्यसूत्रे तृतीयकाण्डः समाप्तः ॥ ३ ॥

(अथ पारस्करगृह्यसूत्रपरिशिष्टम् ।)

अथ श्राद्धसूत्रम् ।

अपरपक्षे श्राद्धं कुर्वीतोर्ध्वं वा चतुर्थ्या षदहः सम्पद्येत तदहर्ब्राह्मणानामन्त्र्य पूर्वेद्युर्वा स्नातकानेके यतीन् गृहस्थान् साधून् वा श्रोत्रियान् वृद्धाननवद्यान् स्वकर्मस्थानभावेऽपि शिष्यान् स्वाचारान् द्विर्नग्नशुक्लविक्लिधश्यावदन्तविद्धप्रजननव्याधितव्यङ्गिश्वित्रिकुष्ठिकुनखिवर्जमनिन्द्येनामन्त्रितो नापक्रामेदामन्त्रितो वाऽन्यदन्नं न प्रतिगृह्णीयात्स्नाताञ्छुचीनाचान्तान्प्राङ्मुखानुपवेश्य दैवे युग्मानयुग्मान्यथाशक्ति पित्र्य एकैकस्योदङ्मुखान्द्वौ वा दैवे त्रीन् पित्र्य एकैकमुभयत्र वा मातामहानाश्चैवं तन्त्रं तत्र वा वैश्वदेविकꣳश्रद्धान्वितः श्राद्धं कुर्वीत शाकेनापि वाऽपरपक्षमतिक्रामेन्मासि मासि वोशनमिति श्रुतेस्तदहः शुचिरक्रोधनोऽत्वरितोऽप्रमत्तः सत्यवादी स्यादध्वमैथुनश्रमस्वाध्यायान्वर्जयेदावाहनादि वाग्यत उपस्पर्शनादामन्त्रिताश्चैवम् ॥ १ ॥ दैवपूर्वꣳ श्राद्धं पिण्डपितृषज्ञवदुपचारः पित्र्ये द्विगुणास्तु दर्भाः पवित्रपाणिर्दद्यादासीनः सर्वत्र प्रश्नेषु पङ्क्ति-

मूर्धन्यं पृच्छति सर्वान्वासनेषु दर्भानास्तीर्य विश्वान्देवानावाहयिष्य इति पृच्छत्यावाहयेत्यनुज्ञातो विश्वे देवासऽआगतेत्यनयाऽऽवाह्यावकीर्य विश्वेदेवाः शृणुतेममिति जपित्वा पितॄनावाहयिष्य इति पृच्छत्यावाहयेत्यनुज्ञत उशन्तस्त्वेत्यनयाऽऽवाह्यावकीर्याऽऽयन्तु न इति जपित्वा यज्ञियवृक्षचमसेषु पवित्रान्तर्हितेष्वेकैकस्मिन्नप आसिञ्चति शन्नो देवीरित्येकैकस्मिन्नेव तिलानावपति तिलोऽसि सोमदैवत्यो गोसवो देवनिर्मितः ॥ प्रत्नमद्भिः प्रत्तः स्वधया पितॄनिमाँल्लोकान्प्रीणाहि नः स्वाहेति सौवर्णराजतौदुम्बरखड्गमणिमयानां पात्राणामन्यतमेषु यानि वा विद्यन्ते पत्रपुटेष्वेकैकस्यैकेन ददाति सपवित्रेषु हस्तेषु या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुर्या अन्तरिक्षा उत पार्थवीर्याः ॥ हिरण्यवर्णा यज्ञियास्ता न आपः शिवाः शꣳस्योनाः सुहवा भवन्त्वित्यसावेष तेऽर्घ इति प्रथमे पात्रे सꣳस्रवान्समवनीय पितृभ्यः स्थानमसीति न्युब्जं पात्रं निदधात्यत्र गन्धपुष्पधूपदीपवाससाञ्च प्रदानम् ॥ २ ॥ उद्धृत्य घृताक्तमन्नं पृच्छत्यग्नौ करिष्य इति कुरुष्वेत्यनुज्ञातः पिण्डपितृयज्ञवद्धुत्वा हुतशेषं दत्त्वा पात्रमालभ्य जपति पृथिवी ते पात्रं द्यौरपिधानं ब्राह्मणस्य मुखे

अमृते अमृतं जुहोमि स्वाहेति वैष्णव्यर्चा यजुषा वाऽङ्गुष्ठमन्नेऽवगाह्यापहता इति तिलान्प्रकीर्योष्णꣳस्विष्टमन्नं दद्याच्छक्त्या वाऽश्नत्सु जपेत् व्याहृतिपूर्वां गायत्रीꣳ सप्रणवाꣳ सकृत्त्रिर्वा राक्षोघ्नीः पित्र्यमन्त्रान्पुरुषसूक्तमप्रतिरथमन्यानि च पवित्राणि तृप्तान् ज्ञात्वाऽन्नं प्रकीर्य सकृत्सकृदपो दत्त्वा पूर्ववद्गायत्रीं जपित्वा मधुमतीर्मधु मध्विति च तृप्ताः स्थेति पृच्छति तृप्ताः स्म इत्यनुज्ञातः शेषमन्नमनुज्ञाप्य सर्वमन्नमेकतोद्धृत्योच्छिष्टसमीपे दर्भेषु त्रीँस्त्रीन्पिण्डानवनेज्य दद्यादाचान्तेष्वित्येक आचान्तेषूदकं पुष्पाण्यक्षतानक्षय्योदकं च दद्यादघोराः पितरः सन्तु सन्त्वित्युक्ते गोत्रं नो वर्धतां वर्धतामित्युक्ते दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च ॥ श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहु देयं च नोऽस्त्वित्याशिषः प्रतिगृह्य स्वधावाचनीयान्सपवित्रान्कुशानास्तीर्य स्वधां वाचयिष्य इति पृच्छति वाच्यतामित्यनुज्ञातः पितृभ्यः पितामहेभ्यः प्रपितामहेभ्यो मातामहेभ्यः प्रमातामहेभ्यो वृद्धप्रमातामहेभ्यश्च स्वधोच्यतामित्यस्तु स्वधेत्युच्यमाने स्वधावाचनीयेष्वपो निषिञ्चत्युर्ज्जमित्युत्तानं पात्रं कृत्वा यथाशक्ति दक्षिणां दद्याद्ब्राह्मणेभ्यो विश्वेदेवाः प्रीयन्ता-

मिति दैवे वाचयित्वा वाजेवाजेवतेति विसृज्यामावाजस्येत्यनुव्रज्य प्रदक्षिणीकृत्योपविशेत् ॥ ३ ॥ अथैकोद्दिष्टमेकोऽर्घ एकं पवित्रमेकः पिण्डो नावाहनं नाग्नौकरणं नात्र विश्वेदेवाः स्वदितमिति तृप्तिप्रश्नः सुस्वदितमितीतरे ब्रूयुरुपतिष्ठतामित्यक्षय्यस्थानेऽभिरम्यतामिति विसर्गोऽभिरताः स्म इतीतरे ॥ ४ ॥ ततः संवत्सरे पूर्णे त्रिपक्षे द्वादशाहे वा यदहर्वा वृद्धिरापद्येत चत्वारि पात्राणि सतिलगन्धोदकानि पूरयित्वा त्रीणि पितॄणामेकं प्रेतस्य प्रेतपात्रं पितृपात्रेष्वासिञ्चति ये समाना इति द्वाभ्यामेतेनैव पिण्डो व्याख्यातोऽत ऊर्ध्वꣳसंवत्सरे संवत्सरे प्रेतायान्नं दद्याद्यस्मिन्नहनि प्रेतः स्यात् ॥ ५ ॥ आभ्युदयिके प्रदक्षिणमुपचारः पूर्वाह्णे पित्र्यमन्त्रवर्जं जपः ऋजवो दर्भा सर्वैस्तिलार्थाः सम्पन्नमिति तृप्तिप्रश्नः सुसम्पन्नमितीतरे ब्रूयुर्दधिवदराक्षतमिश्राः पिण्डा नान्दीमुखान्पितॄनावाहयिष्य इति पृच्छत्यावाहयेत्यनुज्ञातो नान्दीमुखाः पितरः प्रीयन्तामित्यक्षय्यस्थाने नान्दीमुखान्पितॄन्वाचयिष्य इति पृच्छति वाच्यतामित्यनुज्ञातो नान्दीमुखाः पितरः पितामहाः प्रपितामहा मातामहाः प्रमातामहा वृद्धप्रमातामहाश्च प्रीयन्तामिति न स्वधां प्रयुञ्जीत युग्माना-

शयेदत्र ॥ ६ ॥ अथ तृप्तिर्ग्राम्याभिरोषधीभिर्मासं तृप्तिस्तद्भाव आरण्याभिर्मूलफलैरोषधीभिर्वा सहान्नेनोत्तरास्तर्पयन्ति छागोस्रमेषानालभ्य क्रीत्वा लब्ध्वा वा न स्वयं मृतानाहृत्य पचेन्मासद्वयं तु मत्स्यैर्मासत्रयं तु हारिणेन चतुर औरभ्रेण पञ्च शाकुनेन षट् छागेन सप्त कौर्मेणाष्टौ वाराहेण नव मेषमाꣳसेन दश माहिषेणैकादश पार्षतेन संवत्सरं तु गव्येन पयसा पायसेन वा वार्ध्रीणसमाꣳसेन द्वादश वर्षाणि ॥ ७ ॥ अथाक्षय्यतृप्तिः खड्गमाꣳसं कालशाकं लोहच्छागमाꣳसं मधु महाशल्को वर्षासु मघाश्राद्धꣳहस्तिच्छायायाश्च मन्त्राध्यायिनः पूताः शाखाध्यायी षडङ्गविज्येष्ठसामगो गायत्रीसारमात्रोऽपि पञ्चाग्निः स्नातकस्त्रिणाचिकेतस्त्रिमधुस्त्रिसुपर्णी द्रोणपाठको ब्राह्मोढापुत्रो वागीश्वरो याज्ञिकश्च नियोज्या अभावेऽप्येकं वेदविदं पङ्क्तिमूर्द्धनि नियुञ्ज्यात् ॥ आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनातीति वचनात् ॥ ८ ॥ अथ काम्यानि भवन्ति स्त्रियोऽप्रतिरूपाः प्रतिपदि द्वितीयायाꣳस्त्रीजन्म श्वास्तृतीयायां चतुर्थ्यां क्षुद्रपशवः पुत्राः पञ्चम्यां द्यूतर्द्धिः षष्ठ्यां कृषिः सप्तम्यां वाणिज्यमष्टम्यामेकशफं नवम्यां दशम्यां गावः परिचारका एकादश्यां धनधान्यानि द्वादश्यां कुप्यꣳ

हिरण्यं ज्ञातिश्रैष्ठ्यं च त्रयोदश्यां युवानस्तत्र म्रियन्ते शस्त्रहतस्य चतुर्दश्याममावास्यायाꣳसर्वमित्यमावास्यायाꣳसर्वमिति ॥ ९ ॥ ॥ ॥ ॥

इति कात्यायनप्रोक्तं पारस्करगृह्यसूत्रस्य परिशिष्टं समाप्तम् ।

श्रीकात्यायनोक्तं त्रिकण्डिकास्नानसूत्रम् ।

अथातो नित्यस्नानं नद्यादौ मृद्गोमयकुशतिलसुमनस आहृत्योदकान्तं गत्वा शुचौ देशे स्थाप्य प्रक्षाल्य पाणिपादं कुशोपग्रहो बद्धशिखी यज्ञोपवीत्याचम्योरुꣳहीति तोयमामन्त्र्यावर्तयेद्येतेशतमिति सुमित्रियान इत्यपोऽञ्जलिनाऽऽदाय दुर्मित्रिया इति द्वेष्यं प्रति निषिञ्चेत्कटिं वस्त्यूरू जङ्घे चरणौ करौ मृदा त्रिस्त्रिः प्रक्षाल्याचम्य नमस्योदकमालभेदङ्गानि मृदेदं विष्णुरिति सूर्याभिमुखो निमज्जेदापो अस्मानिति स्नात्वोदिदाभ्य इत्युन्मज्य निमज्योन्मज्याचम्य गोमयेन विलिम्पेन्मानस्तोक इति ततोऽभिषिञ्चेदिमम्मे वरुणेति चतसृभिर्माप उदुत्तमं मुञ्चन्त्ववभृथेत्यन्ते चैतन्निमज्योन्मज्याचम्य दर्भैः पावयेदापोहिष्ठेति तिसृभिरिदमापो हविष्मतीर्देवीराप इति द्वाभ्यामपोदेवा द्रुपदादिव शन्नो देवीरपाꣳ रसमपोदेवीः पुनन्तुमेति नवभिश्चित्पतिर्मेत्योङ्कारेण व्याहृतिभिर्गायत्र्या चादावन्ते चान्तर्जलेऽघमर्षणं त्रिरावर्त्तयेद् द्रुपदादिवायङ्गौरिति वा तृचं प्राणायामं वा सशिरसमोमिति वा विष्णोर्वा स्मरणम् ॥ १ ॥ उत्तीर्य धौते वाससी परिधाय मृदोरू करौ प्रक्षाल्याचम्य त्रिरायम्यासून् पुष्पाण्यम्बुमिश्राण्यूर्ध्वं क्षिप्त्वोर्ध्वबाहुः सूर्यमुदीक्षन्नुद्वयमुदुत्यं चित्रं तच्चक्षुरिति गायत्र्या च

यथाशक्ति विभ्राडित्यनुवाकपुरुषसूक्तशिवसङ्कल्पमण्डलब्राह्मणैरित्युपस्थाय प्रदक्षिणीकृत्य नमस्कृत्योपविशेत् दर्भेषु दर्भपाणिः स्वाध्यायञ्च यथाशक्त्यादावारभ्य वेदम् ॥ २ ॥ ततस्तर्पयेद्ब्रह्माणं पूर्वं विष्णुꣳ रुद्रं प्रजापतिं देवाँश्छन्दाꣳसि वेदानृषीन् पुराणाचार्यान् गन्धर्वानितराचार्यान्संवत्सरञ्च सावयवं देवीरप्सरसो देवानुगान्नागान्सागरान्पर्वतान्सरितो मनुष्यान् यक्षान् रक्षाꣳसि पिशाचान्सुपर्णान् भूतानि पशून् वनस्पतीनोषधीर्भूतग्रामश्चतुर्विधस्तृप्यतामिति ॐकारपूर्वं ततो निवीती मनुष्यान् । सनकञ्च सनन्दनं तृतीयञ्च सनातनम् । कपिलमासुरिञ्चैव वोढुं पञ्चशिखन्तथा । ततोऽपसव्यं तिलमिश्रं कव्यवाडनलꣳ सोमं यममर्यमणमग्निष्वात्तान् सोमपो बर्हिषदो यमाँश्चैके । यमाय धर्मराजाय मृत्यवे चान्तकाय च । वैवस्वताय कालाय सर्वभूतक्षयाय च । औदुम्बराय दध्नाय नीलाय परमेष्ठिने । वृकोदराय चित्राय चित्रगुप्ताय वै नम इति “एकैकस्य तिलैर्मिश्राँस्त्रींस्त्रीन्दद्याज्जलाञ्जलीन् । यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति जीवत्पितृकोऽप्येतानन्याँश्चेतर उदीरतामङ्गिरस आयन्तु न ऊर्जं वहन्ती पितृभ्यो ये चेह मधुव्वाता इति तृचञ्जपन् प्रसिञ्चेत्तृप्यध्वमिति त्रिर्नमो व इत्युक्त्वा मातामहानाञ्चैवं गुरुशिष्यर्त्विग्ज्ञातिबान्धवानतर्पिता देहाद्रुधिरं पिबन्ति वासो निष्पीड्याचम्य ब्राह्मवैष्णवरौद्रसावित्रमैत्रवारुणैस्तल्लिङ्गैरर्चयेदद्दश्रꣳ हꣳस इत्युपस्थाय प्रदक्षिणीकृत्य दिशश्च देवताश्च नमस्कृत्योपविश्य ब्रह्माग्निपृथिव्योषधिवाग्वाचस्पतिविष्णुमहद्भ्योऽद्भ्योऽपाम्पतये वरुणाय नम इति सर्वत्र संवर्चसेति मुखं विमृष्टे देवागातुविद इति विसर्जयेदेष स्नानविधिरेष स्नानविधिः ॥ ३ ॥ इति श्रीकात्यायनोक्तं त्रिकण्डिकास्नानसूत्रं समाप्तम् ॥

॥ अथ भोजनसूत्रम् ॥

अथातः श्रुतिस्मृतीरनुसृत्य भोजनविधिं व्याख्यास्यामः ॥ आचान्तो धृतोत्तरीयवस्त्रो धृतश्रीखण्डगन्धपुण्ड्रो भोजनशालामागत्य गोमयेनोपलिप्य शुचौ देशे विहितपीठाधिष्ठितो नित्यं प्राङ्मुखो

न दक्षिणामुखो न प्रत्यङ्मुखो न विदिङ्मुखो श्रीकामश्चेत्प्रत्यङ्मुख सत्यकामश्चेदुदङ्मुखो यशस्कामश्चेद्दक्षिणामुखो जीवन्मातृकवर्जं हस्तपादास्येषु पञ्चस्वार्द्रो नीवारचूर्णैर्गोमृदा भस्मनोदकेन वा मण्डलं कुर्याच्चतुष्कोणं ब्राह्मणस्य त्रिकोणं क्षत्रियस्य मण्डलाकृति वैश्यस्याभ्युक्षणं शूद्रस्य यथा चक्रायुधो विष्णुस्त्रैलोक्यं परिरक्षति ॥ एवं मण्डलभस्मैतत्सर्वभूतानि रक्षत्विति तत्र भूमौ निहितपात्रेऽन्ने परिविष्टे पितुन्नुस्तोषमित्यन्नꣳ स्तुत्वा मानस्तोके नमो वः किरिकेभ्यो नमः शम्भवायेत्यभिमन्त्र्य प्रोक्षयेत् ॥ सत्यं त्वर्त्तेन परिषिञ्चामीति प्रातर्ऋतं त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं तेजोसि शुक्रमस्यमृतमसीति यजुषाऽन्नमभिमृश्याऽग्निरश्मीत्यात्मानमग्निं ध्यात्वा भूपतये भुवनपतये भूतानां पतये इति चित्राय चित्रगुप्ताय सर्वेभ्यो भूतेभ्यो नम इति दिवा प्रणवादिकैः स्वाहा नमोऽन्तैर्मन्त्रैः प्रतिमन्त्रं बलीन्हरेदन्तश्चरति भूतेषु गुहायां विश्वतोमुखः ॥ त्वं ब्रह्म त्वं यज्ञस्त्वं वषट्कारस्त्वमोङ्कारस्त्वं विष्णोः परमं पदममृतोपस्तरणमसि स्वाहेति विष्णुमन्त्रमभिध्यायन्नाचम्यान्नममृतं ध्यायन्मौनी हस्तचापल्यादिरहितो मुखे पञ्च प्राणाहुतीर्जुहोति प्राणाय

स्वाहाऽपानाय स्वाहा व्यानाय स्वाहा समानाय स्वाहोदनाय स्वाहेति क्रमं याज्ञवल्क्यो मन्यत उदानाय स्वाहेति शौनकबौधायनौ याज्ञवल्क्योदितक्रमो वाजसनेयिनां दन्तैर्नोपस्पृशेज्जिह्वया ग्रसेदङ्गुष्ठप्रदेशिनीमध्यमाभिः प्रथमामङ्गुष्ठमध्यमानामिकाभिर्द्वितीयामङ्गुष्ठानामिकाकनिष्ठिकाभिस्तृतीयां कनिष्ठिकातर्जन्यङ्गुष्ठैश्चतुर्थीꣳसर्वाभिरङ्गुलीभिः साङ्गुष्ठाभिः पञ्चमीमङ्गुष्ठानामिकाग्राह्यान्नेनैता आहुतय इति हारीतव्याख्यातारः सर्वाभिरेता इति बौधायनः ॥ मौनं त्यक्त्वा प्राग्द्रवरूपमश्नीयान्मध्ये कठिनमन्ते पुनर्द्रवाशी स्यान्मधुरं पूर्वं लवणाम्लौ मध्ये ॥ कटुतिक्तादिकान्पश्चाद्यथासुखं भुञ्जीत भुञ्जानो वामहस्तेनान्नन्न स्पृशेन्न पादौ न शिरो न बस्तिं न पराभोजनꣳ स्पृशेदेवं यथारुचि भुक्त्वा भुक्तशेषमन्नमादाय ॥ “मद्भुक्तोच्छिष्टशेषं ये भुञ्जते पितरोऽधमाः ॥ तेषामन्नं मया दत्तमक्षय्यमुपतिष्ठतु” इति ॥ १ ॥ पितृतीर्थेन दत्वाऽमृतापिधानमसि स्वाहेति हस्तगृहीतानामपामर्धं पीत्वाऽर्धं भूमौ निक्षिपेत् ॥ “रौरवे पूयनिलये पद्मार्बुदनिवासिनाम् ॥ अर्थिनाꣳसर्वभूतानामक्षय्यमुपतिष्ठतु” इति तस्माद्देशादपसृत्य गण्डूषशलाकादिभिस्तर्जनीवर्जमा-

स्यꣳशोधयेन्न भार्यादर्शनेऽश्नीयान्न भार्या सह न सन्ध्ययोर्न मध्याह्ने नार्धरात्रे नायज्ञोपवीती नार्द्रशिरा नार्द्रवासा नैकवासा न शयानो न ताम्रभाजने न भिन्नेन राजतसौवर्णशङ्खस्फाटिककाँस्यभाजनवर्जं न लौहे न मृन्मये न सन्धिसꣳस्थिते न भुवि न पाणौ न सर्वभोजी स्यात्किञ्चिद्भोज्यं परित्यजेदन्यत्र घृतपायसदधिसक्तुपललमधुभ्यः साध्वाचान्तो दक्षिणपादाङ्गुष्ठे पाणिं निःस्रावयेदङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठं च समाश्रितः ॥ ईशः सर्वस्य जगतः प्रभुः प्रीणातु विश्वभुगिति श्वात्राः पीता इति नाभिमालभेत अमृता इत्यतः प्राग् “अगस्त्यं वैनतेयं च शनिश्च वडवानलम्। आहारपरिणामार्थं स्मरेद्भीमञ्च पञ्चमम्” ॥ इत्युदरमालभ्य ‘‘शर्यातिं च सुकन्याञ्च च्यवनं शक्रमश्विनौ ॥ भोजनान्ते स्मरेन्नित्यं तस्य चक्षुर्न हीयते” इति स्मृत्वा मुखशुद्धिं कुर्यान्नमो भगवते वाजसनेयाय याज्ञवल्क्याय नमो भगवते वाजसनेयाय याज्ञवल्क्याय ॥ ॥ ॥

इति परिशिष्टे भोजनसूत्रम् ॥

इति याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रमसूत्र-पारस्करगृह्यसूत्र-परिशिष्टप्रकरणानि समाप्तानि ॥

१०४२

श्लोकपञ्चकम् ।

द्विसप्तत्युत्तरे शाके ह्यष्टादशशते युते । चैत्रे तिथौ प्रतिपदि शुक्ले च रविवासरे ॥ १ ॥
सौराष्ट्रान्तर्गतश्रीमज्जामनगरवासिना । आचार्यामृतलालेन त्रिकंजित्तनुजन्मना ॥ २ ॥
शास्त्रिणा, श्रीयजुर्वेदसंहिता विदुषां कृते । पीयूषवर्षिणीनाम्न्या टिप्पण्या समलङ्कृता ॥ ३ ॥
याज्ञवल्क्यकृतां शिक्षामालोक्यैव यथामति । इयं संशोधिता सुष्ठु प्रातिशाख्यानुसारतः ॥ ४ ॥
प्रसन्नमानसाः सन्तु पितरो गुरवस्तथा । प्रीणातु ललितादेवी चास्मच्छ्रीकुलदेवता ॥ ५ ॥

१०४३

इति प्रास्ताविक-संहितामन्त्राणामकाराद्यनुक्रमणिका-वेदपारायणविध्यनुवाकसूत्राध्यायाष्टविकृति-
याज्ञवल्क्यशिक्षा-प्रतिज्ञासूत्र-सर्वानुक्रमसूत्र-पारस्करगृह्यसूत्रादिसमलङ्कृता

शुक्लयजुर्वेदमाध्यन्दिनीयसंहिता समाप्ता ॥